

વિજ્ઞાપન.

આપણા દેશી ભાષાના સાહિત્યની અભિવૃદ્ધિ કરવામાં સદુદ્દેશથી શ્રીમંત પતિતપાવન મહારાજ સાહેબ શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડ, સેનાખાસજેલ, સમથેર બહાદુર, જી. સી. એસ. આઈ., જી. સી. આઈ. ઈ., એલએલ. ડી., એઓશ્રીએ કૃપાવંત થઈ બે લાખ રૂપિયાની જે રકમ અનામત મુકેલી છે તેના વ્યાજમાંથી “ શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા ” રૂપે વિવિધ વિષયોને લગતાં પુસ્તકો તૈયાર કરાવવામાં આવે છે.

તદનુસાર આ “ મહાવેદસંહિતા ” અષ્ટક ૧ હું; વિભાગ ૧ લો નામનું પુસ્તક રા. રા. મોતીલાલ રવિશંકર ઘોડા, વકીલ, બી. એ. એલએલ. બી. એમની પાસે તૈયાર કરાવવામાં આવેલું છે; અને તે ઉક્ત માળાના એકશો ખાશીમા પુષ્પરૂપે, આથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

ભાષાંતર શાખા . પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિર વડોદરા. તા. ૧૦-૬-૩૮	મં. ૨. મજમુદાર ભાષાંતર મંદનીશ	ભા. ૬. ભાટે વિદ્યાધિકારી, વરોડગ મંદળ
---	----------------------------------	--

શ્રીયુત મોતીલાલ રવિશંકર ઘોડાના અન્ય અનુવાદ તથા પ્રકાશનો

પુસ્તકનું નામ.

- (૧-૩) શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા (શ્રી શંકરાનંદીની સંપૂર્ણ ટીકા સમેત)
- * (૪-૧૯) શ્રી અગ્નેદ્મંદિતા ભાષાંતર (શ્રી સાયણભાષ્યાનુસાર)
- (૨૦-૨૨) શ્રી મંદોક્તરાયાર્પણીતા ઉપદેશસદસી
- (૨૨-૨૩) શ્રી ભક્તિરસાયન (શ્રીમધુસૂદનસરસ્વતીકૃત)
- (૨૪) શ્રી ઘણસદઅનામ.
- * (૨૫) શ્રી ધ્યોપનિષદ (મંવાદાત્મક ૭ ટીકાસાર સમેત)
- * (૨૬-૨૭) શ્રી શુકલયજુર્વેદ સંદિતા (શ્રીમત્ ઉવદાચાર્ય તથા મહીધરના મંપૂર્ણ ભાષ્ય સમેત)
- * (૨૮-૨૯) અનુભૂતિપ્રકાશ (શ્રી વિદ્યારણ્યમુનિકૃત)
- (૩૦) શ્રી જૂનાગઢનિવાસી શ્રી નાયભવાન જીર્ણ સ્વામીશ્રી અનુભવાનંદકૃત શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા (શ્રીધરી-સુખો-ધિની ટીકા સમેત)
- * (૩૧) શ્રીનાયભવાન જીર્ણ સ્વામીશ્રી અનુભવાનંદકૃત શ્રી ઘણગીતા રકંદપુરાધ્યાન્તર્ગત (પદાત્મક)
- (૩૨) માયત્રી વાર્તિક (વાર્તિકકાર શ્રી સુરેશ્વરાચાર્ય પ્રણીત)
...ઇત્યાદિ

* આ ચિન્નવાર્ગી પુસ્તકો ૬૭ અપ્રસિદ્ધ છે.

નિવેદન.

“ કોઈ અકલ્પ્ય પ્રાચીનતમ કાવના અવરોધ રૂપે સહિત યજ્ઞને પરંપરાગત યતા રહેલ ઋગ્વેદ ” એવા, માનવ ઇતિહાસની અવેષણા કરવાના કામમાં સૌથી વધારે હપકારક મણાતા વિશ્વવલ્લ મંથનો અનુવાદ ગુર્જરગિરામાં કરવાનો સુયોગ મને મળી આવતા મારા ચિત્તમાં અતિ આનંદ હૃદયને એ કેવળ સ્વાભાવિક છે ન. ઋગ્વેદ એ કે એક પદ્યાર્તમક-ઈંદ્રોબદ્ધ-મંથ છે, તથાપિ તેનો અનુવાદ મેં અઘમાં કરેલો છે, અને હું આશા પણ રાખું છું કે, આ પ્રમાણે મારા તરફથી પાઠકગણ સમક્ષ ધરાતો આ અદ્યાર્તમક અનુવાદ, આપણા એ ધર્મભૂજ રૂપ અસલ સંસ્કૃત મંથની ‘ કથિક-બાહ્ય-સુંદરતા ’ બતાવી આપવાના કામ પૂરતો ન્યૂનાધિક અંશે હપકારક નહીં નીવડે એમ તો નહીં ન.

મેં અંહી ‘ કથિક-બાહ્ય-સુંદરતા ’ એ શબ્દ વાપરેલો છે તે કદાચિત્ પ્રથમદર્શને સ્પષ્ટ અર્થવાળા હોયારી નહીં, અને તેથી તેમના અર્થને સ્ફુટ કરવાની જરૂર પણ કદાચિત્ રહેશે ઋગ્વેદ, મંત્રદ્રષ્ટા ઋષિઓથી પ્રણીત હોઈ એક મંત્રમંથ છે, અને તેમાંના મત્રો એવા છે કે, તેમના અર્થ બાહ્ય અને આભ્યન્તરિક રીતે યજ્ઞ શકે તેમ પણ છે.

આ અનુવાદ, શ્રી સ્વામીજીઆચાર્યે કરેલ ભાષ્યના આધારે થએલો હોઈને તે જોટલા પ્રમાણમાં ઋગ્વેદની બાહ્ય સુંદરતા બતાવી આપે તેમ છે તેટલા પ્રમાણમાં તે તેની આભ્યન્તરિક કે આધ્યાત્મિક સુંદરતાનું સરળતાથી દર્શન કરાવે તેમ નથી એટલું તો નહીં પરંતુ એ પ્રકારની એની આભ્યન્તરિક કે આધ્યાત્મિક સુંદરતાને જણાવી કાઢી નીતારી લેવાનો પ્રયત્ન પણ મેં કરેલો નથી. હું આશા રાખું છું કે આપણા ગરવા ગૂંજરાતનો અન્ય કોઈ સમર્થ તત્ત્વચિંતક આ મહાકવ્ય પોતાને માથે હપાડી લઈને આપણા શબ્દનાતુર જનસમાજની પિપાસાને તૃપ્ત કરવાને કટિબદ્ધ થશે. ન.

આખાય ઋગ્વેદનો ભાષાંતર આપણા વાડમયમાં પહેલીજવાર પ્રગટ થવા પામે છે અને તેથી કરીને તે આખાય મહાઅન્યતું સ્વરૂપ નાણુવાની તક આપણા જનસમાજને પહેલી જ વાર પ્રાપ્ત થાય છે એમ કહેવાની નોંહું ધૃષ્ટતા કરું તો તે અક્ષમનીય નહીં ગણાય. મારા આ કયનમાં ઐતિહાસિક દોષ ન હોવાય તેટલા ખાતર મારે અંહી સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ કે, ઋગ્વેદને ગૂજરાતી ભાષામાં ઉતારવાના પ્રયત્નો પૂર્વકાળમાં નથી થયા એમ તો નથી જ.

ઇ. સ. ૧૮૮૦ ના અરસામાં મારા એક પરમપૂજ્ય શિક્ષક કે જેઓ પાછળથી એક દુરાળ સમોપચાર વિદ્યાલિંગ (હોમીઓપેથીસ્ટ) તરીકે માસ્તરે સંજ્ઞાથી સુપ્રસિદ્ધ થએલ છે તેમણે-એટલે કે, સ્વ. મધુરાંદાસ અમૃતલાલ વસાવડાએ-નૂતાનમાં 'વેદાર્થપ્રકાશ' નામક માસિકપત્ર કાઢીને આ ઋગ્વેદનું ભાષાંતર પ્રગટ કરવાની પહેલ કરેલી. તથાપિ તે એમનો પ્રયાસ અખંડિત રહી શક્યો નહીં, અને એ ભાષાંતરનું કામ અધૂરું રહી ગયું ! પરંતુ એ પછી ધણી વર્ષે ઋગ્વેદનું ભાષાંતર કરવાની વૃત્તિનો પુનરાદય અન્ય દિશામાં થયો, અને તેના પરિણામમાં મહારાષ્ટ્રના કેટલાક વિદ્વાનોએ સહકારથી 'શ્રુતિબોધ' નામક માસિક પત્ર કાઢી તે દ્વારા વેદાર્થ-પ્રકાશનનું કામ ચાલુ કરી દીધું આ પ્રવૃત્તિ પણ કાળબળે પડી ભાંગી, અને અખિલ વેદનો પરિચય આપણને માટે અસંભવિત થઈ પડ્યો.

આખરે આ ઋગ્વેદ જેવા અંચતું ભાષાંતર કરવાની યેરણા કોઈ અકલિત થોગના પરિણામે મને પોતાને થઈ આવી. આ સંબંધમાં અત્રે નોંહું કાંઈ કહું તો તે અસ્થાને નહીં ગણાય મારા પરમ પૂજ્ય વેદપરાયણ તથા બ્રાહ્મણ-વત્સલ પિતામહ સ્વ. મયારાંકર દેવારાંકર ઘોડા અવિચ્છિન્ન વેદાધ્યયન કરનાર હતા, તેમજ મારા સ્વ. પિતાશ્રી પોતે પણ હરહમેશ સ્વ. વેદમૂર્તિ નૂતાનઠ નિવાસી પંડયા માહારાંકર કુંવરજી ઉર્ફે ડોસા મહારાજને સાથે રાખીને પોતાના જીવન પર્યંત વેદાધ્યયન કરી રહેલા હતા. આમ હોઈને કીર્તુગ્નિક પ્રણાલિકા પ્રમાણે મારું મન વેદાધ્યયન તરફ વળે તેમાં કશું અસ્વાભાવિક ન હોય. ઇ. સ. ૧૮૯૧ માં નૂતાનઠ નિવાસી વેદમૂર્તિ સ્વ. કૃપારાંકર મયારાંકર વોરા.ઉર્ફે કપૂ મહારાજ જેમને ઘેર મારા યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર થએલા

તેમની પાસે પદ્ધતિપૂર્વક જગવેદનું અધ્યયન કરવાની પ્રવૃત્તિ એ આદરેલ અને પાછળથી ' બી એ. ' ની પદ્ધતિ અર્થે વિદ્યાભ્યાસ કરતી વેળા પણ મને જગવેદનો કેટલાક પ્રમાણભાવ વધારે પરિચય થવા પામેલો પણ ખરો. આમ એક તરફથી જો કે મારું ચિત્ત વેદાનુસારી બનતું ગયલું પણ તથાપિ આ જગવેદનું ભાષાતર કરવાની વૃત્તિ મારા ચિત્તમાં ઉદિત થયેલી તો નહીં અને હું સ ૧૯૨૧-૧૯૨૨ ના અરસામાં મારા વડિલ ભાઈશ્રી છવ્વણલાલ ઘોડા કે જેઓ ધણા વર્ષોથી જગવેદનું અધ્યયન સતત કરી રહેલા છે તેમણે, આપણા આ આદ્યવેદનું ભાષાતર કરવાની સૂચના મને કરી અને તે સૂચના મને ખમી જતા હું સ ૧૯૨૨-૨૩ ના ગાળામાં હું મારા અમદાવાદના નિવાસ દરમ્યાન એ કામ કરવાને પ્રેરાયો પણ ખરો તથાપિ મારે મુક્તકંઠે વિદિત કરવું જોઈએ કે આ અનુવાદ સંપૂર્ણ રીતે તૈયાર કરાવવાનું તથા તેને પ્રકાશમાં મૂકવાનું માન તો વસ્તુતઃ વડોદરા રાજ્યને જ છે. પ્રાચીન-અર્વાચીન, સ્વદેશીય તથા પરદેશીય વાઙ્મયને આપણી ગૂઝરાતી ગિરામાં ઉત્તરાવવાની જે વિરાળ યોજના વડોદરા નરેશ શ્રીમત મહારાજ સાહેબ સર સયાજીરાવ ગાયકવાડ સેનાપ્તાસુખેલ, રામશૈર બાહાદુર એવોશ્રીએ કરેલી છે તે યોજના જોયું થવા પામી ન હોત અને તે યોજના સાથે સંબંધ ધરાવનાર રાજ્યાધિકારીઓએ તેને સંજ્ઞ કરવાના પ્રયત્નો જે પ્રકારની કુશળતાથી કરેલા છે તે પ્રયત્નો જો તેટલી કુશળતાથી થવા ન હોત તો આ જગવેદ જેવો શિષ્ટ અને હીર્ષકાળ પર્યંત આણુકરેલ અવસ્થામાં રહેવા પામેલ કાળજૂનો ગ્રંથ પ્રકાશમાં આવી શકત નહીં એ વાત પણ ઉપાડી જ ગણાશે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે મારા તરફથી આ અનુવાદમય અસત તૈયાર થયો એટલામાં મારા મામાના દીકરા શ્રીયુત જયસુખરાય પુરષોત્તમરાય જોષીપુરા એમ એ કે જેઓ વડોદરા રાજ્યમાં તે વખતમાં ભાષાગર અધિકારી હતા તેઓ અમદાવાદ આવી પહોંચ્યા તેમની પ્રેરણાથી વા ૨૨-૧૨-૧૯૨૩ ના રોજ એ એક વિજ્ઞાપનપત્ર લખીને વડોદરા રાજ્યના તે વખતના દીવાન સાહેબ સર મનુભાઈ નંદરા કર મહેતા, નાઠડ; સી એસ. આઈ એઓશ્રીની પાસેથી આવશ્યક મદદની માગણી કરી, અને મને લખતા આનંદ થાય છે કે એ સાહિત્યપ્રેમી પ્રધાને મારી આ માગણીને

સ્વીકાર કરીને મને પ્રોત્સાહિત પણ કરી દીધો. અતે એ મનિવર્ચની પ્રેરણાથી એ રાજ્યના વિદ્યાધિકારી સાહેબે મારી પાસેથી મારા આ અનુવાદ અથવા હસ્તલિખિત પ્રત મંગાવી નીધી અને તેને એ રાજ્યના સુવિખ્યાત શાસ્ત્રી જે શા સ જદરીનાથ ત્ર્યંબકનાથ, તર્કવાચસ્પતિ-એઓશ્રી તરફ મોકલી આપીને તે પરત્વે તેમનો તેમણે અભિપ્રાય મંગાવી લેયો. ક્ષમતા અને સતોષ થાય છે કે, એ સ્વ શાસ્ત્રીજીએ જે અભિપ્રાય આપીને મને પ્રોત્સાહન આપેલું છે તે ખરખર મને અનેક રીતે ઉપકારક થઈ પડેલું છે અને પડશે શાસ્ત્રીજીએ આપેલ અભિપ્રાય નીચ મુજબ છે.—

અભિપ્રાય.

વિ કે ભા શા જ એ પૂર્વ

‘ આપના તરફથી મોકલેલું ઋગ્વેદમહિતાના ભાષાતરનું હસ્તલિખિત પુસ્તક સ્થળ પરત્વે જોયું છે મૂળ મત્રોનું ભાષાતર રાખ્શ સરવ ભાષામા સ્પષ્ટ કરવામા આવેલું છે આ ભાષાતર સંસ્કૃત નહીં જાણનારા લોકોને ઘણું ઉપકારી છે, અને તે ઉપરાંત સામાન્ય સંસ્કૃત જાણનાર વાચકવર્ગને ઘણું ઉપયોગી છે અને છપાવના લાભક છે એવો હમારો અભિપ્રાય છે ”

(મહી) જદરીનાથ ત્ર્યંબકનાથ શાસ્ત્રી

આ પ્રમાણે એક દરે અનુકૂળ અભિપ્રાય થવાથી વડોદરા રાજ્યના વિદ્યાધિકારી સાહેબે છેવટે તા ૨૪-૬-૨૪ ના રોજ ભાષાતર શાખાના ન ૧૬૬ એ આખાય ઋગ્વેદનો અનુવાદ મને યોગ્ય પારિતોષિક આપીને ખરીદી નીધો, અને આજ તે એ રાજ્ય તરફથી પ્રકાશમા પણ મૂકાય છે

મને આશા છે કે મારા તરફથી તૈયાર કરાયેલ આ અનુવાદ ધાર્મિક જનોને તેમજ જિજ્ઞાસુઓને અને ખાસ કરીને વિદ્યાર્થીઓને અનેકધા ઉપકારક થઈ પડશે. આ અનુવાદ તૈયાર કરવામા અસલ ઋણી, નીચે

પદ્મપાઠ તથા પ્રત્યેક સૂક્તને અંતે એક એક સંખ્યાર્થકોશ મૂકાયલાં છે. આ સંખ્યાર્થકોશ વેદાર્થ સમજવાના કામમાં માર્ગદર્શક થઈ પડશે એમ મારે નમ્ર માનવું યાય છે.

ઉપસંહારમાં મારે ઉપકરપ્રદર્શન કરવાનું ચૂક્યું ન લેઈએ. મારા સહમત મિત્ર શ્રીયુત મનભાઈ ચતુરશાઈ પટેલ, બાર એટ લો., રવ. સર રમણભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ નાઈટ, બી. એ. એલ. બી. તથા શ્રીયુત રા. રા. નર્મદાશંકર દેવશંકર મહેતા બી. એ., એ ત્રણ વિદ્વાન ગ્રંથસ્થોએ મને જે સૂચના તથા સહાય આપી મને મારા આ કામમાં પ્રોત્સાહન આપેલું છે તે બદલ હું તેમનો ઋણી છું એટલું જ નહીં, પરંતુ વડોદરાના હાલના મિત્ર પ્રીન્સીપ પ્રેમના માણીક જે અમ હઠાવી આ કાર્ય પાર ઉતારવામાં અંત તથા ધીરજ બતાવેલ છે તે બદલ પણ હું તેનો આભાર માનું છું. વળી બાપાંતર શાખાના એક વખતના હેડક્લાર્ક અને પાછીથી બાપાંતર મદદનીસ શ્રીયુત ભરતરામ બાતુસુખરામ મહેતાએ પણ જે પરિશ્રમ હઠાવેલો છે તે બદલ તેનો તથા હાલના બાપાંતર મદદનીસનો પણ હું ઉપકર માનું છું.

મારા આ અનુવાદમાં જે કંઈ ભૂલચૂક રહેલી હોય તે મારા વિદ્વાન પાઠકો કૃપ્ય ગણીને સુધારી લેશે એવી અંતિમ વિશ્વાસના સાથે હું વિરમું છું.

મુ. નડિયાડ.
સં ૧૯૮૬ ના જ્યેષ્ઠ
શુદ્ધ ૧૪ ને મંજળ
તા. ૧૦-૬-૧૯૩૦

મોતીલાલ રવિશંકર ઘોડા, વકીલ

બી. એ, એલએલ. બી.

अध्याय सूक्त ऋचा तथा शब्दार्थकोशनी पृष्ठवार अनुक्रमणिका ।

अध्याय	सूक्त	ऋचा	पृष्ठ	शब्दार्थकोश
१	१	१	१	
११	११	२-४	२	
११	११	५-७	३	
११	११	७-९	४	४-५
११	२	१-२	५	
११	११	२-४	६	
११	११	५-७	७	
११	११	८-९	८	८-१०
११	३	१	१०	
११	११	२-४	११	
११	११	४-६	१२	
११	११	७-९	१३	
११	११	१०-१२	१४	१५-१६
११	४	१-३	१७	
११	११	४-६	१८	
११	११	६-८	१९	
११	११	८-१०	२०	२१
११	५	१-३	२२	
११	११	४-६	२३	

अध्याय	सूक्त	ऋचा	पृष्ठ	शब्दार्थकोश
१	१	७-९	२४	
११	११	१०	२५	
११	६	१	२६	२५-२६
११	११	२-४	२७	
११	११	४-६	२८	
११	११	७-९	२९	
११	११	९-१०	३०	३०-३१
११	७	१	३२	
११	११	२-४	३३	
११	११	५-७	३४	
११	११	७-९	३५	
११	११	१०	३६	३६-३७
११	८	१-२	३८	
११	११	३-५	३९	
११	११	६-८	४०	
११	११	९-१०	४१	४१-४२
११	९	१-३	४३	
११	११	४-६	४४	
११	११	७-९	४५	
११	११	१०	४६	४६-४७
११	१०	१-२	४८	
११	११	३-५	४९	
११	११	५-७	५०	
११	११	८-१०	५१	

अध्याय	सूक्त	श्रुति	पृष्ठ	शब्दार्थकोश
१	१०	१०-१२	५२	५३-५४
११	११	१-३	५५	
११	११	३-५	५६	
११	११	५-७	५७	
११	११	७-८	५८	५८-५९
११	१२	१	५९	
११	११	२-४	६०	
११	११	४-६	६१	
११	११	७-९	६२	
११	११	१०-१२	६३	६४-६५
११	१३	१	६५	
११	११	२-४	६७	
११	११	४-६	६८	
११	११	७-९	६९	
११	११	१०-१२	७०	७१-७२
११	१४	१-२	७२	
११	११	३-५	७३	
११	११	६-८	७४	
११	११	९-११	७५	
११	११	१२	७६	७६-७७
११	१५	१	७७	
११	११	२-४	७८	
११	११	५-७	७९	
११	११	८-१०	८०	

अध्याय	सूक्त	ऋचा	पृष्ठ	शब्दार्थकोश
१	"	११-१२	८१	८२-८३
११	१६	१-२	८३	
११	"	३-५	८४	
११	"	६-८	८५	
११	"	९	८६	८६
११	१७	१-३	८७	
११	"	४-६	८८	
११	"	७-९	८९	९०
११	१८	१-२	९१	
११	"	२-५	९२	
११	"	६-८	९३	
११	"	९	९४	९४-९५
११	१९	१-२	९६	
११	"	३-४	९७	
११	"	५-८	९८	
११	"	९	९९	९९-१००
२	२०	१	१०१	
११	"	२-४	१०२	
११	"	५-७	१०३	
११	"	८	१०४	१०४-१०५
११	२१	१-२	१०६	
११	"	३-५	१०७	
११	"	६	१०८	१०८-१०९
११	२२	१	१०९	

अध्याय	सूक्त	ऋचा	पृष्ठ	शब्दार्थकोश
२	२२	२-४	११०	
११	११	५-६	१११	
११	११	७-९	११२	
११	११	१०-१२	११३	
११	११	१३-१५	११४	
११	११	१६-१८	११५	
११	११	१९-२०	११६	
११	११	२१	११७	११७-११९
११	२३	१	११९	
११	११	२-४	१२०	
११	११	५-६	१२१	
११	११	७-९	१२२	
११	११	१०-१२	१२३	
११	११	१३-१५	१२४	
११	११	१६-१८	१२५	
११	११	१९-२०	१२६	
११	११	२१-२३	१२७	
११	११	२४	१२८	१२८-१२९
११	२४	१	१३१	
११	११	२	१३२	
११	११	३-५	१३३	
११	११	६-७	१३४	
११	११	८-९	१३५	
११	११	१०-११	१३६	

अध्याय	सूक्त	ऋचा	पृष्ठ	शब्दार्थकोश
२	२४	१२-१३	१३७	
"	"	१४-१५	१३८	१३९-१४०
"	२५	१-३	१४१	
"	"	४-६	१४२	
"	"	७-९	१४३	
"	"	१०-१२	१४४	
"	"	१३-१५	१४५	
"	"	१६-१८	१४६	
"	"	१९-२२	१४७	१४८-१४९
"	२६	१-३	१५०	
"	"	४-६	१५१	
"	"	७-९	१५२	
"	"	१०	१५३	१५४
"	२७	१-३	१५४	
"	"	४-६	१५५	
"	"	७-९	१५६	
"	"	१०-११	१५७	
"	"	१२-१३	१५८	१५९-१६०
"	२८	१	१६०	
"	"	२-५	१६१	
"	"	६-८	१६२	
"	"	९	१६३	
"	२९	१-२	१६४	
"	"	३-५	१६५	

अध्याय	सूक्त	ऋचा	पृष्ठ	शब्दार्थकोश
२	२९	६-७	१६६	१६७
११	३०	१-२	१६८	
११	३१	३-६	१६९	
११	३१	६-९	१७०	
११	३१	१०-१२	१७१	
११	३१	१३-१४	१७२	
११	३१	१५-१६	१७३	
११	३१	१७-१९	१७४	
११	३१	२०-२२	१७५	१७६-१७७
११	३१	१	१७७	
११	३१	२-३	१७८	
११	३१	४-६	१७९	
११	३१	६-७	१८०	
११	३१	८-९	१८१	
११	३१	१०-११	१८२	
११	३१	१२-१३	१८३	
११	३१	१४-१५	१८४	
११	३१	१६-१७	१८५	
११	३१	१८	१८६	१८७-१८८
११	३२	१-२	१८९	
११	३१	३-६	१९०	
११	३१	६-७	१९१	
११	३१	८-९	१९२	
११	३१	१०-११	१९३	

अध्याय	सूक्त	ऋचा	पृष्ठ	शब्दार्थकोश
३	११	१२-१३	१९४	१९६-१९७
११	११	१४-१५	१९५	
३	३३	१	१९८	
११	११	२-३	१९९	
११	११	४-५	२००	
११	११	६-७	२०१	२०६-२०८
११	११	८-९	२०२	
११	११	१०-१२	२०३	
११	११	१३-१४	२०४	
११	११	१५	२०५	
११	३४	१	२०८	
११	११	२-३	२०९	
११	११	४-५	२१०	
११	११	६-७	२११	
११	११	८	२१२	
११	११	९-१०	२१३	२१५-२१६
११	११	११-१२	२१४	
११	३५	१-२	२१७	
११	११	३-४	२१८	
११	११	५-६	२१९	
११	११	७-८	२२०	२२२-२२३
११	११	९-१०	२२१	
११	११	११	२२२	
११	३६	१	२२३	

अध्याय	सूक्त	ऋचा	पृष्ठ	शब्दार्थकारा
६	९१	१५-१७	१५९	१६३-१६५
११	११	१८-१९	१६०	
११	११	२०-२१	१६१	
११	११	२२-२३	१६२	
११	९२	१	१६५	
११	११	२-३	१६६	
११	११	४-५	१६७	
११	११	६-७	१६८	
११	११	८-९	१६९	
५	११	१०-११	१७०	
११	११	१२-१३	१७१	१७४-१७५
११	११	१५-१६	१७२	
१	११	१७-१८	१७३	
११	९३	१-२	१७४	
११	११	३-४	१७७	
११	११	५-६	१७८	
११	११	७	१७९	
११	११	८-१०	१८०	
११	११	११-१२	१८१	
११	९४	१-२	१८३	१८२
११	११	३-४	१८४	
११	१	५	१८५	
११	११	६-७	१८६	
११	११	८-९	१८७	

अध्याय	सूक्त	ऋचा	पृष्ठ	शब्दार्थकोश
६	९४	१०-११	१८८	
११	११	१२-१३	१८९	
११	११	१४-१५	१९०	
११	११	१६	१९१	१९२-१९३
११	९५	१-२	१९४	
७	११	३-४	१९५	
११	११	५	१९६	
११	११	६-७	१९७	
११	११	८-९	१९८	
११	११	१०-११	१९९	२००-२०१
११	९६	१	२०१	
११	११	२-३	२०२	
११	११	४-५	२०३	
११	११	६-७	२०४	
११	११	८-९	२०५	२०६-२०७
११	९७	१	२०७	
११	११	२-४	२०८	
११	११	५-७	२०९	
११	११	८	२१०	
११	९८	१-२	२११	
११	११	३	२१२	
११	९९	१	२१३	
११	१००	१-२	२१४	
११	११	३-५	२१५	

अध्याय	सूक्त	ऋचा	पृष्ठ	शब्दार्थकोश
७	१००	६-७	२१६	
११	११	८-९	२१७	
११	११	१०-११	२१८	
११	११	१२-१४	२१९	
११	११	१५-१६	२२०	
११	११	१७-१८	२२१	
११	११	१९	२२२	२२२-२२५
११	१०१	१-२	२२३	
११	११	३-४	२२७	
११	११	५-६	२२८	
११	११	७-८	२२९	
११	११	९-१०	२३०	
११	११	११	२३१	२३१-२३२
११	१०२	१-२	२३३	
११	११	३-४	२३४	
११	११	५-६	२३५	
११	११	७-८	२३६	
११	११	९-१०	२३७	
११	११	११	२३८	२३८-२३९
११	१०३	१	२३९	
११	११	२-३	२४०	
११	१	४-५	२४१	
१	११	६-७	२४२	
११	११	८	२४३	२४३-२४४

अध्याय	सूक्त	ऋचा	पृष्ठ	शब्दार्थकोष
७	१०४	१-२	२४४	
११	११	२-४	२४५	
११	११	५-६	२४६	
११	११	७-८	२४७	
११	११	९	२४८	२४८-२५०
११	१०५	१	२५०	
११	११	२	२५१	
११	११	३	२५२	
११	११	४-५	२५३	
११	११	६-७	२५४	
११	११	८-९	२५५	
११	११	१०-११	२५६	
११	११	१२-१४	२५७	
११	११	१५-१६	२५८	
११	११	१७-१८	२५९	
११	११	१९	२६०	२६०-२६२
११	१०६	१	२६२	
११	११	२-४	२६३	
११	११	५-६	२६४	
११	११	७	२६५	२६५-२६६
११	१०७	१	२६६	
११	११	२-३	२६७	२६७-२६८
११	१०८	१-२	२६८	
११	११	३-४	२६९	

अध्याय	सूक्त	ऋचा	पृष्ठ	शब्दार्थकोश
७	११२	१३-१४	२९७	
११	११	१५-१६	२९८	
११	११	१७	२९९	
११	११	१८-१९	३००	
११	११	२०	३०१	
११	११	२१-२२	३०२	
११	११	२३-२४	३०३	
११	११	२५	३०४	३०४-३०५
८	११३	१	३०७	
११	११	२-३	३०८	
११	११	४-५	३०९	
११	११	६-७	३१०	
११	११	८-९	३११	
११	११	१०-११	३१२	
११	११	१२-१३	३१३	
११	११	१४-१५	३१४	
११	११	१६-१७	३१५	
११	११	१८-२०	३१६	३१७-३१९
११	११४	१-२	३२०	
११	११	३-४	३२१	
११	११	५-६	३२२	
११	११	७-८	३२३	
११	१	९-१०	३२४	
११	११	११	३२५	३२६-३२७

अध्याय	सूक्त	ऋचा	पृष्ठ	शब्दार्थकोश
८	११५	१	३२७	
११	११	२-३	३२८	
११	११	४	३२९	
११	११	५-६	३३०	
११	११६	१	३३१	११
११	११	२	३३२	
११	११	३-४	३३३	
११	११	५-६	३३४	
११	११	७-८	३३५	
११	११	९	३३६	
११	११	१०-११	३३७	
११	११	१२-१३	३३८	
११	११	१४-१५	३३९	
११	११	१६-१७	३४०	
११	११	१८-१९	३४१	
११	११	२०-२१	३४२	
११	११	२२-२३	३४३	
११	११	२४-२५	३४४	३४५-३४८
११	११७	१-१	३४९	
११	११	३-४	३५०	
११	११	५-६	३५१	
११	११	७-८	३५२	
११	११	९	३५३	
११	११	१०-११	३५४	

अध्याय	सूक्त	ऋचा	पृष्ठ	शब्दार्थकोश
११	११७	१२-१३	३५५	
११	११	१४-१५	३५६	
११	११	१६-१७	३५७	
११	११	१८-१९	३५८	
११	११	२०-२१	३५९	
११	११	२२-२३	३६०	
११	११	२४-२५	३६१	३६२-३६५
११	११८	१-२	३६५	
११	११	३-४	३६६	
११	११	५-६	३६७	
११	११	७-८	३६८	
११	११	९-११	३६९	३७०-३७१
११	११९	१-२	३७२	
११	११	३-४	३७३	
११	११	५-६	३७४	
११	११	७-८	३७५	
११	११	९-१०	३७६	३७७-३७९
११	१२०	१	३७९	
११	११	२-३	३८०	
११	११	४-६	३८१	
११	११	७-८	३८२	
११	११	९-११	३८३	
११	११	१२	३८४	३८४-३८६
११	१२१	१	३८६	

अध्याय	सूक्त	ऋचा	पृष्ठ	शब्दार्थकोश
११	१२१	२-३	३८७	
११	११	४-५	३८८	
११	११	६-७	३८९	
११	११	८-९	३९०	
११	११	१०	३९१	
११	११	११-१२	३९२	
११	११	१३-१४	३९३	
११	११	१५	३९४	३९५-३९९

॥ श्रीगणेशाय नमः॥ श्रीसरस्वत्यै नमः॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः॥

श्री ऋग्वेदसंहिता.

[प्रथम अष्टક]

[પ્રથમ મહોક્ક]

[પ્રથમ અધ્યાય]

[પ્રથમ અનુવાક.]

વર્ગ ૧-૨

સૂક્ત ૧.

ઋષિ:-વિશ્વામિત્ર પુત્ર મધુચ્છ-દ, દેવતા:-અગ્નિ, છંદ:-ગામત્રી.

ૐમ્ અગ્નિમીલેપુરોહિતં યજ્ઞસ્ય દેવમૃત્વિર્જમ્ ।

હોતારં રત્નઘાતમમ્ ॥ ૧ ॥

પદછેદ-અગ્નિમ્ । ઈલે । પુરઃહિતમ્ । યજ્ઞસ્ય । દેવમ્ ।

ઋત્વિર્જમ્ । હોતારમ્ । રત્નઘાતમમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ-અગ્નિદેવ, યજ્ઞના પુરોહિત રૂપ છે અથવા (૨) તે યજ્ઞના પૂર્વ ભાગ વિષે આલવનીમરૂપે અવસ્થિત છે; તે દાનાદિ ગુણુકન છે; તે યજ્ઞ વિષે દેવોના હોતા નામના ઋત્વિજરૂપે છે; તે યજ્ઞ-રૂપ રત્નોના ધારણ કરનાર અષ્ટ મંડારરૂપે છે; (ત્રી) આ અગ્નિ નામના દેવની હું રત્ન કરું છું. ૧

અગ્નિઃ પૂર્વેભિક્ષિભિરાંડયોનૂતનૈસ્ત ।
સદેવાંણ્ણવંશતિ ॥ ૨ ॥

પ૦—અગ્નિઃ । પૂર્વેભિ । ઋષિદમિઃ । ઈંડયઃ । નૂતનૈઃ । ઊત । સઃ ।
દેવાન્ । આ । ડહ । વસતિ ॥ ૨ ॥

અ૦—બૃહુ આદિ પુરાતન ઋષિઓને આ અગ્નિ સ્તુત્યરૂપે હતા; અને અર્વાચીન ઋષિઓને પણ તે સ્તુત્યરૂપ (સ્તવન કરવા યોગ્ય) છે; તેજ અગ્નિદેવ, આ યજુ વિષે દ્વિર્બોક્તા દેવોને સ્તવ આપે. ૨

અગ્નિનારયિમંશ્વસ્પોષમેવદિવેદિવે ।
યુશસં વીરવંતમમ્ ॥ ૩ ॥

પ૦—અગ્નિના રયિમ્ । અશ્વત્ । ષોષમ્ । એવ । દિવેદિવે ।
યુશસમ્ । વીરવંતમમ્ ॥ ૩ ॥

અ૦—આ અગ્નિનું સ્તવન કરવાથી યજમાનને, પ્રતિદિન વૃદ્ધિને પામે તેવું ધન પ્રાપ્ત થાય છે; તેમજ તે (યજમાન) દાનાદિ વડે યુક્ત થઇ યજ્ઞને પ્રાપ્ત થાય છે; તથા પુત્ર તથા જૂત્યાદિક વીર પુરૂષો વડે યુક્ત થઇ તે અધિક વૃદ્ધિને પામે છે. ૩

અગ્નેયંયજ્ઞમંધ્વરંવિશ્વતઃ પરિભૂરસિં ।
સદેવેષુ ગચ્છતિ ॥ ૪ ॥

પ૦—અગ્નેઃ । યમ્ । યજ્ઞમ્ । અધ્વરમ્ । વિશ્વતઃ । પરિભૂઃ । અર્ધિ ।
સઃ । ઇત્ । દેવેષુ । ગચ્છતિ ॥ ૪ ॥

અ. —હે અગ્નિદેવ ! જે યજ્ઞ વિષે તમે સર્વ દિશામાં વ્યાપ્ત થઇને રહો છો, તેજ યજ્ઞ હિંસારહિત સુરક્ષિત હોય છે; તથા તેજ દેવોને પ્રહણ કરવા યોગ્ય હોય છે. ૪

અમિર્હોતાકવિક્રતુઃ સત્યચિત્રશ્રવસ્તમઃ ।

દેવોદેવેભિરાગમત્ ॥ ૫ ॥ ૧

પ. —અગ્નિઃ । હોતા । કવિક્રતુઃ । સત્યઃ । ચિત્રશ્રવઃસ્તમઃ । દેવઃ ।

દેવેભિઃ । આ । ગમત્ ॥ ૫ ॥ ૧ ॥

અ. —આ અગ્નિદેવ હોમનો નિષ્પાદક, વિષ્ણુત કર્મ અથવા બુદ્ધિવાળો, સત્યરૂપ અર્થાત્ અવસ્થા ફેરવેને આપનાર તથા અતિશય વિચિત્ર કૃતિવાળો છે; આવો અગ્નિદેવ, હવિર્બોધતા દેવો સહિત આ યજ્ઞ વિષે પ્રાપ્ત થાઓ. ૫ (૧)

યદક્ષદાશુપેત્વમેર્ગેભદ્રંકરિવ્યસિં ।

તવેત્તત્સત્યમેંદ્રિરઃ ॥ ૬ ॥

પ. —યત્ । અક્ષં । દાશુપેં । ત્વમ્ । અર્ગે । ભદ્રમ્ । કરિવ્યસિં ।

તવં । ઇત્ । તત્ । સત્યમ્ । એંદ્રિરઃ ॥ ૬ ॥

અ. —હે અગ્નિદેવ !, હે અંદ્રિસ !, હવિર્દાતા યજ્ઞમાનોનું, તું વિત્ત તથા મૃદ્ધાદિની પ્રાપ્તિપડે જે કાંઈ કલ્યાણ કરે છે તે પડે તુનેજ સુખ (પુનઃ યજ્ઞાનુષ્ઠાન રૂપ) પ્રાપ્ત થાય છે એમાં કાંઈ શક નથી. ૬

ઉપત્વાગ્રેદિવેદિવેદોપાવસ્તર્ધિયાવ્યમ્ ।

નમોભરન્તર્ણમસિ ॥ ૭ ॥

૧૦—ઉપ । ત્વા । અગ્ને । દિવેડિદિવે । દોર્ષાઙ્ગૈસ્તઃ । ધિયા । વ્યમ્ ।
નમઃ । મર્ન્તઃ । આ । ઇમેસિ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ !, પ્રતિદિન રાત્રિદિવસ, અંતઃકરણપૂર્વક નમસ્કાર કરતા અમે તારી સમીપમાં આવીએ છીએ. ■

રાજન્તપધ્વરાણાં ગોપામૃતસ્યદીદિવિમ્ ।
વર્ધમાનમ્ સ્વેદમે ॥ ૮ ॥

૧૦—રાજન્તમ્ । અધ્વરાણામ્ । ગોપામ્ । ઋતસ્ય । દીદિવિમ્ ।
વર્ધમાનમ્ । સ્વે । દૈમે ॥ ૮ ॥

અ૦—કારણ કે, તું પ્રત્યેક યજ્ઞમાં દેહીધ્માન, યજોનો રક્ષક, અવશ્યભાવિ કર્મફલોને પુનઃ પુનઃ અથવા અધિકરૂપે પ્રગટ કરનાર છે. યજ્ઞશાક્ષા વિષે તું હવિ વડે વૃદ્ધિ પામે છે. ૮

સનઃપિતૈર્વસૂનવેગ્રેસંપાયનોર્ભવ ।
સર્વસ્વાનઃ સ્વસ્તયૈ ॥ ૯ ॥

૧૦—સઃ । નુઃ । પિતાઙ્ગૈર્વ । સૂનવૈ । અગ્રે । સુ ઉપાયનઃ । ભવ ।
સર્વસ્વ । નુઃ । સ્વસ્તયૈ ॥ ૯ ॥ ૨ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ !, અમે ત્હારાં છોડીએ. પિતાની માફક તું અમેને શોભન પદાર્થો પ્રાપ્ત કરાવ્યું. અમે વિનાશ રહિત થઈએ તે માટે તું અમારી સમીપમાંજ રહે.

‘ કેટલાક શબ્દાર્થ ’

૧ ળંગ = હે = હે.

૨ દાશુષે = દશિર્દેવસ્યસે યજમાનાય = હવિદોતા યજમાનને.

- ૩ લોષાયસ્તઃ = રાત્રી અહનિચ = રાત્રિ દિવસ.
 ૪ નમોભરંતઃ = નમસ્કારં સંપાદયન્તઃ = નમસ્કાર સંપાદન કરતા.
 ૫ ઉપપમસિ = આગચ્છામઃ = સમીપમાં આતીએ છીએ.
 ૬ દોદિધિમ્ = પૌનઃ પુન્યેન ઘાતકમ્ = વારવાર પ્રગટ કરનાર.
 ૭ સ્વેદમે = સ્વકીયગૃહે યજ્ઞશાલાયામ્ = સ્વકીય ગૃહ વિશે યજ્ઞશાળામાં.
 ૮ સઘસ્ય = સમયેતો મઘ = સમીપમાં રહે.

સૂક્ત ૨.

અધિ-મધુચન્દ્ર, દેવતા-(૧-૩) વાયુ, (૪-૬) ઇન્દ્રવાયુ, (૭-૮) મિત્રવરુણ, ૭-૮-ગાયત્રી.

વાયુનાયાહિદર્શતેમેસોમાઅરંકૃતાઃ ।

તેપાંવાહિશ્રુચીર્હવમ્ ॥ ૧ ॥

૫૦-વાયો । આ । યાહિ । દર્શતૈ । ઇમે । સોમાઃ । અરંકૃતાઃ ।

તેપામ્ । વાહિ । શ્રુચિ । હવમ્ ॥ ૧ ॥

અર્-દર્શનીય સ્વરૂપ હે વાયુદેવ !, આ યજ્ઞકર્મ વિશે તારું આગમન થવા દે તારા માટે આ સોમરસની કિત્તમ સામગ્રી તૈયાર કરી રાખી છે તેમાથી ત્હારા ભાગતું તું સેવન કર. તે સોમગ્નતું પાન કરવા અર્થે ત્હારી પ્રાર્થના કરીએ છીએ તે તું સાભળ. ૧

વાયંલવયેર્ભિર્જરન્તેત્વામન્છાંજરિતારં ।

સુતસોમાઅહર્વિદં ॥ ૨ ॥

૫૮—વાયો । ઉક્થેભિઃ । જરુન્તે । ત્વામ્ । અર્ઙ્ઠ । જરિતૌરઃ ।
 સુતડતોમાઃ । અર્ઙ્ઠ ડવિદઃ ॥ ૨ ॥

અ૦—હે વાયુદેવ !, આ ઋત્વિઃ તથા યજમાનો ત્હને અભિલક્ષી
 મુદ્રે ઋતોત્રો વડે ત્હારો મહિમા ગાય છે. તેઓ યાગકાળના
 શાનવાળા વિદ્વાન્ છે. તેઓએ સોમરસનું અભિયવન કરી
 ગળેલું છે. ૨

વાયોતર્વપૃજ્ઞતીધેનાંજગાતિદ્રાશુર્પે ।
 ડરુચીસામંપીતયે ॥ ૩ ॥

૫૦—વાયો । તર્વ । પ્રડપૃજ્ઞતી । ધેનાં । જિગોતિ । દ્રાશુર્પે ।
 ડરુચી । સોમંડપીતયે ॥ ૩ ॥

અ૦—હે વાયુદેવ !, તારો શબ્દ વિશ્વસંચારી છે. સોમરસનું પાન કરવા
 તારો શબ્દ યજમાનો પ્રતિ ગમન કરે છે. સોમરસના ગુણનું,
 ત્હારા શબ્દ વડેજ વર્ણન કગાય છે. ૩

ઇન્દ્રવાયૂર્દમેસુતાઠપ્રપયોંભિરાગંતમ્ ।
 ઇન્દ્રોવામુશન્તિહિ ॥ ૪ ॥

૫૦—ઇન્દ્રવાયૂ । ડમે । સુતાઃ । ડર્વ । પ્રપયં ડવિઃ । આ । ગતમ્ ।
 ઇન્દ્રોઃ । વામ્ । ડરોન્તિ । હિ ॥ ૪ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રવાયુ !, અહીં આ સોમરસ દાઢી તૈયાર કરી રાખ્યો છે
 તેથી અમેને આપવા યોગ્ય અન્ન-સદવર્તમાન અમારા પ્રતિ
 આગમન કરે. આ સોમરસ તમારીજ દામના કરી ગયો છે
 માટે તમેને અહીં આગમન કરવું ધરે છે. ૪

વાયવિન્દ્રથ્ચેતયઃ સુતાનાંવાજિનીવસુ ।

તાંવાયાતુમુપદ્રવત ॥ ૫ ॥ ૩

પ૦—વાયો । ઇન્દ્રઃ । ચ । ચેતૈર્યૈઃ । સુતાનાંમ્ । વાજિનીવસુ । તૌ ।
આ । યાતુમ્ । ઉપ । દ્રવૈત ॥ ૫ ॥ ૩

અ૦—હે વાયુદેવ !, તું તથા ઇન્દ્ર સોમરસના સ્વાદને જાણો છે માટે
હે યજ્ઞ વિશે વાસ કરનારા !, તમે હિમય ત્વરાથી અહીં આગ-
મન કરો. ૫ (૩)

વાયવિન્દ્રથ્ચસુન્વતઆયાતુમુપનિષ્કૃતમ્ ।

મુદિચિત્ત્યાધિયાનરા ॥ ૬ ॥

પ૦—વાયો । ઇન્દ્રઃ । ચ । સુન્વતઃ । આ । યાતુમ્ । ઉપ ।
નિઃસ્કૃતમ્ । મુદિચુ । ક્ત્યા । ધિર્યૌ । નરા ॥ ૬ ॥

અ૦—મેં (યજ્ઞમાને) આ સોમરસ તૈયાર કરેલો છે તો હે
વાયુદેવ !, તું તથા ઇન્દ્ર તેના સમીપ પીવાને માટે આવો. હે
યજ્ઞવાણા !, તમે જો અહીં આવો તો કાર્થસિદ્ધિ અવશ્ય જ થશે
સિદ્ધ થાય. ૬

મિત્રંહુવેપૂતદક્ષંવર્ણંચરિશાદસમ્ ।

ધિર્યંધૃતાર્ચીસાધન્તા ॥ ૭ ॥

પ૦ મિત્રમ્ । હુવે । પૂતદક્ષમ્ । વર્ણમ્ । ચ । રિશાદસમ્ ।
ધિર્યમ્ । ધૃતૈર્ચીમ્ । સાધન્તા ॥ ૭ ॥

અ૦—હવિઃપ્રદાન માટે હું પવિત્ર યજ્ઞવાણા મિત્રનું આહવાન કરું-

ધું. વળી દિવસકે પુરષોના બક્ષકરૂપ વરણદેવને પણ હું આહવાન કરું છું. આ બન્ને દેવોની ઇચ્છા વડે ભૂમિ વિષે જળ-પ્રતિ થાય છે. ૭

કૃતેન મિત્રાવરુણાવૃતાવૃધાવૃતસ્પૃશા ।

કર્તુમ્બુહન્તમાશાયે ॥ ૮ ॥

૫૦ કૃતેન । મિત્રાવરુણૌ । કૃતસ્પૃશૌ । કૃતસ્પૃશા । કર્તુમ્ ।
બુહન્તમ્ । આશૌચે ॥ ૮ ॥

અ૦—હે મિત્ર તથા વરણદેવ !, તમે વડે ઉદક, સત્ય અથવા મઠ વૃદ્ધિને પામે છે. તમેજ ઉદકાદિના આધારરૂપ છો. અંગોપાંગ વડે અતિ પ્રૌઢ આ સોમયાગ વિષે આગમન કરી તમે અમોને ફળ આપો. ૮

કુર્વોનોમિત્રાવરુણાતુવિજ્ઞાતાઋક્ષયાં ।

દર્શદધાતેઅપસમ્ ॥ ૯ ॥ ૪ ॥

૫૦ કુર્વી । નઃ । મિત્રાવરુણા । તુવિજ્ઞૈતૌ । ઋક્ષૈયાં । દર્શમ્ ।
દધાતે । અર્પેસમ્ ॥ ૯ ॥ ૪ ॥

આ મિત્રવરણદેવો બુદ્ધિવાળા, સર્વોપકારી, તથા સર્વવ્યાપી છે; તેઓ આપણા બળ તથા કર્મને પ્રતિ આપનાર છે. ૯ (૪)

મૂક્ત ૨

૧ દર્શત = દર્શનીય = દર્શનીય સ્વરૂપ.

૨ અરંકૃતાઃ = અલંકૃતાઃ = ઉત્તમ તૈયાર કરેલા છે.

- ૩ દધમ્ = અસ્મદીયં આહવાનમ્ = અમારી હાંકને.
 ૪ અચ્છ = અમિલક્ષ્ય = અભિલક્ષી.
 ૫ જરિતારઃ = સ્તોતારઃ = સ્તુતિ કરનાર.
 ૬ અદ્યધિદઃ = કત્વધિજ્ઞાઃ = યાજ્ઞકાળના ગણનાર વિદ્વાન્ પુરુષો.
 ૭ પ્રપૃચ્ચતીઃ = પ્રવર્ણેણ સોમસંપર્કકુર્વન્તી; સોમગુણંવર્ણયન્તી
 = પ્રકર્ષણે સોમસંપર્ક કરનાર; સોમરસના ગુણનું વર્ણન
 કરનાર.
 ૮ ધેના = ધાક્ = વાણી; યજ્ઞ.
 ૯ જિગતિ = ગચ્છતિ = ગમન કરે છે.
 ૧૦ ઉરુચી = ઉરુન = ઘટ્ટન યજમાનાન્ ગચ્છતી = અનેક
 યજમાનો પ્રત્યે ગમન કરનાર.
 ૧૧ પ્રવઃમિઃ = અન્નૈઃ = અન્ન વડે.
 ૧૨ રૂદયઃ = સોમાઃ = સોમરસ.
 ૧૩ વશન્તિ = કામયન્તે = કામના કરે છે.
 ૧૪ ચેતયઃ = જાનોય = જાણે છે.
 ૧૫ યાજિનીવસુ = યાજ્ઞઃ = અગ્નિ, તદસ્યાં રૂદિઃ સંતતો
 અસ્તિ સા યાજિની । તસ્યાં વસયઃ = યજ્ઞ વિષે વાસ કરનાર.
 ૧૬ દ્રવત્ = સિપ્તમ્ = જલ્દી.
 ૧૭ નિષ્કૃતમ્ = સંસ્કૃતારં સોમમ્ = તૈયાર કરેલ સોમરસ.
 ૧૮ મશ્નુ = સ્વરયા = જલ્દી.
 ૧૯ ધિયા = અમુના કર્મેણા (સંસ્કાર સંવત્સર્યતે) = આ
 કર્મ વડે (સંસ્કાર સંપાદન થશે).
 ૨૦ પૂતદક્ષમ્ = પવિત્રવલ્લમ્ = પવિત્ર જળવાળા.
 ૨૧ રિશાદક્ષમ્ = દિસકાનામ અદક્ષમ્ = અચ્ચારમ્ = દિસક
 પ્રાણિના લક્ષક.
 ૨૨ ધિયમ્ = વર્ષણકર્મેણમ્ = જળવૃદ્ધિપી કર્મે.

- ૨૩ ઘૃતાધીમ્ = ઘૃતં = ઉદકં અંચતિ = મૂર્મિ પ્રાપયતિ તમ્
= ભૂમિ પ્રત્યે જળ પ્રાપ્ત કરાવનાર.
- ૨૪ ક્રતેન = અવશ્યંભાવિ તથા સત્યેન ફલેન = અવશ્યં
ભાવિ તથા સત્યફલક.
- ૨૫ આશાયે = આનશાયે = ઇયામવસ્તૌ = વ્યાપ્ત કરે છે.
- ૨૬ તુયિજાતૌ = યહનામ ઉપકારકતથા સમુપજ્ઞૌ =
સર્વોપકારી.
- ૨૭ ઠક્ષણ્યા = ઉરુક્ષયૌ = યહુનિજાતૌ = સર્વવ્યાપી.
- ૨૮ અપસમ્ = કર્મ = કર્મ.

સૂક્ત ૩.

અધિ:—મ'બુ ૨૭-૬, દેવના-૧-૩ અશ્વિનીકુમાર, ૪-૬ ઇંદ્ર, ૭-૯
વિશ્વેદેવ, ૧૦-૧૨ સરસ્વતી, ૭-૬:—આયત્રી.

અશ્વિનાયજ્વરોરિપોદ્રવંસ્પાણીશુર્મસ્પતી ।

પુરંધ્રુજાચનસ્યતમ્ ॥ ૧ ॥

૫૦ અશ્વિના । યજ્વરો: । રૂપ: । દ્રવંસ્પાણી । શુર્મ:પતી । પુરંધ્રુ-
મુના । ચનસ્યતમ્ ।

અ.—હે અશ્વિનો !, દેવિ ગંદણુ માટે દસ્તો વડે ચપળ ગનિવાળા
તમે, સર્વ શુભ કર્મોના આધિ છો. વળી તમે વિદ્યાજ શુભવાળા
અથવા અસંખ્ય બકતોના આધારરૂપ છો. તમે આ યજ્ઞના
દેવિનું બક્ષણ કરો. ૧

અશ્વિનાપુરુદંસમાનરાશર્વૈરયાધિયા ।

ધિષ્ણ્યાવર્નતે ગિરઃ ॥ ૨ ॥

પ૦—અશ્વિનો । પુરુ । દંડેસા । ના । શર્વૈરયા । ધિયા । ધિષ્ણ્યા ।
વર્નતમે । ગિરઃ ॥ ૨ ॥

અ૦—હે અશ્વિનો !, આપ અનેક કર્મો વડે વિખ્યાત છો. આપ
નેતારૂપે છો. તથા શૌર્યયુક્ત છો. (અથવા) બુદ્ધિવાળા છો.
આપ એકાગ્ર મનથી અમારી સ્તુતિનો આદરપૂર્વક સ્વીકાર કરો. ૨

દક્ષાયુવાક્રવઃ સુતાનાસંત્યાવૃક્તર્વર્હિષઃ ।

આયાતંરુદ્રવર્તની ॥ ૩ ॥

પ૦—દક્ષા । યુવાક્રવઃ । સુતાઃ । નાસંત્યા । વૃક્તર્વર્હિષઃ । આ ।
યાતમ્ । રુદ્રવર્તની ॥ ૩ ॥

અ૦—હે સત્યસ્વરૂપ અશ્વિનો !, શત્રુઓના અથવા રાજશત્રુના નાશ
કરનાર તરીકે આપ વિખ્યાત છો; તથા બીષણ પરાક્રમ વાળા
છો. વૃક્તર્વર્હિષ નામના ઋત્વિજે સ્વાદિષ્ટ પદાર્થનું મિશ્રણ
કરી આ સોમરસ તૈયાર કરી મૂક્યો છે માટે આપનું આગમન
અત્રે થવા છો અને તે સોમરસનો સ્વીકાર કરો. (‘વૃક્તર્વર્હિષઃ’
પદનો અર્થ આ સોમરસમા પડેલી દર્ભની સળીઓ (કાડી)
કાઢી નાખી પીણીને તૈયાર કરેલ છે એમ પણ થાય છે) ૩

ઇન્દ્રાયાદિચિત્રમાનોસુતાઙ્ગમેત્વાયવઃ ।

અર્જ્વીમિસ્તનાપુતાસઃ ॥ ૪ ॥

૧૦—ઇન્દ્ર । આ । યાહિ । ચિત્રમાનો । સુતાઃ । ઇમે । ત્વૌડયવઃ ।
અળવીષિઃ^{૧૫} । તેનો^{૧૬} । પુતાસઃ ॥ ૪ ॥

અ०—હે વિચિત્ર કાતિવાળા ઇન્દ્રદેવ !, અહીંયા આવ. આ સોમરસ
અમેાએ આગળાએવતી પીલી મુક્યો છે. તે હમેશાજ પવિત્ર
છે. આ સોમરસ ત્હારી આવવાની કામના કરી રહ્યો છે. ૪

इन्द्रायाहिधियेपितो विप्रजूतः सुतावतः ।
उपब्रह्माणिवाघतः ॥ ५ ॥

૧૦ ઇન્દ્ર । આ । યાહિ । ધિયા । ડપિતઃ । વિપ્રડજૂતઃ । સુતડ-
વતઃ । ઉપ । બ્રહ્માણિ^{૧૫} । વાઘતઃ^{૧૬} ॥ ૫ ॥

અ०—હે ઇન્દ્ર !, ધણા વિદ્વાન ઋત્વિજોએ ત્હાઈ સ્તવન કરેલું છે.
અમે પણ ભક્તિપૂર્વક ત્હારી પ્રાર્થના કરીએ છીએ. આ
ઋત્વિજોએ સોમરસ તૈયાર કરી રાખ્યો છે માટે તેમનાં વેદરૂપ
સ્તોત્રાનો સ્વીકાર કરી અહીં આવ. ૫

इन्द्रायाहितूतुजानुपब्रह्माणिहरिवः ।
सुतेदधिष्वनश्नः ॥ ६ ॥

૧૦ ઇન્દ્ર । આ । યાહિ । તૂતુંજાનઃ^{૧૦} । ઉપ । બ્રહ્માણિ । હરિડ્વઃ^{૧૧} ।
સુતે^{૧૨} । દધિષ્વ^{૧૩} । નઃ^{૧૪} । ચનઃ^{૧૫} ॥ ૬ ॥ ૬ ॥

અ०—હે પીતવર્થુના અશ્વવાળા ઇન્દ્રદેવ !, અમારાં સ્તોત્રાનો સ્વીકાર
કરી તું જલદીથી અહીં આવ. મોમરસ તૈયાર કરી મુક્યો છે;
દબ્યરૂપ અમારું આ અન્ન તું સ્વીકાર. ૬

ઓર્માસથર્પર્ણાધૃતોવિશ્વેદેવાસુઆગત ।

દ્રાશ્વાસોદ્રાશુર્પઃ સુતમ્ ॥ ૭ ॥

૫૦—ઓર્માસૈઃ । ચર્પણિ^{૨૪}ઽર્જુતૈઃ । વિશ્વે । દેવાસુઃ । આ । ગત ।

દ્રાશ્વાસૈઃ । દ્રાશુર્પઃ । સુતમ્ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે વિશ્વેદેવો !, આપ જગતના રક્ષણકર્તા અને મનુષ્યોના પોષણ કરનારો છો. આપ હસદાતા છો. આપને હું દિવિર્ભાગ અર્પણું કરું છું. આ સોમરસ તૈયાર કરી મુક્યો છે માટે આપ અહીં આવો. ॥

વિશ્વેદેવાસોઅપ્તુરઃસુતમાગન્ત તૂર્ણયઃ ।

હ્રસ્વાઽર્ચસ્વસરાણિ ॥ ૮ ॥

૫૦—વિશ્વે । દેવાસૈઃ । અપ્તુરઃ^{૨૫} । સુતમ્ । આ । ગન્ત । તૂર્ણયઃ^{૨૬} ।

હ્રસ્વાઽર્ચ । સ્વસરાણિ ॥ ૮ ॥

અ૦—હું વિશ્વેદેવો !, યોગ્યસમયે આપ વૃષ્ટિદાન કરો છો. દિવસના ભાગમાં મુર્ખનાં કિરણો જેમ આલસ્યરહિત યજ્ઞ સમાગમન કરે છે તે રીતે આલસ્યરહિત યજ્ઞ અમારો અનુમદ કરવા અહીં આગમન કરો અને સોમમદણુ કરો. ૮

વિશ્વેદેવાસોઅસિર્ધર્ણિમાયાસોઅદ્રુઢઃ ।

મેર્ધજુપન્ત્ત્વહર્નયઃ ॥ ૯ ॥

૬૦—વિશ્વે । દેવાસૈઃ । અસિર્ધર્ણઃ^{૨૭} । ઇર્હિમાયામઃ । અદ્રુઢઃ । મેર્ધમ્ ।

જુપન્ત્ત્ । વહર્નયઃ^{૨૮} ॥ ૯ ॥

અ૦—વિશ્વેદેવોએ અમારા હવિનો સ્વીકાર કર્યો. તેમનો નાશ અથવા શોષણ કરવાને કોઈ સમર્થ નથી. તેઓ વિશ્વપ્રદ છે. તેઓ કોઈનો દ્રોહ કરતા નથી. તેઓ ધનને દમેશાં પ્રાપ્ત કરાવે છે. ૬

પ્રાવૃકાનઃસરસ્વતીવાર્જેભિર્વાજિનીવતી ।

યજ્ઞર્વણ્ડધિયાવસુઃ ॥ ૧૦ ॥

પ૦—પ્રાવૃકા । નઃ । સરસ્વતી । વાર્જેભિઃ । વાજિનીવતી । યજ્ઞર્મ્ । વૃણ્ । ધિયાવસુઃ ॥ ૧૦ ॥

અ૦—હે જગતને પાવન કરનાર સરસ્વતી !, તમે અન્નવતી છો. તમે ધન પ્રાપ્ત કરાવનાર છો. અમારા યજ્ઞમાંના હવિર્ભાગની પ્રેમથી ધણી કરો. અર્થાત્ અમારા યજ્ઞનું નિર્વાહન સફળ કરો. ૧૦

ત્રોટ્યિત્રીસૂતૃતાનાંચેતન્તીસુમતીનામ્ ।

યજ્ઞર્દધેસરસ્વતી ॥ ૧૧ ॥

પ૦—ત્રોટ્યિત્રી । સૂતૃતાનામ્ । ચેતન્તી । સુમતીનામ્ । યજ્ઞર્મ્ । દધે । સરસ્વતી ॥ ૧૧ ॥

અ૦—પ્રિય તથા સત્ય વાક્યોની પ્રેરનાર તેજ છે. શાબનમુદ્ધિવાળા કર્મના અનુષ્ઠાતાઓને અનુષ્ઠેયનું ખર્ચ ચાલ કરાવનાર પણ તેજ છે. આજ સરસ્વતીદેવીએ અમારા યજ્ઞનો સ્વીકાર કર્યો છે. ૧૧

મહોર્ણઃસરસ્વતીપ્રચેતયતિક્ષેતુનાં ।

ધિયો વિશ્વાવિરાજતિ ॥ ૧૨ ॥

પ૦—મહઃ । ઈર્ણઃ । સરસ્વતી । પ્ર । ચેતયતિ । ક્ષેતુનાં । ધિયઃ । વિશ્વાઃ । વિ । રાજતિ । ૧૨ ॥ ૬ ॥

અ૦—તે નદીરૂપી દેવી !, તેના પ્રવાહરૂપ કર્મવડે મહાસાગરની કલ્પના કરાવે છે; અને પોતાના દેવી સ્વરૂપ વડે, સર્વદા અનુગ્રાહવિષયક બુદ્ધિ ઉત્પાદન કરે છે. ૧૨ (૬)

મૂક્ત ૩

- ૧ યજ્ઞવરીઃ = યાગનિષ્પાદિકાઃ = યાગનિષ્પાદક
- ૨ હવઃ = હવિર્લેક્ષણાન્યન્નાનિ = દધ્યાન્ન.
- ૩ ઘનસ્યતમ્ = હ્રસ્વછતમ્ = ધમ્જા કરે.
- ૪ શશીરચા = ગતિયુક્ત્યા = ગતિયુક્ત.
- ૫ પુરુદંસસા = બહુકર્માણો = અનેક પરાક્રમવાળા.
- ૬ ધિષ્ણયા = ધાતુર્ચયુક્તૌ, બુદ્ધિમંતૌવા = શૌર્યયુક્ત; વા બુદ્ધિવાળા.
- ૭ ઘનતમ્ = સંમજતમ્; સ્વીકૃતમ્ = સેવન કરે; સ્વીકારે.
- ૮ ગિરઃ = સ્તુતીઃ = સ્તુતિ.
- ૯ નાસત્યા = અસત્યરહિતૌ = સત્ય સ્વરૂપ.
- ૧૦ ઘૃક્તઘર્હિઃ = ઘૃક્તં મૂલૈર્ઘર્જિતં ઘર્હિઃ આસ્તર્જીયેષામ્ = મૂળવર્જિત દર્શાસનવાળા; યધ્વા તે નામનો ઋત્વિજ.
- ૧૧ ત્વાયઘઃ = ત્વાં કામયમાનાઃ = ત્હારી કામના કરનાર.
- ૧૨ અઘ્વોભિઃ = અંગુલિભિઃ = આગળી વડે.
- ૧૩ તના = નિત્યમ્ = નિત્ય.
- ૧૪ જૂતઃ = પ્રેરિતઃ = પ્રેરાયેલ.
- ૧૫ ઉપગ્રહ્યાણિ = વેદરૂપાણિ સ્તોત્રાણિ ઉપૈતુમ્ = વેદરૂપ સ્તોત્રોત્રોને પ્રાપ્ત કરવા.
- ૧૬ ઘાઘતઃ = ઐ નામનો ઋત્વિજ.
- ૧૭ તૂતુજ્ઞાનઃ = સ્વરમાણઃ = સ્વરાયુક્ત યજ્ઞ.

- ૧૮ હરિઃ = હરિ ધોડાનું નામ છે, = અશ્વયુક્ત.
 ૧૯ સુતે = સોમાભિષવયુક્તે કર્મણિ = સોમાભિષવયુક્ત કર્મ
 પરત્વે.
 ૨૦ ઘનઃ = હવિર્લેક્ષણમન્નમ્ = હવ્યાન્ન.
 ૨૧ યુધાકવઃ = યુમિશ્રણેયસતીવરીઆદિશ્રયણ = યુઃ =
 મિશ્રણ કરવું. વસતીવરી આદિ શ્રયણ કરનાર.
 ૨૨ ઓમાસઃ = રક્ષકા. = રક્ષક.
 ૨૩ ચર્વણી ધૃતઃ = મનુષ્યધર્તા = મનુષ્યના પોષક.
 ૨૪ દાશ્વાંસઃ = દાતારઃ ફલસ્ય = ફળદાતા.
 ૨૫ અપ્તુરઃ = તત્તત્કાલમ્બૃષ્ટિપ્રદાઃ (તુરત્સ્વરણે) = તે તે
 કાળે વૃષ્ટિ દેનારા. તુર = ત્વરાવાચક છે.
 ૨૬ તૂર્ણયઃ = ત્વરાયુક્તાઃ = ત્વરાયુક્ત.
 ૨૭ ડસાઃ = સૂર્યરશ્મયઃ = સૂર્યરશ્મિ.
 ૨૮ સ્વસરાણિ = અવાનિપ્રતિ = નિત્ય આલસ્ય રહિત થઈ.
 ૨૯ અક્ષિઃ = ક્ષયરહિતાઃ = અવિનાશી.
 ૩૦ વહનયઃ = ધનવોદારઃ = ધનને પ્રાપ્ત કરાવનાર.
 ૩૧ વષ્ટુ = કામવતામ્ = ઇચ્છા કરે.
 ૩૨ કેતુના = પ્રવાહરૂપેણ કર્મેણા = પ્રવાહરૂપ કર્મ વડે.

સૂક્ત ૪.

મંત્રિ:-મધુ-૭-૬;

દેવતા:-૪-૬;

છંદ:-ગાયત્રી.

સુરૂપકૃત્નુમૂતયેંસુદુષામિવગોદુર્હે ।

જુહ્મસિદ્યવિદ્યવિ ॥ ૧ ॥

૧૦-સુરૂપકૃત્નુમ્ । કૃતયેં । સુદુષામિદ્યવિ । ગોદુર્હે । જુહ્મસિં ।

દ્યવિદ્યવિ ॥ ૧ ॥

અ-—તું સુદર કર્મોનો કરનાર છે. દૂધ દોડવા દૂગણી ગાયનું જેમ દોગ્યા આહવાન કરે, તેમ અમે પ્રતિદિન હે ૪-૬ !, ત્હાં આહવાન કરીએ છીએ. તું અચારું રક્ષણ કરે. ૧

ઉર્પનુઃસવનાગંહિસોમંસ્યસોમપાઃપિવ ।

ગોદાદૃદ્વેવતોમદઃ ॥ ૨ ॥

૧૦-ઉર્પ । નુઃ । સવના । આ । ગંહિ । સોમંસ્ય । સોમદૃશાઃ ।

પિવ । ગોદાદાઃ । દ્વેત્ । રેવેતઃ । મદઃ ॥ ૨ ॥

અ-—હે ૪-૬ !, તુંને સોમ બહુ પ્રિય છે. સોમનો હવિ ગ્રહણ કરવા તું અત્રે આવ. આ સોમરસનું પ્રાપ્તન કર; તું ધનસંપન્ન છે. તું પ્રસન્ન થવાથી અમને ગાયોરૂપી ધન અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. ૨

અથાતિઅન્તમાનાંવિદ્યામંસુમતીનામ્ ।

માનોઅતિરૂપ્યાગંહિ ॥ ૩ ॥

૫૦—અયે । તે । અન્તમાનામ્ । વિદ્યામં । મુહમૃતીનામ્ । મા ।

નઃ । અન્નિ । રુઘ્યઃ । આ । મુહિ ॥ ૩ ॥

અ•—હે ધન્દ !, સોમરસતું તું પ્રાપ્ત કર; શોભનબુદ્ધિવાળો મનુષ્યોજ તદ્વારા નિકટ સ્વરૂપને જાણી શકે છે; તું અમને તેવી બુદ્ધિ આપ. અથવા (૨) કર્મોત્થાન વિષય સિદ્ધ થાય તે માટે ત્હારે સમરથ કરીએ છીએ માટે તું અમને તેવી બુદ્ધિ આપ; અમારા સિવાય અન્ય કોઈને તદ્વારા સ્વરૂપનું કથન કરીશ નહિ. કેવળ અમનેજ તેનું કથન કર. ૩

પરૈદિવિપ્રમસ્તૃતમિન્દ્રૈપૃચ્છાવિપૃથિતમ્ ।

યસ્તેસલિંમ્યુઆચરમ્ ॥ ૪ ॥

૫૦—પરૈ । હિહિ । વિપ્રમ્ । અસ્તૃતમૈ । ઇન્દ્રૈમ્ । પૃચ્છ । વિપઃ
દૃષિતમ્ । યઃ । તે । સલિંમ્યઃ । આ । ચરમ્ ॥ ૪ ॥

અ•—(યજમાન પ્રતિ હોતા રહે છે)—છદ્દ બુદ્ધિશાળી, અપરાજિત તથા પ્રશાવાનુ છે. તેની સમીપમા તું જા અને તેને પુછ કે—હોતાના સ્તવનથી તું પ્રસન્ન થયો કે નહિ ? પ્રસન્ન થયે તે તુને તથા ક્રત્વિજ્ઞેને ધનપુત્રાદિક ઇષ્ટ વસ્તુ ચોભેર આપશે. ૪

હૃતઘ્રુવન્તુજોનિદ્રોનિરન્યતૃથિદારત ।

દર્ષાતાઈન્દ્રદુર્લભઃ ॥ ૫ । ૭ ॥

૫૦—હૃત । ઘ્રુવન્તુ । જઃ । નિદ્રઃ । નિઃ । અન્યતઃ । ચિત્ ।
આરત । દર્ષાતાઃ । ઇન્દ્રૈ । હૃત । દુર્લભઃ ॥ ૫ ॥ ૭ ॥

અ•—હે ક્રત્વિજ્ઞે !, તમે ધન્દનું સ્તવન કરો. આ ક્રત્વિજ્ઞે તો કેવળ ઇદ્રનીજ ઇષાસના કરે છે. એમ નિંદાએર મનુષ્યો

અમે કહે. હે નિંદાખોરો ! અહીં તથા અન્યસ્થળે તમે ૬૨૪
રહો. ૫-૭

હુતનેઃસુભર્ગોઅરિર્વોચેયુર્દસ્પકૃણ્યઃ ।

સ્યામેદિન્દ્રસ્યશર્મેણિ ॥ ૬ ॥

૧૦-હુત । નુઃ । સુહર્ગાન્ । અરિઃ । વોચેયુઃ । દસ્મં । કૃદ્યઃ ।
સ્યામં । ઇત્ । ઇન્દ્રસ્ય । શર્મેણિ ॥ ૬ ॥

અ-શત્રુને નાશ કરનાર હે ઇન્દ્ર !, તારા અનુગ્રહ વડે તો
'અમે મોટા ભાગ્યવાન છીએ' એમ અમારા શત્રુઓ પણ
હિંચારણુ કરે છે તો અમારા મિત્રો તેમ કહે તેમા શું આશ્ચર્ય ?
ધનસંપન્ન સતા અમે સદા તારા સુખાશ્રય નીચે રહીએ. ૬

પ્રમાશુમાગર્વેભસ્યજ્ઞશ્રિયંનુમાર્દનમ્ ।

પતયન્મન્દ્યત્સંસ્ત્રમ્ ॥ ૭ ॥

૧૦-આ । ઈમ્ । આશુર્મે ઓર્શર્વે । મૈર્ । યજ્ઞશ્રિયમ્ । નુહમા-
ર્દનમ્ । પતયર્તે । મન્દ્યત્સંસ્ત્રમ્ ॥ ૭ ॥

અ-આ યજ્ઞકર્મમા પ્રાપ્ત સર્વવ્યાપી ઇન્દ્રને સવનત્રયવ્યાપ્ત
(પ્રાતઃ આદિ ત્રણે કાળની સવનક્રિયા વિષે વ્યાપ્ત) સોમરસ અર્પણુ
કરે. એ સોમરસપાન વડે ઋત્વિજે તથા યજ્ઞમાનને આનંદનું
સ્ફુરણ થાય છે. તે સોમરસજ યજ્ઞની સંપત્તિરૂપ છે. યજ્ઞમાનને
હર્ષ પમાડનાર ઇન્દ્રને તે સખારૂપે પ્રિય છે. ૭

અસ્યપીત્વાશંતક્રતોઘનોવૃત્રાણાપભવઃ ।

માલોવાજેર્પુવાજિનમ્ ॥ ૮ ॥

પં—અસ્ય । પીત્વા । શતક્રતો । ધૈનઃ । વૃત્રાણામ્ ॥ અમવઃ ।
પ્ર । આવઃ । વાજેષુ । વાજિર્નમ્ ॥ ૮ ॥

અ—આજ સોમરસનું પાન કરી હે ધન્ધ ! તેં વૃત્રાસુરાદિ
ઘનુઓનો વધ કર્યો, અને તેથી સંગ્રામ વિષે યુદ્ધ કરનાર તારા
ભક્તાનું સુરક્ષણ કર્યું. ૮

તંત્રાવાજેષુવાજિર્નવાજયામઃશતક્રતો ।
ધર્નાનામિન્દ્રસાતયૈ ॥ ૯ ॥

પં—તમ્ । ત્વા । વાજેષુ । વાજિર્નમ્ । વાજયામઃ । શતક્રતો ।
ધર્નાનામ્ । ઇન્દ્ર । સાતયૈ ॥ ૯ ॥

અ—હે મહાપરાક્રમી અથવા મહાશુદ્ધિશાળી ધન્ધ ! યુદ્ધ વિષે
તારું બળ શુભ્રસિદ્ધ છે. અમને વેશવ પ્રાપ્ત થાય તે અર્થે
આ અન્ન વડે તારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. ૯

યોગાયોર્વનિર્મહાન્સુધારઃસુન્વતઃસર્વા ।
તસ્માદન્દ્રાયગાયત ॥ ૧૦ ॥ ૮ ॥

પં—યઃ । રાયઃ । ઐર્વનિઃ । મહાન્ । સુધર્પૈરઃ । સુન્વતઃ ॥
સર્વા । તસ્મૈ । ઇન્દ્રાય । ગાયત ॥ ૧૦ ॥ ૮ ॥

અ—જે સંપત્તિનો સ્વામી છે, જે મદાન શુભ્રસંપન્ન છે, શોભન
કર્મોનો જે પાલક છે તથા સોમરસ અર્પણ કરનાર યાજ્ઞકોનો
જે સખા છે, તે ધન્ધનું યજ્ઞમાન કરે. ૧૦-૮

सूक्त ४

- १ सुरुपकृत्वम् = सुंदर कर्म करना; तेने.
- २ रेवतः = धनवतः = धनसंपन्न.
- ३ अस्तृतम् = अहिंसितम् = अ-परान्वित.
- ४ निदः = निदितारः = निंदायो र अनुधो.
- ५ निरारत = इतोदेशात् निर्गच्छतु = आ स्थलेथी निर्गमन करे.
- ६ तुषः = परिषर्षा = उपासना.
- ७ दृस्म = शत्रूणां उपक्षयितृ = शत्रुनो नाश करना.
- ८ कृष्टयः = मनुष्याः = अनुधो.
- ९ आशुम् = सवनप्रघट्याप्तं = ऋषे सवनक्रिया विधे व्याप्त.
- १० आशवे = कृत्स्नयागव्याप्ताय , इन्द्राय) = सर्व यज्ञो विधे व्याप्त; सर्वव्यापी.
- ११ भर = आहर = अर्पण करे.
- १२ पतयत् = कर्माणि प्राप्नुवन्तम् = कर्मोने प्राप्त करावनार = संपत्तिरूप.
- १३ घनः = हंता = वध करना.
- १४ वाजिप्र = संग्रामेषु = संधानो विधे.
- १५ घ्राजयामः = अन्नघ्नतः कुर्मः = अन्नवडे स्तुति करीये जीये.
- १६ सातिः = संभजनं = प्राप्ति.
- १७ अघनिः = रक्षकः = स्वामी.
- १८ सुपारः = सुष्ठु कर्मणः पूरयिता = शोभन कर्मोने पालक.

સૂક્ત ૫.

ઋષિ:-મધુચંદ્ર;

દેવતા:-ઇન્દ્ર;

છંદ:-ગાયત્રી.

આત્વેતાનિપદિતેન્દ્રમભિમગાયત ।

સત્વાયઃસ્તોમંવાહસઃ ॥ ૧ ॥

૧૦-આ । તુ । આ । ડત । નિ । સીદત । ઇન્દ્રમ્ । અભિ । પ્ર ।

ગાયત । સત્વાયઃ । સ્તોમંવાહસઃ ॥ ૧ ॥

અ०-હે સ્તોત્રો ગાયામા કુશળ મિત્રો (ઋત્વિજો) ! આ યજ્ઞર્મ વિષે શીઘ્ર આવો, બેસો અને ઇન્દ્રનું અધિક પ્રકારે ગાન કરો. ૧

પુરુતમંપુરુણામીશાનંવાર્યાણામ્ ।

ઇન્દ્રંસોમેસર્વાસુતે ॥ ૨ ॥

૧૦-પુરુતમમ્ । પુરુણામ્ । । ઇશાનમ્ । રાર્યાણામ્ । ઇન્દ્રમ્ ।

સાર્મે । સર્વા । સુતે ॥ ૨ ॥

અ०-હે મિત્રો ! તમે સર્વે એકત્ર થઇ યજ્ઞગાન કરો. અર્થવા એકત્ર થઇ સોમરસ પીધી તૈયાર કરી ઇન્દ્રનું ગાન કરો. આ ઇન્દ્ર શત્રુઓને ઝાલો દુષ્ણણે તેવો તથા અનેક સ્પૃહણીય સંપત્તિનો સ્વામી છે. ૨

સર્વાનોયોગગ્રામંવત્સરાયેસપુરંધ્યામ્ ।

ગમધ્વાર્જેભિરાસનઃ ॥ ૩ ॥

૧૦-સઃ । ઘે । નુઃ । યોગે । આ । મુક્ત । મઃ । રાયે । સઃ ।

પુરંધ્રધ્યામ્ । ગમધ્ । વાર્જેભિઃ । આ । સઃ । નુઃ ॥ ૩ ॥

અ૦—આજ ઇન્દ્ર અમારા પુરુષાર્થ સિદ્ધ કરાવે. અમારી ધન-
સંપત્તિ તથા અમારી શ્રી અથવા બુદ્ધિ વિષે આજ દેવ વાસ
કર્મે. અન્નાદિ સર્વ સામર્થ્ય સાંચે આજ દેવ અમારી પાસે
આવે. ૩

यस्यसंस्थेनवृण्वतेहरीसमत्सुशत्रवः ।

तस्माइन्द्रायगायत ॥ ૪ ॥

૫૦—યસ્ય । સમ્હસ્થે । ન । વૃણ્વતે । હરી । સમતૈસ્તુ । શત્રવઃ ।
તસ્મૈ । ઇન્દ્રાય । ગાયત ॥ ૪ ॥

અ૦—જેના રથ વિષે અશ્વ સત્ત્વ થયેલ જોઇ શકુઓ સુદ્ધમા
સામા મોચે ઊભા રહેતા નથી કિંતુ પલાયન કરી ભય છે
તે ઇન્દ્રનો મદિમા ગાઓ. ૪

सुतुपर्वाज्नेसुताइमेशुचंयोयन्तिवीतये ।

सोमासोदध्याशिरः ॥ ૫ ॥ ૧ ॥

૫૦—સુતુર્દર્પાજ્ઞે । સુતાઃ । ઇમે । શુચંયઃ । યન્તિ । વીતયે ।
સોમાસઃ । દર્ષિદર્શાશિરઃ ॥ ૫ ॥ ૧ ॥

અ૦—પીણી તૈયાર કરેલ આ પવિત્ર તથા દહીં વડે મિશ્રિત સોમ-
રસનું પાન કરે તે માટે તે (સોમ) સોમપાલક (ઇન્દ્ર) પાસે
ભય છે. ૫

त्वंसुतस्यंप्रीतयेसद्योवृद्धोअजाययाः ।

इन्द्रज्यैष्ठ्यायसुक्रतो ॥ ૬ ॥

૫૦—ત્વમ્ । સુતસ્યં । પ્રીતયે । સદ્યઃ । વૃદ્ધઃ । અજાયયાઃ । ઇન્દ્ર ।
જ્યૈષ્ઠ્યાય । સુદ્ધક્રતો ॥ ૬ ॥

અ०—હે રૂડા કર્મ (અથવા રૂડી બુદ્ધિ) વાળા ઇન્દ્ર ! સોમરસનું પાન કરવા તથા દેવો વિષે જ્યેષ્ઠપણુ પ્રાપ્ત કરવા તું એકદમ ઉત્સાહયુક્ત થઈ પ્રગટ થયો ।

આત્વાવિશન્ત્વાશ્વ સોમાસિન્દ્રગિર્વણઃ ।

શન્તેસન્તુપ્રચેતસે ॥ ૭ ॥

૧૦—આ । ત્વા । વિશન્તુ । આશર્વ । સોમાસ । ઇન્દ્ર । ગિર્વણ^{૧૩} । શમ્ । તે । મન્તુ । પ્રદૈ^{૨૫}તસે ॥ ૭ ॥

અ०—હે સ્તુતિસેવ્ય ઇન્દ્ર ! સવનત્રયવ્યાપ્ત અથવા સર્વ અવયવો વિષે વિકાર કરનાર આ સોમરસ ત્હારા શુભમા પ્રવેશ કરેલ અને તને આનંદ આપેલ તુ પ્રકૃષ્ટ જ્ઞાનવાળો છે ।

ત્વાસ્તોમાઅવીઘ્નન્ત્વામુવયાશતક્રતો ।

ત્વાર્ધર્વન્તુનોગિરઃ ॥ ૮ ॥

૧૦—ત્વામ્ । સ્તોમા । અવીઘ્નન્ । ત્વામ્ । હુકયા । શતક્રૈનો । ત્વામ્ । ધર્વન્તુ । ન । ગિરઃ ॥ ૮ ॥

અ०—હે અનેક પરાક્રમવાળા ઇન્દ્ર ! સામગાનારના સ્તોત્રો વડે ત્હારો મહિમા વધ્યો તથા નપિઓના શસ્ત્રો (સ્તવન) વડે તારો મહિમા સર્વત્ર વૃદ્ધિને પામ્યો. અમારા સ્તોત્રો પણ ત્હારો મહિમા વધારે ।

અક્ષિતોતિઃસનેદિપંવાજપિન્દ્રઃસહસ્રિર્ણમ ।

યસ્મિન્વિશ્વાનિપૌસ્થા ॥ ૯ ॥

૧૦—અક્ષિતદૈતિ । મનેત્ । હૃમન્ । વાનમ્ । ઇન્દ્રઃ । સહસ્રિર્ણમ્ । યસ્મિન્ । વિશ્વાનિ । પૌસ્થા ॥ ૯ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્ર ! તું સતત રક્ષણ કરનાર છે. તું આ સોમરસરૂપ અન્નનું પ્રાશન કર. આ અન્ન અગણિત સ્વરૂપવાળું છે. તેના યોગ વડે અન્ય સર્વ સામર્થ્ય સિદ્ધ થાય છે. ૬

માનોમર્તાઅધિદ્રહન્તનૂનામિન્દ્રગિર્વણઃ ।

ઈશાનોયવયાવધમ્ ॥ ૧૦ ॥ ૧૦

પ૦—મા । નુઃ । મૈર્તાઃ । અમિ । દ્રુહન્ । તનૂનામ્ । ઇન્દ્ર । ગિર્વણઃ । ઈશાનઃ । યવૈય । વધમ્ ॥ ૧૦ ॥ ૧૦ ॥

અ૦—હે સર્વસ્તુત ઇન્દ્ર ! કોઇ વિરોધી મનુષ્યો અમારા શરીરને ઉપદ્રવ કરવાને સમર્થ ન હો. તું સમર્થ છે. કોઇ પણ વૈરી વડે અમારો વધ ન થાય તેમ અમને ઉપદ્રવ રહિત કર. ૧૦

સૂક્ત ૫.

૧ પુરુતમમ્ = પુરુત્ત શત્રુત્ત તામચતિ તમ્ = અનેક શત્રુઓને ગ્ધાનિ ઉપજાવે તેવો; તેને.

૨ ઘાર્યાણામ્ = વરણીયાનાં ધનાનામ્ = સ્વૃક્ષ્ણ સંપત્તિનો.

૩ સઘા = સર્વે. સઘ પરસ્પરસમવાયેન = એકત્ર થઇને.

૪ ઘ = અવધારણાર્થે = 'ધ' પદ નિશ્ચયવાચક છે.

૫ પુરંધ્યામ્ = બહુવિધ્યાં યોપિતિ ષા યુદ્ધધ્યામ્ = સ્ત્રી વા બહુવિધા યુદ્ધ વિષે.

૬ સંસ્થે = રથે = રથ વિષે.

૭ સમરસુ = યુદ્ધેષુ = યુદ્ધ વિષે.

૮ પાલનઃ = પાલનકર્તા = પાલક.

૯ દધ્યાશિરઃ = દધિરઘાશીર્યેવામ્ = દહીં વડે મિશ્રિત.

૧૦ ઘૃદઃ = ઉત્સાહેન યુક્તઃ = ઉત્સાહ વડે યુક્ત.

- ૧૧ જ્યૈષ્ઠ્યાય = દેવેપુજ્યેષ્ઠતાર્યમ્ = દેવો મધ્યે જ્યૈષ્ઠર્ષાં
પ્રાપ્ત કરવા.
૧૨ શતક્રતો = શતક્રમનું વહુપણ = અનેક પરાક્રમ વા શુદ્ધિવાળો.
૧૩ ગિર્વેણઃ = સ્તુતિભિઃસંમજ્જનીય = સ્તુતિસેવ્ય.
૧૪ પ્રચેતસે = પ્રકૃષ્ટજ્ઞાનાય = પ્રકૃષ્ટજ્ઞાનવાળાને.
૧૫ અક્ષિતોતિઃ = અદિસિતરક્ષણઃ = સતત રક્ષણ કરનાર.
૧૬ પૌંડ્યા = પુંસ્તથાનિ બલોનિ (ચર્તન્તે) = સામર્થ્ય.
૧૭ મતાંઃ = વિરોધિન.મનુષ્યાઃ = વિરોધી મનુષ્યો.
૧૮ યથય = અસ્મત્તઃપૃથક્કુરુ = અમેથી પૃથક્ કર.

સૂક્ત ૬.

અર્ષિઃ-મધુચ-૬; દેવતાઃ-૧-૩ ઇન્દ્ર, ૪-૬-૮-૯ મરુત, ૫-૭
મરુત તથા ઇન્દ્ર, ૧૦ ઇન્દ્ર; ૭-૬ઃ-આયત્રી.

યુજ્જન્તિઃબ્રહ્મનમ્પરંતંપરિત્સ્થુર્ષઃ । *

રોચન્તેરોચનાદિવિ ॥ ૧ ॥

૫૦- યુજ્જન્તિઃ । બ્રહ્મનમ્ । અરુર્ષમ્ । ચરન્તૈમ્ । પરિત્ । ત્સ્થુર્ષઃ ।
રોચન્તે । રોચના દિવિ ॥ ૧ ॥

અ૦-—પરંપર, ઇન્દ્રદેવ મહાન્ ઐશ્વર્યપુક્ત છે; અગ્નિ, વાયુ આદિ
તથા નક્ષત્રરૂપે તેજ અવગ્નિત છે. છું ઇન્દ્રદેવ મહાન્ તથા
દિવસક (શત્રુ) રહિત અગ્નિરૂપ છે. છું ચોમેર વાયુરૂપે
પ્રસરે છે. ત્રણે લોકનાં પ્રાણિઓ પોતપોતાના કર્મ વિશે તનેજ

“દેવોરૂપે પૂજે છે. આ નક્ષત્રરૂપી તેજોગણ આકાશમાં ચળે છે તે પણ ત્હારીજ મૂર્તિ રૂપે છે. ૧

યુજ્જન્ત્યસ્યકામ્યાહરીવિપક્ષસારયે ।

શોણાધુષ્ણુનુવાહંસા ॥ ૨ ॥

૫૦—યુજ્જન્તિ । અસ્ય । કામ્યા । હરી । વિદ્વર્ષેમા । ર્યે ।

શોણા । ધુષ્ણૂ । નુહવાહંમા ॥ ૨ ॥

અ—સારથિઓ આ ઇન્દ્રદેવના રથની બન્ને બાજુએ હરી નામની બે અશ્વોને બેઠે છે. તે અશ્વો સુંદર તથા જોનારને અભિલાષા ઉત્પન્ન કરે તેવા છે; તેઓ રંગે જરા ચૂતા છે. તેઓ ઇન્દ્ર તથા તેના સારથિ આદિયું વહન કરનાર, પ્રગલ્ભ સ્વરૂપવાળા છે. ૨

કેતુકૃષ્ણન્નકેતવેપેશૌમર્યાઅપેશસે ।

સમુપધિમરજાયથાઃ ॥ ૩ ॥

૫૦—કેતુમ્ । કૃષ્ણન્ । અકેતવે । પેશૌઃ । મૈર્યાઃ । અપેશસે ।

મમ્ । ઉપતૈદ્ધિમિઃ । અજાયથાઃ ॥ ૩ ॥

અ—હે મનુષ્યો ! અચેતન પદાર્થને ચેતન્ય આપતો તથા અઅકૃત પદાર્થને બ્રહ્મ કરતો ઉપાની સાથેજ આદિત્યરૂપ આ ઇન્દ્રદેવ પણ ઉદય પામ્યો. હે મર્ષરૂપ ઇન્દ્ર ! (સૂર્યનો અસ્ત થાય ત્યારે તે મરણ પામે છે એમ ઔપચારિક અર્થ થાય છે.) દાહક રશ્મિઓ વડે સુક્ત થઇ, દૈન પ્રતિદિન ઉદય પામે છે. ૩

આદહંસ્વધામનુપુનર્ગર્ભત્વમેરિરે ।

દધાન્તાનામયત્રિયંમ્ ॥ ૪ ॥

પ૦—આત્ । અહ । સ્વવામ્ । અનુ । પુનઃ । ગર્મદત્ત્વમ્ ।
આદર્શરિરે । દર્શાનાઃ । નામં । યજ્ઞિયમ્ ॥ ૪ ॥

અ૦—વર્ષાઋતુ વ્યતીત થયા પછી તરતજ, યજ્ઞકર્મમાં પરિમિત નામ ધારણ કરી આ મરદેવો ઉદ્ધરવશ્વ સ્વલોક વિષે પુનઃ પુનઃ ગર્ભાવાસ કરે છે; અર્થાત્ મેઘ મધ્યેના જળને મર્માકારે પ્રેરે છે. ૪

(આ સૂક્ત ઇન્દ્ર સંબંધી છે તથાપિ આ ઋચાથી આરંભી બીજી ૭ ઋચાઓ મરદેવનું વર્ણન કરે છે).

વીલ્લચિંદારુજ્જત્નુભિર્ગુહાચિદિન્દ્રવહ્નિભિઃ ।
અવિન્દહુસિયાઅનુ ॥ ૫ ॥

પ૦—વીલ્લું । ચિત્ । આરુજ્જત્નુદંભિઃ । ગુહા । ચિત્ । ઇન્દ્ર ।
વહ્નિદંભિઃ । અવિન્દઃ । હુસિયાઃ । અનુ ॥ ૫ ॥ ૧૧ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ ! તે દુર્ગમસ્થાન (પર્વત)ને પણ ભેદી નાખે તેવા વાદકશ્વ મરદેવોના યોગ વડે, ગુહાઓ વિષે સ્થાપિત આયોનો પત્તો મેળવી તેમને પ્રાપ્ત કરી. ૫

(જુઓ—નિરુદ્ધા આપઃ પળિમેવ ગાવઃ इति क्र. सं. ૧-૨-૩૮)

દેવપન્તોયયામ્તિમચ્છાંવિદધ્વસુંગિરઃ ।
મહાર્મનૂપતશ્રુતમ્ ॥ ૬ ॥

પ૦—દેવદર્શ્યન્તોઃ । યયાં । મત્તિમ્ । અચ્છ । વિદત્ત્વસુમ્ । ગિરઃ ।
મહામ્ । અનૂપેત્ । શ્રુતેમ્ ॥ ૬ ॥

અ૦—મરદેગણ પ્રૌઢ, વિખ્યાત, સુપ્રસિદ્ધ વેશવવાળા છે;

તેની કામનાવાળા આ ઋત્વિજોએ ધન્વની પેઠે તેની સ્તુતિ કરી. ૬ .

इन्द्रेणसंहिदक्षसेसंजग्मानोअविभ्युषा । *

मन्दसमानवर्चसा ॥ ७ ॥

પ૦—इन्द्रेण । सम् । हि । दक्षसे । समुदजग्मानः । अविभ्युषा ।

मन्द । समानवर्चसा ॥ ७ ॥

અ૦—જેને બપ રૂપમાં કરી ચક્રતો નથી તેવા ધન્વદેવની સાથે સંગમન કરતાં હે મહત્ દેવતાઓ! તમે સુંદર દેખાઓ છો; તમે ખન્ને નિલ પ્રસુદિત તથા સામાન્ય તેજવાળા દેખાઓ છો. ૭

(ભુઓ—ઈન્દ્રોચૈવૃત્રંહનિષ્યન્ પે. મા. ૩-૨૦)

अनवद्यैरभिद्युभिर्मलःसहस्रवर्चति ।

गणैरिन्द्रस्यकाम्यैः ॥ ८ ॥

પ૦—अनवद्यैः । अभिद्युभिः । मलः । सहस्रवर्चति । अर्चति ।

गणैः । इन्द्रस्य । काम्यैः ॥ ८ ॥

અ૦—આ યજ્ઞ વિશે, દોષરહિત, અતિ તેજસ્વી અથવા છુસોક વિશે રહેલ તથા અનિલાવા કરવા યોગ્ય મહાગણ સહવર્તમાન ધન્વદેવનું અર્ચન જોરજોરે ચાલી રહ્યું છે. ૮

अतःपरिजग्मनागहिदिवो वारोचनादधि ।

सप्तस्मिन्नृज्जलेगिरः ॥ ९ ॥

પ૦—અતઃ ॥ પુરિદ્ધજ્મન્ । આ । ગહિ । દિવઃ । વા । રોચનાત ।
અર્ધિ । સમ્ । અસ્મિન્ । ઋજૈતે । ગિરઃ ॥ ૯ ॥

અ૦—હે સર્વવ્યાપી મરુદ્ગણ ! અંતરિક્ષમાંથી, ધ્રુવોકમાંથી, આદિત્ય
મંડલમાંથી, અર્થાત્ ત્યાં ત્યાં તું હો ત્યાંથી અત્રે આગમન કરે
આ યજ્ઞકર્મ વિષે, ઋત્વિજને સુંદર રીતે ત્હારું સ્તવન કરી રહ્યાછે. ૬

इतोवांसातिमीमहेद्विवोवापार्थिवादधि ।

इन्द्रंमहोवारजसः ॥ १० ॥ ११ ॥

પ૦—ઈતૃ । વા । સાતિમ્ । મૈહે । દિવઃ । વા । પાર્થિવાત ।
અર્ધિ । ઇન્દ્રમ્ । મૈહે । વા । રજસૈઃ ॥ ૧૦ ॥ ૧૧ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ ! ત્હારી પાસે અમે અબીષ્ટ વસ્તુની અધિક પાત્રના
કરીએ છીએ; પૃથિવી, ધ્રુવોક. અથવા ઔદ અંતરિક્ષમોક-
માંથી અર્થાત્ ગમે ત્યાંથી લાવીને તું તે અમને પ્રાપ્ત કરાવ્યું. ૧૦

सूक्त ६.

૧ ધ્રુવમ્ = આદિત્યરૂપેણાયસ્થિતમ્ = આદિત્યરૂપે અવસ્થિત.

૨ અરુપમ્ = દિસકરદિતાગ્નિરૂપેણાયસ્થિતમ્ (ઇન્દ્ર) =
શત્રુરદિત અગ્નિરૂપે અવસ્થિત (ઇન્દ્ર);

૩ વરુણમ્ = વાયુરૂપેણાયસ્થિતમ્ = વાયુરૂપે અવસ્થિત.

૪ રોચના = નક્ષત્રાણિ = નક્ષત્રરૂપી તેજોમય.

૫ વિપક્ષસા = વિવિધપક્ષસ્તોરયસ્યપાશ્વૈર્ધયોરશ્વયોઃ
રયસ્યધ્વયોઃ પાશ્વયોઃ યોજિતો = રથની બન્ને બાજુએ
નેડેલ.

- ૬ શોણા = રક્તૌ = જરા ગ્રાતા રંગના.
- ૭ કેતુમ = પ્રજ્ઞાનમ્ = ચૈતન્ય.
- ૮ અકેતવે = રાત્રૌનિદ્રામૃતત્વેન પ્રજ્ઞાનરાહિતાય પ્રાણિને =
રાત્રિ વિષે નિદ્રામૃતપણાને લઈ અચેતનમૃત પ્રાણિને.
- ૯ પરિતસ્થુષઃ = પરિતોપસ્થિતાઃ લોકત્રયવર્તિનઃ =
પ્રાણિનઃ = ત્રણેલોકનાં પ્રાણિઓ.
- ૧૦ યુજ્ઞન્તિ = સ્વર્ગકોષે કર્મણિ દેવતાત્વેન સંવંધં કુર્ષન્તિ =
પોતાના (યજ્ઞાદિક) કર્મમાં દેવતારૂપે પૂજે છે.
- ૧૧ પેશમ = રૂપમ્ અભિવ્યક્તમાર્ગં કુર્ષન્ પ્રાતઃ અન્ધકાર
નિવારણેન = પ્રાતઃકાળના અન્ધકારને નિવારી રૂપે વ્યક્ત
કરતે.
- ૧૨ અપેશસે = રાત્રૌ અન્ધકારાદૃતત્વેનાનાતિવ્યક્ત્યેન
રૂપરહિતાય પદાર્થાય = રાત્રિ વિષે અન્ધકારવડે આવૃત્તત્વ
લીધે અવ્યક્તપણાને લઈ અવ્યક્ત પદાર્થને.
- ૧૩ ઘીક્ષુચિત્ = વૃદ્ધમપિ = દુર્ગમ હોય તેને પણ.
- ૧૪ આરુજસ્તુમિઃ = ઋજદ્ભિઃ = બેઠી નાંખે તેવા.
- ૧૫ ઉક્તિયાઃ = માઃ = માયે.
- ૧૬ દેવયન્તઃ = દેવાન્ દૃષ્ટન્તઃ = દેવોની કામનાવાળા.
- ૧૭ મતિમ્ = મન્તારી (હન્દ્રમ) = ધ્રોઃ શુદ્ધિવાળા (ધન્દ્રને).
- ૧૮ યિદધ્યસુમ્ = યેદયદ્ભિઃ સ્વમદ્દિમપ્રચ્યાપકૈઃ ધસુ-
યુક્તમ્ = સુપ્રસિદ્ધ વૈભવવાળા.
- ૧૯ અનૂપત = સ્તુતયન્તઃ = સ્તુતિ કરી છે.
- ૨૦ ગિરઃ = સ્તોતારઃ = ઋત્વિજો.
- ૨૧ ધ્રુતમ્ = ચિચ્યાતમ્ = વિખ્યાત.
- ૨૨ અપિમ્યુપા = મીતિરહિતેન = જેને કાંઈ સ્પર્શ કરતો નથી
તેવા (ધન્દ્ર)ની સાથે.

- ૨૩ સદસ્યત્ = ચલોપેતંયયાસ્યાત્ તયા = બેરબેર.
 ૨૪ પરિજમન = પરિતોઘ્યાપિન્ (મહદ્ગજ) = સર્વવ્યાપી
 (મહદ્ગજ).
 ૨૫ સંગ્રમતે = સમ્યક્પ્રસાધયતે = સુંદર રીતે સંપાદન કરે છે.
 ૨૬ રતઃ = મહદ્ગજસ્થાનાત્ = મહદ્ગજના સ્થાનમાથી.
 ૨૭ સાત્તિમ્ = ધનદાનમ્ = ધન (અભીષ્ટ વસ્તુ) દાનની.
 ૨૮ રૈમહે = યાચામહે = યાચના કરીએ છીએ.
 ૨૯ મહઃ = પ્રૌઢાત્ = પ્રૌઢ.
 ૩૦ મયાં = મનુષ્યાઃ = મનુષ્યો.
 ૩૧ સમુષદ્મિઃ = દાહકૈઃ = દાહકે રશ્મિઓવડે યુક્ત થઇ.
 ૩૨ રજસઃ = અન્તરિક્ષલોકાત્ = અન્તરિક્ષલોકમાથી.

સૂક્ત ૭.

ઋષિ-મધુચંદ્રઃ;

દેવતાઃ-ધન્વઃ;

૭-૬-ગાયત્રી

ઇન્દ્રમિદ્વાયિનોઽવૃહદિન્દ્રમર્કેભિરુર્કિણઃ । *

ઇન્દ્રંવાર્ણીરનૂપત ॥ ૧ ॥

૧૦-ઇન્દ્રમ્ । રતૈ । ગાયિર્નૈઃ । વૃહતૈ । ઇન્દ્રમ્ । અર્કેભિઃ ।
 અર્કિણૈઃ । ઇન્દ્રમ્ । વાર્ણી । અનૂપત ॥ ૧ ॥

અ૦-ગાથા ગાનારા ઉદ્દગાતાઓએ બૃહત્ નામના સામમંત્ર વડે
 ધન્વની સ્તુતિ કરી. અર્કપાઠક હોનાઓએ ઋષ્ય મંત્રોવડે
 ધન્વનું અર્ચન કર્યું, તથા અધ્વર્યુ આદિએ પણ યજુરૂપી
 વાણીવડે તેનીજ સ્તુતિ કરી. ૧

૧. ઇન્દ્રૈદ્યૌઃસચાસમ્મિશ્લઆવચોયુજા ।

ઇન્દ્રૌવૃજીહિરણ્યયઃ ॥ ૨ ॥

૧૦—ઇન્દ્રઃ । ઇત । હ્યૌઃ । સર્ગા । સમ્મિશ્લ । આ । વચ્ચઃ—
યુજા । ઇન્દ્રઃ । વૃજી । હિરણ્યયઃ ॥ ૨ ॥

અ.—આ હરિ નામના અથવા હરિદ્યૌ એ અથો મન્દના શબ્દો
આર માત્ર વડે રથે જોડાઇ જાય તેવા સુચિહિત છે. ઇન્દ્રેવ જ
તેનો સ્વામી છે. આ વજ્રધારી ઇન્દ્ર સર્વ આભરણો વડે ભૂષિત
છે; અર્થાત્ સર્વ સંપત્તિનો સ્વામી છે. ૨

૧. ઇન્દ્રૌદીર્ઘાયચક્ષસઆસૂર્યૈરોહ્યદિવિ ।

વિગોભિરદ્રિમૈરયત્ ॥ ૩ ॥

૧૦—ઇન્દ્રઃ । દીર્ઘાય । ચક્ષસૈ । આ । સૂર્યમ્ । રોહ્યત । દિવિ ।
વિ । ગોભિઃ । અદ્રિમ્ । રૈરયૈત્ ॥ ૩ ॥

અ.—પ્રૌઢસ્વરૂપે નિરતર દર્શન થાય તે માટે ઇન્દ્રે સૂર્યને આકાશમાં
સ્થાપિત કર્યો. તે સૂર્ય પોતાના કિરણો વડે પર્વતથી માઢી
સર્વ જગત્ ને વિશેષે કરીને પ્રકાશિત કર્યું. અથવા (૨) આ
ઇન્દ્ર જ જળ નિમિત્તે મેધને રેરે છે. ૩

ઇન્દ્રવાજેપુનોવસહસ્રપ્રધનેપુચ ।

ઉપ્રગ્રામિરુતિધિઃ ॥ ૪ ॥

૧૦—ઇન્દ્રઃ । વાજેપુ । વઃ । અવ । સહસ્રપ્રધનેપુ । ચ । ઉપ્રઃ ।
ઉપ્રામિ । ઉતિધિઃ ॥ ૪ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્ર ! તું ઉગ્રસ્વરૂપ છે; યુદ્ધ વિશે તથા જોમાં અસંખ્ય ગળ તથા અશ્વાદિક લાલ ચામ તેવા મહાયુદ્ધ વિશે પણ તારાં ઉગ્રસાધનો વડે તું અમારું રક્ષણ કર. ૪

इन्द्रं वृषं महाधनं इन्द्रमर्षे हवामहे ।

युजैवृत्रं पुवृजिणम् ॥ ५ ॥ ૧૩ ॥

૧૦—ઇન્દ્રમ્ । વૃષમ્ । મહાધનને । ઇન્દ્રમ્ । ઈર્ષ્યે । હવામહે ।

યુજૈમ્ । વૃત્રપું । વૃજિર્ણમ્ ॥ ૫ ॥ ૧૩ ॥

અ૦—અધિક અથવા અસ્થ ધન પ્રાપ્ત કરવું હોવે તથાપિ અર્ષે તો ઉગ્રતુલ્ય આહવાન કરીએ છીએ; તે ઉદ્દેશ, શત્રુ પ્રાપ્ત થતાં સમાહિત થઇ વળ ધારણ કરી અમને સહાય કરે છે. ૫

सनौ वृषभ्रमं चरुसत्रादावृक्षपावृधि ।

अस्मभ्यमर्षति कुतः ॥ ૬ ॥

૧૦—સઃ । નઃ । વૃષૈન્ । અમુમ્ ચૃર્ણમ્ । સત્રાદૈર્ઘ્યન્ । અર્ષઃ ।

વૃધિ । અસ્મભ્યમ્ । અર્ષતિર્ઘૈકુતઃ ॥ ૬ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ !, તું વૃષ્ટિવડે અમને સકળ અભીષ્ટ રૂપો એકઠાં આપનાર છે; માટે અમારી કાંઈ પણ અવગણના ન કરતાં તું આ મેધપટને બેઠી નાંખ્યુ. ૬.

तु जेतुं ज्ञेयं रक्षितोऽप्रा इन्द्रस्त्वज्जिणः ।*

न विन्दे अस्य सुष्ठुतिम् ॥ ૭ ॥

૧૦—તુજેઠેતુજે । યે । ઉત્તેઠેતેરે । સ્તોમાઃ । ઇન્દ્રસ્ય । વૃજિર્ણઃ ।
ન । વિન્વે । અસ્ય । સુહસ્તુતિમ્ ॥ ૭ ॥

અ—અન્ય ઇળદાતા દેવોની ઉત્કૃષ્ટ સ્તુતિઓ જોઈ કિંતુ હે વજ્ર-
ધારી ઇન્દ્રદેવ ! તારી ચોખ્ખતાને સાચક એકે સ્તુતિ મને જડતી
નથી. ॥

દૃપાયુચેવસંગઃકૃષ્ટીરિયસ્યોજસા ।
ઈશાનોઅપ્રતિષ્કુતઃ ॥ ૮ ॥

૧૦—દૃપૈ । યુપાહૃંવ । વસંગૈઃ । કૃષ્ટીઃ । રિયેતિ । ઓજસા ।
ઈશાનઃ । અપ્રતિષ્કુતઃ ॥ ૮ ॥

અ—સર્વ કામનાને વર્ષાવનાર ઇન્દ્રદેવ, સુંદર અતિવાળો મદાન્
વૃક્ષ (આખલો) જેમ ગાયોના ટોળાની પાસે જાય તેમ
પોતાના બળવડે અનુમદ કરવાને મનુષ્યોને પ્રાપ્ત થાય છે. તે
ઇન્દ્રદેવ સમર્થ તથા સર્વેશ્વર છે. તે કોઈની પણ વાચનાનો
પરિત્યાગ કરતો નથી. ૮

યર્કશર્પણીનાંવસુનામિરજ્યતિ ।
ઇન્દ્રઃપર્ચસિત્તીનામ્ ॥ ૯ ॥

૧૦—યઃ । ઈર્કઃ । ચર્પણીનામ્ । વસુનામ્ । ઇરજ્યતિ । ઇન્દ્રઃ ।
પર્ચઃ । સિત્તીનોમ્ ॥ ૯ ॥

અ—એકલો ઇન્દ્રજ સર્વ મનુષ્યો તથા સંપત્તિનો સ્વામિ છે; તે
ઇન્દ્રદેવ, નિવાસયોગ્ય નિષાદ તથા પંચવલ્લુના ભોળોનો
અનુમદ કરનાર છે. ૯

इन्द्रं वो विभ्वत्स्पृह्वामहे जनैभ्यः ।

अस्माकं मस्तु केवलः ॥ १० ॥ १४ ॥

૧૦—इन्द्रम् । वः विश्वत् । परि । हवामहे । जनैभ्यः । अस्मा-
कम् । अस्तु । केवल ॥ १० ॥ १४ ॥

અ૦—હે ઋત્વિજ તથા યજમાનો ! અમે સર્વ મનુષ્યોના સ્વામિ
ઇન્દ્રદેવનું તમારા માટે આર્જન કરીએ છીએ. તે અમારો
અધિક અનુગ્રહ કરો, તે કેવળ અમારો હો. ૧૦ .

મૂક્ત ૭

૧ इत् = षष् = ७.

૨ गायिनः = उष्गातारः = ઉષ્ગાતાઓ.

૩ बृहत् = बृहत् नामकेन साम्ना = બૃહત્ નામના સામમંત્ર વડે

૪ अकिणः = होतारः (अर्घ्य) = હોતાઓ.

૫ घाणोः = यजूरुपा वाक् = યજૂરૂપી વાણી

૬ सखा = सह युगपत् = એકસાથે.

૭ आसंमिश्रः = सर्वत सम्यक् मिश्रयिता = સર્વતઃ સુદર
રીતે મિશ્રયિતા.

૮ वधोयुजा = सुशिक्षित = યજ્ઞોચ્ચાર, માત્ર વડે યથે નો-
ડાઈ જાય તેવા સુશિક્ષિત.

૯ दीर्घाय = निरन्तराय = નિરંતર.

૧૦ वक्षसे = दर्शनाय = દર્શન.

૧૧ गो = रश्मि, जल = કિરણ, જળ

૧૨ व्यैरयत् = विशेषेण प्रेरितयान् = વિશેષે કરીને પ્રેરણિત
કરુ; પ્રેરુ.

- ૧૩ અર્મે = સ્વરૂપે = અર્થ.
 ૧૪ યુજમ્ = સદ્કારિણં; સમાહિતમ્ = સદ્કારી; સમાહિત.
 ૧૫ વૃષન = વૃષ્ટિપદ = વૃષ્ટિપ્રદાન કરનાર.
 ૧૬ ચરમ્ = મેથ = મેધપદલ.
 ૧૭ સપ્રાદાવન = અભિમતફલજાતં સકલં સદ્ (સપ્રા = સદ્) દદાતિ = સકળ અભીષ્ટ ફળ એકઠા આપનાર.
 ૧૮ અપાવૃધિ = ઉત્પાટય = ભેદી નાખ્યું.
 ૧૯ અપ્રતિષ્કૃતઃ = યાચ્યમાનં અ પરિહરમાણઃ = પાચના કરનારની અવગણના ન કરતા પ્રતિશબ્દ રહિત (અપ્રતિષ્કૃત); અપ્રતિસ્ખલિત.
 ૨૦ તુંજેતુંજે = તસ્મિન્ તસ્મિન્ ફલદાતરિ દેવાંતરે = તે તે ફળદાતા અન્ય દેવો પરત્વે.
 ૨૧ ઉસરે = ઉત્કૃષ્ટાઃ = ઉત્તમ.
 ૨૨ ઘંસગઃ = ઘનનોયગનિર્ઘંસઃ = સુંદર ગતિવાળો વૃષભ.
 ૨૩ વૃષા = કામાનાં વર્ષિતા = કામનાનો = અભીષ્ટ ફળોનો વરસાવનાર.
 ૨૪ કૃષ્ણોઃ = મનુષ્યાન્ = મનુષ્યોને.
 ૨૫ દ્યૈર્ઘિ = પ્રાપ્નોતિ = પ્રાપ્ત થાય છે.
 ૨૬ દુરચયતિ = દૃષ્ટે = સ્વાભીરૂપ છે.
 ૨૭ ક્ષિત્તીનામ્ = નિવાસાર્હાણામ્ વર્ણાનામ્ = નિવાસયોગ્ય વર્ણુના લોકોનો.

સૂક્ત ૮.

ઋષિ:-મધુચંદ્ર;

દેવતા:-ધનુઃ;

છંદ:-ગાથત્રી

एन्द्रसान॒सिर॒यिस॒जित्वा॑नंस॒दास॑हम् ।

वर्षि॑ष्ठ॒मूतये॑भर ॥ १ ॥

૧૦-આ । હન્દ્ર । સાનૈસિમ્ । રયિમ્ । સહજિત્વાનમ્ । સદાહસૈ-
હમ્ । વર્ષિષ્ઠમૂતયૈભર ॥ ૧ ॥

અ૦-હે ધનુઃ ' જેના યોગવડે શત્રુ ભૂત્યોને સંપાદન કરી સમાન
શત્રુઓને છતી શકાય, જેના યોગ વડે શત્રુઓનો અભિભવ
કરાય. તેવો અધિક તથા ઇષ્ટ વૈભવ, તું અમારા સંરક્ષણ
માટે અર્પણ કર. ૧

नियेन॑मु॒ष्टि॒हृत्य॑यानि॒वृत्रा॑रु॒णधाम॑है । *

त्वो॒તો॑મો॒न्यર્વે॑તા ॥ ૨ ॥

૧૦-નિ । યેન । મુષ્ટિહૃત્યયાં । નિ । વૃત્રા । રુણધામૈ ।
ત્વાહૃંતાસઃ । નિ । અર્વેતો ॥ ૨ ॥

અ૦-અમે જે ધન (વૈભવ)ના યોગ વડે યૌદ્ધાઓ સંપાદન કરી
તેમના અતિશય મુષ્ટિપ્રદાર વડે શત્રુઓનો નિરોધ કરી શકીએ
તથા અશ્વારૂઢ થઈ અમે તારા સંરક્ષણ વડે તેમનો નાશ કરી
શકીએ અર્થાત્ પદાતિ (પાયદળ) યુદ્ધ તથા અશ્વયુદ્ધ વડે
શત્રુઓનો નાશ કરી શકીએ તેવો વૈભવ અમને અર્પણ કર. ૨

* ૧ સૈ. સં ૨-૬-૪ ।

૨ સૈ. સ ૧-૬-૧ ।

इन्द्रत्वोतासु आवयं वज्रं घनाददीमहि ।

जयेमस युधिस्पृधः ॥ ३ ॥

प०—इन्द्र । त्वाद् उतासः । आ । वयम् । वज्रम् । घना ।

ददीमहि । जयेम । सम् । युधि । स्पृधः ॥ ३ ॥

अ०—हे इन्द्र ! तुं अभाइं रक्षय्य करो। होवाथी अमे अत्यंत
। इदं प०० वडे युक्त यद्य युद्ध विषे अमारा अतिस्पर्धाओने
सारी रीते श्रुतीये. ३

वयं शूरेभिस्त्वभिरिन्द्र त्वया युजा वयम् ।

ससह्यार्मपृतन्यतः ॥ ४ ॥

प०—वयम् । शूरेभिः । अस्त्वभिः । इन्द्र । त्वया । युजा ।

वयम् । ससह्यार्म । पृतन्यतः ॥ ४ ॥

अ०—अमे कर्मातुष्काताओने शौर्ययुक्त अस्त्रवेता योद्धाओ प्राप्त
याओ. तुं अमारे सहायक होवाथी अमे आ योद्धाओ वडे
शत्रुओने। पृथु पराजय करीये. ४

महाइन्द्रः परश्च नुमद्वित्वमस्तु वज्रिणे ।

घौर्नैर्मथिनाशर्वः ॥ ५ ॥

प०—महान् । इन्द्रः । परः । च । नु । महेंद्रम् । अस्तु ।

वज्रिणे । घौः । नै । मथिना । शर्वः ॥ ५ ॥ १५ ॥

अ०—आ ईद्र स्वभावसिद्ध प्रौढ शरीरवाजो तथा उल्लेख युधुवान्
छे; ते ईदने अधिक बल तथा युधुसिद्धि हो. तेन सेनाइपी
बल बुद्धोक्तना जेटलु महान् विस्तारवाणु हो. ५

સમોદેવાયઆશંતનરસ્તોકસ્યસનિતૌ ।

વિપ્રાસોવાધિયાયર્વઃ ॥ ૬ ॥

૧૦—સમોદે^૧ઓહે । વા । યે । આશંત । નરઃ । તો^૨કસ્ય । સનિતૌ ।

વિપ્રાસઃ । વા । ધિયો^૩દ્યર્વઃ ॥ ૬ ॥

અ૦—સંગ્રામ વિષે જેને યશની કામના હોય, જેને પુત્રલાભની કામના હોય, તેમજ જે મેધાવી પુરુષને બુદ્ધિપ્રાપ્તિની કામના હોય, (તે સર્વેયને ઇન્દ્રની રત્નિ વડેજ અર્થસિદ્ધિ થાય છે.) ૬

યઃકુક્ષિઃસોમપાત્તમઃસમુદ્રંદ્રુપિન્વતે ।

હર્વારાપોનક્રાકુદઃ ॥ ૭ ॥

૧૦—યઃ । કુક્ષિઃ । સોમપાત્તમઃ । સમુદ્રંદ્ર^૧દ્રુપિન્વતે । હર્^૨વારાપો^૩નક્રાકુદઃ ।

આર્ષઃ । ન । ક્રાકુદઃ ॥ ૭ ॥

અ૦—સોમરસનું અધિક પાન કરી ઇન્દ્રની કુક્ષિ (ઉદર) સમુદ્રની પેઠે વૃદ્ધિને પામે છે; તે સોમરસ વડે પૂરેલ કુક્ષિનું જિહ્વાગત મુખોદકની પેઠે કદાપિ શોષણ થતું નથી. ૭

एवाहस्यसूनृताविरपृशोगोर्मतामही ।

एक्वाशाखानदाशुर्पे ॥ ८ ॥

૧૦—एव । हि । अस्य । सूनृतां । विरपृशी । गोर्मती । मही ।

एक्वा । शाखा । न । दाशुर्पे ॥ ८ ॥

અ૦—આ ઇન્દ્રની વાણી ખરેખર ગ્રિય તથા સત્યરૂપ, અનેક ગાયાદિઃ જાણને દેનારી, બહુવિધ ઉપચારવાદવાળી તથા મૂળ્ય

હોય છે; પાંડિલાં ફળવાળા વૃક્ષની સાખા પોં છે યજ્ઞમાનોને તે ફળદાયક હોય છે. ૮

एवाहितेविभूतयऊतयइन्द्रमावते ।

सुद्यश्चित्सन्तिदाशुर्ये ॥ ९ ॥

૫૦—एव । हि । ते । विभूतयः । ऊतयः । इन्द्र । माद्व૨૩૧૧૧ ।
सुद्यः । चित् । सन्ति । दाशुर्ये ॥ ૯ ॥

અ૦—યજ્ઞાદિ કર્મોનુષ્ઠાન કરનાર મહારા જેવા દાસને ત્યારા સંરક્ષણની
એકદમ પ્રાપ્તિ થાય છે તે હે ઇન્દ્ર ! મહારાજ એશ્વર્યનો
મહિમા છે. ૯

एवाहस्युकाम्यास्तोमउक्थंचुशंस्या ।

इन्द्रायसोमपीतये ॥ ૧૦ ॥ ૧૬ ॥

૫૦—एव । हि । अस्य । काम्या । स्तोमः । उक्थं । च ।
शंस्या । इन्द्राय । सोमपीतये ॥ ૧૦ ॥ ૧૬ ॥

અ૦—આ પ્રશંસનીય સામસાધ્ય સ્તોત્રનું તથા મહાસાધ્ય રાત્ર
(સ્તોત્ર)નું ગાન ઇન્દ્રને સોમપાન કરાવવા માટેજ થાય
છે. ૧૦ (૧૬)

सूक्त ८

૧ સાનમિમ્ = સંમજનોયમ્=સેવન કરવા યોગ્ય; ઇષ્ટ. (સન્)

૨ સદમ્ = શત્રુણાં અભિમથહેતુમ્ = શત્રુનો પરાભવ કરાવે તેવો.

૩ ઘર્ષિષ્ઠમ્ = અતિશયેન વૃદ્ધં પ્રમૂતમ્ = અધિક.

૪ ત્યોતાસઃ = ત્વયા કૃતાઃ = ત્યારા સંરક્ષણ વડે.

- ૬ અર્ચેતા = અર્ચેન (અર્ચ ગતી) = અર્ચયુદ્ધ વડે.
 ૬ અસ્તૃભિઃ = આયુધાનાં પ્રક્ષેપ્તૃભિઃ (અસ્ક્ષેપણે) = અસ-
 વેતા ગોદા વડે.
 ૭ પૃતમ્યતઃ = સેનામિચ્છતઃ શત્રૂન્ = યુદ્ધેશ્ચ શત્રુઓને.
 ૮ ન = ઇચ = પેડે.
 ૯ પ્રથિના = પ્રથિમ્ના; પૃથુર્થ્વેન = વિસ્તાર વડે.
 ૧૦ શાધ = લલમ = સેના બળ.
 ૧૧ સમોદે = સંગ્રામે = સંગ્રામ વિષે.
 ૧૨ નૌક = અપત્યમ્ = સંતતિ (પુત્ર)
 ૧૩ સનિતિ = લાભ = પ્રાપ્તિ.
 ૧૪ ધિયાયથઃ = પ્રજ્ઞાકામાઃ = જુદિપ્રાપ્તિની કામનાવાળા.
 ૧૫ વિચ્યતે = ચર્ચતે = જુદિ પામે છે. (વિચિસેવને)
 ૧૬ ઉર્ધ્વીઃ = વહલ્યઃ = અતિશય; અધિક.
 ૧૭ કાકુદઃ = મુલસંચધિની = મુખ્ય સંબંધી.
 ૧૮ ષય = ષંધવિધા = એ રીતની.
 ૧૯ ધિરણી = વિવિધરૂપણાપેત યાવયયુક્તા = બહુવિધ
 ઉપચાર વાદવાળી.
 ૨૦ ગામતી = ગોમદા = ગોદાન કરનારી.
 ૨૧ માચતે = મત્સ્યશાય = મહારા જેવાને.
 ૨૨ સ્તોમઃ = સામસાધ્યસ્તોત્ર = સ્તોત્ર.
 ૨૩ ઉચયં = પ્રકૃતસાધ્યશસ્ત્રમ્ = ઋક્સામ્ય સ્તોત્ર.

સૂક્ત ૯.

મંત્રિય:—મધુચંદ્ર:

દેવતા—ઇન્દ્ર;

છંદ—ગાયત્રી.

इन्द्रेहिमतस्यन्वंसोविश्वेभिःमोमपर्वभिः ।

मूहाँअभिष्टितोजंसा ॥ १ ॥

પ૦—ઇન્દ્ર । આ । હિહિ । મૈત્સિં । અન્વંમ. । વિશ્વેભિઃ । સોમ-
પર્વંમિ. । મુહાન્ । અભિષ્ટિઃ । ઓર્જવા ॥ ૧ ॥

જા૦—હે ઇન્દ્ર ! આ યજ્ઞ વિશે તું આજમન કર. આ સોમરસરૂપી
હવિરજનું પ્રાશન કરી પ્રસન્ન થા અને તારા બળના પરાક્રમ
વડે આ શત્રુઓનો પરાભવ કર. ૧

एमेनंसुजनासुतेमन्दिमिन्द्रायमन्दिने ।

चक्रिविश्वानिचक्रये ॥ २ ॥

પ૦—આ । ઈમ્ । એનમ્ । સુજેત । સુતે । મુંન્દિમ્ । ઇન્દ્રાય ।
મુંન્દિને । ચૈક્રિમ્ । વિશ્વાનિં । ચક્રયે ॥ ૨ ॥

જા૦—હે અધ્વર્યુઓ ! આ સોમરસ તૈયાર થયો છે; તે હર્ષમુક્ત
ઇન્દ્રને અર્પણ કરો; સર્વ કર્મના નિષ્પાદક આ ઇન્દ્રને આ
આનંદ દેનાર તથા કાર્યસમર્થ કરનાર સોમરસ અર્પણ કરો. ૨

मत्स्वामुशिप्रमन्दिभिःस्तोमेभिर्विश्वचर्षणे ।

सचैपुसर्वनेष्वा ॥ ३ ॥

પ૦—મત્સ્વ । મુહશિપ્રે । મુંન્દિભિઃ । સ્તોમેભિઃ । વિશ્વેષ્વર્ષણે ।
સર્વા । એપુ । સર્વનેષુ । આ ॥ ૩ ॥

અ०—હે સુંદર હડપત્ની (હનુ) અથવા નાસિકાવાળા ઇન્દ્રદેવ ! તું
આ રસિક સ્તોત્રો વડે આનાંદિત હો. હે સર્વપૂજ્ય ઇન્દ્ર ! તું
આ યાગમત સવનકર્મ વિશે અન્ય દેવો સહ આગમન કરે. ૩

અસૃગ્રમિન્દ્રતેગિરઃપ્રતિત્વામુદહાસત ।

અર્જોપાવૃષ્ઠપતિમ્ ॥ ૪ ॥

૫૦—અસૃગ્રમૈ । ઇન્દ્ર । તે । ગિરઃ । પ્રતિ । ત્વામ્ । ઉત્ । અ-
હૌસત । અર્જોપાઃ । વૃષ્ઠમૈ । પતિમ્ ॥ ૪ ॥

અ०—હે ઇન્દ્ર ! મેં તુને ઉદ્દેશી આ સ્તુતિઓ કરી તે સર્વે તને
ઉંચે (સ્વર્ગમાં) પ્રાપ્ત થઈ. તું સર્વ સંપત્તિઓનો વરસાવનાર
છે; તું સોમરસનું પાન કરનાર અથવા ભક્તોનો પાલક છે;
આ સ્તુતિઓ તારા અરણ્યમાં રહી તારીજ સેવા કરે છે. ૪

સંચોદયચિત્રમર્વાગ્રાર્વંદ્રવરેણ્યમ્ ।

અસદિત્તૈવિષ્ણુમ્ ॥ ૫ ॥ ૧૭ ॥

૫૦—સમ્ । ચોદય । ચિત્રમ્ । ઐર્વાક્ । રાર્વઃ । ઇન્દ્ર । વરેણ્યમ્ ।
ઐસત્ । ઇત્ । તે । વિષ્ણુમ્ । પ્રજ્ઞમ્ ॥ ૫ ॥ ૧૭ ॥

અ०—હે ઇન્દ્ર ! ઐશ તથા વિવિધ પ્રકારનું ધન અમને સારી રીતે
અભિપ્રાય કરે; સર્વોત્કૃષ્ટ તથા સર્વવ્યાપક ધનનો સ્વામિ તું
એકજ છે. ૫

અસ્માન્ત્સુતત્રંચોદયેન્દ્રારાયેરમસ્વતઃ ।

તુવિદ્યુમ્નયરાસ્વતઃ ॥ ૬ ॥

૫૦—અસ્માન્ । સુ । તત્ર । ચોદય । ઇન્દ્ર । રાયે । રમસ્વતઃ ।
તુવિદ્યુમ્ન । યરાસ્વતઃ ॥ ૬ ॥

અ૦—હે અધિક ધનવાળા ઇન્દ્ર ! પ્રપત્નપૂર્વક, આ, યજ્ઞાદિ કર્મ કરી
અમે સારો વૈભવ તથા સચ પામીએ તેમ છું અમે અનુક્રાતા-
ઓને, પ્રજ્ઞત કરે. ૬

સંગોમંદિન્દ્રવાજવદ્સ્મેપૃથુશ્રવોબૃહત્ ।

વિશ્વાયુર્ધેહસિંતમ્ ॥ ૭ ॥

૫૦—યમ્ । ગોઢમંત । ઇન્દ્ર । વાજઢવત્ । અમ્મે । પૃથુ । શ્રૈવઃ ।
બૃહત્ । વિશ્વઢઓયુઃ । ધેહિ । ઈસિંતમ્ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્ર ! તું ગોધન તથા અન્નધનાદિ અધિક ઉત્કૃષ્ટ સર્વ
પ્રકારે આયુષ્યને વધારનાર અખૂટ વૈભવ અમને અર્પણ કરે. ૭

અસ્મેર્ધેહિશ્રવોબૃહદ્યુન્નસંહસ્રસાતંમમ્ ।

ઇન્દ્રતારુયિર્નારિપઃ ॥ ૮ ॥

૫૦—અસ્મે । ધેહિ । ધ્રવઃ । બૃહત્ । યુન્નમ્ । સહસ્રહમાતંમમ્ ।
ઇન્દ્ર । તારુ । રુયિર્નારિપઃ । રિપઃ ॥ ૮ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્ર ! અમારી કીર્તિ પુષ્કળ વધારે, અપાર ધન અમને
અર્પણ કર તથા બીહિયવાન્કિ રથોપેત (ગાડા બારીને) ધાન્ય
અમને અર્પણ કરે. ૮

વસોરિન્દ્રંવસુપતિગીર્ધિર્ગુણન્તઃકૃમિયમ્ ।

હોમગન્તારમૂતયૈ ॥ ૯ ॥

૫૦—વસોઃ । ઇન્દ્રમ્ । વસુધ્વપતિમ્ । ગીર્ધિઃ । ગુણન્તઃ । કૃમિ-
યમ્ । હોમૈ । ગન્તારમ્ । મૂતયૈ ॥ ૯ ॥

જી૦—સ્તોત્રો વડે સ્તવન કરી આપણો ધનનું રક્ષણ થાય તે માટે આસો આપણે ઇન્દ્રનું આર્પણ કરીએ. આ ઇન્દ્ર ધનનો પાલક છે. ક્રમચેદો વડે યશોમાન કરવા જવો છે. હાક મારીએ એટલે માગદેશ વિષે આવીને ઉભો રહે તેવો છે. ૯

સુતેઽસુતેન્યૌકસેબ્રુહ્બ્રુહ્પદરિઃ ।

ઇન્દ્રાયશૂપમર્ચતિ ॥ ૧૦ ॥ ૧૮ ॥

પ૦—સુતેઽસુતે । નિઠેઽઠોકસે । બ્રુહ્ત । બ્રુહ્તે । આ । ઇત । ઈરિઃ ।
ઇન્દ્રાય । શૂપમે । અર્ચતિ ॥ ૧૦ ॥ ૧૮ ॥

જી૦—આં આં સોમરસ ઠાઠી તેપાર કરાય છે ત્યાં ત્યાં સર્વત્ર નિયતસ્થાનક ઔઠ (ઔઠ) ઇન્દ્રના ઔઠબળનું સર્વ માધ્યમમાન સ્તવન કરે છે. ૧૦ (૧૮)

મુક્ત ૯.

૧ મન્થિ = માંચદૃષ્ટો મથ = પ્રસન્ન થા.

૨ અન્ધસઃ = અન્ધોયિઃ અન્ધેઃ (અધ્) = અન્નવડે.

૩ મોમપર્વભિઃ = મોમગ્નસ્ત્રુપૈઃ. (પૃષ્ઠરણે) = સોમરસરૂપી.

૪ અભિષ્ટિઃ = (ઇષ્ટગતૌ) શત્રૂનાં અભિમથિતા મથ = શત્રુનો પરાભવ કરનાર થા.

૫ આસૃજત = પુનરભ્યુજયત = ફરી લાવો.

૬ મન્થિમ્ = હર્ષહેતુમ્ = આનન્દ દેનાર.

૭ ચક્રિમ્ = સાધુકરણશીલમ્ = કાર્યસમર્થ કરનાર.

૮ ચક્ષુઃ = કૃતવર્તે = નિષ્પાદન કરનારો.

૯ શિષ્ય = હનુઃ માસિકા = હડપત્તી; નાક.

- १० विश्वचरणे = सर्वमनुष्ययुक्त; सर्वेः यज्ञमानैः पूज्यः = सर्वपूज्य.
- ११ असृगम् = असृष्टवान् = संपादन करी.
- १२ उदहासत = उदगस्यमाप्नुवन् = छिन्ने (स्वर्गभा) प्राप्त
यध. (ओदाह गतौ).
- १३ धृषमं = कामानां वर्षितारम् = कामानो वरसावनार.
- १४ अर्षाक् = अभिमुखम् = अभिमुख.
- १५ अस्त इत् = अस्त्येष = छे न.
- १६ रभस्वतः = उद्योगयतः = प्रयत्नपूर्वक यथादि कर्म करना.
- १७ तुविद्युन् = प्रभूतधनेन्द्र = हे अधिक धनवाणा धन्व ।
- १८ अघः = झूयते इति अघ = धनम् = धन.
- १९ अक्षितम् = विनाशरहितम् = अप्रूट. (अक्षये).
- २० रयिनीः = बहुरयोपेताः = अनेक गाऊ भरीने.
- २१ इषः = अन्नानि = अन्न.
- २२ ऋग्मियम् = ऋचांमातारम् = ऋचाओंको प्रभाता.
- २३ होम = आह्वयामः = आह्वान करीये.
- २४ न्योकसे = नियतस्यानाय = नियतस्थानवाणा.
- २५ शूय = बलम् = बल.
- २६ अरिः = इयत्तिगच्छत्यनुष्ठेयंक्रमंशातोति इति =
यजमान (ऋगती)

સૂક્ત ૧૦.

અર્ષિ-મધુચ-દ.

દેવતા-ઇન્દ્ર.

છન્દ-અનુષ્ટુભ.

ગાયન્તિત્વાગાયત્રિણોર્ચિન્ત્યર્કમર્કિણઃ ।

બ્રહ્માણસ્ત્વાશતક્રતુચ્ચંશમિવયેમિરે ॥ ૧ ॥

પ૦-ગાયન્તિ । ત્વા । ગાયત્રિણ । અર્ચિન્તિ । અર્કમ્ । અર્કિણઃ ।

બ્રહ્માણઃ । ત્વા । શતક્રતો । ઉત્ । ચંશમ્દૈવ યેમિરે ॥ ૧ ॥

અન્-હે મહાપરાક્રમી ઇન્દ્ર । હૃદગાતાઓ (ગાયક લોક) ગાયત્રી જેવું
વડે તારું મશોગાન કરે છે; હે અર્ચનીયદેવ । હોતાઓ (અર્ક-
પાંદક લોક) શબ્દગત મંત્રો વડે તારું અર્ચન કરે છે; વળી
જેમ વાસની આગળ નાયનારા શિલ્પિઓ (નટ લોક) પ્રૌઢ
વાસને ઉંચો કરે અથવા જેમ સન્માર્ગી પુરુષો પોતાના કુળને
ઉન્નત કરે તેમ બ્રહ્મા પ્રભૂતિ ધરત્ર આહણો (બ્રહ્મપાંદકલોક)
સ્તોત્રો વડે તારી કીર્તિને ઉંચે (ટાંચે) ચઢાવે છે.

યત્સાનોઃસાનુમારુહદ્યૃસ્પષ્ટકર્ત્વમ્ ।

તદિન્દ્રોઽર્ચયેતતિયુષેનૃઞ્ણિરેજતિ ॥ ૨ ॥

પ૦-યત્ । સાનોઃ । સાનુમ્ । આ । અરુહત્ । મૃરિ । અર્ષેષ્ટ ।

કર્ત્વમ્ । તત્ । ઇન્દ્રેઃ । અર્ચયમ્ । ચેતતિ । યુષેન । નૃણોઃ ।

પુજતિ ॥ ૨ ॥

અન્-ત્યારે સોમવસ્ત્રી નથા સમિધાદિક લેવા વજ્રમાનને પર્વતના
એક શિખર ઉપરથી બીજા શિખર ઉપર ચઢતો જુવે છે
ત્યારે સોમપાત્ર રૂપી અગ્નિ કર્મનો આરંભ થવાનું જાણી

મળમાનના દિલનો ભાવ સમજી લઈ અભિવાધનો પૂરનાર
ધેન્દ્ર, મરદગેણ સાથે યજ્ઞભૂમિવિષે જવાને તૈયાર થાય છે. ૨

યુક્ત્વાદિકેશિનાહરીવૃષ્ણાકુશ્યપા ।

અથાનંદ્રસોમયાગિરામુપશ્રુતિચર ॥ ૩ ॥

૫૦—યુક્ત્વાદિકેશિનાહરી । વૃષ્ણા । કુશ્યપા । અર્થ ।

નંદ્ર । સોમયાગિરામ । ઉપશ્રુતિચર ॥ ૩ ॥

અર્થ—હે સોમપ્રિય ધન્દ્ર ! તારા ધોડા લાખી માળવાળા, વૃષ્ટિ
ઉત્પન્ન કરવાને સમર્થ જળવાળા છે, પુષ્ટ અગ્નિ લીધે તેમના
ખંધનપટ્ટા (તંગ) ખેંચાય છે; આવા તારા આ હરી નામના
ધોડાએને રથે બેઠા અને તું અમારી સ્તુતિ સાંભળી શકાય,
તેટલા નજીક પ્રદેશમાં આવ. ૩

... અહિસ્તોમૌઅભિસ્વરાભિગૂણીતારુવ ।

અર્ચનોવસાસવેન્દ્રયજ્ઞંચર્વય ॥ ૪ ॥

૫૦—અહિ । સ્તોમૌ । અભિ । સ્વરા । અભિ । ગૂણીહિ । આ ।

રુવ । વૈશ્વ । ચ । નં । વસો । મર્ચા । ઇન્દ્ર । યજ્ઞમ્ । ચ ।

ચર્વય ॥ ૪ ॥

અર્થ—હે સંપત્તિમાન ધન્દ્ર ! આ યાગકર્મ વિશે તું આવ અને
, તહિદ્ગાતાનાં સ્તોત્રોની પ્રશંસા કર; તેમજ અધ્વરુ તથા હોતાના
સ્તોત્રો માટે પ્રશંસાના હિદ્ગાર કાઢ, તદ્દનંતર અનસહિત યજ્ઞ,
સમૃદ્ધિવાળો તથા સફળ થાય એમ કર. ૪

અવ્યમિન્દ્રાયજ્ઞંચર્વયનંપુરુનિષ્પિવૈ

અક્રોયયાસુતેયુજોરર્ષણસ્રખ્યેયુચ ॥ ૫ ॥

૫૦—ઉક્થમ્ । ઇન્દ્રાય । ગંભીરમ્ । વર્ધનમ્ । પુરુનિઃસિર્વે । શુકઃ ।
ગયા । સુતેર્ષુ । ન । રુર્ણતૈ । મુલ્યેર્ષુ । જુ ॥ ૧ ॥

અ૦—ઇન્દ્ર અનેક શત્રુઓનો નિષેધ કરનારો છે; તેને ઉદ્દેશાને
વૃદ્ધિદાયક સ્તોત્રો ગાયએ; આ વડે પ્રસન્ન થઇ શક્તિમાન ઇન્દ્ર
આપણા પુત્રપૌત્રાદિક તથા ઇષ્ટમિત્રાની બહુધા પ્રશંસા કરે. ૫

તમિત્તમસ્તિત્વર્ધ્વમહેતરાયેતસુર્વીયૈ ।

સશક્રવૃતનઃશકુદિન્દ્રોવસુદયમાનઃ ॥ ૬ ॥ ૧૯ ॥

૫૦—તમ । ઇત્ । મુતિર્ધ્વં । ર્ધ્વમહે । તમ્ । રાયે । તમ્ । સુર્વીયૈ ।
સઃ । શક્રઃ । વૃત । ન । શક્રત્ । ઇન્દ્રઃ । વસુ । દયમાનૈઃ
॥ ૬ ॥ ૧૯ ॥

અ૦—અમે તેના જ સખાપણાની કામનાથી 'તે ઇન્દ્રને જ શરણે
જઇએ છીએ. ધન તથા સુંદર સામર્થ્ય માટે પણ તેનેજ શરણે
જઇએ છીએ; તે શક્તિમાન ઇન્દ્ર અમને ધનસંપત્તિ અર્પણ
કરતો સતો, અમારૂં સંરક્ષણ કરવાને સમર્થ હો. ૬ (૧૯)

સુવિવૃત્તસુનિરજમિન્દ્રત્વાદાતમિથશઃ ।

ગવામર્ષવ્રજવૃષિકૃણ્ણરાધોઽદ્રિવઃ ॥ ૭ ॥

૫૦—સુવિવૃત્તમ્ । સુનિઃસર્વૈર્જમ્ । ઇન્દ્ર । ત્વાદાતમ્ । ઇત્ ।
યશઃ । ગવામ્ । ઋષૈ । વ્રજમ્ । વૃષિ । કૃણ્ણ । રાધઃ ।
ઽદ્રિવૈઃ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્ર ! અમને તોરારી રૂપો વડે 'યશઃકર્મ'ના ફળરૂપ નિરોધ
અત્ત, યોગેર-સુખે પ્રાપ્ત થાવો છે; હે વળધારી ઇન્દ્ર ! હવે

ક્ષીરાદિ રસ પ્રાપ્ત થાય તે માટે ગાયને બધનગ્ધાનમાથી
મુક્ત કર અને અમને ધન તપાદન કરાવ્યુ ૭

નહિત્વારોદસીહુમેઋગાયમાણમિન્વતઃ ।

જેપૃઃસ્વર્વતીરુપઃસંગાઅસ્યમ્યધુનુહિ ॥ ૮ ॥

૫૦—નહિ । ત્વા । રોદસી । હુમે । ઋગાયમાણમ્ । મિન્વતૈઃ ।
જેર્પૈઃ । સ્વર્વતીઃ । અપઃ । મમ્ । ગા । અસ્યમ્યમ્ ।
ધૂનુહિ ॥ ૮ ॥

અ૦—હે શત્રુઓનો વધ કરનાર ઇન્દ્ર ! સ્વર્ગ તથા પૃથ્વી બન્ને
તારા મહિમાને સમાવવા સમર્થ નથી. સ્વર્ગમાના જળને તું
પ્રેરિત કર અર્થાત્ વરસાવ્યુ, અને તે વડે ક્ષીરાદિ રસને આપે
તેવી ગાયો અમને રૂડી રીતે પ્રાપ્ત કરાવ્યુ ૮

આશ્રુત્કર્ણશ્રુધીઠ્ઠવંનૂવિદ્ધિષ્વમેગિરઃ ।

ઈન્દ્રસ્તોમમિમંમમકૃષ્વાયુજશ્ચિદન્તરમ્ ॥ ૯ ॥

૫૦—આશ્રુત્કર્ણ । શ્રુધિ । હવમ્ । હું । ચિત્ । દધિષ્વ । મે ।
ગિરઃ । ઇન્દ્ર । સ્તોમમ્ । હવમ્ । મમ । કૃષ્વ । યુજૈઃ ।
ચિત્ । ઐન્તરમ્ ॥ ૯ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્ર ! તારા કાન ચોમેર સામળે તેવા છે. મારી સ્તુતિ
જન્દી સામળ. મારી પ્રાર્થના પણ તારા ચિત્ત વિષે ધારણ કર,
મિત્રના વચનની પેઠે અમારા આ સ્તવનો વિષે પ્રીતિ કર ૯

વિદ્વાહિત્વારુપન્તમંવાજેષુહવનશ્રુતમ્ ।

રુપન્તમસ્યહૂમહર્જિતિસદસસાર્તમાષ ॥ ૧૦ ॥

૫૦— વિદ્મ । હિ । ત્વા । વૃષ્ણંદતમમ । વાજેષુ । હવનંશ્રુતમ્ ।
વૃષ્ણંદતમસ્ય । હુમહે ઋતિમ્ । મહસ્રઠસાર્તમામ્ ॥ ૧૮ ॥

અ૦—બધા દેવતાઓમા તુ શ્રેષ્ઠપણે કામના પૂર્ણ કરનાર છે. તથા
સત્રામે વિષે હે ઇન્દ્ર ! તુ અમારી પ્રાર્થના સાંભળે છે એ
અમે જાણીએ છીએ. અમે અતિશય ધનસંપન્ન થઈએ તે
માટે હે કામનાને પૂર્ણ કરનાર ઇન્દ્ર ! તારી યાચના કરીએ
છીએ. ૧૦

આતૂનંદ્રકૌગિકમન્દસાનઃસુતર્પિવ । *
નઘ્યમાયુઃપ્રસૂતિરકૃધોસંહસ્રસામૃપિમ્ ॥ ૧૧ ॥

૫૦— સા । તુ । નઃ । ઇન્દ્ર । કૌગિક । મન્દસૌન । . સુતમ્ ।
પિન્ન । નઘ્યમે । આયુઃ । પ્ર । સુ । તિરે । કૃધિ । મહસ્રઠ-
સામ્ । ઋપિમ્ ॥ ૧૧ ॥ -

અ૦—હે ઇન્દ્ર ! તુ અમારા પ્રતિ સત્વર આગમન કર. હે કૌશિક
ઇન્દ્ર ! દર્પિત થઈ આ સોમરસનો સ્વીકાર કર. દેવોના રતુત્વ
કર્મો કરીએ માટે અમારા આયુષ્યમા વધારો કરે. અસંખ્ય
લાભ પ્રાપ્ત કરાવે તેવું ઋષિપદ મને અર્પણ કર ૧૧

પરિત્વાગિર્વણોગિરંડુમાર્ભવન્તુવિશ્વતઃ ।
વૃદ્ધાયુમનુષ્ટદ્યૌજુષ્ટાભવન્તુજુષ્ટયઃ ॥ ૧૨ ॥ ૨૦ ॥

* ટીપ—કુશિકે (એધિરથ) ઇન્દ્રતુલ્ય પુત્રની ઇચ્છા કરતા
અહાર્થા કરી. તેને ઇન્દ્રજન્ (ગાથીપુત્ર) પુત્રરૂપે અવતર્યો તથા
ઇન્દ્રને કૌશિક કહે છે.

૫૦-પરિ' । ત્વા । ગિર્વર્ણેઃ । ગિરં । રૂપાઃ । મવન્તુ । વિશ્વતેઃ ।
 વૃદ્ધઃપ્રાયમ્ । અનુ' । વૃદ્ધયઃ । જુષોઃ । મવન્તુ । જૈષ્ઠયઃ
 ॥ ૧૨ ॥ ૨૦ ॥

જૈષ્ઠ્ય હે સ્તુતિનું સેવન કરનાર ઇન્દ્ર ! બધા કર્મોમા પ્રયોજાતી
 અમારી આ સ્તુતિઓ તુને સર્વતઃ વ્યાપ્ત હો. તારા દીર્ઘ
 આયુષ્યને અનુસરી અમારા આ સ્તોત્રો પણ વૃદ્ધિને પામે.
 તેમનો તું આદર કર અને તેથી અમને આનંદ હો. ૧૨(૨૦)

સુ. ૧૦

- ૧ અર્કમ્ = અર્ચનોયમ = અર્ચનીય.
- ૨ ઉદ્યેમિરે = ઉન્નતિ પ્રાપયતિ = ઉન્નતિને પ્રાપ્ત કરાવે છે.
- ૩ કત્થમ્ = સોમયોગરૂપં કમં = સોમયાગ રૂપી કર્મ.
- ૪ અસ્પૃષ્ટ = સ્પૃષ્ટવાન; ઉપક્રાન્તવાન = આરંભ કરેલું
 હોય છે (સ્પર્શસ્પર્શને).
- ૫ ધૃષ્ણિઃ = કામાનાં ઘર્ષિતા = અભિલાષાનો વરસાવનાર.
- ૬ કર્ષયપ્રા = અશ્વસ્યોદરઘંધનરજ્જુ(કર્ષયા)તસ્યાં પૂરકૌ
 = પુષ્ટાંગી = પુષ્ટ અંગવાળા (પ્રાપૂરણે).
- ૭ ધૃષ્ણા = સેવનસમર્થો યુવાનો = યુવાન.
- ૮ પત્નો = નિવાસકારણમૂતેન્દ્ર = નિવાસકારણભૂત; સંપત્તિમાન.
- ૯ રરણત્ = અતિશયેન શબ્દ કુર્યાત્ = બહુધા પ્રશંસા કરે.
- ૧૦ યદ્વત્ = અગ્નિ = અન્ન.
- ૧૧ દ્યમાનઃ = પ્રયચ્છન્ = અર્પણ કરતો.
- ૧૨ સુધિવૃત્તમ્ = સુદૃઢ મર્ચય પ્રમૃતં = ચોમેર રૂઢી રીતે વ્યાપ્ત.
- ૧૩ સુનિરજમ્ = સુલેખ નિઃશેષપ્રાપ્તુંશક્યમ (અજૂગતી) =
 નિઃશેષ (અન્ન) મુખેથી પ્રાપ્ત થવાને શક્ય.

१४ व्रजं = निवासस्थानं = वाडे.

१५ अद्रिषः = पर्वतोपलक्षितप्रअयुक्तेन्द्र = पञ्चधारो षन्द्र.

१६ ऋधायमाणम् = नृन् हन्ति इति ऋधा = शत्रुयधंकुर्माणम् = शत्रुओनो वध करता.

१७ न इव्यतः = क्यात्तु न समर्थः (इविव्याप्तौ) = व्याप्त करवाने समर्थ नहीं.

१८ जेषः = जयेः = प्रेरय = प्रेरित कर.

१९ नु = क्षिप्रम् = जल्दी.

२० चित् = अपि = पक्ष.

२१ दधिष्ठ = चित्ते धार्य = चित्त विषे धारण कर.

२२ अंतम् = आत्मन्म = समीपवर्ति; प्रीतिविषयक.

२३ युजः = मलयुः = मित्रता.

२४ मन्दस्तानः = हृष्टाभूत्या = हर्षित यध (मदिमोदे).

२५ नव्यम् = स्तुत्य (नुस्तुनौ) । = स्तुतिपात्र.

२६ प्रसूतिर = प्रकर्षेण सुष्ठु व्रधय = प्रकर्षे करी इही रीते वधार.

२७ ऋषिम् = अतीन्द्रियव्रष्टारम् = अतीन्द्रिय द्रष्टा (ऋषीणस्तौ).

२८ तिर्षणः = अस्मदीयस्तुतिभाकः = आभासी स्तुतिनु' सेवन करता.

२९ घृद्वयः = वर्धमानाः = वृद्धिने पात्रतां.

३० जुष्टयः = प्रीतिहेतवः = आनन्दकारक.

સૂક્ત ૧૧

ઋષિઃ—મધુચન્દ્રનો પુત્ર એતા; દેવતાઃ—ઇન્દ્ર; છન્દઃ—અનુષ્ટુબ્ધ.

“ઇન્દ્રં વિશ્વાં અવીરુદ્યન્ત્યમુદ્રવ્યવસંઘિરંઃ ।

રંધીતમં રયીનાં વાજાનાં સત્પતિપતિમ્ ॥ ૧ ॥

૧૦—ઇન્દ્રમ્ । વિશ્વાઃ । અવીરુદ્યન્ । સમુદ્રવ્યવસંઘિરંઃ । રયિક-
તમમ્ । રયિનામ્ । વાજાનામ્ । સત્પતિપતિમ્ । પતિમ્ ॥ ૧ ॥

અ૦—ઇન્દ્ર સમુદ્રની પેઠે વ્યાપક છે; સર્વ ગ્રથયુક્ત થેદાઓ મધ્યે
તે અતિશય શ્રેષ્ઠ છે. તે સર્વેથી અન્નોનો શ્રામિ તથા સન્માર્ગ-
ગામિઓનો પાલક છે. અમારા અગ્નિય અનિવચનોએ ઇન્દ્રનો
જ મહીમા વધારી દીધો છે. ૧

સુરભ્યેતં ઇન્દ્રવાજિનોમાર્ભે પશવગસ્પતે ।

ત્વામમિમણોનુમોજેતાર્ગમર્પરાજિતમ્ ॥ ૨ ॥

૧૦—સુરભ્યે । તં । ઇન્દ્ર । વાજિનઃ । મા । ભેમ । શવસઃ । પતે ।
ત્વામ્ । અમિ । પ્ર । નુમુઃ । જેનાર્ગમ । અર્પરાજિતમ્ ॥ ૨ ॥

અ૦—હે બ્રહ્માધિપતે ઇન્દ્ર ! તું અમારા મખારપે છે; તારા અનુ-
શ્રદ્ધ વડે અન્નયુક્ત થઇ અમને શત્રુઓનો કાષ્ટપશ્ચ બચ ન દો.
તું જ યુદ્ધવિગે જયશીલ છે; તારો પરાજય કોણ કરી શકે ?
એ અભયસિદ્ધિ માટે અમે પુનઃ પુનઃ તારે અવન કરીએ
છીએ. ૨

પૂર્વારિન્દ્રસ્ય રાતયોનિર્દસ્યન્ત્યુતયઃ ।

યદીવાર્જસ્ય ગોર્મતઃ સ્તોત્ર્યો મંહતે મુઘમ્ ॥ ૩ ॥

૫૦—પૂર્વોઃ । ઇન્દ્રસ્ય । રાતયઃ । ન । વિ । દસ્યેન્તિ । ઉતયઃ ।
ગદિ । વાર્જસ્ય । ગોદર્મતઃ । સ્તોતૃદમ્યઃ । મંહંતે । મુષમ્ ॥ ૩ ॥

અ૦—ધન્વનો પૈભવ તથા ઔદાર્યતા અનાદિકાલસિદ્ધ, અથવા
(૨) અપાર છે. તે ગોધન સહિત અન્નરૂપી વૈભવ ક્ષત્રિ-
બ્ધને દક્ષિણારૂપે અર્પણ કરે છે તથાપિ તેથી ધનદાનાદિ વડે
અમારું સંરક્ષણ કરે છે તેમા કામ્યે ચ્યુતતા પ્રાપ્ત થતી નથી. ૩

પુરાંભિન્દુર્યુવાંકવિરમિતૌજાઅજાયત ।

ઇન્દ્રોવિશ્વસ્યકર્મણોધર્તાવુજીપુરુષુતઃ ॥ ૪ ॥

૫૦—પુરામ્ । મિન્દુઃ । યુવાં । કવિઃ । અમિતદ્ભોજાઃ ।
અજાયત । ઇન્દ્રઃ । વિશ્વસ્ય । કર્મણઃ । ધર્તા । વુજી ।
પુરુષસ્તૈતઃ ॥ ૪ ॥

અ૦—ધન્વ અસુરોના નગરોના ભેદનાર, સદા યુવાન, અત્યન્ત
ઓળસંપન્ન તથા પુષ્કળ બળવાળો છે. બ્યોતિષ્ટામાદિ
અખિલ કર્મના તે પોષણ કરનાર અથવા સકળ વિશ્વનો
ધારણ કરનાર છે મનમાનને અર્થે તે વજ્રને ધારણ કરે છે.
અનેક કર્મો વિષે બહુ પ્રકારે તેણે જ સ્તવન કરેલું છે. ૪

ત્વંવલસ્યગોમૃતોપાવરદ્વિવોવિલંમ્ । *

ત્વાંદેવાઅત્રિભ્યુપસ્તુજ્યમાનાસઆવિપુઃ ॥ ૫ ॥

૫૦—ત્વમ્ । વલસ્ય । ગોદર્મતઃ । અર્પ । અવઃ । અદ્વિદ્વઃ ।
વિલંમ્ । ત્વામ । દેવાઃ । અત્રિભ્યુપઃ । તુજ્યમાનોસઃ ।
આવિપુઃ ॥ ૫ ॥

* ઇન્દ્રોવલસ્યવિલમાપીર્જાતિ ॥ તેઽ સુ. ૨-૧-૫.

અ૦—હે વજ્રધારી-ધન્વ ! દેવોની ગાયોના અપહરણ કરનાર વજ્ર-
સુરનો કોટ તે તારા સૈન્ય વડે તોડી ઉઘાડી નાખ્યો. વજ્ર-
સુર દેવોની હિંસા કરવા આવતા તારા રક્ષણ વડે યુક્ત
હોવાથી તેનાથી કાંઈ પણ ભય ન પામી તે દેવો તારેજ આશ્રયે
આવ્યા. ૫

તથાદંગૂરરાતિભિઃપ્રત્યાયંસિન્ધુમાવદન્ ।
ઉપાતિષ્ઠન્તર્ગિર્વજોવિદુષ્ટતસ્યંકારવઃ ॥ ૬ ॥

૫૦—તથા । અહમ્ । ગૂર । રાતિર્મિ । પ્રતિ । પ્રાયમ્ । સિન્ધૂમ્ ।
આદવદન્ । ઉપા । અતિષ્ઠન્ત્ । ગિર્વજઃ । વિદુઃ । તે ।
તસ્યં । કારવઃ ॥ ૬ ॥

અ૦—હે શર ધન્વ ! યજ્ઞકર્મ માટે ધનદાન નિમિત્તે હું હોતા સ્તુતિ
ગાતો ગાતો પુનઃ તારી પાસે આવ્યો છું. તારી જ ઉદારતા
વડે યજ્ઞમા સોમરસનું પુષ્કળ સ્વપણ દેખાય છે તારી આ-
રીતની કીર્તિ સુપ્રસિદ્ધ છે હે સ્તુતિસેવ્ય દેવ ! ઋત્વિજ તથા
યજ્ઞમાનો પણ ધનની પ્રાપ્તિ અર્થે પૂર્વે તારા પાસેજ આવેલા.
તેઓને પણ તારી ઉદારતા સુવિદિત છે ૬

માયાભિરિન્દ્રમાયિનંત્વણમર્વાતિરઃ । *
વિદુષ્ટેતસ્યમેધિરાસ્તેપાશ્રવાંસ્યુત્તિર ॥ ૭ ॥

૫૦—માયાભિઃ । ઇન્દ્ર । માયિનમ્ । ત્વમ્ । શુણમ્ । અર્વા ।
અતિર । વિદુઃ । તે । તસ્યં । મેધિરાઃ । તેષામ્ । શ્રવામિ ।
ઉત્ત । તિર્ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્ર ! જૂતપ્રાણિઓનું શોષણ કરનાર શુધણ્ણ નામના બૃહ
પ્રપંચી અસુરનેા તેં હજકપટથી, અથવા (૨) ત્હારી વિચક્ષણ
બુદ્ધિ વડે નાશ કર્યો. બુદ્ધિશાળી અનુદાતાઓ ત્હારા આ મહિ-
માને જાણે છે તે અનુદાતાઓને તુ અન્નાદિ વડે મુક્ત કરી
વૃદ્ધિને પમાડ. ૭

इन्द्रमीशान्मोजंसाभिस्तोमांअनूपत ।

सहस्रंयस्यंरातयंउतवांसन्तिभूर्यसीः ॥ ८ ॥ २१ ॥

પ૦—इन्द्रम् ।-ईशानम् । ओजंमा । अमि । स्तोमां । अनूपत ।

सहस्रम् । यस्य । रातयं । उत । वा । मन्ति । भूर्यसीः ॥

॥ ८ ॥ २१ ॥

અ૦—પોતાના બગ વડે જગતનું નિયમન કરનાર ઇન્દ્રનું ઋત્વિ
'નેએ' સર્વેન રતવેન કરેલું છે તે ઇન્દ્રની ઉદારતા અગણિત છે
'એટલુંજ નહિ પણ તે અધિકાધિક છે. ૮

सूक्त, ११

૧ અપાઘ = અપાવૃત્તયાન (શૂઙ્ગવરણે) = ઉધાડી નાખ્યો.

૨ સુહ્યમાનાસઃ = દિશ્યમાનાઃ = દિસા (ઉપદ્રવ) કરતા
(તુજ્ઞ હિમાયા) .

૩ સિન્ધુમ્ = સ્યન્દમાન સોમમ્ (સ્યન્દ = પ્રસવણ થવું) =
સવણ થતો સોમરસ.

૪ કાર્ગ્યઃ = કર્તારઃ = ઋત્વિગ્યજમાનાઃ = ઋત્વિએ તથા
યજમાનો.

૫ ઘર્વાંસિ = અન્ન.

- ૬ ઉત્તિર = ઘર્ષય = વૃદ્ધિને પમાડ
 ૭ સ્તામા = સ્તાતાર ઋત્વિજ = સ્થિતિ કરનાર ઋત્વિજે
 ૮ વ્યચસમ્ = વ્યાસવન્તમ્ = વ્યાપક
 ૯ વિદસ્યન્તિ = વિશેષેણ ઉપક્ષીયન્તે (દસુઉપક્ષયે)
 કાષ્ઠ્યે ન્યૂનતાને પ્રાપ્ત થતા નથી
 ૧૦ મદસે = દક્ષિણારૂપેણ દદાસિ (મંદ = દાન કરવું)
 દક્ષિણારૂપે દાન કરે છે
 ૧૧ પુરસ્તુત = અનેક કર્મો વિશે સ્તવન કરાયેલ.
 ૧૨ પૂર્વો = અનાદિકાલસિદ્ધા = અનાદિકાલસિદ્ધ

સૂક્ત ૧૨

ઋષિઃ—મેધાતિથિ કાષ્ઠ્ય (૦૬૫પુત્ર), દેવતાઃ—ઋચાનુ પહેલું ચરણ
 નિર્મથ્ય તથા આહવનીય અગ્નિ, અવશિષ્ટ અગ્નિ, છન્દઃ—ગાયત્રી

અગ્નિદૂતવૃણીમદ્રેહોતારવિશ્વવેદસમ્ । *

અસ્યયજ્ઞસ્યસુક્રતુમ્ ॥ ૧ ॥

૧૦—અગ્નિમ્ । દૂતમ્ । વૃણીમેદ્રે । હોતારમ્ । વિશ્વવેદસમ્ । અસ્ય ।
 યજ્ઞસ્ય । સુક્રતુમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—અગ્નિ દેવોનો દૂતરૂપ છે તે દેવોનો હોતા (ખોલાવનાર) રૂપ
 છે તે સર્વસપ્તિમાન છે, આ યજ્ઞકર્મમાં તે શોભન કર્મ

* અગ્નિર્દેવાનાદૂતઆસીદુશના કાવ્યોડસૂરાણામ

તૈં સં ૨-૬-૮ ।

વાળો અથવા શોભન શુદ્ધિવાળો છે. આ 'યજુકર્મ' વિષે અમે તેનું સેવન કરીએ છીએ. ૧

અગ્નિમર્ગિનુહર્વીમભિઃસદાહવન્તવિશ્વતિમ્ । *

હવ્યવાહૈપુરુષપ્રિયમ્ ॥ ૨ ॥

૫૦—અગ્નિમ્હર્મ્યમ્ । હર્વીમહમિ । સદા । હવન્ત । વિશ્વતિમ્ ।
હવ્યવાહૈમ્ । પુરુષપ્રિયમ્ ॥ ૨ ॥

અ—યજુના અનુષ્ઠાતાઓ, મન્ત્રોપડે કેવળ અગ્નિદેવનુજ નિરંતર આર્પિત કરે છે. તે હોતાદિનો પાલક છે; તે અન્ય દેવતાઓને સ્તુતિ પહોંચાડનાર છે, તે અનેકને પ્રિય છે. ૨

અગ્નેદેવાંહૃદ્વાહજજ્ઞાનોઘૃક્તર્ધર્ષિષે ।

અસિહોતાંનૈર્ઘ્યઃ ॥ ૩ ॥

૫૦—અગ્ને । દેવાં । હૃદ્ । આ । વહ । જજ્ઞાનૈઃ । ઘૃક્તર્ધર્ષિષે ।
અસિ । હોતાં । નૈઃ । ઈર્ઘ્યઃ ॥ ૩ ॥

અ—અરણીના કાષ્ઠમાથી પ્રગટે થનાર હે અગ્નિદેવ । દર્શન! અગ્રભાગ વગેરે કાઢી નાખી યજમાને દર્શાસન તૈયાર કર્યું છે. યજમાનના અનુગ્રહાર્થે તું અહીં દેવોને લાક આપ; તું દેવોને ખોલાવનાર છે; તું અમને સ્તુત્ય (પૂજ્ય) રૂપ છે. ૩

તૌહૃદ્વાહૈવિવૌઘયયદગ્નેયાસિદૂર્ત્યમ્ ।

દેવૈરાસંતિસવૃદ્ધિષિ ॥ ૪ ॥

* ટીપ—(સ્વરૂપે કરીને અગ્નિ એકજ હોય છે, તથાપિ પ્રયોગ, આર્પિનીયાદિ ધર્મોને ભેદ, તેથી પાંચકોદિ વિશેષભુક્તે કરીને બિન્ન બિન્ન પ્રકારનો હોય છે તેથી 'અગ્નિ' શબ્દ એ વખત વાપરેલો છે.)

૫૦-તાન્ । ઊશનૈ । વિ । ચોઘ્ય । યત્- । અગ્ને । યામિ ।
દુત્યમ્ । દેવૈઃ । આ । સિત્સિ । વૃહિષિ ॥ ૪ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! તું દેવોના દૂતકર્મને પ્રાપ્ત થનાર છે તેથી તું હવિની કામનાવાળા તે દેવોને હવિનો સ્વીકાર કરવા જાગૃત કર અને આ યજુકર્મ વિશે તેઓની સાથે આરી સમીપમાં બેસ. ૪

ધૃતાહવનદોદિવઃપ્રતિષ્ઠરિપતોદદ ।

અગ્નેત્વૈરક્ષસ્વિનઃ ॥ ૫ ॥

૫૦-ધૃતાહઆહવન ! દોદિવઃ । પ્રતિ । મમ । રિપત । વહ ।
અગ્ને । ત્વમ્ । રક્ષસ્વિનઃ ॥ ૫ ॥

અ૦—હે ધૃતની આહુતિ સ્વીકારનાર દીપ્તિમાન અગ્નિદેવ ! અમારા દેવ કરનાર રક્ષસયુક્ત પ્રતિકૂળ શત્રુઓનો તું સર્વથા નાશ કર. ૫

અગ્નિનામિઃસમિધ્યતેકુવિર્ગૃહપંતિયુવા ।

હવ્યવાદ્જુહાસ્યઃ ॥ ૬ ॥ ૨૨ ॥

૫૦-અગ્નિના । અગ્નિઃ । સમ । ઇધ્યતે । કુવિ । ગૃહપંતિઃ ।
યુવા । હવ્યવાદ્ । જુહૃઃ ॥ ૬ ॥ ૨૨ ॥

અ૦—આગ્નિનીયં નામનો અગ્નિ, તેમાં બીજો અગ્નિ નાખવામાં આવે છે તે વડે અથવા (૨) તે અગ્નિનું નિર્મથન કરવાથી નિર્મથ્ય નામના અગ્નિસદ સુંદર રીતે દેદીપ્યમાન થાય છે. આ અગ્નિદેવ સુદિમાન છે; તે વજ્રમાનના ગૃહોનો અધિપતિ નિત્યતરૂણ, દેવોને હવિ પહોંચાડનાર, તથા જુહ (જ્વાળા) રપી મુખવાળો છે. ૬

કૃવિમગ્નિમુપસ્તુહિસત્યધર્માણમધ્વરે ।

દેવમમીવૈચાર્તનમ્ ॥ ૭ ॥

પ૦—કૃવિમ્ । અગ્નિમ્ । ઉપ્ । સ્તુહિ । સત્યધર્માણમ્ । અધ્વરે ।

દેવમ્ । અમીવૈચૈર્તનમ્ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે સ્તોતાઓ ! યજ્ઞ વિધે જધુ તમે અગ્નિદેવની સ્તુતિ કરો.
તે વિદ્વાન, તે સત્ય ધર્મનો પાલનકર્તા, દેદીધ્યમાન કાન્તિવાળો
તથા યજ્ઞમાં વિધન કરનાર શત્રુઓ અથવા રાજાનો નાશ કર-
નાર છે. ૭

યસ્સ્વામન્નેહુવિષ્પતિર્દૂતદેવસપુર્યતિ ।

તસ્યસ્મમાવિતામ્ભવ ॥ ૮ ॥

પ૦—યઃ । ત્વામ્ । અગ્ને । હુવિઃ^{૩૫}પતિઃ । દૂતમ્ । દેવ । સપુર્યતિ ।

તસ્ય । સ્મ । પ્રડઅવિતા । ભવ ॥ ૮ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! જે હવિર્ધુક્ત ઉપાસક દેવદૂત તરીકે ઘુને
પૂજે છે તેનું તું અવશ્ય રક્ષણ કર. ૮

યોઅગ્નિદેવવીતયેહુવિષ્મા^{૩૬}આવિવાસતિ ।

તસ્મૈપાવકમૃત્યય ॥ ૯ ॥

પ૦—યઃ । અગ્નિમ્ । દેવ^{૩૬}વીતયે । હુવિષ્મા^{૩૬}ન્ । આ^{૩૭}હવિવાસતિ ।

તસ્મૈ । પાવક । મૃત્યય ॥ ૯ ॥

૧૩

અ૦—હે પવિત્ર અગ્નિદેવ ! યજ્ઞમાં આવી દેવો હવિર્ભક્ષણ કરે તે
માટે જે હવિર્ધુક્ત ઉપાસક મનઃપૂર્વક ત્હારી પરિચર્યા કરે તેને
તું સુખ અર્પણ કર. ૯

સનઃપાવકર્દાદિવાગ્નેદેવાંદૃઢાવંઢ ।

ઉપયજ્ઞંદૃવિશ્વનઃ ॥ ૧૦ ॥

૧૦—સ । નઃ । પાવકઃ । દીદિદ્વઃ । અગ્ને । દેવાન્ । દૃઢ । આ ।

વહ । ઉપ । યજ્ઞમ્ । દૃવિઃ । સ્વ । નઃ ॥ ૧૦ ॥

અ૦—હે દીપ્તિમાન પવિત્ર અગ્નિદેવ । તું આ યજ્ઞનદેશ વિષે
દેવાને લઇ આવ; અને તેમને આ યજ્ઞ તથા યજ્ઞ મધ્યેના દવિ
સમીપમા લઇ આવ. ૧૦

સનઃસ્તવાન્નઆભરગાયત્રેણનવાયસા ।

રયિર્વોરઘ્વંતીમિર્ષમ્ ॥ ૧૧ ॥

૧૦—સઃ । નઃ । સ્તવાનઃ । આ । ભેરે । ગાયત્રેણ । નવીયમા ।

રયિમ્ । વોરઘ્વંતીમ્ । ઈર્ષમ્ ॥ ૧૧ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ! અમે અપૂર્વ સ્તોત્રવડે તાર સ્તવન કરીએ
છીએ; તું અમને ઐશ્વર્ય તથા પરાક્રમી પુત્રાદિપુત્રા અન્ન
સંપાદન કર. ૧૧

અગ્નેશુક્રેણશોચિપાવિશ્વાભિર્દેવદૂતિમિઃ ।

હમંસ્તોર્મજુપસ્વનઃ ॥ ૧૨ ॥ ૨૩ ॥

૧૦—અગ્ને । શુક્રેણ । શોચિપા । વિશ્વામિ । દેવદૂતિમિઃ । હમમ્ ।

સ્તોર્મમ્ । જુપસ્વ । નઃ ॥ ૧૨ ॥ ૨૩ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ । તું એતવર્ણ વડે કાંતિમાન નજીવ છે; દેવ-
તાતું આદીન કરવા આપેલાં સર્વ સ્તોત્રો સાથે તું આ સ્તોત્રને
સ્વીકાર. ૧૨

સૂક્ત ૧૦

- ૧ વૃણીમદ્દે = સંભજામ = સેવન કરીએ છીએ
 ૨ વિશ્વવેદસમ્ = સર્વંધનોપેતમ્ = સર્વ સપતિમાન
 ૩ દ્યૌમભિ = આદ્વાનકરણે મત્રૈઃ = આહવાન સાધનભૂત
 મત્રો વડે (હે શબ્દે)
 ૪ વિશ્વપતિમ્ = વિશામ = પ્રજાના = હાત્રાદિનાપાલક
 = હોતાદિનો પાલક
 ૫ જ્ઞાતામ = અરણ્યોત્પન્ન = (જનોપ્રાદુર્ભવિ) = અરણ્ય-
 માથી પ્રગટ થનાર
 ૬ વૃક્તર્ધિષે = છિન્નેન વર્ધિષા યુક્તાયુ = છેદેલ ક્ષેત્ર વડે યુક્ત
 ૭ ઉશત્ = દશિ વામયમાનાન્ (વશ્ = કામના કરવી) =
 હવિની કામનાવાળા
 ૮ આસન્તિ = આસીદ = આત્મ્ય ઉપવિશ્વ = આવી સમી
 પમા બેસ
 ૯ વર્ધિષિ = કર્મણિ = યજ્ઞકર્મ વિશે
 ૧૦ ત્રિષત્ = દ્વિસકાન્ શશૂન્ = દેવ કરનાર શત્રુઓને (ત્રિષ્ =
 હિસા કરવી)
 ૧૧ સુઠાસ્ય = સુઠરૂપેણ ॥ મુખેન યુક્ત = ત્વાણાશ્પી
 મુખવાળો
 ૧૨ અમોઘચાતનમ્ = (અમરોગે) = દ્વિસકાનામ્ = શ-
 ષ્ણુનારોગાનાઘાઘાતકમ્ = શત્રુ વા રોગનો નાશ કરનાર
 ૧૩ દ્યૌષ્વપતિ = યજ્ઞમાન = હવિર્યુક્ત ઉપાસક (દ્યૌતે
 ઇતિ દ્યૌષિ)
 ૧૪ સપર્યતિ (સપર્) = પરિચરતિ = પૂજે છે
 ૧૫ દેવપ્રીતયે = દેવાના દ્યૌર્ભક્ષણહેતુયાગાર્થમ્ = દેવાના
 હવિર્ભક્ષણ અર્થે

૫૦—સુદર્મમિદ્ર । ન । આ । વ્રહ । દવાન્ । અગ્ને । હવિષ્મતે ।
 હોત । પાવક । યર્ષિ । જ ॥ ૧ ॥

સર્વાનુક્રમણિકામા કહ્યું છે કે પ્રચેતસ (રાત્રી) એ દેવી હોતા નામના બે દેવોનું વિશેષણ છે. જેમ રીકાકાર પહોળાશિષ્યે વેદાર્થ, દીપિકામા કહ્યું છે તેથી કેટલાક આવી દેવી હોતાઓ એટલે અગ્નિ તથા આદિત્ય, અગ્નિ તથા વરુણ અથવા વરુણ તથા આદિત્ય એમ સૂચવેલું છે. એકંદરે ત્રણ આપ્રીસૂક્તો ઋગ્વેદમા છે. આ આપ્રી-સૂક્તોનો યજ્ઞ સાથે પ્રત્યક્ષ સંબંધ છે.

આપ્રીસૂક્તના દેવતા તથા તેમનો અર્થ.

૧ સુસમિદ્ર = પ્રજ્વલિત અગ્નિ.

૨ તનૂનપાત્ર = અરણિમા ગર્ભરૂપે રહેનાર અગ્નિ.

૩ નગદાંસ = તરત ઉત્પન્ન થયેલ અગ્નિ.

૪ ઇલા = (સ્તુતિ આલતી વખતે હોનાર) અગ્નિ.

૫ ઘર્હિઃ = દર્ભ.

૬ દ્વાર = યજ્ઞદ્વાર.

૭ ઉપસાનક્ર = ઉપા અને રાત્રિ.

૮ દેવ્યૌહોતારૌ = બે અગ્નિ (સાયણ), વાયુ તથા અગ્નિ (દુર્ગામાર્ગ), અગ્નિ તથા આદિત્ય, અગ્નિ તથા વરુણ, કિંવા વરુણ તથા આદિત્ય (પદ્મગુરુ)

૯ તિસ્રોદેવોઃ = સરસ્વતી (નદી), ઇલા (અન્ન), ભારતી (વાણી), ત્રણ અગ્નિની મૂર્તિ (સાયણ) કાષ્ઠ ઠેકાણે ભારતી નદી પણ મહો નામની દેવી હોય છે.

૧૦ ત્વષ્ટા = દેવોનો સુતાર વિશ્વકર્મા.

૧૧ ઘનરુપતિ = યુષ.

૧૨ સ્વાહા = અગ્નિમા હવિ અર્પણ કરતી વેળાનો સંબંધ.

અ૦—હે સુસમિદ્ધ અગ્નિદેવ ! હવિયુક્ત યજમાને હવિ તેયાર કરી રાખેલો છે. તેનો અનુગ્રહ કરવા તું દેવોને અહીં લાઇ આવ અને હે પવિત્ર, હોતા (હોમ-નિષ્પાદક) દેવ ! તું તેમને હવિ અર્પણ કર ૧

મધુમન્તંતનૂનપાદ્યજંદેવેષુંનાકવે ।

અદ્યાકૃણુહિઘૌતયૈ ॥ ૨ ॥

૧૦—મધુમન્તમ્ । તનૂનપાત્ । યજ્ઞમ્ । દેવેષુ । નઃ । કવે ।
અદ્ય । કૃણુહિ । ઘૌતૈયૈ ॥ ૨ ॥

અ૦—હે બુદ્ધિશાળી તનૂનપાત્ અગ્નિદેવ ! આજે આ મધુયુક્ત હવિ દેવોના ભક્ષ્યાર્થે તૈયાર કરેલો છે; તે તું તેમને પહોંચાડ. ૨

નરાશંસમિદ્ધપ્રિયમસ્મિન્યજ્ઞત્વપદ્યે ।

મધુજિહ્વહવિષ્કૃતમ્ ॥ ૩ ॥

૧૦—નરાશંસમ્ । રૂઢ । પ્રિયમ્ । અસ્મિન્ । યજ્ઞે । ઉપે । હુયે ।
મધુજિહ્વમ્ । હવિઃસ્કૃતમ્ ॥ ૩ ॥

અ૦—આ યજ્ઞમાં અમે નરાશંસ અગ્નિનું આર્પણ કરીએ છીએ; તે દેવ દેવોને પ્રિય, મીઠી જીભવાળો અથવા મધુર રસનું આસ્વાદન કરનાર જીભવાળો છે; તે હવિનો નિષ્પાદક (સિદ્ધ કરનાર) છે. ૩

અગ્નેસુસ્વત્પ્રેરથેદેવાંઈલિતઆવહ ।

અસિહોતામનુર્હિતઃ ॥ ૪ ॥

૫૦—અગ્ને । સુલ્લઘ્તમ । રથે । દેવાન્ । ર્દ્વિલિન । આ । વહ ।
અસિ । હોતા । મનુઃ દ્વિહિન ॥ ૪ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્ર (સર્વસ્તુત) અગ્નિદેવ ! અમે ત્હારું સ્તવન કરીએ છીએ તું અત્યંત સુખદાયક રથમાં બેસાડીને દેવોને આ કર્મભૂમિ વિશે લઈ આવ તું દેવોને બોલાવનારો છે, મત્ર વડે અથવા (૨) યજ્ઞમાનાદિ મનુષ્યો વડે તું ને અહીં સ્થાપેલો છે. ૪

સ્તુણાત્પર્હિરોનુપઘૃતપૃષ્ઠમનીપિણઃ ।
યન્નામૃતસ્યચર્ષણમ ॥ ૫ ॥

૫૦—સ્તુણીત । પર્હિ । આનુપૈર્ઋ । ઘૃતપૃષ્ઠમ । મનીપિણ ।
ય । અમૃતસ્ય । ચર્ષણમ ॥ ૫ ॥

અ૦—હે બુદ્ધિશાળી ઋત્વિજો ! વેદિના ઉપર અનુક્રમે દર્ભાસન ગોઠવો ઉપરના ભાગમાં ધૂતનો સ્પર્શ લાગવાથી આ દર્ભાસનો ચળકાટ મારે છે, અમૃતસમાન ધૂતનું, અથવા (૨) અહિં નામના આગ અગ્નિદેવનું દર્શન આપ્યું ને આ દર્ભાસન ઉપરજ થશે ૫

વિગંયન્તામૃતાવૃદ્ધોદ્ધારોદેવીરસશ્વતઃ ।
અધ્યાનૂનચયર્ષ્ટવે ॥ ૬ ॥ ૨૪ ॥

૫૦—વિ । શ્રયન્તામ્ । ઋત્તદ્વૃષ્ઠ । દ્ધાર । દેવો । અસશ્વતઃ ।
અથ । નૂનમ્ । ચ । ચર્ષ્ટવે ॥ ૬ ॥ ૨૪ ॥

અ૦—સત્ય અથવા યજ્ઞની વૃદ્ધિ થાય તે માટે આ આની યજ્ઞગૃહના પવિત્ર પ્રકાશમાન દારો ઉઘાડા હો અથવા (૨) યજ્ઞગૃહના

દ્વારાભિમાની અગ્નિદેવાનું ખાસ સેવન કરેા જેથી ખાલી
યજ્ઞગૃહમા મનુષ્યો પ્રવેશ કરે અને આજે યજ્ઞ અવશ્ય સિદ્ધ
થાય ૬ (૨૪)

નસ્તોપાસાંસુપેશંસાસ્મિન્યજ્ઞવપંહ્યે ।

ઇદનોવર્હિરુસદૈ ॥ ૭ ॥

પ૦—નસ્તોપતા । સુદૃષેશંસા । અસ્મિન્ । યજ્ઞે । વપં । હુયે । ઇદમ્ ।

ન । વર્હિ । આદૈમેદૈ ॥ ૭ ॥

અ૦ નક્ત (ગતિ) તથા ઉપાભિમાની (પ્રભાત) સુદર અગ્નિદેવાને
આ પ્રવર્તમાન યજ્ઞકર્મ વિષે હુ આશ્વાન કરે છુ ; આ વેદિમા
તેમને જેસવા દર્બ પાથરેનુ છે તે ઉપર તે જેસો ૭

તાસુજિહ્વાવપંહ્યેહોતારાદૈવ્યાકૃત્રી ।

યજ્ઞનોયક્ષતામિમમ્ ॥ ૮ ॥

પ૦—તા । સુદ્ગિહ્વો । વપં । હુયે । હોતારા । દૈવ્યા । કૃત્રી ।

યજ્ઞમ્ । ન । યક્ષતામ્ । ઇમમ્ ॥ ૮ ॥

અ૦—હવી હોતા નામના જે અગ્નિદેવાને હુ નિમત્રણ કરે છુ.
તેઓ મીઠી શુભ અથવા સુદર વ્યાખ્યાવાળા તથા શુદ્ધિશાળાછે.
તેઓ અમારા આ યજ્ઞને ઝીકારે ૮

ઇલાસરંસ્વતીમહીતિસોદેવીર્મયોશુવઃ ।

વર્હિઃસીદન્ત્વસ્તિષ્ઠ ॥ ૯ ॥

પ૦—ઇલા । મંસ્વતી । મહી । તિસ્ર । દેવી । મય દૈર્ઘ્યં ।

વર્હિ । સીદન્તુ । અસ્તિષ્ઠ ॥ ૯ ॥

અ૦—હે ધર્મા, સરસ્વતી તથા મહાન્ ભારતી અગ્નિદેવીઓ !
 ત્રણ વેદિમા પાયરેલા આ દર્બ ઉપર તમે બેસો. તમે દેદીધ્યમાન
 કાતીવાળા, સુખોત્પાદક તથા અક્ષય સ્વરૂપ છો. ૯

इह त्वष्टारमग्रियं विश्वरूपमुपह्वये । *

अस्माकमस्तુ કેવલઃ ॥ ૧૦ ॥

૫૦—હહ । ત્વષ્ટારમ્ । અગ્રિયમ્ । વિશ્વરૂપમ્ । ઉપ । હુયે ।
 અસ્માકમ્ । અસ્તુ । કેવલઃ ॥ ૧૦ ॥

અ૦—બ્રેબ્બ તથા બહુવિધ રૂપવાળા ત્વષ્ટા નામના અગ્નિદેવને અમે
 અહીં આમંત્રણ કરીએ છીએ. ઇતર યજમાનો કરતાં તે
 અમારા ઉપર અધિક અનુગ્રહ કરો. ૧૦

अवसृजावनस्पतदेवदेवेभ्यो हविः ।

प्रदातुरस्तु ચેતનમ્ ॥ ૧૧ ॥

૫૦—અવ । સૃજ । વનસ્પત । દેવ । દેવેભ્યઃ । હવિઃ । પ્ર । દાતુઃ ।
 અસ્તુ । ચેતનમ્ ॥ ૧૧ ॥

અ૦—હે વનસ્પતિ (અગ્નિ) દેવ । દેવતાઓને અમારું હવિ સમર્પિત
 કર; પ્રદાતા યજમાનને ત્યારા પ્રસાદ વડે પરલોકવિષયક વિદ્યાન
 સિદ્ધ હો. ૧૧

स्वाहायुज्ञंकृणोतु नेन्द्राय यज्वनोगृहे ।

તત્રદેવાંસપદ્યયે ॥ ૧૨ ॥ ૨૫ ॥

૧૦—સ્વાહા । યજ્ઞમ્ । કૃણોતન । ઇન્દ્રાય । યજ્ઞનઃ । ગૃહે । તત્ર ।
દેવાન્ । ઉપે । હુયે ॥ ૧૨ ॥ ૨૧ ॥

અ૦—હે ઋત્વિજો ! ઇન્દ્રની તુષ્ટ્યર્થે યજ્ઞમાનના ગૃહ વિષે
સ્વાહા દેવ વડે સંપાદિત યજ્ઞ કરો; હું તેમાં સર્વ દેવાને
બોલાવું છું. ૧૨ (૨૫).

સૂક્ત ૧૩.

- ૧ યજ્ઞિ = યજ્ઞ = હવિ અર્પણ કર.
- ૨ યજ્ઞં = હવિ = હવિ.
- ૩ યોતયે = ભક્ષણાર્થમ્ = ભક્ષણાર્થ.
- ૪ મનુહિતઃ = મંત્રેણ વા યજ્ઞમાનાદિરૂપેણમનુષ્યેણ હિતઃ
સ્થાપિતઃ=મંત્ર વા યજ્ઞમાન વડે અહીં સ્થાપેલો છે. (મનુષ્યોનું
હિત કરનાર એમ પણ કેટલાક અર્થ કરે છે.)
- ૫ આનુષક્ = અનુક્રમેણમક્તં; પરસ્પરસંબદ્ધમ્ = અનુક્રમે
ગોઠવેલ; પરસ્પરસંબદ્ધ.
- ૬ અમૃતસ્ય = દેવસ્ય વા અમનમમાનઘૃતસ્ય = દેવતું વા
અમૃતસમાન ધૃતતું.
- ૭ ચક્ષણમ્ = દર્શનમ્ = દર્શન
- ૮ વિઘ્રયંતામ્ = કષાટોદ્ઘાટનેનવિઘ્રિયંતાં વિશેષેણ સેવ-
ન્તામ્ = દાર ઉઘાડી ખુલા કરો; વિશેષ રીતે સેવન કરો.
- ૯ અમશ્ચતઃ = પ્રચિષ્ટપુરુષરહિતાન્ = ખાલી. (સસ્ત્રૂ ગતી)
- ૧૦ દેયોઃ = દ્યોતમાનોઃ = પ્રકાશમાન.
- ૧૧ યદ્યે = યદ્યુમ્ = યજ્ઞ સિદ્ધ કરવા.
- ૧૨ આસદે = આસતું પ્રાપ્નુમ્ = પ્રાપ્ત થવાને;
- ૧૩ સુપેશસા = શોભનરૂપયુકે = સુંદર; રૂપવાન.

१४ मयाभुव = सुखोत्पादिका = सुखोत्पादक

१५ अस्त्रिध = शोषणक्षयेन वारहिता = अक्षय्य स्वरूप.
(स्त्रिध हिंसाया शोषणेष्वा)

१६ अवसृज = समर्पय - समर्पित करा

१७ चेतनम् = परलाकविषयविज्ञानम् = परलोकविषयक
विज्ञान

सूक्त १४.

ऋषिः—मेधातिथि क्षत्रभुज देवताः—विश्वेदेव, छन्दः—गायत्री.

एभिरग्नेदुवागिरोविश्वेभिःसोमपीतये ।

देवेभिर्याह्नियक्षिच ॥ १ ॥

प०—आ । एभि । अग्ने । देव । गि । विश्वेभि । सोमपी-
तये । दुवभि । याहि । यक्षि । च ॥ १ ॥

अ०—हे अग्निदेव । अमारी परिश्रया तथा स्तवननो स्वीकार करी
सर्व देवो सद्वर्तमान आ यज्ञमा सोमपान अर्धे आगमन कर
अने अमारो यज्ञ स्वीकार १

आत्वाऋष्या अहृपतगृणन्तिविप्रतेधियः ।

देवेभिरग्नुआगहि ॥ २ ॥

प०—आ । त्वा । कर्षवा । अहृवैत । गृणन्ति । विप्र । ते । धिय ।
देवभि । अग्न । आ । गहि ॥ २ ॥

અ૦—મેધાવી ઋત્વિજે (કર્ણવે) તુને આમંત્રણ કરે છે તથા તારા કર્મોની સ્તુતિવડે પ્રશંસા કરે છે માટે હે બુદ્ધિશાળી અગ્નિદેવ ! તું સર્વ દેવોને લઈ આવ ૨

इन्द्रवायुबृहस्पतिमित्राग्निपूषणंभगम् ।

आदित्यान्मारुतंगुणम् ॥ ૩ ॥

૧૦—इन्द्रवायू । बृहस्पतिम् । मित्रा । अग्निम् । पूषणम् । भगम् ।
आदित्यान् । मारुतम् । गुणम् ॥ ૩ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! ઇન્દ્ર, વાયુ, બૃહસ્પતિ, મિત્ર, પૂષા, ભગ, આદિસ તથા મરૂદગણ, આ સર્વ દેવોને સોમપાન કરાવ્યુ ૩

प्रवोभ्रियन्तइन्द्रंवोमत्सरामादयिष्णवं ।

दृप्सामध्वश्चमुषदः ॥ ૪ ॥

૧૦—प्र । वो । भ्रियन्ते । इन्द्रं । वो । मत्सरा । मादयिष्णवं ।
दृप्सौ । मध्वं । चमुषदः ॥ ૪ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રાદિ દેવો ! તમે સર્વને માટે અહીં પુષ્કળ મધુર સોમરસ તૈયાર બરી મૂક્યો છે. તે મદ ઉત્પન્ન કરનાર, આનંદદાયક તથા મધુર છે આ ચમસાદિ પાત્રોમા તે ટપકી રહ્યો છે ૪

ईळतेत्वामवस्यवःकण्वांसोवृक्तवर्हिषः ।

हविर्मन्तोअरुक्तः ॥ ૫ ॥

૧૦—ईळते । त्वाम् । अवस्यवः । कण्वांस । वृक्तवर्हिष । हवि-
र्मन्त । अरुक्त ॥ ૫ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! આ બુદ્ધિશાળી ઋત્વિજે ત્હારું સ્તવન કરે છે. તેઓ ત્હારા રક્ષણની ધન્યતા કરે છે. તેઓએ ત્હારા આસન માટે દર્ભ તોડી રાખ્યા છે. તેઓએ હવિ તૈયાર કર્યો છે. ૫

ધૃતપૃષ્ઠામનોયુજોયેત્વાવહંતિવહ્નયઃ ।

આદેવાન્ત્સોમંપીતયે ॥ ૬ ॥ ૨૬ ॥

પ૦—ધૃતપૃષ્ઠા । મનુ ઇયુનઃ । યે । ત્વા । વહંતિ । વહ્નયઃ । આ । દેવાન્ । સોમંદપીતયે ॥ ૬ ॥ ૨૬ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! પુષ્પાગવાળા હોવાથી ચળકતી પીઠવાળા ત્હારા અશ્વો (ગવાળા) તારા સંકલ્પમાત્રથી સ્વપ્નેરજ્યા વડે રથે જોડાઈ જાય તેવા છે; તેઓ તારા રથમાં અન્યદેવોને સોમપાન અર્થે તારી સાથે અહીં લઈ આવે. ૬ (૨૬)

તાન્યજન્ત્રાઋતાવૃધોગ્નેપત્નીવતસ્કૃધિ ।

મધ્વઃસુઙ્ગિહપાયય ॥ ૭ ॥

પ૦—તાન્ । યજન્ત્રાન્ । ઋતુઽધૃત્ત્વઃ । અગ્ને । પત્નીઽવતઃ । કૃધિ । મધ્વઃ । સુઙ્ગિહુ । પાયય ॥ ૭ ॥

અ૦—આ ઇન્દ્રાદિ સર્વ દેવો યજ્ઞનીય રૂપ છે. તેઓ સત્ય અથવા યજ્ઞને વૃદ્ધિ પ્રમાણનારા છે. તેમને આ યજ્ઞમાં તેમની પત્ની સહિત લઈ આવ. હે સુંદર જિર્ઘાવાળા અગ્નિદેવ ! મધુર સોમ-રસનો ભાગ તેઓને પણ અર્પણ કર. ૭

ધેયજન્ત્રાયઈદૃગ્ઘાસ્તેતૈપિવન્તુજિહ્વાયાં ।

મર્ધોરગ્નેવપેતૃકૃતિ ॥ ૮ ॥

૫૦—યે । યન્ત્રા । યે । ઈંડ્યાઃ । તે । તે । પિવન્તુ । મિહ્યા ।
મર્ષોઃ । અગ્ને । વર્ષદૃઢ્ઠિતિ ॥ ૮ ॥

અ. —હે અગ્નિદેવ । જે દેવો વળનીય હોય, જેઓ પૂજ્ય હોય
તે સર્વેય દેવો, વર્ષદ્ધાર સમયે અથવા વર્ષદ્ધારયુક્ત યજ્ઞ વિષે
તહારી છૂટ્કા વડે પોતપોતાના ભાગના સોમરસનું પાન કરે. ૮

આર્ક્ષીમૂર્યસ્યરોચનાધિશ્વાન્દેવાંડંપુર્વઃ ।

વિષોદોતેહર્વક્ષતિ ॥ ૯ ॥

૫૦—આર્ક્ષીમ્ । સૂર્યસ્ય । રોચનાત્ । વિશ્વાન્ । દેવાન્ । ઉપદ્ધુર્ષઃ ।
વિષઃ । હોતા । હૃદ્ધ । વક્ષતિ ॥ ૯ ॥

અ. —આ હોમનિષ્પાદક શુદ્ધિશાળી અગ્નિદેવ ઉપાકાળે જગેલા
૯ સર્વ દેવોને પ્રકાશિત સ્વર્ગલોકમાથી અહીં લાવે. ૯

વિશ્વેભિઃસોમ્યમધ્વગ્નદ્રેણવાયુના ।

પિશ્વામિત્રસ્યધાર્મભિઃ ॥ ૧૦ ॥

૫૦—વિશ્વેભિઃ । સોમ્યમ્ । મધુ । અગ્ને । ઇન્દ્રેણ । વાયુના ।
પિશ્વ । મિત્રસ્ય । ધાર્મદૃઢ્ઠિભિઃ ॥ ૧૦ ॥

અ. —હે અગ્નિદેવ । પૂષાભગાદિ દેવો તથા ઇન્દ્ર અને વાયુ તથા
મિત્રદેવની વિભૂતિ-સહવર્તમાન તહાજા ભાગના મધુર સોમરસનું
પ્રાશન કર. ૧૦

ત્વંહોત્તામહર્હિતોગ્નેયત્તેપુસીદસિ ।

સેમનોઽધ્વરંયજ ॥ ૧૧ ॥

૫૦ - ત્વમ્ । હોતા । મનુ દહિત । અગ્ને । યજ્ઞેર્પુ । સીદસિ । સઃ ।
 ઇમમ્ । નઃ । અધ્વરમ્ । યૃજ્ઞે ॥ ૧૧ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! મનુષ્યો તુને હોતા તરીકે સ્થાપિત કરે છે;
 પ્રત્યેક યજ્ઞમાં તું જ દવ્યવાદક રૂપે બેસે છે; તું અમારા આ
 યજ્ઞને વિધિરહિતપણે પાર પાડ. ૧૧

યુક્ષ્વાહરુપોરથેહૃતિતોદેવરોહિતઃ ।
 તામિદેવાંદૃદ્વાવહ ॥ ૧૨ ॥ ૨૭ ॥

૫૦—યુક્ષ્વ । હિ । અરુપોઃ । રથે । હૃતિઃ । દેવ । રોહિતઃ । તામિઃ ।
 દેવાન્ । દૃદ્વા । આ । વહ ॥ ૧૨ ॥ ૨૭ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! તારી રેહિત નામની ધોડીઓને અથવા રથ-
 વર્ણના, ગતિમાન તથા સમર્થ રથને બેઠા અને તે વડે દેવાને
 અર્હો લાવ. ૧૨ (૨૭)

મૂક્ત ૧૪.

૧' દુષઃ = પરિષર્ગા = પરિશર્પા.

૨ કળશઃ = મેધાગ્નિઃ ક્રત્વિજઃ = મેધાગ્ની ક્રત્વિજ્ઞે (કપવે)

૩ અહપતઃ = આહ્યંતિ = આર્હ્યાન કરે છે.

૪ મત્સરાઃ = તૃપ્તિકરાઃ = આનંદદાયક.

૫ દ્રપ્તાઃ = વિદુરૂપાઃ = બિન્દુરૂપે ટપકતા.

૬ અથસ્યથઃ = અથનદેતૂન્ દેવાનિષ્છંતઃ = રક્ષણ કરનાર
 દેવાની કામનાવાળા.

૭ ઘૃતપ્રષ્ઠાઃ = પુષ્ટાંગથેનદોષપ્રષ્ઠાઃ = પુષ્ટાંગતાને લઘ દોષ-
 ખ્યાન પીધાળા.

- ૮ ચદ્વયઃ = ચોદાર = વહન કરનાર.
 ૯ યજ્ઞવાન = યજ્ઞનીયાન = યજ્ઞનીય.
 ૧૦ યજ્ઞદૃષ્ટિ = યજ્ઞદૃષ્ટાન્કાલે યજ્ઞપદ્ધત્કારયુક્તગામે =
 યજ્ઞદૃષ્ટા સમયે વા યજ્ઞદૃષ્ટાસ્થાન પર વિશે
 ૧૧ આત્મો = નિપાત પદ છે.
 ૧૨ ધામસિઃ = તેજાસિ. સ્મૃતિવિશેષરૂપે = વિભૂતિઓ. પડે.
 ૧૩ અરુણોઃ = ગતિમતી = અભિન (ઋગતી)
 ૧૪ હરિતઃ = હર્તુ સમર્થા = હર જ્વાળે સમર્થ
 ૧૫ રોહિતઃ = તે નાભની ગ્રેહીઓ.
 ૧૬ યજ્ઞ = નિષ્પાદય = વિદ્ય દિનાણે પાર પાડ.
-

મરુતઃપિવંતઃક્રતુનાંપાનાદ્યજ્ઞર્પુનાંતન ।

યુયંદિષ્ઠાસુદાનવઃ । ૨ ॥

૧૦—મરુતઃ । પિવંતઃ । ક્રતુનાં । પોષાત્ । યજ્ઞમ્ । પુનીર્તન ।
યુયમ્ । હિ । સ્વ । સુદાનવ ॥ ૨ ॥

અ૦—હે મરુદેવો ! ઋતુસદ પોષાત્ નામના ઋત્વિજના પાત્રમાંથી
સોમગ્રસ્તું પાન કરો. હું દાનચર મરુતો ' તમે યજ્ઞને પાવન
કરનાર તરીકે સુપ્રસિદ્ધ છો (માટે) અમાગ યજ્ઞને પવિત્ર કરો. ૨

અભિયજ્ઞગૃણીદિન્નોગ્રાવાંનેષ્ટઃપિવંક્રતુનાં । *

ત્વંદિરંત્નઽધાઅભિં ॥ ૩ ॥

૧૦—અભિ । યજ્ઞમ્ । ગૃણીહિ । નુ. । ગ્નોર્વઃ । નેષ્ટઃ । પિવં ।
ક્રતુનાં । ત્વમ્ । હિ । રંત્નઽધાઃ । અભિં ॥ ૩ ॥

અ૦—હે પત્નીયુક્ત નેષ્ટાદેવ (ત્વષ્ટાદેવ) દેવાની સમીપમાં અમારા
યજ્ઞની પ્રશંસા કર. ઋતુ સદ ઘું સોમપાન કર. ઘું ઉત્કૃષ્ટ
રત્નોનો નિધિરૂપ છે.

અગ્નૈદેવાંઙ્રહાવંહસાદયાયોનિપુત્રિષુ ।

પરિભૂપપિવંક્રતુનાં ॥ ૪ ॥

૧૦—અગ્નૈ । દેવાન્ । ઙ્રહ । આ । વહ । માદૈયં । યોનિર્પૈ । ત્રિષુ ।
પરિં । મુપ્ । પિવં । ક્રતુનાં ॥ ૪ ॥

* ટીપ્પ.—ઙ્રાઈ દેવયજ્ઞવિષે ત્વષ્ટા દેવ નેષ્ટા તરીકે પ્રવર્તેલા તેથી
તેને નેષ્ટા કહે છે.

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! તુ દેવોને અહીં લઇ આવ. તથા દેકાણાના આસન પર તેમને વિરાજિત કર. તેમને અલંકૃત કર. ઋગ્વ સહ તું સોમપાન કર. ૪

બ્રાહ્મણાદિન્દ્રાર્ધસઃપિવાસોર્મમૃતૃન્નુ ।

તવેદ્વિસુખ્યમસ્તૃતમ્ ॥ ૫ ॥

પ૦—બ્રાહ્મણોત્ત । ઇન્દ્ર । ગૌર્વમ । પિવં । નોમમ્ । કુત્તૃન્ । અર્તુ । તર્વ । ઇત્ । હિ । સુખ્યમ્ । અસ્તૃન્મ ॥ ૫ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્ર ! તું આ ધનજૂત બ્રાહ્મણાઓની પાત્રમાથો (અમસમાથો) ઋગ્વ દેવોને અનુસરી સોમપાન કર; કારણકે, ઋગ્વએ સાથે તારે અપિચ્છિત સખ્યભાવ છે. ૫

યુવંદક્ષધૃતવ્રતમિત્રાવરુણદુહર્ધમ્ ।

ઋતુનાયજમાશાયે ॥ ૬ ॥ ૨૮ ॥

પ૦—યુવમ । દક્ષર્ધમ્ । ધૃતવ્રતૈર્મ । મિત્રાવરુણા । દુહર્ધર્ધમ્ । ઋતુના । યજમ્ । આશયે ॥ ૬ ॥ ૨૮ ॥

અ૦—હે સર્વ કર્મોને ધારણ કરનાર મિત્રાવરુણદેવ ! ઋગ્વ સહ તમે ' અમારા યજ્ઞનો બીકાગ કરો; આ પ્રબળ યજ્ઞમા સમગ્ર તૈયારી કરી મૂકી છે. તેના કોઇ પણ શત્રુ વિનાશ કરી શકે તેમ નથી. ' (૨૮)

દ્રવિણોદાદ્રવિણસોગ્રાવંહસ્તાસોઅધ્વરે ।

યજ્ઞેપુંદેવર્ષીઙ્ગે ॥ ૭ ॥

પ૦—દ્રવિણ'દ્વદાઃ । દ્રવિણૈર્મૈઃ । ગ્રાવંહસ્તાપઃ । અધ્વરે । યજ્ઞેપું । દેવમ્ । ઈન્દ્રે ॥ ૭ ॥

सूक्त १५.

- १ तदोक्तः = तद्विधायः सव्यदात्तदुदरे स्थापिताः =
तेभ्य निवाम इत्यादि; सर्वदा तदाग उदरे विधे स्थापित.
- २ सादय = उपवेशय = जेनाइ विराजित इ.
- ३ योनिषु = स्थानेषु = स्थान विधे
- ४ ब्राह्मणात् = ब्राह्मणाशंसितस्यद्वात् = ब्राह्मणांशी
५ प्रभाथी.
- ५ राधनः = धनभूतात् (राजात्) = धनभूत (पात्रभाथी)
- ६ अमृतम् = अविच्छिन्नम् = अ-विच्छिन्न (स्तुतिस्त्रायां).
- ७ पोषात् = पोषणामकस्य ऋत्विजः पात्रात् = पोष
नामना ऋत्विजना पात्रभाथी.
- ८ पुनोत्तन = शोधयत = भवित्र इति.
- ९ रमायः = (मास्त्री) पत्नीयुक्त = पत्नीयुक्त.
- १० दक्षम् = प्रवृद्धम् = प्रवृद्ध (दक्षवृद्धो)
- ११ धृतवत् = स्वीकृतकर्माणी = सर्व कर्मेने धारयु इति.
- १२ दूळमम = दुर्दृढम् = शत्रुवदे विनाश इवाने अशक्य. (दृढ)
- १३ वृषिणमः = धनार्थिनः = धनेच्छु.
- १४ यन्मर्द = संभजामः = श्रीकारीये छीये.
- १५ नेष्ट्रात् = नेष्ट्रसंघोषापात्रात् = नेष्ट्राना पात्रभाथी.
- १६ इच्छत = गच्छत = गच्छे. (इच्छतो)
- १७ ददिः = धनस्यदाता = धनदाना.
- १८ अथ = तत् = तस्मात्कारणात् = तथा.
- १९ दीपघ्नी = घ्नोतमानादयतोयाघ्नियुक्ती = दीपिमान
आदवनीयादि अग्निवदे युम्.
- २० शुचिप्रता = शुद्धकर्माणी = शुद्ध कर्माणा.

૨૧ યજ્ઞવાહસા = યજ્ઞસ્ય નિર્વાહકો = યજ્ઞના નિવાહક.

૨૨ સન્ત્ય = હે ફલપ્રદામિદેવ = હે ૧૬૩૬ અગ્નિદેવ !
(પણુદાને).

સૂક્ત ૧૬.

ઋષિઃ—મેધાતિથિ કણ્વપુત્ર; દેવતાઃ—ધન્વ; છન્દઃ—ગાયત્રી.

આત્વાવહન્તુહરંયોઽવૃષ્ણંસોમંપીતયે ।

ઇન્દ્રંત્વામૂરંચક્ષસઃ ॥ ૧ ॥

૫૦—આ । ત્વા । વહન્તુ । હરંયઃ । વૃષ્ણમ્ । સોમંપીતયે ।

ઇન્દ્રં । ત્વા । મૂરંચક્ષસઃ ॥ ૧ ॥

અ૦—હે ધન્વ ! તું સર્વ કામનાને પૂરણ કરનાર છે; આ સોમરસ તૈયાર કરી મકથો છે. તારા હરિધ્વર્ણના અશ્વો તને સોમ-પાનાર્થે આ યજ્ઞમાં લાઇ આવે. સૂર્ય સમાન પ્રકાશપુક્ત ઋત્વિજો મનેાવડે તારાં આગમન પ્રગટ કરે. (અર્થાત્ તેઓ તારાં સ્તવન કરે છે). ૧

इमाघानाघृतस्नुवोहरिंइहोपंचक्षतः । *

इन्द्रंमुखतमेरथे ॥ २ ॥

૫૦—इमाः । घानैः । घृतस्नुवः । हरि । इह । उप । चक्षतः ।

इन्द्रम् । । मुखतमे । रथे ॥ ૨ ॥

+ ૧ હર્યોઃ સ્થાત । તૈ૦ સં. ૧-૪-૨૮ ૨ હરિ-
મ્યાત્યેન્દ્રો દેવતાંગમયતુ । તૈ૦ સં. ૧-૬-૪.

અ૦—(વેદિમા) આ ઘીથી ટપકતા રાધેલા યવનકુલાદિ તૈયાર છે, સુખસામગ્રીવાળા રથમા બેસાડી હરિદ્વર્ણના અશ્વો ધન્દ્રને અહીં લાવે ૨

इन्द्रं प्रातर्ह्वामह इन्द्रं मयत्पञ्चरे ।

इन्द्रसोमस्य पीतये ॥ ૩ ॥

પ૦— इन्द्रम् । प्रात । ह्वामहे । इन्द्रम् । प्रह्वयति । अघ्वरे । इन्द्रम् । सोमस्य । पीतये ॥ ૩ ॥

અ૦—પ્રાત સતન સમયે અમે ધન્દ્રનુ આર્ધ્ધાન કરીએ છીએ, સોમયાગનો આરભ થતા માધ્યહ્નિસવન સમયે તેનુ આર્ધ્ધાન કરીએ છીએ, યજ્ઞસમાપ્તિ સમયે (તૃતીય સ્તવન સમયે) પણ સોમપાનાર્થ તેનુ આર્ધ્ધાન કરીએ છીએ ૩

उपनः सुतमागं हि हरिभिरिन्द्रकेशिभिः ।

सुते हित्वा हवामहे ॥ ૪ ॥

પ૦— उप । न । सुतम् । आ । गृहि । हरिंहभि । इन्द्र । केशिभि । सुते । हि त्वा । हवामहे ॥ ૪ ॥

અ૦—હે ધન્દ્ર ! આ લાખી યાગવાળા અશ્વોને બેડી અહીં આવ્યું; આ સોમરસ દાઢેનો છે તેથીજ તુને દાઢ મારીએ છીએ ૪

सेमनः स्तोममागुपेदं सर्वानमुतम् ।

गौरोनर्पितः पित्र ॥ ૫ ॥

પ૦— स । इमम् । न । मनोमम् । आ । गृहि । उप । इडम् । सर्वनम् । सुतम् । गौरै । न । नृपिन । चि ॥ ૫ ॥ ૩૦ ॥

અ૦—હે ધન્દ્ર ! આ અમારી સ્તુતિ સાંભળા તુ અહીં આવ્યું;

દેવયજની સમીપમા આ સોમરસ કાઢેલો છે તેનો તું સ્વી-
કાર કર. તૃપાકાત મૃગની પેઠે તું ઉત્સુકતાથી તેનું પાન
કર. ૫ (૮૦)

इमेसोमोसइन्दवःसुतासोअधिर्वहिषि ।

ताँइन्द्रसहसेपिव ॥ ६ ॥

૧૦—હમે । સોમોસઃ । ઇન્દવૈઃ । સુતાસઃ । અધિર્ । વૈહિષિ । તાન્ ।
ઇન્દ્ર । સહસે । પિવ ॥ ૬ ॥

અ૦—યજમા પુષ્કળ સોમરસ કાઢી વેદિ ઉપર પાત્રોમા આ તેપાર
કયો છે. હે ઇન્દ્ર ! બળાર્થે તેનું પ્રારાધન કર. ૬

अयंतेस्तोमोअग्रियोन्हृदिस्पृगस्तुशन्तमः ।

अध्रासोमंसुतंपिव ॥ ७ ॥

૧૦—અયમ્ । તે । સ્તોમઃ । અગ્રિયઃ । હૃદિસ્પૃક્ । અસ્તુ ।
શમ્હતમઃ । અધ્રં । સોમમ્ । સુતમ્ । પિવ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્ર ! તારાં આ સ્તોત્ર એટલું હૃદયસ્પર્શી તથા આત્મંત
મુખકર છે. તેનો સ્વીકાર કરી તું આ પીણેલ સોમરસનું
પ્રારાધન કર. ૭

विद्वमित्सर्वनंसुतमिन्द्रोमद्रायगच्छति ।

वृत्रहासोमंपीतये ॥ ८ ॥

૧૦—વિદ્વમ્ । સર્વનમ્ । સુતમ્ । ઇન્દ્રઃ । મદ્રાય । ગચ્છતિ ।
વૃત્રહા । સોમંદપીતયે ॥ ૮ ॥

અ૦—યજુઓનો સંહાર કરનાર આ ઇન્દ્ર, સર્વેય સોમયાગ મધ્યે
સોમપાનાય બળ છે. એમા એને ધણો આનંદ થાય છે. ૮

સેમન્નઃકામપાપૃંણગોભિરચ્ચૈઃશતક્રતો ।

સ્તવામત્વાસ્વાધ્યઃ ॥ ૯ ॥ ૩૧ ॥

૫૦— મ । ઇમમ્ । નુ । કામમ્ । આ । વૃંણ । ગોભિઃ । અચ્ચૈ ।

શતક્રતો । સ્તવામ । ત્વા । સુદ્ધૌઽધ્યઃ ॥ ૯ ॥

અ૦—હે પગકમળાલી ઇન્દ્ર ! તું અમારી ગાય તથા અશ્વાદિ
ધનસિદ્ધિની કામના સર્વતઃ પરિપૂર્ણ કર. અમે એકાગ્રચિત્તથી
ત્વાં ધ્યાન કરીએ છીએ ૯ (૩૧)

મૂક્ત ૧૬.

૧ સૂરચક્ષમઃ = સૂર્યસમાનપ્રકાશયુક્તાઃઋતિયજ્ઞાઃ = સૂર્ય
મમાન પ્રકાશયુક્ત ઋતિજ્ઞે.

૨ ધાનાઃ = ભૃટયયતળ્લુલાનુદ્વિદય (ધીયતે इति धानाः) =
ગધેય યવનાદિવાદિ.

૩ પ્રયતિ = પ્રગच्छति, પ્રારમ્ભયતમાનેસતિ = પ્રારંભ
કર્તા.

૪ ગૌર = મૃગ = મૃગ.

૫ ઇન્દય = ક્લેદનયુક્તાઃ (उन्दीक्लेदने) = દુષ્કર્મો; ગણતો.

૬ ચર્દિપિ = યજ્ઞો = યજમા.

૭ નદસે = ઘટાર્થે = અનાર્થ.

૮ દૃદિન્પૃક્ = મનમિઅગીઠતઃ = હૃદયસ્પર્શી.

૯ અથ = સ્તુતેઃ અનંતરમ્ = આ ગ્તુતિ શ્રીકારી તે પછી.

૧૦ વિશ્વમિત્ = સર્વમપિ = સર્વે.

૧૧ આપૃણ = મધેતઃ પૂરય = સર્વતઃ પરિપૂર્ણ કર.

૧૨ સ્વાધ્યઃ = સુદ્ધસર્વતોધ્યાનયુક્તા મન્તઃ = એકાગ્ર ચિત્તથી.

सूक्त १७.

ऋषिः—भेधातिथि कण्वपुत्र; देवताः—धन्, वरुण; छन्दः—१.३.६—८
गायत्री, ४, ५ पाठनियुक्त.

इन्द्रावरुणयोरहंसभ्राजोरवुआवृणे ।

तानोमृच्छातईदृशे ॥ १ ॥

प०— इन्द्रावरुणयोः । अहम् । तमहराजोः । भवः । आ । वृणे ।
ता । नः । मृच्छातः । ईदृशे ॥ १ ॥

अ०—हे धन् तथा वरुणदेव ! तमे सभ्राह्, अथवा (२) सुहर
कतिमाणा छे। हुं रक्षार्थं योभेर तभारी करुण भाग्यं धुं.
ते करुणार्थी अभने सुख प्राप्त हो. १

गन्ताराहिस्थोर्वसेहवविप्रस्यमावतः ।

धूर्ताराचर्पणीनाम् ॥ २ ॥

प०— गन्तारा । हि । स्यः । अवसे । हवत् । विप्रस्य । मावतः ।
धूर्तारा । चर्पणीनाम् ॥ २ ॥

अ०—हे धन् तथा वरुणदेव ! तमे निश्चये, भ्रष्टार जेवा आत्मशु
ऋतिवर्णी हाइ सावणी अनुष्ठानानुं रक्षाय करवा सदा प्रवृत्त
हो छे; तमे प्राप्तिमात्रना पोषणकर्ता छे. २

अनुक्रामंतर्पयेयामिन्द्रावरुणरायआ ।

तावानेदिष्ठमामहे ॥ ३ ॥

प०— अनुक्रामम् । तर्पयेयाम् । इन्द्रावरुणा । रायः । आ । ता ।
वाम् । नेदिष्ठम् । ईमहे ॥ ३ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્ર તથા વરુણદેવ ! તમારી અભિલાષા અનુસાર સંપત્તિ અર્પણ કરી અમને યોગે તૃપ્ત કરો, તમે અમને અત્યંત સમીપવર્તી હો. એમ માગીએ છીએ (અર્થાત્ અમને વગર વિલંબે સંપત્તિ પ્રાપ્ત હો.) ૩

યુવાકુહિશર્ચીનાંયુવાકુંસુમતીનામ્ ।

મુયામંવાજદાન્નામ્ ॥ ૪ ॥

૫૦—યુવાકું । હિ । શર્ચીનામ્ । યુવાકું । સુદમતીનામ્ । મુયામં । વાજદાન્નામ્ ॥ ૪ ॥

અ૦—અમાગ વરુકર્મમા, પયસાદિ વડે મિશ્રિત સોમરૂપી દ્રવિ તેવા છે: શોભન બુદ્ધિવાળા ઋત્વિજો નાના પ્રકારના સ્તુત્ય ગુણોવડે મિશ્રિત ગ્તોત્ર ગાય છે. અમે (તમારી કૃપાવડે) અન્નપ્રદ પુરુષો મધ્યે શ્રેષ્ઠ યજ્ઞએ. ૪

इन्द्रःसहस्रदाब्नांवरुणःशंस्यानाम् ।

ક્રતુર્ભવત્યુત્થ્યઃ ॥ ૫ ॥ ૩૨ ॥

૫૦—इन्द्रः । सहस्रदाब्नाम् । वरुणः । शंस्यानाम् । कर्तुः । भवति । उत्थ्यः ॥ ૫ ॥

અ૦—દાનરીશો મધ્યે ઇન્દ્ર એવ ધનદાતા છે, સ્તુત્ય દેવો મધ્યે વરુણ અત્યંત સ્તુત્ય છે. ૫ (૩૨)

तयोरिदंसावयंसनेमनिचंधीमहि ।

त्यादुतप्ररेचनम् ॥ ૬ ॥

૫૦—तयो । इत । अवासा । वयम् । सनेम । नि । च । धीमहि । म्यात् । उत । प्ररेचनम् ॥ ૬ ॥

અ—તે દેવોના જ સંરક્ષણથી (કૃપાથી) અમને પુષ્કળ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે; તેઓ જ અમારા દ્રવ્યનિધિને સાચવનાર છે; અમને આથી પણ અધિક સંપત્તિ પ્રાપ્ત હો. ૬

इन्द्रावरुणवामहं हुवे चित्राय राधसे ।

अस्मान्सुजिग्युपस्कृतम् ॥ ७ ॥

૧૦— इन्द्रावरुणा । वाम् । अहम् । हुवे । चित्राय । राधसे ।
अस्मान् । सु । जिग्युपः । कृतम् ॥ ७ ॥

અ—હે ઇન્દ્ર તથા વરુણદેવ ! નાના પ્રકારની સંપત્તિની ઇચ્છાથી હું તમારે આર્ધાન કરું છું; અમને રી રીતે વિજયશાળી કરો. ૭

इन्द्रावरुणानुवांसिपांसन्तीपुधीष्व ।

अस्मभ्यं शर्मयच्छतम् ॥ ८ ॥

૧૦— इन्द्रावरुणा । नुं । नु । वाम् । सिपांसन्तीषु । धीषु । आ ।
अस्मभ्यम् । शर्म । यच्छतम् ॥ ८ ॥

અ—હે ઇન્દ્ર તથા વરુણદેવ ! અમારું મન સદા તમારા વિષે જ આસક્ત ગ્રહે છે; અમને સર્વવ્યાપી સુખ જલ્દી અર્પણ કરો. ૮

प्रवामश्नोतुसुष्टुतिरिन्द्रावरुणयां हुवे ।

यामृधार्थेसुधस्तुतिम् ॥ ९ ॥ ३३ ॥

૧૦— प्र । वाम् । अश्नोतु । सुष्टुतिः । इन्द्रावरुणा । याम् ।
हुवे । याम् । ऋधार्थे । सुधस्तुतिम् ॥ ९ ॥ ३३ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્ર તથા વરુણદેવ ! હું આ સુંદર સ્તોત્રોત્તરે તમારી બન્નેની ભેળા સ્તુતિ કરું છું; તે આપનો મહિમા વધારનારી છે; તમે આ સ્તુતિને સ્વીકારો. ૯ (૩૩)

મૂક્ત ૧૭.

- ૧ અયઃ = રક્ષણમ્ = રક્ષણ.
- ૨ માચત્ = મદિપ્રધસ્ય = મહારા બેવાની.
- ૩ શશ્વોનામ્ = અત્મદોષ કર્મણાંસંબંધિસોમરૂપંદયિમ્ = અમારા કર્મ સંબંધી સોમરૂપી દેવ.
- ૪ મદસ્રદાઠનામ્ = મદસ્રસંસ્થાક ધનપ્રદાનાં મધ્યે = દાનધીર મધ્યે.
- ૫ ક્રતુઃ = ધનદાનસ્યકર્તા = ધનદાતા.
- ૬ પ્રરેચનમ્ = પ્રકર્ષેણ અધિકમ્ = પ્રકર્ષણે અધિક.
- ૭ નૂનુ = અતિશયેન ક્ષિપ્રમ્ = જલ્દી.
- ૮ નિપાસન્તીષુ = નનિતુ = સંભવતું સમ્યક્ પસેવિતુ મિલ્હન્તીષુ = ત્તારા સેવન કરવાની કચ્છાવાળી.
- ૯ ઋધાયે = વધાયે (ઋધુર્વૃદ્ધો) = મહિમા વધારનારી છે.
- ૧૦ મદસ્તુતિમ્ = મદસ્તુતિર્યસ્વાંસુષ્ટુતીતામ્ = ભેળા સ્તુતિવાળી.
- ૧૧ ઘર્ષણીનામ્ = મનુષ્યાણામ્ (કુર્ષ્ણ)
- ૧૨ યુવાકૃ = મિશ્રિત (યુનિ)

સુક્ત ૧૮.

ઋષિ -મેધાતિથિ કપવપુત્ર, દેવતા:-૧-૩ બ્રહ્મણ્યપતિ, ૪ બ્રહ્મણ્ય
સ્પતિ, ૫-૬ અને મોમ, ૫ બૃહસ્પતિ
અને દક્ષિણા, ૬-૮ સદસ્પતિ, ૮ સદ
સ્પતિ અથવા નગશત્ર છન્દ:-ગાયત્રી

સોમાન્સ્વરણઋણુહિર્બ્રહ્મણસ્પતે ।

કૃશોર્વન્તયઔશિજઃ ॥ ૧ ॥ *

૧૦- સોમાન્મ । સ્વરણમ્ । કૃણુહિ । બ્રહ્મણ । પતે । કૃશોર્વન્તમ્ ।
ય । ઔશિજ ॥ ૧ ॥

અન્-હે બ્રહ્મણ્યસ્પતિ દેવ । મે મોમરસ તાલ્યો છે ઔશિજ
(ઉશિજના પુત્ર) કૃશીવાનલી પેટે દેવો મધ્યે અને પ્રખ્યાત
ક્ર ૧

યોરેવાન્યોઅમીવૃહાવંસુવિત્ષુષ્ટિર્વર્ધનઃ ।

સર્નઃસિપક્તુયસ્તુરઃ ॥ ૨ ॥ *

* ૧ પતંચૈપરઆદ્નાર કૃશોર્વાઔશિજોઘીત દ્વય
આયસસ્રસદસ્ય પૌરુકુત્સ્ય પ્રજાકામાઅચિન્વત । તેન્ સન્
૫-૬-૫ ૨ અહકશોર્વાઋષિરસ્મિવિપ્ર । ઋન્ ૬-૬-૧૫
૩ સોમાન્સ્વરણમિત્યાહસોમપીથમેધાવરુન્ધે કૃણુહિ બ્રહ્મ
ણસ્પતિત્યાહ બ્રહ્મણર્ચંસમેધાવરુન્ધે । તેન્ સન્ ૧-૫-૭
૪ ૧ અગ્નિવાનૈવદર્ભસ્તવ । તેન્ વ્રાન્ ૨-૨-૧ ૨
ઉપદગ્નાણિહરિવ । ઋન્ સન્ ૧-૧-૫ ૩ દેવાં ઇન્દ્ર ।
તેન્ સન્ ૨-૨-૧૨

અ૦—હે ઇન્દ્ર તથા વરુણદેવ ! હું આ સુદર મોત્રોત્રાવડે તમારી બન્નેની બેળી સ્તુતિ કરૂ છું, તે આપનો મહિમા વધારનારી છે, તમે આ સ્તુતિને સ્વીકારો. ૯ (૩૩)

મૂક્ત ૧૭.

- ૧ અથઃ = રક્ષણમ્ = રક્ષણ
- ૨ માયત = મદિષધસ્ય = મ્હારા જ્યોત્તી.
- ૩ શત્રીનામ્ = અરમદોય કર્મણાંસંવંધિસોમરૂપહવિમ્ = અમારા કર્મ સબધી સોમશ્પી દવિ
- ૪ મહસ્ત્રદાહનામ્ = મહસ્ત્રસરૂપાક ધનપ્રદાનાં મધ્યે = ઇન્દ્રનીરૂ મધ્યે
- ૫ ક્રતુઃ = ધનદાનસ્યકર્તા = ધનદાતા.
- ૬ પ્રરેચનમ્ = પ્રકર્ષેણ અધિકમ્ = પ્રકર્ષપણે અધિક
- ૭ નૂનુ = અતિશયેન ક્ષિપ્રમ્ = જલ્દી.
- ૮ નિષામન્તોષુ = નનિનુ = મંભક્તુ સમ્યક્ પસેવિતુ મિચ્છન્તોષુ = ત્યાગે સેવન કરવાની હચ્છાવાળા.
- ૯ ઋધાથે = વર્ધાથે (ઋધુવૃદ્ધી) = મહિમા વધારનારી છે.
- ૧૦ મધસ્તુતિમ્ = સદસ્તુતિચંચ્યાંસુષ્ટુતૌતામ્ = બેળી મ્હુતિવાળું.
- ૧૧ ચર્ચણીનામ્ = મનુષ્યાણામ્ (કૃષ્) = પ્રાણીમાત્રનો.
- ૧૨ યુગાકૃ = મિશ્રિત (યુમિશ્રણે) = મિશ્રિત.

સુક્ત ૧૮.

ઋષિઃ—મેધાતિથિ કપવપુત્ર; દેવતાઃ—૧-૩ બ્રહ્મણ્યપતિ, ૪ બ્રહ્મણ્ય-
પતિ; ૫-૬ અને શ્રોમ; ૫ બૃહસ્પતિ
અને દક્ષિણા; ૬-૮ સદસ્પતિ; ૯ સદ-
સ્પતિ અથવા નગશંસ છન્દઃ—ગાયત્રી.

સોમાનંસ્વરણંકૃણુહિવ્રહ્મણસ્પતે ।

કૃક્ષીવંન્તંયઐશિજઃ ॥ ૧ ॥ *

૫૦— સોમાનંમ્ । સ્વરણંમ્ । કૃણુહિ । વ્રહ્મણ । પતે । કૃક્ષીવંન્તમ્ ।
યઃ । ઐશિજઃ ॥ ૧ ॥

અ૦—હે બ્રહ્મણ્યપતિ દેવ ! મેં શ્રોમરસ કાઢ્યો છે. ઐશિજ
(ઉશિજના પુત્ર) કૃક્ષીવાનની પેઠે દેવો મધ્યે મને પ્રખ્યાત
કરે. ૧

યોરેવાન્યોર્અમીવુહાર્વમુવિત્પુંષ્ટિર્વર્ધનઃ ।

સનઃસિપક્તુયસ્તુરઃ ॥ ૨ ॥ ×

* ૧ પતંવૈપરઆટ્નારઃકૃક્ષીર્વાઐશિજોવીત દ્રવ્યઃ
શ્રાયસશ્વસદસ્યુ.પૌરુકુત્સ્યઃપ્રજાકામાઅચિન્વત । તૈ૦ સં૦
૫-૬-૫ ૨ અહકૃક્ષીર્વાઐશિજરસ્મિધિષ । ઋ૦ ૬-૬-૨૫,
૩ સોમાનંસ્વરણમિત્યાહસોમપીયમેવાધરુન્ધે કૃણુહિ બ્રહ્મ-
ણસ્પતિત્યાહ વ્રહ્મણર્ચસમેવાધરુન્ધે । તૈ૦ સં૦ ૧-૫-૭.

× ૧ અગ્નિવાનવૈદર્ભસ્તયઃ । તૈ૦ ઘા૦ ૨-૨-૧. ૨
ઉપવ્રહ્માણિહરિયઃ । ઋ૦ સં૦ ૧-૧-૫ ૩ રેર્વાં ઇન્દ્ર ।
તૈ૦ સં૦ ૨-૨-૧૨

૫૦— યઃ । રેવાન્ । યઃ । અમીઢૃૃહા । વસુઢૃવિત્ । પુષ્ટિઢૃવર્ધનઃ ।
સઃ । નઃ । સિર્સૃત્તુ । યઃ । તુરૈઃ ॥ ૨ ॥

અ૦—જે ધનવાન, જે રાગનાશક, ધનલબ્ધા, પુષ્ટિનો વધારનાર,
તથા જે શીઘ્ર ફલપ્રદ છે તે (બ્રહ્મણસ્પતિ) અમારા ઉપર
અનુગ્રહ કરે. ૨

માનુઃશંસોઅરંરુપોઘૂર્તિઃપ્રણઙ્મર્ત્યસ્ય ।
રક્ષાણોબ્રહ્મણસ્પતે ॥ ૩ ॥

૫૦— મા । નઃ । શંસીઃ । અરંહંગઃ । ધૂર્તિઃ । પ્રણંક્ । મર્ત્યસ્ય ।
રક્ષ । નઃ । બ્રહ્મણઃ । પતે ॥ ૩ ॥

અ૦—અમારા સમીપવર્તી ઉપદ્રવ કરનાર શત્રુનો હિંસક શાપ અમને
કદાપિ પ્રાપ્ત ન હો. હે બ્રહ્મણસ્પતે ! અમારું સંરક્ષણ
કર. ૩

સઘાગ્રીરોનરિપ્યતિયમિન્દ્રોબ્રહ્મણસ્પતિઃ ।
સોમોઢિનોતિમર્ત્યમ્ ॥ ૪ ॥

૫૦— સઃ । ગ્રી । વીરઃ । ન । રિપ્યતિ । યમ્ । ઇન્દ્રઃ । બ્રહ્મણઃ ।
પતિઃ । સોમઃ । હિનોતિ । મર્ત્યમ્ ॥ ૪ ॥

અ૦—ઈન્દ્ર, બ્રહ્મણસ્પતિ, તથા સોમદેવ જે યજમાનનું સંરક્ષણ કરે
છે તેજ વીર થાય છે. તે વિનાશ પામતો નથી. ૪

ત્યંતંબ્રહ્મણસ્પતેસોમૃન્દ્રમર્ત્યમ્ ।
દક્ષિણાણાત્વંદસઃ ॥ ૫ ॥ ૩૪ ॥

૫૦—ત્વમ્ । વ્રક્ષણઃ । પતે । સોમઃ । ઇન્દ્રઃ । ત્રુ । મર્ત્યમ્ । દક્ષિણૌ ।
પાતુ । અંહેસઃ ॥ ૬ ॥ ૩૪ ॥

અ૦—હે વ્રક્ષણુરપતે ! તું સોમ, ઇન્દ્ર, તથા દક્ષિણાદેવ, તે અનુ-
શાતાને પાતકમાથી ઉગારે. ૫ (૩૪)

સદમસપતિમદ્ભુતંપ્રિયમિન્દ્રસ્યકામ્યમ્ ।
સુનિમેધામયાસિપમ્ ॥ ૬ ॥

૫૦—સદમઃ । પતિમ્ । અદ્ભુતમ્ । પ્રિયમ્ । ઇન્દ્રસ્ય । કામ્યમ્ ।
સુનિર્મ્ । મેધાર્મ્ । અર્યૌસિપમ્ ॥ ૬ ॥

અ૦—સદરપતિ (ગૃદદેવતા) દેવ, આશ્વપકારક, ઇન્દ્રનો વિપ્ર-
સખા, કામપૂરક તથા વાંછિત ધન અર્પણ કરનાર છે હું
તેની પાસે બુદ્ધિયાચ્ચા કરું છું. ૬

યસ્માદ્દુતેનસિધ્યંતિયજ્ઞોવિંપશ્ચિતશ્ચન ।
સધીનાંયોર્ગમિન્વતિ ॥ ૭ ॥

૫૦—યસ્માત્ । ક્રુતે । ન । સિધ્યંતિ । યજ્ઞ । વિંશ્ચિત્ ।
ચૈન । સઃ । ધીનામ્ । યોર્ગમ્ । ઈન્વતિ ॥ ૭ ॥

અ૦—વિદ્વાન્ યજ્ઞમાનનો પણ યજ્ઞ જેની સદાચ્ચ વિના સિદ્ધ થતો
નથી તે સદરપતિ દેવ, અમને બુદ્ધિયોગ વા કમયોગ સિદ્ધ
કરે છે અર્થાત્ અમારા યજ્ઞને પરિપૂર્ણ કરે છે ૭

આદદ્ધનોતિહવિષ્કૃતિમાર્ચ્ચકૃણોત્યધ્વરમ્ ।
હોત્રાદિવેપ્તગન્ધતિ ॥ ૮ ॥

૫૦- ઓતિ । ઋઘ્નોતિ । હવિઃકૃતિમ્ । પ્રૌઞ્ઞમ । કૃણોતિ ।
અન્વરમ્ । હોત્રા^{૨૧} । દેવેષુ । ગચ્છતિ ॥ ૮ ॥

અ૦—હવિરજ અર્પણુ યજ્ઞમાનને આ સદસ્પતિ દેવ તરત જ ફલમિદિ આપે છે; તથા યજ્ઞને વિધિરક્ષિત પરિસમાપ્તિને પહોચાડે છે અને નિમત્રેલ દેવતા સતૃપ્ત થઈ દેવો પાસે જઈ યજ્ઞમાનની પ્રશંસા કરે છે અથવા (૨) અમારી સ્તુતિશ્રી વાણી દેવોને પ્રાપ્ત થાય છે. ૮

નરાશસંસુદૃષ્ટમપર્ણમ્સપ્રથમસ્તમમ્ । *

દિવોનસર્ગમસ્તમમ્ ॥ ૯ ॥ ૩૫ ॥

૫૧- નરાશસમ્ । સુદૃષ્ટમમ્ । અર્પણમ્ । સુપ્રથમઃકૃતૈર્મમ્ । દિવઃ ।
ન । સર્ગમસ્તમમ્ ॥ ૯ ॥ ૩૬ ॥

અ૦—મનુષ્યો વડે શંસનીય એવા સદસ્પતિ દેવનું અથવા નરાશસ નામના દેવનું અને આજે જ શાસ્ત્રદૃષ્ટા જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું તે અત્યંત પરાક્રમી, અતિશય પ્રખ્યાત તથા હુસોકની માફક તેજસ્વી છે ૯ (૩૫)

સૂક્ત ૧૮

૧ સ્વરણમ્ = દેવેષુ પ્રકાશનવન્તમ્ = દેવો મધ્યે પ્રખ્યાત.
(સ્વૃશઙ્કદોડપતાપયોઃ)

૨ સોમાનમ્ = અભિપથસ્યકર્તાર માં અનુષ્ટાતારમ્ =
સોમરસ કાઢનાર હુ-અનુષ્ટાતાને (ધુજ્અમિપથે)

* પ્રજાવૈનરોધાકશસઃ । પે૦ વ્રા૦ ૨-૪.

- ૩ કક્ષીયન્તમ (દય) = કક્ષિનું નામ છે. અહીં દય શબ્દ અધ્યાહાર્ય છે.
- ૪ અમીયદ્વા = ગંગાનાં હન્તા = રોગનાશક (અમરોગે .
- ૫ ત્વરઃ = ત્વરોપેતઃ શીઘ્રફલપ્રદઃ = શીઘ્ર ફલપ્રદ (તુર ત્વરણે).
- ૬ નિપક્તુ = સેવતાં અનુગ્રહણાતુ = અનુગ્રહ કરે.
- ૭ અરુહ્યઃ = ઉપગ્રવંકર્તુમસ્મત્સમીપપ્રાપ્તસ્ય = ઉપગ્રવ કરવાને અમારી સમીપમાં આવનાર (ઋગતૌ)
- ૮ શમઃ = અધિક્ષેપઃ = શાપ.
- ૯ પ્રગક્ = સપૃગ્વતુ = પ્રાપ્ત હો (પૃચ્છીસંપર્કે).
- ૧૦ ધૃતિઃ = દિસકઃ = દિસક (ધુષીદિસાયાં)
- ૧૧ ય = યવ = જ.
- ૧૨ દિનોતિ = પ્રાપ્નોતિવર્ધયતિવા (દિગતીવૃદ્ધૌ) = પ્રાપ્ત થાય છે વા સંરક્ષણ કરે છે.
- ૧૩ દક્ષિણા = દેવનું નામ છે (દક્ષવૃદ્ધૌ).
- ૧૪ સ્તનિમ્ = ધનસ્યદાતાશમ્ = ધન અર્પણ કરનાર.
- ૧૫ મેઘાં = મેઘાં (લઘુમ્) = બુદ્ધિયાચ્ચા અર્થે.
- ૧૬ અપાસિધમ્ = પ્રાપ્તયાન્ = પ્રાપ્ત થયો છું.
- ૧૭ હ્સ્વતિ = વ્યાપ્નોતિ = વ્યાપ્ત કરે છે (હિચિવ્યાપ્તૌ).
- ૧૮ માત્ = હવિર્દાનાનન્તરમેષ = હવિરન્ત્ર અર્પણ કર્યા પછી તરત જ.
- ૧૯ પ્રાજ્ઞમ્ = પ્રકર્ષેણગચ્છન્ત અધિષ્ઠ્ઠેનપરિસમાપ્તિયુક્તમ્ = વિધનગ્રહિત પરિસમાપ્તિયુક્ત.
- ૨૦ હોત્રા = હ્યમાનાદેવતાસ્તુતિરુપાધાકવા = નિમન્નિન દેવતા અથવા રતોત્ર.

૨૨ નપ્રથસ્તમમ્ = અતિશયનેપ્રથયાતમ્ = અતિશય પ્રપ્યાત
(પ્રથપ્રથયાતે)

૨૩ સદ્ગમલ્લનમ્ = (સદ્ગમહોયસ્ય) સપ્રાપ્તતેજસ્કમ્ = તેજસ્વી.

૨૪ ઘન = અપિ = પણ

સૂક્ત ૧૯.

ઋષિ — મેધાતિથિ, દેવતા — અગ્નિ અને મરુત, છંદઃ — ગાયત્રી

પ્રતિત્યચાર્મ-ચુરગોંધીયાયપ્રહૃયસે ।

મરુદ્ધિરગ્નઆગંહિ ॥ ૧ ॥

પ૦— પ્રતિ । ત્યમૈ । ચાર્મ । અચ્ચરમ્ । ગોઠપીયૌયે । પ્ર ।
હ્યુમ । મરુદ્ધિર્મિ । અગ્ને । આ । ગૃહિ ॥ ૧ ॥

અ૦— તને દરેક સુદર યજ્ઞ વિશે સોમપાનાર્થ બોલાવે છે મરુતો
સહ હે અગ્નિદેવ ! તુ આબ્ધ ૧

નૃહિદેવોનમ્તર્યોમહસ્તવ્રકતુપરઃ ।

મરુદ્ધિરગ્નઆગંહિ ॥ ૨ ॥

પ૦— નૃ । હિ । દેવ । ન । મર્ત્ય । મહ । તર્વ । વ્રતુમ્ । પર ।
મરુદ્ધિર્મિ । અગ્ને । આ । ગૃહિ ॥ ૨ ॥

અ૦— ॥ અતિ શ્રેષ્ઠ કે નિશ્ચ, ત્હાગ કર્મનુ ઉલ્લધન કરનાર
દેવ તથા મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ હોતા નથી, અર્થાત્ જે મનુષ્યો
ત્હારો યજ્ઞ કરે છે તથા જે દેવો તે યજ્ઞમાં ભાગ લે છે તેજ
ઉત્કૃષ્ટ હોય કે મરુતો સહ હે અગ્નિદેવ ! તુ આબ્ધ ૨

* યેમહોરજસોવિદુર્વિશ્વેદેવાસોઅદ્રુહઃ ।

મરુદ્ધિરગ્નઆગંહિ ॥ ૩ ॥

પ૦—યે । મહૈઃ । રજમૈઃ । વિદુઃ । વિશ્વૈઃ । દેવામઃ । અદ્રુહઃ ।

મરુતદ્ધિમિઃ । અગ્ને । આ । ગૃહિ ॥ ૩ ॥

અ૦—જે ઉદકવર્ષણ પ્રકારને બાધુનાર, કાતિવાળા, તથા દ્રોહરહિત (સર્વ ભૂતોપકારી) છે તે સર્વેય (સતગણ) મરુતોસહ, હે અગ્નિદેવ ! તું આવ્યુ. ૩

યદગ્રાઅર્કમાનુચુરનાધૃષ્ટામઓજસા ।

મરુદ્ધિરગ્નઆગંહિ ॥ ૪ ॥

પ૦—યે । ડગ્રાઃ । અર્કમ્ । આનુચુંઃ । અનાધૃષ્ટાસઃ । ઓજમા ।

મરુત્દ્ધિમિઃ । અગ્ને । આ । ગૃહિ ॥ ૪ ॥

અ૦—જે મરુતો તીવ્ર સત્તા (વર્ષણ વડે) ઉદકને સંપાદન કરનાર, બળમાં કોઈ વડે ન હારે તેવા છે તેઓ સહ હે અગ્નિદેવ ! તું (અહીં) આવ્યુ. ૪

* સત્તગણધેમરુતઃ । તૈ૦ સ૦ ૨-૨-૬. ૨ ડદીર

યથામરુતઃસમુદ્રતોયૂયંવૃષ્ટિર્વર્ષયથાપુરીપિણઃ । ઋ૦ સં૦

૪-૩-૧૭. ૩ મરુતાંપૃષ્ઠતયઃસ્થ । તૈ૦ ઘા૦ ૩-૩-૯.

લી૫—આપો યા અર્કઃ । સોર્ચન્નચરત્તસ્યાર્ચતઆપોજા-
યન્તાર્ચંતોયૈમેકમમૂદિતિતદેષાર્કત્યમિતિ । સજગત્સૃષ્ટયા
દિરપયગર્ભેડક સ્પૃધુમુચુતઅર્ચન ડકસન્યસંકલ્પન્યમહિ
મપ્રહ્યાપનેન સ્વાત્માને પૂજયન્નચરત્ તથા પૂજયતોદિર-
પયગર્ભેસ્યસકાશાદુદકમુત્પન્નંતદાનીમર્ચંતોમનઃ કમમૂદિ-
ત્યધોચત્ તેતોદકસ્યાર્કનામનિષ્પન્નમ્ ॥

યેશુભ્રાગ્નોરવર્ષસઃસુક્ષ્માર્મોરિશાડ્ઠસઃ ।

મુરુદ્ધિરમ્નુઆર્ગહિ ॥ ૫ ॥ ૩૬ ॥

પ૦—યે । શુભ્રા । ગ્નોરવર્ષસઃ । મુક્ષ્માર્મોરિશાડ્ઠસઃ ।

મુસ્તુદ્ધિર્મિં । અમ્નુ । આ । ગૃહ્ણિ ॥ ૫ ॥ ૩૬ ॥

અ૦—જે સોબન સ્વરૂપવાળા, ઉગ્રસ્વરૂપ ધારણ કરનાર, સોબન સપત્તિ વાળા અને શત્રુઓનો વધ દગ્ગવામા કુશળ છે તે મરતો સદ હે અગ્નિદેવ । ઇ આપ્યુ ૫ (૩૬)

યેનાઋસ્વાધિરોચનેદિવિદેવાસઆસંતે ।

મુરુદ્ધિરમ્નુઆર્ગહિ ॥ ૬ ॥

પ૦—યે । નાર્ઋસ્યં । અધિં । રોચને । દિવિ । દેવાસં । આસંતે ।

મુસ્તુદ્ધિર્મિં । અમ્ને । આ । ગૃહ્ણિ ॥ ૬ ॥

અ૦—દેહીપ્રમાન ધ્રુવોક્તમા જે સુર્વલોક ઉપર વિરાજમાન રહેવા ડ તે મરતોસદ હે અગ્નિદેવ । ઇ આપ્યુ ૬

યદૈર્લ્યન્તિર્પર્વતાન્તિરઃસમુદ્રર્ણવમ્ ।

મુરુદ્ધિરમ્નુઆર્ગહિ ॥ ૭ ॥

પ૦—યે । દૈર્લ્યન્તિર્ । પર્વતાર્ણવમ્ । તિરઃ । સમુદ્રમ્ । અર્ણવર્ણમ્ ।

મુસ્તુદ્ધિર્મિં । અમ્ને । આ । ગૃહ્ણિ ॥ ૭ ॥

અ૦—જે મેધોને અપાયમાન કરે છે તથા ઉદ્ધત્ક્રુક્ત સમુદ્રને જે આન્દોલિત કરે છે તે મરતોસદ હે અગ્નિદેવ । ઇ આપ્યુ ૭
આયેતન્વન્તિરશિર્ષિર્મિસ્તિરઃસમુદ્રમોર્જમા ।

મુરુદ્ધિરમ્નુઆર્ગહિ ॥ ૮ ॥

૫૦—આ । યે । તન્વન્તિ । રશ્મિદ્ભિ । તિર । સુમુદ્રમ ।
ઓર્જમા । મસ્ત્દ્ભિ । અગ્ને । આ । ગૃહિ ॥ ૮ ॥

અ૦—સૂર્યકિરણો સહ જે આકાશને વ્યાપ્ત કરે છે તથા જે પોતાના
બળ વડે મહુદ્રનો પણ તિગ્સ્કાર (અવગણના) કરે છે, તે
મરતોસદ હે અગ્નિદેવ તુ આવ્ય ૮

અભિત્વાંપૂર્વપીતયેસુજામિસોમ્યમધું ।

મરુદ્ધિરગ્નુપ્રાગંહિ ॥ ૯ ॥ ૩૭ ॥ ૧ ।

૫૦—અમિ । ત્વા । પૂર્વદ્ધપીતયે । સુજામિ । સોમ્યમ । મધું ।
મસ્ત્દ્ભિ । અગ્ને । આ । ગૃહિ ॥ ૯ ॥ ૩૭ ॥ ૧

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! આ મહુદ્ર સોમગ્નસ દુ સર્વત તુને અર્પણ
૧ કરે છું, સર્વેથની પહેલા તુ તેનુ પ્રાશન કર મરતો સહ તું
અહી આવ્ય. ૯ (૩૭)

મૂક્ત ૧૯

૧ ત્યત્ = તત્ તથાવિધમ્ = તેવિધ

૨ ગીષીથાય = સામપાનાય = સોમપાનાર્થ

૩ મહ = મહત્ = શ્રેષ્ઠ

૪ રજમ્ = રુદ્રકસ્ય = ઉદકેનુ

૫ વિશ્વે = સર્વે સપ્તવિધગણોપેતા = સર્વેથ, સપ્તવિધગણ
વડે યુક્ત •

૬ અર્કમ્ = રુદ્રકમ્ = ઉદક

૭ આનૃચુ = અર્જિતચત્ = વર્ષણ વડે સંપાદન કરનાર

૮ ઘોરથર્પમા = રુદ્રરૂપધરા । = હિમ સ્વરૂપ ધારણ કરનાર.

- ૯ સુક્ષ્મયાસઃ = શોભનઘનોપેતાઃ = શોભન સંપત્તિવાળા.
 ૧૦ નાકસ્ય = સૂર્યસ્ય = સૂર્યલોકના દુઃખરહિત.
 ૧૧ પર્ધતાન્ = મેધાન્ = મેધાને.
 ૧૨ ર્જિલયન્તિ = ચાલયન્તિ = ચલાવમાન કરે છે. (ર્જિલિ
 ગૈર્યર્થઃ)
 ૧૩ અર્ણવમ્ = ઉદકયુક્તમ્ = ઉદકયુક્ત.
 ૧૪ તિરઃ = તિરસ્કુર્વન્તિ = આન્દોલિત કરે છે.

ઇતિ પ્રથમાષ્ટક મધ્યે પ્રથમ અધ્યાય સમાપ્ત.

॥ श्री गणेशायनमः ॥

अध्याय २

यस्यनिःश्वसितं वेदायो वेदेभ्यो खिलं जगत् ।
निर्ममेहं तमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥

अ०—वेदा जेना श्वास રૂપે છે, વેદોમાંથી જેણે અખિલ જગતને
નિર્માણ કર્યું છે તે વિદ્યાતીર્થમહेश्वર (પરમાત્મા)ને હું વદન
કરું છું.

સૂક્ત ૨૦.

ઋષિઃ—મેધાતિથિ કશ્વપુત્રઃ; દેવતાઃ—ઋશુ; ઇન્દ્રઃ—ગાયત્રી.

ઉમ્મઅયં દેવાયુજન્મનેસ્તોમો વિપ્રેભિરાસુયા ।
અકારિરત્નધાતમઃ ॥ ૧ ॥

પદપાઠ—અયમ્ । દેવાયં । જન્મને । સ્તોમઃ । વિપ્રેભિઃ । આસુયા ।
અકારિ । રત્નધાતમઃ ॥ ૧ ॥

ટીપ—અગિરસ મુધન્વાને ઋશુ, વિશુ અને વાજ નામના ત્રણ
પુત્ર હતા. તે પ્રથમ મનુષ્ય હતા તે પછી તેઓ દેવતારૂપ બનેલા.
દેવોના કારીગર ત્વષ્ટા દેવના તે શિષ્ય હતા. એક વખત આ
દેવોએ, ત્વષ્ટાએ એક ચમમ પાત્ર તૈયાર કરેલો તેમાંથી ચાર પાત્ર
બનાવ્યા.

અ૦—(સ્થુત્યોગે) દેવપદ પ્રાપ્ત હોનારી વેળાએ તેમની પ્રાત્ન્યર્થ
વિદ્વાન્ ઉપાસકોએ આ શ્રુતિ ગ્વમુખે ગાઇ, તે (શ્રુતિ)
મણિમુક્તાદિ વૈભવને પ્રાપ્ત કરાવે તેની છે ૧

યદન્દ્રાયવચાયુર્જાતતક્ષુર્મનસાહરો ।

શર્મીભિર્યજમાંશત ॥ ૨ ॥

પ૦—યે । ઇન્દ્રાય । વચ હયુર્જા । તત્ક્ષુ । મનસા । હરી ।

શર્મીભ । યજમાંશત ॥ ૨ ॥

અ૦—જેણે ઇન્દ્રનોયર્થ કહેતા સાથેજ તેડાઇ ગય તેવા હરિ
નામના આશો સકંપ માન વડે નિર્માણ કર્યાં. તે (સ્થુ)ઓ
(ગૃહ્યમસાદિનિષ્પાદનરૂપ) કારીગરીના ઝમે વડે અમારા યજ
મિને વ્યાપ્ત થતા છે ૨

તત્તન્નામંત્યામ્યાપરિજ્ઞાનમુત્વરયમ્ ।

તત્તન્નેનુસંદુર્ગમ્ ॥ ૩ ॥

પ૦—તત્તન્ । નામંત્યામ્યામ્ । પરિજ્ઞાનમ્ । મુહુર્તમ્ । રયમ્ ।

તત્તન્ । ઘનુમ્ । સંદુર્ગમ્ ॥ ૩ ॥

અ૦—તેઓએ અગ્નિદેવો માટે સર્વત્ર મચ્છ-કર્તા, સુખકારક
ગ્ય તેવા ક્યો, તથા દ્વંડ્વથી ગાય નિર્માણ કરી ૩

યુવાનાપિતરાણુનઃમત્યદમંત્રાઋજૂયયઃ ॥

ઋષવોઽપિપ્રયન ॥ ૪ ॥

પ૦—યુવાના । પિતરાં । યનુ । મત્યદમંત્રા । ઋજુદયય ।

ઋષવો । વિપ્રાં । અવ્રત ॥ ૪ ॥

अ०—ऋभुदेवाभ्यो पोतानां वृद्ध मातृपितृभ्यो पुनः तर्षणं कर्मा;
तेभ्यो सत्यं, सर्वसिद्धि-मंत्रसिद्धिवाणा तथा सरणं छे. ४

* संघोमदांसोअग्रतेन्द्रेणचमृत्वता ।

आदित्येभिश्चरार्जमिः ॥ ५ ॥ २

प०—सम् । वृः । मदांसः^२ । अग्र^३ते । इन्द्रेण । च । मृत्वता ।
आदित्येभिः । च । रार्जमिः ॥ ५ ॥

अ०—हे ऋभुदेवा ! तमने अग्रतो सभवेत छन्दः तथा देदीप्यमान
आदित्य देव सद्वर्णमान मदकर सोमरस प्राप्त यथेयो (तृतीय
सवन विधे). ५

* व्रतत्यंचमसंनवंत्वष्टुर्वेस्यनिष्कृतम् ।

अकृतंचतुरःपुनः ॥ ६ ॥

प०—व्रत । त्यम् । चमसम् । नवंम् । त्वष्टुः । देवस्य ।
निः^१कृतम् । अकृतं । चतुरः^२ । पुनः^३ ॥ ६ ॥

अ०—वणी त्वष्टादेवे तैथार करेव ते (सुप्रसिद्ध) यमसना (आ ऋभु
देवाभ्यो) पुनः यार यमसं जनाभ्या. ६

तैन्नोरत्नानिधत्तन्नत्रिरासाप्तानिसुन्वते ।

एकमेकंसुशस्तिभिः ॥ ७ ॥

प०—तै । नः । रत्नानि । धत्ते^१न । त्रिः^२ । आ । मोक्षानि ।
सुन्वते^३ । एकमेकम् । सुशस्तिभिः ॥ ७ ॥

* मरुद्भिर्हिन्द्रसख्यतेस्तु । ऋ० सं० ६-८-३३.

* एकंचमसंचतुरःकृणातन । ऋ. सं. २-३-४.

અ૦—ને દેવો, અમારી સુંદર સ્તુતિઓ વડે યુક્ત સતા ઉત્તમ,
મધ્યમ તથા અધમ પ્રકારનાં સપ્ત ધન એકેકે અર્પણ કરો.
ત્રેવર્ગિક સમ્પદન સિદ્ધ કરો; અમે (યજ્ઞમાને) સોમરસ તૈયાર
કાઢેલો છે. ૭

* અધારયન્તવદ્યોર્મજન્તસુકૃત્યયા ।

માર્ગદેવેપુંયજ્ઞિયમ્ ॥ ૮ ॥ ૨ ॥

૫૦—અધારયન્તૈ । વહર્વેઃ । અર્મજન્ત । મુદ્કૃત્યયા । મારગમ્ ।
દેવેર્પું । યુજ્ઞિયમ્ ॥ ૮ ॥ ૨ ॥

અ૦—(ચમમાદિ સાધન નિષ્પાદન કરીને) યજ્ઞને નિર્વાહ કરનાર
ઋષીઓ અમરપણાને ધારણ કરનારા થયા. તેઓ દક્ષાં કર્મ
વડે દેવો મધ્યે યજ્ઞીય બાબને પામ્યા. ૮ (૨)

અધ્યાય ૨.

મૂક્ત ૨૦.

૧ જન્મને = જ્ઞાયમાનાય = હોનારને.

૨ દેવાય = ઋણસંધર્ષ દેવની પ્રીત્યર્થ.

૩ આસયા = સ્થીકૈયાનામ્યેન = સ્વમુખે.

૪ તતશ્ચુઃ = તંપાદિતયંતઃ (તશ્ચુ) = સંપાદન કરેલું.

૫ શમોભિઃ = ચમસાદિનિષ્પાદનરૂપૈઃ કર્મભિઃ = ચમ-
સાદિ નિષ્પાદન કરવાથી કર્મો વડે (શમયન્તિ પાપાનીતિ
શમ્યઃ કર્માણિ)

* ૧ મર્તામિઃ સન્તા અમૃતદ્યમાનશ્ચુઃ । ઋ૦ સં૦ ૧-૭-૨૦ ।

૨ મૌઘમ્યાયજ્ઞિયંમાગમાનશ્ચુઃ । ઋ૦ સં૦ ૩-૪-૭ । ૩

ઋમયોઽદેવેષુતપસાસોમયીયમમ્યજયન્ । ઋ૦ ઘા૦ ૩-૩૦ ।

- ६ परिजमानम् = परितः गन्ताम् = सर्वत्र संचार करना
(अज्)
- ७ सव = क्षीर = दूध.
- ८ ऋजूयवः = छलरहिताः = सरल.
- ९ विष्टो = व्याप्तियुक्ताः = सर्वसिद्ध. (विष्टे व्याप्तौ)
- १० समगमतः = संगताः = सहवर्त्मान.
- ११ मदसः = मदहेतवः सोमाः = मदकर सोमरस.
- १२ निष्कृतम् = निशेषेणसंपादितम् = संपूर्ण तैयार कर्तुं.
- १३ चतुरः = चतुर्धा विभक्तान् = चार जूना जूना.
- १४ धत्तन = प्रयच्छ = अर्पण करो.
- १५ त्रिः आ = त्रिवारमावृत्तानि (उत्तम मध्यम अधम) =
उत्तम, मध्य, अधम ओम त्रिषु प्रकारना.
- १६ साप्तानि = सप्तसकृद्यानिष्पन्नवर्गरूपाणि कर्माणि =
त्रैविर्गिक कर्मे सप्तसंख्याक.
- १ (वर्ग) अग्नाधेय, दशपूर्यभास, अग्निहोत्र, आग्रयण,
आतुर्भाज्य, निश्ठपशुबन्ध, सौत्राग्रिण्यु = द्वाविंश कर्मे. -
- २ (वर्ग) पंचमहायज्ञ, अष्टकाश्राद्ध, पार्वण्यश्राद्ध, अवस्थाकर्मे,
प्रत्यवरोहण, शलगव, आश्वयुज्य = पाक्षयज्ञ कर्मे.
- ३ (वर्ग) अग्निष्टोम, अत्यग्निष्टोम, उक्त्य. षोडशी, दानपेय,
अतिरात्र, अप्तोर्धाम = सोमयज्ञ कर्मे.
- १७ सुन्वते = सोमामिषं कुर्वते यज्ञमानाय = सोमरस
टाढी तैयार करना यजमानने.
- १८ अधारयन्त = पूर्वं मनुष्यत्वेन मरणयोग्याप्यमृतत्वला-
भेन प्राणान्धारयितवन्तः = पूर्वं मनुष्यरूपे दत्ता ते अमर-
पशुमे धारयु करना था.

- १९ वह्नयः = चमसादिसाधननिष्पादनेनयज्ञस्य वोढारः =
यमसादि यज्ञ साधन तैयार करीने यज्ञने निवांछ करतारा.
- २० ऋभधः = उरुभान्तीतिवर्तेनभान्तीतिवर्तेनभधन्तीति
ति. ११-१५ ।

सूक्त २१

ऋषिः—भेधातिथि ऋषयुक्; देवताः—धन् तथा अग्नि; छन्दः—गायत्री

इहेन्द्राग्नी उपह्वयेतयोरिस्तोममुश्मसि ।
तासोमंसोमपातमा ॥ १ ॥

प०—इह । इन्द्राग्नी । उप । ह्वये । तयोः । इत् । स्तोमम् ।
उश्मसि । ता । सोमम् । सोमपूतमा ॥ १ ॥

अ०—हे धन् तथा अग्निदेवने आ यज्ञ विधे ओत्राणुं छुः तेमनी
न स्तुति अभने प्रिय छे. ते अन्नेने सोमरस अत्यन्त प्रियछे. १

तायज्ञेपुप्रशंसतेन्द्राग्नौमतानरः ।
तांगांयत्रेषुगायत ॥ २ ॥

प०—ता । यज्ञेषु । प्र । शंसत । इन्द्राग्नी । शूभेत् । नरैः । ता ।
गायत्रेषु । गायत ॥ २ ॥

अ०—हे ऋत्विजे ! आ यज्ञ विधे ते धन् तथा अग्निदेवतुं

(શરૂ વડે) સ્તવન કરે. તથા નાનાવિધ અલંકાર વડે તમને શોભિત કરે. તથા ગાયત્રીછન્દા સામમન્ત્રે વડે તેમનું ગાન કરે. ૨

તામિત્રસ્યપ્રશસ્તયન્દ્રાગ્નીતાહવામહે ।

સોમપાસોમર્ષીતયે ॥ ૩ ॥

૧૦—તા । મિત્રૈત્યં । પ્રશસ્તયે । ઇન્દ્રાગ્ની । તા । હવામહે ।
સોમપા । સોમર્ષીતયે ॥ ૩ ॥

અર્—મહારા અતુષ્ટાતા મિત્રની પ્રશસ્ત્યર્થે તે દેવો સપત્ન હો; મધ્વા મહારા મિત્રના તે દેવોની અમે પ્રસન્ન કરીએ મોમપ્રિય ઇન્દ્રાગ્નિ દેવને સોમપાનાર્થે અમે બોલાવીએ છીએ. ૩

હ્યાસન્તાહવામહુપેદસર્વનંમુતમ્ ।

ઇન્દ્રાગ્નીપહર્ગચ્છતામ્ ॥ ૪ ॥

૧૦—હ્યા । સંતા । હવામહે । ઉપે । હૃદમ્ । સર્વનમ્ । મુતમ્ ।
ઇન્દ્રાગ્ની । આ । હૃહ । મુન્નતામ્ ॥ ૪ ॥

અર્—હે ઇન્દ્રાગ્ની દેવ આ સોમરસ કાઢી મૂકેલો છે. (પેરીપ્રત્યે) ઉપ્ર સતા એવા તમને બોલાવીએ છીએ. તમે અહીં મમીપમા આગમન કરા. ૪

તામૃહાન્તાસદસ્પતીન્દ્રાગ્નીરક્ષંન્નતમ્ ।

અપ્રંજાઃસન્ત્રિણઃ ॥ ૫ ॥

૫૦—તા । મુહાન્તા । સદમ્પત્ની । ઇન્દ્રાગ્ની । રસઃ । ઉઞ્જેતમ્ ।
અપ્રૈર્જાઃ । સન્તુ । અત્રિર્જિઃ ॥ ૬ ॥

અ૦—તે શ્રેષ્ઠ સભાપાલક ઇન્દ્ર તથા અગ્નિદેવ, રાક્ષસોને સીધા
કરો. ભક્ષક રાક્ષસો નિઃસંતાન હો. ૫

તૈનમ્સત્યેનંજાગૃતમર્થિમ્પ્રચેતુર્નેપદે ।
ઇન્દ્રાગ્નીર્શર્મયચ્છતમ્ ॥ ૬ ॥ ૩ ॥

૫૦—તૈનં । સૃત્યેનં જાગૃતમ્ । અર્થિમ્ । પ્રૃષ્ઠચેતુર્ને । પદે ।
ઇન્દ્રાગ્ની । શર્મ । ચ્છતમ્ ॥ ૬ ॥ ૩ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રાગ્ની દેવ ! શ્રેષ્ઠ ભોગભૂમિ (સ્વર્ગાદિ સ્થાન) વિષે
સત્યનિષ્ઠ થઇ અત્યંત સાવધાન હો; અમને ગૃહ અથવા સુખ
અપાળુ કરો. ૬ (૩)

સૂક્ત ૨૧

૧ ઉદમસિ = કામયામહે = કામના કરીએ છીએ.

૨ સોમપાતમા = અતિશયેનસોમપાતુંક્ષમૌ = અત્યંત
સોમપ્રિય.

૩ તા = તૌ પૂર્વોક્તૌ = તે પૂર્વોક્ત.

૪ શુભત = નાનાવિધેરલંકારૈઃ શોભિતૌ કુરુત = નાનાવિધ
અલંકારો વડે શોભિત કરો.

૫ નરઃ = હે પ્રકૃતિજનઃ = હે ઋત્વિજો !

૬ ગાયત્રેણ = ગાયત્રીછન્દસ્કેપુમંત્રેણુસામરૂપેણ = ગાયત્રી
છંદમા સામમંત્રો વડે.

- ७ मित्रस्य = स्नेहविषयस्यभ्रम अनुष्ठानुः = भ्रंशान् अनु-
ष्ठाता मित्रनी.
८ प्रशस्तये = प्रशस्तये (संपद्यताम्) = प्रशंस्यर्थे संपन्न हो.
९ सदस्पती = सभापालक = सभापालक गृहपति
१० उज्जतम् = ऋजुकृतं; क्रौर्यं परित्याजयत = क्षीय
करे.
११ अग्निण. = भक्षकाः राक्षसाः = लक्षक राक्षसो.
१२ अपजाः = अनुत्पन्नाः = निःसंतान.
१३ तेन = अस्माभिरनुष्ठितेन कर्मणा = अभ्ये अनुष्ठित
करेण कर्म वडे.
१४ सत्येन = अवश्य फलप्रदात् अचितथेन = सत्यनिष्ठ.
१५ प्रचेतुने = प्रकर्षेण फलभागज्ञापके = प्रकर्षपक्षे इण
भागना राक्षक.
१६ शर्म = गृह; सुख = गृह; वा सुभ

सूक्त २२

ऋषिः—मेधातिथि कश्यपुत्र; देवताः— १-४ अग्नी, ५-८ सविता,
९-१० अग्नि, ११ देवी, १२ चन्द्राणी, वरुणानी अने अग्नी,
१३-१४ द्यावापृथिवी, १५ पृथिवी, १६ विष्णु किंवा सर्वदेव,
१७-२१ विष्णु. छन्दः—गायत्री

प्रातर्युजाविवोध्याभ्विनावेहर्गच्छताम् ।
अस्यसौमस्यप्रातये ॥ १ ॥

૫૦—પ્રાતૃ દ્યુનૌ । વિ । ત્રોષય । અશ્વિનૌ । આ । રૂહ ।
ગચ્છતામ્ । અસ્ય । સોમસ્ય । પીતર્યે ॥ ૧ ॥

અ૦—(હે અશ્વર્યુ ') પ્રાત સવન સમયેજ તૈયાર થઇને આવનારા
અશ્વીદેવાને જાગૃત કર, આ સોમસત્ત્વ પ્રાશન કરવા તેઓ
અહીં આગમન કરે. ૧

યાસુરથારથીતમોઘાદૃવાન્નિવિસ્પૃશો ।
અશ્વિનાતાઘ્વામહે ॥ ૨ ॥

૫૦—યા । સુદૃથા । રથિસ્તમા । હ્રમા । દેવા । દિવિદૃષ્ટશા ।
અશ્વિના । તા । હ્રવામહે ॥ ૨ ॥

અ૦—જે ઉત્કૃષ્ટ રથવાળા છે, રથી મધ્યે જે એક રથી છે, હુયોકમા
જેને નિવાસ છે, તે બે અશ્વીદેવાને અમે બોલાવીએ છીએ. ૨

યાત્રાંકશામધુમત્યશ્વિનાસૂનૃતાવતી ।
તયાયુજ્ઞમિમિક્ષતમ્ ॥ ૩ ॥

૫૦—યા । વ્રામ । કશૌ । મધુદર્મેતી । અશ્વિના । સૂનૃતાવતી ।
તયા । યુજ્ઞમ્ । મિમિક્ષતમ્ ॥ ૩ ॥

અ૦—હે અશ્વીદેવ ! અશ્વના પરસ્પૃશી ભોજનપક્ષ, પ્રિય નાદવાળી
ચાણુક મારતા જશ્દી આવો અને યજ્ઞમા (સોમસત્ત્વ) સેવન
કરો. હે સુંદર તથા પ્રિયવાણીવાળા અશ્વીદેવ ! તમારી વાણી
વડે સોમસત્ત્વની આહુતિ નિષ્પાદન કરવા તત્પર હો. ૩

નૃદિવાપસ્તિદૂરકેયત્રારયેનુગચ્છયઃ ।
અશ્વિનાસોમિનોઘૃહમ્ ॥ ૪ ॥

प्र०—न॒हि । व॒म । अ॒स्मि॒न । दू॒र॒क । यत्र॑ । र॒थेन॑ । गच्छ॑थ ।
अधि॒ना । सोमि॑र्न । गृ॒हम् ॥ ४ ॥

अ०—हे अश्वीदेव ! ते सोमय ग वरनाग्ने धेर आप यथमा ज्येभाने
ज्योते ते निश्चे कालं दूर नथी ४

* हिर॑ण्यपाणिमू॒तये॑स॒वितार॑मुप॒ह्वये॑ ।
स॒चेत्ता॑दे॒वता॑ण॒दम् ॥ ५ ॥ ६ ॥

प्र०—हि॒र॒ण्य॒पा॒णि॒म् । ऊ॒तये॑ । स॒वि॒ता॒र॒म् । उप॑ । ह॒व्य॒ । स॒ ।
चे॒त्ता॑ । दे॒वता॑ । प॒दम् ॥ ५ ॥ ६ ॥

अ०—अमाह सरक्षस्य करवा सुवर्णधारी अथवा सुवर्णभय हस्त
नाणा सवितादेवने ह आभनस्य कउ ह्य आ देव (यजमान
प्राप्य) पदना जलपानाग होय छे ५ (४)

* अ॒पा॒न॒पा॒तृ॒प॒व॒से॒स॒वि॒ता॒र॒मु॒प॒स्त्व॒हि ।
तस्य॑व्र॒तान्पु॑श्म॒सि ॥ ६ ॥

प्र०—अ॒पा॒म् । न॒पा॒त॑म् । अ॒व॒से॒ । स॒वि॒ता॒र॒म् । उप॑ । स्त्व॒हि ।
तस्य॑ । व्र॒तानि॑ । उ॒श्म॒सि ॥ ६ ॥

* सवित्रे प्राशिन्नप्रतिज्ञास्तस्य पाणी प्रचिच्छेदतस्मै
हिरण्ययौ प्रतिदधुस्तस्माद्धिरण्यपाणि । (कौपीतकि ब्रा-
ह्मण) = देवयान विषे सवितादेव पोते ऋत्विज्य अश्वये गयना त्या
प्राशिन्न नामनो पुरोडाश जाग तेमस्ये हाथमा अदस्य कृता तेमनो
हाथ कपाध गयतो आ उपरथी अप्वयुज्यो ज्ये सुवर्णनो हाथ जना
वीने आप्येते तेथी सवितादेव हिरण्यपाणी कहेवाय ७

* अग्नेराय । (तै आ अष्टमप्रपाठक)

અ૦—'હે ઋત્વિજ્ઞ' જળજોષક સવિતાદેવની રક્ષણાર્થ સ્તુતિ કરે. તેના સોમપાનાદિ તો (કર્મો) અમને પ્રિય છે. ૬

વિભક્તારહવામહેવસોઽશ્વિત્રસ્યરાવસઃ ।

સવિતારંનૃચક્ષસમ્ ॥ ૭ ॥

પ્ર૦—વિભક્તારંમ્ । હવામહે । વસોઽશ્વિત્રસ્ય રાવસઃ ।
સવિતારંમ્ । નૃચક્ષસમ્ ॥ ૭ ॥

અ૦—અમે સવિતા દેવને જોવાવીએ છીએ. તે બિન્ન બિન્ન પ્રકારની સપત્તિ અને ધન બહેચી આપનાર છે, તે મનુષ્યોના પ્રકાશક (નજર રાખનાર) છે ૭

સલાયંબ્રાનિર્પીદતસવિતાસ્તોમ્યોનુનઃ ।

દાતારાઘાસિશુંભતિ ॥ ૮ ॥

પ્ર૦—સલાય । આ । નિ । મીદત । સવિતા । સ્તોમ્ય । નુ ।
ન । દાતા । રાઘાસિ । શુંભેતિ ॥ ૮ ॥

અ૦—હે સખીભૂત ઋત્વિજ્ઞે ! જેમો આવો આપજે મરેય સવિતા દેવની જલ્દી સ્તુતિ કરીએ સપત્તિ પ્રાપ્ત કરાવવા આ (દેવ) તત્પર દીસે છે ૮

અગ્નપત્નીરિહાર્વહેદેવાનામુશતીરુપ ।

ત્વષ્ટારંસોમંપીતયે ॥ ૯ ॥

પ્ર૦—અગ્ને ! પત્ની । રિહ । આ । વહ । દેવાનામ્ । ઉશતી ।
ઉપ । ત્વષ્ટારંમ્ । સોમંદશીતયે ॥ ૯ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! તું ઉત્સુક દેવપત્ની તેમજ ત્વષ્ટા દેવને સોમપાનાર્ય અદી સહ આવ્ય ૯

આગ્રાઅગ્રદુહાર્વમેહોત્રાંપવિષ્ટપાર્તોમ્ ।

વરુણોઽધિપર્ણાવહ ॥ ૧૦ ॥ ૫ ॥

૧૦—આ । સૌ । અગ્ને । દુહ । અગ્ને । હોત્રાંમ્ । યુવિષ્ટ ।
પાર્તોમ્ । વરુણામ્ । ધિપર્ણામ્ । વૃ ॥ ૧૦ ॥ ૫ ॥

અ.—હે અગ્નિદેવ ! અમારા નિશ્ચય દેવપત્નીઓને તુ અદો
સઘ આવ્યુ તેમજ દે અત્યંત તરણ દેવ । તું હોત્રા
(અગ્નિપત્ની), અરતી (અદિત્યપત્ની) તથા વરુણીય (ધૃ)
વાગ્દેવીને અદો સઘ આવ્યુ ૧૦ (૫)

અપિનોદ્દેગીરવસામૃદઃર્નમગાનુપત્નીઃ ।

અન્નિઉન્નપત્રાઃસચન્તામ ॥ ૧૧ ॥

૧૦—અપિ । નુ । દેવી । અવસા । મૃદ । ર્નમગા । નુદ્દેગીની ।
અન્નિઉન્નપત્રા । સચન્તામ ॥ ૧૧ ॥

અ.—આ દેવપત્નીઓ આપનુ અભિમુખ સરસણ તથા મદાનુ
મુખ પ્રાપ્ત કરાશે તેઓ મનુષ્યોની પાસક, અખડ પાખ
વાળી છે ૧૧

દુહેન્દ્રાણીમુર્ધયેરુણાનીસ્વસ્તયે ।

અગ્રાર્યસોર્મર્ષાતયે ॥ ૧૨ ॥

૧૦—દુહ । દુન્દ્રાણીમ્ । ઉર્વે । દુયે । રુણાનીમ્ । સ્વસ્તયે । અગ્રા-
ર્યોમ્ । મોર્મર્ષાતયે ॥ ૧૨ ॥

અ.—આ યજ્ઞ રિષે, ઇન્દ્રાણી, વરુણાની (વરુણપત્ની) તથા
અઆર્યો (અગ્નિપત્ની) ને, હુ અમારા ઈરાણ તથા સોમ-
પાનાર્થ અદો યોગ્ય છે ૧૨

* પ્રદાદ્યૌઃપૃથિવીચંનદ્મયજ્ઞમિમિસતામ ।
પિપૃતાંનોભરીમભિઃ ॥ ૧૩ ॥

૧૦—મૃદી । દ્યૌઃ । પૃથિવી । ચ । નુઃ । દ્મયમ । યજ્ઞમ । મિમિ-
સતામ્ । પિપૃતામ્ । નુઃ । ભરીમદ્ભિઃ ॥ ૧૩ ॥

અ૦—વિશાળ દાવાપૃથિવી દેવતા અમારા યજ્ઞમા સમૃદ્ધિને વહેવ-
ડાવો. અમને પુષ્ટિકર પદાર્થ ભરપૂર અર્પણ કરો. ૧૩

તયોરિદ્ધતત્રપયોવિપ્રારિદ્ધન્તિધીતિભિઃ ।
ગન્ધર્વસ્યધ્રુવેપદે ॥ ૧૪ ॥

૧૦—તયૌઃ । ઇન્ । ધૃતદ્ધત્ । પયઃ । વિપ્રાઃ । રિદ્ધન્તિ । ધીતિ-
ભિઃ । ગન્ધર્વસ્ય । ધ્રુવે । પદે ॥ ૧૪ ॥

અ૦—ગન્ધર્વના અદળરથાન (અન્તરિક્ષ)મા તેજ દાવાપૃથિવીના
ધૃતસદૃશ (સ્નિગ્ધ) વા પૌષ્ટિક જળાતુ મેધાવી મનુષ્યો
(યાગાદિ) કરો વડે આસ્વાદન કરે છે. ૧૪

સ્યોનાપૃથિવિભવાનૃક્ષરાનિવેશની ।
યચ્છાનઃશર્મસપ્રયઃ ॥ ૧૫ ॥ ૬ ॥

૧૦—સ્યોનોઃ । પૃથિવિ । મુવ । અનૃક્ષૌ । નિદેવેશની । યચ્છે ।
નઃ । શર્મ । સપ્રયઃ ॥ ૧૫ ॥ ૬ ॥

† ટીપ—૧૩-૧૫ આ મંત્ર કલશરચના અને બૂમિપ્રાર્થના
સંબંધમા ઉપયોગી છે.

अ०—हे पृथिवि ! त्वं अग्नेने उदार वा सुप्रसारक, कंठद्वरदित तथा निवेशस्थानभूता (जगा देनारी) हो। अग्नेने विष्णु सारथ्य आपर्ष्य करे १५ (१)

* अतोद्विचार्चन्तुनोयतोविष्णुर्विचक्रमे ।

पृथिव्याः सप्तधामभिः ॥ १६ ॥

प०—अतः । देवाः । अवन्तु । नः । यतः । विष्णुः । विचक्रमे ।

पृथिव्याः । सप्त । धाम^{३१}भिः ॥ १६ ॥

अ०—(गामत्री आदि) सप्तजगदे वडे श्रीविष्णुदेवे पृथिवीना जे प्रदेशभाषी विविध पादकभक्ष करैयुं ते प्रदेशभाषी आवी देवे। अभाई संरक्षण करे। १६

इदंविष्णुर्विचक्रमेन्नेधानिदंघेपदम् ।

समूहमस्यपांसुरे ॥ १७ ॥

प०—इदम् । विष्णुः । वि । चक्रमे । नेवा । नि । दंघे । पदम् ।

समूह^{३२}मस्य । पांसुरे ॥ १७ ॥

अ०—(त्रिविक्रमावतार धारण करी) श्रीविष्णुदेवे आ जगतमा पादकभक्ष कर्तुं त्वारे तेखे त्रय स्थाने पञ्चधां भूम्या। तेना भुविभय पादस्थान मध्ये आ सर्व जगत् इटी रीते निभन्न ययुं १७

श्रीणिपदाविचक्रमेविष्णुर्गोपाजदाभ्यः ।

अतोधर्माणिघारयन् ॥ १८ ॥

* विष्णुमुखावेदेवाच्छब्दोभिरिमांल्लोकाननपञ्चममभ्यसयन् ॥ तै० सं० ५-१-१ ।

૫૦— ત્રીણિ । પદા । વિ । ચક્રમે । વિષ્ણુઃ । ગોપાઃ । અદાઝ્યૈઃ ।
અતઃ । ધર્માણિ । ધારયન્ ॥ ૧૮ ॥

અ०—અવિનાશી, સર્વ જગતના રક્ષક શ્રીવિષ્ણુદેવે પૃથિવ્યાદિ લોક-
વિષે ત્રણ પગલાં ભર્યાં અને તે વડે (અગ્નિહોત્રાદિ) ધર્મનું
સંરક્ષણ કર્યું. ૧૮

* વિષ્ણોઃકર્માણિપश्यतुयतोव्रतानिपस्पશે ।
इन्द्रस्ययुज्यःसखा ॥ ૧૯ ॥

૫૦— વિષ્ણોઃ । કર્માણિ । પश्यતુ । યૈતઃ । વ્રતૈર્નિ । પસ્પશે ।
ઇન્દ્રસ્ય । યુજ્યઃ । સખા ॥ ૧૯ ॥

અ०—હે ઋત્વિજાદિ મિત્રો ! શ્રીવિષ્ણુદેવનાં અલૌકિક પરાક્રમ જુઓ.
તેથીજ (અગ્નિહોત્રાદિ) કર્મોનું પાલન થાય છે. તે ઇન્દ્રનો
દિમાગન સખા છે. ૧૯

तद्विष्णोःपरमं पदं सदा पश्यन्तिसुरयः ।
द्विविद्धैव । चक्षुः । आहृततम् ॥ ૨૦ ॥

૫૦— તત્ । વિષ્ણોઃ । પરમમ્ । પદમ્ । સદા । પશ્યન્તિ । સૂરયઃ ।
દ્વિવિદ્ઐવ । ચક્ષુઃ । આહૃતતમ્ ॥ ૨૦ ॥

અ०—આકાશમાં વિશાળ નેત્ર પ્રસારીએ તેમ ઋત્વિજાદિ વિદ્વાન
પુરુષો શ્રીવિષ્ણુદેવના તે (શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ) પરમપદ (સ્વર્ગસ્થાન)
નું (શાસ્ત્રદૃષ્ટાં) સર્વદા નિરીક્ષણ કરે છે. ૨૦

તદ્વિપ્રાસો વિપ્રન્યવૌ જાગૃત્વાંમઃ સમિન્ધતે ।

• વિષ્ણોર્યત્પરમં પદમ્ ॥ ૨૧ ॥ ૭

૫૦— તત્ । વિપ્રાસઃ । વિપ્રૈર્ન્યવઃ । જાગૃત્વાંસઃ । સમ્ । ઇન્ધતે ।

વિષ્ણોઃ । યત્ । પરમ્ । પદમ્ ॥ ૨૧ ॥ ૭ ॥

અ૦—પરમબક્તિથી સ્તવન કરનાર, જાગૃક, બુદ્ધિશાળી પુરુષો
શ્રીવિષ્ણુનું જે પરમપદ તેને રૂઢી રીતે પ્રકાશિત કરે છે. ૨૧(૭)

સૂક્ત ૨૨.

૧ પ્રાતર્યુજા = પ્રાતઃસવનગ્રહેણસંયુક્તા = પ્રાતઃસવન સમયે
જે તૈયાર થઈને આવનાર.

૨ દિવિસ્પૃશા = ઘુલોકનિવાસિનો = ઘુલોકનિવાસી.

૩ કશા = અશ્વતાદિનીવાગ્ધા (કશગતિશાસનયોઃ) =

આબુક અથવા વાણી

૪ મધુમતી = ઉદકવતીમાધુર્યોપેતાવા = પસેવાથી ભીંજ-
યલ; વા ગ્રિધ.

૫ મિમિક્ષતમ્ = સોમરસેન સેવતુમિચ્છતમ્ (મિદ્ધસેવને)

= સોમરસનું સેવન કરે.

૬ હેસા = હાપયિતા = જથ્થુવનાર

૭ નપાત્ = નપાલકમ્ = સન્તાપેનશોષકમ્ (પારક્ષણે)
= જલશોષક.

૮ યસોઃ = નિવાસહેતોઃ = નિવાસહેતુક.

૯ નૃવક્ષસમ્ = મનુષ્યાણાં પ્રકાશકમ્ = મનુષ્યોનો પ્રકાશ
કરનાર.

૧૦ સ્તોમ્યઃ = સ્તુતિયોગ્યઃ = સ્તુત્ય.

૧૧ શુભતિ = શોભતે = (તત્પર) દીસે છે.

૧૨ ગ્નાઃ = દેવપત્નીઃ (ગમ્યન્તેતિગ્નાઃ) = દેવપત્ની.

૧૩ હાત્રામ્ = હોમનિષ્પાદકાં અગ્નિપત્નીમ્ = હોમનિષ્પાદક અગ્નિપત્ની.

૧૪ ભારતીમ્ = ભરતનામકસ્યાદિત્યસ્યપત્નીમ્ = ભરત નામના આદિત્યની પત્ની.

૧૫ ચરુગ્રીમ્ = ચરણીયામ્ = વરણીય (ધૃષ્ટ) તે નામની દેવ-પત્ની (કેદલાયક).

૧૬ મહઃ = મહતા = મહાન્ (મહપૂજાયાં).

૧૭ નૃપત્નીઃ = મનુષ્યાણાંપાલયિત્ર્યઃ = મનુષ્યોની પાલક.

૧૮ પક્ષાઃ = પક્ષાઃ = પાખ.

૧૯ ધિષણામ્ = વાગ્દેવોમ્ = વાગ્દેવી.

૨૦ મરીમભિઃ = ધોષણઃ = પુષ્ટિકર પદાર્થ વડે (મૂલ્યધારણ ધોષણધોઃ)

૨૧ પિપૃતામ્ = પૂરયતામ્ (પૃષ્ઠાલનપૂરણયોઃ) = ભરપૂર અર્પણ કરે.

૨૨ ધીતિભિઃ = કર્મભિઃ = કર્મો વડે.

૨૩ પદે = અન્તરિક્ષે = અન્તરિક્ષ વિષે.

૨૪ સ્યોમા = વિસ્તીર્ણાં = વિદાર; વા મુખકારક (વિવૃતન્તુ-સન્તાને).

૨૫ અનૃક્ષરા = કંટકરહિતા (ઋષોગતૌ) = કંટક રહિત.

૨૬ ગિહન્તિ = લિહન્તિ = આટે છે; આન્વાદન કરે છે.

૨૭ નિવેશનો = નિવેશનસ્થાનમૂતા = જગા દેનારી.

૨૮ સપ્રયઃ = વિસ્તારમૂતમ્ (પ્રયમ્પ્રણયને) = વિપુલ.

૨૯ શર્મે = શરણુ

૩૦ સમૃદ્ધમ્ = (વહમ્પ્રાપ્તે) = સમ્યગન્તમૂતમ્ = સ્વી રીતે નિમગ્ન થયું.

- ૩૧ ધામભિઃ = ગાયત્ર્યાદિછન્દોભિ સાધનમૂતૈઃ = ગાયત્ર્યાદિ સાધનમૂત છન્દો વડે.
- ૩૨ અદામ્યઃ = દિસિતુમશક્યઃ = અવિનાશી (દમ્).
- ૩૩ યતઃ = યૈઃકર્મભિઃ = જે કર્મો વડે.
- ૩૪ વ્રતાનિ = અગ્નિહોત્રાદીનિ = અગ્નિહોત્રાદિક કર્મો.
- ૩૫ યુજ્યઃ = યોજ્યઃ = દિશોબ્જન.
- ૩૬ સૂરયઃ = વિદ્વાંસઃ = ઋત્વિગાદિ વિદ્વાન્ પુરોહી.
- ૩૭ ચિપ્ત્યવઃ = (પન્) વિશેષેણસ્તોતારઃ = પરમભક્તિથી સ્તવન કરનાર.
- ૩૮ જાગૃષાંસઃ = જાગૃદાર્થયાઃ પ્રજાદરાદિત્યેનજાગૃક્તાઃ = જાગૃક્.
- ૩૯ સ્પૃષ્યે = સ્પૃષ્ટયાન્ (સ્પૃશસ્પર્શને) = વિષ્ણોરનુગ્રહાત્ અનુતિષ્ઠતિ = શ્રીવિષ્ણુના અનુગ્રહથી યજમાન (કર્મોત્) પાલન કરે છે

સૂક્ત ૨૩.

ઋષિઃ—મેધાતિથિ કણ્વપુત્રઃ દેવતાઃ—૧ વાયુ, ૨-૩ ઇન્દ્ર તથા વાયુ, ૪-૬ મિત્ર તથા વરુણ, ૭-૯ ઇન્દ્ર તથા મરુત, ૧૦-૧૨ વિશ્વેદેવ, ૧૩-૧૫ પૃથા, ૧૬-૨૨ આપ, ૨૩-૨૪ અગ્નિ, છન્દઃ—૧-૧૮ ગાયત્રી, ૧૯ પુરુષિષ્ણુદ, ૨૦ અનુષ્ટુપ, ૨૧ પ્રતિષ્ઠા, ૨૨-૨૪ અનુકૃત્.

ત્રીવાઃસોમાંસુઆગંહ્યાશીર્વિન્તઃસુતાઃપ્રમે ।

વાયોતાન્મસ્થિતાન્પિવ ॥ ૧ ॥

૫૦— ત્રીઞ્રૌઃ । સોમૌત્તમઃ । આ । ગૃહિ । આશીઃદવન્તઃ । મુતાઃ ।
 ડમે । વાયો । તાન્ । પ્રદસ્તિતૌન્ । પિત્ર ॥ ૧ ॥

અ૦—આ સોમ તીક્ષ્ણ છે. તું આવ્યું દૂધાદિ પદાર્થ મિશ્રિત કરી
 (ઉત્તરવેદિ પ્રતિ) રસ તૈયાર આપ્યો છે. હે વાયુદેવ ! તેનું તું
 પ્રાશન કર.

હ્રમાદેવાદિવિસ્પૃશૈન્દ્રવાયુર્હવામહે ।

અસ્યસોમસ્યપ્રાંતયૈ ॥ ૨ ॥

૫૦— હ્રમા । દેવા । દિવિઽસ્પૃશૈઃ । ઇન્દ્રવાયુ । હ્રવામહે । અસ્ય ।
 સામસ્ય । પ્રાંતયૈ ॥ ૨ ॥

અ૦—દુક્ષોઽપર્ત્તિ ઇન્દ્ર તથા વાયુ, આ ઉભયદેવને આ સોમરસ-
 પાનાર્થ અમે બોલાવીએ છીએ. ૨

* ઇન્દ્રવાયુર્મનોજુવાવિપ્રાંહવન્તઃપ્રતયૈ ।

સહસ્રાક્ષાધિયસ્પતી ॥ ૩ ॥

૫૦— ઇન્દ્રવાયુ । મનઃઽર્જુવાં । વિપ્રાંઃ । હવન્તે । પ્રતયૈ । સહસ્ર-
 અક્ષા । ધિયઃ । પતી ॥ ૩ ॥

અ૦—વિદ્વાન્ ઋતિવજ તથા યજમાનો પોતાના સંરક્ષણાર્થે ઇન્દ્ર
 તથા વાયુદેવનું જ આર્ધ્નન કરે છે. તેઓ મનની પેઠે વેગ-
 વાળા, હજારો નેત્રવાળા, કર્મ અથવા જુદાના સ્વામી છે. ૩

મિત્રંવયંદંવામહેવરુણંસોમપોતયે ।

જહાનાપુત્રદેક્ષસા ॥ ૪ ॥

* ૧૫—કેવળ ઇન્દ્રને હજાર નેત્ર હોય છે તથાપિ ઇન્દ્રિન્યાયે
 વાયુને પણ હજાર નેત્રવાળો કહેલો છે.

પ૦— મિત્રમ્ । વયમ્ । હવામહે । વરુણમ્ । સોમદેવીતયે । જજ્ઞાના ।
પુતદ્વદસતા ॥ ૪ ॥

અ૦—મિત્ર તથા વરુણદેવને સોમપાનાર્ય અમે આર્જુન કરીએ છીએ.
તેઓ (કર્મપ્રદેશ વિષે) પ્રાદુર્ભાવને પામનાર, શુદ્ધબળ-
વાળા છે. ૪

* કૃત્વેનપાદંતાદિધાતૃતસ્યજ્યોતિસ્પતી ।
તામિત્રાવરુણાહુવે ॥ ૫ ॥ ૮ ॥

પ૦—કૃત્વેન । યૌ । કૃત્તદ્વૃષૌ । કૃત્તસ્ય । જ્યોતિસ્પઃ । પતી ।
તા । મિત્રાવરુણા । હુવે ॥ ૫ ॥ ૮ ॥

અ૦—(કર્મદેવની) સત્યસિદ્ધિ વડે જે સત્યનું પ્રમાણ વધારનાર છે,
સત્યપ્રકાશના જે અધિષ્ઠાતા છે તે મિત્ર તથા વરુણદેવને હું
આર્જુન કરું છું. ૫ (૮)

વરુણઃપ્રાવિતાશુવન્મિત્રોવિશ્વામિત્રિભિઃ ।
કરતાંનઃસુરાધસઃ ॥ ૬ ॥

પ૦—વરુણઃ । પ્રદબ્રવિતા । શુવન્ । મિત્રઃ । વિશ્વામિઃ । કૃતિદિભિઃ ।
કરતાંમ્ । નઃ । સુરાધસઃ ॥ ૬ ॥

અ૦—(આ) વરુણદેવ અમારે પ્રકર્ષપણે સંરક્ષણ કરનાર હો.
મિત્રદેવ સંરક્ષણના સર્વ માર્ગો વડે અમારું સંરક્ષણ કરનાર
હો. તે ઉભય દેવો અમને વિપુલ-વૈભવ-સંપન્ન કરે. ૬

* દીપ—અદિતિના પુત્ર હોવાથી મિત્રાવરુણને જ્યોતિઃનું અધિ-
ષ્ઠાતાપણું થોય છે.

મૃત્વેન્તંદવામહુન્દ્રમાસોમપીતયે ।

સજર્ગુણેનતંપતુ ॥ ૭ ॥

૧૦— મૃત્વેન્તમ્ । હવામહે । ઇન્દ્રમ્ । આ । સોમઃ પીતયે । સજર્ગુઃ । ગુણેન । તંપતુ ॥ ૭ ॥

અ०—મરતો સદવર્તમાન ઇન્દ્રદેવને સોમપાનાર્થે અમે આર્જીવન કરીએ છીએ. મર્જ્યુસહિત તે તૃપ્ત હો'. ૭

ઇન્દ્રજ્યેષ્ઠામરુદ્રણાદેવાસુઃપૂર્વરાતયઃ ।

વિશ્વેમર્મશ્રુત્તાહર્વમ્ ॥ ૮ ॥

૧૦— ઇન્દ્રજ્યેષ્ઠાઃ । મરુતદગણાઃ । દેવાસઃ । પૂર્વરાતયઃ । વિશ્વે । મર્મ । શ્રુત્ । હર્વમ્ ॥ ૮ ॥

અ०—જે મધ્યે ઇન્દ્ર એક છે, જે મર્જ્યુની સહિત છે, જે મધ્યે ઉત્કૃષ્ટ દાતા પૂષાદેવ છે તેવા હે સર્વે દેવો ! તમે મ્હારી હાંક સાંભળો. ૮

હતવૃત્રંસુંદાનવૃન્દ્રેણસહસાયુજા ।

માનોદુઃશંઈશત ॥ ૯ ॥

૧૦— હત । વૃત્રમ્ । સુંદાનવઃ । ઇન્દ્રેણ । મહંસો । યુજા । મા । નઃ । દુઃશંઈશતઃ । ઈશત ॥ ૯ ॥

અ०—હે ઉત્કૃષ્ટ દાન દેનારા મરુનો ! તમારા જગવાન મિત્ર ઇન્દ્રની સદાચ્છ લક્ષ્મીને વૃત્રાસુરને દણે. તે કૃષ્ટ-કીર્તિવાળાનો અમારા ઉપર અધિકાર ન હો. ૯

* વિશ્વાન્દેવાન્દેવામહપરુતઃસોમપીતયે ।

હિમ્માહિપૃશ્નિમાતરઃ ॥ ૧૦ ॥ ૯ ॥

પ૦— વિશ્વાન્ । દેવાન્ । હિમામહે । મરુતઃ । સોમદપીતયે । હિમાઃ ।
હિ । પૃશ્નિદર્માતરઃ ॥ ૧૦ ॥ ૯ ॥

અ૦—મરુત નામના સર્વે દેવાને સોમપાનાર્થે અમે આર્જીવ
કરીએ છીએ. નાનાવર્ણની પૃથિવી માતાના (તે) પુત્રો નિશ્ચે,
અસલ બળવાળા છે. ૧૦ (૯)

જયતામિવતન્યુતમરુતામેતિઘૃણુયા ।

યચ્છુર્મયાધનાનરઃ ॥ ૧૧ ॥

પ૦— જયતામહદ્વત્ । તન્યૈર્જુઃ । મરુતામ્ । ઇતિ । ઘૃણુક્ષયા । યત્ ।
શુર્મમ્ । યાધૈર્ન । નૈરઃ ॥ ૧૧ ॥

અ૦—હે પરાક્રમી મરુતો ! તમે ત્યારે સુંદર થય પ્રત્યે પ્રયાણ કરો
છો ત્યારે વિજય મેળવીને આવતા સુભટોની પેઠે પ્રયણ
ગર્જના સંભળાય છે. ૧૧

હસ્કારાદિદ્યુતસ્પર્યતોજાતાઅવન્તુનઃ ।

મરુતોમૃલ્યન્તુનઃ ॥ ૧૨ ॥

પ૦— હસ્કારાત્ । વિદ્યુતઃ । પરિં । અતઃ । જાતાઃ । અવન્તુ ।
નઃ । મરુતઃ । મૃલ્યન્તુ । ન ॥ ૧૨ ॥

અ૦—દીપ્તિકર, વિશેષે દેદીપ્તમાન અંતરિક્ષથી ચોમેર ઉત્પન્ન મરુતો
આમારું સંરક્ષણ કરે. તે અમને સુખસંપન્ન કરે. ૧૨

આપૂષચિત્રવર્હિપમાર્ઘ્ણેધુરુણદિવઃ ।

આજાનૃત્યયાપશુમ્ ॥ ૧૩ ॥

૧૦— આ । પુપ્ત્ । ચિત્રવર્હિપમ્ । આર્ઘ્ણે । ધુરુણમ્ । દિવઃ ।

આ । અજ । નૃત્યમ્ । યયા । પશુમ્ ॥ ૧૩ ॥

અ૦—હે અત્યંત દેદીપ્યમાન ગમનશીલ પૂષાદેવ । મહા અરણ્યમા
ભૂલા પડેલ વાઝડાને જેમ કાઢ શોધી આણે તેમ તું ચિત્ર-
વિચિત્ર રંગવાળા દર્બો વડે યુક્ત, યાગધારક સોમને દુસોઠકમાથી
શોધી આણ્યુ. ૧૩

પૂષારાજાનમાર્ઘ્ણિરપંગૂદ્ધંગુહાહિતમ્ ।

અવિન્દચિત્રવર્હિપમ્ ॥ ૧૪ ॥

૧૦— પૂષા । રાજાનમ્ । આર્ઘ્ણિઃ । અપંગૂદ્ધમ્ । ગુહા । હિતમ્ ।

અવિન્દત્ । ચિત્રવર્હિપમ્ ॥ ૧૪ ॥

અ૦—અત્યંત દેદીપ્યમાન, શુભાસદય દુર્ગમ દુસોઠ વિષે રિયત
પૂષાદેવે ચિત્રવિચિત્ર રંગના દર્બ વડે યુક્ત, અત્યંત ગૂઢ સોમ
રાગને શોધી આણ્યો. ૧૪

હૃતોસમહ્યમિન્દુભિઃપદ્યુક્તોઅનુસેષિષત્ ।

ગોભિર્યવંનચર્કુપત્ ॥ ૧૫ ॥ ૧૦

૧૦— હૃતો । સઃ । મહ્યમ્ । ઇન્દુદમિઃ । પદ્ । યુક્તાન્ । અનુદ-
સેષિષત્ । ગોભિઃ । યવમ્ । ન । ચર્કુપત્ ॥ ૧૫ ॥ ૧૦ ॥

અ૦—વળા જેમ ખેતીકાર પ્રતિવર્ષ ધાન્યાર્થે બળદ વડે પૃથિવીને
ખેડીને ધાન્ય પકવે છે તેમ આ પૂષાદેવ પણ દુઃ ૫૦/માનાર્થ

સોમરસયુક્ત વસંતાદિક ડાયે ઋણુઓ અનુક્રમે પુનઃ પુનઃ
ઉત્પન્ન કરેલા રહે છે. ૧૫ (૧૦)

અમ્બયોયન્ત્યર્ધ્વભિર્જામયોઽધ્વરીયુતામ્ ।

પુઙ્ચતીર્ધુનાપયઃ ॥ ૧૬ ॥

પ૦—અમ્બયઃ । યન્તિ । અર્ધ્વધ્વમિઃ । જામયઃ । અધ્વરીયુતામ્
પુઙ્ચતીઃ । ધુના । પયઃ ॥ ૧૬ ॥

અ૦—(અમે) યજ્ઞ કરનારાની હિતકારક બન્ધુરૂપ માતા (આપો
દેવી) દેવધનનમાર્ગે પ્રયાણ કરે છે. તે ગાવાદિકને મધુર
જળ પ્રાપ્ત કરાવનાર છે. ૧૬

* અમૂર્યાવપમૂર્યેયામિર્ગામૂર્યઃસહ ।

તાનોહિન્વન્તધ્વરમ્ ॥ ૧૭ ॥

પ૦—અમૂઃ । યાઃ । ઉર્વ । સૂર્યે । યામિઃ । ગા । સૂર્યઃ । સહ ।
તાઃ । નઃ । હિન્વન્તુ । અધ્વામ્ ॥ ૧૭ ॥

અ૦—જે સૂર્યની સમીપમાં રહે છે અથવા સૂર્ય જેની સદવર્તમાન
રહે છે તે (આપોદેવી !) અમારા યજ્ઞને પરિપૂર્ણ કરે. ૧૭

અપોદેવીરુપંદ્યયગ્નગાર્વઃપિવંન્તિનઃ ।

સિન્ધુમ્યઃકર્ત્વેહુવિઃ ॥ ૧૮ ॥

પ૦—અપઃ । દેવીઃ । ઉર્વ । દ્યુયે । યગ્ન । ગાર્વઃ । પિવંન્તિ ।
સિન્ધુમ્યઃ । કર્ત્વેમ્ । હુવિઃ ॥ ૧૮ ॥

* આપઃસૂર્યેભગાહિતાઃ । ૨ તે૦ આ૦ પ્રથમઅર્ધમાં

અ०—જો વિષે અમારી ગાયો જળપાન કરે છે તે આપોદેવીને (જળદેવતાને) હું આર્ધ્યાન કરૂ છું; (ચાલો) આ વહેનાર દેવીને આપણે કવિર્દાન કરીએ. ૧૮

* અપ્સ્વૃન્તરમૃતમપ્સુર્મેપજમપામુતપ્રશંસ્તયે ।
 દેવાભવંતવાજિનઃ ॥ ૧૯ ॥

૫૦—અપ્સુ । અન્તઃ । અમૃતમ્ । અપ્સુ । મેપજમ્ । અપામ્ ।
 ઉત । પ્રશંસ્તયે । દેવાઃ । ભવંત । વાજિનઃ ॥ ૧૯ ॥

અ०—જળના અંતરંગમાં અમૃત રહેલ છે; જળના અંતરંગમાં ઔપધિ-ગુણ રહેલ છે. હે ઋતિગાદિ આલણે! જલ્દી યાએ આપોદેવીનું સ્તવન કરે. ૧૯

* અપ્સુમેસોમૌઅગ્રવીદન્તર્વિશ્વાનિમેપજા ।
 અગ્નિચંવિશ્વશંશુવમાપથવિશ્વર્મેપજીઃ ॥ ૨૦ ॥ ૧૧ ॥

૫૦—અપ્સુ । મે । સોમઃ । અગ્રવીત્ । અન્તઃ । વિશ્વાનિ ।
 મેપજા । અગ્નિમ્ । ચ । વિશ્વશંશુવમ્ । આપઃ । ચ ।
 વિશ્વર્મેપજાઃ ॥ ૨૦ ॥ ૧૧ ॥

અ०—જળના અંતરંગમાં સર્વેય ઔપધિ રહેલ છે. (તેજ પ્રકારે) સર્વ જગતનું કલ્યાણ કરનાર અગ્નિદેવ પણ જળના અંતરંગમાં રહેલ છે. જળ સર્વરોગપરિહારક છે એમ સોમદેવે હું—(મંત્રદષ્ટામુનિ)ને કહેલું. ૨૦ (૧૧)

* ૧ (અમૃતવાઆપઃ—તૈ૦ સં૦ ૧-૬-૨. ૨ પત્તેઘેદેવાઃ પ્રત્યક્ષંયદુઘાદ્યજા.—તૈ૦ સં૦ ૧-૭-૩. ।

* સોપઃપ્રાધિશત્ । તૈ૦ સં૦ ૧-૬-૬. ।

આપઃપૂણોતમેપૂજંવરૂયંતન્વેમમં ।

જ્યોક્ચમૂયેદુશે ॥ ૨૧ ॥

પ૦— આપઃ । પૂણોત । મેપૂજન્મ । વરૂયમ્ । તન્વે । મમં । જ્યોક્ ।
ચ । સૂર્યમ્ । દુશે ॥ ૨૧ ॥

અ૦—હે ઉદકો ! મારા શરીરમાં રોગનિવારક ઔષધિ પૂર્વે
(નિરોગી થઇ) અમે ચિરકાળ પર્યંત સૂર્યનું દર્શન કરીએ. ૨૧

હૃદમાપઃપ્રવહતયત્કિંચંદુરિતંમયિં ।

યન્વાહમંભિદુદ્રોહ્યઘ્વાંશેપહૃતાનૃતમ્ ॥ ૨૨ ॥

પ૦— હૃદમ્ । આપઃ । પ્ર । વહત્ । યત્ । કિમ્ । ચ । દુઃહૃતમ્ ।
મયિં । યત્ । વા । અહમ્ । અમિદુદ્રોહં । યત્ । વા ।
શેપે । હૃત । અનૃતમ્ ॥ ૨૨ ॥

અ૦—હે ઉદકો ! (યશ વિષે) મેં જે કાંઇ પાપાચરણ કર્યું હોય
વા કાંઇને પણ મેં ક્ષુદ્ધિપૂર્વક દ્રોહ કરેલ હોય, વા કાંઇ પણ
સાધુપુરુષનું મેં જુરં ધમ્જ્યું હોય, વા મેં કાંઇ અસત્ય વર્તન
કર્યું હોય, તે મારા માવત્ અપરાધો આમ ઝડી ઘોષ કાઢો. ૨૨

આપોઅધાન્વચારિપંરસૈનસમગસ્મહિ ।

પર્યસ્વાનગ્નઆગંહિતંમાસંસૃજવર્ચસા ॥ ૨૩ ॥

પ૦— આપઃ । અધ । અનુ । અચારિપમ્ । રસૈન । સમ્ । અગ્ન-
સ્મહિ । પર્યસ્વાન્ । અગ્ને । આ । ગંહિ । તમ્ । મા । સમ્ ।
સૃજ । વર્ચસા ॥ ૨૩ ॥

અ૦—(અવભૂથ સ્નાનાર્થે, જળમાં મેં અનુપ્રવેશ કરેલ છે. હે જળવર્તિ અગ્નિદેવ ! તું (આ યજ્ઞમાં) આવ્યું. અને તે રીતે સ્નાન કરેલ એવા મને તેજઃસંપન્ન કર. ૨૩

સંપાંન્નેવર્ચસામૃજસંપ્રજયાસમાયુષા ।

વિદ્યુર્મેઽસ્યદેવાઈન્દ્રોવિદ્યાત્સહઋષિભિઃ ॥૨૪॥૧૨॥

પ૦— સમ્ । મા । અગ્ને । વર્ચમા । મૃજ । સમ્ । પ્રજયા ।
સમ્ । આયુષા । વિદ્યુઃ । મે । અસ્ય । દેવાઃ । ઈન્દ્રેઃ ।
વિદ્યાત્ । સહ । ઋષિઃમિઃ ॥ ૨૪ ॥ ૧૨ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! મને તેજઃસંપન્ન કર. સંતતિસંપન્ન કર. આયુષ્યસંપન્ન કર. સોમપાન કરનાર દેવાને આ-હું-યજ્ઞ-માનનું અનુષ્ઠાન સુવિદિત હો. ઋષિઓ સહવર્તમાન ઇન્દ્રને તે સુવિદિત હો. ૨૪ (૧૨)

મૂક્ત ૨૩

૧ તોદ્રાઃ = તીક્ષ્ણ.

૨ પ્રસ્થિતાન્ = (ઉત્તર વેદિપ્રતિ) આલેક્ષ.

૩ દિવિસ્પૃશા = ઘુમેલવર્તી.

૪ મનોઝુયા = મનની પેડે વેગવાળા.

૫ જઘાતા = પ્રાદુર્ભાવને પામનાર (જનોપાકુર્માયે).

૬ ઋતસ્ય = સત્યનું.

૭ કરતામ્ = કૃણતામ્ = કરેલ.

૮ સજ્ઃ = સદ્ધ = સદિત (સમાનાપોતિર્યસ્યતઃ સુપ્ પ્રીતિ સેવનયોઃ).

૯ મહસા = ઘલથતા = અળવાનું.

- १० पृश्निमातरः = नानावर्णायुक्तायामूमेःपुत्राः = नाना
वर्णयुक्त भूमिना पुत्रो.
- ११ धृष्णुया = धाष्टर्ययुक्तः सन् = प्रयष्ट सतो.
- १२ नरः = नेतारौ मरुतः = पराक्रमी भर्तो.
- १३ यायन = प्राप्नुय = प्राप्त थाओ छे.
- १४ हस्कारात् = दीप्तिकारात् = दीप्तिकर. (हसेहसने).
- १५ अतः = अन्तरिक्षात् = अन्तरिक्षी.
- १६ धरुणम् = यज्ञस्यधारकंसौमम् = यागधारक सोमने
(धृञ् धारणे).
- १७ आघृणे = आगतदीप्तियुक्त = अत्यन्त देदीप्यमान
(घृक्षरणदीप्तयोः)
- १८ आ = घुलोकात् = (घुलोकाभायी).
- १९ अज = गमनशील = अभनशील (अजगतिक्षेपणयोः).
- २० राजानम् = सौमम् = सोमने.
- २१ गुहाहितम् = गुहासदृशोदुर्गमेघुलोकेस्थितम् = गुहासदृश
दुर्गमेघुलोके विधे स्थित.
- २२ षट् = षसंतादिश्रुतून् = षसंतादि छ ऋतुओ.
- २३ अनुसेषिषत् = अनुक्रमेण पुनः पुनः मयन् (वर्तते) =
अनुक्रमे पुनः पुनः उत्पन्न करतो रहे छे (चिधुगत्यां).
- २४ अंधया = मातृस्यानीयाः आपः = माता आपोदेवता.
(अपू = ७७) शब्दार्थ ३५ छे.
- २५ अघ्वरीयताम् = अघ्वरंआत्मानंइच्छताम् = अघ्व करनारानी.
- २६ पृथ्वीः = गवादिषु योजयन्त्यः = गायान्दिने प्राप्त
करावनार.
- २७ जामयः = हितकारिण्यो बन्धवः = हितकारक मन्धुर
(जमुअदने).

૨૮ કન્વેમ્ = કન્વેન્ચમ્ = કર્તવ્ય ૩૫.

૨૯ સિન્ધુભ્યઃ = સ્યન્દનશીલાભ્ય. અદ્યમ્ય દેવતાભ્યઃ =
વટેનાર જળ

૩૦ દેવાઃ = ઋત્વિજાદયા વ્રાહ્મણાઃ = ઋત્વિજાદિ બ્રાહ્મણો.

૩૧ વાઙ્મિનઃ = વેગધંતઃ = વેગવાળા.

૩૨ જ્યોક્ = ચિર = ચિરકાલ પર્યંત.

૩૩ ઘરૂથં = રોગનિવારકં = રોગનિવારક (ઘૃષ્ઠુચરણે).

૩૪ શોષે = સાધુજનં જાતવાન્ = સાધુપુરુષનું બુદ્ધિ ધરેલું.

૩૫ અશ્વચારિણમ્ = અનુગ્રધિષ્ઠોસ્મિ = મેં અનુગ્રહેણ
કરેલ છે.

૩૬ રસેન = જલસારેણ = સારશૂત તત્ત્વ વડે.

૩૭ સસૃજ = મંયોજય = સંપન્ન કરે.

૩૮ પયસ્યાન્ = જલશર્ત્તમાનરથેન પયોયુક્તઃ = જલવર્તિ
હોવાથી પયોયુક્ત.

૩૯ દેવાઃ = સોમણાતાર. = સોમપાન કરનાર દેવો.

૪૦ તગ્યતુઃ = શબ્દઃ = શબ્દ મર્જના. (તનુવિસ્તારે)

સૂક્ત ૨૪.

અહિ:—અહમર્તપુત્ર શુન શેષ, દેવતા:—૧ પ્રજાપતિ, ૨ અગ્નિ,
૩-૫ સવિતા, અથવા પાપમીનો ભગ, ૬-૧૫ વરુણ,
૭-૧૬:—૧-૨-૬-૧૫ ત્રિપુલ ૩-૫ ગાયત્રી

* કસ્યનુનંકંતમસ્યામૃતાન્નામનાંપદૈચારુદેવસ્યનામં ।
કાનોમુદ્યાઅદિંતયેપુનંદાત્પિતરંચદૃશેયંમાતરંચ ॥ ૧ ॥

૧ તદેત્પરશ્નકશતગાયત્રીન શેષમાલ્યાનતસ્રોતારાક્ષે-
ભિવિક્તાયાચદૈ દિરણ્યકશિપાવાસીનઆચદૈ દિરણ્યકશિ
પાવાસીન પ્રતિગૃણાતિ । યે૦ બ્રા૦ ૭-૧૮ ।

વેધસપુત્ર હરિશ્વરને સો શ્રી હતી તેમને પુત્રસતતિ નહોતી
નારદના કહેવાથી તે વરુણદેવ પાસે ગઈ અને તેની પાસે પુત્રપ્રાર્થના
કરી અને કહ્યું કે પુત્ર થશે તો નેનુ બલિદાન કરીશુ વરુણે તે
માન્ય કમું રોહિત નામનો પુત્ર થયો વાપદા કરી તેને વરુણને
આપ્યો નહોં એટલે હરિશ્વરને ઉદરરોગ થયો અહમર્ત આપિના
શુન પુત્ર, શુન શેષ અને શુનોલાગૂલ કરીને ત્રણ પુત્રો હતા
તેમથી સો ગાય આપીને શુન શેષ (વચના પુત્રને) વેચાતો લઈ
રોહિતની અવેજમા વરુણને બલિદાનમા આપ્યો તેને ચૂપ વિષે બધી
તેનો પિતા અહમર્ત માસવા સજ્જ થયો તે વખતે શુન શેષે પ્રજા
પતિથી માડી ઉષાદેવતા પર્યંત સ્તુતિ કરતા તેના પાસ તુગી ગયા
અને હરિશ્વરનો ઉદરરોગ મગી ગયો આ મગમા વિશ્વામિત્ર હોતા,
જમદગ્નિ અધ્વમુર્, વસિષ્ઠ બ્રહ્મા અને અથાત્મ ઉદમાતા હતા
વિશ્વામિત્રે શુન શેષને દત્તક લીધો અને તેનું દેવસત નામ પાડ્યું.

प०—कस्य । नूनम् । कृतमस्य । अमृतानाम् । मनामहे । चारु ।
 देवस्य । नाम । कः । नः । मैक्षे । अदितये । पुनः । दात् ।
 तिरम् । च । दृशेयम् । मातरम् । च ॥ १ ॥

अ०—अभर देवो मध्ये अमे कथी जतिना क्या देवतुं मोक्षक नाम
 उच्चार्ये ? कथो देव भूने विस्तीर्ण पृथिवीने पुनः मेलाप
 करावे जेथी हुं अभर यधने भारा पिता तथा माताना
 दर्शनने पाभुं ? १

* अग्नेर्वयंप्रथमस्यामृतानामनामहे चारुदेवस्य नाम ।
 स नो मृता अदितये पुनर्दात्पितरंच दृशेयं मातरंच ॥ २ ॥

प०—अग्नेः । वयम् । प्रथमस्य । अमृतानाम् । मनामहे । चारु ।
 देवस्य । नाम । सः । नः । मैक्षे । अदितये । पुनः । दात् ।
 तिरम् । च । दृशेयम् । मातरम् । च ॥ २ ॥

अ०—सर्व अभर देवो मध्ये प्रमुष्ण जेवा अग्निदेवना मोक्षक
 नामतुं अमे उच्चार्यु करीजे; ते भूने विस्तीर्ण पृथिवीने
 पुनः मेलाप करावसे जेथी हुं अभर यधने भारा पिता तथा
 माताना दर्शनने पाभीश. २

२ हन्ताहं देयता उपधायामीति सप्रजापतिमेव प्रथमं देय-
 तानामुपससार । ऐ० ब्रा० ७-१६ ।

३ कोवैनामप्रजापतिः । ऐ० ब्रा० ३-२१ ।

* तंप्रजापतिरुवाचाग्निर्वेदेवानां नेदिष्टस्तमेयोपधायेति-
 सोमिमुपससारग्नेर्वयंप्रथमस्यामृतानामित्येतपचेति । ऐ०
 ब्रा० ७-१६ ।

* અભિત્વાદેવસવિતરીશાનંવાર્યાણામ્ ।

સદાવન્ભાગર્મીમહે ॥ ૩ ॥

૧૦— અમિ । ત્વા । દેવ । સવિતઃ । ईशानम् । वार्याणाम् । सदा ।

अवन् । भागैर्म । ईमहे ॥ ૩ ॥

અ૦—નિત્ય રક્ષણ કરનાર હે સવિતાદેવ ! તું સર્વ કામ્યસંપત્તિનો સ્વામિ છે. અમે તારા પાસે ધનસંપત્તિની સર્વતઃ યાચના કરીએ છીએ. ૩

યશ્ચિદ્ધિત્કૃત્યામર્ગઃશશમાનઃપુરાનિદઃ ।

અધ્વેપોહસ્તયોર્દુધે ॥ ૪ ॥

૧૦— યઃ । चित् । हि । ते । कृत्या । मार्गः । शशमानः । पुरा ।

निदः । अध्वेषः । हस्तयोः । दुधे ॥ ૪ ॥

અ૦—હે સંવિતાદેવ ! આ પ્રશંસનીય ધનસંપત્તિ જે તે તારા બે હાથમાં ધારણ કરેલી છે તેની અમે યાચના કરીએ છીએ. આ ધનની કાઢ્યે નિંદા અથવા દ્વેષ કરે તેવું નથી. ૪

મર્ગમક્તસ્યતેવ્યમુદ્દશેમ્તવાર્વસા ।

મૂર્ધાનંરાયઆરર્મે ॥ ૫ ॥ ૧૩ ॥

૧૦— मार्गम् । मक्तस्य । ते । वयम् । उत् । अशेम । तर्वा । अर्वासा ।

मूर्धानम् । रायः । आहरमे ॥ ૫ ॥ ૧૩ ॥

તમગ્નિરુશ્વાચસવિતાવૈપ્રસવાનામીશેતમેષોપધાવે-
તિસસવિતારમુપસસારામિત્વાદેવસવિતરિત્યેનેનંતૃચેનેતિ ।
વે૦ ઘા૦ ૭-૧૬. ।

અ०—હે સવિતાદેવ ! તું સર્વધનસંપન્ન છે. ત્હારા સંરક્ષણ વડે
અમે સંપત્તિવાન થઈ સંપત્તિની ટોચે બેસીએ. ૫ (૧૩)

* નૃહિતૈક્ષત્રંનસદ્દોનમન્યુવયંશ્વનામીપતયન્તઆપુઃ ।

નેમાઆપોઅનિમિપંચરંન્તીર્નયેવાતસ્યમ્મિનન્યર્ધ્વમ્ ॥૬॥

૫૦—નૃહિ । તે । ક્ષત્રમ્ । ન । સદ્દઃ । ન । મન્યુમ્ । વયઃ । શ્વના ।
અમી । પતયન્તઃ । આપુઃ । ન । ઇમાઃ । આપઃ । અનિ-
મિપમ્ । ચરંન્તીઃ । ને । યૈ । વાતસ્ય । પ્રદમિનન્તિ ।
અર્ધ્વમ્ ॥ ૬ ॥

અ०—હે વરુણદેવ ! (ઔઠ આકાશ વિષે) ઉડનારાં આ (શ્વેનાદિ)
પક્ષિઓ તથા અવિચ્છિન્ન વહેનારાં આ ઉદકો, ત્હારા શરીર-
બળ તથા પરાક્રમની ખરોખરી કરી શકતાં નથી; તેમજ ત્હારા
કોપને સહન કરી શકતાં નથી; આ વાયુઓ પણ ત્હારા વેગની
ખરોખરી કરી શકતા નથી. ૬

અબુધ્નેરાજાવરુણોવનસ્યોર્ધ્વસ્તૂર્પદદતેપુતદંશઃ ।

નોંચીનાંસ્થુરુપરિવુધ્નર્પામસ્મેઅન્તર્નિહિતાઃકેતવઃસ્યુઃ॥૭॥

૫૦—અબુધ્ને । રાજા । વરુણઃ । વનસ્ય । ઊર્ધ્વમ્ । સ્તૂર્પમ્ ।
દદતે । પુતદંશઃ । નોંચીનાં । સ્યુઃ । ઉપરિ । બુધ્નઃ ।
ર્પમ્ । અસ્મે । અન્તઃ । નિહિતાઃ । કેતવઃ । સ્યુઃ ॥ ૭ ॥

* તંસવિતોઽચઘરુણાયવૈરાક્ષેનિયુક્તોસિતમેષોપધા-
વેતિસઘરુણંરાજાનમુપસસારાતઉત્તરાભિરેકત્રિશતેતિ । એ
બ્રા० ૭-૧૬. ।

અ૦—પવિત્ર પરાક્રમનો કરનાર આ વરુણ રાજા, મૂલરહિત આકાશ વિષે તેજસમૂહને જીર્ણપ્રદેશમાં ધારણ કરે છે; આ દેવના કિરણો અધોમુખ હોય છે. અને તેનું મૂળ જીર્ણલોકમાં હોય છે. આ કિરણો અમારા પ્રાણો વિષે પ્રકાશિત હો. ૭

હિરણ્યવર્ણશ્ચકારસૂર્યાયપન્થામન્વેતવાર્ષ ।

અપદેપાદાપ્રતિધાતવેકરુતાપેવક્તાસ્દયાવિધંશિત ॥૮॥

૫૦—હિરુમ્ । હિ । રાજા । વર્ણ । ચકાર । સૂર્યાય । પન્થામ્ । અનુદૈર્વેતૈવે । ક્રુમ્ । અપદે । પાદા । પ્રતિદર્શિતવે । અર્કૈઃ । હિત । અર્પેદવક્તા । હૃદયેદૈવિધં । શિત ॥ ૮ ॥

અ૦—સૂર્ય અનુક્રમે ઉદય તથા અસ્તગમનરૂપી પ્રવાસ કરી શકે તે અર્થે આ વરુણરાજાએ (હિતરાયણ તથા દક્ષિણાયનરૂપી) વિશાળ રથમાર્ગ કર્યો. પાદરહિત અંતરિક્ષ વિષે સૂર્યને માટે પગ મૂકવાનો માર્ગ કર્યો. અથવા, હે વરુણદેવ ! મને સૂર્યબંધન કરેલ છે તેથી જીર્ણપ્રદેશમાં હું જઈ શકું તેમ નથી માટે હું પૃથ્વી વિષે પણ મૂકી શકું તેવો ઉપાય કરો; અર્થાત્ મને બંધનિર્મુક્ત કરો. હૃદયભેદી વાણીવાળા શત્રુઓને તમે દર કરો. ૮

શતંતૈરાજન્મિપજઃસહસ્રસૂર્વાંગભીરાસુમતિર્દેવસ્ય ।

વાર્ધસ્વદૂરેનિર્ઝૈતિપરાચૈઃકૃતંચિદેનઃપ્રમુમુગ્ધ્યસ્મત્ ॥૯॥

૫૦—શતમ્ । તે । રાજન્ । મિપજઃ । સહસ્રમ્ । સૂર્વા । ગ્રમીરા । સુહમતિઃ । તે । અસ્તુ । વાર્ધસ્વ । દૂરે । નિર્ઝૈતિમ્ । પૈરાચૈઃ । કૃતમ્ । શિત્ । દનઃ । પ્ર । મુમુગ્ધ । અસ્મત્ ॥ ૯ ॥

અ૦—હે રાજ વરુણ! તારી પાસે સેંકડો, હજારો પ્રકારની ઔષધિઓ છે. તારી અનુગ્રહશુદ્ધિ મોટી ઉદાર તથા સ્થિર હો. પાપદેવતા નિર્મૂલિને (સાડીસાતી) અમારાથી પરાંગમુખ દૂર દેશે સ્થાપન કરી નિર્મૂલિત કર. કરેલાં પાતકથી અમને મુક્ત કર. ૯

અપીયઋક્ષાનિહિતાસૃચ્છાનત્તદદૃશ્રેકુહંચિદ્દિવેયુઃ ।

અદંઘાનિવરુણસ્યવ્રતાનિવિચાકંશચ્ચન્દ્રમાનત્તમેતિ ॥

૧૦ ॥ ૧૪ ॥

૧૦—અર્મા । યે । ઋક્ષાઃ । નિહિતાસઃ । સૃચ્છા । નત્તમ્ । દદૃશ્રે । કુહં । ચિત્ । દિવા । દુયુઃ । અદંઘાનિ । વરુણસ્ય । વ્રતાનિ । વિચાકંશત્ । ચન્દ્રમાઃ । નત્તમ્ । એતિ ॥ ૧૦ ॥ ॥ ૧૪ ॥

અ૦—આ જે સમગ્રપિઓ અથવા સર્વ નક્ષત્રો આકાશમાં ઉંચે સ્થાપન કરેલા છે તે રાત્રેજ દેખાય છે. દિવસે તે ક્યાંયે આત્મા નથી છે. વરુણના નિયમ ખરેખર અનુલ્લંઘનીય છે. તેની આગા વડેજ રાત્રીયે અંદ્રમાં પ્રકાશમાન થતો પ્રયાણ કરે છે. ૧૦ (૧૪)

તત્ત્વાયામિવ્રહ્મણાવન્દમાનસ્તદાશસ્તેયર્જમાનોહુવિર્ભિઃ ।

અહેલ્લમાનોવરુણેહ્યોઘ્યુરુગંસમાનઆયુઃપ્રમોષીઃ ॥૧૧॥

૧૦—તત્ । ત્વા । ચૌમિ । વ્રહ્મણા । વન્દમાનઃ । તત્ । આ । શાસ્ત્રે । યર્જમાનઃ । હુવિઃ । હર્ભિઃ । અહેલ્લેયોનઃ । વરુણ । હહ । બોધ । હલ્લશંસ । મા । નઃ । આયુઃ । પ્રે । મોષીઃ ॥ ૧૧ ॥

અ૦—હે વરુણદેવ ! આ પ્રોઃ સ્તોત્ર વડે તારું વંદન કરીને તારા પાસે હું પ્રાણુયાયના કરું છું. હવિરન્ન દધ યજ્ઞન કરનારાઓ પણ આજ રીતે તારી પાસે પ્રાણુયાયના કરે છે. હે વરુણ-દેવ ! અહીં અમારો અનાદર ન કરતા અમારી યાયનાને જાણુ. હે સર્વે વિખ્યાત દેવ ! તું અમારું આયુષ્ય ન હરીશ. ૧૧

તદિન્નક્તંતદિવામહાપાહુસ્તદ્યંકેતૌત્તદાવિચંપૈ ।

શુનઃશેષોયમહંશ્ચીતઃસોઽસ્માન્રાજાવરુણોમુમોક્તુ ॥૧૨

પ૦—તત્ । इत् । नक्तम् । तत् । दिवा । मह्यम् । आहुः । तत् । अयम् । कैत । ह्रदः । आ । वि । चपे । शुनःशेषः । यम् । अहत् । गृभीतः । सः । अस्मान् । राजा । वरुणः । मुमुक्तु ॥ १२ ॥

અ૦—સર્વ જ્ઞાતાઓએ આ વરુણ-વિષયક સ્તોત્રની જે રાત્રિદિવસ પ્રશંસા કરે છે. મહારા હ્રદયમાં પણ આજ સ્તોત્ર પ્રકાશી રહ્યું છે. શુનઃશેષે બંધનમાં પડતાં જે વરુણને આર્જન કરેહું તેજ દેવ અમને બંધનમુક્ત કરે. ૧૨

શુનઃશેષોઽહંશ્ચીતસ્ત્રિજ્વાદિત્યંદ્રુપદેપુંવદઃ ।

અવૈન્નરાજાવરુણઃસસૃજ્યાધિવદ્રાંઅદંબોચિમુમોક્તુપાશાન્ ॥ ૧૩ ॥

પ૦—શુન શેષઃ । हि । अहत् । गृभीतः । त्रिषु । आदित्यम् । द्रुपदेपु । वदः । अर्ब । एनम् । राजा । वरुणः । ससृ-ज्यात् । विद्रां । अदंभवः । वि । मुमुक्तु । पाशान् ॥ १३ ॥

અ○—વિદ્વાન્ અને અનુષ્ઠ્ઠ્ય એવો રાજ્ય વરણુ મને છોડી દો અને પાશમુક્ત કરો એમ ત્રણ ચાંભલે બાંધેલા શુનઃશેષે અદિતિ પુત્ર વરણુની સ્તુતિ કરી. ૧૩

અવંતેહેલ્લૌઘરુણનમોભિરવંયજ્ઞેભિરીમહેહવિભિઃ ।

ક્ષયંન્નસ્મર્મ્યમસુરપ્રચેતારાજન્નેનાંસિશિથયઃકૃતાનિ ॥૧૪॥

પ○— અવં । તે । હેલ્લૌઘ । વરુણ । નમઃઃઠમિઃ । અવં । યજ્ઞેભિઃ ।
 રૂમહે^{૩૧} । હવિઃઠમિઃ^{૩૩} । ક્ષયંન્ । અસ્મર્મ્યમ્^{૩૨} । અસુર । પ્રચેતઃ ।
 રાજન્ । એનાંસિ । શિથૈયઃ^{૩૪} । કૃતાનિ ॥ ૧૪ ॥

અ○—નમસ્કારો વડે, યજ્ઞ વડે તથા હવિરન્ન વડે (તુને પરિવૃષ્ટ કરીને) હે વરણુદેવ ! તારો કોપ અમે શાંત કરીએ છીએ. હે અનિષ્ટનો નાશ કરનાર, બુદ્ધિમાન, દેહીધ્માન વરણુદેવ ! અમારા અર્થે અહીં નિવાસ કરીને અમે કરેલાં પાતકોનો નાશ કર. ૧૪

ઉદુત્તમંવરુણપાશંમસ્મદવાંવમંવિમંધ્યમંથ્રધાય ।

અયાંવુયમાદિત્યગ્રુતેતવાનાંગમ્સોઅદિતયેસ્યામ ॥૧૫॥૧૫॥

પ○— ઉત્ । ઉત્કૃતંમ્ । વરુણ । પાશંમ્ । અસ્મત્ । અવં । અધ્વ-
 મમ્ । વિ । મધ્યમમ્ । થ્રયય । અર્થ । વુયમ્ । આદિત્ય ।
 ગ્રુતે । તવં । અનાંગૈર્સઃ^{૩૫} । અદિતયે । સ્યામ ॥ ૧૫ ॥ ૧૫ ॥

અ○—હે વરણુદેવ ! અમારા સિર ઉપરનો, પગ ઉપરનો તથા નાભિ-ગતપાસ શિથિલ કર. એટલે હે અદિતિપુત્ર ! અમે પાપવિમુક્ત થઈ તારા અર્પણિત આશ્રય નીચે રહી તારી આગાહી પરિપાલન કરીએ. ૧૫ (૧૫)

मूक्त २४.

- १ मनामहे = उच्चारयामहे = विच्चारिअे.
- २ महौ = महत्ये = विस्तीर्ण.
- ३ अदितये = पृथिव्यै = पृथिवीने.
- ४ दाह = दद्यात् = दे; भेषा५ करावे.
- ५ भागं = भजनीयं धनं = सेव्य धनसंपत्ति.
- ६ शशमानः = शस्यमानः स्तूयमानः = प्रशंसनीय.
- ७ पुरानिदः = निग्धायाः पूर्वम् = निंदानी पूर्व.
- ८ भगभक्तस्य = धनसंयुक्तस्य = धनसंपन्नती.
- ९ ये = गतिविशेषाः = गति.
- १० अम्घम् = घेगम् = वेग.
- ११ वनस्य = वननीयस्य तेजसः = तेजने.
- १२ स्तुपम् = संघम् = समूह (स्तुत्यैशब्दसंवातयोः).
- १३ केतवः = प्रज्ञापकाः प्राणाः = प्रत्यक्ष प्राणो.
- १४ पषाम् = पषां रश्मिमां = आ किरणानां आ ऋचाभां ऊर्ध्वदेशे वर्तमानस्य वरुणस्यरश्मयः ओष्ठ्यु अध्याहार्यं समञ्जसुं.
- १५ प्रमिनन्ति = हिंसन्ति = विध्वंसन करी शक्ता नथी; अशो-
अरी करी शक्ता नथी.
- १६ प्रतिधातवे = प्रक्षेप्तुम् = भूकवाने (धा).
- १७ अकः = कृतवान् = कथुं.
- १८ पतवे = गन्तुम् = प्रवास करवा.
- १९ हृदयविधः = शत्रोः = हृदयभेदी शत्रुनो.
- २० अपयक्ता = अपयदिता निराकर्ता, = निषेध करनार;
हृर करनार.

- ૨૧ પરાચૈઃ = પરાઙ્મુખાં કૃત્વા = પરાઙ્મુખ કરીને.
 ૨૨ નિર્ઋતિમ્ = પાપદેવતાં (સાડાસાતી = પનોતી).
 ૨૩ ઋક્ષાઃ = સત્તઋણયઃ નક્ષત્રવિશેષાઃ ચા = સત્તઋણિણ્યોઃ
 અથવા નક્ષત્રો.
 ૨૪ યામિ = યાચે = યાચના કરે છું.
 ૨૫ અહેલમાનઃ = અનાદરં અકુર્ષન્ = અનાદર ન કરતાં
 (હેઢ્ઢામનાદરે).
 ૨૬ મા પ્રમોષીઃ = પ્રમુષિતં મા કુરુ = ન હરીશ. (મુષસ્તેયે).
 ૨૭ કેતઃ = પ્રજ્ઞાવિશેષઃ = સ્પુરત્યુ.
 ૨૮ ગૃમીતઃ = ગૃહીતઃ = (ગૃપ વિષે) આધેસ.
 ૨૯ દ્રુપદેષુ = કાષ્ઠસ્યપદેષુ પ્રદેશવિશેષેષુ = કાષ્ઠ વિષે.
 ૩૦ વિદ્વાન્ = વિમોકપ્રકારાભિજ્ઞઃ = પાશમોક્ષમાં કશંજ.
 ૩૧ અવેમદે = અવનયામઃ = અપનયામઃ = શાંત કરીએ
 છીએ.
 ૩૨ અસુર = અનિષ્ણપણશીલ = અનિષ્ટનો નાશ કરનાર.
 ૩૩ ક્ષયન્ = નિષસન્ = નિવાસ કરીને (ક્ષિનિવાસગત્યોઃ).
 ૩૪ શિશ્નયઃ = અથિતાનિ શિથિલાનિ કુરુ = શિથિલ કર,
 નાશ કર. (અથદૌર્ઘ્યે).
 ૩૫ અદિતયે = સંહનરાદિત્યાય = અખંડ.
 ૩૬ અનાગસાઃ = અપરાધરહિતાઃ = પાપવિમુક્ત.

सूक्त २५.

अधिः—अजगत्पुत्र शुनःशेषः देवताः—वश्युः छन्दः—गायत्री-

यच्चिद्धितेविशोयथाप्रदेवरुणव्रतम् ।

मिनीमसिद्यविद्यवि ॥ १ ॥

प०— यत् । चित् । हि । ते । विशः । यथा । प्र । देव । वरुण ।
व्रतम् । मिनीमसि । द्यविद्यवि ॥ १ ॥

अ०—હે વશ્યુદેવ ! સામાન્ય મનુષ્ય પ્રમાણે અમે પ્રમાદ વડે દર-
રોજ ત્હારી આજ્ઞાનો ભંગ કરીએ તથાપિ (તે પ્યાનમા ન
લેતા તુ અમારા યાગકર્મને પરિપૂર્ણ કર). ૧

માનોવધાર્યહૃત્નર્વેજિહીહ્રાનસ્યરીરથઃ ।

પાત્હ્ણાનસ્યમન્યર્વે ॥ ૨ ॥

પ૦—મા । નઃ । વધાર્ય । હૃત્નર્વે । જિહીહ્રાનસ્ય । રીરથઃ । મા ।
હૃણાનસ્ય । મન્યર્વે ॥ ૨ ॥

અ०—હે વશ્યુદેવ ! ત્હારો અનાદર કરનાર વધતી શિક્ષાને યોગ્ય છે.
તું ત્હારો વધ ન કર. ક્રોધાયમાન થઇને તું અમારા ઉપર
ક્રોધ ન કર. ૨

વિમ્લીકાર્યતેપનોરયોરશ્વનસંદિતम् ।

ગીર્ધિર્વિરુણસીમદ્ધિ ॥ ૩ ॥

પ૦— વિ । મૂલીકાર્ય । તે । મને । રુયોઃ । અશ્વમ । ન । સમૈદ-
દિતમ્ । ગીઃધિઃ । વરુણ । સીર્મદ્ધિ ॥ ૩ ॥

અ૦—હે વરુણદેવ ! થાકેલ અશ્વને (ધાસ આદિ આપીને) જેમ રથવાળો આશ્વાસન કરે છે તેમ અમે સુખસિદ્ધયર્થ રત્નતિઓ વડે ત્હાઈ મન આકર્ષિત કરીએ છીએ. ૩

પરાહિમેવિમન્યવઃપતન્તિવસ્યંદૃષ્ટયે ।

વયોનર્વસતીરૂપ ॥ ૪ ॥

પ૦—પરા । હિ । મે । વિદમન્યવઃ । પતન્તિ । વસ્યંદૃષ્ટયે ।
વયઃ । ન । વસતીઃ । ઉર્વ ॥ ૪ ॥

અ૦—જે પ્રભાણે પક્ષી પોતાના નિવાસસ્થાન તરફ દોડી છૂટે છે તેમ હે વરુણદેવ ! આરી શુદ્ધ મનઃકલ્પના, ઉત્કૃષ્ટ ધનપ્રાપ્તિ અર્થે ત્હારી તરફ દોડે છે. ૪

કુદાક્ષત્રશ્રિયંનરમાવરુણંકરામહે ।

મૂલીકાર્યોરુચક્ષસમ્ ॥ ૫ ॥ ૧૬ ॥

પ૦—કુદા । ક્ષત્રશ્રિયમ્ । નરમ્ । આ । વરુણમ્ । ક્રામહે ।
મૂલીકાર્ય । ઉરુચક્ષસમ્ ॥ ૫ ॥ ૧૬ ॥

અ૦—તે બળસંપન્ન, શૂરા તથા બહુદૃષ્ટ વરુણને અમારા સુખાર્થ આ યાગકર્મમાં ક્યારે બોલાવીએ ? ૫

તદિત્સમાનમાશાતેષેનેન્તાનપ્રયુચ્છતઃ ।

ધૃતવ્રતાયદ્રાશુર્ષે ॥ ૬ ॥

પ૦—તત્ । ઇત્ । સમાનમ્ । આશાતે । વેનન્તાં । ન । પ્ર ।
યુચ્છતઃ । ધૃતવ્રતાય । દ્રાશુર્ષે ॥ ૬ ॥

અ૦—મિત્ર તથા વરુણદેવ યાગકર્તા, હવિર્દાતા યજન કરનાર પુરુષની

હમેશા કામના રાખે છે અર્થાત્ તેમના પર પ્રસન્ન થાય છે.
તે ઉભય એકજ દલિને પ્રદષ્ટુ કરે છે તેમા તેઓ કોઇ વેળાએ
પ્રભાદ કરતા નથી. ૬

વેદાચોવીનાંપદમન્તરિક્ષેણપતંતામ્ ।

વેદનાવઃ સંમુદ્રિયઃ ॥ ૭ ॥

પ૦— વેદં । યઃ । ઓનામ્ । પદમ્ । અન્તરિક્ષેણ । પતંતામ્ । વેદં ।
નાવઃ । સમુદ્રિયઃ ॥ ૭ ॥

અ૦—જે અંતરિક્ષમા પરિભ્રમણ કરનાર પક્ષીઓનો માર્ગ જાણનાર
છે, જે સમુદ્રનિવાસી હોવાથી નૌકાનો માર્ગ જાણનાર છે (તે
પરજીવેવ અમને પાશોથી વિમુક્ત કરે). ૭

વેદમાસોધૃતવ્રંતોદ્વાદશપ્રજાવંતઃ ।

વેદાયર્ષપ્રજાયંતે ॥ ૮ ॥

પ૦— વેદં । માસઃ । ધૃતવ્રંતઃ । દ્વાદશ । પ્રજાવંતઃ । વેદં । ઈં ।
ઉપદ્રજાયંતે ॥ ૮ ॥

અ૦—જે કર્મના પરિપાલક દેવ (તે તે સમયે ઉત્પદમાન દિવસો
રૂપી) પ્રજાવંત આર માસને જાણનાર છે; જે અધિકમાસને
જાણનાર છે. ૮

વેદવાર્તસ્યવર્તનિમુરોઃકૃષ્ણસ્યંબૃહતઃ ।

વેદાયેઅધ્યાસંતે ॥ ૯ ॥

પ૦— વેદં । વાર્તસ્ય । વર્તનિર્મુ । ઉગેઃ । કૃષ્ણૈર્સ્યં । બૃહતઃ । વેદં ।
યે । અધિદ્યાસંતે ॥ ૯ ॥

અ૦—જે વિસ્તીર્ણ, દર્શનીય તથા સર્વવ્યાપક વાયુનો માર્ગ જાણનાર છે, જે વાયુલોકની ઉપર દેવો રહેલા છે તેને પણ જાણનાર છે. ૯

નિપસાદધૃતવ્રતોવરુણઃપસ્ત્યાસ્વા ।

સામ્રાજ્યાયસુક્રતુંઃ ॥ ૧૦ ॥ ૧૭ ॥

પ૦— નિ । સપ્સાદ । ધૃતવ્રતઃ । વરુણઃ । પસ્ત્યાસુ । આ । સામ્રાજ્યાય । સુક્રતુંઃ ॥ ૧૦ ॥ ૧૭ ॥

અ૦—એવો સામર્થ્ય સંપન્ન વરુણ પોતાની આગાતું પરિપાલન કરાવતો દૈવીલોક મધ્યે વિરાજમાન થઈ સામ્રાજ્ય ચલાવે છે. ૧૦ (૧૭)

અતોવિશ્વાન્યદ્રુતાચિકિત્વાંઅભિપ્રયતિ ।

કૃતાનિયાચકર્ત્વા ॥ ૧૧ ॥

પ૦— અતઃ । વિશ્વાનિ । અદ્રુતાં । ચિકિત્વાં । અભિપ્રયતિ । કૃતાનિ । યા । ચ । કર્ત્વા ॥ ૧૧ ॥

અ૦—આ રીતે, પૂર્વે (૧૩) જે ઠાંઠ આશ્ચર્યકારક કર્મો કરેલાં તથા દેવે પછી કરવાનાં તે સર્વેમને કેવળ પ્રતાવાનું પુરૂષ જાણી શકે છે. ૧૧

સનોવિશ્વાહાંસુક્રતુંરાદિત્યઃસુપયોકરાત્ ।

પ્રણાર્યૂપિતારિત્ ॥ ૧૨ ॥

પ૦— સઃ । નુઃ । વિશ્વાહાં । સુક્રતુંઃ । આદિત્યઃ । સુપયા । ક્રાત્ । પ્ર । નુઃ । આર્યૂપિ । તારિયેત્ ॥ ૧૨ ॥

અ૦—આ રીતિદ્વિવાળો અદિતિપુત્ર વરુણ, સદાસર્વદા અમને સારા માર્ગે લઈ જાઓ. તે અમારું આયુષ્ય વૃદ્ધિગત કરે. ૧૨

વિશ્વં દ્વાપિંહિરણ્યયં વરુણો વસ્તનિર્નિજમ્ ।

પરિસ્પશો નિર્પેદિરે ॥ ૧૩ ॥

પ૦— વિશ્વં^{૧૧} । દ્વાપિમ્ । હિરણ્યયમ્ । વરુણઃ । વસ્તુઃ^{૧૩} । નિઃ^{૧૨}નિજમ્ । પરિ^૧ । સ્પેશઃ^૨ । નિ । મેદિરં ॥ ૧૩ ॥

અ૦—વરુણદેવ સુવર્ણમય કવચ ધારણ કરતો પોતાના પુષ્ટ શરીરને આગ્રહાદન કરે છે; હિરણ્યસ્પર્શી કિરણો એમો પ્રસરેલાં છે. ૧૩

* નયંદિપ્સન્તિ દિપ્સવો નદ્રુહાણો જનાનામ્ ।

નદેવમભિમાતયઃ ॥ ૧૪ ॥

પ૦— ન । યમ્ । દિપ્સન્તિ । દિપ્સૈર્વઃ । ન । દ્રુહાણઃ । જનાનામ્ । ન । દેવમ્ । અભિદે^{૧૬}માતયઃ ॥ ૧૪ ॥

અ૦—હિંસક શત્રુ જેની હિંસા કરી શકતા નથી; દ્રોહી મનુષ્યો જેનો દ્રોહ કરી શકતા નથી; જે દેવને પાપી પુરુષો સ્પર્શી શકતા નથી. ૧૪

હૃતયો માનુષેષ્વાયશંશ્ચક્રે અસ્મામ્યા ।

અસ્માકમુદરેષ્વા ॥ ૧૫ ॥ ૧૮ ॥

પ૦— હૃત । યઃ । માનુષેષુ । આ । યશઃ^{૩૩} । ચક્રે । અસામિ^{૩૪} । આ । અસ્માકમ્ । ઉદરેષુ । આ ॥ ૧૫ ॥ ૧૮ ॥

* પાપમાયામભિમાતિઃ । તૈ૦ સં૦ ૨-૧-૩. ।

અ०—વળા જેણે મનુષ્યોને અડધીપડધી નહીં પણ સંપૂર્ણ અન્ન સંપત્તિ અર્પણ કરેલી. જેણે અમારા ઉદર વિષે વિપુલ અન્ન ધાસેલું. ૧૫ (૧૮)

પરામેયન્તિઘીતયોગાત્રોનગવ્યૂતીરનું ।

દુચ્છન્તીરુચક્ષસમ્ ॥ ૧૬ ॥

પ૦—પરા । મે । યન્તિ । ઘીતયઃ । ગાવઃ । ન । ગચ્ચૂતીઃ । અનું ।
દુચ્છન્તીઃ । રુચક્ષસમ્ ॥ ૧૬ ॥

અ०—ગાયો જેમ ગોખરસ્થાન (વાડા) પ્રત્યે ઉત્સુકતાથી પાછી વળે તેમ ખડારી નિશ્ચળ પ્રાર્થનાઓ બહુદૃષ્ટ્ય વરણ પ્રત્યે પ્રેમપૂરિત થઈ વારંવાર વળે છે. ૧૬

સંતુવોચાવૃહૃપુનર્યતોમેમધ્વામૃતમ્ ।

હોતૈવક્ષદસેપ્રિયમ્ ॥ ૧૭ ॥

પ૦—સમ્ । તું । ઓચાવૃહૈ । પુનઃ । યતઃ । મે । મધુ । આમૃત-
તમ્ । હોતાદૃશ્વ । ક્ષદસે । પ્રિયમ્ ॥ ૧૭ ॥

અ०—આ મધુર સોમરસ ખડારા શુવનાર્થ આણેલો છે. હોમકર્તાની પેઠે તું પણ આ દર્શનું ભક્ષણ કર. તે પછી આપણે બન્ને લાંબો વખત બેસી પ્રિય વાર્તા કરીએ. ૧૭

દર્શનુવિશ્વદર્શતંદર્શરથમધિસમિં ।

પ્રતાજુપતમેગિરઃ ॥ ૧૮ ॥

પ૦—દર્શમ્ । તુ । વિશ્વદર્શતમ્ । દર્શમ્ । રથમ્ । અધિ । ક્ષમિં ।
પ્રતાઃ । જુપત્ત । મે । ગિરઃ ॥ ૧૮ ॥

અ૦—સર્વદર્શનીય વરુણદેવનું મને નિશ્ચયે દર્શન થયું. બૂમિ વિષે તેનો રથ મેં લક્ષ્યપૂર્વક જોયો. તેણે આ મ્હારી રત્નતિઓનો સ્વીકાર કર્યો. ૧૮

इममेवरुणश्रुघ्रीहवमद्याचमृळ्य ।

त्वामवस्युराचके ॥ १९ ॥

૧૦—હમમ્ । મે । વરુણ । શ્રુઘ્રિ । હવમ્ । અદ્ય । ચ । મૃલ્ય । ત્વામ્ । અવસ્યુઃ । આ । ચક્રે ॥ ૧૯ ॥

અ૦—હે વરુણદેવ ! આ મ્હારી હાક સાંભળ અને આજે મને મુખમાં રાખ. રક્ષણેચ્છુ—હું ત્હારી અભિમુખ પ્રાર્થના કરું છું. ૧૯

त्वमिष्वस्यमेधिरद्विष्वग्मश्वराजसि ।

सयामनिप्रतिश्रुधि ॥ २० ॥

૧૦—ત્વમ્ । વિશ્વસ્ય । મેધિર । દ્વિષઃ । ચ । મૈઃ । ચ । રાજસિ । સઃ । યૌમનિ । પ્રતિ । શ્રુધિ ॥ ૨૦ ॥

અ૦—હે યુદ્ધિમાન વરુણદેવ ! યુધોઃ તથા બૂલોઃ ઉપર ત્હારી જ સત્તા છે. સર્વ વિશ્વમાં તું જ વિરાજમાન છે. તે તું મ્હારું અવશ્ય રક્ષણ કરીશ એમ મને પ્રત્યુત્તર દે. ૨૦

उद्धृतममुमुग्विनोविपार्श्वमध्यमंचृत ।

अवाधमानिजीवसे ॥ २१ ॥ १९ ॥

૧૦—ઉત્ । ઉદ્દૃતમમ્ । મુમુગ્ધિ । નઃ । વિ । પાર્શ્વમ્ । મધ્યમમ્ । યુત્ । અવ । અવાધમાનિ । જીવસે ॥ ૨૧ ॥ ૧૯ ॥

અ૦—અમારા શિરોગત પાશને ઉંચે ખેંચીને મુક્ત કર. ઉદરગત પાશને ત્રોડી નાખ્યું; પાદગત પાશને પણ છોડી નાંખ્યું એટલે અમે ચિરકાલ જીવીએ. ૨૧ (૧૯)

સૂક્ત ૨૫.

- ૧ વિશઃ = પ્રજાઃ = સામાન્ય મનુષ્યો.
- ૨ હત્નયે = હસ્તુઃ પાપિહનનશીલસ્ય = પાપીઓનો વધ કરવાવાળાનો (હનહિસાગત્યોઃ).
- ૩ રોરધઃ = સંસિદ્ધાન્ વિષયમૂતાન્ = વિષયભૂત. (રાધ સાધસંસિદ્ધૌ).
- ૪ હ્લાનસ્ય = હ્લીયમાનસ્ય ક્રુદ્ધસ્ય = ક્રોધાયમાન થયેલના (હ્ણીક્ષ્ લજ્ઞાર્યા).
- ૫ મૃલીકાય = સુલાય = સુખાર્થ.
- ૬ વિસીમંદિ = વિશીષેણ વધ્નોમઃ પ્રસાદયામઃ = વિશેષ રીતે આકર્ષિત કરીએ છીએ (વિષુતગ્તુસન્તાને).
- ૭ સંદિતમ્ = સમ્યક્ લખિદતં = શ્રાન્તં = થાકેલ. (લો અવલ્લખદને).
- ૮ વસ્ય દૃષ્ટયે = વસીયસોતિશયેન વસુમતો જીવનસ્ય પ્રાપ્તયે = ઉત્કૃષ્ટ ધનપ્રાપ્ત્યર્થ.
- ૯ વસતીઃ = નિવાસસ્થાન.
- ૧૦ વેનન્તા = કામયન્તી = પ્રસન્ન (વેનતિઃ કાન્તિકર્મા).
- ૧૧ પ્રયુચ્છતઃ = પ્રમાદંકુરતઃ = પ્રમાદ કરે છે (યુચ્છ પ્રમાદે).
- ૧૨ ઘોનાં = પશ્ચિણામ્ = પક્ષીઓનો.
- ૧૩ યઃ = ત્રયોદશોધિકમાસઃ = અધિક માસ.
- ૧૪ યતંનિ = માર્ગ.

- ૧૫ ઋગ્વસ્ય = દર્શનીયસ્ય = સુંદર.
 ૧૬ પસ્ત્યાસુ = દૈવીષુ પ્રજાસુ = દૈવીલોક મધ્યે.
 ૧૭ ચિકિત્સાન = પ્રજાવાન. (કિતજ્ઞાને).
 ૧૮ કર્ત્વા = કૃતઃપરંકર્તવ્યાનિ = હવે પછી કરવાનાં.
 ૧૯ વિશ્વાહા = સર્વેષુ અદઃસુ = સદાસર્વદા.
 ૨૦ પ્રતારિષત્ = પ્રવર્ધયતુ = વૃદ્ધિગત કરે.
 ૨૧ દ્રાપિ = કવચ. (દ્રાકૃત્સાયાંગતી = દ્રાપયતિ હવન કુસ્તિતાંગતિ પ્રાપયતિ).
 ૨૨ નિર્ણજ = પુષ્ટ સ્વશરીરને.
 ૨૩ વસ્ત = આચ્છાદન કરે છે. (વસમાચ્છાદને).
 ૨૪ સ્પશઃ = દિરણ્યસ્પર્શિનૌરશ્મયઃ (સ્પશ સ્પર્શને) = દિરણ્યસ્પર્શી કિરણો.
 ૨૫ દિપ્તવઃ = દિસિતુમિચ્છન્તો વૈરિણઃ = હિંસક શત્રુઓ (દંભ).
 ૨૬ અભિમાતયઃ = પાપી પુરુષો.
 ૨૭ ક્ષદતે = અન્નાસિ = ભક્ષણ કરે છે.
 ૨૮ ક્ષમિ = ક્ષમાયાં ભૂમી = ભૂમિ વિષે.
 ૨૯ આચકે = આમિમુખ્યેન શબ્દયામિ = અભિમુખ પ્રાર્થના કરે છું.
 ૩૦ ગમઃ = ભૂલોકની.
 ૩૧ યામનિ = ક્ષેમપ્રાપણ પરત્વે (યાપ્રાપણે).
 ૩૨ વિચૃત = વિયુજ્યનાશય = ત્રોડી નાખ (વૃત્તીર્દિસા-ગ્રન્યનયોઃ).
 ૩૩ યશઃ = અન્ન (અન્ન).
 ૩૪ અસામિ = સંપૂર્ણ.

સૂક્ત ૨૬.

ઋષિ:—અબ્રગતપુત્ર શુન:શેષ; દેવતા:—અગ્નિ; છન્દ:—આપત્રી.

* વસિષ્ઠાહિમિયેધ્યવસાપ્યૂર્જાપતે ।

સેમંનોઅધ્વરંયજ ॥ ૧ ॥

પ૦—વસિષ્ઠ । હિ । મિયેધ્યૈ । વસ્રાણિ । ઋર્જામ્ । પુતે । સઃ ।

ઇમમ્ । નુઃ । અધ્વરમ્ । યજ ॥ ૧ ॥

અ૦—હે યજ્ઞનીય ! અન્નપાલક અગ્નિદેવ ! તું તેજસ્વી વસ્ત્રો પહેર. અને એવી રીતે વિભૂષિત (પ્રત્યક્ષિત) થઇને અમારા આ યજ્ઞને પાર પાડ્યુ. ૧

નિનોહોતાવરેણ્યઃસદાયવિષ્ણુમર્મભિઃ ।

અગ્નેદિવિત્મંતાવચઃ ॥ ૨ ॥

પ૦—નિ । નુઃ । હોતા । વરેણ્યઃ । સદા । યુવિષ્ણુ । મર્મહૃમિઃ ।

અગ્ને । દિવિત્મંતા । વચઃ ॥ ૨ ॥

અ૦—હે નિત્યતરુણદેવ ! તું દેહીપ્રમાન તેજ વડે યુક્ત છે. તું સ્તવન કરવા યોગ્ય છે. તું અમારો હોતા હો. આ દિવ્ય વાણીવડે હું તારી સ્તુતિ કરું છું. (તું આંહી ખેસ). ૨

આહિષ્માસૂનર્વેપિતાપિર્યંજંત્યાપર્યે ।

સસ્વાસર્યેવરેણ્યઃ ॥ ૩ ॥

* તંવરુણઠયાષાગ્નિર્વેદેધાનાંમુખંસ સુહૃદયસ્તમસ્તન્નુ-
સ્તુહ્યત્યોરસશ્યામૃતિસોમિતુષ્ટાવાતરત્તરામિધ્યર્ધિશત્યે-
તિ. પ૦ ગ્રા૦ ૭-૧૧ ।

૧૦— આ । હિ । સ્મ । સૂનવૈ । પિતા । ઔપિઃ । યજતિ । આ-
પયૈ । સત્તાં । સભ્યૈ । વરૈણ્યઃ ॥ ૩ ॥

અ૦—હે ઐષ્ઠ અગ્નિદેવ ! જેમ બાંધુ બાંધુને તથા મિત્ર મિત્રને
અભીષ્ટ વસ્તુનું દાન કરે તેમ હું તુને પુત્રસ્થાનીય છું માટે
પિતૃસ્થાનીય—તું મને અભીષ્ટદાન કર. ૩

આનોર્બુર્હીરિશદસોવરુણોમિત્રોઅર્યમા ।
સીદન્તુમનુષોયથા ॥ ૪ ॥

૧૦— આ । નુઃ । બુર્હિઃ । રિશદસઃ । સ્વરુણઃ । મિત્રઃ । અર્યમા ।
સીદન્તુ । મનુષૈઃ । યથા ॥ ૪ ॥

અ૦—(હે અગ્નિદેવ !) પ્રગપતિના યજ્ઞની પેઠે શત્રુધાતક વશ્યુ,
મિત્ર તથા અગ્નિદેવ. અમારા યજ્ઞમાં વિરાજમાન હે. ૪

પૂર્વ્યહોતરસ્યજોમન્દસ્વસુભ્યસ્યંચ ।
इमाउष्टुश्रुध्रगिरिः ॥ ५ ॥ ૨૦ ॥

૧૦— પૂર્વ્ય । હોતઃ । અસ્ય । નુઃ । મન્દસ્વ । સુભ્યસ્યંચ । જ ।
इमाः । उम् । सु । श्रुधि । गिरिः ॥ ५ ॥ ૨૦ ॥

અ૦—હે પુરાતન હોતા અગ્નિદેવ ! તું સંતુષ્ટ હો. અમારો આ
યજ્ઞ સિદ્ધ કરી અમારા ઉપર અનુમદ્ધ કર; અમારી પ્રાર્થના
લક્ષપૂર્વક સાંભળ. ૫ (૨૦)

यच्चिद्धिशम्भतातनादिवंदेवंयजामहे ।
त्वेद्धूयतेहविः ॥ ६ ॥

૧૦— યત્ । ચિત્ । હિ । શશ્વંતા । તૈના । દેવમ્દેવમ્ । યજોમહે ।
ત્વે । ઇત્ । હ્યુયતે । હ્રિવિઃ ॥ ૬ ॥

અ૦—(હે અગ્નિદેવ !) અમે નિત્ય યજ કરી નિરનિરાળા દેવાને
વિપુલ હવિર્દાન કરીએ છીએ તે સર્વેય યુગેજ અર્પણ
થાય છે. ૬

પ્રિયોનોઽસ્તુવિશ્વપતિર્હોતામૈન્દ્રોવરેણ્યઃ ।

પ્રિયાઃસ્વપ્રયોવયમ્ ॥ ૭ ॥

૧૦— પ્રિયઃ । નઃ । અસ્તુ । વિશ્વપતિઃ । હોતા । મૈન્દ્રઃ । વરેણ્યઃ ।
પ્રિયાઃ । સુહઅગ્નયઃ । વયમ્ ॥ ૭ ॥

અ૦—શ્રેષ્ઠ અગ્નિદેવ અમને પ્રિયકર હો. સુંદર અગ્નિ વડે યુક્ત
સત્તા અમે તેને પ્રિય થઈએ. ૭

સ્વપ્રયોહિવાયૈદેવાસોદધિરેચનઃ ।

સ્વપ્રયોપનામહે ॥ ૮ ॥

૧૦— સુહઅગ્નયઃ । હિ । વાયૈર્મ્ । દેવાસઃ । દધિરે । ચ । નઃ ।
સુહઅગ્નયઃ । મનામહે ॥ ૮ ॥

અ૦—સુંદર અગ્નિ વડે યુક્ત કાંતિમંત ઋત્વિજોએ અમારે શ્રેષ્ઠ
હવિ તૈયાર કર્યો છે (તથા) સુંદર અગ્નિ વડે યુક્ત સત્તા
અમે ત્હારી આર્યના કરીએ છીએ. ૮

અર્થાનુમયેપામમૃતમર્ત્યાનામ્ ।

મિથઃસન્તુપ્રશંસ્તયઃ ॥ ૯ ॥

૧૦— અર્થઃ । નઃ । અમૃતમ્ । અમૃત । મર્ત્યાનામ્ । મિથઃ । મન્તુ ।
પ્રદર્શસ્તયઃ ॥ ૯ ॥

અ૦—હે અમરદેવ ! આ યજ્ઞાનુષ્ઠાન સંપૂર્ણ થયે અમર-તું અને
મર્ત્ય-અમે ઉભય વચ્ચે પરસ્પર પ્રશંસા હો. ૯

વિશ્વેભિરગ્રેઅગ્નિભિરિમંયણમિદંવર્ચઃ ।

ચનોઘાઃસહસોયહો ॥ ૧૦ ॥ ૨૧ ॥

૫૦— વિશ્વેભિઃ । અગ્ને । અગ્નિદર્પિઃ । ઇયમ્ । યજ્ઞમ્ । ઇદમ્ ।
વર્ચઃ । ચૈનઃ । ઘ્વાઃ । સહસૈઃ । યહો ॥ ૧૦ ॥ ૨૧ ॥

અ૦—હે શક્તિપુત્ર અગ્નિદેવ ! (આદિતીપાદિ) સર્વેય અગ્નિ સહ-
વર્તમાન અમારા યજ્ઞ તથા સ્તુતિનું સેવન કર. અને અમને
અન્ન અર્પણ કર. ૧૦ (૨૧)

સૂક્ત ૨૬

૧ ઋર્જી = અનોનો.

૨ મિયેષ્ય = મેધ્યસ્યયજ્ઞસ્યયોગ્ય = યજ્ઞનીય.

૩ મગ્મભિઃ = જ્ઞાપકૈઃતેજોભિઃયુક્તઃ = દેદીપ્યમાન તેજ વડે
યુક્ત (મનજ્ઞાને).

૪ જાપિઃ = જાન્ધુ.

૫ મનુષઃ = પ્રજાપતિનો (મનજ્ઞાનેમન્યતેજાનાતીતિમનુઃ
પ્રજાપતિઃ).

૬ તના = વિસ્તૃતેન = વિપુલ (તનવિસ્તારે).

૭ મન્દ્રઃ = હૃદય.

૮ પાર્યમ = શ્રેષ્ઠ (હવિ).

૯ દેવાસઃ = દેદીપ્યમાન ઋત્વિજો.

૧૦ સદસઃયહો = શક્તિપુત્ર.

૧૧ ચનઃ = અન્ન (ચાન્).

સૂક્ત ૨૭.

ઋષિઃ—અજગર્તપુત્ર મુનિશેષ; દેવતાઃ—૨-૧૨ અગ્નિ, ૧૩ વિશ્વેદેવ; છંદઃ—૧-૧૨ ગાયત્રી, ૧૩ ત્રિષ્ટુભ્.

અશ્વંત્વાચારંવન્તંવન્દધ્યાઅગ્નિનમોઽભિઃ ।

સમ્રાજન્તમધ્વરાણામ્ ॥ ૧ ॥

પ૦—અશ્વમ્ । ન । ત્વા । વારંદૈન્તમ્ । વન્દધ્યૈ । અગ્નિમ્ ।
નમઃઽભિઃ । સમ્રાજન્તમ્ । અધ્વરાણામ્ ॥ ૧ ॥

અ૦—વાણમુક્ત અશ્વની પેઠે યજ્ઞોના સ્વામી એવા તને અમે સ્તુતિ વડે વન્દન કરીએ છીએ. (અર્થાત્ જેમ અશ્વ પોતાના ડેશ વડે મહિકાદિકનો પરિહાર કરે છે તેમ તું ત્હારી લાંબી જ્વાળા વડે અમારા વિરોધીઓનો પરિહાર કરનાર છે). ૧

સર્વાનઃસુનુઃશર્વસાપુષુપ્રગામાસુશેવઃ ।

મીઢર્વાઅસ્માર્કંવમ્ભૂયાત્ ॥ ૨ ॥

પ૦—સઃ । ષ્વ । નુઃ । સુનુઃ । શર્વસા । પુષુપ્રગામા । સુશેવઃ ।
મીઢર્વાન્ । અસ્માર્કમ્ । વમ્ભૂયાત્ ॥ ૨ ॥

અ૦—સર્વત્ર સંચાર કરનાર, બલપુત્ર એવો તેજ દેવ હિતમ સુખ આપનાર હો. તે અમને અબીજ વસ્તુનો વરસાવનાર હો. ૨

સનોદુરાશ્વાસાચનિમર્ત્યાદઘ્રાયોઃ ।

પ્રાહિસટ્મિલ્લિશ્વાયુઃ ॥ ૩ ॥

प०— सः । नः । दूरात् । च । आसातै । च । नि । मर्त्यात् ।
अर्ध्वयोः । प्राहि । सैदम् । इत् । विश्वद्वर्भायुः ॥ ३ ॥

अ०—विश्वसंन्यासी-सुं दूर तथा पासे अनिष्ट भ्रष्टनार वैरीधी.
सदैव अभाश् संरक्षणं कर. ३

इममुपुत्वमस्माकंसुनिगायन्ननव्यांसम् ।
अग्नेदेवेपुप्रवोचः ॥ ४ ॥

प०— इमम् । ऊम् । सु । त्वम् । अस्माकम् । सुनिम् । गायन्नम् ।
नव्यांसम् । अग्ने । देवेषु । प्र । वोचः ॥ ४ ॥

अ०—हे अग्निदेव ! तुं अभाश् हविरत्न तथा नवीन स्तोत्र देवो
प्राये भोक्ताऽयम्. ४

आनोभजपरमेष्वावार्जेणुमध्यमेपु ।
शिक्षावस्वोअन्तमस्य ॥ ५ ॥

प०— आ । नः । मज्ज । परमेपु । आ । वार्जेपु । मध्यमेपु ।
शिक्षे । वस्वः । अन्तमस्य ॥ ५ ॥ २२ ॥

अ०—परिष्ठ प्रकारनी (सुलोकावर्ती) तथा मध्यम प्रकारनी
(अन्नरिक्षलोकावर्ती) अन्नसंपत्ति तुं अमते योमेर
अपंशु कर. कनिष्ठ प्रकारनी (भूलोकावर्ती) संपत्ति पशु
अपंशु कर. ५

विभक्तासिचित्रमानोसिन्धोर्हृमार्तिणाकृता ।
सद्योदाशुपैसरति ॥ ६ ॥

૫૦— વિદ્મૈક્તા । અસિ । ચિત્રમાનો । સિન્ધોઃ । ઊર્મો । ઉર્ધ્વોકે ।
 ઔ । સદ્ધઃ । દાશુર્ધે । દ્વાસિ ॥ ૬ ॥

અ૦—હે વિચિત્ર રશ્મિવાળા અગ્નિદેવ ! તું અપ્રતિમ સંપત્તિને પ્રાપ્ત કરાવનાર છે. કાઠે આવેલા પ્રદેશને નદી જેમ પોતાના પ્રવાહથી ભરપૂર કરે છે તેમ તું દવિર્ઘાતા બકતને તાપ્તડોળ ધવ્ધિત રૂણપ્રાપ્તિ કરાવે છે. ૬

યમેન્નેપૂત્સુમર્ત્યમવાવાજૈપુયંજુનાઃ ।
 સયન્તાશર્શ્વતીરિપઃ ॥ ૭ ॥

૫૦— યમ્ । આન્ને । પૂત્સુ । મર્ત્યમ્ । અવાઃ । વાજૈષુ । યમ્ ।
 જુર્મોઃ । સઃ । યન્તા । શર્શ્વતીઃ । રિપઃ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! જે યજન કરનારને તું યુદ્ધ વિષે સંરક્ષણ કરે છે, જેને તું સંગ્રામ વિષે પ્રેરે છે તે અક્ષય્ય અન્નને સ્વામી બને છે. ૭

નકિરસ્યસહન્ત્યપર્યેતાકર્યસ્યચિત્ ।
 વાજોઽસ્તિશ્રવાય્યઃ ॥ ૮ ॥

૫૦— નકિઃ^{૧૮} । અસ્ય^{૧૫} । સહન્ત્ય^{૧૫} । પરિહૃ^{૧૧}ણા^{૧૧} । કર્યસ્ય^{૧૩} । ચિત્ । વાજઃ ।
 અસ્તિ । શ્રવાય્યઃ ॥ ૮ ॥

અ૦—હે શત્રુઓનો અભિશપ્ત કરનારા દેવ ! કોઈએ આ તદ્વારા બકત (યજમાન) નો પ્રતિરોધ કરવાને સમર્થ નથી. તે (બકત) પ્રખ્યાત બળવાળો હોય છે. ૮

સવાજૈવિશ્વર્ષણિરર્ધદ્વિરસ્તુતર્હતાઃ ।
 વિપ્રૈભિરસ્તુસનિતા ॥ ૯ ॥

૫૦— સઃ । વાજમ્ । વિશ્વ^{૨૦}ર્ચર્ષણિઃ । અર્વિત્^{૨૨}દમિઃ । અસ્તુ । તર્હતા ।
વિપ્રેમિ । અસ્તુ । સર્નિતા ॥ ૯ ॥

અ૦—આ સર્વસંચારોદેવ અગ્નેઃ વડે સગ્રામ વિષે અમારો તારક
હો. અત્વિગ્ને સહ, સંતુષ્ટ થઈને તે શલદાતા હો. ૯

જરા^{૨૨}બોધતધ્વિવિદ્ધિવિશેવિશેયજ્ઞિયાય ।
સ્તોમં^{૨૪}રુદ્રાયદર્શીકમ્ ॥ ૧૦ ॥ ૨૩ ॥

૫૦— જરા^{૨૨}બોધ । તત્ । વિવિદ્ધિ । વિશેદવિશે । યજ્ઞિ^{૨૪}યાય । સ્તો-
મમ્ । રુદ્રાય । દર્શીકમ્ ॥ ૧૦ ॥ ૨૩ ॥

અ૦—સ્તુતિ વડે જાગૃત હોનાર હે અગ્નિદેવ । પ્રત્યેક દેવપૂજન
વિષે તું પ્રવેશ કર અને પ્રત્યેક યજ્ઞન કરનારનું યજ્ઞકર્મ સિદ્ધ
કર. કર સ્વરૂપવાળો તું તેના અર્થે (યજ્ઞન કરનાર) સુંદર
સ્તોત્ર રચે છે. ૧૦ (૨૩)

સનોમહા^{૨૫}અનિમાનોધુમકેતુઃપુરુષ^{૨૬}ચન્દ્રઃ ।
ધિયેવાજાયાહિન્વતુ ॥ ૧૧ ॥

૫૦— સઃ । નઃ । મહાન્ । અનિ^{૨૫}માન । ધુમકેતુ । પુરુ^{૨૬}ષચન્દ્રઃ ।
ધિયે । વાજાયા । હિન્વતુ ॥ ૧૧ ॥

અ૦—તે (અગ્નિ) શ્રેષ્ઠ, અપરિચિન્ન સ્વરૂપ, દુર્લભપૂજ તથા જાદુ
કારિત્વાળો છે. તે યજ્ઞ તથા અન્નસિદ્ધિર્થ અમારી પુદ્ધિને
પ્રેરો. ૧૧

* सरेवाँइवविश्वतिदैव्यःकेतुःशृणोतुनः ।

उक्थैरग्निर्वृहद्भानुः ॥ १२ ॥

प०—सः । रेवान्दृष्टव । विश्वतिः । दैव्यः । केतुः । शृणोतु । नः ।

उक्थैः । अग्निः । बृहद्भानुः ॥ १२ ॥

अ०—ते सर्वाधिपति, देवाना होता तथा द्रुत इषे छे; ते ग्रीह
रश्मिवाणो छे; ऊर्ध्व संपत्तिमान् राजन्नी येते ते अभारी
स्तुतिर्तुं श्रवणु करो. १२

* नमोमहद्भ्योनमोअर्भकेभ्योनमोयुवद्भ्योनमोआशिनेभ्यः ।

यजामदेवान्यदिशक्नवाममाज्यायसःशंसमामृक्षिदेवाः

॥ १३ ॥ २४ ॥

प०—नमः । महद्भ्यः । नमः । अर्भकेभ्यः । नमः । युवद्भ्यः ।

नमः । आशिनेभ्यः । यजाम । देवान् । यदि । शक्नवाम ।

मा । ज्यायसः । शंसम् । आ । वृक्षि । देवाः । १३॥२४॥

अ०—श्रेष्ठ, तद्वत्, वृद्ध सर्वेभ्य देवने गृहारा नमस्कृत्य हो. अने तो
(आसे।) देवानुं यजन करीये. हे देवो ! श्रेष्ठ देवनी सर्वत्र
प्रसरेल स्तुतिने। उच्छेद न हो. १३ (२४)

* तमग्निरुवाचविश्वान्नुदेवानस्तुष्टायत्थोत्स्रक्षयामोति
सविश्वान्नुदेवान्तुष्टायनमोमहद्भ्योनमोअर्भकेभ्योति । ऐ०

प्रा० ७-१६. ।

* १ अग्निर्देवानां होता । तै० सं० २-५-९. ।

२ अग्निर्देवानां द्रुतमासीत् । ३ । तै० सं० २-५-८. ।

સૂક્ત ૨૭.

- ૧ ધારવન્તમ્ = ચાલયુક્ત = વાળયુક્ત, શત્રુનો પરિકાગ્ધ.
- ૨ શઘસા = ચલસ્ય = બળનો.
- ૩ મીઢુન્ = કામાના વર્ષિતાર = અભીષ્ટ વસ્તુનો વરસાવનાર
(મિહસેચને).
- ૪ સુશેષઃ = સુસુલ્લ = ઉત્તમ સુખ આપનાર.
- ૫ આસાત્ = આસન્નદેશે = પાસેના પ્રદેશ વિષે
- ૬ અઘાયોઃ = અચકર્તુમિચ્છત વૈરિણ = અનિષ્ટ ઇચ્છનાર
વૈરીથી
- ૭ સદમિત્ = સદૈવ
- ૮ વિશ્વાયુઃ = ઇયાન્નગમન = વિશ્વસચારી (વિશ્વમય-
નંગમનંયસ્ય સ').
- ૯ સન્નિમ્ = સંવિર્દાન.
- ૧૦ શિક્ષ = અર્પણ કર.
- ૧૧ વિમક્તા = વિશિષ્ટધનસ્ય પ્રાપયિતા = અપ્રતિમ મપત્તિને
પ્રાપ્ત કરાવનાર.
- ૧૨ ઉપાકે = સમીપમા.
- ૧૩ આ = ઉપમાર્થવાચક પદ છે
- ૧૪ જુના = પ્રેરે છે. (જૂગતૌ).
- ૧૫ સદન્ત્ય = શત્રુઓનો અભિભવ કરનારો.
- ૧૬ કયસ્યચિત્ = કસ્યાયિ = કોઈનો પશુ.
- ૧૭ પર્યેતા = આક્રમિતા = પ્રતિરોધ કરનાર.
- ૧૮ નકિં = નાસ્તિ = નથી.
- ૧૯ તદ્વતા = તારયિતા = તારક
- ૨૦ વિશ્વઘર્ષણિ = સર્વશત્રુબ્ધોપેત, સર્વશંચારી.

- ૨૧ અર્ચદ્વિઃ = અશ્વોવડે. (ઋગતૌ).
 ૨૨ જરાબોધ = સ્તુતિવડે જામૃત હોનાર (જૃસ્તુતૌ).
 ૨૩ વૃશોકમ = દર્શનીય.
 ૨૪ યજ્ઞિયાય = યજ્ઞ સંબંધી અનુશાન સિદ્ધયર્થ.
 ૨૫ અનિમાનઃ = નિમાનવર્જિતઃ = અપરિચિન્ન સ્વરૂપ.
 ૨૬ દિવ્યતુ = પ્રીણયતુ = પ્રેરે. (દિવ્યપ્રીણને).
 ૨૭ આશિનેમ્યઃ = વૃદ્ધેમ્યઃ = શ્રેષ્ઠ. (અશૂઘ્યાતૌ).

સૂક્ત ૨૮

ઋષિઃ—અબ્રગતપુત્ર શુનઃશેષ; દેવતાઃ—૧-૪ ધન્વ, ૫-૬ ઉલૂખલ,
 ૭-૮ ઉલૂખલ અને મુસલ, ૯ હરિશ્ચંદ્ર કિંવા અધિપવલ્યુચર્મ
 કિંવા સોમરસ. છન્દઃ—૧-૬ અનુષ્ટુબ્, ૭-૮ ગાયત્રી.

* યન્નગ્રાવાપૃથુબુઘ્નઋર્ચોમર્વતિસોતૈવે ।

ઉલૂખલસુતાનામવેદિન્દ્રજલ્ગુલઃ ॥ ૧ ॥

પ૦—યન્ન । ગ્રાવા । પૃથુબુઘ્નઃ । ઋર્ચઃ । મર્વતિ । સોતૈવે । ઉલૂ-
 ખલસુતાનામ્ । અવે । ઇત્ । ઋમ્ । ઇન્દ્ર । જલ્ગુલઃ ॥ ૧ ॥

અ૦—હે ધન્વદેવ ! સોમરસ કાઢવા ત્યાં રથૂળ મૂળને પાપાલ્ય
 (મુસલ) ઉંચે જાય છે ત્યાં ઉખળ વડે કાઢેલ સોમરસ તું
 સ્વીકારી પાન કરે. * ૧

* અથદૈતશુનઃ શેષોઞ્ઞઃસર્વદદર્શતમેતાભિશ્ચતસૃભિર-
 મિસુપાયયશ્ચિદ્ધિત્થં મૃદેમૃદ્વત્યથૈનંદ્રોજકલશમભ્યવતિ-
 નાયોચ્છિદ્ધંચમ્બોર્મરેત્યેતયર્ચાયાદ્વાસ્મિન્નન્વારઋધેર્ધર્મામિશ્ચત
 સૃભિઃ સસ્વાહાકારામિજુંદંવાચકાર । પે૦ વ્રા૦ ૭ ૧૭ ।

યજ્ઞદ્રાવિવ્રજઘનાધિપત્રવ્યાકૃતા ।

ઉલ્લૂલ્લસુતાનામવેદિન્દ્રજલ્ગુલઃ ॥ ૨ ॥

૫૦—યત્ર । દ્વૌદ્દૈવ । જઘના । અધિષ્ઠમવન્યા । વૃતા । ઉલ્લૂલ્લસ-
સુતાનામ । અવં । इत् । ऊम् । इन्द्र । जलगुलः ॥ ૨ ॥

અ૦—ન્યાં એ નયન બાગની પેઠે અધિપવલ્ય-ફલક સોમરસ કાઢવા
માંડેલા છે ત્યાં તું ઉખળ વડે કાઢેલ સોમરસ સ્વીકારી પાન કર. ૨

યજ્ઞનાર્યેપન્યવમુપત્યવંચશિર્ષતે ।

ઉલ્લૂલ્લસુતાનામવેદિન્દ્રજલ્ગુલઃ ॥ ૩ ॥

૫૦—યત્ર । નાર્યે । અપત્યવમ્ । ઉપત્યવમ્ । ચુ । શિર્ષતે ।
ઉલ્લૂલ્લસુતાનામ । અવં । इत् । ऊम् । इन्द्र । जलगुलः ॥ ૩ ॥

અ૦—ન્યાં અને યજ્ઞશાળાની પેસનીકળનો ધ્રુવો મળે છે, ત્યાં હે
ધન્દેવ ! તું ઉખળ વડે કાઢેલ સોમરસ સ્વીકારી પાન કર. ૩

યજ્ઞમન્યાંવિવ્રધ્નતેરુશ્મીન્યમિત્તવાદૈવ ।

ઉલ્લૂલ્લસુતાનામવેદિન્દ્રજલ્ગુલઃ ॥ ૪ ॥

૫૦—યત્ર । મન્યામ્ । વિવ્રધ્નતે । રુશ્મીન્ । યૈમિત્તૈદ્દૈવ ।
ઉલ્લૂલ્લસુતાનામ । અર્થ । इत् । ऊम् । इन्द्र । जलगुलः ॥ ૪ ॥

અ૦—નિષંત્રિત અલાવવા લગામની પેઠે ન્યાં (મન્યનદોરી)ખાલાદોરી
ખાંધેલી છે ત્યાં હે ધન્દેવ ! તું ઉખળ વડે કાઢેલ સોમરસ
સ્વીકારી પાન કર. ૪

યજ્ઞિદ્ધિત્વંગૃહેષ્ટહઉલ્લૂલ્લકયુજ્યસે ।

હૃદયુપત્તેવંકટજર્ણતામિવદુન્દુભિઃ ॥ ૫ ॥

૧૦—યત્ । ચિત્ । હિ । ત્વમ્ । ગૃહેઽગૃહે । ઉલ્લૂલ્લક । યુજ્યમે ।
 રૂહ । છુપત્ઽનમ્ । વટ । જયતામ્ઽશ્વ । દુન્દુભિઃ ॥ ૧ ॥
 ॥ ૨૧ ॥

અ૦—હે ઉખળ ! જો કે તારો ઘેર ઘેર ઉપયોગ થાય છે તથાપિ
 આ વૈદિક કર્મમાં તું વિજ્યી સેનાના નગારા પ્રમાણે બંભીર
 ધ્વનિ કરે. ૫

હૃતસ્મૃતેવનસ્પતેવાતોવિશ્રાત્યગ્રમિત્ ।

અથોન્દ્રાઘપાતંવેસુનુસોમંમુલ્લૂલ ॥ ૬ ॥

૧૦—હૃત । સ્મૃ । તે । વનસ્પતે । વાતઃ । વિ । શ્રાતિ । અગ્રમ્ ।
 રૂત્ । અથો । ઈન્દ્રાઘ । પાતંવે । સુનુ । સોમમ્ । ઉલ્લૂલ ॥ ૬ ॥

અ૦—વળી હે કાઠના ઉખળ ! તારા આગળજ (મુસળ પ્રહાર વડે)
 જોરથી વાસુ વાય છે. હે ઉખળ ! ઇન્દ્રના પાનાર્થ તું સોમ-
 રસ કાઢે. ૬

આયુજીવાંજસાતમાતાદ્યૃજ્ઞાવિંજર્મૃતઃ ।

હરીદ્વાન્ધૌસિવૃષંતા ॥ ૭ ॥

૧૦—આયુજી । ર્જાઽયુજી । વાંજઽમાતમા । તા । હિ । હૃજ્ઞા ।
 વિંજર્મૃતઃ । હરીદ્ઽશ્વ । અન્ધૌસિ । વૃષંતા ॥ ૭ ॥

અ૦—(હે ઉખળ મુસળ !) તમે યજ્ઞનાં વિશ્વ સાધનરૂપ તથા
 હિરુષ્ટ અન્નપ્રદાતા છો; ઇન્દ્રના અશ્વો જેમ કડકડાટ અથા
 બંધાયું કરે તેમ તમે ભારે કડકડાટી કરતા વારંવાર વિદ્યાર
 કરો છો. (સોમવલ્લીની કાંઠી ભક્ષયું કરે છે). ૭

તાનોઅથર્વનસ્પતીકુપ્વાનુષ્વેભિઃસોરુભિઃ ।

ઈન્દ્રાઘમર્ધમત્સુતષ્ ॥ ૮ ॥

૧૦— તા । નઃ । અથ । વનપ્તી । ઋષ્વૌ^૧ । ઋષ્વેમિઃ । સોતૃમિઃ-
મિઃ । ઇન્દ્રાય । મધુઢમત^૨ । સુતુમ્ ॥ ૮ ॥

અ૦—હે કાદના ઉપગમુસળ । એટ એવા તમે આ યાત્રકર્મમા
શ્રેષ્ઠ ઋત્વિજો સદ્ ઇન્દ્રાર્થ મધુર સોમરસ કાદો. ૮

ઉચ્છિદ્ધં ચ મ્વોર્ધરસોર્મપુવિત્રઆસૃજ ।

નિધેદ્દિગોરધિત્વચિ ॥ ૯ ॥

૧૦— ઉત્ । શિષ્ટમ્ । ચમ્વૌઃ । મુર । મોર્મમ્ । પુવિત્રે । આ ।
સુન । નિ । દેહિ । ગોઃ । અર્ધિ । ત્વચિ ॥ ૯ ॥ ૨૬ ॥

અ૦—(હે ઋત્વિજ !) અમસપાત્રમાથી વધેય સોમ (ગાડામા)
સદ્ જા. તેને દશાપવિત્ર ઉપર નાંખ્યુ અને જે જગદના આમડા
ઉપર મધુ. ૯ (૨૬)

સુક્ત ૨૮

૧ જહ્નુલઃ = બક્ષણ કર (જલજલને).

૨ અવ = દયકીયસ્વેનઅવગત્ય = સ્વીકારી.

૩ સોતયે = અમિષયાયમ્ = સોમરસ કાદવા (પુષ્કમિષયં).

૪ હલૂચલ = કાઠનો ઉપજ (હલુકરંચોકરંચોચંચંચોદમે
ફુરિંચયગ્રથીતદુલૂચલમલમચદુરકરંચૈતસદુલૂચલમિચ્યાવ-
ક્ષતે પરીક્ષેજેતિચઘાત્રણમ્ । નિઃ ૧-૨૦ ।

૫ યમિતયે = નિયંતુમ્ = નિયંત્રિત કરવા.

૬ યામસાતમા = ઉત્કૃષ્ટ અન્નપ્રદાતા.

૭ ચપ્સતા = બક્ષણ કરતા (અસમક્ષણસીખ્યોઃ).

૮ ધિજર્મતઃ = વિશેષેણવિહારંકુરતઃ=વારંવાર વિદાર કરે છે.

૯ ઋષ્વૌ = દર્શનીય.

૧૦ સોતૃમિઃ = અમિષયજેતુમિઃ=સોમરસ કાદનાર ઋત્વિજ સદ્.

* सूक्तं २९.

ऋषिः—अञ्जगतपुत्र शुनःशेष; देवताः—धन्व; छन्दः—पङ्क्ति.

* यच्चिद्विसत्यसोमपावनाशस्ताईवस्मतिं ।

आतूनंइन्द्रशंसयगोष्वश्वेषुशुभ्रिषुसहस्रेषुतुवीमघ ॥ १ ॥

प०— यत् । चित् । हि । सत्य । सोमपाः । अनैशस्ताःइव । स्मतिं । आ । तु । नः । इन्द्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविहमघ ॥ १ ॥

अ०—हे सत्यवादी सोमपान करनार देव ! त्वारी स्तुति करवाभां अमे कांछ पञ्च अपराध कथो होय तो ते सामुं न जेतो हे विपुल संपत्तिमान् धन्वदेव ! तुं अभने हजारा उत्तम गायधोडा हय प्रज्वात करे. १

शिप्रिन्वाजानांपतेशचीवुस्तवदंसना ।

आतूनंइन्द्रशंसयगोष्वश्वेषुशुभ्रिषुसहस्रेषुतुवीमघ ॥ २ ॥

प०— शिप्रिन् । वाजानाम् । पते । शचीवः । तव । दंसना । आ । तु । नः । इन्द्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविहमघ ॥ २ ॥

* तंयिश्वेदेवाऊचुरिन्द्रोर्घेदेवानामोजिष्ठांषलिष्ठः सदिष्ठःसत्तमःपारयिष्णुनमस्तंनुस्तुष्टयत्योत्क्रक्षयाम इति सान्द्रतुष्टाययश्चिद्विसत्यसोमपाइत्येतेनसूक्तेन उत्तरस्यपञ्चदशभिरिति । प० ब्रा० ७-१६. ।

અ૦—હે સુંદર હૃદયથી (હૃદયથી) વાળા શક્તિમાન અનપતિ ઇન્દ્ર-
દેવ ! તું અમારા ઉપર સદા અનુગ્રહ કરનાર છે. હે વિપુલ
સંપત્તિમાન દેવ ! અમને હજારો ઉત્તમ ગાયધોડા દઈ પ્રખ્યાત
કર. ૨

નિષ્વાપયામિયુદ્દશામસ્તામર્બુદ્યમાને ।

આતૂર્નંદ્રશંસયગોષ્વશ્વેપુશુભ્રિપુંસહસૈપુતુવીમય ॥ ૩ ॥

૧૦—નિ । સ્વાપય । મિયુદ્દશા । સસ્તામ્ । અર્બુદ્યમાન । આ ।
ત્વ । ન । હન્દ્ર । શમય । ગોર્ષુ । અર્થેપુ । શુભ્રિર્ષુ । સહસૈર્ષુ ।
તુવિહમય ॥ ૩ ॥

અ૦—પરંપર એક સરખી નજર ફેંકનાર તે ઉભય યમદૂતોને છેક
ઉંઘાડ્યુ. તેઓ પુનઃ જાગે નહીં તેમ ઉંઘાડ્યુ. હે વિપુલ
સંપત્તિમાન દેવ ! અમને હજારો ઉત્તમ ગાયધોડા દઈ પ્રખ્યાત
કર. ૩

સમન્તુત્યાઅરાંતયોવોર્ધન્તુશૂરાતયઃ ।

આતૂર્નંદ્રશંસયગોષ્વશ્વેપુશુભ્રિર્ષુસહસૈપુતુવીમય ॥ ૪ ॥

૧૦—સમન્તુ । ત્યાઃ । અરાંતયઃ । વોર્ધન્તુ । શૂર । રાત્યઃ । આ ।
ત્વ । નઃ । હન્દ્ર । શમય । ગોર્ષુ । અર્થેપુ । શુભ્રિર્ષુ । સહ-
સૈર્ષુ । તુવિહમય ॥ ૪ ॥

અ૦—તે હવિ ન દેનારા શત્રુઓ ઉંઘે, હે યરા ધન્દ 'હવિદાંન
કરનારાઓ જાગે. હે વિપુલ સંપત્તિમાન દેવ ! અમને હજારો
ઉત્તમ ગાયધોડા દઈ પ્રખ્યાત કર. ૪

સમિન્દ્રગર્દભમૃણુવન્તૈપાપયામુયા ।

આતૂર્નંદ્રશંસયગોષ્વશ્વેપુશુભ્રિર્ષુસહસૈપુતુવીમય ॥ ૫ ॥

૫૦—સમ્ । ઇન્દ્ર । ગર્દમમ્ । મૈણ । નુવન્તમ્ । પ્રાપયા । અર્મુયા ।
 આ । તુ । નઃ । ઇન્દ્ર । શંસય । ગોર્ષુ । અર્શ્વેષુ । શુભ્રિર્ષુ ।
 સહસ્રૈષુ । તુવિદ્મઘ ॥ ૬ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ ! આ નિંદા ઉચ્ચારનાર ગધેડાને છેક ઠાર કર.
 હે વિપુલ સંપત્તિમાન દેવ ! તું અમને હજારો ઉત્તમ માથ
 ઘેડા હા પ્રખ્યાત કર. ૫

પતાતિકુદ્ધુનાચ્યાદૂરંવાતોવનાદર્થિ ।

આતૂનંદ્રશંસયગોર્ષ્વૈષુશુભ્રિર્ષુસહસ્રૈષુતુવીમઘ ॥ ૬ ॥

૫૦—પતાતિ । કુદ્ધુનાચ્યા । દૂરમ્ । વાતઃ । વનાત્ । અર્થિ ।
 આ । તુ । નઃ । ઇન્દ્ર । શંસય । ગોર્ષુ । અર્શ્વેષુ । શુભ્રિર્ષુ ।
 સહસ્રૈષુ । તુવિદ્મઘ ॥ ૬ ॥

અ૦—આ કટિલ ગતિવાળો વાયુ દૂર અરણ્યમાં જઈ પડેા. હે
 વિપુલ સંપત્તિમાન દેવ ! તું અમને હજારો ઉત્તમ ગાયઘેડા
 હા પ્રખ્યાત કર. ૬

સર્વપરિક્રોશંજંહિજંભયાંકુકદાર્શ્વમ્ ।

આતૂનંદ્રશંસયગોર્ષ્વૈષુશુભ્રિર્ષુસહસ્રૈષુતુવીમઘ ॥ ૭ ॥

૫૦—સર્વમ્ । પરિક્રોશમ્ । જંહિ । જંભયાં । કુકદાર્શ્વમ્ । આ ।
 તુ । નઃ । ઇન્દ્ર । શંસય । ગોર્ષુ । અર્શ્વેષુ । શુભ્રિર્ષુ । સહ-
 સ્રૈષુ । તુવિદ્મઘ ॥ ૭ ॥ ૨૭ ॥

અ૦—(અમારા સંજંધે) ચોમેર આક્રોશ કરનાર સર્વ શત્રુને ઠાર
 કર. વિંસાપ્રદ સર્વ શત્રુને ઠાર કર્યું. હે વિપુલ સંપત્તિમાન

દેવ ! તું અમને હમરો ઉત્તમ ગાયધોડા હા પ્રખ્યાત
કર. ॥ (૨૭)

સૂક્ત ૨૯

- ૧ અનાશસ્તાઃ = અમશસ્તાઃ = સ્તુતિ કરવામા કાંઈ પણ
અપરાધ કયોં હોય. (શંસુસ્તુતી).
- ૨ તુષીમઘ = વિપુલ સંપત્તિમાન.
- ૩ સત્વીચઃ = શક્તિમાન.
- ૪ શિમિન્ = સુંદર હનુવાળો.
- ૫ દંસના = અતુભહ.
- ૬ સસ્તામ્ = ઉધો. (યસસ્વજ્ને).
- ૭ ત્યાઃ = તાઃ = તે.
- ૮ સંમૃણ = સમ્યક્મારય = છેક કાર કર (મૃણહિંસાયાં).
- ૯ અમુયા = અનયા = આ વડે.
- ૧૦ કુણ્ણાચયા = કુટિલ ગતિવાળો (સ્વ).
- ૧૧ કૃકદાશ્વમ્ = હિંસાપ્રદ શત્રુને (કૃઙ્ઙહિંસાયાં).
- ૧૨ જમ્ભય = કાર કર (જમ્ભિનાશને).

સૂક્ત ૩૦.

ઋષિઃ—અશ્વત્થામ પુત્ર શુનાસેપ; દેવતાઃ—૧-૧૧ ઇન્દ્ર, ૧૭-૧૯
અશ્વીદેવો, ૨૦-૨૨ ઉષા; છન્દઃ—૧૧ પાદનિચૃદ્ગાયત્રી,
૧૧ ત્રિષ્ટુભ, અવતિષ્ટ ગાયત્રી.

આચ્છન્દ્રંક્રિર્વિંયથાવાજયન્તઃશતક્રતુમ્ ।

મંહિષ્તંસિચ્છન્દુમિઃ ॥ ૧ ॥

પ૦— આ । ષ્ઃ । ઇન્દ્રમ્ । ક્રિર્વિંમ્ । યથા । વાજયન્તઃ । શત-
દક્રતુન્ । મંહિષમ્ । સિચ્છન્દુમિઃ ॥ ૧ ॥

અ૦—(હે ઋષિવ્રજ તથા યજ્ઞન કરનારાઓ !) અજની ઇન્દ્રા
રાખનારા અમે, તળાવ (અવાડો) ને પાણીથી ભરપૂર કરીએ
તે પ્રમાણે સેંકડો પરાક્રમવાળા અતિ ઉદાર ઇન્દ્રદેવને સોમ-
રસથી આકર્ષક ભરપૂર કરીએ છીએ. ૧

શતંચાયઃશુર્વીનામ્મહર્સંવાસમોશિરામ્ ।

પદ્મિન્મનરીયતે ॥ ૨ ॥

પ૦— શતમ્ । ચા । યઃ । શુર્વીનામ્ । મહર્સમ્ । વા । સમર્હર્સ-
શિરામ્ । આ । ઇત્ । સ્મ્ । નિન્મનમ્ । ન । રીયંતે ॥ ૨ ॥

અ૦—દૂધ વા દહીંમિશ્રિત દહીરો પ્યાઝા હો, અથવા દાંખ પશુ
મિશ્રણ વિનાના શુદ્ધ સોમરસના સેંકડો પ્યાઝા હો, તથાપિ
પાણી જેમ ડાઘાણવાળા જમીન તરફ વહે છે તે પ્રમાણે જે
ઇન્દ્રદેવની સોમરસ તરફ અવશ્ય પ્રવૃત્તિ થાય છે (તે ઇન્દ્ર
અમારા ઉપર અનુગ્રહ કરે.) ૨

સંયન્મદાંયશુષ્મિર્ણાનાર્ણસ્યોદરૈ ।

સમુદ્રોનવ્યર્ચોદધે ॥ ૩ ॥

૧૦—સમ્ । યત્ । મદાંય । શુષ્મિર્ણે । આના । હિ । અન્ય । ઉદરૈ ।

સમુદ્ર । ન । ત્યર્ચં । દધે ॥ ૩ ॥

અ૦—જે (પૂર્વોક્ત) સેંકડે અને હજારો આલા સોમરસ તે બળવાન ઇન્દ્રદેવના હિરમા એકત્ર થઇ આનંદ આપે છે. ત્યાથી સમુદ્રની પેઠે તે સર્વત્ર વ્યાપ્ત થાય છે. ૩

અયમ્તેસમંતસિકૃપોત્તદ્વગર્ભધિમ્ ।

વચસ્તદ્વિન્નઓદસે ॥ ૪ ॥

૧૦—અયમ્ । હમ્ । તું । સમ્ । અતૈમિ । કૃપોત્તદ્વગ્ । ગર્ભદ-

ધિમ્ । વચ્ઃ । તત્ । ચિત્ । ન્ । ઓર્હસે ॥ ૪ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ ! આ સોમ તારા માટે કાઢેલો છે. કૃપોત્ (કષુતર) જેમ કૃપોત્તી પ્રત્યે પ્રેમથી ગમન કરે તેમ તું આ સોમરસ પ્રત્યે પ્રેમથી આગમન કરે છે અને તેથીજ તું અમારી સ્તુતિનો શ્રીકાર કરે છે. ૪

સ્તોત્રંરાધાનાંપતેર્ગિર્વીહોવીર્યસ્યંતે ।

વિભૂતિરસ્તુસૂનૃતા ॥ ૫ ॥ ૨૮ ॥

૧૦—સ્તોત્રમ્ । રાધાનામ્ । પતે । ગિર્વીહઃ । વીર । ર્યસ્યંતે ।

વિભૂતિઃ । અસ્તુ । સૂનૃતા ॥ ૫ ॥ ૨૮ ॥

અ૦—હે ધનાધિપને, સ્તુત્ય વીરદેવ ! તારી જે શ્રુતિ કરે છે તેને તારી પ્રિય સત્ય સંપત્તિ સિદ્ધ હો. ૫

ऊर्ध्वस्तिष्ठानकुतयेस्मिन्वाजे शतक्रतो ।

समन्येषु ब्रवावहे ॥ ६ ॥

प०—ऊर्ध्वः । तिष्ठ । नः । कुतये । अस्मिन् । वाजे । शतक्रतो ।
सम् । अन्येषु । ब्रवावहे ॥ ६ ॥

अ०—हे से'कडे । पराक्रमवाणा धन्वदेव ! आ संत्राभ विषे आभारा
संरक्षण्याथे उत्सुक यष्ट विभो रहे. अन्य प्रसंगे आपणु अन्ने
परस्पर इडी रीते हणामणा आक्षीये. ६

योगेयोगेतुवस्तरंवाजेवाजेहवामहे ।

सखायु इन्द्रमूतये ॥ ७ ॥

प०—योगेहयोगे । तैवः हतंम् । वाजेहवाजे । हवामहे । सखायः ।
इन्द्रम् । कुतये ॥ ७ ॥

अ०—प्रत्येक प्रसंगे प्रत्येक संत्राभ वेणा आमे प्रिय सखायो अतिशय
अजवान् धन्वदेवने संरक्षण्याथे आर्क्षान करीये छीये. ७

आषांगमृद्विश्रवंत्सहस्रिणींभिरुतिभिः ।

वाजेभिरुपनोहवम् ॥ ८ ॥

प०—आ । ध्रु । गमत् । यदि । श्रवंत् । सहस्रिणींभिः । कुतिभिः ।
वाजेभिः । उप । नः । हवम् ॥ ८ ॥

अ०—त्यारे धन्व आभारी हाक सांलणशे त्यारे ते से'कडे । संरक्षण्या
भार्ग वडे युक्त यष्ट पोताना अज-वैलव संहित आभारी
समीपे ताजडतोय आवशे. ८

अनुप्रत्नस्योके सोढुवेतुविप्रतिनरम् ।

यंतुपूर्वपिताहुवे ॥ ९ ॥

૫૦— અનુ । પ્રત્નસ્ય । ઓર્વસઃ । હુવે । તુલ્લિદ્વિમ્પ્રતિમ્ । નરમ્ ।
યમ્ । તે । પૂર્વમ્ । પિતા । હુવે ॥ ૯ ॥

અ૦—જે પુરાતન સ્થાનમાંથી (સ્વર્ગમાંથી) અનેક ભક્તો (યજ્ઞમાનો)
પ્રત્યે જનારો છે તે ઇન્દ્રનારને હું આર્પણ કરું છું. અમારા
વડિલો પૂર્વે તેનુંજ આર્પણ કરતા. ૯

તંત્વાંચુયવિશ્વવારાશાસ્પહેપુરુહત ।
સર્વેવસોજરિતૃમ્યઃ ॥ ૧૦ ॥ ૨૯ ॥

૫૦— તમ્ । ત્વા । ચુયમ્ । વિશ્વવાર । આ । શાસ્મહે । પુરુહ-
હત । સર્વે । વસો । જરિતૃમ્યઃ ॥ ૧૦ ॥ ૨૯ ॥

અ૦—હે સર્વવરણીય !, હે બહુશ્રુત ! હું સખા ! હે નિવાસહેતો !
સ્તોતાઓના અનુગ્રહાર્થે અમે ત્હારી પ્રાર્થના કરીએ છીએ
૧૦ (૨૯)

અસ્માકૈશિમિળીનાંસોમપા.સોમપાત્રામ્ ।
સર્વેવજ્ઞિન્તસર્વીનામ્ ॥ ૧૧ ॥

૫૦—અસ્માકમ્ । શિમિળીનામ્ । સોમંદપાઃ । સોમંદપાત્રામ્ । સર્વે ।
વજ્ઞિન્ । સર્વીનામ્ ॥ ૧૧ ॥

અ૦—હે સોમપાન કરનાર સખા વજ્રધારી ઇન્દ્રદેવ ! અમે દીર્ઘ
સુવટી (હડપથી) વાળા સોમપાન કરાવનારને ત્હારા પ્રસાદ
વડે ગૌસંપત્તિ પ્રાપ્ત હોલ ૧૧

તથાતર્દસ્તુસોમપાઃસર્વેવજ્ઞિન્તર્યાકૃણુ ।
યથાંતુરમસોષ્ટયે ॥ ૧૨ ॥

પ૦—તથા । તત્ । અસ્તુ । સોમદ્વિપાઃ । સર્વૈ । વૃજિન્ । તથા ।
કૃણુ । યર્થા । તે । ઊર્શમસિ । દૃષ્ટ્યૈ ॥ ૧૨ ॥

અ૦—હે સોમપાન કરનાર સખા વળધારી ઇન્દ્રદેવ ! અમારી અભિલાષાઓ સિદ્ધ થાય તે અર્થે અમે ત્હારા અનુગ્રહની ઇચ્છા કરીએ છીએ; ને અભીષ્ટ વસ્તુઓ અમને સિદ્ધ થાય તેમ કર. ૧૨

રેવર્તીર્નિઃસધમાદૃન્દ્રેસન્તુતુર્વિવાજાઃ ।

સુમન્તોયામિર્મદૈમ ॥ ૧૩ ॥

પ૦—રેવર્તીઃ । નઃ । સધદ્યૈર્મદૈ । ઇન્દ્રૈ । મન્તુ । તુર્વિવાજાઃ ।
સુદ્યૈર્મદૈઃ । યામિઃ । મદૈમ ॥ ૧૩ ॥

અ૦—ઇન્દ્રદેવ અમારા ઉપર પ્રસન્ન હો. અમને ક્ષીરાન્ધાદિ ધન સંપન્ન, પુષ્કળ બળવાળું ગોધન સિદ્ધ હો. અન્નસંપન્ન એવા અમે તે ગોધન વડે આનંદિત થઇએ. ૧૩

આયત્વાયાન્ત્મનાસસ્તોતૃભ્યોઽધૃષ્ણવિયાનઃ ।

ઋણોરક્ષન્નચત્રયોઃ ॥ ૧૪ ॥

પ૦—આ । યુ । ત્વાૈદવાન્ । તૈર્મના । આસઃ । સ્તોતૃદ્વિભ્યઃ ।
ધૃૈણો । ઇયાનઃ । ઋણોઃ । અક્ષમ્ । ન । ચત્રયોઃ ॥ ૧૪ ॥

અ૦—હે ધૈર્વશાળી ઇન્દ્રદેવ ! ત્હારા જેવા દેવ અમને ત્હારા અનુગ્રહથી જ પ્રાપ્ત થયો. અમે ત્હારી પ્રાર્થના કરીએ છીએ. રથચક્ષના અક્ષ પ્રમાણે તું સ્તોતાજનો ઉપર અનુગ્રહ કરીને અભીષ્ટ વસ્તુ અવસ્ય જલ્દી પ્રાપ્ત કરાવ્ય. ૧૪

આયદુવંશતક્રતવાકામંજરિતૃણામ્ ।

ઋણોરક્ષંનશર્ચીભિઃ ॥ ૧૫ ॥ ૩૦ ॥

૫૦— આ । યત્ । દુવં । શતક્રતો- । આ । કામમ્ । જરિતૃ-
ણામ્ । ઋણોઃ । અર્ક્ષમ્ । ન । શર્ચીભિઃ ॥ ૧૫ ॥ ૩૦ ॥

અ-—હે સેંકડે પરાક્રમવાળા ઇન્દ્રદેવ ! સ્તોતાઓ જે કાષ અબાણ
ધનની અભિલાષા કરે છે તેમને તું ત્હારા ચક્રના અક્ષની પેઠે
જલ્દી પ્રાપ્ત કરાવે છે. ૧૫ (૩૦)

* શશ્વદિન્દ્રઃપોમુથઙ્ગિર્જિગાયુનાનંદઙ્ગિઃશશ્વસઙ્ગિર્ધનનિ ।

સનોહિરપ્યરયંદસનોવાન્ત્સનઃસનિતાસનપ્રેસનોદાત્ ॥ ૧૬ ॥

૫૦— શશ્વત્ । ઇન્દ્રઃ । પોમુથતૈઙ્ગિમિ । જિગયુ । નાનંદતૈઙ્ગિમિઃ ।
શશ્વસતૈઙ્ગિમિ । ધનનિ । સ- । નુઃ । હિરપ્યરયમ્ ।
દંસનોઘ્વાન્ । સઃ । નુઃ । સનિતૌ । સનયૈ । મ । નુઃ ।
અદાત ॥ ૧૬ ॥

અ-—પોતાના ધુરધુર કરનારા, દણ્યુદણ્યનારા તથા જોરથી શ્વાસો-
શ્વાસ લેનારા અશ્વો વડે આ અહબૂત પરાક્રમવાળા ઇન્દ્રે
શત્રુ પાસેની સંપત્તિ વારંવાર જીતી લીધી છે. આ ઉપાર દેવે
અમારા વૈભવ વૃદ્ધિ પામે તે માટે અમને સુવર્ણ રથ અર્પણ
કર્યો ૧૬

* તસ્માદિન્દ્રઃપ્રત્યમાનઃપ્રીતોમનસાહિરપ્યરયંદસો-
તમેતયાપ્રતીયાયશશ્વદિન્દ્રઃ । વે० બ્રા० ૭-૧૬. ।

* आश्विनावर्त्वावत्युपायातंशवीरया ।

गोर्मदस्त्राहिरण्यवत् ॥ १७ ॥

प०—आ । अश्विनौ । अश्वमेधवत्पा । इषा । यातुम् । शैवीरया ।

गोर्मदत् । दस्त्रा । हिरण्यवत् ॥ १७ ॥

अ०—हे अश्विदेवो ! अष्ट अश्वो वडे परिपूर्ण अन्नसंपत्ति सह
आगमन करो. हे पराक्रमी देवो ! (तमारी कृपा वडे) अमारा
धरमां पुष्कण गोधन तथा सुवर्ण छे. १७

समानयोजनोहिवांरथोदस्त्रावर्मर्त्यः ।

समुद्रेअश्विनेर्यते ॥ १८ ॥

प०—समानयोजनः । हि । वाम् । रथः । दस्त्रौ । अर्मर्त्यः ।

समुद्रे । अश्विना । ईर्यते ॥ १८ ॥

अ०—हे पराक्रमी देवो ! तमारे रथ अन्तेनो भण्ण ओक कदापि
नाश न पात्रे ओवो छे. हे अश्विदेवो ! ते आंतरिक्ष मध्ये
गमन करे छे. १८

न्यअन्यस्यमूर्धनिचक्ररथस्ययेमयुः ।

परिद्यामन्यदीयते ॥ १९ ॥

प०—नि । अन्यस्य । मूर्धनि । चक्रम् । रथस्य । येमयुः । परि ।

द्याम । अन्यत् । ईर्यते । ॥ १९ ॥

अ०—(हे अश्विदेवो !) तमारा रथनु ओक अहम् पर्वत उपर

* तमिन्द्रदद्यादाश्विनोनुस्तुष्टयत्पोत्सहयामरतिमो-
श्विनोनुष्टायानउत्तरेणतृचेनेति । पं० ब्रा० ७-१६ ।

રથાપ્તુઃ. બીજું ચક્ર ઘુસોડની આસપાસ પરિભ્રમણ કરે
છે. ૧૯

કસ્તુપઃ કઘપ્રિયે મુજે મર્તી અમર્ત્યે ।
કેનંધસે વિભાવરિ ॥ ૨૦ ॥

૧૦—કઃ । તે । ઉપઃ । કઘપ્રિયે । મુજે । મર્તીઃ । અમર્ત્યે ।
કમ્ । નેનંધસે । વિભાવરિ ॥ ૨૦ ॥

અ૦—હે સ્તુતિ પ્રિય ! હે અમર ઉપે ! ક્યો મર્ત્ય પ્રાણી તારા
ઉપભોગને યોગ્ય છે ? હે તેજસ્વિનિ ! તુ કેના પાસે જાયછે ? ૨૦

વ્યંહિતે અમંન્મયાન્તાદાપરાકાન્ ।
અશ્વેનચિત્રે અરુપિ ॥ ૨૧ ॥

૧૦—વ્યમ્ । હિ । તે । અમંન્મહિ । આ । અન્તૌત્ । આ ।
પરાકૌન્ । અશ્વૈ । ન । ચિત્રે । અરુપિ ॥ ૨૧ ॥

અ૦—હે વ્યાપનશીલ, વિચિત્ર માનિમાન અશ્વપ્રભે ઉપે ! અમે
(મર્ત્યો) તારા સ્વરૂપને સમીપ કે દૂર જાણવાને સમર્થ નથી. ૨૧

ત્વંત્યેભિરાગદિવાર્જેભિર્દુહિતદિવઃ ।
અસ્મેરયિનિધોરય ॥ ૨૨ ॥ ૩૧ ॥

૧૦—ત્વમ્ । ત્યેભિઃ । આ । ગૃહિ । વાર્જેભિઃ । દુહિત । દિવઃ ।
અસ્મે । રયિમ્ । નિ । ધોરય ॥ ૨૨ ॥ ૩૧ ॥

અ૦—તે તે સર્વ અન્નાદિ-સંપત્તિ સહ તું અત્ર આગમન કર.
તું અમને ધનસંપન્ન કર. ૨૨ (૩૧)

મૂક્ત ૩૦.

- ૧ ક્રિધિમ્ = કૃપમ્ = તળાવ. (કૃતીછેદને).
- ૨ સમાશિરાં = સમાચીન આશિર (દહીં દૂધ) વડે મિશ્રિત.
- ૩ પદુરીયતે = અવશ્ય પ્રવૃત્ત થાય છે.
- ૪ ક્યઘઃ = વ્યાપ્તિ.
- ૫ સમતસિ = સતત પ્રાપ્ત કરે છે. (અતસાતાયગમન).
- ૬ ઓદયે = પ્રાપ્ત કરે છે. (ઉદિરઅર્દને).
- ૭ તથસ્તરં = અત્યંત જળવાન.
- ૮ ઘન્નસ્ય = પુરાતન.
- ૯ જરિતૃમ્યઃ = સ્તોતાઓના અનુબ્રહ્મર્થ (જરતિઃ સ્તુતિકર્મા).
- ૧૦ ઉદમસિ = હૃદયે કરીએ જીવ્યે (વશકાન્તૌ).
- ૧૧ મધમાદે = અસ્માભિઃ સહદયંયુક્તેમસિ = અમારા ઉપર પ્રસન્ન થતાં.
- ૧૨ શ્રુમન્નઃ = અન્ન સંપન્ન.
- ૧૩ ત્યાયાન્ = તારા જેવે.
- ૧૪ ત્મતા = તારા અનુબ્રહ્મી.
- ૧૫ આઋણોઃ આનીયમશ્વિષ્ણુ = પ્રાપ્ત કરાવે (ઋણગતૌ).
- ૧૬ ધ્રુણો = ધૈર્વશાલી (ધૃષ્ટાણાગહમ્યે .
- ૧૭ દુયઃ = અબીષ્ટ ધન.
- ૧૮ પ્રોપુયદ્ધિઃ = કુરકુર કરનારા (પ્રોપૃપર્યાતૌ).
- ૧૯ મનિતા = દાતા.
- ૨૦ શયોગ્યા = પ્રેર્યમાણયા = પ્રેરાતા (શુગતૌ).
- ૨૧ નમુદ્ર = અન્તરિક્ષ મધ્યે સમુદ્રવન્ત્યસ્માદાપઃનમમિ-
દ્રયન્ત્યેનમાપઃ મંમોદન્તેસ્મિન્મૂતાનિનમુદકોમયતિ
સમુત્તોતિષા (નિ. ૧. ૧૦).

૨૨ નક્ષત્રે = આપ્નોષિ = પ્રાપ્ત કરે છે. (નૃસપ્તપ્રજ્ઞણક્ષગતી).

૨૩ કથપ્રિયે = સ્તુતિપ્રિય. (કથવાક્યપ્રવચ્ચે).

૨૪ અશ્વે = વ્યાપનશીલ. (અશૂઘ્યાસી).

૨૫ અન્તાત્ = સમીપ પર્વત.

૨૬ પરાક્રાત્ = દૂર પર્વત.

૨૭ અરુષિ = આરોચમાને = અરુચ્યમે.

સૂક્ત ૩૧.

ઋષિઃ—આંગિરસદિરશ્વસ્તૃષઃ દેવતાઃ—અગ્નિઃ ૭૮૬-૧૧-૧૮
ત્રિષ્ટુબ્, બાહી જયતી.

* ત્વમગ્નેપ્રથમોઅંગિરાઋષિર્દેવોદેવાનામભવઃશિવઃસર્વા ।
તવદ્વતેકૃવયોવિદ્મનાપસોજાયન્તમરુતોભાર્જતદૃષ્ટયઃ ॥ ૧ ॥

૫૦— ત્વમ્ । અગ્ને । પ્રથમઃ । અંગિરાઃ । ઋષિઃ । દેવઃ । દેવા-
નામ્ । અભવઃ । શિવઃ । સર્વા । તવ્ । વ્રતે । કૃવયઃ ।
વિદ્મનાઅપસઃ । અજાયન્ત । મરુતઃ । ભાર્જતદૃષ્ટયઃ ॥ ૧ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! તું દેવોનો દેવ, આઘ અંગિરસ ઋષિ જેવો
છે. (અન્ય દેવોને) તું કલ્યાણકારક મિત્ર સ્વરૂપ હો. આ
બુદ્ધિશાલી, કર્મકુશળ વા યાનસંપન્ન, દેહીપ્રમાન આયુધવાળા,
મરુદેવો તારા કર્મની સદાપતા માટે ઉત્પન્ન થયા છે.

* ચેદ્ધારાઆમંસ્તેદ્ધિસોમયન્ । પે૦ ઘા૦ ૩ ૩૪ ।

ત્વમગ્નેપ્રથમોઅંગિરસ્તમઃકવિર્દેવાનાંપરિભૂષસિન્નતમ્ ।

વિશ્વસ્મૈભુવનાયમેધિરોદ્દિમાતાશયુઃકતિષાન્નિદાયવૈ ॥૨॥

પ૦— ત્વમ્ । અગ્ને । પ્રથમઃ । અંગિર દત્તમઃ । કવિઃ । દેવાનાંમ્ ।
પરિ' । ભૂષસિ ।ન્નતમ્ । વિદ્મુઃ । વિશ્વસ્મૈ । ભુવનાય ।
મેધિરઃ । દ્વિદિમાતા । શયુઃ । કતિષાન્નિદાયવૈ ॥ ૨ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! આજ અંગિરા તથા આજદેવ તુંજ છે.
તું અતિ બુદ્ધિશાસી છે. અન્ય દેવાનાં યાવત્ કર્મોને તુંજ
ઓમેર શોભાવનાર છે. (આર્ક્ષનીય આદિ અનેક રૂપ ધારણ
કરનાર) સર્વંયાપક, બુદ્ધિમાન, અરણીરૂપી જે માતાવાળો,
અથવા ઉભય લોકનો નિર્માતા એવો તું મનુષ્યાર્થે ધેરધેર
અનેક પ્રકારે નિવાસ કરનારો છે. ૨

ત્વમગ્નેપ્રથમોમાતૃરિશ્વનઆવિર્ભવસુક્રતૂયાવિવસ્વતે ।

અરેજેતારોદસીહોતૃવૂર્યેસંઘોર્ભરમયંજોમહોર્વસો ॥ ૩ ॥

પ૦— ત્વમ્ । અગ્ને । પ્રથમઃ । માતૃરિશ્વને । આવિઃ । મુવ ।
સુક્રતુહયા । વિવસ્વતે । અરેજેતાંમ્ । રોદસી । હોતૃહૂર્વ્યે ।
અસંઘનોઃ । ભારમ્ । અયંજઃ । મૂહઃ । વસો ॥ ૩ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! માતૃરિશ્વા (વાયુ)ની અપેક્ષાએ તું પહેલો છે.
તું રૂડા કર્મેચ્છુ, ત્હારી પરિચર્યા કરનાર (મજ્જમાન) અર્થે
પ્રગટ હો. (ત્હારું સામર્થ્ય જોઈને) સ્વર્ગ તથા પૃથિવી
લોક કંપવા લાગ્યાં. યજ્ઞ વિષે સર્વ જાર વહન કરનાર તુંજ
છે. હે ધનસંપન્ન અગ્નિદેવ ! પૂન્યદેવાને યજ્ઞ પહોંચાડનાર
તુંજ છે. ૩

ત્વમગ્નેમનંવેદ્યામવાશયઃપુરુરવસેમુકૃતૈમુકૃત્તરઃ ।

શ્વાત્રેણયપિત્રોર્મુચ્યસેપરિત્વાપૂર્વમનયન્નાપરંપુનઃ ॥ ૪ ॥

૫૦- ત્વમ્ । અગ્ને । મનંવે । દ્યામ્ । અવૌશયઃ । પુરુરવસે ।
મુકૃતૈ । મુકૃત્તરઃ । શ્વાત્રેણૈ । યત્ । પિત્રોઃ ।
મુચ્યસે । પરિ' । આ । ત્વા । પૂર્વમ । અનયન્ । આ ।
અપરમ્ । પુનરિતિ ॥ ૪ ॥

અન્—હે અગ્નિદેવ ! મનુના અનુગ્રહાર્થે તેં છુલોકની ડિંડિમ-પ્રસિદ્ધિ
કરી. (અર્થાત્ છુલોક કર્મસાધ્ય છે એમ પ્રગટ કયું). ત્હારી
પરિચર્યા કરનાર પુરુરવા રાજાના અનુગ્રહાર્થે તેં અત્યંત સુંદર
કાર્યો કર્યાં. ત્વરાથી મંથન કરતાં પિતારૂપ અરણ્યથી તું ન્યારે
ચોમેર પ્રગટ થાય છે ત્યારે ઋત્વિજો તુને લક્ષ જઈને
(વેદિના) પૂર્વ ભાગમાં (આહવનીય રૂપે) તથા તે પછી (આહ-
વન્યરૂપે) પશ્ચિમ ભાગમાં સ્થાપન કરે છે. ૪

ત્વમગ્નેવૃષભઃપુષ્ટિર્વર્ધનંઽર્ચતસ્તુવેભવસિશ્રુવાય્યઃ ।

યઆહુતિર્પરિવેદાવર્ષદકૃતિમેકાંયુરમેવિશંઆવિવાસસિ ॥ ૫ ॥

૫૦- ત્વમ્ । અગ્ને । વૃષભઃ । પુષ્ટિર્વર્ધનઃ । ઽર્ચતસ્તુવે ।
મવસિ । શ્રુવાય્યઃ । યઃ । આહુતિમ્ । પરિ' । વેદે ।
વર્ષદકૃતિમ્ । એકંઽર્ઘ્યૈઃ । અગ્રૈ । વિશંઃ । આહવિવા-
સૈસિ ॥ ૫ ॥

અન્—હે અગ્નિદેવ ! સંપતિનો વરસાવનાર, એશ્વર્થવર્ધક એવો તું
(હવિ અર્પણ કરવા) ઘીની સુગા (પળા) ઉપે ધારણ કર-
નારના અનુગ્રહાર્થે સ્તવનીય છે. જે બ્રહ્મા વર્ષદકાર-પૂર્વક

આદિતિ અર્પણ કરે છે તેને તું મુખ્યાન્ન અર્પણ કરીને
ચોમેર અનુકુલ પ્રળ પ્રગટ કરે છે. ૫

ત્વમ્પ્રેવૃજિનર્વર્તનિનરંસર્કમંન્પિપર્પિવિદ્યૈવિચર્ષણે ।

યઃશૂરંસાતાપરિતક્મ્યેધનેદ્ધ્રેમિંશ્ચિત્સમૃતાહંસિભૂયંસઃ ॥ ૬ ॥

૫૦— ત્વમ્ । અગ્ને । વૃજિનઃર્વર્તનિમ્ । નરંમ્ । સર્કમંન્ । પિપર્પિ ।

વિદ્યૈ । વિહર્ષણે । યઃ । શૂરંસૌતા । પરિતૈત્કમ્યે । ધને ।

દ્ધ્રેમિઃ । ચિત્ । સમૃદ્ધૈતા । હંસિ । ભૂયંસઃ ॥ ૬ ॥

અ૦—હે વિસિષ્ટગાન યુક્ત અગ્નિદેવ ! વિસ્તૃતમાર્ગી (સદાચારરહિત)
પુરુષને તું ચોખ્ખમાર્ગે પ્રવર્તાવનાર, પાલન કરનાર છે. ચોમેર
પ્રાપ્તવ્ય ધનની પેઠે શૂરો ને પ્રિય એવું યુદ્ધ પ્રાપ્ત થતાં તું
અદ્ય મનુષ્યો વડે પણ પ્રાદ વેરીઓને નાશ પમાડે છે. ૬

*ત્વંતમ્પ્રેઅમૃતત્વદંત્તમેર્મતદધાસિશ્રવંસેદિવેદિવે ।

યસ્તાતપ્રાણહૃમયાયુજન્મનેમયઃકૃણોપિમયમાર્ચંસૂરયૈ ॥ ૭ ॥

૫૦— ત્વમ્ । તમ્ । અગ્ને । અમૃતત્વે । ત્વદંતમેર્મ । મર્મતમ્ ।

દધાસિ । શ્રવંસે । દિવેદિવે । યઃ । તપ્રાણઃ । હૃમયાય ।

જન્મને । મયઃ । કૃણોપિ । પ્રૈયઃ । આ । ચુ । સૂરયૈ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! આ ત્હારી સેવા કરનાર (અભિય) યજ્ઞમા-
નને તું પ્રતિદિન અન્નાર્થે ઉત્કૃષ્ટ મરણ્યરહિત પદને પ્રાપ્ત
કરાવે છે; ઉભય પ્રકારનાં (દ્વિપદ તથા ચતુષ્પદ) પ્રાણિઓની
અત્યંત ઇચ્છા કરનારને તું ચોમેર મુખ તથા અન્ન પ્રાપ્ત
કરાવે છે. ૭

त्वंनोअग्नेसुनयेधनानांयशसंकारुंहुहिस्त्वानः ।

ऋध्यामकर्मापसान्वेनदेवैर्द्यावापृथिवीप्रावतनः ॥ ८ ॥

५०— त्वम् । नः । अग्ने । सुनये । धनानाम् । यशसम् ।
 कर्मा । ऋध्याम् । कर्म । अस्मै ।
 नरेन । देवैः । द्यावापृथिवी । प्र । अवतम् । नः ॥ ८ ॥

अ०—हे स्तुति कराता अग्निदेव ! धनदानार्थं तुं अग्ने मराररी
 कर्मकर्ता पुत्र संपादन कर्तुं ते नूतनप्राप्त पुत्र वडे अमारां
 (यागदानादिक) कर्मो वृद्धिमत हो। अन्य देवो सत्पतमान
 " तु तथा पृथिवी देवता अमार्हं संरक्षण करो। ८

त्वंनोअग्नेपित्रोरूपस्यआदेवोदेवेष्वनवद्युजागृविः ।

तनूकृद्वोधिप्रमंतिश्चकारवेत्वंकल्याणवसुविम्बुमोपिपे ॥ ९ ॥

५०— त्वम् । नः । अग्ने । पित्रोः । उपहस्ये । आ । देवः ।
 देवेषु । अन वद्य । जैगृविः । तनूकृत । मोधि । प्रमंतिः ।
 नु । कौरवे । त्वम् । कल्याण । वसु । विम्बम् । आ ।
 ऊपपे ॥ ९ ॥

अ०—हे होपरहित अग्निदेव ! सर्व देवो मध्ये तुं जगत्क छे.
 द्यावापृथिवीश्च मातृपितानी समीपमां वतमान सतो तुं
 पुत्ररूपे शरीर धारण करनेार यत्ने अग्ने अनुमद कर्तुं तुं
 " कर्मकर्ता यजमानार्थ (अनुमद इषी) अकृतशुद्धिसंपन्न हो।
 " हे भगवत्स्वरूप अग्निदेव ! तुं यजमानोने अग्नित संपत्ति
 प्राप्त करानार छे। ९

ત્વમગ્નેપ્રમંતિસ્ત્વંપિતાસિનસ્ત્વંવયસ્કૃત્ત્વંજામયોવયમ્ ।
સંત્વારાયઃશુતિનઃસંસદ્દસ્રિણઃસુહૃદૈર્યન્તિત્રતૃપામદામ્ય

॥ ૧૦ ॥ ૩૩ ॥

૧૦— ત્વમ્ । અગ્ને । પ્રમંતિઃ । ત્વમ્ । પિતા । અમિ । નઃ ।
ત્વમ્ । વય ઠકૃત્ । સં । જામયઃ । વયમ્ । મમ્ । ત્વા ।
રાયઃ । શુતિનઃ । સમ । મહસ્રિણઃ । સુહૃદૈર્મ્ । યન્તિ ।
ત્રતૃપામ્ । અદામ્ય ॥ ૧૦ ॥ ૩૩ ॥

અ●—હે અગ્નિદેવ ! તું (અનુગ્રહ ૩૫) અતિશય બુદ્ધિમાન છે.
તું અમારો પાલક છે તું અમારો આયુષ્ય-પ્રદાતા છે; અમે
તારા બાંધવો છીએ. હે અદ્વિસનીય દેવ ! તું શોભન પુરુષ
યુક્ત, ક્રમેનિ પાલક છે. ત્વને સેંકડો, દશ્વરો સંપત્તિઓ
સંપ્રાપ્ત થાય છે ૧૦ (૩૩)

*ત્વામગ્નેપ્રથમમાયુમાયર્વેદેવાઅકૃણ્વન્નર્હપસ્યવિશ્વપતિમ્ ।
ઈલામકૃણ્વન્મનુપસ્યશાસર્નીપિતુર્યત્પુત્રોમર્મકસ્યુજાયતે ॥૧૧॥

૧૦— ત્વામ્ । અગ્ને । પ્રથમમ્ । આયુમ્ । આયર્વે । દેવાઃ ।
અકૃણ્વન્ । નર્હપસ્ય । વિશ્વપતિમ્ । ઇલામ્ । અકૃણ્વન્ ।
મનુપસ્ય । શાસર્નીમ્ । પિતુઃ । યત્ । પુત્રઃ । મર્મકસ્ય ।
જાયતે ॥ ૧૧ ॥

અ●—હે અગ્નિદેવ ! પૂર્વે દેવોએ તુને મનુષ્યસ્વરૂપ નડુપરાગ્નનો
મનુષ્યસ્વરૂપ સેનાપતિ કરેલો; મનુની પુત્રી ઇલાને ધર્મોપદેશ

* દદાવેમાનધીયજ્ઞાનુકાશિગ્યાસીત્ । તે० ઘા० ૧-૧-૪ ।

તરીકે સ્થાપિત કરી. આરા પિતા અગ્નિને. ઘનં પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. ૧૧

ત્વનો અગ્નેતવદિવપાયુભિર્મુષોનો રસતન્વંશ્વચ્ચ ।

ત્રાતાત્લોકસ્યતનયેગર્વામસ્યનિમેષંરક્ષમાણસ્તવંશ્વતે ॥ ૧૨ ॥

૫૦— ત્વમ્ । નઃ । અગ્ને । તવં । દેવ । પાયુઘ્ભિઃ । મુષોનઃ ।
રસ । તન્વંઃ । ચ । વન્ધ્ય । ત્રાતા । ત્લોકસ્ય । તનયે ।
ગર્વામ્ । અસિ । અનિદમેષમ્ । રક્ષમાણઃ । તવં । શ્વતે ॥ ૧૨ ॥

અ—હે વંશીય અગ્નિદેવ ! ત્હારી કૃપા વડે અમોને સપતિમાન કરીને ઘં અમારું સંરક્ષણ કર્યું. અમારા પુત્રોનું પણ ઘં સંરક્ષણ કર્યું. અમારા પુત્ર પ્રોત્સાહિત થાયકર્મ વિષે તું નિરંતર સંરક્ષણ કરનાર છે. તેમનાં ગાવવાછડાં આદિ ધનતું પણ ઘં સંરક્ષણ કરનાર છે. આ રીતે ત્હારી કૃપાનો કાંઈ પારજ નથી. ૧૨

ત્વમગ્નેયજ્યંવેપાયુરન્તરોત્તિપંગાયંચતુરસૃધ્યસે ।

યોરાતહ્યોવૃકાયુધાયસેકીરેશ્ચિન્મશ્નંમનસાવુનોપિતમ્ ॥ ૧૩ ॥

૫૦— ત્વમ્ । અગ્ને । યજ્યંવે । પાયુઃ । અન્તરઃ । અન્નિપંગૈર્ધૈ ।
ચતુઃશ્ચ । સૃધ્યસે । યઃ । રાતહ્યઃ । ઐવૃકાય ।
ધૈર્ધસે । કીરેઃ । ચિત્ । મન્ત્રમ્ । મનસા । વુનોષિ ।
તમ્ ॥ ૧૩ ॥

અ—હે અગ્નિદેવ ! સમીપવર્તી સતો ઘં યજ્ઞમાનનું પરિપાસન કરનાર છે. યજ્ઞનો રાક્ષસ બાધ કરે નહિ તે અર્થે વ્વાલાશ્વી ચાર નેત્રો વડે ઘં ચારે દિશામાં પ્રત્યક્ષિત થયો છે. નિરૂપદવી, સર્વનું પોષણ કરનાર ઘં તેને હવિ અર્પણ કરનાર

સ્તોતાની સ્તુતિનો તું અંતઃકરણપૂર્વક સ્વીકાર કરે છે. ૧૩

*ત્વમગ્નેઋશંસાયવાઘતૈસ્પાર્હ્યદ્રેક્ષ્ણઃપરમંવનોપિતૃત્ ।

આધ્રસ્યંચિત્પ્રમંતિરુચ્યસેપિતાપ્રપાકુંશાસ્મિપ્રદિશૌવિદુષ્ટરઃ ૧૪

૫૦— ત્વમ્ । અગ્ને । ઋશંસાય । વૌષતૈ । સ્પાર્હમ્ । યત્ ।

દ્રેક્ષ્ણઃ । પરમમ્ । વનોપિ । તત્ । આધ્રસ્યં । ચિત્ ।

પ્રમંતિઃ । ઉચ્યસે । પિતા । પ્ર । પૌકમ્ । શાસ્મિ । પ્ર ।

દિશઃ । વિદુઃ દત્તરઃ ॥ ૧૪ ॥

અ. — હે અગ્નિદેવ ! બહુ પ્રખ્યાત ઋત્વિજૂના કલ્યાણ અર્થે તું સ્પૃહણીય ઉત્તમ ધનની કામના કરે છે. છેક દુર્બલ યજમાન નો પણ તું ઉત્કૃષ્ટ પરિપાલક છે એમ (વિદ્વાન પુરુષો) કહે છે; આલૌકિક જ્ઞાનવાળો એવો તું બાળ (અર્થ) યજમાન તથા (પ્રાચ્યાદિ) દિશાનો (અશાસ્ત્ર) માર્ગદર્શક છે. ૧૪

ત્વમગ્નેપ્રયંતદક્ષિણંનરંવર્મેવસ્યૂતંપરિપાસિવિશ્વતઃ ।

સ્વાદુક્ષદ્વાયોર્વસતૌસ્યોનૃકુજીવિયાજંયજંતેસોપમાદિવઃ ।

॥ ૧૫ ॥ ૩૪ ॥

૫૦— ત્વમ્ । અગ્ને । પ્રયંતદક્ષિણમ્ । નરંમ્ । વર્મેદૃશ્વ

સ્યૂતમ્ । પરિ । પાસિ । વિશ્વતઃ । સ્વાદુક્ષદ્વાયો । યઃ ।

વસતૌ । સ્યોનૃં દક્રુત્ । જીવદ્યાજમ્ । યજંતે । સઃ ।

ઉરદમા । દિવઃ । ॥ ૧૫ ॥ ૩૪ ॥

* ૧ પથ્યાઋષ્યસ્તિમયજનપ્રાચીમેવતયાદિશંપ્રાજાનન્નગ્નિનાદક્ષિણેતિ । તૈ. સં. ૬-૧-૫. ૨ અથોપન્નં ધરમવૃણીતમયૈષપ્રાચીદિશંપ્રજાનાથાગ્નિનાદક્ષિણામિતિ । તે. ધ્રા. ૧-૭. ૧

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! દક્ષિણા દેનાર યજમાનને નિશ્ચિદ્ધ કવચની પેઠે તું ચોમેર પરિપાલન કરે છે. જે યજમાન (ભક્ત) પોતાને ઘેર આવેલા અતિથિને સ્વાદિષ્ટ અન્ન વડે સંતુષ્ટ કરનાર, તને હવિ અર્પણ કરનાર છે તે સ્વર્ગોપમ છે. ૧૫ (૩૪)

इमामग्नेशरणिमीमृषोनइममध्वान्यमगामदूरात् ।

आपिःपिताप्रमतिःसोम्यानांभृषिरसृषिकृन्मर्त्यानाम् ॥ १६ ॥

૧૦— હુમામ્ । અગ્ને । શૌરૈણિમ । મીમૃષૈઃ । નુઃ । હુમમ્ । અધ્વાન્મ । યમ્ । અગામ । દૂરાત્ । આપિઃ । પિતા । પ્રદમતિઃ । સોમ્યાનામ્ । ભૃષિઃ । અસિ । ઋષિકૃત્ । મર્ત્યાનામ્ ॥ ૧૬ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! અમે ત્હારી કાષ્ઠ પણ આસાનો હોપ કરેલ હોપ તેની ક્ષમા કર્યું. ત્હારા (અગ્નિહોત્રાદિષ્પ) માર્ગથી દૂર ચાલ્યા હોઈએ તેની ક્ષમા કર્યું. સોમ અર્પણ કરનાર અનુક્રાતાઓનો તું પાંધવ, પાલક, ઉત્કૃષ્ટ બુદ્ધિવાળો કર્મનિર્વાહક, અપિપદ દેનાર છે. ૧૬

मनुज्वदमंगिरस्वदंगिरोययातिवत्सदनेपूर्ववच्छुचे ।

अच्छंयाहावंहोदैव्यंजनमासादयवर्हिपियक्षिचप्रियम् ॥ १७ ॥

૧૦— મનુજ્વત્ । અગ્ને । અંગિરસ્કત્ । અંગિરઃ । યયાતિદ્વત્ । સદને । પૂર્વદ્વત્ । શુચે । અચ્છં । યાહિ । આ । વહ । દૈવ્યમ્ । જનમ્ । આ । માદય । વર્હિષિ । યક્ષિ । ચ । પ્રિયમ્ ॥ ૧૭ ॥

અ૦—હે પવિત્ર અંગિરા (હવિ ગૃહણ કરવા સર્વત્ર ગમન કરનાર)
અગ્નિદેવ ! મનુ, અંગિરા, યયાતિ તથા અમારા પૂર્વજોના
યજુની પેઠે તું યજુમધ્યે પ્રયાણ કર્યું. ત્યાં દેવોને આપ્યું. તેમને
હર્ષ પર એસાડ્યું અને પ્રિય હવિ અર્પણ કર્યું. ૧૭

પુતેનાગ્નેવ્રક્ષણાવાવૃધસ્વશક્તીંવાયત્તેવકૃમાવિદાવા ।

ઉતપ્રજેષ્યભિવસ્યોઽસ્માન્તસંનઃસૂજસુમત્યાવાર્જવન્ ॥૧૮॥૩૫.

૧૦— પુતેનં । અગ્ને । વ્રેક્ષણા । વૃધસ્વ । શક્તીં । તે ।
વૃક્રમ । વિદા । વા । ઉત । પ્ર । નેવિ
અસ્માન્ । સમ્ । નઃ । સૂજ ।
॥ ૧૮ ॥ ૩૫ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! અમારી શક્તિ વા
વડે તું અભિવૃદ્ધ હો. વળી તું
દે. અમે ઉદ્દૃષ્ટ બુદ્ધિ તથા સંપત્તિ
કર્યું. ૧૮ (૩૫)

સૂક્ત ૩૧.

- ૧ વિદ્યાતાપસઃ = જ્ઞાનેન
- ૨ બ્રાજદુષ્ટયઃ = દીવ્યપાનાયુધાઃ
(બ્રાજદીપ્તીપ્રલોગતી).
- ૩ શયુઃ = શયાનઃ = સર્વત્ર નિવાસ
- ૪ આયવે = મનુષ્યાર્થ.
- ૫ વિવશ્વતે = પરિચરતે
યજમાનાર્થ.
- ૬ સુકતૃયા = રૂડા કર્મેન્દ્રુ.

- ૭ અરેજેતામ્ = અકંપેતામ્ = કંપવા લાગ્યાં. (રેજ્ વેપને).
 ૮ હોતૃધૂર્યં = હોતૃધરેણયુક્તે કર્મણિ = યદ્ય વિધે (હોત્રા
 વિધતે ઈતિ હોતૃધૂર્યો યજ્ઞઃ; વૃજ્ વરણે .
 ૯ અસદ્ધનોઃ = ઊદવાનસિ = વહન કરનાર છે.
 ૧૦ મહઃ = પૂજ્યાન્ દેવાન્ = પૂજ્ય દેવોને (મહ પૂજાર્યાં).
 ૧૧ અયાશયઃ = અશ્વિદતધાન્ = ડિંડિમ પ્રસિદ્ધિ કરી (વાશુ
 શસ્ત્રે).
 ૧૨ શ્વાત્રેણ = ક્ષિપ્રમચનેન = ત્વરાથી મંચન કરતાં.
 ૧૩ અયાપ્યઃ = મન્ત્રૈઃ અષણીયઃ = મંત્રો વડે સ્તવનીય.
 ૧૪ પકાયુઃ = મુહુયાજ્ઞઃ = મુખ્ય અન્ન અર્પણ કરનાર.
 ૧૫ આવિદ્યામસિ = સર્વતઃ પ્રકાશયસિ = ચોમેર પ્રગટ
 કરે છે.
 ૧૬ વિશઃ = પ્રભા.
 ૧૭ સવમન્ = સમધેતું યોગ્યમ્ = યોગ્ય (ધૂધસમવાયે).
 ૧૮ વિદ્યે = કર્મ વિધે
 ૧૯ વૃજિનવર્તનિમ્ = વિસ્તૃતમાર્ગ સદાચારરહિતમ્ =
 વિસ્તૃતમાર્ગી; સદાચારરહિત.
 ૨૦ પરિતકમ્યે = પરિતઃ ગમ્તવ્યે (તકહસને) = ચોમેર
 પ્રાપ્તવ્ય.
 ૨૧ શરસાતા = શરૈઃ સંમજનીયે યુદ્ધે = શરો ને પ્રિય એવા.
 યુદ્ધ વિધે (ધનસંમતૌ).
 ૨૨ દઞ્નેમિઃ = અલ્પ.
 ૨૩ સંશ્રુતા = સમ્યક્ યોષ્ધુ પ્રાપ્તેસતિ = યુદ્ધ પ્રાપ્ત સતે.
 ૨૪ પ્રયઃ = અન્ન.
 ૨૫ સૂરયે = અભિશ.
 ૨૬ કાશ્મ = કર્મેણાંકર્તારં પુત્રં = કર્મકર્તા પુત્ર.

અ૦—હે પવિત્ર અંજિરા (હવિ શ્રદ્ધા કરવા સર્વત્ર ગમન કરનાર)
અગ્નિદેવ ! મનુ, અંજિરા, યયાતિ તથા અમારા પૂર્વજોના
યજ્ઞની પેઠે તું યજ્ઞમધ્યે પ્રમાણુ કર્યું. ત્યાં દેવોને આપ્યું. તેમને
હર્ષ પર એસાડ્યું અને ત્રિપદ હવિ અર્પણુ કર્યું. ૧૭

પુતેનાંનેબ્રહ્મણાવાવૃધસ્વશક્તિર્વાયત્તેવકુમારિદાવા ।

હુતપ્રણેષ્યભિવસ્યોઅસ્માન્તસંનઃસૂજસુમત્યાવાજવત્યા ॥૧૮॥૩૫.

૫૦— પુતેનં । અગ્ને । બ્રહ્મણા । વૃધસ્વ । શક્તિર્વા । યત્ । તે ।
વકુમ । વિદા । વા । હુત । પ્ર । નેષિ । અપિ । વર્ધ્યઃ ।
અસ્માન્ । સમ્ । નઃ । સૂજ । સુમત્યા । વાજવત્યા
॥ ૧૮ ॥ ૩૫ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! અમારી શક્તિ વા શુદ્ધિ અનુસાર રમેલ સ્તોત્ર
વડે તું અભિવૃદ્ધ હો. વળી તું અમને એક સંપત્તિ બરપૂર
દે. અમે ઊત્કૃષ્ટ શુદ્ધિ તથા સંપત્તિ વડે સુકૃત યજ્ઞો તેમ
કર્યું. ૧૮ (૩૫)

સૂક્ત ૩૧.

૧ વિઘ્નનાપસઃ = જ્ઞાનેન ઠવાપ્નુષાનાઃ = જ્ઞાનસંપન્ન.

૨ બ્રાજદૃષ્ટયઃ = દીપ્યમાનાયુષાઃ = દેદીપ્યમાન આયુષવાળા
(બ્રાજદૃશીસૌઋષીગતૌ).

૩ શયુઃ = શયાનઃ = સર્વત્ર નિવાસ કરનાર (શીઠસ્વપ્ને).

૪ આયયે = મનુષ્યાર્થ.

૫ વિવશ્યતે = પરિચરતે યજમાનાય = પરિચર્યા કરનાર
યજમાનાર્થ.

૬ સુકૃતૃયા = ૩૬ કર્મેશુ.

૭ અરેજેતામ્ = અકંપેતામ્ = દંપતી લાભ્યાં. (રેજ્ વેપને).

૮ હોતૃધૂર્ય = હોતૃધરેણયુક્તે કર્મણિ = યદ્ય વિધે (હોત્રા મિચતે इति હોતૃધૂર્યાં યજ્ઞઃ; વૃદ્ધ્ ધરણે .

૯ અસધ્નોઃ = ઊદયાનસિ = વહન કરનાર છે.

૧૦ મહઃ = પૂર્યાન્ દેવાન્ = પૂજ્ય દેવોને (મહ પૂજાર્યાં).

૧૧ અઘાશયઃ = શબ્દિતયાન્ = ડિઝિમ પ્રસિદ્ધિ કરી લાગુ શબ્દે !.

૧૨ શ્વાગ્રેણ = ક્ષિપ્રમચનેન = ત્વરાથી મચન કરતાં.

૧૩ અયાધ્યઃ = મન્ત્રૈઃ અવળીયઃ = મંત્રો વડે સ્તવનીય.

૧૪ ઇકાયુઃ = મુહુર્યાન્નઃ = મુખ્ય અન્ન અર્પણ કરનાર.

૧૫ આલિધામસિ = મર્ચતઃ પ્રકાશયસિ = ચોમેર પ્રગટ કરે છે.

૧૬ વિશઃ = પ્રભ.

૧૭ સક્મન્ = સમધેતું યોગ્યમ્ = યોગ્ય (વૃષસમવાને).

૧૮ વિદ્યે = ઈર્મ વિધે

૧૯ ધૃજિનવતંતિન્મ્ = વિસ્તૃતમાર્ગ સદાવારરહિતમ્ = વિસ્તૃતમાર્ગી; સદાવારરહિત.

૨૦ પરિતક્મ્યે = પરિતઃ ગત્યે (તકહસને) = ચોમેર પ્રાપ્ત્ય.

૨૧ શૂરસાતા = શૂરૈઃ સંમજનીયે યુદ્ધે = શૂરો ને પ્રિય એવા યુદ્ધ વિધે (યજ્ઞસંમતૌ).

૨૨ દઞ્નેમિઃ = અધ્ય.

૨૩ સંઋતા = સમ્યક્ યોગ્યું પ્રાપ્તેસતિ = યુદ્ધ પ્રાપ્ત સતે.

૨૪ પ્રયઃ = અન્ન.

૨૫ સૂરયે = અભિય.

૨૬ કાદમ્ = કર્મેણાંકર્તારિં પુત્રં = કર્મકર્તા પુત્ર.

- ૨૭ અપસા = પ્રાપ્તેન ત્યક્તેન પુત્રેણ = પ્રાપ્ત; તે અર્પણ કરેલ પુત્ર વડે.
- ૨૮ કારઘે = કર્મકર્ત્રે યજમાનાય = કર્મકર્તા યજમાનાય.
- ૨૯ જાગૃધિઃ = જાગૃક્ષ.
- ૩૦ ઋપિષે = આવપસિ = પ્રાપ્ત કરાવનાર છે. (ઘપ્).
- ૩૧ જામયઃ = બાંધવ.
- ૩૨ પાયુમિઃ = પાલનકર્મ = કૃપાવડે.
- ૩૩ અનિપંગાય = રક્ષોમિઃ અસંવદ્ધાય ચક્ષાય = યજ્ઞને રક્ષસો બાધ ન કરે તે અર્થે.
- ૩૪ વીરેઃ = સ્તોતાની (કૃતસંશ્લોકને).
- ૩૫ અઘૃકાય = અર્દ્ધિમકાય = નિરપદવી.
- ૩૬ ધાયસે = પોષકાય = પોષણ કરનાર. (ઘઙ્)
- ૩૭ ઘાઘતે = ઋતિવિગ્રહ.
- ૩૮ આઘ્રસ્ય = સર્વતઃ ધારણીયસ્ય = પોષણીય; દુર્બળ. (ધૈતૃસૌ).
- ૩૯ વિદુઃતરઃ = અતિજ્ઞેયેન અભિજ્ઞઃ = અલૌકિક જ્ઞાનવાળો.
- ૪૦ સ્વોનઘૃત્ = અતિથીનાં સુખકારી = અતિથિને (અન્ન વડે) સંતુષ્ટ કરનાર.
- ૪૧ ષાકં = બાળ યજમાન.
- ૪૨ આપિઃ = પ્રાપણીય.
- ૪૩ મોમૃષઃ = ક્ષમા કર. (મૃષસ્તિતિજ્ઞાયાં).
- ૪૪ શરણિ = વ્રતલોપ રૂપી હિંસા. (શૃદ્ધિસ્રાયાં).
- ૪૫ મૃમિઃ = શ્રામક; કર્મ નિર્વાહક.
- ૪૬ અંગિરઃ = (યજ્ઞ વિશે) ગમનશીલ.
- ૪૭ વ્રજણા = મંત્ર વડે.
- ૪૮ ઘસ્યઃ = ઘસુમત્તરત્વલક્ષણશ્રેયઃ = ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિ.

સૂક્ત ૩૨.

ઋષિ:—હિરણ્યસ્તૂપ આંગિરસ; દેવતા:—ઇન્દ્ર, ઇન્દ્ર:—ત્રિષ્ટુભ્ય.

ઇન્દ્રસ્યનુવાર્યાણિપ્રવોચ્યાનિચકારમયમાનિવજી ।

અહુન્નહિમન્વપસ્તતર્દમવક્ષણાઅભિનત્પર્વતાનાત્ ॥ ૧ ॥

૫૦— ઇન્દ્રસ્ય । નુ । વોર્યાણિ । પ્ર । વોચુમ્ । યાનિ । ચકાર ।
પ્રમમાનિ । વજી । અહન્ । અહિમ્ । અનુ । અપઃ । તતર્દ ।
મ । વક્ષણાઃ । અભિનત્ । પર્વતાનામ્ ॥ ૧ ॥

અ.—વજ્રધારી ઇન્દ્રે પૂર્વે જે મુખ્ય પરાક્રમ કરેલા તેનું હું જણી
વર્ણન કરું છું. તેણે (મેધરૂપ) અહિને હણ્યો; તેણે પછી
જળને મોકળાં કર્યાં; કાંઠા બેઠી નાખી પવતિમાંથી નદીઓ
વહેવડાવી. ૧

અહુન્નહિપર્વતેશિશ્રિયાણંત્વષ્ટાસ્મૈવજ્ઞસ્વર્યેતતક્ષ ।

વાશ્રાઈવધેનવઃસ્યન્દમાનાઅંજઃસમુદ્રમવંજમુરાર્પઃ ॥ ૨ ॥

૫૦— અહન્ । અહિમ્ । પર્વતે । શિશ્રિયાણમ્ । ત્વષ્ટા । અસ્મૈ ।
વજ્રમ્ । સ્વર્યમ્ । તતક્ષ । વાશ્રાઃઃઈવ । ધેનવઃ । સ્યન્દ-
માનાઃ । અંજઃ । સમુદ્રમ્ । અવં । જમ્મુઃ । મુરાર્પઃ ॥ ૨ ॥

અ.—પર્વત વિષે આશ્રિત મેધને હણ્યો. ત્વષ્ટાએ (વિશ્વકર્માએ)
આ ઇન્દ્રાર્થે મ્હોટો અવાજ કરનાર વા રૂઢી રીતે પ્રેરાય તેવું
વજ્ર તેમાર કર્યું; (આ વજ્ર વડે મેધને બેઠી નાખતાં)
વાછરડાં પ્રત્યે સમુદ્રને વેગે જનાર જેનારતી માયોની પેઠે,
ગળતાં જળ વેગે વહી સમુદ્રને રૂઢી રીતે મળ્યાં. ૨

वृषायमाणोवृणीतसोमं त्रिकंद्रुकेष्वपिवत्सुतस्य ।

आसायकं मघवा दत्तवज्रमहं नेन प्रथमजामर्हीनाम् ॥ ३ ॥

प०— वृषद्वयमाणः । अवृणीत । मोमम् । त्रिऽकंद्रुकेषु । अपिवत् ।

सुतस्य । आ । सायकम् । मघवा । अदत्त । वज्रम् ।

अहन् । एनम् । प्रथमद्वजाम् । अर्हीनाम् ॥ ३ ॥

अ०—ते कामदेव वा वृषल जेवा होनार (जलशाही) छन्दने सोमनी
छन्दा थछ. तेणे त्रिकद्रुक यत्त विषे काढेल सोमरसतु प्राशन
कथुं. ते संपत्तिमान देवे दास्यमां प्राचुधातक वज्र गृह्यु कथुं.
ते पडे अहि मध्ये सर्वथी वडिलने हप्यो. ३

यदिन्द्राहं प्रथमजामर्हीनामान्मायितामर्मिनाः प्रोतमायाः ।

आत्सूर्यजनयन्द्यामुपासंतादीत्नाशत्रुं न किला विवित्से ॥ ४ ॥

प०— यत् । इन्द्र । अहन् । प्रथमद्वजाम् । अर्हीनाम् । आत् ।

मायिनोम् । अर्मिनाः । प्र । उत । मायाः । आत् ।

सूर्यम् । जनयन् । द्याम् । उपसंम् । तादीत्ना । शत्रुम् ।

न । किल । विवित्से ॥ ४ ॥

अ०—हे छन्ददेव ! अहि मध्ये सर्वथी वडिलने तें न्यारे हप्यो
ते पछी तें भायावीनी भायानो छेक नास्य कथो. ते पछी सूर्य,
वृषा तथा आकाशने आविर्भाव यथो; हवे त्तारे कोष्ठ पथ
शत्रु रक्षो नाहि. ४

अहन्वृत्रं वृत्रतरुं व्यंसमिन्द्रो वज्रैण महता वधेन ।

स्कन्धासीव कुलिशेना विवृक्णाहिः शयत उपपृक् पृथिव्याः

॥ ५ ॥ ३६ ॥

૫૦— અહનૃ । વૃત્રમ્ । વૃત્રજ્ઞર્મ વિઘ્નમ્ । ઇન્દ્રઃ । વજ્રેણ ।
મહતા । વધેન । સ્કંધાસિદ્ધિ । કુલિશેન । વિઘ્નવના ।
અહિઃ । શયતે । ઉપડાક । પૃથિગ્યાઃ ॥ ૧ ॥ ૩૬ ॥

અ. — ઇન્દ્રદેવે અતિશય આવરણ કરનાર (અધિકારશ્પ) વૃત્રાશુરને
મહાન્ મારક વજ્રવડે હણ્યો. કુહાડી વડે જેમ વૃક્ષોની ડાળીઓ
વિઘ્નેદી નાખે તેમ તેના બાહુ વિઘ્નેદા. (તેથી) તે પૃથ્વીને
સંપર્ક કરી (જમીનહોસ્ત) પડ્યો. (અર્થાત્ છિન્ન વિઘ્નિછિન્ન
કાઠની પેઠે પૃથ્વી ઉપર જઇ પડ્યો.). ૫ (૩૬)

અયોદ્ધેવદુર્મદઆદિજુહ્વેમંહાવીરંતુવિશ્વાધર્મજીષમ ।

નાતારીદસ્યસમૃતિવધાનાંસંરુજાનાંપિપિષ્ડન્દ્રશત્રુઃ ॥ ૬ ॥

૫૦— અયોદ્ધાદેવ । દુઃદમદઃ । આ । હિ । જુહ્વે । મંહાધીરમ્ ।
તુવિશ્વાધમ્ । ઋજીષમ્ । ન । અતારીત । અન્ય । સમઠ-
ઋતિમ્ । વધાનામ્ । મમ્ । રુજાનાઃ । પિપિષે । ઇન્દ્ર-
શત્રુઃ ॥ ૬ ॥

અ. — હવે મ્હારો કાઠ પણ અતિરપધી રહ્યો નથી એમ અભિમાન
આણુનાર દુષ્ટ વૃત્રે, મહાન્ પરાક્રમી, અનેક શત્રુઓને કાર
કરનાર, અગ્નિત ઇન્દ્રજુ (યુદ્ધાર્થ) આદ્વાન કર્યું. કિન્તુ, તે
ઇન્દ્રનો શત્રુ ઇન્દ્રના ધાનો મારો સહન કરી શક્યો નહિ;
તે છિન્ન વિઘ્નિછિન્ન થઇ પડતાં નદીના કાંઠા છેક પીસાઇ
ગયા. ૬

અપાદંદ્વસ્તોઅપૃતન્યદિન્દ્રમાસ્યવજ્રમધિસાનૌજધાન ।

ઋષ્ણોવધિઃપ્રતિપાનંબુભૂપન્પુરુજાવૃત્રોઅશયુદ્ધસ્તઃ ॥ ૭ ॥

૫૦— અપાત । અહસ્તઃ । અપૂતન્યત । ઇન્દ્રમ્ । આ । અસ્ય ।
 વજ્રમ્ । અધિઃ । સનૌ । જવાન । વૃષ્ણઃ । વધિઃ । પ્રતિહ-
 માનમ્ । વુમૂષન્ । પુરુદત્તા । વૃત્રઃ । અશયત । વિદ્મસ્તઃ
 ॥ ૭ ॥

અ૦—(તિ પછી) આ વૃત્ર પાદરહિત તથા હસ્તરહિત થયો; તથાપિ
 નપુંસક જેમ વીર્યવાન્ પુરુષની બરાબરી કરવા પ્રયત્ન તેમ તેણે
 ઇન્દ્રની સાથે યુદ્ધની ઇચ્છા કરી. ઇન્દ્રે આના પર્વત સદૃશ
 રક્ષક ઉપર સામે વળ્લનો ધા કર્યો; અનેક રીતે ફેંકતાં તે
 જમીનદોસ્ત થયો. ૭

નૃદંનમિન્નમપુયાશયાનંપનોરુહાણાઅતિયન્ત્યાપઃ ।
 યાશ્વિદ્વન્નોમંદિનાપર્યતિષ્ઠત્તાસામહિઃપત્સુતઃશીર્ષમૂવ ॥ ૮ ॥

૫૦— નૃદમ્ । ન । મિન્નમ્ । અપુયા । શયાનમ્ । મનઃ । રુહાણાઃ ।
 અતિઃ । યન્તિઃ । આપઃ । યાઃ । ચિત્ । વૃત્રઃ । મુહિના ।
 પરિહ્રમતિષ્ઠત્ । તાસામ્ । અહિઃ । પત્સુતઃશીર્ષઃ । વૃમૂવ ॥ ૮ ॥

અ૦—(શ્વિકાળમાં નદીનાં) જળ જેમ નદીના કાંઠા બેઠીને વહે
 છે તેમ આ પૃથિવી ઉપર પડેલ (મુવેલ) વૃત્રને ઓળંગીને
 આ મનોહર જળ વણાં જાય છે. જે જળને પોતાના મહિમા
 વડે અટકાવી રાખેલાં તેજ જળના પાદ નીચે વૃત્ર (મેધ)
 પડી રહેલો છે. ૮

નીચાવંપાઅભવદ્વૃત્રપુત્રેન્દ્રોઅસ્યાઅવવર્ધર્જભાર ।
 ઉત્તરામૂર્ધરઃપુત્રાસીદાનુઃશયેસહર્વત્સાનધેનુઃ ॥ ૯ ॥

૫૦— નીચાદેવ્યાઃ । અમવત । વૃત્તદૃષ્ટા । ઇન્દ્રઃ । અસ્યાઃ ।
અવઃ । વર્ષઃ । જમાર । હૃત્તૈરા । સૂઃ । અર્ધરઃ । પુત્રઃ ।
આસૌત । દાનુઃ । શયે । સહૃવૃત્તા । ન । ધેનુઃ ॥ ૯ ॥

અ०—વૃત્તમાતા (પુત્ર સંરક્ષણાર્થ) વૃત્તના દેહ ઉપર આડી પડી.
ઇન્દ્રે પોતાનું વજ્ર તેના પેટ નીચે ફેંક્યું. (આ રીતે) જેમ
વાછડાને પેટ નીચે ધાલી ગાય સુધે તેમ તે દાનવી મરણ
પામી ઉપર આ અને નીચે પુત્ર એમ પડી. ૯

અતિષ્ઠન્તીનામનિવેશનાનાંકાષ્ટાનાંમધ્યેનિહિતંશરીરમ્ ।
વૃત્તસ્યનિષ્યંવિચ્છિન્ત્યાપૌટીર્ધૃતમ્ આશયદિન્દ્રશત્રુઃ ॥ ૧૦ ॥ ૩૭ ॥

૫૦— અતિષ્ઠન્તીનામ્ । અનિવેશનાનામ્ । કાષ્ટાનામ્ । મધ્યે ।
નિહિતમ્ । શરીરમ્ । વૃત્તસ્ય । નિષ્યમ્ । વિ । વ્રાન્તિ ।
આપઃ । ટીર્ધમ્ । તર્ધઃ । આ । અશયત । ઇન્દ્રશત્રુઃ ॥
॥ ૧૦ ॥ ૩૭ ॥

અ०—(કદાપિ) ન થોભનાર, ન વિશ્રાંતિ લેનાર એવાં જળ નિમગ્ન
વૃત્તના નનામા (શુભ) શરીરને ઓળંગી વહેવા લાગ્યાં.
ઇન્દ્રનો શત્રુ છેક દીર્ઘ નિંદ્રામાં પડ્યો. ૧૦(૩૭)

દાસપત્નીરહિંગોપાઅતિષ્ઠન્નિર્હદ્વાઆપઃપુણિર્નૈવગાર્વઃ ।
અપાંવિલમપિહિતંયદાસીદ્વૃત્રંજઘન્વાંઅપતદ્દવાર ॥ ૧૧ ॥

૫૦— દાસપત્નીઃ । અર્હિંગોપાઃ । અતિષ્ઠન્ । નિર્હદ્વાઃ । આપઃ ।
પુણિર્નૈવ । ગાર્વઃ । અપામ્ । વિલમ્ । અપિહિતમ્ ।
યત્ । આસીત । વૃત્રમ્ । જઘન્વાન્ । અપ । તત્ । દવાર્ ॥
॥ ૧૧ ॥

અ૦—પણિ અસુરે જેમ ગાયોનો નિરોધ કરેલો તેમ વૃત્રે તાબામાં રાખેલ જળ નિરોધેલ રહ્યાં. જળનું જે દાર બંધ હતું તે ધન્દ્રે વૃત્રને દાર મારી ઉઘાડું કર્યું. ૧૧

* અઙ્યોવારોઅમવસ્તદિન્દ્રસૂકેયત્વાપ્રત્યઠન્દેવૈકંકઃ ।

અઙ્યોગાઅઙયઃશૂરસોમમવાસૃજઃસર્તવેસસિન્ધૂન્ ॥ ૧૨ ॥

પ૦— અઙયઃ । વારઃ । અમવઃ । તત્ । ઇન્દ્ર । સૂકં । યત્ । ત્વા । પ્રતિઠ અઠન્ । દેવઃ । ઈકંકઃ । અઙયઃ । ગાઃ । અઙયઃ । શૂર । સોમમ્ । અવં । અસૃજઃ । સર્તવે । સસ । સિન્ધૂન્ ॥ ૧૨ ॥

અ૦—હે ધન્દ્રદેવ ! ત્યારે દીપ્તિમાન એકલા વૃત્રે તુને વજ્ર ઉપર સામેલા થા કર્યો ત્યારે ઘોડાના વાળની પેઠે (માંખીને ઝાડી નાખે તેમ) તેને ઝાડી નાખ્યો. હે શૂરા ! તે (પણિએ અપહરણ કરેલ) ગાયો છતી. સોમને છત્યો. (વૃત્ર નિરોધથી) ઊઘાડી (ગંગાદિ) સાત નદીઓને વહેવડાવી. ૧૨

નાસ્મૈવિદ્યુન્નાતન્યતુઃસિપેધુનયામિહમકિરદ્વાદુનિચ ।

ઇન્દ્રશ્વયદ્યુધાતેઅહિશ્ચોતાપરીભ્યોમઘદ્વાવિજિમ્યે ॥ ૧૩ ॥

પ૦— ન । અસ્મૈ । વિદ્યુત્ । ન । તન્યતુઃ । સિપેધ । ન । યામ્ । મિહમ્ । અકિરત્ । દ્વાદુનિમ્ । ચ । ઇન્દ્રઃ । શ્વં । યત્ । યુધાતે । અહિઃ । ચ । ઉત । અપરીભ્યઃ । મઘદ્વા । વિ । જિમ્યે ॥ ૧૩ ॥

* ૧ સયજ્ઞવેદશસંકૃત્વાપ્રાસદાસોમમપિષત્ . । તે૦ સં૦ ૨-૪-૧૨. ।

૨ ઇમંમેગજ્ઞા । ઋ૦ સં. ૮-૩-૬. ।

અ૦—ધન્વ અને વૃત લક્ષ્યા ત્યારે આના (ધન્વ) પ્રત્યે વીજળી કે
(મેઘની) ગર્જનાથી કાંઈ વધ્યું નહિ. (વૃત્રે) જે શક્તિ અને
વજ્ર ફેંક્યાં તેથી પણ કાંઈ વધ્યું નહિ. પણ સંપત્તિમાન
ધન્વે (વૃત્રની) ખીજ; માયાઓને છતી. ૧૩.

* અદૈર્યાતારંકમપશ્યદ્વિન્દ્રદિયત્તેજ્ઞુપોમીરગંચ્છત્ ।

નવંચયન્નવતિચ્છવંતીઃશ્યેનોનમ્રાતોઅતરોરજાસિ ॥ ૧૪ ॥

૫૦— અદૈઃ । યાતામ્ । કમ્ । અપશ્યઃ । દ્વિન્દ્ર । હૃદિ । યત્ ।
તે । જન્નુપઃ । મીઃ । અંગંચ્છત્ । નવં । ચ્ । યત્ । નવ-
તિમ્ । ચ્ । સ્વવંતીઃ । શ્યેનઃ । ન । મીતઃ । અતરઃ ।
રજાસિ ॥ ૧૪ ॥

અ૦—હે ધન્વદેવ ! વૃત્રને હથુનાર એવા તને જે હૃદય વિષે ભય
પ્રાપ્ત થાય તો તું તહારા વિના ખીજે કયો વૃત્રનો હથુનાર ભુવે
છે ? ભયભીત થઈ શ્યેન પક્ષીની પેઠે તું નવાઈું નહીંનાં જળ
તરાથી ઓળંગી કેમ પાર ચાલ્યો ગયો ? ૧૪

इन्द्रोयातोर्वसितस्यराजाशर्मस्यचशृंगिणोवज्रबाहुः ।

सैदुराजाक्षयतिचर्पणीनामरान्नेमिःपरितावभूव ॥ १५ ॥

૫૦— ઇન્દ્રઃ । યાતઃ । અર્વહસિતસ્ય । રાજા । શર્મસ્ય । ચ્ । શૃંગિણઃ ।
વજ્રહવાહુઃ । સઃ । ઇત્ । હમ્ । રાજા । ક્ષયતિ । ચર્પણી-
નામ્ । અરાન્ । ન । નેમિઃ । પરિ । તા । બુભૂવ ॥ ૧૫ ॥ ૧૮ ॥

* ૧ ઇન્દ્રોયૈવૃન્નહત્વાનાસ્તૃષીતિમન્યમાનપરાપરાવતો-
ગચ્છત્ । પે૦ શ્લો ૩-૧૫. ।

૨ ઇન્દ્રોયૈવૃન્નહત્વાપરાપરાવતમગચ્છદપારાધમિતિમન્ય-
માતઃ । તે૦ સં. ૨-૫-૩. ।

અ૦—વજ્રાદૃષ્ટિઃ ઇન્દ્રદેવ સ્થાવર-જંગમ પદાર્થનો અને શાન્ત (શીંગડા વિનાના) તથા શીંગડાવાળા પ્રાણીનો રાજા થયો. તેજ ઇન્દ્રદેવ મનુષ્યોના રાજા રૂપે રહેલો છે. રથચક્રનો ચક્રાવો (નેમિ) આરાને વ્યાપી રહેલો હોય છે તેમ ઇન્દ્રદેવ તે સર્વ પદાર્થને વ્યાપી રહેલો છે. ૧૫ (૩૮)

ઇતિ પ્રથમાષ્ટક મધ્યે બીજો અધ્યાય સમાપ્ત.

મૂક્ત ૩૨

૧ અર્હિ = મેધને.

૨ વક્ષણાઃ = પ્રવહનશીલાનદીઃ = વહેનાર નદીઓ. (વક્ષરોચે)

૩ વાઘ્વાઃ = વત્સાન્વપ્રતિ = વાઙ્મર્યાં પ્રત્યે (વાઙ્મશબ્દે).

૪ અઙ્ગઃ = સમ્યક્ = રીતે.

૫ ત્રિકલ્પકેષુ = ત્ર્યોતિઃ, ગૌ અને આયુ નામના ત્રણ યાજોવિધે.

૬ આત્ = તદનન્તર.

૭ તાદીપ્ત્તા = તદાર્મી = ત્યારે.

૮ ધૃત્વતરં = અતિશયેનલોકાનામાવરકંચક્રવાટૈરાવરણૈ સર્વાનશત્રુનતરતિ તં = લોકોનો અતિશય આવરણ કરનાર; વા આવરણ વડે સર્વ શત્રુઓનું હિત્વંધન કરનાર. (ધૃતુવર્તને)

૯ ડપપૃક્ = સામીપ્યેન સંપૃક્તઃ = સમીપમાં સપર્કને પામેલ.

૧૦ પ્રજીવં = શત્રુણાં અપાર્જકમ્ = અશત.

૧૧ સમૃતિ = સંગમ.

૧૨ રુક્માનાઃ = નદીઓ. (રુક્મોર્મને).

૧૩ ષત્રિઃ = છિન્નમુષ્કઃ પુરુષઃ = નપુંસક.

૧૪ ઘૃણઃ = રેતઃસેચનસમર્થસ્ય = પીયવાનની.

૧૫ અમુષા = અમુષ્યાંપૃથિવ્યાં = આ પૃથિવી વિષે.

१६ महिना = महिमा वडे.

१७ पत्सुतःश्रीः = पादस्याधःश्रयानः = पाद नीचे शयन
करना२=७७भीनदोस्त.

१८ सूः = माता.

१९ दानुः = दानवी = पुत्रमाता. (दो अवखण्डने).

२० निण्यम् = निर्नामधेयम् = ननाशुं.

२१ काष्ठानां = अर्वां = ७७.

२२ दासपत्नीः = विश्वोपक्षयहेतु (दास) वृत्रः पतिर्या-
सांताः = पुत्रे ताभे शुभेक्ष. (दसुडपक्षये).

२३ धारः = पाण.

२४ सुकः = ५७.

२५ सतवे = सतुं = पडेवा.

२६ सव्यसुः = गजना.

२७ मिहम् = सेचनम् = वृष्टि. मिहसेचने :

२८ हादुनिम् = ५७.

२९ अपरीभ्यः = अपरिभ्यः पीछ.

३० यातारं = कथुना२.

३१ रक्षांसि = ७७.

३२ यात = गच्छतः जंगमस्य = जंगम पदाधनी.

३३ अधसितस्य = एकत्रेधावस्थितस्यस्यावरस्य = रथावर
पदार्थने।

३४ शंसस्य = शान्तने।

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

अध्याय ३

यस्यनिःश्वसितंवेदायोवेदेभ्योखिलंजगत् ।

निर्ममेतमहंवन्देविद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥

अ०—वेદો જેના નિશ્વાસ છે, વેદોમાંથી જેણે અખિલ જગતને નિર્માણ કર્યું છે તે વિદ્યાતીર્થ—મહેશ્વરને હું વંદન કરું છું.

સૂક્ત ૩૩.

મહાધિઃ—દિરણ્યસ્તૂપ આગિરસ, દેવતાઃ—ધન્વ; છન્દઃ—ત્રિષ્ટુભ્.

ૐૐતાયમાર્પગુવ્યન્તુન્દ્રમસ્માકુંસુપ્રર્મતિવાવૃધાતિ ।

અનામૃણઃકુવિદાદસ્યરાયોગવાંકેતંપરંમાર્વર્જેતેનઃ ॥ ૧ ॥

પ૦— આ । ઇતુ । અર્ચામ । ઉપ । ગુર્ધ્યન્તઃ । ઇન્દ્રમ્ । અસ્માકમ્ ।
સુ । પ્રર્મતિમ્ । વૃધાતિ । અનામૃણઃ । કુવિત્ । આત્ ।
અમ્ય । રાયઃ । ગવામ્ । કેતમ્ । પર્મ । આર્વર્જેતે । નઃ ॥ ૧ ॥

અ૦—(દેવો પરસ્પર કહે છે) :—(હિ દેવો !) આવો. (પણ અસુરે અપહરણ કરેલ) ગાયો પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા કરનાર આપણે આલો ધન્વની પાસે જઈએ. અદિત્ય એવો તે આપણને (ગોધન પ્રાપ્ત કરાવી) રૂડો અનુગ્રહ કરનાર છે. પછી તે ધન્વ આપણને આ ગોધન સંબંધી ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન અધિક પ્રાપ્ત કરાવશે. ૧

ઉપેદ્રહંધનદામપ્રતીતંજુષ્ટાંનશ્યેનોવસતિપતામિ ।

ઇન્દ્રંનમસ્યન્નુપમેધિરૈકૈયઃસ્તોતૃભ્યોહવ્યોઅસ્તિયામન્ ॥ ૨ ॥

૫૦— ઉપે । ઇત । અહમ । ધનદામ । અપ્રતિદ્રહતમ । જુષ્ટામ ।
ન । શ્યેનઃ । વસતિમ । પતામિ । ઇન્દ્રમ । નમસ્યન્ । ઉપ-
દ્રમેધિઃ । એકૈઃ । યઃ । સ્તોતૃભ્યઃ । હવ્યઃ । અસ્તિ ।
યામન્ ॥ ૨ ॥

અ૦—જે પ્રભાણે શ્યેન પક્ષી પોતાના પૂર્વસેવિત નિવાસસ્થાન પ્રત્યે
આદરપૂર્વક દોડી જાય તે પ્રભાણે હું ઉપમાનસ્થાનીય (ઉત્તમ)
સ્તોત્રો વડે વંદન કરતો ઇન્દ્રની સમીપમાં અવશ્ય ત્વરાથી
પ્રાપ્ત થાઉં છું. આ ઇન્દ્ર ધન દેનાર, શત્રુઓથી અજીત
તથા જે, અનુક્રાતાઓના અનુગ્રહાર્થે સુદ્ધ વિષે આર્જ્જુન કરવા
થોડ્ય છે. ૨

નિસર્વસેનહપુઘૌરસક્તસમ્યોગાઅજતિયસ્યવર્ષિ ।

સ્રોઙ્કુયમાણઇન્દ્રભૂરિવામમાપ્તિર્ભૂસ્મદર્ધિપવૃદ્ધ ॥ ૩ ॥

૫૦— નિ । સર્વસેનઃ । હપુઘીન્ । અસક્ત । સમ્ । અર્યઃ । ગાઃ ।
અજતિ । યસ્ય । વર્ષિ । સ્રોઙ્કુયમાણઃ । ઇન્દ્ર । ભૂરિ ।
વાર્મમ્ । મા । પ્તિઃ । ભૂઃ । અસ્મત્ । અર્ધિ । પ્રવૃદ્ધ ॥ ૩

અ૦—સર્વ-સેનાધિપતિ ઇન્દ્રે જાણીનાં જાણ્યાં પીઠે ચઢાવ્યાં. સંપ-
ત્તિનો સ્વામી ઇન્દ્ર, જે (દેવ)ને (ચોરાવલ) ગાયો આપવાની
ઇચ્છા કરે છે તેને તે રીતે પ્રાપ્ત કરાવે છે. હું ઉત્કૃષ્ટ
ભુદ્ધિવાળા ઇન્દ્રદેવ! અમને પુષ્કળ ગોધન અર્પણ કર્યું.
અમારા પ્રત્યે તું કૃપણ મ હો. ૩

*વધીર્હિદસ્યુંધનિર્નઘનેનૈકશ્વરન્નુપશાકેભિરિન્દ્ર ।

ઘનોરધિવિપુળક્તેવ્યાયઘ્યજ્વાનઃસનકાઃપ્રેતિમીયુઃ ॥ ૪ ॥

૫૦— વધીઃ । હિ । દૈસ્યુંમ્ । ધનિર્નમ્ । ઘનેન । એકઃ । શ્વરન્ ।

ઉપદેશાકેભિઃ । ઇન્દ્ર । ધનોઃ । અર્ધિ । વિપુળૈક્ । તે । વિ ।

આયુન્ । અયજ્વાનઃ । સનકાઃ । પ્રદેશિતિમ્ । ઈયુઃ ॥ ૪ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ ! સમીપવર્તી શક્તિમાન સદાપ્યક (મરતો) યુક્ત એવા તેં એકમે આવી જઈને તે અત્યંત સંપત્તિમાન ચોર (વૃત્ર)ને કહિને વળ પડે હણ્યો. તે વૃત્રના યગદીન સનક નામના અનુચરો ચોખેર ચઢી આવી ત્યારા ધનુષ ઉપર તુટી પડ્યા અને મરણ પામ્યા. ૪

પરાચિન્હીર્પાવિવૃજુસ્તદ્વિન્દ્રાયજ્વાનોયજ્વંદધિઃસ્પર્ધમાનાઃ ।

પ્રયદિવોદરિવઃસ્થાતરુઘનિરંઘ્રતાંઅધમોરોદસ્યોઃ ॥ ૫ ॥

૫૦— પરાં । ચિત્ । શીર્પાં । વૃજુઃ । તેં । ઇન્દ્ર । અયજ્વાનઃ ।

યજ્વંદધિઃ । સ્પર્ધમાનાઃ । પ્ર । યત । દિવઃ । હરિદિવઃ ।

સ્થોતઃ । રુઘ્ન । નિઃ । અઘ્રતાન્ । અધમઃ । રોદસ્યોઃ ॥ ૫ ॥

॥ ૧ ॥

અ૦—હે હરિદર્શ અમયુક્ત ઇન્દ્રદેવ ! હે સિંધર (યુદ્ધ-વિષે પદા-યન ન કરનાર) શરા દેવ ! જ્યારે ત્રતદીન વૃત્રાનુચરોને તેં આક્રાશ, સ્વર્ગ અને પૃથિવીમાંથી છેક ધમી કાઢ્યા ત્યારે યગદીન લોકોની જોખર સ્પર્ધા કરનાર તે યગદીન અનુચરો મોટાં ફેરવી નાશી ગયા. ૫

* મરતોઈતેનાજહુઃમહરભગ્વોજહિષીરયસ્યસ્વેત્યેવેનમ-તાંવાધંયદન્તડપાતિષ્ઠન્ત । યે૦ ઘા૦ ૧. ૨૦. ।

* અયુયુત્સન્નવઘસ્ય સેનામયાતયન્તશ્ચિતયોનવંમાઃ ।

વૃષાયુધોનવઘયોનિરઘાઃ પ્રવદ્ધિરિન્દ્રાચિતયન્તઆયન્ ॥ ૬ ॥

૫૦—અયુયુત્સન્ । અનવઘસ્ય । સેનામ્ । અયાતયન્ત । ક્ષિતયઃ ।

નવઘૈર્વાઃ । વૃષદ્યુષઃ । ન । વઘયઃ । નિઃક્રંદાઃ । પ્રવર્તદ્ધિભિઃ ।

ઇન્દ્રાત્ । ચિતયન્તઃ । આયન્ ॥ ૬ ॥

અ૦—ત્યારે તેમણે (વૃષાનુચરોએ) પવિત્ર ઇન્દ્રની સેના સાથે યુદ્ધ કરવાની ઇચ્છા કરી ત્યારે સ્તોતવ્ય ચરિત્રવાળા મનુષ્યોએ યદ્ધા (અંગિરસ પ્રભૃતિએ) ઇન્દ્રને (યુદ્ધાર્થે અનેક કર્મો લે) પ્રેત્સાહિત કર્યો; (ઇન્દ્ર યુદ્ધ કરવા તત્પર થતાં) બળવાન પુરૂષની સાથે નપુંસક લોકે તે પ્રમાણે પરાભવ પામી તેઓ પોતાની નબળાઇ દર્શાવી ઇન્દ્ર પાસેથી સુસકલ માર્ગે દૂર પલાયન કરી ગયા. ૬

ત્વમેતાલ્લુદ્ધતોજક્ષતુશ્ચાર્યોઘયાર્જસન્દ્રપારે ।

અવાદહોદિવઆદસ્યુમુચાપસુન્વતઃસ્તુવતઃશંસમાવઃ ॥ ૭ ॥

૫૦—ત્વમ્ । એતાન્ । રુદ્ધતઃ । જૈક્ષતઃ । ચ । અર્થોઘયઃ । ર્જસઃ ।

ઇન્દ્ર । પ્રારે । અર્વ । અદહઃ । દિવઃ । આ । વસ્યુમ્ ।

ઉચ્ચા । ॥ । સુન્વતઃ । સ્તુવતઃ । શંસમ્ । આવઃ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ ! તેં તે રક્ષનાર અને બક્ષણ કરનાર અથવા હસનાર અનુચરો સાથે યુદ્ધ કરી તેમને અંતરિક્ષની પાર હાંકી કાઢ્યા. વૃત્રને ઘુલોકમાંથી જેઓ કાઢી ઉક બાળી ફેંકી દીધો. સોમ અર્પણ કરનાર તથા સ્તુતિ કરનાર (યજ્ઞમાનના) ના સ્તોત્રણ તેં રૂડી રીતે રક્ષણ કર્યું. ૭

*ચક્રાણાસઃપરીણહૃંપૃથિવ્યાહિરંણ્યેનમુણિનાશુંભમાનાઃ ।

નહિન્વાનાસંસ્તિતિરુસ્તદ્વંદ્રંપરિસ્પર્શોઅદઘાત્સૂર્યેણ ॥ ૮ ॥

૧૮— ચક્રાણાસઃ । પરિ^{૨૧}હનંમ્ । પૃથિવ્યાઃ । હિરંણ્યેન । મુણિના ।
શુંભમાનાઃ । ન । હિન્વૈનાસઃ । તિતિરુઃ^{૨૨} । તે । ઇન્દ્રમ્ ।
પરિ^{૨૩} । સ્પર્શઃ । અદઘાત્ । સૂર્યેણ ॥ ૮ ॥

અ—(મણિ આદિ) સુવર્ણાલંકાર વડે સુશોભિત, પૃથિવીનું એમેર.
આચ્છાદન કરનાર, વૃદ્ધ પામનાર એવા તે (અનુચરો) ઇન્દ્રને
છતી શક્યા નહિ. તેણે (ઇન્દ્રે) તે બાધક અનુચરોને આદિત્ય
વડે આચ્છાદિત કર્યા. ૮

પરિયદિન્દ્રોદસીહુમેઅબુંભોજીર્મહિનાવિશ્વતઃસીમ્ ।

અર્મન્યમાનોઅભિમન્યમાનૈર્નિવ્રહ્માભિરધમોદસ્યુમિન્દ્ર ॥ ૯ ॥

૧૦—પરિ^{૨૪} । યત્ । ઇન્દ્ર । રોદસી । હુમે । અબુંભોજીઃ । મહિના ।
વિશ્વતઃ । સીર્મૈ^{૨૫} । અર્મન્યમાનાન્ । અભિમ । મન્યમાનૈઃ ।
નિઃ । બ્રહ્મભિઃ । અધમઃ । દસ્યુમ્ । ઇન્દ્ર ॥ ૯ ॥

અ—હે ઇન્દ્રદેવ ! ત્યારે તે તારા મહિમા વડે પૃથિવી તથા સ્વ-
ર્ગનો પરિગ્રહ કરી એમેર સત્તા પ્રસ્થાપિત કરી ત્યારે હે
ઇન્દ્રદેવ ! મંત્રાર્થનું અનુધ્યાન કરવાને અશક્ત (કેવળ પાઠક)
યજમાનો તારા પોતાના જ છે ત્યારે તેમનું રક્ષણ કરવું
જોઈએ આમ અભિમાન વડે યુક્ત થઈને તે મંત્રો વડે
વૃત્રાસુરને છેક ધમી કાઢ્યો. (કુંડી ફેંકી દીધો). ૯

* આદિત્યોદ્યોગેન પુરસ્તાદ્રક્ષાંસ્યપદગ્નિ । તે. સં.

નયેદિવઃપૃથિવ્યાઅન્તમાપુર્નમાયાભિર્ધનુદાંપર્યભૂવન્ ।

યુજંવર્જંવપુમશ્વંક્રુદ્દ્રોનિજ્યોતિષાતમસોગાઅંદુક્ષત્ ॥ ૧૦ ॥ ૨ ॥

૫૦— ન । ચે । દિવઃ । પૃથિવ્યાઃ । અન્તમ્ । આપુઃ । ન । માયાભિઃ ।

ધનુદામ્ । પરિદ્ધઅર્ભૂવન્ । યુજંમ્ । વર્જંમ્ । વપુમઃ । વર્જે ।

ઈન્દ્રઃ । નિઃ । જ્યોતિષા । તમસઃ । ગૌઃ । અંદુક્ષત્ ॥ ૧૦ ॥ ૨

અં—એ (વૃત્રાસુરે નિરોધેલ હોવાથી) છુસોકમાંથી પડીને ભૂમિ-
સ્થાનને પામેલાં નહિ અને તેથીજ સસ્યોપકારક (અન્નવૃદ્ધિ)
કર્મ વડે પૃથિવીને ચોમેર વ્યાપ્ત કરી શક્યાં નહિ તેજ
ઉદેકો, વીર્ધવાન્ ઇદ્રે ન્યારે (મેધ-મેદનાથ) દેદીપ્યમાન
વજ્ર હાથમાં લીધું ત્યારે અધિકારરૂપ મેધોમાંથી નીકળી છેક
વહેવા લાગ્યા. ૧૦ (૨)

અનુસ્વધામસરન્નાપોઅસ્યાવર્ધતમધ્યુઆન્નાવ્યાનામ્ ।

સુધ્રીચીનેનમનસાતમિન્દ્રુઓજિષ્ટુનહન્મનાહન્નભિદ્યન્ ॥ ૧૧ ॥

૫૦— અનુ । સ્વર્ધોમ્ । અસરન્ । આપઃ । અત્યુ । અવર્ધત । મધ્યે ।

આ । નાવ્યાનામ્ । સુધ્રીચીનેન । મનસા । તમ્ । ઇન્દ્રઃ ।

ઓનિષ્ટેન । હન્મનો । અહન્ । અમિ । દ્યુન્ ॥ ૧૧ ॥

અં—ઇન્દ્રની અન્નપ્રીતિ આદિ વાટે જળનેા પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો.
નાવ ચાલે તેવી મહાનદીમાં વૃત્ર ચોમેર વૃદ્ધિગત થયો. એટલે
ઇન્દ્રે તેની પાછળ પડનાર વૃત્રને અત્યંત પ્રબળ ધાતક વજ્ર
વડે કેટલાયક દિવસે ઠાર માર્યો. ૧૧

ન્યાવિધ્યદિલીધિશંસ્યદ્દુહાવિશુંગિર્ણમભિનચ્છુળ્લમિન્દ્રઃ ।

યાવત્તરોમયવન્યાવદોજોવર્જેણશશ્વમવધીઃપૃતન્યુમ ॥ ૧૨ ॥

૫૦— નિ । અવિ^{૩૨}ષ્યત । ડ્લા^{૩૩}વિશંસ્ય । દ્હા^{૩૩} । વિ । શૃંગિણમ્ ।
 અમિનત્ । શૃંગિણમ્ । ઇન્દ્રઃ । યાવંત્ । તૈરઃ । મયઽવન્ ।
 યાવંત્ । ઓજઃ । વજ્રેણ । શત્રુમ્ । અવધીઃ । પૂતન્યુમ્ ॥
 ૧૨ ॥

અ૦—ઇન્દ્રે ભૂમિના દર વિષે શયન કરનાર (વૃત્રે) શૃંગિણાં ઉદ્દેશને થકા, પ્રબળ સૈન્યોને વિંધ્યાં. શૃંગસમાન આયુધવાળા, જગતના શોધણુ કરનાર (વૃત્ર) ને વિવિધ રીતે માર્યો. હે ધનવંતા દેવ ! તેનેટલો ત્હારો વેગ છે, જેટલું ત્હારું બળ છે તે વડે યુક્ત થઇ યુદ્ધેચ્છુ શત્રુને (વૃત્રને) હણ્યો. ૧૨

અમિસિધ્મોઅજિગાદસ્યશત્રૂન્વિતિર્ગ્મેનંવૃપમેણાપુરોમેત્ ।
 સંવજ્રેણાસૃજદ્વૃત્રમિન્દ્રઃપ્રસ્વામૃતિર્મતિરચ્છાશંદાનઃ ॥ ૧૩ ॥

૫૦— અમિ । સિ^{૩૬}ધ્મઃ । અજિગાત્ । અસ્ય । શત્રૂન્ । વિ । તિ-
 ગ્મેનં । વૃપમેણ । પુરઃ । અમેત્ । સમ્ । વજ્રેણ । અસૃજત્ ।
 વૃત્રમ્ । ઇન્દ્રઃ । પ્ર । સ્વામ્ । મૃતિમ્ । અતિરત્ । શાશ-
 દાનઃ ॥ ૧૩ ॥

અ૦—આ ઇન્દ્રનું સાધક વજ્ર શત્રુઓ પ્રત્યે જઇ પડયું. ઇન્દ્રે પોતાના તીક્ષ્ણ, શ્રેષ્ઠ આયુધ વડે (વજ્રવડે) વૃત્રનાં નગરો વિવિધ રીતે ભેદી નાખ્યાં. ઇન્દ્રે વૃત્રને વજ્ર સાથે ભેટાડ્યો. વૃત્રને હણી પોતાની હોંસ પૂર્ણ કરી. ૧૩

આવઃકૃત્સમિન્દ્રયસ્મિન્જ્વાકન્પાવોયુધ્યન્તંવૃપમંદશંચુમ્ ।
 શ્વપચ્યુતોરેણુર્નસંત્યામૃતૈર્વયોનૃપાહ્વાયતસ્થૌ ॥ ૧૪ ॥

પ૦—આવઃ । કુત્સમ્ । ઇન્દ્ર । યસ્મિન્ । ચૌકન્ । પ્ર । આવઃ ।
 યુધ્યન્તમ્ । વૃષમમ્ । દર્શદ્યુમ્ । શ્રફદ્યુતઃ । રેણુઃ ।
 નૈક્ષત । યામ્ । ઉત્ । શ્વૈત્રેયઃ । નૃદ્દૈસ્યાય । તત્સ્યૌ ॥૧૪॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ ! જે કુત્સ ઋષિ ઉપર તારો પ્રેમ હતો તેનું તે
 રક્ષણ કર્યું. યુદ્ધ કરનાર વ્રેષ્ઠ ગુણવાળા દસઘુ ઋષિનું તે રક્ષી
 રીતે રક્ષણ કર્યું. (તારા ઘોડાની) ખરીઓમાંથી ઉડતી
 ધૂળ ઘુલોડે પડતી જઈ પહોંચી. (ચિત્રાનો પુત્ર) શ્વૈત્રેય
 (પૂર્વે શત્રુભયથી જળ વિષે નિમગ્ન રહેલો તે (તારા
 અતુઘ્રહ વડે) જળ બહાર આવી લોકો તેની સત્તા સહન કરે
 તેવી યોગ્યતાને પામ્યે ૧૪

આવઃશર્મૈવૃષમંતુડ્યાંસુક્ષેત્રજેપેમંઘવન્દિવ્યંગામ્ ।

જ્યોક્ષિદવ્રતાસિવાંસોઅક્રન્દ્યુતાપર્ધરાવેદનાકઃ ॥૧૫॥૩॥

પ૦—આવઃ । શર્મમ્ । વૃષમમ્ । તુડ્યાંસુ । ક્ષેત્રજેષે । મઘદ્વન્ ।
 શ્વિધ્યમ્ । ગર્મૈ । જ્યોક્ષિ । વ્રિત્ । અર્ધ । તસ્પિદ્વાંસઃ ।
 અક્રન્ । શત્રુદ્યુતામ્ । અર્ધરો । વેદના । ઐકૈરિત્યંકઃ ॥
 ૧૫ ॥ ૩ ॥

અ૦—હે ધનવંતા ઇન્દ્રદેવ ! તે (શત્રુઓ સાથે યુદ્ધ વેળાએ) શાત,
 વ્રેષ્ઠ, જળ વિષે નિમગ્ન એવા શ્વિત્રાપુત્રનું ક્ષેત્ર પ્રાપ્ત્યર્થ
 સંરક્ષણ કર્યું. આ યુદ્ધ વિષે ચિરકાળ પડતી અમારા શત્રુરૂપે
 અવરિયત થઈ જશે શત્રુપણું કર્યું છે તે શત્રુઓને તું નિષ્ક્ર-
 દુઃખ સંપાદન કર્યું. ૧૫ (૩૭)

સૂક્ત ૩૩.

- ૧ અનામૃણઃ = હિંસકરહિનઃ સન્ = અ-હિંસ્ય.
 ૨ કેતમ્ = ઉત્કૃષ્ટજ્ઞાન. (કિતજ્ઞાને)
 ૩ આયર્જંતે = અધિક પ્રાપ્ત કરાવશે.
 ૪ ગદ્યન્તઃ = ગાઃ પ્રાપ્તુમિચ્છન્તઃ = ગાયો પ્રાપ્ત કરવાની
 ઇચ્છા કરનાર.
 ૫ યાતન્ = યુદ્ધ વિધે. યાપ્રાપ્તે .
 ૬ ઉપેત્ = ઉપાપ્નોમ્યેષ = સમીપમાં અવશ્ય પ્રાપ્ત થઈ ધુ.
 ૭ અર્યઃ = સંપત્તિનો) સ્વામી.
 ૮ ધામં = ગોધન.
 ૯ લોલ્કૂયમાણઃ = અસ્મર્મ્ય પ્રયચ્છન્ = અમને અર્પણ
 કર્યું. (સ્ફુલ્લ આપવળે).
 ૧૦ વષ્ટિ = ઇચ્છા કરે છે. વશ કાન્તો.
 ૧૧ દસ્યું = ચોર.
 ૧૨ ઉપશાકેભિઃ = સમીપવર્તિભિઃ શકિયુક્તૈઃ = સમીપ-
 વર્તી શક્તિમાન સહાયક. (શક્તશક્તૌ).
 ૧૩ વિપુણક્ = વિવિધ નાશમુદ્દિશ્ય યદ્વા વિલ્વક્ સર્વતઃ
 = ચોભેર. (અચ્ .
 ૧૪ પ્રેતિ = મરણ.
 ૧૫ સ્થાતઃ = સ્થિતિયુક્તયુદ્ધેપલાયનરહિતઃ = સ્થિર; યુદ્ધ
 વિધે પલાયન ન કરનાર.
 ૧૬ નવગધાઃ = નવનીતગતયઃસ્તોતવ્યચરિત્રાઃયદ્વાઅંગિરસાં-
 સપ્રમાસીનાનાંમધ્યેયેનવમિર્માસૈરધાત્તફલાઃઉત્થિતાઃ=
 નવનીત ગતિવાળા; સ્તોતવ્ય ચરિત્રવાળા; યદ્વા, યદ્વા વિધે

બેસનાર અગિરાઓ મધ્યે નવ મહિને ફળ પ્રાપ્ત કરી ઉત્થાન કરનારા. (નવમિર્માસૈર્ગચ્છન્તિ इति).

૧૭ પ્રવદ્ધિઃ = પ્રવળૈઃ (માર્ગૈઃ) = વલાવન કરવાને મુશકય. (ઘનસપળસંભક્તૌ).

૧૮ ક્ષિતયઃ = મનુષ્યો.

૧૯ નિરણાઃ = નિરાકૃતાઃ = વલાવન કરી ગયા. અશૂભ્યાતૌ.

૨૦ જક્ષતઃ = બક્ષણ કરનાર અથવા દસનાર. (જક્ષમક્ષણદસ-નયોઃ)

૨૧ પરીણદ = આચ્છાદન.

૨૨ શુંભમાનાઃ = મુશોભિન.

૨૩ દિન્વાનાસઃ = ઇદિ પામનાર (દિગતૌષુદ્ધૌચ).

૨૪ સ્વશઃ = બાધક વૃત્તાનુચરોને.

૨૫ તિતિહઃ = છૂતવાને સમર્થ થયા.

૨૬ સીમ = ચોખેર.

૨૭ અમન્યમાનાન્ = મન્ત્રાર્થનું અધ્યાન કરવાને અશક્ત (કેવળ પાઠક).

૨૮ ગાઃ = ગમનશીલ ઉદ્દેહો.

૨૯ સ્વધામ = અમત્રીદિ આદિ.

૩૦ સધ્વીચીનેન = સદગચ્છતા = પાછળ પડનાર (સદમશ્ચતિ = સધ્વશ્ચ).

૩૧ હન્મના = ધાતક.

૩૨ ફલીવિશસ્ય = ફલાયામૂર્મેષિલેશ્યાનસ્ય = જૂમિના દર વિશે શયન કરનારનાં.

૩૩ વૃહા = રૂધિતાં; યધ્વા, પ્રગળ.

૩૪ તરઃ = વેગ.

૩૫ શુષ્ણં = (જમતના) શોષણ કરનાર (શુષ્ણોષણે).

૩૬ સિષ્મઃ = સાધક. (વિધુસંરાદ્ધો).

૩૭ શાશદાનઃ = હથી (શદ્લશાતને).

૩૮ નક્ષત = પ્રાપ્ત કરે છે. (જક્ષગતૌ).

૩૯ ચાકન = સ્તુતિકામવાનઃ = સ્તુતિની કામના કરતો.
(ચકતૃતૌ).

૪૦ ક્ષેત્રજેવે = ક્ષેત્રપ્રાપ્ત્યર્થ. (જેષુગતૌ).

૪૧ નૃસદ્ધાય = પુરુષો વડે સોદબ્ધ.

૪૨ તુડ્યાસુ = જળ વિધે (તુડ્યેઅન્તરિક્ષેમાયઃ)

૪૩ ગામ્ = ગતમ્ = મગ્ન.

૪૪ અધરા = નિરૂપ્ત.

૪૫ અકઃ = સંપાદન કર્યું.

સૂક્ત ૩૪.

ઋષિઃ—હિરણ્યસ્તૂપ આગિરસઃ; દેવતાઃ—અશ્વિન દેવતા.

છંદઃ—૯-૧૨ ત્રિષ્ટુભ, અવશિષ્ટ જગતી.

*ત્રિર્થિન્નોઅધાભવતંનવેદસાવિધુર્વાયાપહુતરાતિરંભિના ।

યુવોર્હિયન્ત્રંહિમ્યેવવામસોમ્યાયંસેન્યાંભવતંમનીપિભિઃ ॥ ૧ ॥

૫૦— ત્રિઃ । ચિત્ । નઃ । અધ । ભવતમ્ । નવેદસા । વિદ્યુઃ । વામ્ ।
યામઃ । હુત । રાતિઃ । અશ્વિના । યુવોઃ । હિ । યન્ત્રમ્ ।
હિમ્યાદૈવ । વાસંસઃ । અભિદ્વિદ્વાયંસેન્યાં । ભવતમ્ । મની-
પિદ્ભિઃ ॥ ૧ ॥

અ૦—હે બુદ્ધિશાલી અગ્નિદેવ ! આ યાગકર્મમાં તમે ત્રણે વેળાએ આગમન કરો. તમારો રથ સર્વવ્યાપક તથા વૈભવયુક્ત છે. રાતદિવસની પેઠે તમે બન્ને એકત્ર સંલગ્ન છો. તમે બુદ્ધિ-શાલી ઋત્વિજોને છેક અધીન હો. ૧

ત્રયઃપ્રવયોમધુવાહનેરથેસોમસ્યવેનામનુવિશ્વદ્વિદુઃ ।

ત્રયઃસ્કંભાસઃસ્કભિતાસંઆરમેત્રિર્નર્ત્તયાયસ્ત્રિર્થશ્ચિનાદિર્વા ॥૨॥

પ૦— ત્રયઃ । પ્રવયઃ । મધુવાહને । રથે । સોમસ્ય । વેનામ્ । અનુ । વિશ્વે । ઇત્ । વિદુઃ । ત્રયઃ । સ્કંભાસઃ । સ્કભિ-
તામઃ । આદરમે । ત્રિઃ । નર્ત્તમ્ । યાયઃ । ત્રિઃ । ઝમ્ ।
અશ્ચિના । દિર્વા ॥ ૨ ॥

અ૦—તમારા મધુર અન્નને વહન કરનારા રથને ત્રણ ચક્રો છે. ત્યારે સોમનો વેનાની સાથે વિવાહ થયેલો ત્યારે અશ્વીદેવો આજ રથમાં આરોહણ કરીને ગયેલા એ વાત સર્વ દેવોને સુવિદિત છે. હસ્તાલબનાર્થ આ રથ ઉપર ત્રણ સ્તંભો (ખાંખા) સ્થાપન કરેલા છે. હે અશ્વીદેવો ! (આ રથમાં બેસીને) તમે રાતદિવસ ત્રણ ત્રણવાર પરિભ્રમણ કરો છો. ૨

સમાનેઅહન્ત્રિરવદ્યગોહનાત્રિરયયજ્ઞમધુનામિમિસ્રતમ્ ।

ત્રિર્વાર્જવતીરિપોઅશ્વિનાયુવંદોપાઅસ્મભ્યંપુષસંથપિન્વતમ્ ॥૩॥

પ૦— સમાને । અહન્ । ત્રિઃ । અવદ્યગોહેના । ત્રિઃ । અથ ।
યજ્ઞમ્ । મધુના । મિમિસ્રતમ્ । ત્રિઃ । વાર્જવતીઃ । ર્પઃ ।

* સવનત્રયની અપેક્ષાએ ત્રણવાર, અથવા તો ત્રણવાર આવો એમ કહીને તેમના પ્રત્યે અધિક આદર પ્રગટ કરે છે.

અશ્વિના । યુવમ્ । દોષાઃ । અસ્મદ્યમ્ । ઉપસઃ । ત્ર ।
પિન્વતમ્ ॥ ૩ ॥

અ૦—હે અશ્વીદેવો ! તમે એકજ દિવસમા ત્રણ વેળા (અનુષ્ઠાનગત) દોષોનું સંવરણ (દાંકણ) કરનાર છો. આજે અમારા દ્વિ ઉપર ત્રણ વેળા મધુસિંચન કરો. તમે રાતદિવસ ત્રણ ત્રણ વેળા અમને પુષ્ટિકારક અન્ન વરસાવો. ૩

ત્રિવૃત્તિર્પીતૃત્ત્રિસ્તુત્રતેજનેત્રિઃસુપ્રાવ્યેત્રેષેવશિક્ષતમ્ ।
ત્રિર્તાન્ધ્યંવહતમશ્વિનાયુવંત્રિઃપૃક્ષોઅસ્મેઅક્ષરેવપિન્વતમ્ ॥ ૪ ॥

૧૦— ત્રિઃ । વૃત્તિઃ । યુત્તમ્ । ત્રિઃ । અતુત્રતે । જને । ત્રિઃ ।
સુપ્રહઅવ્યે । ત્રેષાદૈવ । શિક્ષતમ્ । ત્રિઃ । તૈન્ધ્યમ્ । વહતમ્ ।
અશ્વિના । યુવમ્ । ત્રિઃ । પૃક્ષઃ । અસ્મે । અક્ષરાઽદૈવ ।
પિન્વતમ્ ॥ ૪ ॥

અ૦—હે અશ્વીદેવો ! ત્રણ વેળા અમારે ઘેર જાઓ. અમને અનુ-
સરનારા મનુષ્યોને ત્યાં ત્રણ વેળા જાઓ અને અનુષ્ઠાનનો
ઉપદેશ કરો. નન્દનીય (સતોપકારક) વૈજય અમને ત્રણ વેળા
અપંચ કરો. વૃષ્ટિ જેમ ઉદ્દહાન કરે છે તેમ તમે અમને
ત્રણ વેળા અન્નદાન કરો. ૪

ત્રિર્નોરિયિવહતમશ્વિનાયુવંત્રિદેવતાતાત્રિરુતાવંતૃધિયઃ ।
ત્રિઃસૌભગૃત્વંત્રિરુતઃશ્રવાસિનશ્ચિપ્ત્વાંસૂરેદુદિતારુદ્રથમ્ ॥ ૫ ॥

૧૦— ત્રિઃ । ત્રઃ । રિયિમ્ । વહતમ્ । અશ્વિના । યુવમ્ । ત્રિઃ ।
દેવદૈતાતા । ત્રિઃ । રુત । અવનમ્ । ધિયઃ । ત્રિઃ । સૌમ-

ગૃહ્યમ્ । ત્રિઃ । ઉત । શ્રવૌસિ । નઃ । ત્રિદસ્યમ્ । વામ્ ।
સૂરૈ । દુહિતા । આ । રુહત્ । રયમ્ ॥ ૧ ॥

અ૦—હે અશ્વીદેવો ! તમે અમને ત્રણવાર સંપત્તિ અર્પણ કરો. દેવકર્મ વિષે ત્રણવાર આગમન કરો. વળી અમારી છુદ્ધિતું ત્રણવાર રક્ષણ કરો. ત્રણવાર સૌભાગ્ય અર્પણ કરો. ત્રણવાર અન્ન અર્પણ કરો. તમારા ત્રિયદ્વી (ત્રણ આકવાણા) રથ ઉપર સૂર્યકન્યા આરૂઢ થઈ છે. ૫

ત્રિર્નોઅશ્વિનાદિવ્યાનિભેપજાત્રિપાર્થિવાનિત્રિરુદત્તમમ્ભ્યઃ ।
ઓર્માનંશંયોર્મમકાયસૂનવૈત્રિધાતુર્શર્મવહતંશુભસ્પતી ॥૬॥૪॥

૫૦— ત્રિઃ । નઃ । અશ્વિના । દિવ્યાનિ । ભેપજા । ત્રિઃ । પાર્થિવાનિ ।
ત્રિઃ । ઊમ્ । દત્તમ્ । અર્તદસ્યઃ । ઓર્માનંમ્ । શમદયોઃ ।
મમકાય । સૂનવૈ । ત્રિધાતુર્ । શર્મ । વહતમ્ । શુભઃ ।
પતી ॥ ૬ ॥ ૪ ॥

અ૦—હે અશ્વીદેવો ! તમે અમને દિવ્ય અને પાર્થિવ ઔષધિઓ ત્રણ ત્રણવાર અર્પણ કરો. અંતરિક્ષમાંથી પણ ત્રણવાર ઔષધિઓ અર્પણ કરો. શંયુ (જૃહરપતિ પુત્ર)ને અર્પણ કરેલ સુખપ્રસાદ મારા પુત્રને અર્પણ કરો. હે રૂઢી ઔષધિના અધિપતી (પાલકો) ! અમને ત્રિધાતુ (વાત, પિત્ત અને ક્ષેત્ર)ને શમન કરનાર) સુખ અર્પણ કરો. ૬ (૪)

ત્રિર્નોઅશ્વિનાયજ્ઞતાદિવેદિવેપરિત્રિધાતુપૃથિવીર્મશાયતમ્ ।
તિસ્રોનાસત્યારથ્યાપરાવતઆત્મેવવાતઃસ્વસરાણિગચ્છતમ્ ૭॥

૫૦— ત્રિઃ । નઃ । અશ્વિના । યજતૈઃ । દિવેદિવૈ । પરિ । ત્રિઽર્ધાતુઃ ।
પૃથિવીમ્ । અગ્નાયતમ્ । તિસ્રઃ । નર્સૈત્યા । રથ્યા । પરાહ-
વતઃ । આત્માદૈવ । વાર્તઃ । સ્વૈસરાણિ । ગચ્છતમ્ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે અશ્વીદેવો ! તમે દરેકજા તથા વેળા મળન કરવા યોગ્ય
છો. તમે અમારી વેદિ પ્રત્યે ચોખેર પ્રાપ્ત થઈ તથા કક્ષ્યાવાળા
દર્ભો ઉપર રથ ચલાવે. હે રથસ્વામી સત્યવાન દેવો ! જેમ
આત્મભૂત પ્રાણવાયુ શરીરમાં પ્રવેશ કરે છે તેમ તમે અતિશય
દૂર પ્રદેશમાંથી આવી તથા વેદિઓ (ઔષ્ઠિક, પાશુક તથા
સૌમિક) પ્રત્યે પ્રયાણ કરો. ૭

* ત્રિરશ્વિનાસિન્ધુભિઃસસમાતૃભિસ્ત્રયઃપ્રજાહવાલ્લેધાહુવિષ્કૃતમ્ ।
તિસ્રઃપૃથિવીરુપરિપ્રવાદિવોનાકૈરસેથેદ્યુભિર્ગતુભિર્હિતમ્ ॥૮॥

૫૦— ત્રિઃ । અશ્વિના । સિન્ધુદ્ભિઃ । સસમાતૃદ્ભિઃ । ત્રયઃ ।
પ્રજાહવાઃ । ત્રેષા । હુવિઃ । કૂનમ્ । તિસ્રઃ । પૃથિવીઃ ।
રુપરિ । પ્રવૌ । દિવઃ । નાકમ્ । રસેથે । ઈન્દ્રિભિઃ । અર્કૈ-
દ્ભિઃ હિતમ્ ॥ ૮ ॥

અ૦—હે અશ્વીદેવો ! (અંજા આદિ) સાત નદીમાતાનાં (વસતી-
વરીનામક) સ્પન્દનશીલ જળ વડે, તથાવાર સોમરસ કાઢેલો
છે. (દ્રોણકલ્યાદિક) તથા પાવો તૈયાર છે. • (સોમાખ્ય)
હવિ તથા પ્રકારે તૈયાર કર્યું છે. તમે પૃથ્વી આદિ ત્રણે પ્રદેશ
ની ઉપર પરિભ્રમણ કરીને દિવસે ઉદય પામે અને રાત્રે અસ્ત

* અષ્ટીકૃત્વોમિપુળોતિપકાદશકૃત્વોદ્વિતીયંદશકૃત્વ-
સ્તૃતીયમ્ । તે૦ સં૦ ૬-૪-૨ ।

પામે તેવી, વ્યવસ્થાવાળા છુબોઠવર્તી, આદિત્યનું રક્ષણ કરનાર છે. ૮

કૃત્રીચક્રાત્રિવૃત્તોરથસ્યકૃત્રયોર્વંધુરોયેસર્નીલાઃ ।

કદાયોર્ગોવાજિનોરાસંભસ્યયેનયજ્ઞનાંસત્યોપયાયઃ ॥ ૯ ॥

પ૦— વંધ । ક્રી । ચક્રા । ત્રિવૃત્તઃ । રથસ્ય । કૃત્ર । ક્રયઃ । વૈંધુરઃ । યે । સર્નીલૌઃ । કદા । યોગઃ । વાજિનઃ । રાસં-
ભસ્ય । યેન । યજ્ઞમ્ । નાસત્યા । ઉપદયાયઃ ॥ ૯ ॥

અ૦—હે સત્યવાન અશ્વીઠેવો ! તમારા ત્રિકોણી રથનાં ત્રણ ચક્રો કયાં છે ? રથ ઉપરની બેઠકનાં ત્રણ કાષો કયાં છે ? જે રથ વડે તમે યજ્ઞ પ્રત્યે પ્રાપ્ત થાઓ છો તે રથે બળવાન અશ્વ-
રથાનીય ગદાબને કયારે બેસ્યા ? ૮

આનાંસત્યાગચ્છંતંહૂયતૈહૃવિર્મધ્વઃપિન્નતમધુપેભિરાસભિઃ ।

યુવોર્હિપૂર્વસન્વિતોપસોરથમૃતાર્યચિત્રંધૃતર્વન્તમિવ્યતિ ॥ ૧૦ ॥

પ૦— આ । નાસત્યા । ગચ્છંતમ્ । હૂયતૈ । હૃવિઃ । મધ્વઃ । પિન્ન-
તમ્ । મધુપેભિઃ । ઔસદ્ભિઃ । યુવોઃ । હિ । પૂર્વમ્ ।
સન્વિતા । ઉપસઃ । રથમ્ । કૃનાર્ય । ચિત્રમ્ । ધૃતર્વન્તમ્ ।
ઇવ્યતિ ॥ ૧૦ ॥

અ૦—હે સત્યવાન અશ્વીઠેવો ! તમે અહીં આવો. અમે તમને દિવિ અર્પણ કરતા જઈએ છીએ. તમે મધુર-પેશ-પાનાર મુરો વડે મધુર સોમરસનું પ્રાસન કરો નિએ, અર્પ તમારા વિદ્વિત (અક્ષાંજન સાધન૩૫) ધૃતમુક્ત રથને ઉપાસાળ પૂર્વે યજ્ઞાર્થે પ્રેરે છે. ૧૦

આનાંસત્યાત્રિભિરેકાદૃશૈરિહદેવેભિર્યાતિમધુપેયમશ્વિના ।

પ્રાયુસ્તારિંદ્રનીરપોસિમૃક્ષતંસેવંતંદ્વેષોભવંતસચાશ્રુવાં ॥ ૧૧ ॥

૫૦— આ । નાસત્યા । ત્રિદિપિઃ । એકાદૃશૈઃ । ઇહ । દેવેભિઃ । યાતમ્ ।
મધુ^{૩૧}પેયમ્ । અશ્વિના । પ્ર । આયુઃ । તાગિ^{૩૨}દૃશૈર્મૃ^{૩૩} । નિઃ ।
રપો^{૩૧}સિ । મૃક્ષ^{૩૬}તમ્ । સેવંતમ્^{૩૨} । દ્વેષઃ । ભવંતમ્ । સચા^{૩૩}શ્રુવાં
॥ ૧૧ ॥

અ૦—હે સત્યવાન અશ્વીદેવો ! તમે તેત્રીશ દેવો સહ અહીં મધુર
પેય પ્રત્યે આગમન કરો. અમારું આયુષ્ય પ્રવૃદ્ધ કરો. અમારાં
પાતકો છેક શોધી (ધોઈ) નાંખો. અમારા શત્રુઓનો નિરોધ
કરો. તમે અમારા સહાયકતા હો. ૧૧

આનોઅશ્વિનાત્રિવૃત્તારથેનાર્વાર્ચંરુયિવંહતંસુવીરમ્ ।

શૃણ્વન્તાંવામર્વસેજોહવીમિવૃધેચનોભવતુંવાર્જસાતૌ ॥૧૨॥૫॥

૫૦— આ । નઃ । અશ્વિના । ત્રિવૃત્તાં । રથેન । ઊર્વાર્ચમ્ ।
રુયિમ્ । વૃહતમ્ । સુહવીરમ્ । શૃણ્વન્તાં । વામ્ । અર્વસે ।
જોહ^{૩૭}વામિ^{૩૮} । વૃધે । ચ । નઃ । મવતમ્ । વાર્જસાતૌ ॥૧૨॥

અ૦—હે અશ્વીદેવો ! ત્રણે લોકમાં પ્રવૃત્તિ કરનાર રથ વડે રૂઢી
વીરશાલી (પુત્રભૃત્યાદિયુક્ત) સંપત્તિ અમારી પાસે આણી
લાવો. અમારી પ્રાર્થના સંબંધનાર એવા તમને હું અમારક
રક્ષણાર્થ આર્જન કરૂ છું. અમારા યુદ્ધ મધ્યે (અમારા પક્ષને)
પ્રત્યજ કરનાર હો. ૧૨(૫)

सूक्त ३४.

- १ नवेदसा = मेधावी = शुद्धिशास्त्री.
- २ गतिः = धन.
- ३ द्विम्या = द्विभयुक्त.
- ४ शाससः = सूर्यरश्म्याच्छादनयुक्तस्य वासरस्य = दिवस.
- ५ अम्पायंसेग्या = अभितः नियन्तव्यी अनुग्रहवशात्तदधीनौ = अधीन.
- ६ यामः = याम्यसेभनेन इतियातः = २५.
- ७ स्कंभासः = स्तम्भो. (इमिस्कृभिर्गातप्रतिबन्धेस्कम्भ-
गते प्रतिबद्धाभवन्ति इति.)
- ८ स्कमितासः = स्थापित.
- ९ अवघगोहना = अवघगूहयितारौ = दोषेणे दांभनार. (गुह-
मंघरणे).
- १० वर्तिः = वर्तनसाधनगृहम् = ५२ (वर्ततअत्रवर्तिगृहम्).
- ११ नाण्यम् = संतोषकरंफलम् = न-दनीय = सन्तोषकारक इक्ष.
- १२ पृक्षः = अन्न. (पृचीसम्पर्के).
- १३ अभराः = अक्षराणि = ७६३.
- १४ देयताता = देयतातौ = देवैर्युक्ते कर्मणि = देवकर्म विभे.
- १५ त्रिष्टुं = चक्रत्रयेवस्थितं = त्रियक्षी.
- १६ सुरे = सुर्धनी (यूपेरणे).
- १७ अम्भ्यः = अंतरिक्षभांथी.
- १८ ओमानं = सुभ्रप्रसाद (अय्).
- १९ त्रिधातु = कस्याश्रययुक्त = तस्य कक्षमावाणा (त्रेधाधो-
यते निधीयते इति त्रिधातु).
- २० स्वसरणि = शरीरे. (सरन्तिगच्छन्तीतिसराइन्द्रि-
याणि स्वकीयाः सरायेयां शरीराणां).

- ૨૧ આદાવાઃ = કૃષસદૃશાપાત્રવિશેષાઃ = પાત્રો.
 ૨૨ યજતા = યજ્ઞ્યૌ = યજ્ઞન કરવા યોગ્ય.
 ૨૩ નાસત્યા = સત્સુસાધૌનસત્યૌ અસત્યૌ ન અસત્યૌ
 સત્યાવેષ નાસત્યૌ = સત્યવાન (નિઃ ૬-૨૩ ।).
 ૨૪ સિન્ધુભિઃ = સ્વન્દનશીલ.
 ૨૫ પ્રથા = પ્રથન્તૌ મહ્યન્તૌ = પરિભ્રમણ કરીને. પુરુગતૌ).
 ૨૬ દ્યુભિઃ = અદ્યૌભિઃ = દિવસ સહ.
 ૨૭ મહુભિઃ = રાત્રિભિઃ = રાત્રિ સહ.
 ૨૮ ષાધુરઃ = નોદયન્ધનાધારઃ = નીડબંધનનું આધારભૂત.
 ૨૯ મનીઙ્ઠાઃ = નોદયદસદૃશંરથસ્ય ઉપરિઉપવેશતં સ્થાનં
 તેન સદૃશતંગ્તે તે કાષ્ઠવિશેષાઃ = રથની ઉપરની બેઠકનાં
 લાકડાં.
 ૩૦ આસમિઃ = આસ્યૈઃ = મુખોવાડે.
 ૩૧ રપાંમિ = પાતકો.
 ૩૨ સેધતમ્ = પ્રતિવેધતમ્ = નિરોધ કરે (પિધુગત્યાં).
 ૩૩ સઘામુઘા = સદાવસ્થિતૌ = સદાપ્યક્તૌ.
 ૩૪ પ્રતારિષ્ટમ્ = પ્રવર્ધયતં = પ્રવૃદ્ધ કરે. (તૃપ્તપ્રવર્ધનતરણયોઃ).
 ૩૫ અર્ધાષમ્ = અભિમુખ.
 ૩૬ મૃક્ષતમ્ = શોધયતં = બુંદી નાખે. (મૃશ આમર્શને).
 ૩૭ સોદયીમિ = આર્દ્રાન કરું છું. (દે).
 ૩૮ વૃધે = વર્ધનાય = પ્રજા કરવા.

सूक्त ३५.

अधिः—हिरण्यस्तूप आंगिरसः; देवताः—१ अग्नि अने मित्रावरुण;
अवशिष्ट सविता; छन्दः—१-६ जगती, २-८ त्रिष्टुप्;

हवाम्यग्निप्रथमंस्वस्तयेहवामिमित्रावरुणात्रिहावसे ।

हवामिरात्रीजगतोनिवेशनीहवामिदेवंसंवितारंमृतये ॥ १ ॥

प०—हवामि । अग्निम् । प्रथमम् । स्वस्तये । हवामि । मित्रा-
वरुणौ । इह । अवसे । हवामि । रात्रीम् । जगतः । निह-
वेशनीम् । हवामि । देवम् । संवितारम् । मृतये ॥ १ ॥

अ०—अभारा रक्षार्थं हं आरंभमां अग्नि(देव)ने आर्क्षान्
कश् हं. आ भागकर्ममां अभारा रक्षार्थं हं मित्रावरुणने
आर्क्षान् कश् हं. प्राणिमात्रने विश्रान्ति आपनार रात्रिने हं
आर्क्षान् कश् हं. सवितादेवने रक्षार्थं हं आर्क्षान् कश् हं. १

*आकृष्णेनरजसुर्वर्तमानोनिवेशयन्नमृतमर्त्यं च ।

हिरण्ययेनसंवितारयेनादेवोयातिमुर्वनानिपश्यन् ॥ २ ॥

प०—आ । कृष्णेन । रजसा । वर्तमानः । निहवेशयन् । अमृतम् ।
मर्त्यम् । च । हिरण्ययेन । संविता । रयेन । आ । देवः ।
याति । मुर्वनानि । पश्यन् ॥ २ ॥

अ०—सवितादेव इष्टु पशुना (अन्धकार वडे भरेव) अन्तरिक्ष
मार्गे पुनः पुनः आगमन करतो (इरेतो इरेतो) देव नवा

* मर्त्यानिहोमनिशरीराण्यमृतैपादेयता ।

મનુષ્યોને સ્વસ્ત્ય-સ્થાને સ્થાપિત કરતો અથવા, પ્રાણ તથા શરીર-નિવિષ્ટ સતો સર્વ જીવનોને જોતો (પ્રકાશિત કરતો), સુવર્ણમય રથ વડે આપણી સમીપમાં આગમન કરે છે. ૨

યાતિદેવઃ પ્રવતાયાત્યુદ્ગતાયાતિશુભ્રામ્યાંયજતોહરિમ્યામ્ ।

આદેવોયાંતુસવિતાપરાવતોવિશ્વાદુરિતાવાર્ધમાનઃ ॥ ૩ ॥

૫૦— યાતિં । દેવઃ । પ્રૃહૃવતાં । યાતિં । યુત્પ્રૃહૃવતાં । યાતિં । શુભ્રામ્યામ્ । યુજતઃ । હરિમ્યામ્ । આ । દેવઃ । યાતિ । સવિતા । પરાવૃત્તઃ । અર્પ । વિશ્વાં । દુઃહૃતા । વાર્ધમાનઃ ॥ ૩ ॥

અ૦—આ દેહીઅમાન દેવ, (ઉદયકાલથી આરંભીને મધ્યાહ્ન પર્વત) હિંઆણુવાળા માર્ગે પ્રયાણ કરે છે. (તે પછી સાયંકાલ પર્વત) તે નીઆણુવાળા માર્ગે પ્રયાણ કરે છે. તે યજાહ દેવ, સ્વેત અન્ધો વડે (દેવયાગદેશ પ્રત્યે) પ્રયાણ કરે છે. સવિતા દેવ, સર્વ પાતકોને નાશ કરતો દૂર પ્રદેશથી (હુશોક-માંથી યાગદેશ પ્રત્યે) આગમન કરે છે. ૩

અમાદૃતંકૃશૈર્નિવિશ્વરૂપંહિરણ્યશમ્યંયજતોબૃહન્તમ્ ।

આસ્થાદ્રયંસવિતાચિત્રમાનુઃકૃષ્ણારજાસિતવિર્પીદધાનઃ ॥ ૪ ॥

૫૦— અમિદૃતમ્ । કૃશૈઃ । વિશ્વરૂપમ્ । હિરણ્યશમ્યમ્ । યુજતેઃ । બૃહન્તમ્ । આ । અસ્થાત્ । રયમ્ । સવિતા । ચિત્રદમાનુઃ । કૃષ્ણા । રજાસિ । તવિર્પીર્મ્ । દધાનઃ ॥ ૪ ॥

અ૦—યજાહ (પૂજ્ય) ચિત્રવિચિત્ર રંગનાં હિરણ્યવાળો સવિતાદેવ અન્ધકારમય પ્રદેશને પ્રકાશિત કરવાનું સામર્થ્ય (પ્રકાશ)

ધારણ કરતો, એમને વિંટાયલ, સુવર્ણભૂષિત, નાનાવિધ રંજના સુવર્ણમય ધુસરીવાળા પ્રૌઢ રથ ઉપર (આ) આરૂઢ થયો. ૪

विजनाञ्छयावाःशित्तिपादोअख्यन्नयंहिरण्यप्रउगंवहन्तः ।

शश्वद्विशैः सवितुर्देव्यस्योपस्थे विश्वाभुवं नानितस्थुः ॥ ५ ॥

प०— वि । जनान् । श्यावाः । श्रुतिर्द्विपादः । अह्यन् । रथम् ।

हिः। ण्यहप्रउःम् । वहन्तः । शश्वत् । विशः । सवितुः ।

दैव्यस्य । उषस्त्र्ये । विश्वा । सुवनानि । तृष्युः ॥ ५ ॥

અ૦—સુવર્ણમય ધુસરીવાળા રથને વહન કરનાર ચેત પાય (પાદ) વાળા સ્થાવ નામના સૂર્યના અશ્વો સર્વ જગતને (આ) પ્રકાશિત કરવા લાગ્યા. સર્વ પ્રાણીઓ તથા સર્વ લોકો (પ્રકાશાર્થ) સર્વદા સવિતા (ગ્રેરદ) દેવની સમીપમાં રહેલાં હોય છે. ૫

तिस्रोद्यावः सवितृर्द्वात्रिपस्थीं एकां यमस्य भुवने विराधाद् ।

आर्णिनरथ्यममृताधितरथुरिहब्रवीतुयत्तश्चिकेतत् ॥६॥६॥

प०— तिलः । घाघः । सवितुः । द्वौ । उग्रहस्यो । एका । युमस्य ।

सुवन । विरिषाट् । भ्राणिम् । न । रथ्यम् । भृते ।

अधि । तस्युः । इह । ब्रूवातु । यः । ऊम् । तत् । चिके-

तत् ॥ ६ ॥

અ૦—દુષોક ત્રણ છે. તે મધ્યે બે (છુતયા બૂલોક) સવિતાદેવની સમીપમાં બે એક (અંતરિક્ષ લોક) ત્રેત પુરુષોના નિવાસ-રયાનભૂત એવા ધમના પ્રદેશમાં છે. ચંદ્ર, નક્ષત્રાદિ જ્યોતિશ્વદ અથવા ઉદક, રથના આણિ (પૈરાંના ખૂણા) ની પેટે.

સવિતાદેવ ઉપર અવલંબી રહ્યું છે. તે દેવના સ્વરૂપને (મહિ-
માને) જે બાલુનાર હોય તે બાલે આ વિષયમાં કહે. ૬

વિસુપર્ણોઅન્તરિક્ષાપ્યસ્વદ્ગમીરવેણામસુરઃસુનીયઃ ।

કવેદ્દાનીર્સૂર્યઃકશિકેતકતમાચારશ્મિરસ્યાતંતાન ॥ ૭ ॥

પ૦— વિ । સુદ્વર્ણઃ । અન્તરિક્ષાણિ । અસ્વ્યત્ । ગમીરવેણાઃ ।
અસુરઃ । સુનીયઃ । કવં । દ્વદાનીમ્ । સૂર્યઃ । કઃ ।
ચિકેત । કતમામ્ । યામ્ । રશ્મિઃ । અત્ય । આ ।
તતાન ॥ ૭ ॥

અ૦—જેની ગતિ અતિ સુંદર છે, જે અત્યંત ચંચળ રશ્મિવાળો
છે, પ્રાણિમાત્રનો જે પ્રાણુદાતા છે, જે ઉત્તમ માર્ગદર્શક છે,
તેવો સૂર્ય(દેવ) (આ) ત્રણે ભોકને પ્રકાશિત કરી રહ્યો છે.
તે આ વેળાએ (રાત્રે) ક્યાં હોય છે તે કોણુ બાલે છે ? તેનાં
રશ્મિઓ (રાત્રે) ક્યાં ઘુમોક વિશે બાપી રહ્યાં હોય છે તે કોણુ
બાલે છે ? ૭

અષ્ઠૌવ્યસ્યત્કુકુભઃપૃથિવ્યાસ્ત્રીધન્વયોજનામસસિન્ધૂન્ ।

હિરણ્યાક્ષઃસવિતાદેવઆગાદ્ધ્રુવ્ત્નાદ્રાશુપેવાર્યાણિ ॥ ૮ ॥

પ૦— અષ્ઠૌ । વિ । અસ્વ્યત્ । કુકુભઃ । પૃથિવ્યાઃ । સ્ત્રી । ધેન્વં ।
યોજનૌ । મસ । સિન્ધૂન્ । હિરણ્યક્ષઃ । મચિતા । દેવઃ ।
આ । અગાત્ । દર્ષત્ । સ્તનાં । દ્રાશુપે । વાર્યાણિ ॥ ૮ ॥

અ૦—તેણે પૃથિવીની આજે દિશા તથા વિદિશાઓ પ્રકાશિત કરી.
તેણે પ્રાણિઓને પોતપોતાની બોમ્બ પ્રગટિ વિશે યોગ્યવનાર
પૃથિવી આદિ ત્રણ ભોક, અને (ગંગાદિક) સમ નદીઓ વા

સમુદ્રને પ્રકાશિત કર્યો. સુવર્ણ દેવ વા સુંદર આંખવાળો સૂર્ય(દેવ).
પજ્જમાનને ઇષ્ટ રત્નસંપત્તિ અર્પણ કરતો અહો પધારો. ૮

* હિરણ્યપાણિઃ સવિતા વિદર્ષણિઃ । હુમેઽધાવાપૃથિવી અન્તરીયતે ।
અપામીવાં વાર્ધતે વેતિ સૂર્યમભિકૃષ્ણેન રજસાદ્યામૃણોતિ ॥ ૯ ॥

૫૦— હિરણ્યપાણિઃ । સવિતા । વિદર્ષણિઃ । હુમેઽધાવાપૃથિવી ।
અન્તઃ । ઈયતે । અપં । અપામીવામૈં । વાર્ધતે । વેતિ । સૂર્યમ ।
અભિ । કૃષ્ણેન । રજસૌં । યામ્ । ઋણોતિ ॥ ૯ ॥

અ०—સુવર્ણમય દસ્તવાળો વા દસ્ત વિશે સુવર્ણ ધારણ કરનાર,
વિવિધદર્શન મુક્ત એવો સવિતા દેવ, ઉભય દ્વાવાપૃથિવી મધ્યે
પ્રયાણ કરતો જાય છે. તે રેખાદિક ઉપદ્રવનો રૂડી રીતે સંહાર
કરનાર છે. તે સૂર્ય પ્રતિ પ્રયાણ કરે છે. તે પોતાના તમઃકર્પક
તેજ વડે આકાશને એમરે આપત કરી રહ્યો છે.

હિરણ્યહસ્તો અસુરઃ સુહૃત્રીયઃ સુમૃલીકઃ સ્વર્વાયાતુર્વાહ્ ।
અપસેધંત્ર રક્ષસો યાતુઘાના નસ્થદિવઃ પ્રતિદ્રોપં ગુણાનઃ ॥ ૧૦ ॥

૫૦— હિરણ્યહસ્તઃ । અસુરઃ । સુહૃત્રીયઃ । સુમૃલીકઃ । સ્વર્વાયાતુર્વાહ્ ।
યાતુ । અર્વાહ્ । અપસેધંત્ર । રક્ષસઃ । યાતુઘાનાન્ ।
અસ્પાત્ । દેવઃ । પ્રતિદ્રોપમ્ । ગુણાનઃ ।

અ०—તે સુવર્ણ-દસ્તવાળો, પ્રાણદાતા, રૂડો માર્ગદર્શક, રૂમાં મુખ પ્રાપ્ત
કરાવનાર, સંપત્તિમાન સવિતાદેવ, અમારી અભિમુખ (કર્મ

* (સવિતા તથા સૂર્ય એકજ દેવ છે તથાપિ મતિભેદ વડે
ગન્તા તથા જંતન્યરૂપે આમ નિરૂપણ કરેલું છે. ૯

દેશ વિષે) પધારે. પ્રત્યેક રાત સ્તુતિ કરાતો આ દેવ રાક્ષસ તથા અશુરોને હાંકી કાઢતો રહ્યો છે. ૧૦

યેતેપન્થાઃસવિતઃપૂર્વ્યાસોરિણવઃસુકૃતાઅન્તરિક્ષે ।

તેર્મિર્નોઅઘપૃથિર્મિઃસુગેર્મારક્ષાંચનોઅર્ધિચબ્રુહિદેવ ॥૧૧॥૭॥

૧૦—યે । તે । પન્થાઃ । સવિતઃ । પૂર્વ્યાસઃ । અરેણવઃ । સુકૃતાઃ ।
અન્તરિક્ષે । તેર્મિઃ । નઃ । અઘ । પૃથિર્મિઃ । સુગેર્મિઃ । રક્ષ ।
ચ । નુઃ । અર્ધિ । ચ । બ્રુહિ । દેવ ॥ ૧૧ ॥ ૭ ॥

-અ૦—હે સવિતા દેવ ! તારો જે પૂર્વસિદ્ધ (પ્રાચીન), ધૂલિરહિત સાદ્ કરેલ માર્ગ છે તે સુગમ માર્ગે પધારી આજે—અમારૂં રક્ષણ કર્યું. વળી હે દેવ ! તું (દેવો આમળ) અમારી પ્રશંસા કર્યું. ૧૧ ૭)

સૂક્ત ૩૬.

૧ નિવેશનીમ્ = ઉપવેશનદેતુમૂતામ = વિશ્રાંતિ આપનાર (નિવિશ્).

૨ પ્રવતા = પ્રવણવતા = નીચાણવાળા (ધનવણસમ્પત્કૌ).

૩ ઉઘવતા = ઉત્કૃષ્ટેન = ઉંચાણવાળા.

૪ પરાવતઃ = દૂર દેશથી.

૫ કૃશનૈઃ = સુવર્ણ વડે; (કેટલાયક મોતી વડે એમ અર્થ કરે છે.)

૬ યજતઃ = યજાદર્; પૂજ્ય.

૭ તવિષીમ્ = બળ.

૮ શિતિષાદઃ = શ્વેત પાત્રવાળા.

૯ વિરાષાદ્ = વિરાત્ ગન્તુન્ સદત્તે = શ્વેત પુરુષોના નિવાસસ્થાન-ભૂત. (વૃષ્ણવરણે = વૃષ્યન્તે इति विराःतान्सदत्ते).

- ९ अमृता = अमृतक्षत्रादिकं ज्योतिश्च वा जग.
 १० असुरः = प्राणुदाता. (असुरक्षेपणे).
 ११ सुनीयः = सुनयनः शोभनप्रापणः = उत्तम भावदर्शक.
 १२ धम्य = पृथिवी आदि त्रयु लोके.
 १३ योजना = प्राणिन स्वस्थाभोगेनयोजयितृन् = प्राणि-
 आने पोतपोतानी भोग्यप्रवृत्ति विरे योत्नवनाः.
 १४ विचरणिः = विविध दर्शन मुक्त.
 १५ अमीषां = शत्रादिक उपद्रवने.
 १६ कृष्णेन = तमः कर्पक.
 १७ रजसा = तेजवडे.
 १८ अणोति = व्याप्त करे छे. (अणगती).
 १९ सुगेमिः = सुभम. (सुष्ठु गच्छन्त्येषु इति).
 २० पूर्यासः = पूर्वासिद्ध.

सूक्त ३६.

अभिः-३९५ धारयुत्र; देवताः-अभिः (१३-१४ ५५); छन्दः-
 विषम-गृहती; सप्त-सतो गृहती.

प्रयोयहुंपुरुणांविशादेवयतीनाम् ।

अग्निसूक्तेभिर्वचोभिरीमहेयंमीमिद्व्यईळ्ते ॥ १ ॥

१०- प्र । वः । यहुम् । पुरुणाम् । विशाम् । देवयतीनाम् ।
 अग्निम् । मुहुत्तेभिः । वचःदभिः । ईमहे । यम् । मीम् ।
 इत । अन्ये । ईळ्ते ॥ १ ॥

અ૦—(હે ઋત્વિઋ તથા યજ્ઞમાનો !) દેવ કામનાવાળા (દેવોની) સેવા કરવા ઇચ્છનારા) તમારા જેવા અનેક લોકોને અનુગ્રહ કરનાર, જેનું અન્ય મહાન (ઋષિઓ) પણ ચોમેર સ્તવન કરે છે તે અગ્નિ(દેવ)ની સુંદર સૂક્તવાક્યો વડે (ચાલો) આપણે પ્રાર્થના કરીએ. ૧

જનાંસોઅગ્નિંદધિરેસહોઽવૃધંહૃદ્ધિર્ધ્મન્તોવિધેમતે ।

સત્વંનોઅદ્યસુમનાંદુહાવિતામવાવાર્જેપુસન્ત્ય ॥ ૨ ॥

૫૦— જનાંસઃ । અગ્નિમ્ । દધિરે । મહઃવૃધમ્ । હૃદ્ધિર્ધ્મન્તઃ । વિધેમ । તે । સઃ । ત્વમ્ । જુઃ । અદ્ય । સુદમનાઃ । દુહા । અવિતા । મવા । વાર્જેપુ । પુસન્ત્ય ॥ ૨. ॥

અ૦—લોકો (અનુષ્ઠાતાઓ) એ બલવર્ધક અગ્નિ(દેવ)ને સ્થાપન કરેલો છે. હૃદિ સિદ્ધ કરનારા અમે તદને અજીયે છીએ. હે અન્નોદાર દેવ ! તે તું આજ યાગકર્મ વિધે અમારા ઉપર પ્રસન્ન થામ અમારો સંરક્ષક હો. ૨

મત્વાંદુતંતૃણીમહેહોતારંવિશ્વદેવેડસમ્ ।

મહસ્તેસતોવિચરન્ત્યર્ચયોદિવિસ્પૃશન્તિભાનવઃ ॥ ૩ ॥

૫૦—મ । ત્વા । દુતમ્ । તૃણીમહે । હોતારમ્ । વિશ્વદેવેડસમ્ । મહઃ । તે । સતઃ । ચરન્તિ । અર્ચયઃ । દિવિ । સ્પૃશન્તિ । ભાનવઃ ॥ ૩. ॥

અ૦—(હે અગ્નિદેવ !) હોમનિષ્પાદક વા દેવોનું આર્દ્રાન કરનાર એવો તું—સર્વજ્ઞ—દેવદૂત તેની અમે પ્રકર્ષપણે વરોણી (કામના) કરીએ છીએ. નિત્યવર્તી એવો તું તેની જ્વાળાં વિવિધ રીતે પ્રચાર કરી રહી છે. ત્હારાં રશ્મિઓ (કિરણો) ઘુસોક પર્થતઃ સ્પર્શ કરી રહ્યાં છે. ૩

દેવાસંસ્ત્રાવરૂણોમિત્રોઅર્યમાસન્દૂતંપ્રત્નમિન્ધતે ।

વિશ્વંસોઅગ્નેજયતિત્વયાધનંયસ્તેદૃદાશમર્ત્યઃ ॥ ૪ ॥

૫૦— દેવાસંઃ । ત્વા । વરૂણઃ । મિત્રઃ । અર્યમાં । સમ્ । દૂતમ્ ।
પ્રત્નૈમ્ । ઇન્ધતે । વિશ્વમ્ । મઃ । અગ્ને । જયતિ । ત્વયા ।
ધનમ્ । યઃ । તે । દૃદાશં । મર્ત્યઃ ॥ ૪ ॥

અ૦—પ્રાચીનકાળથી હૈત્ય (હૃતપથુ) કરનાર એવા તને વરૂણ, મિત્ર
અને અર્યમા દેવ રૂડી રીતે પ્રદીપ્ત કરે છે. હે અગ્નિદેવ ! જે
માનવ પુત્રે હવિ અર્પણ કરે છે તે તારી સદાપ્ય વડે અખિત
ધનસંપત્તિ ઉપર જ્ય મેળવે છે. ૪

મન્દ્રોહોતાગૃહર્ષતિરમૈદૂતોવિશામસિ ।

ત્વેવિશ્વાસંગતાનિવ્રતાધ્રુવાયાનિદેવાઅકૃણ્વત ॥૫॥૮॥

૫૦— મન્દ્રઃ । હોતા । ગૃહર્ષતિઃ । અમૈ । દૂતઃ । વિશામ્ ।
અસિ । ત્વે । વિશ્વા । મમર્ગતાનિ । વ્રતા । ધ્રુવા । યાનિ ।
દેવાઃ । અકૃણ્વત ॥ ૫ ॥ ૮ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! પુત્ર આનંદદાયક દેવોનું આર્દ્રાન કરનાર,
(યજમાનોનો) ગૃહપતિ અને દેવહૃત છે. (પૃથિવી આદિ)
દેવતાઓએ જે કાંઈ શાશ્વત કર્મો (નિયમ) રચેલાં છે તે સર્વ
પુત્ર વિશે એકત્રિત હોય છે. ૫

ત્વેદ્દગ્રેસુભગૈયવિષ્ટયવિશ્વમાહૃયતેદ્રવિઃ ।

સત્વંનોઅચસુમનાહતાપરંયક્ષિદ્રિવાન્ત્સુવૌર્યા ॥ ૬ ॥

૫૦— ત્વે । દત્ । અગ્ને । સુદમૌ । યવિષ્ટય । વિશ્વમ્ । આ ।

હુયતે । હૃત્વિઃ । પઃ । ત્વમ્ । નઃ । અથ । સુદમનાઃ । ઉત ।
અગમ્ । યક્ષિં । દેવાન્ । સુદવીર્યાં ॥ ૬ ॥

અ૦—હે અત્યંત તરણુ અગ્નિ દેવ) ! તું સૌભાગ્યયુક્ત છે. સર્વ
દેવિ તું-વિશેષ અર્પણ કરાય છે. તે તું પ્રસન્ન થઇને આજે
તથા દેવે પછી પણ (સર્વ કાળે) સમર્થ દેવોને નિરંતર દેવિ
પહોંચાડ્યું. ૬

* તથેમિત્યાનંમસ્વિનર્ણસ્વરાજંમાસતે ।

હોત્રાભિરગ્નિમનુષઃસર્મિન્ધતેતિતિર્વીસોઅતિસ્થિઃ ॥ ૭ ॥

૫૦—તમ્ । ઘ । ઈમ્ । કૃત્યા । નમસ્વિનઃ । ઝર્ણ । સ્વહરાજમ્ ।
આસતે । હોત્રાભિઃ । અગ્નિમ્ । મનુષઃ । સમ્ । ઇન્ધતે ।
તિતિર્વીસઃ । અતિ । સ્થિઃ ॥ ૭ ॥

અ૦—(હે અગ્નિદેવ) ! અન્નયુક્ત વા નમનશીલ યજમાનો, સ્વયં
પ્રકાશમાન, તુંનેજ આ રીતે બળે છે. શત્રુ ઉપર જ્ય મેળ-
વેલા યજમાનો, સમ હોતાઓ સહિત તુંને રૂડી રીતે પ્રદીપ્ત
કરે છે. ૭

ઘનંતોઽવૃત્રમંતરત્રોદંસીઅપઃકુક્ષયાંચક્રિરે ।

મુવત્કણ્ઠેવૃષાઘુમ્ન્યાહુતઃક્રન્દદશ્વોગવિંદિષુ ॥ ૮ ॥

૫૦—ઘનન્તઃ । વૃત્રમ્ । અતરન્ । રોદંસી । અપઃ । કુરુ । ક્ષયાંચ ।
ચક્રિરે । મુવત્ । કણ્ઠે । વૃષાં । ઘુમ્ની । આદહુતઃ । ક્રન્દત્ ।
અશ્વઃ । ગોદેંદિષુ ॥ ૮ ॥

* સપ્તહોત્રાઃપ્રાચીર્વપદ્કુર્વન્તિ । તૈ૦ ઘા૦ ૨-૩-૧૦ ।

અ૦—હે અગ્નિદેવ ત્હારી સદાચ વડે) ! દેવો વૃત્તને દક્ષી તરી ગયા.
(તદનંતર) તેં દ્વાવાપૃથિવી તથા અંતરિક્ષ ને પ્રાણિઓના
નિવાસાર્થ વિસ્તારપૂર્વક નિર્માણ કર્યો. ગોવિષયક સંગ્રામ વિષે
(અભીષ્ટ વસ્તુપ્રાપક) દક્ષુદક્ષાટી કરતા અશ્વની પેઠે તું કણ્વ
ને કામના (અભીષ્ટ વસ્તુ) વરસાવનાર તથા ધન અર્પણ
કરનાર હો. તું ચોમેર દવિરન્ન સ્વીકારતો રહે. ૮

સંમીંદસ્વમહાંઅસિશોચંસ્વદેવવીતમઃ ।

વિધુમપ્રેઅરુપંમિયેધ્યસુજમ્નસ્તદર્શતમ્ ॥ ૯ ॥

૫૦— સમ્ । સીદસ્વ । મહાન્ । અસિ । શોચંસ્વ । દેવંદેવીતમઃ ।
વિ । ધુમમ્ । અગ્ને । અરુપમ્ । મિયેધ્યૈ । સુજ । પ્રદશસ્તુ ।
દર્શતમ્ ॥ ૯ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! તું (આ દર્શ ઉપર) બેસ્યું. તું અધિક ગુણ-
વાન્ છે. તું દેવોને અતિશય પ્રિય છે; તું પ્રદીપ્ત હો. હે
પરાદર્શ, ઉત્કૃષ્ટ અગ્નિદેવ ! ધુમાડાના સીધમામી તથા સુંદર
ગોટા અધિક સંપાદન કર્યું. ૯

યંત્વાદેવાસોમનધેદુધુરિહયજિષ્ઠંહવ્યવાહન ।

યંકણ્વોમેધ્યાતિથિર્ધનસ્પૃતંયંત્રપાયમુંપસ્તુતઃ ॥ ૧૦ ॥

૫૦— યમ્ । ત્વા । દેવાસઃ । મનંધે । દુધુઃ । રૂહ । યજિષ્ઠમ્ ।
હવ્યદવાહન । યમ્ । કણ્વઃ । મેધ્યઽઅતિથિઃ । ધનદસ્તૃતમ્ ।
યમ્ । વૃષા । યમ્ । ઉપસ્તુતઃ ॥ ૧૦ ॥ ૯ ॥

અ૦—હે દવ્યવાદક અગ્નિદેવ ! આત્યંત પૂજ્ય વા ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારે
યજ સંપાદન કરનાર તું એને દેવોએ મનુના અનુમદાર્થ

યજુરવિષે સ્થાપેલો, જેને મેધ્યાતિથિ, કણ્વકણ્વિ, ઇન્દ્ર તથા અન્ય
 યજમાને પણ ધનદાતા રૂપે સ્થાપેલો છે (તે તું અહો બેસ).
 ૧૦ (૯)

યમગ્નિમેધ્યાતિથિઃકર્ણૈર્ધ્રઋતાદધિ ।

તસ્યમેવોદીદિયુસ્તમિમાઋચસ્તમગ્નિર્વર્ધયામસિ ॥ ૧૧ ॥

૫૦— યમ । અગ્નિમ્ । મેધ્યઽતિથિઃ । કર્ણઃ । ઈર્ધે । ઋતૌત ।
 અધિ । તસ્ય । પ્ર । ઈર્ધેઃ । દીદિયુઃ । તમ્ । ઇમાઃ ।
 ઋચઃ । તમ્ । અગ્નિમ્ । વર્ધયામસિ ॥ ૧૧ ॥

અ૦—જે અગ્નિને મેધ્યાતિથિ (મેધ્ય અતિથિઓ વડે સંપન્ન)
 કણ્વકણ્વિએ આદિત્ય લોકમાંથી આજી દેહીપત કર્યો છે. તેની
 અંચળ જ્વાળાઓ પ્રદુષ્ટપણે ઝળકી રહી છે. આ રતોત્રો તેનો
 મદિમા વધારનારાં છે. અમે પણ તે અગ્નિદેવનો મદિમા
 ગાઇએ છીએ. ૧૧

રાયસ્પૂર્ધિસ્વધાવોસ્તિહિતેર્ગેદેવેષ્વ્રાપ્યમ્ ।

ત્વંરાજસ્યશ્રુત્યસ્યરાજસિસનોમૂલમહાંઅસિ ॥ ૧૨ ॥

૫૦— રાયઃ । પૂર્ધિ । સ્વવાઙ્વઃ । અસ્તિ । હિ । તે । અગ્ને । દેવેર્ષુ ।
 બ્રાપ્યમ્ । ત્વમ્ । વાગ્નેસ્ય । શ્રુત્યસ્ય । રાજમિ । સઃ । નુઃ ।
 મૂલ । મહન્ । અસિ ॥ ૧૨ ॥

અ૦—હે અન્ન-સંપન્ન અગ્નિદેવ ! તું અમોને સંપત્તિ વડે ભર-
 પૂર કર્યું. (અથવા) અમને વૈભવ અર્પણ કર્યું. નિષે, હે અગ્નિ
 (દેવ) ! તારે દેવો સાથે સખાપણું છે. પ્રખ્યાત સંપત્તિનો તું
 નિપંતા છે. તે તું અમને સૌખ્ય અર્પણ કર્યું. તું અધિક
 ગુણવાન છે. ૧૨

ઊર્ધ્વઊપુર્ણકૃતયેતિષ્ઠાદિવોનસંવિતા ।

ઊર્ધ્વોવાજસ્યસનિતાયદક્ષિમિર્વાધધિમિર્વિદ્ય્યામહે ॥ ૧૩ ॥

૫૦— ઊર્ધ્વઃ । ઊર્મ । સુ । નુ । કૃતયૈ । તિષ્ઠ । દેવઃ । ન ।
સવિતા । ઊર્ધ્વઃ । વાજસ્ય । સનિતા । યત્ । અક્ષિર્દેમિઃ ।
વાવસૈર્દમિઃ । વિદ્ય્યામહે ॥ ૧૩ ॥

અ૦—(હે યુપ ! અથવા, હે યુપાત્મક દારૂનિષ્ઠ અગ્નિદેવ !)
સવિતાદેવની પેઠે તું અમારા સંરક્ષણાર્થ ઉન્નતસ્થ હો.
ઉન્નત સતો, અમને અન્ન અર્પણ કરનાર હો. અમે (આન્ય
વડે યુપને) સિપ્ત કરનાર યજુવાદકો (ઋત્વિજો) સહ તારા
વિશેષ આર્ધાન કરીએ છીએ. ૧૩

ઊર્ધ્વોનઃપાહ્યંહંસોનિકેતુનાવિશ્વંસમર્ત્રિર્નદહ ।

કૃધોનઊર્ધ્વાચ્ચરથાયજીવસેવિદાદેવેપુંનોદુર્વઃ ॥ ૧૪ ॥

૫૦— ઊર્ધ્વઃ । નઃ । પાહિ । અંહંસઃ । નિ । કેતુના । વિશ્વમ્ ।
સમ । અર્ત્રિર્નમ્ । દહ । કૃધિ । નઃ । ઊર્ધ્વાન્ । ચૈરથાય ।
જીવસે । વિદાઃ । દેવેપું । નઃ । દુર્વઃ ॥ ૧૪ ॥

અ૦—હે યુપ ! (તંભ) અથવા, હે યુપનિષ્ઠ અગ્નિદેવ ! ઉન્નત સતો,
તું જ્ઞાન વડે (નેજવડે) અમારું પાપ યજી છેક પાલન કર્યું.
વિશ્વભક્ષક રાક્ષસને તું છેક ભસ્મીભૂત કર્યું. લોક વિશે અમારા
સુખસંચાર તથા જીવનાર્થ તું અમને ઉન્નત કર્યું. અમારું
રુવિ રૂપ ધન દેવાને પહોંચાડ્યું. ૧૪

પાહિનોઅગ્રેસસઃપાહિધૂર્તેરરાન્નઃ ।

પાહિરીપંતુતત્ત્રાજિર્વાસતોઘૃહંભાનોયવિષ્ણ ॥ ૧૫ ॥

પ૦— પાહિ । નુઃ । અગ્ને । રુક્ષતઃ ! પાહિ । ધૂતેઃ । અરાઙ્ગેઃ ।
 રિષતઃ । યુત । વા । જિઘાંમતઃ । વૃહદ્ધમાનો । યવિષ્ઠય ।
 ॥ ૧૫ ॥ ૨૦ ॥

અ૦—હે અગ્નિ(દેવ !) હે તેજસ્વી અત્યંત તરુણદેવ ! ઉપદ્રવ કરનાર રાક્ષસાદિથી અમારું પાલન કર્યું. ધન ન દેનાર હિંસક મનુષ્યોથી પાલન કર્યું. (વ્યાધાદિક) હિંસક પ્રાણીથી અથવા અમારો વધ કરવાની ઇચ્છાવાળા શત્રુથી પાલન કર્યું. ૧૫

પ્રનેવ્રવિષ્વઽગ્નિઞ્જહરાઞ્ગુસ્તર્ણુર્જમ્પોઅસ્મદ્ધુક ।

યોમર્ત્યઃ શિશીતિઅત્યક્તુભિર્માનઃસરિપુરીશત ॥ ૧૬ ॥

પ૦— યુનઃહૈવ । વિષ્વેક્ । વિ । જહ્નિ । અરાઙ્ગઃ । તર્ણુઃજમ્પૈઃ ।
 યઃ । અસ્મદ્ધુક । યઃ । મર્ત્યઃ । શિશીતિ । અતિ । અ-
 ક્તૈઃકૈભિઃ । મા । નુ । સઃ । રિપુઃ । ઈગ્ગત ॥ ૧૬ ॥

અ૦—હે ગળવસ્થમાન દાહ (જ્વાળા)વાળા અગ્નિદેવ ! અમારું ધન ન દેનાર વૈરીઓને ધણુની પેડે (કઠિન કણ્ઠ ત્રા પાપાણુ વડે પાત્રાદિકને ફેડી નાંખે તેમ) છેક ફેડી તોડી નાંખ્યું; અર્થાત્ છેક એમેર નાશ કર્યું જે કાષ મર્ત્ય અમારો દ્રોહ કરનાર હોય, આયુષો વડે જે સંહાર કરનાર હોય તેવો કાષ રિપુ અમને મારવાને મ સમર્થ હો. ૧૬

અગ્નિર્વૈત્રેસુવીર્યમગ્નિઃકણ્વાંયસૌભગમ્ ।

અગ્નિઃપ્રાંત્રન્મિત્રોતમેધ્યાંતિથિમગ્નિઃસાતાર્ઙપસ્તુતમ્ ॥ ૧૭ ॥

પ૦— અગ્નિઃ । વૈત્રે । સુદર્શનમ્ । અગ્નિઃ । કણ્વાંય । સૌભગમ્ ।

अग्निः । प्र । आवत् । मित्रा । उत । मेध्यातिथिम् ।

अग्निः । सातौ । उपैदस्तुतम् ॥ १७ ॥

अ०—भृत्यपुत्रादिक इडी संपत्तिने विदेशी प्रार्थना करतां अग्निदेवे,
इष्व (भक्षि)ने (धनादिश्च) सुहृ सौभाग्य अर्पणं कर्तुं.
अग्निदेवे अमारा मित्रानुं रक्षणं कर्तुं. तेषु मेध्यातिथिनुं
(मेधयोऽथ अतिथियुक्त ऋषिनुं) पणं रक्षणं कर्तुं. अग्नि-
देवे धनदानादि निमित्ते यजमाननुं रक्षणं कर्तुं. १७

अग्निना तुर्वशं यदुपरावत उग्रदेवं हवामहे ।

अग्निर्नयनं नववास्वंबुहद्रेथं तुर्वीति दस्यं वेसहः ॥ १८ ॥

प०— अग्निना । तुर्वशम् । यदुम् । परावतः । उग्रदेवम् । हवा-
महे । अग्निः । नयत । नववास्त्वम् । बुहद्रेथम् । तुर्वी-
तिम् । दस्यंवे । वेसहः ॥ १८ ॥

अ०—अग्ने अग्निसह अवस्थित तुर्वश, यदु तथा उग्रदेव नामना
शुक्लिष्मिन्ने इह प्रदेस्यती आर्धान करीये छीये. योऽर वेडिना
परावत करनार अग्निदेव नववास्त्व, बृहद्रेथ, तथा तुर्वीति
नामना शुक्लिष्मिन्ने अदी आलो १८

नित्वा मग्ने मनुर्दधे ज्योतिर्जनाय शश्वते ।

दोदेय कर्ष्वऋतजात उक्षितो यं नमस्यन्ति कृष्टयः ॥ १९ ॥

प०— नि । त्वाम् । अग्ने । मनुः । दधे । ज्योतिः । जनाय ।
शश्वते । दोदेय । कर्ष्वे । ऋतजातः । उक्षितः । यम् ।
नमस्यन्ति । कृष्टयः ॥ १९ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! પ્રજાપતિએ જ્યોતિઃ સ્વરૂપ એવા તને અનેક મનુષ્યોના દિતાર્થ (દેવયજ્ઞન પ્રદેશ વિષે) સ્થાપિત કરેલો. યદા નિમિત્તે ઉત્પન્ન થતા, દ્વિવર્દાન વડે તૃપ્ત થઇને તું કણ્ણ ઋષિ અર્થે પ્રજ્વલિત થયો. જે અગ્નિદેવને મનુષ્યો નમસ્કાર કરે છે. ૧૯

ત્વેપાસૌઅગ્રેરમવન્તોઅર્ચયોભીમામોનમર્તીતયે ।

રક્ષસ્વિનઃસદપિદ્યાતુમાર્વતોર્વિશ્વંસમ્ત્રિણંદહ ॥૨૦॥૧૧॥

પ૦— ત્વેપૌસૌ. । અગ્રેઃ । અમૃદૈવન્તઃ । અર્ચયઃ । ભીમાસઃ । ન । પ્રતિદૃશતયે । રક્ષૌસ્વિનઃ । સદમ્ । ઇત્ । યાતુર્દૈમાર્વતઃ । વિશ્વમ્ । સમ્ । અત્રિણમ્ । દહ ॥ ૨૦ ॥ ૧૧ ॥

અ૦—અગ્નિદેવની જ્વાળાઓ ઉજ્જવલ, પ્રજાજ, અમરકર તથા તેના પ્રત્યે જઈ ન શકાય તેવી છે. હે અગ્નિદેવ ! તું બળવંત અસુરોને તથા અમને ઉપદ્રવ કરનાર અખિલ શત્રુઓને સદૈવ ભરમીભૂત કર્ય. ૨૦ ૧૧)

મૂક્ત ૩૬.

૧ ચદમ્ = મહાન.

૨ સન્તવ = દાનશાલી (પશુદાને).

૩ પ્રત્નં = પુરાતન; પ્રાચીન.

૪ અર્ચમા = અર્ચાન્ મિમીતે इति ।

૫ દદાશ = અર્પણ કરે છે. (દાશુદાને).

૬ સન્દ્રઃ = આનંદદાયક.

૭ તિતિર્ધાસઃ = અતિશયેન તદન્તઃ = છેક જ્યાં મેળવનાર.

૮ સ્ત્રિધઃ = શત્રુઓ (સ્ત્રિધુશોપણે).

- ९ गविष्टिपु = गोविषयेच्छायुक्तेषु संग्रामेषु = गोविषयक संग्राम विषे (इष इच्छायां).
- १० देववीतमः = अतिशयेन देवान्कामयमानः = देवाने अतिशय प्रिय (वीगतौ).
- ११ अरुपम = अभनशील (रुपरिषद्विस्तायां).
- १२ म्रियेष्ट्य = मेधाहं = यशार्ह.
- १३ धनस्पृतम् = धनेन प्रीणयितारं = धनक्षताने (स्पृमी-तिबलपोः).
- १४ क्रतात् = आदित्यलोकभाषी.
- १५ इषः = गमनस्वभावाः = ययण (इषगतौ).
- १६ श्रुत्यस्य = अवणीयस्य = अभ्यात.
- १७ अज्जिभिः = काष्ठेन यूपमज्जिभिः = आत्म्य वडे यूपने क्षिप्त करनार. (अज्जूव्यक्तौ).
- १८ धाघज्जिः = यज्ञवहज्जिः = यज्ञवाहक ऋत्विज्जि वडे.
- १९ चरधाय = लोके चरणाय = लोक विषे संभारार्थ.
- २० जीषसे = श्रवणार्थ.
- २१ दुषः = हविः स्वयं धन.
- २२ अरावणः = धनादीनां अदातृरूपात् = धनादिना न देनार (रादाने).
- २३ तपुर्जम्भ = तप्यमानरश्मियुक्त = जलवत्स्वभावाद्वादाणां (जमनाशने).
- २४ शिशीते = तनूकरोति = संहार करे छे. (श्रोतनूकरणे).
- २५ अक्तभिः = आयुधै वडे.
- २६ धन्वे = धायित (धनुयाचने).
- २७ उपस्तुतम् = स्तोता.
- २८ सहः = अभिप्रविता = पराधव करनार.

૨૨ શશ્વતે = बहुविधजनाय = અનેક મનુષ્યોના હિતાર્થ.

૩૦ ઉક્ષિતઃ = તૃપ્ત થઇ.

૩૧ દીદેથ = दीप्तवानसि = પ્રગ્વહિત થયો.

૩૨ ત્વેષાસઃ = ઉગ્ગ્રવલ (ત્રિવલ્લીસૌ).

૩૩ અમઘન્તઃ = પ્રખળ.

૩૪ યાતુમાચતઃ = અશુરોને (યાત્રોચાતનાસ્તાન્નિમતે નિર્મિમતેતિયાતુમાઃ इतिराक्षमव्यापाराઃ तदेषाम-સ્તીતિ इति).

૩૫ રક્ષસ્વિનઃ = બલવંત.

સૂક્ત ૩૭.

મહર્ષિઃ—કણ્વ ધોરપુત્ર; દેવતાઃ—મરુત; છન્દઃ—ગાયત્રી.

* ક્રીલંઽઃશર્ધોમારુતમનૃર્ગાણંરથેશુર્મમ્ ।

કર્ણ્વાઅભિપ્રગાયત ॥ ૧ ॥

પ૦—ક્રીલંમ । વઃ । શૈર્ષઃ । મારુતમ્ । અનૈર્ગાણમ્ । રથેર્કેશુર્મમ્ ।

કર્ણ્વાઃ । અભિ । પ્ર । ગાયત્ ॥ ૧ ॥

અ૦—હે કણ્વ મહર્ષિઓ ! અથવા, હે બુદ્ધિશાલી ક્ષત્રિજને ! ક્રીડાશાલી, સત્કુરહિત, રથે શોભતા (૨ચા૩૬) એવા મરુતગણ બળવું તમારા અર્થે પ્રર્ક્યપણે ગાન કરો. ૧

* ૧ ક્રીલંઽઃશર્ધોમારુતમ । પે૦ વ્રા૦ ૨-૧૯ ।

૨ અનર્વાપ્રિદ્વીત્યાદન્નાતૃવ્યોવામર્ષા આતૃવ્યાપનુરયા । તે૦ સં૦ ૬-૩-૮ ।

યેપૃષ્ણતીભિક્ષ્ણિભિઃસાકંવાર્ષીમિરંજિભિઃ ।

અજાયન્તસ્વર્માનવઃ ॥ ૨ ॥

૧૦—યે । પૃષ્ણતીભિઃ । ઋષિર્દિભિઃ । સાકમ્ । વૈર્ષીભિઃ । ઋજિર્દિભિઃ ।
અજાયન્ત । સ્વર્હમાનવઃ ॥ ૨ ॥

અ—જે સ્વર્ગ-પ્રકાશમાન મરુતો બિંદુયુક્ત, ચિત્રવિચિત્ર રંગની
(પોતાની વાદનભૂત) હરિણી, બાહુ, પ્રચણ્ડ ગર્જના તથા
અલંકાર સદ આ પ્રગટ થયા (તેનું ગાન કરીએ.) ૨

દુહેવંશૃણ્વણાંકશાહસ્તૈપુયદ્વદાન્ ।

નિયામંશ્ચિત્રમૃજતે ॥ ૩ ॥

૧૦—દુહેદૃશ્વ । શૃણ્વ । ણામ્ । કંશાઃ । હસ્તૈપુ । યત્ । વૈદાન્ ।
નિ । યામન્ । ચિત્રમ્ । ઋજૈજેતે ॥ ૩ ॥

અ—તેમના દસ્ત વિશે રહેલા આયુકે । જે ધ્વનિ કરે છે તે દ્વં
અર્ધો જ રહે સાંભળું છું. તે ધ્વનિ સંગ્રામ વિશે વિવિધ
શૌર્ય પ્રગટાવી અત્યંત શોભી રહે છે. ૩

મયઃશર્ધાયઘૃષ્ણંયેત્વેપર્ણુમ્નાયશુષ્મિર્ણે ।

દેવત્તંત્રહાંગાયત ॥ ૪ ॥

૧૦—મ । યઃ । શર્ધાય । ઘૃષ્ણંયે । ત્વેર્ણુમ્નાય । શુષ્મિર્ણે ।
દેવત્તંત્રમ્ । ત્રહાં । ગાયત ॥ ૪ ॥

અ—(હે ઋત્વિજે !) પ્રસદનશીલ, ચતુર્ધર્મક, દેવીધ્યમાન યજમાણ,
બલશાલી એવા તમારા મરુદગણના અર્થે, દેવોએ અર્પણ
કરેલ દવિરન્નને ઉદેશીને પ્રકંપણે ગાન કરેલ. ૪

*પ્રશંસાગોષ્વર્ચ્યક્રીડ્યચ્છર્ચોમારુતમ ।

જંધેરમસ્યવાવૃષે ॥ ૫ ॥

પ૦— પ્ર । શંસ । ગોષુ । અર્ચ્યમ્ । ક્રીડમ્ । યત્ । શર્ચઃ ।
મારુતમ્ । જંધે^{૧૬} । રસસ્ય । વૃવૃષે ॥ ૫ ॥

અ૦—(હે ઋત્વિજ્ઞે) ! તમે (પૃથ્વી પ્રભૃતિ મરુતોની મતૃભૂત)
ગાયો વિશે જે અવિનાશી, ક્રીડાશાલી, પ્રસહનશીલ મારુતી
તેજ રહેલું છે તેની સ્તુતિ કરો. (ક્ષીર ૩૫) રસરતેજ તેમના
મુખ વા ઉદર વિશે વૃદ્ધિ પામ્યું છે. (અર્થાત્ રસ પીને તેઓ
પુષ્ટ થયા છે.) ૫

કોવોવર્ષિષ્ટુઆનરોદિવશ્ચગ્મશ્ચધૂતયઃ ।

યત્સીમન્તંનધૃનુય ॥ ૬ ॥

પ૦— કઃ । વઃ । વર્ષિષ્ઠઃ । આ । નરઃ । દિવઃ । ચ । ગૈઃ । ચ ।
ધૂર્તયઃ । યત્ । સીમ્ । મન્તમ્ । ન । ધૂનુય ॥ ૬ ॥

અ૦—ગુણોઠ તથા બુણોઠને કંપાપમાન કરનાર હે શરાગ્ને (મરુતો) !
તમે મધ્યે સર્વત્ર પ્રબલ કાચુ છે ? કારણ કે તમે વૃક્ષના
અગ્રભાગ (ડાળ)ની પેઠે આ સર્વ લોકને દલાવી રહ્યા છો. ૬

નિવોયામાયમાનુપોદ્ગ્રહગ્રાચંમન્યવે ।

જિહીતપર્વતોગિરિઃ ॥ ૭ ॥

પ૦— નિ । વઃ । યોમાય । માનુષઃ । દુગ્રે । ગ્રાચં । મન્યવે । જિહીત ।
પર્વતઃ । ગિરિઃ ॥ ૭ ॥

* પૃથ્વીચૈષ્યસોમરુતાજ્ઞાતાઃ ।

અ०—(હે મરતો) ! તમારા પ્રયત્ન, અભિમાની (પ્રયત્ન) વેગને
સહ અનુષ્ય (પહી જવાની બહીકથી) પોતાના ઘરને દૃઢ થાંભલા
વાળું કરે છે. તમારી અતિથી મદાન પર્વત પણ કંપાયમાન
થાય છે. ૭

येषामज्मेषु पृथिवी जुजुर्वाँ इव विपतिः ।

मियायामेषु रेजते ॥ ८ ॥

પ૦—એષામ્ । ઐઝમેષુ । પૃથિવી । જુજુર્વાંનૃદૈવ । વિશ્વપતિઃ । મિયા ।
યામેષુ । રેજતે ॥ ૮ ॥

અ०—(હે મરદેવો !) તમારો વેગ ફેંકાનાં જ જગદ્ગરીબૂત રાજાની
પેડે પૃથિવી અપથી કંપાયમાન થાય છે. ૮

स्थिरं हि जानमेपां वयो मातुर्निरेतवे ।

यत्सीमनु द्विताश्रवः ॥ ९ ॥

પ૦—સ્થિરમ્ । હિ । જાનમે । ણ્યામ્ । વૈયઃ । માતુઃ । નિઃશૈતવે ।
યત્ । સીમ્ । અનુ । દ્વિર્તા । શૈવઃ ॥ ૯ ॥

અ०—નિમે, આ મરદેવોનું જન્મસ્થાન (આકાશ) સ્થિર છે. મર-
તોના જનની-સ્થાનીય આકાશમાંથી પક્ષીઓ નિર્ગમન કરવાને
(સમર્થ થાય છે.) તમારું જગ અનુક્રમે દ્વાવાપૃથિવી મધ્યે
ચોમેર બે બાગે વિભક્ત થઈને રહેલું છે. (એથી જ તમારું જન્મ
સ્થાન સ્થિર છે.) ૯

उदुत्येसुनवोगिरुःकाप्टाअज्मेषु प्वलत ।

वाश्राअमिजुयातवे ॥ १० ॥ १३ ॥

પ૦— ઉત્ । ઊમ્ । ત્યે । મૂનૈવઃ । ગિરઃ । કૌષ્ઠાઃ । અર્જૈષુ ।
અર્જૈત । વાશ્રાઃ । અમિદ્વૈશુ । ચૈતૈવે ॥ ૧૦ ॥ ૨૩ ॥

અ૦—તે વાયાના ઉત્પાદક વાયુઓ (મરતો) સંચાર કરે છે ત્યારે
ઉદક, હંભારવ કરતી ગાયો (ઉદકપાનાર્ય ઉદકને ઉછાળતી)
જેમ જાનુભર કાળ ખારતી જાય તેમ ઉત્કૃષ્ટપણે ઉછાળા ખારે
છે. ૧૦ (૧૩)

ત્યંચિદ્દુગ્રાદોર્ધ્વપૃથુમિહોનપાતૃમર્મધમ્ ।
પ્રચ્યાવયન્તિયાર્મભિઃ ॥ ૧૧ ॥

પ૦— ત્યમ્ । ચિત્ । ઘ । દોર્ધ્વમ્ । પૃથુમ્ । મિહૈઃ । નૈવોતમ્ ।
ર્મધમ્ । પ્રચ્યવયન્તિ । ચાર્મઽભિઃ ॥ ૧૧ ॥

અ૦—માર્ગે જતાં તે (મરતો) દોર્ધ્વ, તિર્થગ્વિસ્તૃત, (તિરછા ફેલાયેલ)
જળપાત ન કરનાર, તથા અહિઃસ્ય એવા તે મેધને પણ છેક
ધસડી લાવે છે. ૧૧

મરુતોયદ્ધ્વોઘ્વલંજનોઅચુચ્યવીતન ।
ગિરોરંચુચ્યવીતન ॥ ૧૨ ॥

પ૦— મરુતઃ । યત્ । હ । ઘ્વઃ । ઘ્વલમ્ । જનોન્ । અચુચ્યવીતન્ ।
ગિરીન્ । અચુચ્યવીતન્ ॥ ૧૨ ॥

અ૦—હે મરુદેવો ! તમે અશ્વસંપન્ન છો તેથી જ તમે પ્રાણિઓને
પોતપોતાના ઉદ્ધવાન વિષે પ્રેરો છો તેમજ પવંતોને દલાવો
છો. ૧૨

યદ્દ્યાન્તિમરુતઃસંહૃવૃતેધ્વગ્ના ।
શુણોત્તિકથિદેપામ્ ॥ ૧૩ ॥

પ૦— યત્ । હ । યાન્તિ । મહતઃ । સમ્ । હ । બ્રુવતે । અધ્વન્ ।
આ । શૂળોતિ । કઃ । ચિત્ । એપામ્ ॥ ૧૩ ॥

અ૦—નિશ્ચે, આ મરૂતો જ્યારે પ્રયાણ કરે છે ત્યારે તેઓ માર્ગ
વિષે એકઠો ધ્વનિ કરે છે. કોઈ જ તે તેમના ધ્વનિને
સાંભળે છે. ૧૩

પ્રયાતુશીર્મપાશુભિઃસન્તિકર્ણેષુવોદુવઃ ।

તન્નોષુમાદયાધ્વૈ ॥ ૧૪ ॥

પ૦— પ્ર । યાત્ । શીર્મ્ । આર્શૈઃકર્ણિઃ । સન્તિ । કર્ણેષુ । વઃ ।
દુવઃ । તન્નો । સુ । માદયાધ્વૈ ॥ ૧૪ ॥

અ૦—(હે મરૂદેવો !) તમે તમારા વેગશાલી વાહન વડે કર્મભૂમિ
પ્રત્યે શીઘ્ર પ્રયાણ કરો. આ કર્ણ મંડળમાં તમારી પરિચર્યા
હવિરન્ન સિદ્ધ છે. તે કર્ણો મધ્યે જ તમે તૃપ્ત હો. ૧૪

અસ્તિહિપ્મામદાયવુઃસ્મસિંપ્માવ્યમેષામ ।

વિશ્વૈચ્છિદાયુર્જીવસૈ ॥ ૧૫ ॥ ૧૪ ॥

પ૦— અસ્તિ । હિ । સ્મ । મદાય । વુઃ । સ્મસિં । સ્મ । વ્યમ્ ।
એપામ્ । વિશ્વમ્ । ચિત્ । આયુઃ । જીવસૈ ॥ ૧૫ ॥ ૧૪ ॥

અ૦—(હે મરૂદેવો !) નિશ્ચે, તમારી તૃપ્ત્યર્થ જ આ હવિ અહીં
રાખેલો છે; નિશ્ચે, અમે તેમના (દાસ) છીએ. જ્યંત રહેવાને
અમને સર્વ આયુષ્ય (છો). ૧૫ (૧૪)

અ૦—દહાસન પર બેઠેલા (હે મરદેવો !) પિતા પુત્રને જેમ પોતાના હાથમાં ધારણ કરે તેમ અમારી સ્તુતિ વડે પ્રસન્ન થઈને તમે અમને ક્યારે હાથમાં ધરશો ? ૧

કર્વનૂનંકદ્રોઽર્થગન્તાદિવોનપૃથિવ્યાઃ ।

કર્વન્નોગાવોનરણ્યન્તિ ॥ ૨ ॥

પ૦— કર્વં । નૂનમ્ । કત્ । વૃઃ । ઐર્થમ્ । ગન્તં । દિવઃ । નં ।
પૃથિવ્યાઃ । કર્વં । વૃઃ । ગાર્વઃ । ન । રણ્યન્તિ ॥ ૨ ॥

અ૦—(હે મરદેવો !) હમણાં તમે ક્યાં નિવાસ કરી રહ્યા છો ? દેવમંજન-પ્રદેશ વિષે આપ ક્યારે પ્રયાણ કરશો ? સ્વર્ગભોક્તાથી નિર્ગમન કરો. ભૂલોકમાંથી નિર્ગમન મ કરો. ભૂલોક વિના બીજા કયા પ્રદેશ વિષે ગાયના આરડવાની પેઠે (મંજમાનોની સ્તુતિનો) અવાજ સંભળાય ? ૨

* કર્વવઃસુમ્નાનવ્યાંસિપરુતઃકર્વસુવિતા ।

કવોઽવિશ્વાનિસૌમંગા ॥ ૩ ॥

પ૦— કર્વં । વૃઃ । સુમ્નાનં । નવ્યાંસિ । પરુતઃ । કર્વં । સુવિતા ।
કવોઽવિતિ વિશ્વાનિ । સૌમંગા ॥ ૩ ॥

અ૦—હે મરદેવો ! આપનું (પ્રજા તથા પશુરૂપ) અતિ નવીન ધન ક્યાં છે ? આપની રૂઠી પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય, મણિ મુક્તાદિ રૂપ સંપત્તિ ક્યાં છે ? આપનો સૌભાગ્ય રૂપ (ગર્જનશ્રાદિ રૂપ) યાવત વૈભવ ક્યાં છે ? ૩

યદ્યુયંપૃશ્નિમાતરોમર્તીસઃસ્યાતન ।

સ્તોતાવોઅમૃતઃસ્યાત ॥ ૪ ॥

૧૦— યત્ । યુયમ્ । પૃશ્નિમાતરઃ । મર્તીસઃ । સ્યાતન । સ્તોતા ।
વઃ । અમૃતઃ । સ્યાત ॥ ૪ ॥

અ૦—હે પૃશ્નિપુત્રો ! બહે તમે મર્ત્ય હો, તથાપિ તમારો સ્તોતા
અમર થાય છે. ૪

માવોમૃગોનયર્વસેજરિતામૃદજોપ્યઃ ।

પથાયમસ્યગાદુપં ॥ ૫ ॥

૧૦— મા । વઃ । મૃગઃ । ન । યર્વસે । જરિતા । મૃત્ । અર્જોપ્યઃ ।
પથા । યમસ્ય । ગાત્ । ઉપં ॥ ૫ ॥

અ૦—દરજીને ધાસ ખાવા કોઈ પ્રતિબંધ કરે નહિં તેમ હે મર-
હેવો ! તમારો સ્તોતા અસેવ્ય મ હો. (અર્થાત્ તેના ઉપર
અકૃપા મ હો). તે સ્તોતા યમલોકના માર્ગે મ જાયો (અર્થાત્
તે મરણ મ પામે.) ૫

મોષુણઃપરાપરાનિર્ઋતિર્દુહ્ણાવધીત ।

પદીષ્ટતૃષ્ણયાસહ ॥ ૬ ॥

૧૦— મો । સુ । નઃ । પરાપરા । નિઃક્રંતિઃ । દુઃદહનો । વધીત્ ।
પદીષ્ટ । તૃષ્ણયા । સહ ॥ ૬ ॥

અ૦—(હે મરહેવો !) ઉત્કૃષ્ટથી પણ ઉત્કૃષ્ટ, દહીવાને દુઃશક્યા
એવી (અતિપ્રજ્વળ) નિર્ઋતિ (સાડાસાતી) અમારો સર્વધા
વધ મ કરો. તે અમારી તૃષ્ણા સહ પતિત (નષ્ટ) હો. ૬

* સત્યંત્વેષા અમંવન્તોઘન્વંશ્ચિદારુદ્રિયાસઃ ।

મિદંકૃષ્વન્ત્યવાતામ્ ॥ ૭ ॥

પ૦— સત્યમ્ । ત્વેષાઃ । અમંદવન્તઃ । ઘન્નંન્ । ચિત્ । આ । રુદ્રિ-
યાસઃ । મિદંમ્ । કૃષ્વન્તિ । અવાતામ્ ॥ ૭ ॥

અ૦—ખરેખર દીપ્તિમાન અને પવનવાન એવા રૂદ્રપુત્રે! (મરતો)
મરદેશ વિષે પશુ વાયુરહિત વૃષ્ટિ કરે છે. ૭

વાશ્રેવંવિદ્યુન્મિમાતિવૃત્સંનમાતાસિપક્તિ ।

યદેપાંવૃષ્ટિરસર્જિ ॥ ૮ ॥

પ૦— વાશ્રાદૈવ । વિદ્યુત્ । મિમૌતિ । વૃત્સમ્ । ન । માતા ।
સિપક્તિ । યત્ । એપામ્ । વૃષ્ટિઃ । અસર્જિ ॥ ૮ ॥

અ૦—આરડતી, પા-હો છોડતી ગાયત્રી પેઠે, વીજળી ગર્જના કરે
છે. ગાય વાહરડાને ગોદમાં ધાલે તેમ આ વિજળી મરતોની
સન્નિધિમાં રહે છે. કારણ કે, આ મરતોની વૃષ્ટિ ગર્જના
ગોડેજ થાય છે. ૮

દિવાંચિત્તમઃકૃષ્વન્તિપર્જન્યેનોદવાહેન ।

યત્પૃથિવીન્યુન્દન્તિ ॥ ૯ ॥

પ૦— દિવાં । ચિત્ । તમઃ । કૃષ્વન્તિ । પર્જન્યેન । ઉદદવાહેન ।
યત્ । પૃથિવીમ્ । વિદ્યુન્દન્તિ ॥ ૯ ॥

અ૦—(હે મરદેવો !) તમે ન્યારે ભૂમિને છેક લોજવી નાંખો છો.

* રૂદ્રેવ મરતોના પાલક છે એ વાત આખ્યાન પ્રસિદ્ધ છે.

ત્યારે (અતિવૃદ્ધિ કાલે) ઉદકધારી મેધ વડે સ્પર્શને
આચ્છાદન કરી દિવસે પણ અંધકાર કરો છો. ૯

અર્ધસ્વનાન્મરુતાં વિશ્વમાસદ્વપાર્થિવમ્ ।

અરેજન્તપ્રમાનુપાઃ ॥ ૧૦ ॥ ૧૬ ॥

૧૦— અર્ધ । સ્વનાત્ । મરુતામ્ । વિશ્વમ્ । આ । સદ્ । પાર્થિવમ્ ।
અરેજન્ત । પ્ર । માનુપાઃ ॥ ૧૦ ॥ ૧૬ ॥

અ૦—મરુતોની ગળના સાથેજ પૃથિવી ઉપરનાં સર્વ ધરો તથા
(ગૃહવર્તી) મનુષ્યો છેક ધરધરી-કંપી નાચે છે. ૧૦(૧૬)

મરુતોવીલ્લુપાર્ણભિશ્ચિત્રારોર્ધસ્વતીરનું ।

યાતૈમર્લિદ્રયામભિઃ ॥ ૧૧ ॥

૧૦— મરુતઃ । વીલ્લુપાર્ણિભિઃ । ચિત્રાઃ । રોર્ધસ્વૈતીઃ । અનું । યાત ।
ઈમ્ । અર્લિદ્રયામર્લિધિઃ । ॥ ૧૧ ॥

અ૦—(હે મરુદેવો !) તમારા દૃઢ હસ્તો વડે મુક્ત સના, મનોહર
નદીઓને કાઠે કાઠે અવિચ્છિન્ન પ્રમાણુ કર્યેજ નાચો. ૧૧

સ્થિરાવઃ સન્તુનેમયોરથા અશ્વાસણામ્ ।

સુસંસ્કૃતાઽમીશંવઃ ॥ ૧૨ ॥

૧૦— સ્થિરાઃ । વઃ । સન્તુ । નેમયઃ । રથાઃ । અશ્વાસઃ । ણામ્ ।
સુસંસ્કૃતાઃ । ઐમીશંવઃ ॥ ૧૨ ॥

અ૦—(હે મરુદેવો !) તમારા રથની ચાકો મજબ હો. રથ અને
અશ્વો મજબૂત હો. (લગામ પકડવામાં) તમારી અંગુલિઓ
સાવધાન હો. ૧૨

અચ્છાવટાતનાં ગિરાજરાયૈ વ્રહ્મણસ્પતિમ્ ।

અગ્નિમિત્રં ન દર્શતમ્ ॥ ૧૩ ॥

પ૦— અચ્છ । વટ । તેનાં । ગિરા । જૈતયૈ । વ્રહ્મણઃ । પતિમ્ ।
અગ્નિમ્ । મિત્રમ્ । ન । દર્શતમ્ ॥ ૧૩ ॥

અ૦—(હે ઋત્વિજે !) મંત્રપાલકે વા દવિરન્નના પાલકે મહદેવ,
અગ્નિ તથા સુંદર મિત્રને ઉદેશી સ્તુતિ કરવા, દેવતાના સ્વરૂ-
પને પ્રકાશ કરનાર વાણી વડે અભિયુગ્મે જ્ઞાન કરે. ૧૩.

મિમાંદિશ્લોકં માસ્યૈર્જન્યં ઇવ તનઃ ।

ગાયં ગાયત્રમુવચ્યમ્ ॥ ૧૪ ॥

પ૦— મિમીહિ । શ્લોકંમ્ । અસ્યૈ । પર્જન્યઃ ઇવ । તતનઃ । ગાયં ।
ગાયત્રમ્ । ઉવચ્યમ્ ॥ ૧૪ ॥

અ૦—મેધની પેઠે (હે ઋત્વિજે !) તમે મોઢેથી સ્તોત્ર રચો. અને
તેને વિસ્તાર કરે. ગાયત્રી છંદમાં સૂક્ત ગાયો. ૧૪

વન્દસ્વ મારુતં ગુણં ત્વેપં પનસ્યુર્મર્કિણમ્ ।

અસ્મે વૃદ્ધા અસન્નિહ ॥ ૧૫ ॥ ૧૭ ॥

પ૦— વન્દસ્વ । મારુતમ્ । ગુણમ્ । ત્વેપમ્ । પનર્સ્યુમ્ । ઔર્કિણમ્ ।
અસ્મે । વૃદ્ધાઃ । અસન્ । ઇહ ॥ ૧૫ ॥ ૧૭ ॥

અ૦—(હે ઋત્વિજે !) તમે દેદીપ્યમાન. સ્તુત્ય, અર્ચનાપેન એવા
મહદગણને નમસ્કાર કરો. એ મારા આ યાગકર્મને વિષે, મહદેવો
પ્રવૃદ્ધ (પ્રસન્ન) હો. ૧૫ (૧૭)

સૂક્ત ૩૮.

- ૧ કષપ્રિયઃ = સ્તુતિપ્રીતાઃ = સ્તુતિ વડે પ્રસન્ન.
- ૨ અર્ધમ્ = અરણં દેવયજનદેશેગમનં = દેવયજન પ્રદેશ વિષે પ્રયાણુ.
- ૩ સુમ્ના = પ્રગપશુ ૩૫ ધન.
- ૪ સુચિતા = શોભનાનિ પ્રાપ્યાનિ મણિમુક્તાદીનિ' =
૩૬ા પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય મણિમુક્તાદિક પદાર્થો. (સુષ્ટુ
જ્ઞાનિ = સુચિતાનિ).
- ૫ જરિતા = સ્તોતા. (જૃષ્ સ્તુતિકર્મણિ).
- ૬ યવસે = તૃણે મક્ષણીયે = બક્ષણીય તથા પરત્વે.
- ૭ અનોપ્યઃ = અ-સેન્ન. (જુષોપ્રીતિસેવનયોઃ).
- ૮ પદોષ્ટ = પતિત હો.
- ૯ ધન્વન્ = મહેશ વિષે (મારવાકમા).
- ૧૦ મિદં = ઇદિ (મિદસેષને).
- ૧૧ મિમાતિ = મર્જના કરે છે.
- ૧૨ ઘીલુપાણિભિઃ = ૬૯ હસ્તો વડે યુક્ત.
- ૧૩ રોધસ્વતીઃ = કલયુક્તા નદીઃ = કાંઠાવાળી નદીઓ.
(રુધિર્ આશરણે).
- ૧૪ અલિદ્રયામભિઃ = અચ્છિન્નગમનૈઃ = અ-વિચ્છિન્ન
પ્રયાણુ વડે.
- ૧૫ અમીશઃ = અંગુલિઓ. (અમ્યન્નુવતે કર્માણિ
નિ० ૩. ૧. ૧)
- ૧૬ જરાયે = સ્તુતિ કરવા.
- ૧૭ તના = દેવતા સ્વરૂપને પ્રકાશ કરનાર.

१८ पनस्युम् = स्तुति योग्य. पनः आत्मन इच्छति इति
पनस्युः तम् (पन्).

१९ अकिणं = अर्थनोपेत (अचस्तुतौ).

सूक्त ३९.

ऋषिः—कश्यपः धारपुत्रः; देवताः—भरतः; छन्दः—समसता गृहती;
विषय गृहती.

प्रयदित्थापरावतःशोचिर्नमानमस्यथ ।

कस्यक्रत्वांमरुतःकस्यवर्षसाकंयाथकंहधूतयः ॥ १ ॥

प०— प्र । यत् । इत्था । परावतः । शोचिः । न । मानम् ।
अस्यथ । कस्य । क्रत्वां । मरुतः । कस्य । वर्षसा । कम् ।
याथ । कम् । ह । धूतयः ॥ १ ॥

अ०—हे कश्चित् करानार भरद्देव ! सूर्या तेज (किरण) नी
पेठे तमे आ हूँ अंतरिक्षमांथी तमारा मननीय गण केना
यस्य विषे, केना स्तोत्र वडे, क्या गजमानने छेदेशीने निधे,
केना अनुग्रह करवा प्रयास करो छे ? १

स्थिरावःसन्त्वायुधापराणुदेवीलुत्तमप्रतिष्कभै ।

युष्माकमस्तुतविपीपनीयसीमामर्त्यस्यमायिनः ॥ २ ॥

प०— स्थिता । वः । सन्तु । आयुधा । पराणुदे । वीलु । उत्त ।
प्रतिष्कभै । युष्माकम् । अस्तु । तविपी । पनीयसी ।
मा । मर्त्यस्य । मायिनः ॥ २ ॥

અ૦—હે મરૂદેવો ! તમારાં આયુષો શત્રુઓના નિવારણાર્થે હો. વળી તે તેમના પ્રતિબંધાર્થે દૃઢ હો. તમારૂં બળ અતિ પ્રશંસનીય હો. તે કપટી મનુષ્યને સિદ્ધ મ હો. ૨

પરાહ્યસ્તિચરંદ્યનરોવર્તયયાગુરુ ।

વિયાધનવનિનઃપૃથિવ્યાવ્યાશાઃપર્વતાનામ્ ॥ ૩ ॥

અ૦— પરાં । હુ । ચત્ । સ્તિચરમ્ । હ્ય । નરઃ । વર્તયય । ગુરુ । વિ । યાચન । વનિનઃ । પૃથિવ્યાઃ । વિ । આશાઃ । પર્વતાનામ્ ॥ ૩ ॥

અ૦—હે પરાક્રમી મરૂદેવો ! તમારે તમે સ્થાવર (વૃક્ષાદિક) પદાર્થોને ભગ્ન કરો છો, (પાપાથ્યાદિ) ભારે પદાર્થોને હલાવી નાખો છો, તમારે તમે પૃથિવીનાં મોટાં વૃક્ષોને ઊંનનબિન્ન કરીને તે મધ્યે તથા પર્વતોની આબુખાબુમાંથી યદ્ય માર્ગ કરો છો. ૩

નહિવુઃશત્રુર્વિવિદેઅધિચવિનભૂમ્યાંરિશાદસઃ ।

યુષ્માકંમસ્તુતવિપીતનાંયુજારુદ્રાંમોનૂચિંદ્રાધૃષે ॥ ૪ ॥

અ૦— નહિ । વુઃ । શત્રુઃ । વિવિદે । અધિ । ચવિ । ન । ભૂમ્યામ્ । રિશાદસઃ । યુષ્માકંમ્ । અસ્તુ । તવિપી । તનાં । યુજા । રુદ્રાસઃ । નુ । ચિત્ । આદૃષે ॥ ૪ ॥

અ૦—હે શત્રુહંસક મરૂદેવો ! નિશ્ચે, તમારે ઘુમોક તથા બૃમિ વિષે કોઈયે શત્રુ નથી. હે રૂદ્રપુત્રો ! એકત્ર યદ્ય વૈરિઓનો ચોમેર પરાભવ કરવા, તમારૂં બળ અવશ્ય શીઘ્ર વિસ્તૃત હો. ૪

પર્વેપયન્તિપર્વતાન્વિવિશ્વન્તિવનસ્પતીન્ ।

પ્રોઆરતમરુતોદુર્મદાઃદેવાસઃસર્વયાવિશા ॥૫॥૧૮॥

૫૦— પ્ર । વેપયન્તિ । પર્વતાન્ । વિ । વિશ્વન્તિ । વનસ્પતીન્ । પ્રો ।
આરત । મરુતઃ । દુર્મદાઃદૃઢ્વ । દેવાસઃ । સર્વયા । વિશા ।

॥ ૫ ॥ ૧૮ ॥

અ૦—તેઓ પર્વતાને છેક પ્રકાશિત કરે છે; વૃક્ષોને પરસ્પર વિયુક્ત
(છિન્નભિન્ન) કરી નાંખે છે; હે મહાદેવો ! મહાન્મત્ત પુર-
ષોની પેઠે, તમે તમારા સર્વ પરિચાર સહિત ચોમેર વેગે ધૂમી
રજા છે. ૫

ઉપોરયેપુષ્પતીરયુગ્ધ્વમ્પ્રિવિહતિરોહિતઃ ।

આવોયામાયપૃથિવીચિદશ્ચોદવાંભયન્તમાનુષાઃ ॥ ૬ ॥

૫૦— ઉપો । રયેષુ । પૃષ્પતીઃ । અયુગ્ધ્વમ્ । પ્રિવિઃ । વ્રહ્મતિઃ ।
રોહિતઃ । આ વાઃ । યામાય । પૃથિવી । ચિત્ । અથ ત્ ।
અર્ચીભયન્ત । માનુષાઃ ॥ ૬ ॥

અ૦—હે મહાદેવો ! તમે તમારા રથ વિષે દપકાંવાળા હરણીઓ
સમીપમાંજ જોડેલી છો તે રથને, પ્રથિભાગે જોડેલ રક્તવર્ણનો
હરણુ વહન કરે છે. આંતરિક્ષ પણ તમને માર્ગ આપવા
અભિમુખ કાન માંડી જોડું છે. જૂલોકવર્તી મનુષ્યો ભયભીત
થાય છે. ૬

આવોમ્મૂતનાયકંરુદ્રાવવોઽવૃણીમહે ।

ગન્તાનૂનંનોર્વસાયયાપુરેત્યાકપ્ત્વાંયવિશ્યુપે ॥ ૭ ॥

१०— आ । वः । मधु । तनाय । कम् । रुद्राः । अवः । वृणी-
महे । गन्तं । नूनम् । नः । अवन्ता । यया । पुरा । इत्या ।
कणांय । विभ्युपै ॥ ७ ॥

अ०—हे इन्द्रपुत्रो ! अमारा पुत्रार्थ, तमारा संरक्षणी योमेर शीघ्र
प्रार्थना करीजे छधजे. पूर्वे जेम तमे अमारा संरक्षणाथ
प्राप्त थयेला तेम तमे नीतिशुक्त यजमानार्थ शीघ्र प्राप्त
हो. ७

युष्मेपितोमरुतोमर्त्येपितु आयोनोअभ्वईपते ।
वितंयुयोतशवंसाम्योजसावियुष्माकाभिरुतिभिः ॥ ८ ॥

१०— युष्मादृषितः । मरुतः । मर्त्येदृषितः । आ । यः । नः ।
अभ्वः । ईपते । वि । तम् । युयोत । शवंसा । वि । ओ-
मंसा । वि । युष्माकाभिः । ऊतिभिः ॥ ८ ॥

अ०—हे भग्देवो ! तमे प्रेरको हे अन्य शत्रुजे प्रेरको जे कोष्ठ शत्रु
अमारी अभिमुष्म प्राप्त थाय तेने अन्न, जल तथा संर-
क्षणा योग्यी रहित करो. ८

असामिहिर्मयज्यवःकर्ष्वदृदमचेतसः ।
असामिभिर्मरुताननूतिभिर्गन्तावृष्टिनविद्युतः ॥ ९ ॥

१०— असामि । हि । प्रहयज्यवः । कर्ष्वम् । दृद । प्रहचेतसः ।
असामिदृषिः । मरुतः । आ । नः । ऊतिभिः । गन्तं ।
वृष्टिम् । न । विद्युतः ॥ ९ ॥

अ०—हे अत्यंत यशार्ह, अत्यंत गानवान भग्देवो ! यजमानने

વા કલ્પવૃક્ષધિને, સંપૂર્ણ સંપત્તિ અવશ્ય અર્પણ કરો. તમે વિદ્યુત જેમ મેઘ પ્રત્યે જાય તેમ સંપૂર્ણ સંરક્ષણ સદા અમારા પ્રત્યે પધારો. ૯

અસામ્યોજોવિભ્રયાસુદાનવોસામિધૂતયઃશવઃ ।

ઋપિદ્વિપેમરુતઃપરિમન્યવૃષ્ણંનસંજતદ્વિપમ્ ॥૧૦॥૧૯॥

પ૦— અસામિ । ઓજઃ । વિપ્રય । સુદદાનવઃ । અસામિ । ધૂતયઃ । શવઃ । ઋપિદ્વિપે । મરુતઃ । પરિમન્યવે । વૃષ્ણમ્ । ન । સંજત । દ્વિપમ્ ॥ ૧૦ ॥ ૧૯ ॥

અ૦—હે દાનશર મરુદેવો ! તમે સંપૂર્ણ જલને ધારણ કરનાર છો. હે કંપાવનાર મરુદેવો ! તમે સંપૂર્ણ જળને ધારણ કરનાર છો. કોપાવિષ્ટ ઋષિઓના દેવ કરનારા પ્રત્યે, જાણુની પેઠે કોઈ દેહા (હથુનાર) ને છોજ. ૧૦(૧૯)

સૂક્ત ૩૯.

૧ શોષિઃ = તેજ.

૨ ક્રત્વા = ક્રતુના = કવ વડે.

૩ વર્ષસઃ = સ્તોત્ર વડે. (વૃદ્ધસંભક્તો).

૪ ધૂતયઃ = કંપન કરનાર.

૫ પરાનુદે = શત્રુણામપનોદનાય. = શત્રુઓના નિવારણાર્થ. (ગુદમેરણે).

૬ પ્રતિષ્કભે = પ્રતિબંધાર્થ.

૭ તવિષો = જલ.

૮ પનોયસી = અતિશય પ્રશંસનીય. (પનતિઃ સ્તુત્યર્થ).

- ૯ પરાહથ = પરાદતંમગ્રંકુરુ = ભગ્ન કર (દનદિસાગત્યોઃ)
 ૧૦ આશાઃ = પાર્શ્વ દિશાઓ.
 ૧૧ તના = વિસ્તૃત.
 ૧૨ આધૃણે = ચોમેર પરાભવ અર્થે.
 ૧૩ આરત = ગચ્છંતિ = પ્રયાણ કરે. (ઋગતૌ)
 ૧૪ વિવિઞ્નિતિ = પરસ્પરવિયુક્તાઃકુર્વન્તિ = છિન્નભિન્ન
 કરે છે. (વિચ્છૃયમાયે).
 ૧૫ મશ્તુ = સીધ.
 ૧૬ અમ્ભઃ = ધતુ (આમયતિતિ = અમ્ભઃ)
 ૧૭ પ્રયજ્યથઃ = અભ્યંત ધરાર્થે.
 ૧૮ પરિમગ્ધવે = કોપપરિવૃત્તાય = કેાપાવિષ્ટ.

સૂક્ત ૪૦.

ઋષિઃ—કેવલ ધોરપુત્ર; દેવતાઃ—બ્રહ્મણસ્પતિ; છન્દઃ—મૃદતી.

ઉત્તિષ્ઠબ્રહ્મણસ્પતેદેવયન્તસ્ત્વેમહે ।

ઉપપ્રયન્તુમસ્તઃસુદાનેવિન્દ્રપ્રાશૂર્ભવાસર્ચા ॥ ૧ ॥

૫૦— ઉત્ । તિષ્ઠ । બ્રહ્મણઃ । સ્પતે । દેવદયન્તઃ । ત્વા । ઈમહે ।
 ઉપ્ । પ્ર । યન્તુ । મસ્તઃ । સુદાનેવઃ । ઇન્દ્ર । પ્રાશુઃ ।
 મવ । સર્ચા ॥ ૧ ॥

અન્—હે બ્રહ્મણસ્પતિ(દેવ !) ઉઠો. દેવોની કામના કરતા અમે તમારી
 પ્રાર્થના કરીએ છીએ તે દાનસર મરદેવો છેક સમીપ જાએ.

હે મન્દ્રદેવ ! તું બ્રહ્મણ્વરપતિ સહ સોમરસનું પ્રાશન કર્યું.
અથવા વૃત્રનો વધ કર્યું. ૧

ત્વામિદ્ધિસંહસસ્પુત્રમર્ત્યંઉપવ્રૂતેઘનેહિતે ।
સુવીર્યંમરુતઆસ્વઽઽયંદર્ધીતયોર્વઆચ્ચકે ॥ ૨ ॥

૧૦—ત્વામ્ । इत् । हि । सहसः । पुत्र । मर्त्यः । उपव्रूते । घने ।
हिते । सुवीर्यम् । मरुतः । आ । सुहअऽऽयम् । दर्धीत ।
यः । वः । आच्यके ॥ ૨ ॥

અ૦—બ્રહ્મણા અતિપાત્રક હે બ્રહ્મણ્વરપતિ(દેવ !), શત્રુઓ વિષે રહેલ
ધન નિમિત્તે મનુષ્ય સમીપમાં આવી ત્હારી જ પ્રાર્થના કરે
છે. હે મન્દ્રદેવો ! જે (ધનાર્થી) મનુષ્ય બ્રહ્મણ્વરપતિ સહ તમારી
સ્તુતિ કરે છે તે રૂડા બૃત્યપુત્રાદિક તથા અશ્વસંપન્ન સંપત્તિને
ધારણ કરનાર થાય છે. ૨

પ્રૈતુબ્રહ્મણસ્પતિઃપ્રદેવ્યૈતુસૂનૃતા ।
અચ્ચાવીરંનર્યંપંક્તિરાધસંદવાયુજ્ઞંનયન્તુનઃ ॥ ૩ ॥

૧૦—પ્ર । एतु । ब्रह्मणः । पतिः । प्र । देवी । एतु । सूनुता ।
अच्छ । वीर्यम् । नर्यम् । पंक्तिरधसम् । देवाः । युज्जम् ।
नयन्तु । नः ॥ ૩ ॥

અ૦—બ્રહ્મણ્વરપતિ દેવ અમને પ્રાપ્ત હો. (પ્રિય) સત્યસ્વરૂપી
વાઙ્મવના અમને પ્રાપ્ત હો. (બ્રહ્મણ્વરપતિ આદિ) દેવો
શત્રુઓને (છેક દૂર દાહવો). મનુષ્યોને કસ્યાણુકારી, દવિષ્પંક્તિ
આદિ વડે સમૃદ્ધ એવા યજ્ઞાભિમુખ અમને આણો. ૩

* યોવાઘતેદદાતિસૂનરંવસુસધંતેઅસિતિશ્રવઃ ।

તસ્માદ્ઝાંસુવીરામાયનામહેસુપ્રતૂર્તિમનેહસમ્ ॥ ૪ ॥

૧૦— યઃ । વાઘતે । દદાતિ । સૂનમ્ । વસુ । સઃ । ધત્તે ।

અસિતિ । શ્રવઃ । તસ્મૈ । ઇઝામ્ । સુદવીરામ્ । આ ।

યજામહે । સુપ્રતૂર્તિમ્ । અનેહસમ્ ॥ ૪ ॥

અ૦—જે (યજમાન) ઋત્વિજને સુખેથી આપણા યોગ્ય ધન અર્પણ કરે છે તે અક્ષય્ય અન્નને ધારણ કરનારા વાંચ છે. તે (યજમાન)ના અર્થે અમે સુવીર-સંપન્ના, (શત્રુઓના) શરીરો પરભવ કરનારી, અપરાધીત એવી ધના(દેવી)ની ચેત્તિર ઉપાસના કરીએ છીએ. ૪

મનૂનંબ્રહ્મણસ્પતિર્મત્રૈવદસ્યુકથ્યમ્ ।

યસ્મિન્નિન્દ્રોવર્ણોમિત્રોર્અર્ચમાદેવાઓકાંસિચક્રિરે ॥ ૫ ॥

૧૦— મ । નૂનમ્ । બ્રહ્મણઃ । પતિઃ । મત્રમ્ । વદતિ । ઉકથ્યમ્ ।

યસ્મિન્ । ઇન્દ્રઃ । વર્ણઃ । મિત્રઃ । ઋના । દેવાઃ ।

ઓકાંસિ । ચક્રિરે ॥ ૫ ॥ ૨૦ ॥

અ૦—બૃહધરપતિ દેવ, જેમાં ઇન્દ્ર, ચક્ર મિત્ર, તથા અર્ચ્ય દેવને રથાન મળેલાં છે, તેવું ઋત્વિજ મંત્ર (હોતાગુણે) અવશ્ય બોલે છે. ૫(૨૦)

તમિદ્વૈવેમાવિદયેપ્રશંસ્યંતેત્રાનેહસમ્ ।

હમાંચવાર્ચમતિદયેવાન્ગેતિષ્ઠેદ્દમાર્વાઅશ્વન્ ॥

* દ્વાર્વામાતરીયજમાનઋત્વિજાસીહ । તે...

૫૦— તમ્ । इत् । वौचेम । विदयेषु । शमूहभुवं । मन्त्रम् ।
 देवाः । अनेहसम् । इमाम् । च । वाचम् । प्रतिहर्षय ।
 नरः । विश्वा । इत् । वामा । वः । अम्रवत् ॥ ૬ ॥

અ૦—હે દેવો ! અમે (ઋત્વિજ્ઞે) મનો મધ્યે તેજ કલ્યાણકર,
 નિર્દોષ (સર્વદેવતાપ્રતિપાદક) મંત્ર બોલીએ છીએ. હે
 વીરો ! અમારા આ સ્તોત્રની તમને કામના હોય તો સર્વેષ
 શ્રેષ્ઠ સ્તુતિઓ તમને પ્રાપ્ત હો. ૬

कोदेवयन्तमभवज्जनंकोवृक्तवर्हिषम् ।

प्रप्रदाश्वान्येत्स्याभिरस्थितान्तर्वावृत्संयदधे ॥ ૭ ॥

૫૦— કઃ । देवयन्तम् । अम्रवत् । जनम् । कः । वृक्तवर्हि-
 षम् । प्रहर्ष । दाश्वान् । पुत्स्यामिः । अस्थितु । अन्तः-
 वावत् । सयम् । दधे ॥ ૭ ॥

અ૦—દેવકામનાવાળા (દિવબક્ત) મનુષ્યને, (બૃહથ્વરપતિ દેવ વિના)
 ખીજો કાણુ (દેવ) પ્રાપ્ત કરે ? હર્ષ તોડી રાખનાર (યજ્ઞ-
 માન) ને કયો અન્ય દેવ પ્રાપ્ત કરે ? હવિ અર્પણ કરનાર
 યજ્ઞમાન, ઋત્વિજ્ઞ, સહ (દેવયજ્ઞન પ્રદેશ પ્રાપ્તે) માલ્યો. તે
 અંતઃસ્થિત—પણુ ધન વા પુત્રપૌત્રાદિ સંપન્ન ધરને ધારણ
 કરનારો થાય છે. ૭

उर्षक्षत्रं पृञ्चीतहन्तिराजंभिर्भयेचित्सुक्षितिर्दधे ।

नास्यवर्तानतंरुतामंहाघनेनार्ષेअस्तिवज्जिणः ॥ ૮ ॥ ૨ ॥

૫૦— ઉર્ષ । क्षत्रम् । पृञ्चीत । हन्ति । राजं । भयै । चित् ।
 सुक्षितिम् । दधे । न । अस्य । वर्ता । न । तृता ।
 महाघने । न । अर्षे । अस्ति । वज्जिणः ॥ ૮ ॥ ૨ ॥

અ૦—અક્ષણરૂપિતિ (દેવ) પોતાનું બળ એકત્રિત કરે. તે વરુણાદિ સદૃશનુઓનો નિવંધ કરે છે. બીયણ યુદ્ધ વિશે પણ તે રૂડે ટકાવ ધારણ કરે ॥ વળધારી અક્ષણરૂપિતિને, મહાન કે અત્ય સંપ્રાપ્ત મધ્યે, બીજો કોઈ પ્રવર્તાવનાર કે ઉદ્ધાવન (પરાભવ) કરનાર નથી. ૮ (૨૧)

મુક્ત ૪૦.

- ૧ પ્રાશુઃ = (સોમસ્ય પ્રાશકઃ = પ્રાશન કરનાર (શૃદ્ધિસાયાં)).
- ૨ આઘકૈ = સ્તુતિ કરે છે (કૈશઙ્કે).
- ૩ પદ્મિરાધસમ્ = દ્વિધ્વંકત્વાદિ વડે સમૃદ્ધ.
- ૪ નર્યમ્ = મનુષ્યોને કલ્યાણકારી.
- ૫ સુતરમ્ = સુસ્તુનેતર્યં = મુખેથી આણવા યોગ્ય
- ૬ સુપતૂર્તિમ્ = સુસ્તુમકર્ષેણ દિસાકારિણીમ્ = રૂડી રીતે (શત્રુઓને) પરાભવ કરનારી.
- ૭ અનેદસમ્ = અ દિસ્ય (નહન્યતેઈતિઅનેદાઃ).
- ૮ ઓકાંસિ = સ્થાન. (ઉચસમયાયે).
- ૯ વિદ્યેષુ = યજ્ઞો વિશે. (વિદજ્ઞાને).
- ૧૦ પ્રતિદર્યષ = કામયધ્વે = કામના હોય તો (દર્યગતિ-કામ્યયોઃ).
- ૧૧ યામા = વનનીયા = શ્રેષ્ઠ.
- ૧૨ પસ્ત્યામિઃ = મનુષ્યૈ ઋત્વિગ્મિઃ = ઋત્વિગ્ને સદૃશ.
- ૧૩ અન્તર્ધાવત્ = અન્તઃસ્થિતં बहुधनोपेतं या अन्तःस्थित पुत्रपौत्रादिप्रयुक्तबहुविधगुणोपेतं = અંતઃસ્થિત બહુધન-વા-પુત્રાદિ-સંપન્ન (અન્તઃર્ધાન્તિગચ્છન્તિ ઇતિ અન્તર્ધાઃ પુત્રપદ્યાદયઃ તદસ્વાસ્તિ ઇતિ).

૧૪ પૃષ્ઠીત = સંપૃષ્ઠા (પૃષ્ઠોસંપર્કે).

૧૫ વર્તા = પ્રવર્તયિતા (વર્તતેર્વૃણોતેર્વા).

૧૬ અર્મે = સ્વરૂપ (ઋગતૌ).

૧૭ મદ્વાધને = સંગ્રામ મધ્યે.

૧૮ તરુતા = ઉદ્ધંધન કરનાર (તૃણધનસરણયો).

સૂક્ત ૪૧.

ઋષિ:—કણ્વ ધોરધુત્ર; દેવતા:—૪-૫-૬ આદિત્ય, અવશિષ્ટ મિત્ર,
વરૂણ, અર્ધમા. છંદ:—આયત્રી.

યં રક્ષંતિ પ્રઘ્વેત સો વરુણો મિત્રો અર્યમા ।

નૂચિત્સદંભ્યતે જનઃ ॥ ૧ ॥

૫૦— યમ્ । રક્ષંતિ । પ્રઘ્વેતસઃ । વરુણઃ । મિત્રઃ । અર્યમા ।

નુ । ચિત્ । સઃ । દંભ્યતે । જનઃ ॥ ૧ ॥

અ૦—જેતું, અત્યંત શાનવાન વરૂણ, મિત્ર અને અર્ધમાદેવ રક્ષણ
કરે છે તે અવસ્થા પોતાના શત્રુનો જલ્દી પરાજય કરે છે. ૧

યં વ્રાહ્મતે વૃષિર્મતિ પાન્તિ મર્ત્યૈરિપઃ ।

અરિષ્ટઃ સર્વે ઇષ્ટે ॥ ૨ ॥

૫૦— યમ્ । વ્રાહ્મતાદૈવ । વિપ્રંતિ । પાન્તિ । મર્ત્યૈર્મ । રિપઃ ।

અરિષ્ટઃ । સર્વેઃ । ઇષ્ટે ॥ ૨ ॥

અ૦—(પોતાના) બ્રાહ્મવર્ગ (આશ્રિત વર્ગ)ની પેઠે જીને (વરૂણાદિ

દેવો) ધન વડે (અર્થાત્ આશ્રિતવર્ગ જેમ ધન સંપાદન કરી લાભે તેમ) પૂર્ણ કરે છે. જેનું શત્રુથી રક્ષણ કરે છે તે સર્વેય (યજ્ઞમાન) અન્ધિસિત સતો, વૃદ્ધિને પામે છે. ૨

વિદુર્ગાવિદ્વિપઃપુરોઘ્રન્તિરાજાનણપામ્ ।

નયન્તિદુરિતાતિરઃ ॥ ૩ ॥

૧૦— વિ । દુઃદૈગા । વિ । દ્વિપઃ । પુરઃ । ઘનન્તિ । રાજાનઃ ।
ણપામ્ । નયન્તિ । દુઃદૃઙ્તા । તિરઃ ॥ ૩ ॥

અ૦—(વૃક્ષાદિ આ વિશ્વના) રાજાઓ, આ (યજ્ઞમાનો) ને દુર્ગમ્ય એવાં (શત્રુનાં) નગરોનો તથા શત્રુઓનો છેક નાશ કરે છે. (યજ્ઞમાનોનાં) પાતકોનો છેક નાશ કરે છે. ૩

સુગઃપન્થોઅનૃક્ષરઆદિત્યાસકૃતંયતે ।

નાત્રાવહ્વાદોઅસ્તિવઃ ॥ ૪ ॥

૧૦— સુઘઃ । પન્થોઃ । અનૃક્ષરઃ । આદિત્યાસઃ । કૃતમ્ । યૈતે ।
ન । અત્રે । અવહ્વાદઃ । અસ્તિ । વઃ ॥ ૪ ॥

અ૦—હે આદિત્ય (દેવો) ! તમે-યજ્ઞ પ્રત્યે-પ્રયાણ કરનારને, માર્ગ સુગમ તથા નિષ્કંટક છે. તમને અહીં, જુગુપ્સિત હવિ પ્રાપ્ત થશે નહિ. ૪

યંયજ્ઞંનયંયાનરઆદિત્યાઋજુનાંપથા ।

મત્રઃસંધીતયેનશત્ ॥ ૫ ॥

૧૦— યમ્ । યજ્ઞમ્ । નયંય । નરઃ । આદિત્યાઃ । ઋજુનાં । પથા ।
મ્ર । વઃ । સઃ । સંધીતયે । નશત્ ॥ ૫ ॥ ૨૨ ॥

અ૦—હે પરાક્રમી આદિત્યો ! જે યજ્ઞને તમે સરઘ માર્ગે પાર પમાડે છે તે (યજ્ઞ) તમને સોમપાનાર્થ (ઉપભોગાર્થ) પ્રાપ્ત હો. પ
સરત્નંમર્ત્યોવસુવિશ્વંતોકમુતત્મનાં ।
અચ્છોગચ્છત્યસ્તૃતઃ ॥ ૬ ॥

પ૦— સઃ । રત્નમ્ । મર્ત્યઃ । વસુ । વિશ્વમ્ । તોકમ્ । મુત ।
ત્મનાં । અચ્છં । ગચ્છત્તિ । અસ્તૃતઃ ॥ ૬ ॥

અ૦—(હે આદિત્ય દેવો) ! તે યજ્ઞમાન, (તમારા અનુગ્રહ વડે)
ઉપદ્રવ રહિત સનો, સર્વ રમણીય સંપત્તિ અભિમુખે પ્રાપ્ત કરે
છે. વળી, તે સ્વ-સદૃશ સંતતિને પ્રાપ્ત કરે છે. ૬

કથારાધામસસ્વાયઃસ્તોમંમિત્રસ્યાર્યમ્નઃ ।
મહિપ્સરોવરુણસ્ય ॥ ૭ ॥

પ૦— કૈંયા । રાધામ । સસ્વાયઃ । સ્તોમમ્ । મિત્રસ્ય । અર્યમ્નઃ ।
મૈહિ । રૈસરઃ । વરુણસ્ય ॥ ૭ ॥

અ૦—હે સખાઓ (ઋત્વિજો !) આપણે મિત્ર, અર્યમા તથા
વૃષણદેવને અનુરૂપ મહાન્ સ્તોત્ર, કયા પ્રકારે સાધયું ? ૭
માત્રોઘ્નન્તંમાશર્પન્તંપ્રતિવોચેદેવ્યન્તમ્ ।
સુમ્નેરિદ્વિવાસે ॥ ૮ ॥

પ૦— મા । વઃ । ઘનન્તમ્ । મા । શર્પન્તમ્ । પ્રતિ । વોચે । દેવદ-
યન્તમ્ । સુમ્નેઃ । ઇત્ । વઃ । આ વિવાસે ॥ ૮ ॥

અ૦—(હે મિત્રાદિ દેવો !) દેવની કામનાવાળા યજ્ઞમાનનો (જે કાષ્ઠ
શત્રુ) વધ કરનારો હોય, (જે) તેને શાપ દેનારો હોય તેવું

આપને કયન કરતો નથી. હું કેવળ ધન વડે આપની ચોમેર પરિચર્યા કરૂં છું. હું તો કેવળ આપે આપેલા ધન વડે આપની સેવા કરવામાં જ સંતોષ પામું છું. ૮

चतुरंश्चिद्वदमानाद्विभीयादानिघातोः ।

नदुरुक्तायस्पृहयेत् ॥ ९ ॥ २३ ॥

૧૦— ચતુરં : । ચિત્ । વદમૌનાત્ । વિભીયાત્ । આ । નિઘ્ઘાતોઃ ।
ન । દુઃસ્પૃક્તાય । સ્પૃહયેત્ ॥ ૯ ॥ ૨૩ ॥

અ૦— (પાસાની રમતમાં) જેમ ચારે (કપદિંકા) હાથમાં ધારણ કરનાર (પુરુષ) થકી, કપદિંકા (ભોંય ઉપર) પડે ત્યાં સગી (સામાને) બહીક લાગે (તેમ દુષ્ટ વાક્યથી બહીવું). દુષ્ટ વાક્યની કામના ન કરવી. ૯

सूक्त ४१.

- ૧ ઘાહુતા = સ્વકીય બાહુવર્ગ = આશ્રિતવર્ગ.
- ૨ તિરઃ = વિનાશ.
- ૩ દુર્ગા = દુર્ગમ્ય.
- ૪ અનૃક્ષરઃ = નિષ્પૃપ્તક (ક્રપીગતો).
- ૫ યતે = ગચ્છતે = પ્રયાણ કરનારને.
- ૬ મધસ્રાદઃ = ભુગુપ્તિત દધિ.
- ૭ ધીતયે = તમારા પાનાર્થ; ઉપભોગાર્થ (છેદપાને).
- ૮ તમના = સ્વેનસદૃશં = સ્વ-સદૃશ.
- ૯ પ્સરઃ = અનુરૂપ (પ્સામશ્વજે).
- ૧૦ કયા = કયા પ્રકારે.

११ महि = महान् (महपूजायां).

१२ ददमानात् = ददतः = धारय्य करनारना.

१३ आ निधातोः = निपात पर्यंत.

सूक्त ४२.

ऋषिः—कश्यपः धारपुत्रः; देवताः—पूषा; छन्दः गायत्री.

* संपूषन्नध्वंनस्तिरन्यहोविमुचो नपात् ।
सक्ष्वादेवमणस्पूरः ॥ १ ॥

प०— सम् । पूषन् । अध्वनः । तिर । वि । अहः । विमुचुः ।
नपात् । सक्ष्वै । देव । म । नः । पुर ॥ १ ॥

अ०—हे मेघपुत्र जगतपोषक पृथिवीनां अधिष्ठाता देव ! अमाशं
अभीष्टस्थान इडी रीति प्राप्त कशब्ध्. पातकेनो विनाश कर्तुं.
हे देव ! त्वं अमारी आगण प्रसक्त हो. (प्रयाय कर्तुं.) १

यो नः पूषन्नघोवृकोदुःशेव आदिदेशति ।
अपस्मृतं प्रयोजहि ॥ २ ॥

प०— यः । नः । पूषन् । अत्रैः । वृकैः । दुःशेवैः । आदिदेश-
ति । अप । स्म । तम् । प्रयः । जहि ॥ २ ॥

* १ अम्यः पृथिवी । ते० आ० अष्टममपाठके । २ पूषा-
ध्वनः पात्वित्यादेयं वैष्णवेति । ते० सं० ६-१-७ ।

અ૦—હે પૂષા (દેવ !) જે ધાત કરનાર, અમારા ધનનું અપહરણ કરનાર, દુઃસ્વેચ્છ વા દુષ્ટ સંપત્તિવાળો (શત્રુ), અમને માર્ગ વિષે પ્રતિબંધ કરે તેને, તું અવશ્ય અમારા માર્ગમાંથી દૂર કરી દાર કર્યું. ૨

અપત્યંપરિપુન્યિનંમુપીવાણંહુરશ્ચિતમ્ ।

દૂરમધિસ્રુતેરંજ ॥ ૩ ॥

પ૦— અપ । ત્યમ્ । પરિપુન્યિનમ્ । મુપીવાણમ્ । હુરઃશ્ચિતમ્ । દૂરમ્ । અધિ । સ્રુતેઃ । અંજ ॥ ૩ ॥

અ૦—તે માર્ગમાં પ્રતિબંધ કરનાર, કપટના અંકારશ્ચ તે ચોરને અમારા માર્ગમાંથી દૂર કર્યું. ૩

ત્વંતસ્યદ્વ્યાવિનોઘશંસસ્યકસ્યચિત્ ।

પદાભિતિષ્ઠતપુંપિમ્ ॥ ૪ ॥

પ૦— ત્વમ્ । તસ્ય । દ્વ્યાવિનઃ । અવદશંસસ્ય । કસ્ય । ચિત્ । પદા । અભિ । તિષ્ઠ । તંપુંપિમ્ ॥ ૪ ॥

અ૦—હે પૂષાદેવ ! તે પ્રત્યક્ષ તથા પરાક્ષ, બેઉ પ્રકારે અપહરણ કરનાર અમારું અનિષ્ટ કરનાર ચોર ગમે તે હોય તેના પર-સંતાપક શરીર ઉપર તું પગ દબાવેલો રહે. ૪

આતત્તેદસમન્તુમઃપૂષન્નવોઽવૃણીમહે ।

યેનપિતૃનચોદયઃ ॥ ૫ ॥ ૨૪ ॥

પ૦— આ । તત્ । તે । દસ્ય । મન્તૃદેમઃ । પૂષન્ । અવઃ । વૃણીમહે । યેન । પિતૃન્ । અચોદયઃ ॥ ૫ ॥ ૨૪ ॥

અ०—હે ઝાનવન! સુંદર પૂષા, અથવા શત્રુઓના નાશ કરનાર પૂષાદેવ! તેં જે રક્ષણ (કૃપા) ના યોગે (અંગિરા પ્રભૃતિ) અમારા વડિલોને ગ્રેસલા (પરિપૂર્ણ) થઈને પહોંચાડેલા તે રક્ષણી, અમે ત્હારી પાસે યોગેર પ્રાર્થના કરીએ છઈએ. ૫(૨૪)

અધાનોવિશ્વસૌભગૃહિરંણ્યવાશીમત્તમ ।

ધનાનિસુપનાંકૃષિ ॥ ૬ ॥

૫૦— અધં । નૃઃ । વિશ્વહસૌભગ । હિરંણ્યવાશીમત્તમ । ધનાનિ । સુદૈર્ઘનાં । કૃષિ ॥ ૬ ॥

અ०—હે સર્વસંપત્તિમાન અથવા સકલ સૌભાગ્યવાન, અતિશય સુવર્ણમય આયુધ ધારણ કરનાર પૂષાદેવ! તું હવે (અમારી પ્રાર્થના સાંભળા) અમને ધનસંપત્તિ સુલભ કર્ય. ૬

અતિનઃસશ્વતૌનયસુગાનઃસુપયાંકૃણુ ।

પૂર્પન્નિહકર્તુવિદઃ ॥ ૭ ॥

૫૦— અતિં । નૃઃ । સશ્વતઃ । નય । સુદૈર્ઘા । નૃઃ । સુદૃપયાં । કૃણુ । પૂર્પન્ । હૃહ । કર્તુમ્ । વિદઃ ॥ ૭ ॥

અ०—અમને ઉપદ્રવ કરવા તત્પર હોનાર (શત્રુ)ને અમારાથી પાર લઈ જા; અમારો માર્ગ રોડો અને સુગમ કર્ય. હે પૂષાદેવ! આ યજ્ઞ નિષે અમારા રક્ષણરૂપ થું કર્તવ્ય ઉચિત છે તે તને વિદિત હો. ૭

અભિસુયર્વસંનયનનંવજ્જારોઅધ્વને ।

પૂર્પન્નિહકર્તુવિદઃ ॥ ૮ ॥

ચ૦—અમિ । સુદ્યવંસમ્ । નય । ન । નવૈર્જ્જ્વારઃ । અર્ચ્વને ।
પૂર્ષન્ । રૂહ । વૃત્તમ્ । વિદઃ ॥ ૮ ॥

અ૦—હે પૂષા દેવ ! અમને રૂડી ઔષધિવાળા પ્રદેશ પ્રત્યે પ્રાપ્ત
કરાવ્ય. અમને માર્ગમાં નવીન ઉપદ્રવ મ હો. આ યજ્ઞ વિષે શું
કર્તાવ્ય ઉચિત છે તે તને વિદિત હો. ૮

શુગ્ધિપૂર્ધિપ્રયૈસિચશિશીહિપ્રાસ્યુદરમ્ ।
પૂર્ષન્નિહકૃતૈવિદઃ ॥ ૯ ॥

ચ૦—શુગ્ધિ । પૂર્ધિ । પ્ર । યૈસિ । ચ । શિશીહિ । પ્રૈસિ । વુદ-
રમ્ । પૂર્ષન્ । રૂહ । વૃત્તમ્ । વિદઃ ॥ ૯ ॥

અ૦—હે પૂષાદેવ ! (અમને અતુમહ કરવા) તું સમર્થ હો.
તું (અમારા ધરને ધન વડે) પૂર્ણ. (અન્ય-ધમ્નિજાત-સંપત્તિ)
અર્પણ કર્યું. અમને તેજસ્વી કર્યું. અમારું પેટ (મૃગાન્ન વા
સોમરસ વડે) ભરી દે. આ યજ્ઞ વિષે શું કર્તાવ્ય ઉચિત છે
તે તને વિદિત હો. ૯

નવપૂર્ણમેધામસિસુક્તૈરુભિગૃણીમસિ ।
વસૂનિદુસ્મર્મામહે ॥ ૧૦ ॥ ૨૫ ॥

ચ૦—ન । વપૂર્ણમ્ ! મેધામૈસિ । સુક્તૈઃ । અમિ । ગૃણીમસિ ।
વસૂનિ । દુસ્મર્મામહે ॥ ૧૦ ॥ ૨૫ ॥

અ૦—અમે પૂષાદેવની નિંદા કરતા નથી; કિંતુ, સૂક્તો વડે તેની
ચોમેર સ્તુતિ કરીએ છીએ. આ સુંદર દેવ પાસે અમે ધનની
યાચના કરીએ છીએ ૧૦

सूक्त ४२.

- १ अघः = आहन्ता = धातु करन्ता.
 २ वृकः = धनस्या दाता अणदता = धनयोः (वृकभादाने).
 ३ दुःशेवः = सेवितुं दुःशकः दुष्टसुखोवा = दुःसेव्य वा
 दुष्ट (दुष्टं शेवं यस्य यद्वा दुःस्तेन सेव्यते इति).
 ४ आदिदेशति = भार्गं विषे प्रतिबंधं करे.
 ५ मुषीषाणम् = तत्कर ३५ (मुषस्तेये = मुषिषनति
 सम्भजते इति मुषीषाणं तं).
 ६ हुरःचित्तम् = कौटिल्यानां सञ्चेतारम् = कपटना
 भांकर ३५ (हुरःचिनोतिइतिहुरश्चित्).
 ७ सुतेः = भार्गभांथी (सुगतौ).
 ८ द्रयाविनः = द्रययुक्तस्य = ध्वययुक्त.
 ९ अघशंसस्य = योःरना.
 १० तपुषिम् = परसंतापक देव. (तापयतिअनेनअन्यम् इति-
 तपुषिः तम्).
 ११ मस्तुमः = शानपन्.
 १२ सुसना = सुभुजानयुक्त.
 १३ सुगा = सुप्तुगस्तुं शक्येन = सुगम.
 १४ नवडवारः = नवीन सन्ताप = छिप्राव.
 १५ शिशीहि = तीक्ष्णभूत = तेजस्वी कर (शीतनूकरणे).
 १६ प्रांसि = पूर्ण (प्रापूरणे).
 १७ मेथामसि = निन्दा करीजे उधजे (मेथुमेधाहिसनयोः).

સૂક્ત ૪૩.

ઋષિ:-કણ્વ ધોરધ્રુવ; દેવતા:-૧,૨,૪-૬ રૂદ્ર, ૩ મિત્રાવરુણ અને
૩૬, ૭-૯ સોમ. છંદ:-૧-૮ ગાયત્રી, ૯ અનુષ્ટુબ્ધ.

કદુદ્રાયપ્રચૈતસેમીહ્લુઘ્તમાયતર્વ્યસે ।
વોચેમશન્તમંત્રુદે ॥ ૧ ॥

પ૦— કત્ । રુદ્રાર્થ । પ્રહચૈતસે । મીહ્લુઘ્તમાય । તર્વ્યસે । વો-
ચેમ । શમ્હતંત્રુદે ॥ ૧ ॥

અ૦—અમે મહાશક્તી, અત્યંત ઉદાર (અભીષ્ટ વસ્તુઓનો અત્યંત
વરસાવનાર) અત્યંત પ્રવૃદ્ધ, તથા અમારા હૃદયનિષ્ઠ રૂદ્રદેવ
અર્થે, અત્યંત સુખકર સ્તોત્ર ક્યારે ગાઇએ ? ૧

* યથાંતોઅદિતિઃકરત્યષ્વેનૃભ્યોયથાગર્વે ।
યથાંતોકાયંરુદ્રિયમ્ ॥ ૨ ॥

પ૦— યથાં । નુઃ । અદિતિઃ । કરત્ । પર્શ્વે । નૃદમ્યેઃ । યથાં ।
ગર્વે । યથાં । તોકાયં । રુદ્રિયમ્ ॥ ૨ ॥

અ૦—અદિતિદેવી (ભૂમિ), જે પ્રકારે અમને રદ્રિય (રૂદ્રદેવ રૂપી)
ઔપધિ સિદ્ધ થાય તેમ કરો; વળી, જે પ્રકારે અમારાં પશુઓ,
અમારા નોકર આકરો, ગાયો, તથા અમારા પુત્રોનું દિત થાય

* ૧ યાતેરુદ્રશિષ્યાતનૂઃશિષ્યાન્નિશ્વાહમેષજી । શિષ્યા-
રુદ્રસ્વમેષજી તૈ૦ સં૦ ૪-૬-૧૦ । ૨ મેષજંગલેશ્વાયમેષજ-
મથોઅસ્મભ્યંમેષજં સુમેષજમિતિ । તૈ૦ સં૦ ૧-૮-૬ ।

તેવી રૂદ્રિયૌષધિ અમને સિદ્ધ હે. (અર્થાત્ રૂદ્રદેવનું મંગળસ્વરૂપ
અમને સિદ્ધ હે.) ૨

યથાનોમિત્રોવરુણોયથારુદ્રચિકેતતિ ।

યથાવિશ્વેસજોપસઃ ॥ ૩ ॥

પ૦— યથા । નુઃ । મિત્રઃ । વરુણઃ । યથા । રુદ્રઃ । ચિકેતતિ ।
યથા । વિશ્વે । સજોપસઃ ॥ ૩ ॥

અ૦—અમને જે પ્રકારે મિત્ર તથા વરુણનું જે પ્રકારે રૂદ્રનું તથા જે
પ્રકારે તેમની સાથે સમાનપ્રીતિવાળા સમસ્ત દેવોનું ઓળખાણ
થાય (અર્થાત્ અનુગ્રહ સિદ્ધ થાય) એવું સુખકર સ્તોત્ર અમે
ક્યારે ગાઇએ ? ૩

ગાયપર્તિમેધપર્તિરુદ્રંજલૌષમેષજમ્ ।

તચ્છંયોઃસુમ્નર્મીમહે ॥ ૪ ॥

પ૦— ગાયૈહર્પતિમ્ । મેધહર્પતિમ્ । રુદ્રમ્ । જલૌષદમેષજમ્ । તત્ ।
શમ્હયોઃ । સુમ્નમ્ । ઈમહે ॥ ૪ ॥

અ૦—સ્તોત્રપતિ, યજ્ઞપતિ, સુખ વા ઉદઃકરણી ઔષધિ-સંપન્ન રૂદ્ર-
દેવની જ પાસે, અમે તે શંક્યએ માગેલા સુખની પાથના
કરીએ છીએ. ૪

યઃશુક્રઈવસૂર્યોહિરણ્યમિવરોચંતે ।

શ્રેષ્ઠૈદેવાનાંવસુંઃ ॥ ૫ ॥ ૨૬ ॥

પ૦— યઃ । શુક્રઃઈવ । સૂર્યઃ । હિરણ્યમ્ઈવ । રોચંતે । શ્રેષ્ઠઃ ।
દેવાનાંમ્ । વસુંઃ ॥ ૫ ॥ ૨૬ ॥

અ૦—આ જે રૂદ્રદેવ સૂર્યની પેઠે દિગ્ગિમાન, જે સુવર્ણની પેઠે પ્રીતિ-
કર છે, તે દેવો મધ્યે શ્રેષ્ઠ, ધનસંપન્ન છે. ૫ (૨૬)

શનઃકરત્યર્વતેસુગંમેષાર્યમેષ્યે ।
નૃમ્યોનારિમ્યોગવૈ ॥ ૬ ॥

૫૦— શમ્ । નઃ । કરતિ । અર્વતે । સુઘમ્ । મેષાર્ય । મેષ્યે । નૃમ્યોઃ ।
નારિમ્યઃ । ગવૈ ॥ ૬ ॥

અ૦—તે (દેવ) અમારાં અશ્વાદિકને, અમારાં મેઢાં તથા મેંઢીઓને,
પુરૂષ અને સ્ત્રીને, તથા ગાયને સુગમ્ય સુખ અર્પણ કરે છે. ૬
અસ્મેસોમશ્રિયમધિનિધેહિશતસ્યનૃણામ્ ।
મહિશ્રવસ્તુવિનૃમ્ણમ્ ॥ ૭ ॥

૫૦— અસ્મે । સોમ્ । શ્રિયમ્ । અધિ । નિ । હેહિ । શતસ્ય ।
નૃણામ્ । મહિ । શ્રવઃ । તુવિહનૃમ્ણમ્ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે સોમદેવ ! સેંકડો માણસોને પુરૂં થાય તેટલું ઐશ્વર્ય તથા
મહાન, અત્યંત બળસંપન્ન અન્ન, અમારા વિષે અધિકપણે
સ્થાપિત કર્યું. ૭
માનઃસોમપરિવાયોમારાંતયોજુહુરન્ત ।
આનંદ્વોવાજેંધજ ॥ ૮ ॥

૫૦— મા । નઃ । સોમર્ષપરિવાયઃ । મા । અરાંતયઃ । જુહુરન્ત ।
આ । નઃ । ઇન્દ્રો । વાજેં । મુજ ॥ ૮ ॥

અ૦—સોમદેવને ચોમેર પીડા કરનારા (યાગરહિત મનુષ્યો) અમને
ઉપદ્રવ મ કરો. શત્રુઓ અમને ઉપદ્રવ મ કરો. હે સોમદેવ !
અમને બધ વા અન્નનું ચોમેર સેવન કરાવ્યું. ૮

યાસ્તૈપ્રજાઅમૃતસ્યપરસ્મિન્ધામન્નૃતસ્ય ।

મૂર્ધાનાભાસોમવેનઆભૂર્પન્તીઃસોમવેદઃ ॥ ૯ ॥ ૨૭ ॥

૫૦— યાઃ । તે । પ્રજાઃ । અમૃતસ્ય । પરસ્મિન્ । ધામન્ । ઋ-
તસ્ય । મૂર્ધા । નાભા । સોમ । વેનઃ । આદ્યભૂર્પન્તીઃ ।
સોમ । વેદઃ ॥ ૯ ॥ ૨૭ ॥

અ૦—હે સોમદેવ ! અમર તથા ઋતના પરમસ્થાને પ્રાપ્ત એવો તું
તેની જે મનુષ્યો સ્તોત્રો વડે ઉપાસના કરે છે તેવાની, શિરઃ
સ્થાનીય એવો તું યજ્ઞગૃહ વિષે ધ્વજા કર્યું હે સોમદેવ ! તું
એમરે તહાઈ સ્તવન કરનારા ઉપર અનુગ્રહ કર્યું. ૯ (૨૭)

સૂક્ત ૪૩.

૧ મીઠુદૃષ્ટમાય = અત્યંત પરસાવનારને.

૨ તદ્યસે = અત્યંત પ્રવૃદ્ધને. (તવતિ વૃદ્ધ્યર્થ).

૩ સજોષસઃ = સમાન પ્રીતિવાળા (જુષીપ્રીતિસેવનયોઃ).

■ માધવપતિમ્ = સ્તુતિપાલક = સ્તોત્રપતિ.

૫ જલાપ = જાયન્તે इतिजाः તેણાંલાપો (લલકાન્તૌ)
યસ્મિન્ તત્ = સુખ.

૬ સુમ્નમ્ = સુખ.

૭ અર્ચતે = અશ્વને (અર્ચિગચ્છતિ इति અર્ચા).

૮ તુવિનૃમ્ણમ્ = અત્યંત બળસંપન્ન.

૯ જુહુરન્ત = ઉપદ્રવ કરો (હ્રપસહકરણે).

૧૦ સોમપરિવાધઃ = સોમદેવને એમરે પીડા કરનારા.

૧૧ મૂર્ધા = શિરઃ સ્થાનીય.

૧૨ નાભા = સન્નહનયુક્તે યજ્ઞગૃહે = યજ્ઞગૃહ વિષે (ગૃહબન્ધને).

૧૩ વેનઃ = કામયસ્વ = ધ્વજા કર્યું (વેનતિઃ કાન્તિકર્મા).

सूक्त ४४.

ऋषिः—कण्व पुत्र प्रसकण्व; देवताः—१-२ अग्नि, अश्वीदेवो अने
उषा, अवशिष्ट अग्नि; छन्दः—सम-सतो गृहती, विषमगृहती.

अग्नेविष्वदुपसंश्चित्रं राधो अमर्त्य ।

आद्राशुपैजातवेदो ब्रह्मत्वमद्या देवाँ उषर्बुधः ॥ १ ॥

प०— अग्ने । विष्वैत् । उपसः । चित्रम् । राधः । अमर्त्य । आ ।
द्राशुपै । जातवेदः । ब्रह्म । त्वम् । अद्य । देवान् । उपैः ।
बुधः ॥ १ ॥

अ०—हे अमर सर्वज्ञ अग्निदेव ! त्वं उषादेवता पासैथी हविर्दान
करनार अर्थे वैभवसंपन्न, निन्न निन्न प्रकारनी संपत्ति
आप्सु आगे उषाकाणे गम्यत होनार देवाने आप्सु. १

* जुष्टो हि दूतो अस्मि हव्यवाहनो रथी रध्वराणाम् ।

सज्जूरभिव्यामिपसां सुवीर्यमस्मेधे हि श्रवो बृहत् ॥ २ ॥

प०— जुष्टः । हि । दूतः । अस्मि । हव्यवाहनः । अग्ने । रथीः ।
अध्वराणाम् । सज्जूरः । अश्विहव्याम् । उपसां । सुवीर्यम् ।
अस्मे । धेहि । श्रवः । बृहत् ॥ २ ॥

अ०—हे अग्निदेव ! त्हाई सेवन करतां त्वं निश्चे, (देवानो) दूत,
देवाने तेमनो हवि वहन करनार तथा यज्ञनो रथस्थानीय इप
याम छे; अश्वीदेवो तथा उषादेवता सद्वर्तमान त्वं अमने
इडी, वीर्यसंपन्न, विपुल संपत्ति अर्पणु कर्तु. २

* रथी रध्वराणामित्याह रथो हवापपमृतो देवेभ्यो हव्य
यदतिदति । हव्यहि देवरथः । तै० सं० २-५-१ ।

अद्यादूतं वृणीमहे वसुमग्निपुरुप्रियम् ।

धूमकैतुं भार्कजीकुंव्युष्टिषु यज्ञानां ध्वरश्रियम् ॥ ३ ॥

प०—अद्य । दूतम् । वृणीमहे । वसुम् । अग्निम् । पुरुष्टप्रियम् ।
धूमकैतुम् । भार्कजीकम् । विष्टुष्टिषु । यज्ञानाम् ।
अध्वरश्रियम् ॥ ३ ॥

अ०—(देवोना) इतरप, संप्रतिमान्, लघुप्रिय, धूमध्वज,
तेजोसंकृत, तथा उपाकाण विषे यजमानोना यागनुं सेवन
करनार (अग्निदेव)नी, अग्ने आग्ने प्रार्थना करीये छत्रये. ३

श्रेष्ठं यविष्ठमतिथिं स्वाहुतं जुष्टं जनायदाशुपे ।

देवाँ अच्छायातवे जातवैदसमग्निर्मज्जिव्युष्टिषु ॥ ४ ॥

प०—श्रेष्ठम् । यविष्ठम् । अतिथिम् । सुष्ठुभाहुतम् । जुष्टम् । जनाय ।
दाशुपे । देवान् । अच्छ । यातवे । जातवैदसम् । अग्निम् ।
ईळे । विष्टुष्टिषु ॥ ४ ॥

अ०—उपाकाण विषे, (अन्य) देवो यज्ञाभिमुख प्रयास्य करे ते अर्थे
हुं श्रेष्ठ, अत्यंत तदर्थ, सतत गमनशील, योमेर होमाता
हविता अधिकरश्चरप, हवि अर्पय्य करनार यजमानोने प्रिय,
सर्वस, अथा अग्निदेवनी स्थिति करे छत्रे. ४

स्तविष्यामि त्वामहं विश्वस्यामृतभोजन ।

अग्ने त्रातारममृतमियेध्ययजिष्ठं हव्यवाहन ॥ ५ ॥ २८ ॥

प०—स्तविष्यामि । त्वाम् । अहम् । विश्वस्य । अमृतम् । भोजनम् ।
अग्ने । त्रातारम् । अमृतम् । मियेध्यम् । यजिष्ठम् । हव्यवाहनम्

॥ ५ ॥ २८ ॥

અં—હે અમર વિશ્વપાલક, હવિને પ્હેંચાડનાર (વહન કરનાર) યજ્ઞાહ (પરમપવિત્ર) અગ્નિદેવ ! હું, સર્વ જગતનો રક્ષક, અમર, અત્યંત પૂજ્યસ્વરૂપ એવો તું, તેની સ્તુતિ કરીશ. ૫

સુશંસોવોધિગૃણતેયંવિષ્ણુમધુંજિહ્વઃસ્વાહુતઃ ।

પ્રસ્ફંજ્યસ્યપ્રતિરજાયુર્જીવસૈનમસ્યાદૈવ્યંજનમ્ ॥ ૬ ॥

૫૦— સુદૈશંયઃ । બોધિ । ગૃણે । યવિષ્ણુઃ । મધુંજિહ્વઃ । સુહ-
આહુતઃ । પ્રસ્ફંજ્યસ્ય । પ્રતિરજન્ । આયુઃ । જીવસૈ । નમ-
સ્ય । દૈવ્યમ્ । જનમ્ ॥ ૬ ॥

અં—હે અત્યંત તરૂં અગ્નિદેવ ! તું, સ્તુતિ કરનાર (યજ્ઞમાનો) ને અર્થે રૂઢી રીતે સ્તુતિ કરવા યોગ્ય છે; આનંદકારક જ્વા-
ળાવાળો, સુનિર્મિત સતો, તું આમારા મનના અભિપ્રાયને જાણ્ય (અર્થાત્ પ્રસન્ન હો.) દીર્ઘકાળ જીવે તે અર્થે,
પ્રસ્ફંજ્ય (કણ્વપુત્ર) નું આયુષ્ય વધારી દેવજનોતું પૂજન કર્યું. ૬

હોતારંવિશ્વદમુંસંહિત્વાવિશંઙ્ધતૈ ।

સઆર્વહપુરુહૃતમર્ચેતસોઘ્રેદેવાંઙ્ઙદ્રવત્ ॥ ૭ ॥

૫૦— હોતારમ્ । વિશ્વદૈવંદતમ્ । સમ્ । હિ । ત્વા । વિશઃ ।
ઙ્ઙધતૈ । સઃ । આ । વહ । પુરુહૃત્ । પ્રર્ચેતસઃ । ઓઘ્રે ।
દેવાન્ । ઙ્ઙ । દ્રવૈર્તૈ ॥ ૭ ॥

અં—નિશ્ચે, હોતા અને સર્વશ અથવા સર્વ-સંપત્તિમાન એવા તને સર્વે લોક રૂઢી રીતે પ્રદીપ્ત કરે છે. હે જહુસ્તુત અગ્નિદેવ ! તું પ્રમુદ્ધ-ચાતુર્ય-પર-રેગોળે જરૂરી યજ્ઞાભિપ્રાય અર્થે

સવિતારં મુપસંમશ્વિનાભર્ગમગ્નિચ્યુષ્ઠિપુક્ષપંઃ ।

કળ્વાંસસ્ત્વાસુતસોમાસદન્ધતેહવ્યવાર્હસ્વધ્વર ॥ ૮ ॥

૫૮— સવિતામ્ । મુપસમ્ । અશ્વિનાં । ભર્ગમ્ । અગ્નિમ્ । વિદ-
ઉદ્ધિષુ । ક્ષપંઃ । કળ્વાંસઃ । ત્વા । સુતસોમાસઃ । દન્ધતે ।
હવ્યવાર્હમ્ । સુદઅધ્વર ॥ ૮ ॥

અ૦—હે સુધર અગ્નિદેવ ! (આર્જુનીય અગ્નિદેવ !,) તું ઉપાકાળે
અને રાત્રિવેળાએ, સવિતા, ઉપા, અશ્વીદેવો, ભગદેવ અને અગ્નિ-
દેવને (અર્ધો આપ્યું). સોમરસ તૈયાર કરી કપ્પેલો (જલિત્તે)
હવિ—પેહોઆકનાર એવા તને પ્રદીપ્ત કરે છે. ૮

પતિર્હિધ્વરાણામગ્રેદૂતોવિશામસિં ।

ઉપર્બુધઆવહસોમંપીતયેદેવાંઅઘસ્વદર્શઃ ॥ ૯ ॥

૫૯— પતિઃ । હિ । અધ્વરાણામ્ । અગ્રે । દૂતઃ । વિશામ્ । અસિં ।
ઉપઃદર્બુધઃ । આ । વહ । સોમંપીતયે । દેવાન્ । અઘ ।
સ્વેદર્શઃ ॥ ૯ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! નિશ્ચે, તું યજ્ઞોનો પાલક, (દેવોનો) હત છે.
તું પ્રાતઃકાળે ભગૃત હોનાર સૂર્યદર્શી દેવોને, સોમપાનાથ
આજે યજ્ઞાભિમુખ આપ્ય. ૯

અગ્નેર્પૂર્વાઅનૂપસૌવિભાવસોદીદેયત્રિશ્વદર્શતઃ ।

અસિગ્રામેષ્વરિતાપુરોહિતોસિંયજ્ઞેપુમાનુષઃ ॥ ૧૦ ॥ ૨૯ ॥

૬૦— અગ્ને । પૂર્વીઃ । અનુ । ઉપસંઃ । ત્રિર્ભાવસો । દીદેયં । ત્રિશ્વદ-
ર્શતઃ । અસિં । ગ્રામેષુ । અવિતા । પુરઃદર્હિતઃ । અસિં ।
યજ્ઞેષુ । મૈનુષઃ ॥ ૧૦ ॥ ૨૯ ॥

અ૦—હે તેજાધિપત્ય-સંપન્ન-અગ્નિદેવ ! સર્વત્ર દીસનાર એવો તું, પૂર્વકાલીન ઉપાની પાછળ પ્રદીપ્ત થાય છે. આમે મધ્યે તું સંરક્ષક છે. યજ્ઞ મધ્યે તને (વેદિના) પૂર્વ ભાગમાં સ્થાપેલો છે. તું ઋત્વિજ તથા યજ્ઞમાનોનો દિતકર છે. ૧૦(૨૯)

નિત્વાંયજ્ઞસ્યસાર્ધનમગ્નેહોતારમૃત્વિજમ્ ।

મનુષ્વદેવધીમહિપ્રચેતમંજીરંદૂતમર્મર્ત્યમ્ ॥ ૧૧ ॥

૧૦— નિ । ત્વા । યજ્ઞસ્ય । સાર્ધનમ । ગમે । હોતારમ્ । ઋત્વિ-
જમ્ । મનુષ્વત્ । દેવ । ધીમહિ । પ્રદેવેતસમ્ । જીરમ્ ।
દૂતમ્ । અર્મર્ત્યમ્ ॥ ૧૧ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! અમે યજ્ઞ-નિષ્પાદક, હોતા, (વસન્તાદિ) ઋતુ
મધ્યે યજ્ઞરૂપ, પ્રકૃષ્ટ-જ્ઞાનસંપન્ન, (શત્રુઓની) વયોદાનિ
કરનાર, દૂત તથા અમર એવા તને, મનુની પેઠે અહીં સ્થાપિત
કરીએ છીએ. ૧૧

યદેવાનાંમિત્રમહઃપુરોદ્વિતોન્તરોયાસિંદૂત્યમ્ ।

સિન્ધોરિવપ્રસ્વનિતાસઊર્મયોમેર્ષ્રીજન્તેઅર્ચયઃ ॥ ૧૨ ॥

૧૦— યત્ । દેવાનાંમ્ । મિત્રદેમહઃ । પુર દહિતઃ । અન્તરઃ ।
યાસિં । દૂત્યમ્ । સિન્ધોઃદશ્વ । પ્રદેસ્વનિતાસઃ । ઊર્મયઃ ।
અગ્નેઃ । આજન્તે । અર્ચયઃ ॥ ૧૨ ॥

અ૦—હે ઋત્વિજેના પૂજ્ય અગ્નિદેવ ! પૂર્વદિશા વિશે સ્થાપિત
એવો તું જ્યારે દેવયજ્ઞન મધ્યે વર્તતો સતો, દૂતકર્મને કરનારો
થાય છે (અર્થાત્ દેવો પ્રત્યે જાય છે) ત્યારે સમુદ્રના ગર્જના
કરનારા તરંગોની પેઠે, ત્હારી જ્વાળાઓ દેદીપ્યમાન થાય છે. ૧૨

श्रुधिश्रुत्कर्णवह्निभिर्देवैरग्रेसयावधिः ।

आसीदन्तुवर्हिषिमित्रोअर्यप्राप्तर्यावाणोअध्वरम् ॥१३॥

प०— श्रुधि । श्रुत्कर्ण । वह्निः । देवैः । अग्रे । सयावधिः ।
आ । सीदन्तु । वर्हिषि । मित्रः । अर्यप्रा । प्रार्तैः । र्यावाणः ।
अध्वरम् ॥ १३ ॥

अ०—अवधु-समर्थ-ज्ञानवागा दे अग्निदेव । तुं अमारी प्रार्थना
सांभत्य. मित्रदेव, अर्यभादेव, प्रातःकाले यथार्थ-प्रवाण
हरनार, लहारी-अश्वर-प्रतिवागा, दविर्भा-वदन-हरनार,
अन्य देवो सद यथ विरे दभासन उपर भेभो. १३

शृण्वन्तुस्तोमंमरुतःसुदानंनोमिजिदार्कतावृधः ।

पिबंतुसोमंवरुणोघृतव्रतोभिभ्यामुपसासुतुः ॥१४॥१०॥

प०— शृण्वन्तु । स्तोमम् । मरुतः । सुदानंनः । अग्निजिदार्कः ।
मरुतवृधः । पिबंतु । सोमम् । वरुणः । घृतव्रतः । अभि-
हम्याम् । उपसा । सुतुः ॥ १४ ॥ ३० ॥

अ०—१३-१४-१५-१६-१७, अग्निजिदार्क (ये अग्ने अग्नि जिदार्क-
रथातीव=मुष्ण छे तेरा), सत्य वा यथार्थक भर्देवो अमारी
रनेत्र सांभत्य. नियमयाम वरुणदेव, अश्वदेव तथा उपदेवना
सद सोमपान करे. १४(३०)

मुक्त ४४.

१. ज्ञानवेदः = ज्ञानवेदाः कस्माज्ज्ञानानियेदज्ञानानिवेन
विदुर्ज्ञातेज्ञातेविद्यतेइतिवाज्ञानवितोवासातममो ज्ञान

विद्योवाज्ञातप्रज्ञानोयज्ञज्ञातःपशून्विन्दतेतितज्ञातवेद
सोज्ञातवेदस्त्वमेतिब्राह्मणंतस्मात्सर्वानृतून्पशवोमिम-
भिसर्पन्तीतिष । (नि० ७. २९. ।)

२ विषस्वत् - विशिष्टनिवासोपेत = विशिष्टवैभव-संपन्न.
(विद्यासमंविदः तद्युक्तम् = वसनिवासे).

३ उपयुधः = उपःकालेप्रयुद्धान् = विपाकाक्षे जगत्तुल्येना२.

४ सज्जः = सहितः = सहवर्त्तमान (जुषीमीतिसेवनयोः).

५ भाग्यप्रतीकं = प्रसिद्धभासालंकृतम् = तेजोवर्द्धित (ऋज-
गतिस्थानाजंनोपार्जनेषु).

६ व्युष्टिषु = विपाकाक्षे (विशेषेण उच्छ्रयन्ते तमसाव-
र्धयन्ते = व्युष्टयः उपः कालाः (उच्छीविवासे).

७ भोजन = पादक (कर्मफलंभोजयति इति भोजनं).

८ मियेध्व = यज्ञार्ह.

९ यज्ञिष्ठम् = अत्यंत पूज्य.

१० सुशंसः = ३३ रीते संसनीय.

११ नीयसे = श्रवणार्थ.

१२ द्रवत् = गच्छी.

१३ विश्ववेदसम् = सर्वज्ञ, अथवा सर्वसंपत्तिमान् (वेद=धन).

१४ क्षपः = रात्रि.

१५ स्वर्गेशः = स्वर्गदर्शी.

१६ विभायसो = विशिष्टप्रकाशनरूप धनयन् = तेजवि-
श्वस्य धनसंपन्न.

१७ मानुष = मनुष्याणांहितः = ऋत्विगदिकेने हितकर.

१८ जीरं = शत्रुघ्नानी वधने क्षान्तिकर.

१९ मित्रमहः = मित्राणांपुजक = ऋत्विग्नेने पूज्यस्त्व३५.

२० प्रस्वनितासः = गर्जना करनार.

२१ श्रुत्कर्ण = समर्थ कर्णयुक्त = सर्वानवाणां.

२२ सयावभिः = समानगतिवाणा (याप्रापणे).

३२ प्रातर्यायान = प्रातःकाले देवयजन प्रत्ये गमन करनारा देवो.

सूक्त ४५.

अग्निः—३२५ धीरधुनः देवताः—अग्नि (१०) उत्तरार्ध अनेक देवता
अने देवविषयक. छन्दः—अनुष्टुप्.

त्वमग्नेवसूँरिह रुद्राँ आदित्याँ उत ।

यजास्वध्वरंजनं मनुजातं घृतप्रुषम् ॥ १ ॥

प०— त्वम् । अग्ने । वसून् । इह । रुद्रान् । आदित्यान् । उत ।

यजं । सुदुअध्वरम् । जनंम् । मनुजनातम् । घृतप्रुषम् ॥

अ०—हे अग्निदेव ! तूँ आ। यज्ञ विषे, वसु, इन्द्र तथा आदित्यतुं
सन्मान कर्तुं ; तेमज उत्तम यज्ञ करनार, प्रज्जपतिअडे उत्पादन
करेस, उदकतुं सिंअन करनार अन्य देवतानुं पशु सन्मान
(यजन) कर्तुं १

श्रुष्टीवानो हि द्राशुपे देवा अग्ने विचेतसः ।

तात्रो हि दश्वगिर्वणस्त्रयस्त्रिंशत्तमावह ॥ २ ॥

प०— श्रुष्टीदेवानः । हि । द्राशुपे । देवः । अग्ने । विचेतसः ।

तान् । रोहितद्वअश्व । गिर्वणः । त्रयैः ऽत्रिंशत्तम् । आ ।

वह ॥ २ ॥

અ०—હે અગ્નિદેવ ! ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનવાળા દેવો, હવિર્દેતાને ફળ દેવા
અવશ્ય તત્પર હોય છે; રોહિત નામના અન્ધો વડે યુક્ત
હે સ્તુતિપ્રિય દેવ ! તું તેનીસે દેવતાઓને અહીં આણ્ય. ૨

પ્રિયમેધવદન્નિવજ્ઞાતૈવેદોવિરૂપદ્વત્ ।

અંગિરસ્વન્મહિવ્રતપ્રસ્કન્વસ્યશ્રુધીર્હવમ્ ॥ ૩ ॥

પ૦—પ્રિયમેધવત્ । અન્નિવત્ । જ્ઞાતૈવેદઃ । વિરૂપદ્વત્ । અંગિ-
રસ્વત્ । મહિર્દેવત્ । પ્રસ્કન્વસ્ય । શ્રુધિ । હવમ્ ॥ ૩ ॥

અ०—હે પ્રભૂત-(અનેક) કર્મનુ-સર્વશ-અગ્નિદેવ ! તું પ્રિયમેધા,
અન્નિ, વિશ્વ તથા અંગિરસ ઋષિની હાંક પ્રસ્કન્વની પ્રમાણે
સાંભળ્ય. ૩

મહિકૈરવક્તૃતયૈપ્રિયમેધાઅહૂપત ।

રાજન્તમધ્વરાણામગ્નિશુક્રેણશોચિર્વા ॥ ૪ ॥

પ૦—મહિકૈરવઃ । વક્તૃતયૈ । પ્રિયમેધાઃ । અહૂપત્ । રાજન્તમ્ ।
અધ્વરાણામ્ । અગ્નિમ્ । શુક્રેણ । શોચિર્વા ॥ ૪ ॥

અ०—(યજ્ઞાદિ) પ્રૌઢકર્મ કરનારા ઋષિઓએ, રક્ષણાર્થે યજ્ઞ મધ્યે
શુદ્ધ પ્રકાશ વડે દેહીપ્રમાણ અગ્નિનું આર્ધાન કરેલું. ૪

ઘૃતાહવનસન્ત્યેમાવપુશ્રુધીર્ગિરઃ ।

યામિઃકર્ણસ્યસૂનવોઽહવન્તેર્વસેત્વા ॥ ૫ ॥ ૩૧ ॥

પ૦—ઘૃતૈર્ઘૃતાહવાન । સૈન્ત્ય । ઇમાઃ । વૃત્ । મુ । શ્રુધિ । ગિરઃ ।
યામિઃ । કર્ણસ્ય । સૂનવઃ । હવન્તે । અર્વસે । ત્વા ॥ ૫ ॥ ૩૧

અ૦—હે ધૃતહવિનો—સ્વીકાર—કરનાર, હલદાતા અગ્નિદેવ ! જે રતુતિ-
ઓ વડે કષ્વપુત્રો પોતાના રક્ષણાર્થ ત્હારું આર્જ્જીન કરે છે
તે સ્તોત્રો અમે ગાઈએ છઈએ તે તું સાંભળ્ય. ૫ (૩૧)

ત્વાંચિન્નશ્રવસ્તમહવન્તેવિશ્વજન્તવઃ ।

શોચિર્કૈશંપુરુપ્રિયાગ્રૈહવ્યાયવોહૃલ્લવે ॥ ૬ ॥

૫૦— ત્વામ્ । ચિન્નશ્રવઃહતમ્ । હવન્તે । વિશ્વ । જન્તવઃ । શોચિર્હ-
કૈશમ્ । પુરુહપ્રિય । અગ્રૈ । હવ્યાય । વોહૃલ્લવે ॥ ૬ ॥

અ૦—અત્યંત વિવિધ પ્રકારનાં હવિરન્ન વડે યુક્ત, અહુપ્રિય હે
અગ્નિદેવ ! જ્વાળારૂપ કૈશોપેત એવા તને, મનુષ્યો હવિ વહન
કરવા આર્જ્જીન કરે છે. ૬

નિત્ત્વાહોતારમૃત્વિર્જંદધિરેવસુવિત્તમમ્ ।

શ્રુત્કર્ણસપ્રથસ્તમંવિપ્રાઅગ્નેદિર્વિષ્ટિષુ ॥ ૭ ॥

૫૦— નિ । ત્વા । હોતારમ્ । ઋત્વિર્જમ્ । દધિરે । વસુવિત્તમમ્ ।
શ્રુત્કર્ણમ્ । સપ્રથઃહતમમ્ । વિપ્રાઃ । અગ્ને । દિર્વિષ્ટિષુ ।
॥ ૭ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! દેવોને આર્જ્જીન કરનાર, પ્રત્યેક ઋતુ મધ્યે
યજનશીલ, અત્યંત ધનપ્રદાતા (બકતો)ની હાંકને કાન દેનાર,
તથા અત્યંત કીર્તિમાન એવા તું તેની, વિદ્વાન્ પુરુષો યજ
મધ્યે સંસ્થાપના કરે છે. ૭

આત્વાવિપ્રાઅચુચ્યવુઃસુતસોમાઅભિપ્રયઃ ।

ચૂદદ્રાવિભ્રંતોહવિરગ્રેમર્તાયદ્રાશુર્ષે ॥ ૮ ॥

૫૦— આ । ત્વા । વિપ્રાઃ । અનુચ્યુઃ । સુતદસોમાઃ । અમિ ।
ધેયઃ । બૃહત્ । માઃ । વિમ્રતઃ । હ્રુવિઃ । અગ્ને । મર્ત્યાય ।
દાશુષે ॥ ૮ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! વિપ્રલોક સોમરસ કાઢી હવિપ્રદે યજ્ઞમાનના
હવિને (હાથમાં) ધારણ કરતા, મહાન્ તેજસ્વી એવા તને,
હવિરન્ન પ્રત્યે વાળે છે. ૮

પ્રાતુર્યાવ્ણઃસહસ્કૃતસોમપેયાયસન્ત્ય ।

દ્વાદશદૈવ્યંજનૈર્બૃહિરાસાદયાવસો ॥ ૯ ॥

૫૦— પ્રાતઃઃયાવ્ણઃ । સૈહૈઃઃકૃત્ । સોમપેયાય । સન્ત્ય । દ્વાદશ ।
અથ । દૈવ્યમ્ । જનમ્ । બૃહિઃ । આ । સાદય । વસો ॥ ૯ ॥

અ૦—તેરથી મધીકાઢેલ, દ્વાદશાતા, સંપત્તિના સ્થાનરૂપ હે
અગ્નિદેવ ! પ્રાતઃકાલે સોમપાન આગમન કરનાર દેવાને તથા
અન્ય દેવતાઓને પણ, આજે આ યજ્ઞ મધ્યે આપ્યું. ૯

અર્વાંશ્વદૈવ્યંજનમગ્નેયક્ષ્વસહૃતિભિઃ ।

અયંસોમઃસુદાનવસ્તંપાતતિરોઽહચમ ॥ ૧૦ ॥ ૩૨ ॥

૫૦— અર્વાંશ્વમ્ । દૈવ્યમ્ । જનમ્ । અગ્ને । યક્ષ્વ । સહૃતિદિભિઃ ।
અયમ્ । સોમઃ । સુદાનવઃ । તમ્ । પાત્ । તિઃઃઽહચમ
॥ ૧૦ ॥ ૩૨ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! અન્ય દેવાને યજ્ઞાભિમુખ સાથે આર્ધાન કરી,
તેમને હવિ અર્પણ કર્યું. હે રૂઝાં-રૂજ-દેનારા-દેવો ! તે ગઈ
કાલે કાઢેલ સોમરસનું પાન કરો. ૧૦(૩૨)

સૂક્ત ૪૫.

- ૧ ઘૃતપ્રુષમ = ઝડકસ્ય સેનારમ = ઉદ્ધતું સિંચન કરનાર (પ્રુષસેચને).
- ૨ શ્રુટીવાનઃ = શ્રુટિઃ ફલસ્યદાનં તદ્વાજઃ = રૂળદાતા (શ્રુટિઃ પ્રેરણાર્થઃ શ્રુટિવનન્તિ સંમજગ્તે इति શ્રુટીવાનઃ).
- ૩ મહિકેરવઃ = પ્રૌઢકર્માણઃ = પ્રૌઢકર્મ કરનારા.
- ૪ મહિવ્રત = પ્રશૂતકર્મનુ.
- ૫ ઘૃતાદ્ધવન = ધૃતવડે દૂધમાન.
- ૬ મન્તય = રૂળપ્રદ.
- ૭ ષોદ્ધલ્લવે = ષોદું = વધન કરવા (ષદ્ધપ્રાપ્તૈ).
- ૮ દિવિષ્ટિષુ = યાગોમધ્યે. (इष्टयपपणानिदिवः स्वर्गस्य पपणानियेषुयानेषुतेदिविष्टयः तेषु).
- ૯ સપ્રથસ્તમમ્ = અત્યંત પ્રખ્યાત.
- ૧૦ પ્રયઃ = સ્વિર્લક્ષણ અન.
- ૧૧ અચુષ્યવુઃ = આગમયન્તિ = વાળે છે. (અચુક્ષ્મતૌ).
- ૧૨ સદ્ધસ્કૃત = બલેનમયિત = ભેરથી મધી કાઢેલ.
- ૧૩ યસો = નિવાસહેતુમૂત = (સંપત્તિના) નિવાસ = સ્થાન૧૫.
- ૧૪ સહૃતિભિઃ = સમાન આર્ધ્વાન વડે (સમાનાહૃતિરાદ્વાનં-ચેપાંતેસહૃતયઃ તેભિઃ).
- ૧૫ તિરોદ્ગમ્ = પૂર્વેસ્મિન્ અદ્ધિ = આગલે દશાડે = ગૃધ્ર કાલે.

સૂક્ત ૪૬.

અધિ:—કણ્વપુત્ર પ્રસ્કણ્વ; દેવતા:—અશ્વીદેવો, છન્દ:—ગાયત્રી.

एषोउपाअपू॒र्ण्याव्यु॒च्छतिप्रि॒यादिवः ।

स्तु॒पेवा॒મ॒भिनानु॒हत् ॥ १ ॥

૫૦— एषो । उपाः । अपूर्ण्या । वि । उच्छति । प्रिया । दिवः ।

स्तुपे । वाम् । अभिना । नुहत् ॥ १ ॥

અ૦—(ભુઓ) આ પ્રિયસ્વરૂપ, ધન (હમણાંજ પ્રાદુર્ભાવ થનાર) ઉપાદેવી, સ્વર્ગલોકમાંથી (આગમન કરીને) અધિકારને દૂર કરે છે. હે અશ્વીદેવો ! હું તમારી પુષ્કળ સ્તુતિ કરું છું. ૧

याद॒न्तासिन्धु॒मातरा॑म॒नोतरा॑र॒यीणाम् ।

धिया॑दे॒वावसु॑विदा ॥ २ ॥

૫૦— या । दन्ता । सिन्धुमातरा । मनोतेरा । रयीणाम् । धिया ।

देवा । वसुविदा ॥ ૨ ॥

અ૦—જે સુંદર, સમુદ્રમાવૃક (સમુદ્રપુત્ર), અંતઃકરણપૂર્વક ધન અર્પણ કરનાર, તથા કર્મ વડે સંપત્તિસ્થાપને પ્રાપ્ત કરાવનાર છે (તેમની હું પુષ્કળ સ્તુતિ કરું છું.) ૨

व॒च्यन्ते॑वा॒ंककु॒हासो॑जू॒र्णायाम॑धि॒विष्टपि॑ ।

यद्वा॒र॒थोवि॑भि॒ष्पता॑त् ॥ ૩ ॥

૫૦— वच्यन्ते । वाम् । ककुहासः । जूर्णायाम् । अधि । विष्टपि ।

यत् । वाम् । रथः । विहंसिः । पतात् ॥ ૩ ॥

અ૦—હે અશ્વીદેવો ! તમારો રથ નાનાશાસ્ત્રો વડે વધુવિલ સ્વર્ગ
લોક વિષે જ્યારે અશ્વોસહિત પ્રયાણ કરે છે, ત્યારે અમે
તમારી રત્નતિઓ ગાઈએ છઈએ. ૩

હવિષાંજારોઅપાંપિર્પર્તિર્પર્પુરિર્નરા ।

પિતાકુટસ્થર્ચર્પણિઃ ॥ ૪ ॥

૫૦—હવિષાં । જારૈઃ । અપામ્ । પિર્પર્તિ । પર્પુરિઃ । નરા । પિતા ।
કુટસ્થ । ચર્પણિઃ ॥ ૪ ॥

અ૦—હે પરાક્રમી દેવો ! પૂરણ-સ્વભાવ, પાલકસ્વરૂપ, કર્મનો દ્રષ્ટા,
ઉદ્ધતું શોધણ કરનાર આદિત્યદેવ, હવિ વડે (દેવાને)
સંતુષ્ટ કરે છે. ૪

આદારોઘૌમત્રીનાંનાસંત્યામતવચસા ।

પ્રાતંસોમંસ્યઘૃણ્યા ॥ ૫ ॥ ૩૩ ॥

૫૦—આદૈદારઃ । વામ્ । મત્રીનામ્ । નાસંત્યા । મતૃઘૃણ્યા । પ્રાતમ્ ।
સોમંસ્ય । ઘૃણ્યા ॥ ૫ ॥ ૩૩ ॥

અ૦—હે રત્નતિપ્રિય, સત્યસ્વરૂપ અશ્વીનદેવો ! તમારી બુદ્ધિના
પ્રેરક, તે તીવ્ર સોમનું પાન કરો. ૫ (૩૩)

યાનઃપીર્પરદશ્વિનાજ્યોતિર્મત્રીતમસ્તિરઃ ।

તામસ્મેરાસાથામિર્ષમ્ ॥ ૬ ॥

૫૦—યા । નઃ । પીર્પરત્ । અશ્વિના । જ્યોતિર્મત્રી । તમઃ । તિરઃ ।
તામ્ । અસ્મે । રાસાપૌર્ષમ્ । ઇર્ષમ્ ॥ ૬ ॥

अ०—हे अश्वीदेवा ! तमे (अमारा दारिद्र्य इषी) अंधकारने।
विनाश करीने, तूति प्राप्त करावे तेवुं रसवीर्यादिइप न्याति-
स्संपन्न अन्न अमने अर्पणु करे। ६

आनोनायामंतीनांयातंपारायगन्तवे ।

युजायामश्विनारथम् ॥ ७ ॥

प०— आ ।। नः । नाका । मतीनाम् । यातम् । पाराय । गन्तवे ।
युजायाम । अश्विना । रथम् ॥ ७ ॥

अ०—हे अश्वीदेवा ! अमारी स्तुतिओ पार पासे ते अर्थे (समुद्र
मध्येथी) नाव वडे पधारो. आपनो रथ जोडो. ७

अरिर्त्रैवां दिवस्पृथुतीर्थे सिन्धूनां रथः ।

धियायुयुज इन्दवः ॥ ८ ॥

प०— अरिर्त्रैम् । वाम् । दिवः । पृथु । तीर्थे । सिन्धूनाम् । रथः ।
धिया । युयुजे । इन्दवः ॥ ८ ॥

अ०—(हे अश्वीदेवा !) समुद्रने तीरे तमारी धुसोकथी पथ्य
विद्याज नाव, तथा (पृथिवी विषे प्रयाणु करवा) रथ तैपार
छे; तमारा माटे हविःपूर्वक सोमरस तैपार कर्गो छे. ८

दिवस्कृष्वास इन्दवो वसु सिन्धूनां पदे ।

स्ववृत्रिकुहं धित्सयः ॥ ९ ॥

प०— दिवः । कृष्वासः । इन्दवः । वसु । सिन्धूनाम् । पदे । स्वम् ।
वृत्रिके । कुहं । धित्सयः ॥ ९ ॥

અ૦—હે કપલપુત્રો ! યજ્ઞના ઋત્વિજો !, ઘુલોકમાંથી (આ) સૂર્યનાં કિરણો ઉઠ્યા. (ઉદકના સ્થાનરૂપ) અંતરિક્ષ મધ્યે સંપત્તિની મૂર્તિરૂપ (આ) ઉપકાલીન ન્યોતિઃ (પ્રગટયું). (અમ્બીદેવોને પૂછો કે આ સમયે) તમારું સ્વરૂપ (શરીર) કયાં સ્થાપન કરવા હમ્મો છો ? (અર્થાત્ અદીજ પધારો). ૯

અમ્બુધાઉંશવેદિરંણ્યંપ્રતિસૂર્યઃ ।

વ્યંભ્યજિહ્વાસિંતઃ ॥ ૧૦ ॥ ૩૪ ॥

પ૦— અમ્બૂત્ । હ્રસ્ । માઃ । હ્રસ્ । અંશવે । હિરંણ્યમ્ । પ્રતિં । સૂર્યઃ । વિ । અભ્યત્ । જિહ્વા । હ્રસિંતઃ ॥ ૧૦ ॥ ૩૪ ॥

અ૦—ઉપકાલીન કિરણ ઉત્પન્ન કરવા આ સૂર્યપ્રભા પ્રગટી. આ સૂર્ય સુવર્ણસદૃશ થયો. અગ્નિ, કૃષ્ણ વર્ણનો મધ્ય પોતાની ત્વાણા વડે પ્રકાશ્યો છે. ૧૦(૩૪)

અમ્બુધારમેતૈવેપન્થાક્રુતસ્યસાધુયા ।

અદર્શિવિસ્તૃતિર્દિવઃ ॥ ૧૧ ॥

પ૦— અમ્બૂત્ । હ્રસ્ । ધારમ્ । મૈતૈવે । પન્થોઃ । ક્રુતસ્ય । સાધુઘૈયા । અદર્શિ । વિ । સ્તૃતિઃ । દિવઃ ॥ ૧૧ ॥

અ૦—(રાત્રિની) ધાર ગત્વા (અર્થાત્ ઉદયાદિ પ્રત્યે પ્રયાણ કરવા) સૂર્યનો માર્ગ સુંદર દીક્ષી રહ્યો છે. સૂર્યની દીપ્તિ, એમોર પ્રસરી રહી છે. (મારે હે અમ્બીદેવો ! તમે અદી પધારો). ૧૧

તત્તદિદૃશ્વિનોર્વોજરિતામર્તિભૂપતિ ।

મદ્રેસોર્મસ્યપિપ્રંતોઃ ॥ ૧૨ ॥

૧૦— તત્ત્વત્ । ઇત્ । અશ્વિનોઃ । અર્વં । જરિતા । પ્રતિ । મુપ્તિ ।
મદે । સોમસ્ય । પિપ્રતોઃ ॥ ૧૨ ॥

અ૦—સ્તોતા, હર્ષનિમિત્તે સોમપ્રાશન વડે બરપૂર થનાર અશ્વીદેવોએ
વારંવાર કરેલ પ્રત્યેક સંરક્ષણ (કૃપા)ની પ્રશંસા કરે છે. ૧૨

વાવમાનાવિવસ્વતિસોમસ્યપીત્યાગિરા ।

મનુષ્વચ્છંધુઆર્ગતમ્ ॥ ૧૩ ॥

૧૦— વંવંસૌના । વિવસ્વતિ । સોમસ્ય । પીત્યા । ગિરા । મનુષ્વત્ ।
શંધૈતિશમહમ્ । આ । ગતમ્ ॥ ૧૩ ॥

અ૦—હે સુખોત્પાદક અશ્વીદેવો ! તમે તમારી પરિભ્રમણ કરનાર
(યજમાન)નું સેવન કરનાર છો. સોમપાનાર્થ તથા આ
સ્તુતિ નિમિત્તે, મનુની પેઠે અમારી પાસે પધારો. ૧૩

યુવોરુપાઅનુશ્રિયંપરિજ્વનોરુપાધંરત્ ।

ક્રુતાવંનયોઅવતુઙ્મિઃ ॥ ૧૪ ॥

૧૦— યુવોઃ । રુપાઃ । અનુ । શ્રિયંમ્ । પરિજ્વનોઃ । ઉપહ્રાવ-
રત્ । ક્રુતા । વંનયઃ । અવતુઙ્મિઃ ॥ ૧૪ ॥

અ૦—હે ચોમેર પરિભ્રમણ કરનાર અશ્વીદેવો ! તમારા પ્રકાશનંતર,
ઉપાદેવતા અર્થે પધારો. તમને રાત્રે કરેલાં યજ્ઞગત હવિ પસંદ
છે. (અર્થાત્ તેનું સેવન કરો છો). ૧૪

ઉમાપિવતમશ્વિનોમાનઃશર્મયચ્છતમ્ ।

અવિદ્રિયામિરૂતિભિઃ ॥ ૧૫ ॥ ૩૫ ॥ ૩ ॥

५० - उ॒मा । पि॒त्र॒त॒म् । अ॒श्वि॒ना । उ॒मा । नः । शर्मि । य॒च्छ॒त॒म् ।
 ॐ वि॒द्रि॒गामिः । ऊ॒ति॒द॒भिः । १२॥३६॥३॥

अ०—हे अश्वीदेवो ! आप यन्त्रे सोमपान करो. (तदनन्तर)
 अनिन्दित-सुरक्षितपूर्वक अभने सुभ्य अर्पण्य करो. १५(३५)

धृति त्रीजे अध्याय समाप्त.

सूक्त ४६.

- १ मनोतरा = मनसातारयितारो = अन्तःकरणपूर्वक प्राप्त करावनार.
- २ ककुद्दासः = स्तुतिभ्यो.
- ३ जूर्णायाम् = स्तुतायां = स्तुति करातां (जृष्वयोद्धानो अत्रस्तुत्यर्थः).
- ४ त्रिभिः = अश्वो सहितः (योगत्यादौ).
- ५ जारः = जरयिता = शोषण्य करानार अर्थ (जरयतिह-तिजारः).
- ६ पपुरिः = पूरण्य स्वभाव.
- ७ कुटस्थ = कर्मिना.
- ८ चर्षणिः = दृष्टा.
- ९ आदारः = प्रेरक (दृक् आदरे).
- १० धृष्णुया = धर्षण्यशील; तीव्र.
- ११ मतवचसः—मतंअभिमतंस्तोत्ररूपं वचोययोस्ता=स्तुतिप्रिय.
- १२ पोपरत् = पारयते तृप्ति प्रापयेत् = तृप्ति प्राप्त करावे (पृपालनपूरणयोः).
- १३ रासाधाम् = अर्पण्य करो (रादाने).

- १४ अरिष्टं = गमनसाधन—नाव ३५. (अद्गतौ).
 १५ यमिम = स्वडीय—स्व-३५.
 १६ कुह = क्षमां.
 १७ अन्तितः = हृष्य पथ्यनो.
 १८ अंशवे = उपःकाक्षीन रश्मिसिद्धयर्थ.
 १९ साधुया = समीचीन.
 २० पतये = गन्तुं = जना (इण् गतौ).
 २१ विप्रतोः = पूरयतोः = भरपूर बनार.
 २२ वषस्ताना = निवासशील = सेवन करना (वसंनिवासे).
 २३ शंभू = सुखस्यभाववित्तारौ = सुखोत्पादक.
 २४ अक्षुभिः = रात्रिवडे.
 २५ परिव्रमनोः = परितोर्गन्त्रोः = योमेर परिभ्रमथु करना
 (अजगतौ).
 २६ अविप्रियाभिः = प्रशस्ताभिः. = अनिन्दित (द्राकु-
 त्सायांगतौ । विद्रिनिग्दातद्विरोधिनीअयिद्रिःस्तुतिः
 तांयान्तिइतिअयिद्रियाः ताभिः).

॥ श्री गणेशायनमः ॥

अध्याय ४.

यस्य निम्बसितं वेदायो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्ममेतमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥

अ०—वेदो जेना निम्बास (प्राय) रूपे छे, जेणे वेदोभांथी अपिल
जगत निर्माळ्य कथुं ते महेश्वर रूप विद्यातीर्थ (शूर) जे ई
पन्दन केई छुं.

सूक्त ४७.

अग्निः—अप्य पुत्र अरक्ष्य; देवताः—अग्नीदेवा; छन्दः—विषम
जुहती, सभ—सतो जुहती.

अम् अयं वां मधुमत्तमः सुतः सोमं क्रतावृषा ।

तमं श्विना पिवत् तन्निरो अह्यं घृत्तं रत्नानि द्वाभ्युपै ॥ १ ॥

प०—अयम् । वाम । मधुमत्तमः । सुतः । सोमः । क्रतुवृषा ।
तम् । अश्विना । पिवत्तम् । तिरः अह्यम् । घृत्तम् ।
रत्नानि । द्वाभ्युपै ॥ १ ॥

अ०—हे सत्य वा यशना परिपालक अग्नीदेवा !, तमारा माटे
आ अत्यंत मधुर सोमरस काढेल छे. आगस्थे दिवस काढेल

સોમરસનું તમે પાન કરો. દવિ-અર્પણ-કરનારને, રમણીય સંપત્તિ અર્પણ કરો. ૧

ત્રિવન્ધુરેણ ત્રિવૃતાં સુપેશં મારયેનાચાતમશ્વિના ।

કળ્વાસોવાં ત્રહ્ણ કૃણ્વન્ત્યઞ્ચરેતે પાંસુર્મૃણુતં હર્વમ ॥ ૨ ॥

૧૦— ત્રિવન્ધુરેણ । ત્રિવૃતાં । સુપેશંતા । રયેન । આ । ચાતમ્ ।
અશ્વિના । કળ્વામઃ । વામ્ । ત્રહ્ણ । કૃણ્વન્તિ । અઞ્ચુરે ।
તેપામ્ । છુ । મૃણુતમ્ । હર્વમ્ ॥ ૨ ॥

અ.—હે અશ્વીરો !, તમારા ત્રણ ઘંડાવાળા, ત્રણે મોઠ વિશે (ગતિને પ્રતિબંધ થયા વિના) સંચાર કરનાર, મુંદર થયે વડે અહીં પધારો. કણ્વપુત્રો, વા બુદ્ધિશાલી અશ્વિને, યજ્ઞ વિશે તમારું સ્તવન કરે છે; અથવા, દવિરન્ન સંપાદન કરે છે. તેમની પ્રાર્થના, તમે આદર-પૂર્વક સાંભળો. ૨

અશ્વિનામર્ધુમત્તમં પાતં સોમમૃતાવૃથા ।

અથાદ્યદ્દસ્રાવમુચિત્રં તારયેદાશ્વાંસમુપગચ્છતમ્ ॥ ૩ ॥

૧૦— અશ્વિના । મર્ધુમત્તમમ્ । પાતમ્ । સોમમ્ । અતઃપુત્રા ।
અર્ધ । અથ । દુસ્રા । વસુ । ચિત્રંતા । રયે । દાશ્વર્મમ્ ।
ઉપે । ગચ્છતમ્ ॥ ૩ ॥

અ.—હે યજ્ઞર્ધક (યજ્ઞના પરિપાલક) અશ્વીરો !, તમે અત્યંત મધુર સોમરસનું પાન કરો. હે પરાક્રમી દેવો !, અમારી દાંઠ સાંભળીને આજે રથ વિશે સંપત્તિ ધારણ કરી, દવિ અર્પણ કરનાર યજ્ઞમાનની સમીપમાં પ્રયાણ કરો. ૩

ત્રિપદસ્યેવર્હિર્ષિવિશ્વવેદસામઘ્વાયજ્ઞમિમિક્ષતમ્ ।

કળ્વાસોવાંસુતસોમાઅભિઘ્નવોયુવાંહવન્તે અશ્વિના ॥ ૪ ॥

પ૦— ત્રિપદસ્યે । વર્હિર્ષિ । વિશ્વવેદસા । ઘ્વા । યજ્ઞમ્ । મિમિ-
ક્ષતમ્ । કળ્વાસઃ । વ્રામ્ । સુતસોમાઃ । અભિઘ્નવઃ ।
યુવામ્ । હવન્તે । અશ્વિના ॥ ૪ ॥

અ૦—હે સર્વજ્ઞ (અશ્વીદેવો !), તથા ઢેકાણે પાથરેલ દર્વાસન
ઉપર આરૂઢ થઈ, મધુર રસ વડે યજ્ઞ-સિંચન કરે. હે
અશ્વીદેવો !, તેજસ્વી કણ્વો સોમરસ સંપન્ન થઈ, તમને
ઉભયને આર્જીવ કરે છે. ૪

યામિઃકળ્વમ્ભિર્દિભિઃપ્રાવતંયુવમશ્વિના ।

તામિઃશ્વસ્માંઅવતંશુભસ્પતીપ્રાતંસોમમૃતાવૃથા ॥ ૫ ॥

પ૦— યામિઃ । કળ્વમ્ । અમિર્દિઘ્નિઃ । પ્ર । પ્રાવતમ્ । યુવમ્ ।
અશ્વિના । તામિઃ । શુ । અસ્માન્ । અવતમ્ । શુભઃ ।
પતી । પ્રાતમ્ । સોમમ્ । શ્રુતદ્વૃથા ॥ ૫ ॥ ૧ ॥

અ૦—હે અશ્વીદેવો !, જે સંરક્ષણ વડે, તમે કણવનું સંરક્ષણ
કરેશું, તેજ સંરક્ષણ વડે, હે રૂડાં કર્મના પાલક દેવો !, તમે
અમારું સંરક્ષણ કરો; હે યજ્ઞના પરિપાલક દેવો ! તમે આ
સોમપાન કરો. ૫ (૧)

સુદાસેદસ્રાવસુવિભ્રંતારથેપૃક્ષોવહતમશ્વિના ।

રયિસંમુદ્રાદુતવાંદિવસ્પર્યસ્મેઘંતંપુરુસ્પૃહમ્ ॥ ૬ ॥

૫૦— સુદદાર્શે । દસ્યા । વસુ । નિમ્રતા । રથે । પૃક્ષેઃ । વહતમ્ ।
અશ્વિના । રયિમ્ । સમુદ્રાત્ । ઉત । ના । દિવઃ । પરિ ।
અસ્મે । ધત્તમ્ । પુરુદસ્યૃહમ્ ॥ ૬ ॥

અ૦—હે સુદર અશ્વીદેવો !, સુદાસ માટે તમારા રથમાં ધનધાન્ય-
સંપત્તિ ભરી લઇ ગયલા તેમ, જેની અનેક લોક ધૃત્વા કરે
તેવી સંપત્તિ, અંતરિક્ષ અથવા સ્વર્ગમાંથી તમે અમને આપી
આપો. ૬

યન્નાસત્યાપરાવતિયદ્વાસ્યોઅધિતુર્વશે ।

અતોરથેનમુદૃતાંનુઆગંતંસાકંસૂર્યસ્યરશ્મિભિઃ ॥ ૭ ॥

૫૦— યત્ । નાસત્યા । પરાવતિ । યત્ । વા । સ્યઃ । અધિ ।
તુર્વશે । અતઃ । રથેન । મુદૃતાં । નુઃ । આ । ગતમ્ । સાકમ્ ।
સૂર્યસ્ય । રશ્મિભિઃ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે સસવંત અશ્વીદેવો !, તમે દૂર હો, અથવા અમારી છેક
સમીપમાં હો, ત્યાંથી સૂર્યોદય વેળાએ, તમારા સુદર દરનાર
રથ વડે, અમારા પ્રત્યે પધારો. ૭

અર્વાશ્વાંસપ્તયોઽશ્વરશ્રિયોવહન્તુસવનેદુર્પ ।

ઇપંપૃશ્વન્તાંસુકૃતેંસુદાનંબ્રાવૃહિઃસીદંતંનરા ॥ ૮ ॥

૫૦— અર્વાશ્વાં । વામ્ । સપ્તયઃ । અશ્વરશ્રિયઃ । વહન્તુ । સવના ।
ઇત્ । ઉર્ષ । ઇપમ્ । પૃશ્વન્તાં । સુકૃતેં । સુદાનંવે । આ ।
વૃહિઃ । સીદંતમ્ । નરા ॥ ૮ ॥

અ૦—હે અશ્વીદેવો !, તમારા યજ્ઞગામી અશ્વો, તમને છેક ત્રણે યજ્ઞભિમુખ લઈ આવેા. હે પરાક્રમી દેવો !, તમે રડાં કર્મ કરનાર, દાનશર યજ્ઞમાનને ધન સંપન્ન કરતાં, દર્બાસન ઉપર બેસો. ૮

તેનનાસત્યાગત્રરથેનસૂર્યત્વચા ।

યેનશશ્વદુદ્યુદ્ધાશુપેવસુમધ્વઃસોમસ્યપ્રીતયે ॥ ૯ ॥

૫૦—તેન । નાસત્યા । આ । ગતમ્ । રથેન । સૂર્યત્વન્ના । યેન । શશ્વત્ । ડુદ્યુધુઃ । દાશુપે । વસુ । મધ્વઃ । સોમસ્ય । પ્રીતયે ॥ ૯ ॥

અ૦—હે સત્યવંત દેવો !, જો વડે, દુરવિહાતા—યજ્ઞમાનને, તમે સર્વદા સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરાવો છો તે સૂર્યસંવૃત, વા સૂર્યરશ્મિ—સદૃશ રથ વડે, મધુર સોમરસ પાનાર્થ પધારો. ૯

ત્રયથેભિર્વાગવસેપુરુવસૂર્અર્કેશ્વનિહ્યામહે ।

શશ્વત્કણ્વાનાંસર્દસિપ્રિયેહિકુંસોમપથુરશ્વિના ॥૧૦॥૧॥

૫૦—ત્રયથેભિઃ । અર્વાક્ । અવસે । પુરુવસૂ । અર્કેઃ । ત્ર । નિ । હ્યામહે । શશ્વત્ । કણ્વાનામ્ । સર્દસિ । પ્રિયે । હિ । કુમ્ । સોમમ્ । વર્ષયુઃ । અશ્વિના ॥ ૧૦ ॥ ૧ ॥

અ૦—હે વિપુલ સંપત્તિમાન અશ્વીદેવો !, શશ્વ (ગાયન) તથા સ્તોત્રો વડે, અમે તમને અમારી અભિમુખ મોટેથી આદાન કરીએ છીએ, હે અશ્વીદેવો !, આ કપરના પ્રિયસદન (યજ્ઞસ્થાન) વિષે, સદૈવ તમે કયા સોમરસનું પ્રાશન કરો છો ? ૧૦ (૨)

सूक्त ४७.

- १ सुपेशसा = शोभनसुवर्णयुक्तेन (पेश=हिरण्य) = सुंदर.
- २ त्रिषधस्थे = कक्षात्रयरूपेणास्तीर्णतया त्रिपुस्थानेषु
अवस्थिते = त्रयु ढेकाण्ये पाथरेव दर्शासन उपर (त्रिपु-
स्थानेषुसहतिष्ठतोतिनिषेधस्थं बद्धिःतस्मिन्).
- ३ अभिषयः = अभिगतदीप्तयः = तेजस्वी.
- ४ अभिष्टिभिः = अपेक्षिताभीरक्षामिः = अपेक्षित संर-
क्षय (आभिमुख्येनेष्यन्तेइत्यभिष्टयः फलानि तामिः
(इयइच्छायां).
- ५ पृक्षः = अन्न.
- ६ सूर्यरषचा = सूर्यसंयुतेनसूर्यरश्मिसदृशेनवा = सूर्यसंवृत;
वा, सूर्यरश्मि सदृश.
- ७ अकैः = स्तोत्रोपदे (अर्कोमन्त्रो भवति यदनेनार्चयति
(नि. ५. ४)).
- ८ पपथुः = पीतवन्तौ = प्राशन करोते (वापाने).

સૂક્ત ૪૮.

ઋષિ:—ઋષ્યપુત્ર પ્રસજ્ઞ; દેવતા:—ઉષા; છન્દ:—વિષમ બૃહતી,
સમ-સતો બૃહતી.

સહસ્રામેનનઽપોઽચ્ચાદુહિતર્દિવઃ ।

સહસ્રુન્નેનંબૃહતાવિભાવરિરાયાદેવિદાસ્વતી ॥ ૧ ॥

પ૦—સુર । હ્રામેન । નઃ । ડપઃ । વિ । ડચ્છ । ડુહિતઃ । ડિવઃ ।
સહ । હુન્નેનં । બૃહતા । વિમ હવરિ । રાયા । દેવિ । દા-
સ્વતી ॥ ૧ ॥

અ૦—હે ડુપુત્રિ ઉષાદેવિ !, ડું અમારા અર્થે, ધન સહિત પ્રકા-
શિત હો. હે તેજસ્વિનિ દેવિ !, ડું વિપુલ અન્ન સહિત પ્રકા-
શિત હો. હે ઉદારદેવિ !, પશુલક્ષ્ય ધન સહિત ડું પ્રકા-
શિત હો. ૧

અશ્વાવત્તીર્ગોમતીર્વિશ્વસુવિદોભૂરિઞ્યવન્તવસ્તવે ।

હરીરયપ્રતિમાસુનૃતાંઽપૃથ્વોદ્ધરાધોમૃધોનામ્ ॥ ૨ ॥

પ૦—અશ્વદેવતીઃ । ગોદૃમતીઃ । વિશ્વદસુવિદઃ । ભૂરિ' । ઞ્યવન્ત ।
વૈસ્તવે । ડત્ । હૈરય । પ્રતિ' । મા । સુનૃતાંઃ । ડપઃ । હોદ ।
રાધઃ । મૃધોનામ્ ॥ ૨ ॥

અ૦—અશ્વસમૃદ્ધ, ગોસમૃદ્ધ, સકલ સંપત્તિ રૂડી રીતે પ્રાપ્ત
કરાવનાર ઉષા દેવી, (મનુષ્યોના) નિવાસાર્થ (પ્રકાશાર્થ),
પુષ્કળ 'પ્રકાશેલાં છે. હે ઉષા દેવિ !, આરા સાથે મધુર
સંભાષણ કરો. ધનવંતોનું ધન, અમારા અર્થે પ્રેરો. ૨

ઉવાસોષાઉચ્છાત્તુદેવીજીરારથાનામ્ ।

યેઅસ્પાઆચરણેષુદધિરેસંમુદ્રેનશ્રવસ્યર્વઃ ॥ ૩ ॥

૫૦— ઉવાસં । ઉપાઃ । ઉચ્છાત્ । ત્ । તુ । દેવી । જીરૌ । રથા-
નામ્ । યે । અસ્પાઃ । આચરણેષુ । દધિરે । સમુદ્રે । ન ।
શ્રવસ્યર્વઃ ॥ ૩ ॥

અર્થ—ઉપા દેવી પૂર્વે પ્રકાશેલાં તે આજે પણ પ્રકાશે છે. ધતેન્મુ-
લોક, જેમ સમુદ્ર વિષે નાવ હાકે છે તેમ આ દેવીનું આગ-
મન થતાં જે રથો સળગે હોય છે, તેની તે હાકનાર છે. ૩

ઉપોયેતેપ્રયામેષુયુજ્જતેમનોદાનાયસૂરયઃ ।

અત્રાહતત્કર્ણ્વપાંકર્ણ્વંતમોનામંઘ્ણાતિનૃણામ્ ॥ ૪ ॥

૫૦— ઉપઃ । યે । તે । પ્ર । યામેષુ । યુજ્જતે । મનઃ । દાનાય ।
સૂરયઃ । અત્રં । અહં । તત્ । કર્ણઃ । ઉપામ્ । કર્ણહતમઃ ।
નામં । ઘ્ણાતિ । નૃણામ્ ॥ ૪ ॥

અર્થ—હે ઉપા દેવિ !, તારા પ્રયાણ વેળાયે જે વિદ્વાન્ (દાનાશિલ) લોક, પોતાના ચિત્તને દાનાર્થે ગ્રેરે છે તે સર્વ દાતાપુરુષોના નામનું, અત્યંત મેધાવી કર્ણ, આ ઉપા વેળાયે જ યજ્ઞગાન કરે છે. ૪

આઘાયોપેવસૂનર્યુપાયાતિપ્રમુજ્જતી ।

જરયન્તીવૃર્જનંપદ્મદીપ્યત્તુત્પાતયતિપ્રક્ષિણઃ ॥ ૫ ॥ ૩ ॥

૫૦— આ । ઘ । યોષાદૃશ્વ । સૂનરીં । ઉપઃ । યાતિ । પ્રમુજ્જતી ।

જરયન્તી । વૃર્જનૈમ્ । પુતૃદૈવત્ । ઈયતે । ઉત્ । પાતયતિ ।
પક્ષિણઃ ॥ ૧ ॥ ૩ ॥

અ૦—ઉપાદેવી ! નિશ્ચય, રૂઢી રીતે ધર ચલાવનાર ગૃહિણીની પેઠે,
પ્રથમપણે સર્વનું પાલન કરતી, પ્રતિદિન આગમન કરે છે;
તે જન્મ પ્રાણિમાત્રને પ્રતિદિન જરા પ્રાપ્ત કરાવે છે;
પાશુકલ પ્રાણિઓને, પોતપોતાના કાર્મ પ્રતિ પ્રેરે છે તથા
પક્ષિઓને ઉડવાને પ્રવૃત્ત કરે છે. ૫ (૩)

વિયામૃજતિસર્મનંચર્ચિનઃ પુદનંવેત્યોદતી ।

વયોનર્કિષ્ટેપત્તિવાંસંઆસતેવ્યુષ્ઠૌવાજિનીવતિ ॥ ૬ ॥

૫૦— વિ । યા । મૃજતિ । સર્મનૈમ્ । વિ । અર્ચિનઃ । પુદમ્ । ન ।
વેતિ । ઓદતી । વયૈઃ । નર્કિઃ । તે । પત્તિદૈવાંસં । આસતે ।
વિદુષ્ઠૌ । વાજિનીવતિ ॥ ૬ ॥

અ૦—જે ઉપા દેવી !, રૂઢી ઉલ્લોગશીલ પુરુષોને પોતપોતાના વ્યા-
પારમાં પ્રેરે છે, જે વાચકોને પ્રેરે છે તે, વિશ્રાંતિ-સ્થાનની
કામના કરતી નથી. (અર્થાત્ ઉપા કાળ જરૂરી વહી જાય
છે). હે ધનસંપન્ન-ઉષે !, ઉડનારાં પક્ષી, તારા ઉષ્ય
વેળાએ (માળામાં) બેસી રહેતા નથી. ૬

एपायुक्तपरावतःसूर्यस्योदयनादधि ।

शतरथभिःसुभगीषाद्वयंवियात्यभिमानुपान् ॥ ७ ॥

૫૦— એપા । અયુક્ત । પરાવતઃ । સૂર્યસ્ય । ઉત્તદૈવ્યનાત્ । અધિ ।
શતમ્ । રથેભિઃ । સુભગા । ઉપાઃ । દ્વયમ્ । વિ । યાતિ ।
અમિ । મારુષન્ ॥ ૭ ॥

અ૦—આ દેવીએ, સૂર્યોદયસ્થાનની પેલી પાર ઘુલોડમાંથી સેંકડો રથ બેડ્યા. આ સૌભાગ્યશાલી ઉપા દેવી, તે રથો વડે મનુષ્યો પ્રત્યે વિશેષ રીતે પ્રયાણ કરે છે. ૭

વિશ્વમસ્યાનાનામચક્ષ્મેજગજ્જ્યોતિઃકૃણોતિસૂનરી ।

અપદ્રેષોમધોનીંદુહિતાદિવત્પાર્ષ્ણદપ્તિર્ધઃ ॥ ૮ ॥

૫૦—વિશ્વમ્ । અસ્યાઃ । નનામ્ । ચક્ષ્મે । જગત્ । જ્યોતિઃ । કૃણોતિ । સૂનરી । અપં । દ્રેષઃ । મધોનીં । દુહિતા । દિવઃ । ઉપાઃ । ઉચ્છત્ । અપં । લિષઃ ॥ ૮ ॥

અ૦—આ ઉપાનું દર્શન હોતાં જ અખિલ જગત્, તેને નમસ્કાર કરે છે; (કારણ કે) અખીષ્ટ રૂલને પ્રાપ્ત કરાવનારી આ, સર્વને પ્રકાશિત કરે છે. ધનસંપન્ન-સુપુત્રો ઉપા દેવી, દ્રેષ કરનારને હાંકી કાઢે છે. શોષણ કરનારને હાંકી કાઢે છે. ૮

ઉપામાહિમાનુનાંચન્દ્રેણદુહિતર્દિવઃ ।

આવહન્તીભૂર્યસ્મમ્યંસૌમ્યગંવ્યુચ્છન્તીદિવિષ્ટિષુ ॥ ૯ ॥

૫૦—ઉપઃ । આ । માહિ । માનુનાં । ચન્દ્રેણં । દુહિતઃ । દિવઃ । આવહન્તી । મૂરિં । અસ્મમ્યમ્ । સૌમ્યમ્ । વિદુચ્છન્તીં । દિવિષ્ટિષુ ॥ ૯ ॥

અ૦—હે સુપુત્ર ઉપાદેવિ !, તું દિવસે વિપુલ સૌભાગ્ય સંપાદન કરાવતી તથા અન્ધકારનો નાશ કરતી, તારાં આદૃશીદક્ષ પ્રકાશવડે ચોભેર પ્રગટ હો. ૯

વિશ્વસ્યહિપ્રાણનંજીવનંત્વેવિયદુચ્છસિંસૂનરિ ।

સાનોરયેનવૃહતાવિંભાવૈરિશ્રુધિચિત્રામઘેહર્વમ્ ॥૧૦॥૪॥

૧૦— વિશ્વસ્ય । હિ । પ્રાણનમ્ । જીવનમ્ । ત્વે । વિ । યત્ ।
 ડુચ્છસિં । સૂનરિ । સા । નઃ । રયેન । વૃહતા । વિમાઠ્ઠૈરિ ।
 શ્રુધિ । ચિત્રદેમઘે । હર્વમ્ ॥ ૧૦ ॥ ૪ ॥

અ૦—હે મુંદરિ !, સર્વ પ્રાણિઓની એણ તથા જીવન તું વિશેષ
 અવલગિત રહેલાં છે તું અન્ધકારનો નાશ કરે છે. હે
 તેજસ્વીની દેવિ ! તે તું, અમારા પ્રત્યે ત્હારા પ્રીત રથવડે
 આગમન કર્યું. હે વિચિત્ર-ધનસંપન્ન-દેવિ !, તું અમારી
 હાંકને સાંભળ. ૧૦ (૪)

ઉપોવાજંહિવંસ્વયશ્ચિત્રોમાનુપેજને ।

તૈનાર્વહસુકૃતોઅધ્વરાઉપયેત્વાંગુણન્તિવર્હયઃ ॥ ૧૧ ॥

૧૦— ઉર્પઃ । વાઝમ્ । હિ । વંસ્વૈ । યઃ । ચિત્રઃ । માનુષે । જને ।
 તેનં । આ । વૃહ । સુકૃતઃ । અધ્વરાન્ । ઉર્પ । યે । ત્વા ।
 ગુણન્તિ । વર્હયઃ ॥ ૧૧ ॥

અ૦—હે ઉપાદેવિ !, મનુષ્ય લોકમાં જે નાનાવિધ સંપત્તિ છે તે
 તને પ્રિય હો ! (તેને સ્વીકાર્યું). જે યજ્ઞનિર્વાહક યજ્ઞમાનો,
 ત્હારી સ્તુતિ કરે છે તેવા ર્શાં કર્મ કરનારાના યજ્ઞને, નિષ્પદ્ય
 સિદ્ધ કર્યું. ૧૧

વિશ્વાન્દેવાંઆર્વહસોમંપીતયેન્તરિંસાદુપસ્ત્વમ્ ।

સાસ્માસુંધાગોમદશ્વાવદુક્થ્યમુપોવાજંસુવીર્યમ્ ॥૧૨॥

५०— विश्वान् । देवान् । आ । वह । सोमध्वंशतये । अन्तरिक्षात् ।
उपः । त्वम् । सा । अस्मासु । धाः । गोदमत् । अश्वध्वत् ।
उक्थ्यम् । उपः । वानर्म । सुहवीर्यम् ॥ १२ ॥

अ०—हे उषादेवि !, अन्तरिक्ष लोकाभांथी सर्व देवाने, सोमपानार्थं
अर्ही आपणूं हे उषादेवि !, ते तुं जोसमृद्ध, अश्वसमृद्ध,
प्रशंसनीय तथा इडा-पुत्र-भृत्यादि-समृद्ध अन्न, अमारा विषे
स्थापित कथं. १२

यस्यारुशन्तो अर्चयः प्रतिभद्रा अदृक्षत ।

सानो रयि विश्ववारं सुपेशं स मुपादं दातु सुगम्यम् ॥ १३ ॥

५०— यस्याः । रुशन्तः । अर्चयः । प्रति । भद्राः । अदृक्षत ।
सा । नः । रयिम् । विश्ववारम् । सुपेशं सम् । उपाः ।
ददातु । सुगम्यम् ॥ १३ ॥

अ०—जनां शत्रुने उपद्रव करनारां सुप्रकारक किरणो, दीसवा बाग्मां
उ ते उषादेवी, सर्वलोकेने अणीष्ट वा, सर्व शत्रुओंने उपद्रव
करनार, सुंदर तथा सुप्राप्य वा, सुप्रकारक संपत्ति अपर्ण
करे. १३

ये चिद्धित्वामृषयः पूर्वे जुतये जुहूरे वसेमहि ।

सानुः स्तोमो अभिगृणी हिराघ सोपः शुक्रेण शोचिषा ॥ १४ ॥

५०—ये । चित् । हि । त्वाम् । ऋषयः । पूर्वे । जुतये । जुहूरे ।
अवसे । मंहि । सा । नः । स्तोमान् । अमि । गृणीहि ।
राघंसा । उपः । शुक्रेण । शोचिषा ॥ १४ ॥

અ૦—હે પૂજનીયે ઉપાદેવિ !, નિશ્ચે, પૂર્વ ઋપિઓએ સંરક્ષણાર્થ જેની પ્રાર્થના કરેલી, અન્નાર્થ જેની પ્રાર્થના કરેલી, તે ઘું, હવિર્લક્ષણુ ધન્ન તથા દેદીપ્યમાન તેજવડે સંપન્ન સતી, અમારાં સ્તોત્રોની પ્રશંસા કર્યું. ૧૪

उपोयदद्यभानुनाविद्वारावृणवोदिवः ।

प्रनोयच्छतादवुकंपृथुच्छर्दिःप्रदेविगोमंतीरिपः ॥ १५ ॥

પ૦—ઉપે : । યત્ । અથ । માનુનાં । વિ । દ્વારોં । ઋણવઃ । દિવઃ । પ્ર । નુઃ । ચુચ્છતાત્ । અવુકમ્ । પૃથુ । છર્દિઃ । પ્ર । દેવિ । ગોમંતીઃ । રિપઃ ॥ ૧૫ ॥

અ૦—હે ઉપાદેવિ !, ઘું આ પ્રભાત વેળાએ જે અર્થે પ્રકાશ વડે, અન્તરિક્ષનાં દારો (અન્ધકાર વડે આગ્રહાદિત પૂર્વાપર દિગન્ત ભાગ) ને ખુલ્લાં કરે છે તે અર્થે ઘું, અમને શત્રુ રહિત (નિષ્કંટક), વિસ્તીર્ણુ, તેજસ્વી ધર, અર્પણુ કર્યું. હે દેવિ !, (દેવનશીલ), ઘું એસંપન્ન વિપુલ સંપત્તિ અર્પણુ કર્યું. ૧૫

* संनोरायाबृहताविश्वपेशसामिमिक्ष्वासमिळाभिरा ।

संशुम्नेनविश्वतुरोपोमहिसंवाजैर्वाजिनीवति ॥ १६ ॥ ५ ॥

પ૦—સમ્ । નુઃ । રાયા । બૃહતા । વિશ્વપેશમા । મિમિક્ષ્વ । સમ્ । ઇલામિઃ । સમ્ । શુમ્નેન । વિશ્વતુરો । ઉપઃ । મહિ । સમ્ । વાજૈઃ । વાજિનીદ્વતિ ॥ ૧૬ ॥ ૫ ॥

* અન્નપૈષાજઃ । સૈ૦ સં૦ ૫-૪-૭. ।

અ૦ - હે ઉષા દેવિ !, તું અમને બહુવિધ, વિપુલ ધન તથા માથે વડે સિંચિત (સંયુક્ત) કર્યું હે પૂજનીય-દેવિ !, તું અમને સર્વ વિજયી યજ્ઞ વડે સંયુક્ત કર્યું હે અન્ન-ક્રિયા-સંપન્ન દેવિ ! તું અમને અન્નસમૃદ્ધ કર્યું. ૧૬

સૂક્ત ૪૮.

- ૧ વામેન = ધન સંહિત.
- ૨ વસ્તવે = પ્રજાનાં નિવાસાય = મનુષ્યોના પ્રકાશાર્થ.
- ૩ મીરા = પ્રેરચિત્રી (જુગત્યર્થ) = પ્રેરનાર.
- ૪ વામેષુ = ગમનેષુ = પ્રયાણ વેળાએ.
- ૫ સૂનરી = સુહૃદ્ગૃહકૃતસ્ય નેત્રી = રૂઢી ધરવાળી (સુહૃદ્ નયતિ इति સૂનરી । નૂનયે).
- ૬ ધૃજનમ્ = ગમનશીલ=ગમ (ધૃજીબર્જને).
- ૭ પદ્વત્ = પાદયુક્ત (પ્રાણિઓને.)
- ૮ સમર્ત = સમીચીન ચેષ્ટાવાન પ્રરૂપને.
- ૯ ઓવતી = ઉષા દેવતા (ડગ્દીક્લેવનેડનસિચર્વ મીહા-રેણइति = ઝાકળ વડે સર્વને બીંબવે તે).
- ૧૦ વૈતિ = કામના કરે છે.
- ૧૧ પત્તિવાંસઃ = પતનયુક્ત = ઉડનાર (પત્તલગતૌ)
- ૧૨ ઘયઃ = પક્ષીઓ.
- ૧૩ ઉદયનાત્ = ઉદયસ્થાનથી.
- ૧૪ વિભાષરિ = વિશિષ્ટ પ્રકાશયુક્ત (વિશિષ્ટામાઃ વસ્યાઃ સા.).
- ૧૫ ચિત્રમઘે = વિચિત્ર ધનયુક્ત.
- ૧૬ ધંસ્ય = યાચસ્વ = સ્વીકાર (ઘનુયાચને).

૧૭ ચદ્વયઃ = ચતુર્વિધોક્ષા.

૧૮ વાજ = હવિર્લક્ષણ અન્ન (વજ્રવજ્રગતી).

૧૯ વિશ્વધારમ્ = સર્વાભીષ્ટ; યદ્વા, સર્વ શત્રુઓને ઉપદ્રવ કરનાર
(વિશ્વંઘૃણોતીતિ વિશ્વધારઃ વૃજ્ઞધરણે પદ્યા વિશ્વે
વિંયસે इति વિશ્વધારઃ)

૨૦ મહિ = મહિતે પૂજનીયે યા = મહાન્ વા પૂજનીયા (મહા
પૂજાયાં).

સૂક્ત ૪૯.

ઋષિઃ—કણ્વપુત્ર પ્રરકણ્વ; દેવતાઃ—ઉષા; છન્દઃ—અનુષ્ટુભ્.

ઉપોમદ્રેભિરાગંહિદિવશ્ચિદ્રોચનાદર્ધિ ।

વહન્ત્વરુગ્સવૃત્પત્વાસોમિનોગૃહમ્ ॥ ૧ ॥

૫૦— ઉર્ષઃ । મુદ્રેભિઃ । આ । ગૃહિ । દિવઃ । ચિત્ । રોચનાત્ ।
અર્ધિ । વહન્તુ । અરુગૈસ્સવઃ । ઉર્ષ । ત્વા । સોમિનઃ ।
ગૃહમ્ ॥ ૧ ॥

અ—હે ઉષાદેવિ !, તું ઉપર આવેલા દેદીધ્માનં, પૂજિત, અન્ત-
રિક્ષ લોકમાંથી સુંદર ભાગોવડે આગમન કર્યું. હે ઉષે !, રક્ત-
વર્ણના અશ્વો (કિરણો), તદને સોમસંપન્ન યજ્ઞમાનના યજ્ઞ
ગૃહ વિષે પ્રાપ્ત કરો. ૧

સુપેશંસંસુખંરથંયમધ્યસ્થાઉપસ્ત્વમ્ ।

તેનાંસુશ્રવંસંજનંપ્રાપાદ્યદુહિતર્દિવઃ ॥ ૨ ॥

૫૦— સુદૃષેશતમ્ । સુહસમ્ । રયમ્ । યમ્ । અધિદમ્ન્યાઃ ।
 ઉપઃ । ત્વમ્ । તેન । સુદશ્રવતમ્ । જનમ્ । પ્ર । ઔવ ।
 અથ । દુહિતઃ । દિવઃ ॥ ૨ ॥

અ०—હે ઉપાદેવિ !, તું જે સુંદર, યધ્વા સુવર્ણમય, સુખકારક, યધ્વા
 વિસ્તૃત રથવિધે અધિષ્ઠિત યયધી છે તે વડે, હે દુપુત્રિ !, તું
 સુંદર હવિ આપુંછું કરનાર યજમાન પ્રત્યે, આજે પ્રકયપણે
 પ્રમાણ કર્યું. ૨

વયશ્ચિત્તેપત્ત્રિણોદ્વિપચતુષ્પદર્જુનિ ।

ઉપમારન્નૂતૂરનુદિવોઅન્તૈભ્યસ્પરિ ॥ ૩ ॥

૫૦— વયઃ । ચિત્ । તે । પત્ત્રિણઃ । દ્વિપત્ । ચતુઃષ્પત્ ।
 ઔર્જુનિ । ઉપઃ । પ્ર । આરન્ । ક્રતૂન્ । અનુ । દિવઃ ।
 અન્તૈભ્યઃ । પરિ ॥ ૩ ॥

અ०—હે ગૌરવર્ધિ ઉપે !, તારા આગમનની સાથેજ. દ્વિપાદ તથા
 ચતુષ્પાદ પ્રાણિઓ, આદરપૂર્વક ચેષ્ટા-સંપન્ન થાય છે. અને
 પશુઓ, છેક ઘુમ્મોકના છેડા પર્યંત ઉંચે ઉડે છે. ૩

ઘ્યુચ્છન્તીહિરશ્મિર્મિર્વિશ્વમાભાસિરોચનમ્ ।

તાંત્વામ્પર્વસૂયવોગીર્મિઃકળ્વાઅહપત ॥ ૪ ॥ ૬ ॥

૫૦— વિદુચ્છન્તી । હિ । રશ્મિર્મિઃ । વિશ્વમ્ । આદમાસિ ।
 રોચનમ્ । તામ્ । ત્વામ્ । ઉપઃ । વર્સુદયવઃ । ગીઃદમિઃ ।
 કળ્વાઃ । અહપત ॥ ૪ ॥ ૬ ॥

અ०—કારણકે, અ-ધકારનો નાશ કરી તું, સર્વ જૂતપ્રાણિને તારા

તેજવડે પ્રકાશિત કરતી ચોમેર ભાસી રહી છે. તેથી ધનેચ્છુ કણ્વો, રતોત્રો વડે ત્હારું આર્ધાન કરે છે. ૪

સૂક્ત ૪૯

- ૧ મન્ત્રેભિઃ = મન્દનોયૈઃ શોભનૈઃ માર્ગઃ = સુંદર માર્ગો વડે.
 ૨ અરુણપ્તસઘઃ = અરુણ વર્ણનાં કિરણો. (અરુણાઃપ્તસઘોચા-
 સ્તાંતાઃ પ્તામક્ષણે પ્તાતિમક્ષયન્તિસ્તનંપિયન્તિહતિ =
 વરસાઃ)
 ૩ સુપેશસં = શોભનાથયયંશોભનરૂપયુક્તં યા યઽથા શો-
 મનહિરણ્યયુક્તમ = સુંદર, વા સુવર્ણમય.
 ૪ માઘ = પ્રકર્ષણે પ્રયાચ્છુ કર્ષ. (અઘગતી)
 ૫ અર્જુનિ = ગૌરવર્ણી.
 ૬ વયઃ = પક્ષિઓ.
 ૭ ઇયુચ્છન્તી = તમોઽર્જયન્તી = અંધકારનો નાશ કરતી.
 ૮ ઘસૂયઘઃ = ઘસૂધનમાત્મનઃચ્છન્તઃ = ધનેચ્છુ.

સૂક્ત ૫૦.

ઋષિઃ—કણ્વપુત્ર પ્રરકણ્વ; દેવતાઃ—સૂર્ય; છંદઃ—૧-૯ ખાચત્રી,
 ૧૦-૧૩ અનુષ્ટુભ્.

ઉદુત્યંજાતવેદસંદેવંવહન્તિકેતવઃ ।

દૃશેવિશ્વાયસૂર્યમ્ ॥ ૧ ॥

૧૦— ઉત્ । ઝમ્ । ત્યમ્ । જાતૃવેદસમ્ । દેવમ્ । વહન્તિ । કેતવઃ ।
 દૃશે । વિશ્વાય । સૂર્યમ્ ॥ ૧ ॥

અ૦—સર્વ પ્રાણિના પ્રેરક આદિત્યને સર્વ મનુષ્યો જીવે તે અર્થે,
તે સર્વશ દેવને, સૂર્યના અશ્વો વા કિરણો, ઉગ્રે વહન કરેછે. ૧

* અપત્યેતાયવૌયથાનક્ષત્રાયન્ત્યક્તુર્મિઃ ।

સૂરાયવિશ્વવંક્ષસે ॥ ૨ ॥

૧૦—અર્પ । ત્યે । તાયૈવઃ । યથા । નક્ષત્રૌ । યન્તિ । અર્કુદ્મિઃ ।
સૂરાય । વિશ્વદ્વંક્ષસે ॥ ૨ ॥

અ૦—સર્વપ્રકાશક સૂર્યનું આગમન જોઇ, ચોરોની પેઠે નક્ષત્રો, રાત્રિ
સહ પલાયન કરી જાય છે. ૨

અદશ્રમસ્યકેતવોચિરમયોજનાંઅનુ ।

બ્રાજન્તોઅગ્રયૌયથા ॥ ૩ ॥

૧૦—અદશ્રૈમ્ । અસ્ય । કેતવઃ । વિ । સ્ત્રમયઃ । જનાન્ । અનુ ।
બ્રાજન્તઃ । અગ્રયઃ । યથા ॥ ૩ ॥

અ૦—આ સૂર્યનાં પ્રગાપક (પતાકાભૂત) કિરણો, દેહીધ્માન આગની
પેઠે, સર્વ જૂતપ્રાણિ (જન્તુ)ને અનુક્રમે પ્રકાશિત કરેછે. ૩

* તુરણિર્વિશ્વદર્શતોજ્યોતિષ્ઠદસિસૂર્ય ।

વિશ્વમાભાસિરોચનમ્ ॥ ૪ ॥

* દેશગૃહાધૈનક્ષત્રાણિ । તૈ૦બ્રા૦ ૧-૫-૨ । ૧ યાયાદ-
યજતેઅમુંલોકંનક્ષતેતન્નક્ષત્રાણામાંનક્ષત્રત્વમ્ । તૈ૦બ્રા૦ ૧-૫-૨ ।
૩ સુકૃતાંવાપતાનિજ્યોર્તીપિયન્નક્ષત્રાણિ । તૈ૦ સં૦ ૫-૪-૧ ।

* ચન્દ્રમામનસોજાતઘક્ષોઃસૂર્યમનાયત । ઋ૦ સં૦
૧-૪-૧૯ ।

૧૦—તૃણિઃ । વિશ્વેદર્શતઃ । જ્યોતિઃકૃત્ । અસિ । સૂર્ય । વિશ્વમ્ ।
આ । માસિ । રોચનમ્ ॥ ૪ ॥

અ૦—હે સૂર્ય ! તું અગ્નિ, મદાન્ માર્ગનું ઉલ્લંઘન કરનાર, યજ્ઞ, ઉપાસકોના રાગોનું ઉલ્લંઘન કરાવનાર, વિશ્વદર્શનીય, યજ્ઞ, વિશ્વપ્રકાશક તથા પ્રકાશનો કર્તા, અર્થાત્ સર્વ વસ્તુનો પ્રકાશપિતા, યજ્ઞ, અન્દ્રાદિકનો રાત્રિ વિશે પ્રકાશયિતા છે. તું, બ્રાહ્મ અન્તરિક્ષકને ઓમેર પ્રકાશિત કરે છે. યજ્ઞ, (૨) હે અન્તર્યામિ, સર્વપ્રેરક પરમાત્મન્ !, તું સંસાર-સમુદ્રનો તારક છે. સર્વ બુબુક્ષુઓ વડે સાક્ષાત્કાર કરવા યોગ્ય તથા સૂર્યાદિકનો કર્તા છે. તું, સર્વ જગતને ચૈતન્યપૂર્વક પ્રકાશિત કરે છે. ૪

* પ્રત્યહ્ દેવાનાં વિશઃ પ્રત્યહ્ દેપિમાનુપાન્ ।

પ્રત્યહ્ સ્વં સ્વદેશે ॥ ૫ ॥ ૭ ॥

૧૦—પ્રત્યહ્ । દેવાનાંમ્ । વિશઃ । પ્રત્યહ્ । ઉત્ । દેપિ । માનુ-
પાન્ । પ્રત્યહ્ । વિશ્વમ્ । સ્વઃ । દેશે ॥ ૫ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે સૂર્યેવ !, તું મરુદેવો તથા મનુષ્યો (પ્રત્યેક)ની અભિમુખ હોય છે. તું તે સ્વર્ગલોકની અભિમુખ હોય છે. (અર્થાત્, ત્રણે લોકનાં મનુષ્યો સર્વેય સૂર્યને પોતપોતાની અભિમુખ જુવેછે.) ૫

* યેનાપાવકુચસંસારણ્યન્તં જન્નાં અનુ ।

ત્વં વરુણપશ્યસિ ॥ ૬ ॥

* ૧ મરુતોયેદેવાનાં વિશઃ । તે૦ સં૦ ૨-૨-૫ ।

૨ તન્માત્મયમેયમગ્યગ્તે માં પ્રત્યુદગાત્ । તે૦ સં૦ ૬-૨-૪ ।

૫૦— યેનં । પાવક । ચૈસૈતા । મુર્યંતમ્ । જનાન્ । અનું । ત્વમ્ ।
વૈશ્ણ । પશ્યસિ ॥ ૬ ॥

અ૦—હે સર્વશોધક, અનિષ્ટનિવારક સૂર્યદેવ !, તું જૂત પ્રાણિઓને
ધારણ વા, પોષણ કરનાર આ લોકને જે વડે અનુક્રમે
પ્રકાશિત કરે છે (તે પ્રકાશનું અમે સ્તવન કરીએ છીએ.)
અથવા, આ ઝંઝારો, આ પછીની ઝંઝારા સાથે સંબંધ
કરવો. ૬

વિદ્યામેપિરજસ્પૃથ્વામિમાનોઅક્તુભિઃ ।
પશ્યજન્માનિસૂર્ય ॥ ૭ ॥

૫૦— વિ । ધ્યામ્ । । દુપિ । રજઃ પૃથુ । મૈહૈ । મિમૌનઃ । અ-
ક્તુદભિઃ । પશ્યન્ । જન્માનિ । સૂર્ય ॥ ૭ ॥

અ૦—હે સૂર્ય(દેવ !), તું રાત્રિ અને દિવસને નિર્માણ કરતો. પાવત્
જૂતપ્રાણિઓને પ્રકાશિત કરતો, વિસ્તીર્ણ અન્તરિક્ષ લોક વિષે
વિશેષ સંચાર કરે છે. ૭

સપ્તત્વાહરિતોરથેવહન્તિદેવસૂર્ય ।
શોચિર્જેશંચિક્ષણ ॥ ૮ ॥

૫૦— સપ્ત । ત્વા । હરિતઃ । રયે । વહન્તિ । દેવ । સૂર્ય । શોચિઃ-
કેશમ્ । વિદ્યક્ષણ ॥ ૮ ॥

* તસ્યૈધમિષ્ટમ્બવરુણઘાજાયેતામ્ । મિષ્ટમ્બવરુણઘ
ધાતાચાયૈમાધ । તે૦ ઘા૦ ૧-૧-૯ ।

અ૦—હે સર્વ પ્રકાશક સૂર્યદેવ, દીપ્તિકેશ એવા તને, સાત હરિદ્વર્ણ-
આશ્વો, વા રસહરણ શીઘ્ર (રસ પદાર્થનું શોષણ કરનારાં)
રશ્મિઓ, રથ વિષે લક્ષ આવે છે. ૮

* અયુક્તસુપ્તશુન્દ્યુવઃ સુરોરયસ્ય નૃપ્ત્યઃ ।

તાભિર્યાતિસ્વયુક્તિભિઃ ॥ ૯ ॥

૫૦—અયુક્ત । સુપ્ત । શુન્દ્યુવઃ । સૂરોઃ । રયસ્ય । નૃપ્ત્યઃ ।
તાભિઃ । યાતિ । સ્વયુક્તિભિઃ ॥ ૯ ॥

અ૦—સર્વ પ્રાણીઓના ગ્રેરક એવા સૂર્યદેવ, સ્થિર (જોને જોડવાથી
રથ પડી ન જતાં સ્થિરપણે પ્રયાણ કરે તેવી) સ્વભાવવાળી
સાત પવિત્ર ધોડીઓ જોડી; તે આપોઆપ પોતાની મેળે જોડાઈ
જનારી ધોડીઓ વડે, તે (દેવપરગૃહ પ્રત્યે) પ્રયાણ કરે છે
(એથી આશ્રે તેને હવિ અર્પણ કરીએ). ૯

ઉદ્ગયંતમસરૂપરિજ્યોતિષ્પશ્યન્તુત્તરમ્ ।

દેવદેવત્રાસૂર્યમગન્મજ્યોતિરુત્તમમ્ ॥ ૧૦ ॥

૫૦—ઉત્ । ગયમ્ । તમસઃ । પરિ । જ્યોતિઃ । પશ્યન્તઃ । ઉત્તર-
તરમ્ । દેવમ્ । દેવદેવત્રા । સૂર્યમ્ । અગન્મ । જ્યોતિઃ । ઉત્ત-
તમમ્ ॥ ૧૦ ॥

* ડાહ્યાગતરેતુનઽયદ્વ્યયથેયપઠયતે । તે૦ ઘા૦ ૨-૪-૬ ।

૦ ૧ ઉદ્ગયંતમરૂપરોત્યાહવાપ્માયેતમઃપાપ્માનમેવા-
સ્માદપહૃતિ । તે૦ સં૦ ૬-૧-૮ ।

૨ અગન્મજ્યોતિરુત્તમમિત્યાદઅસીત્રામાદિત્યોજ્યો-
તિરુત્તમમાદિત્યસ્યૈવસાયુજ્યંગ્ગછતિ । તે૦ સં૦ ૬-૧-૮ ।

અ૦—અમે (ઉપાસકો), રાત્રિના બિર્ધકાળમાં પ્રવૃત્ત થનાર, પાપની પેલીપાર હોનાર; વા પાપરહિત, તેજસ્વી, અત્યંત ઉંચે ચઢેલ, વા, અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ દેવો મધ્યે દાનાદિ ગુણયુક્ત એવા સૂર્ય-દેવને જોતા, (સૂર્ય૩૫) પરમશ્રેષ્ઠ જ્યોતિઃને પ્રાપ્ત થઈએ છીએ. ૧૦

હ્યજ્જ્યમિત્રમહારોહન્નુત્તરાંદિવમ્ ।

હૃદ્રોગમમસૂર્યહરિમાર્ગચનાશય ॥ ૧૧ ॥

૫૦— હ્યજ્જ્યમ્ । અજ્ઞ । મિત્રૈર્દેમહઃ । આહરોહન્ । હ્યજ્જ્યમ્ । હૃદ્રોગમ્ । મમ્ । સૂર્ય । હરિમાર્ગમ્ । ચ । નાશય ॥ ૧૧ ॥

અ૦—હે સર્વપ્રેરક, સર્વાનુકૂલ દીપ્તિ-સંપન્ન દેવ !, હું આજે ઉગી, અત્યંત ઉંચે અન્તરિક્ષ વિષે ચઢી, મારા આંતરરોગ (ક્ષય) અને શરીરને શીકું કરનાર આશરોગનો નાશ કર્યું. ૧૧

શુકેષુમેહરિમાર્ગરોપણાકાંસુદધ્મસિ ।

અયોહારિદ્રવેષુમેહરિમાર્ગનિદધ્મસિ ॥ ૧૨ ॥

૫૦— શુકેષુ । મે । હરિમાર્ગમ્ । રોપણાકાંસુ । દધ્મસિ । અયો । હારિદ્રવેષુ । મે । હરિમાર્ગમ્ । નિ । દધ્મસિ ॥ ૧૨ ॥

અ૦—મારા શરીરને શીકું કરનારો રોગ, અમે શુક (ચોપટ) અને શારિકા પક્ષિ વિષે સ્થાપન કરીએ છીએ. અને વળા, તે રોગ, અમે હરિતાલ વૃક્ષ વિષે સ્થાપન કરીએ છીએ. (અર્થાત્, તે રોગ અમને મ ઉપદ્રવ કરો.) ૧૨

ઉદગાદ્યયાદિત્યોવિશ્વૈનસહસાસહ ।

દ્વિપન્તમહ્યૈરુન્વયન્મોઅહંદ્વિપ્તેરધમ ॥ ૧૩ ॥ ૮ ॥

૫૦—ઉત્ । અગાત્ । અયમ્ । આદિત્યઃ । વિશ્વૈન । સહસા ।
સહ । દ્વિપન્તમ્ । મહ્યૈમ્ । રુન્વયન્ । મો । અહમ્ । દ્વિપ્તે ।
રુધમ્ ॥ ૧૩ ॥ ૮ ॥

અ૦—મને ઉપદ્રવ કરનાર રાગનો નાશ કરતો, અદિતિનો પુત્ર (સૂર્ય),
સર્વ સામર્થ્ય વડે આ ઉચ્ચો. અનિષ્ટકારક રાગનો વિનાશ
હું મ કરું. (અર્થાત્, સૂર્યદેવજ તે રાગનો વિનાશ કરે.) ૧૩

સૂક્ત ૫૦.

૧ દદ્યૌ = દુષ્ટું = જીવે તે અર્થે.

૨ તાયયઃ = ચોર.

૩ સૂરાય = સૂર્યનું.

૪ વિશ્વવક્ષસે = સર્વપ્રકાશક.

૫ નક્ષત્રાણિ = નક્ષત્રેર્ગતિકર્મણોનેમાનિ નક્ષત્રાણિ ।
(નિ. ૨. ૨૦૧).

૬ અયનુભિઃ = રાત્રિ સદ.

૭ અદધમ્ = અનુક્રમેણ પ્રેક્ષન્તે = સર્વજગત્પ્રકાશયન્તિ =
સર્વ જગતને અનુક્રમે પ્રકાશિત કરે છે. (દ્વિચિરપ્રેક્ષણે).

૮ તરણિઃ = તરિતા = મદાન્ ભાર્ગવું ઉત્થાંધન કરનાર; યધ્વા,
ઉપાસકોના રાગનું ઉત્થાંધન કરનાર.

૯ વિશ્વદર્શતઃ = વિશ્વદર્શનીય, યધ્વા વિશ્વપ્રકાશક.

૧૦ યરુણ = અનિષ્ટ-નિવારક સૂર્ય.

- ११ भुरण्यन्तं = धारयन्तं पोषयन्तं वा = धारय वा पोषय
करना२.
- १२ चक्षसा = प्रकाश वडे.
- १३ अद्या = अद्यानि = द्विसे.
- १४ जन्मानि = भूतप्राणियोने.
- १५ मिमानः = उत्पादयन् = निर्भाणु करो.
- १६ शोचिष्केशम् = शोचीपितेजांस्येषयस्मिन्केशादृश्यन्ते
तम् = दीप्तिकेश (शुचदीप्तौ).
- १७ शुन्ध्युषः = शोधिकाः अश्वस्त्रियः = शुद्ध पवित्र घोडीये.
(शुन्धविशुद्धौ)
- १८ सूरः = सर्वप्रेरक सूर्य. (पुप्रेरणे)
- १९ नप्त्यः = नपात्तयिष्यः = पाडे नहि तेवी.
- २० उत्तरम् = उद्गततरंउत्कृष्टतरंवा = अत्यंत उत्तरे अदेल
रथ्या, अत्यंत उत्कृष्ट.
- २१ वैषत्रा = देवो मध्ये.
- २२ मित्रमहः = सर्वानुद्धेल दीप्तिसंपन्न.
- २३ हरिमाणं = अन्ति-हरणशील आश्रयः; हरिध्वज्युतं वैवर्ण्यं.
- २४ रोपणाकासु = शारिका पक्षि विषे.
- २५ रथं = हिंसल (रथ हिंसायां)

સૂક્ત ૫૧.

ઋષિ:—આગિરસ પુત્ર સભ્ય; દેવતા:—ઊષા; છન્દ:—૧-૧૩ જગતી,
૧૪-૧૫ ત્રિષ્ટુભ.

*અભિત્યમેપંપુરુહૂતમૃગિયમિન્દ્રંગીર્મિર્મદતાવસ્વોર્અર્ણવમ્ ।
યસ્યદ્યાવોનવિચરન્તિમાનુષામુજેમંહિષ્મભિવિપ્રમર્ચત ॥૧॥

૫૦— અમિ । ત્યમ્ । મેપમ્ । પુરુહૂતમ્ । ઋગિર્મયમ્ । ઇન્દ્રમ્ ।
ગીઃઠમિઃ । મદત । વૈસ્વઃ । અર્ણવમ્ । યસ્ય । દ્યાવઃ । ન ।
વિહચરન્તિ । માનુષા । મુજે । મંહિષમ્ । અમિ । વિપ્રમ્ ।
અર્ચત ॥ ૧ ॥

અ૦—તે મેપરૂપ-શત્રુઓ સાથે સ્પર્ધા કરનાર ઘેટારૂપ, અથવા મેધ-
રૂપ, ખટ્ટરરૂપ, ઋઆઓ વડે સ્તવન કરાતા, ધનસંપત્તિના
મહોદધિ એવા ઇન્દ્રદેવને સ્તોત્રો વડે અભિમુખ કરી, સંતુષ્ટ
કરે. જેનાં મનુષ્યહિતકારક કૃત્યો, સૂર્યરશ્મિઓની પેઠે, વિશેષ
પ્રસરેલાં છે તે અત્યંત પ્રજ્ઞ, શુદ્ધિમાન ઇન્દ્રદેવને, ભોગાર્થ
બળે. ૧

*અપીમંવન્વન્તસ્વમિષ્ટિમૂતયોન્તરિક્ષમાંતવિંપીભિરાવૃતમ્ ।
ઇન્દ્રંદક્ષાસઋમર્વોમદુચ્યુતંશતક્રતુંજર્વનીસૂતારુદ્ધત્ ॥૨॥

* ટીપ:—મેધાતિથિદિકાણ્યાયનિમેષોભૂત્વાજહાર ।
ઇન્દ્રે, કણ્વપુત્ર પાસે મેપરૂપે આવી સોમપાન કર્યું તે સમયે તે
ઋષિએ તેને 'મેપ' કહી સંબોધેલા તથા ઇન્દ્રને 'મેપ' કહે છે.

* ૧ વિષ્વેદેષામજાહુર્યેસસ્યાયઃમરુદ્ધિરિન્દ્રસહ્યતેઅસ્તુ ।
અ૦ સં૦ ૬-૬-૩૩ ।

१०- अमि । ईम् । अवन्तम् । सुहृदमिष्टिम् । ऊतैयः । अन्त-
रिहृदाम् । तदिषीमिः । आद्वृतम् । इन्द्रम् । दक्षार्तिः ।
क्रमवः । मदहच्युतम् । शतध्वंस्तुम् । जर्वनी । सूनृभ । आ ।
अरुहत् ॥ २ ॥

अ०—निश्चे, सहाम्यकर्ता, प्रवृद्धि करानार भस्त्रेवाये, इति इह देनार,
(पोताना तेन वडे) घुसोक्ते अत्यन्त पूरनार, अत्यन्त
पक्षवान्, शत्रुओना भद्र उतारनार, धन्द्रदेवने अभिभुञ्ज
अन्नेलो. (वृत्रपथ प्रत्ये) प्रेरनार, ' प्रहरभगघोजहृ '
अर्थः—हे भगवान् ! प्रहार कर्तुं, हृषी नांभ्य, धत्यादि, मधुर
अने सत्य (भस्त्रेवानी) वाष्णी, सेकडे। पराक्रमोना करनार
धन्द्रदेव प्रत्ये आ३६ यध. २

त्वंगोत्रमङ्गिरोभ्योऽणोरपोतात्रयेऽतदुरेपुगातुवित् ।
ससेनचिद्विमदायावहोवस्वाजावद्रिवावसानस्यनर्तयन् ॥ ३ ॥

१०- त्वम् । गोत्रम् । अङ्गिरःभ्यः । अवुणोः । भपं । उत ।
अत्रये । शतदुरेपु । गातुर्द्वित । ससेनं । चित् । विहम-
दायं । अवहः । वसु । आजौ । अद्रिम् । ववसानस्यं ।
नर्तयन् ॥ ३ ॥

अ०—हे धन्द्रदेव !, ते आंगिरस ऋषिओ अर्थे, (अव्यक्त गन्ताना-
वाणा, वृष्टिजनने आवरलु करनार) मेधने उधाडयो. (अर्थात्

२ मरुतोहैननाज्ञहः । ये० आ० ३-२० ।

३ तस्याङ्गप्रविषस्यांश्चाजायेताम् । ते० आ० १-१९ ।

४ प्रहरभगघोजहृदियोरयस्व । ये० आ० ६-२० ।

વળ વડે તેનું ઉદ્ધાટન કરી જળવૃષ્ટિ કરી). અથવા, (પશુ અસુરોએ અપહરણ કરી ગુફામાં પૂરેલ) ગાયોને (ગુફાનું દાર ઉધાડી) મોકળા કરી. સેંકડો દારવાળા યજ્ઞો વિશે, (અસુરોએ પીડાર્થ દેડેલા) અત્રિ ઋષિને, માર્ગ પ્રાપ્ત કરાવનારો તું થયેલો. વિમહ ઋષિને, અન્નયુક્ત સંપત્તિ તેં પ્રાપ્ત કરાવેલી. સંત્રામ વિશે નિવસનાર-પ્રવૃત્ત, હોનાર (અન્યસ્તોતા)નું પશુ, વળ નચાવતો (રક્ષણ કરનાર તું છે.) ૩

*ત્વમ્પામપિધાનાવૃણોરપાધારયઃપર્વિતેદાનુમદ્ધમ્ ।

વૃત્રંયદિન્દ્રશવસાવંધીરહિમાદિત્સૂર્યદિવ્યારોહયોદૃશે ॥૪॥

૫૦— ત્વમ્ । અપામ્ । અપિદૈધોનાં । અવૃણોઃ । અપં । અધારયઃ ।
પર્વિતે । દાનુદૈર્ધમ્ । ધમ્ । વૃત્રમ્ । યત્ । ઇન્દ્ર । શવસા ।
અવંધીઃ । અહિમ્ । આત્ । ઇત્ । સૂર્યમ્ । દિવિ । આ ।
અરોહયઃ । દૃશે ॥ ૪ ॥

અ—હે ઇન્દ્રદેવ ! તેં, ઉદ્ધોનાં (મેઘરૂપી) ઢાંકણાં ઉધાડ્યાં. તેં હિંસાયુક્ત શત્રુઓના, અથવા વૃત્રાદિકના, અથવા શોભન દાન-યુક્ત ધનને (હરી) કોઠારમાં ભર્યું. હે ઇન્દ્રદેવ !, તેં ત્હારા સામર્થ્ય વડે, ત્યારે ત્રણે લોકના આપરણ કરનાર વૃત્રને તથા ચોમેર વધ કરનાર અહિને હણ્યો ત્યારે સર્વ લોકને દેખાય તે માટે, તેં સૂર્યને છુલોક વિશે ચઢાવ્યો. (અર્થાત મેઘથી મુક્ત કર્યો.) ૪

* यदिमाल्लोकानवृणोत्तद्वृत्रस्यवृत्रत्वम् । तै० सं०

*त्वंमायाभिरर्पमायिनोऽधमःस्वधाभिर्येअधिभुप्तावजुह्वत ।

त्वंपिप्रोर्नृमणःप्रारुजःपुरःप्रक्रजिश्वांनंदस्युहृत्येष्वाविथा॥५॥९॥

प०— त्वम् । मायाभिः । अर्प । मायिनः । अधमः । स्वधाभिः ।
ये । अवि । शुभ्रौ । अजुह्वत । त्वम् । पिप्रोः । नृर्मनः ।
प्र । अरुजः । पुरः । प्र । क्रजिश्वांनम् । दस्युहृत्येषु ।
आविष ॥ ५ ॥ ९ ॥

अ०—(हे धन्वदेव !), जेथे पोताना मुझ विषेण हविरभ होमेशा
(अग्नि विषे नहि) ते (वृत्रादिक) कपटी (असुर) आने, ते
ज्योपायशान वा कपट पडे, धमी-कुंभी-काढ्या. हे यजमानाना
कल्याण-शितक देव !, ते पिप्रु (असुर) नां नगरोने होउपा
अने संग्रामो विषे, क्रजिश्वान नामना स्तोतानुं ईई
इक्ष्वा कथुं. ५

त्वंकुत्संशुष्णहृत्येष्वाविथारन्धयोतिथिम्वायशंवरम् ।

मुहान्तैचिद्वुदंनिक्रमीःपदासनादेवदस्युहृत्यायजज्ञिषे ॥६॥

प०— त्वम् । कुत्सम् । शुष्णहृत्येषु । आविष । अरन्धयः । अति-
थिर्वाय । शंवरम् । मुहान्तम् । चित् । अर्बुदम् । नि ।
क्रमीः । पदा । सनात् । एव । दस्युहृत्याय । जज्ञिषे ॥ ६ ॥

* १ असुरावाआत्मप्रजुहवुरुह्रातेमौतेपराभयन्निति ।

(कौपीतकिनः)

२ देवाग्रहवाअसुरायास्पधतततोहासुराअभिमाने-
नकस्मैवनशुहुमइतिस्वेप्वेयास्येपुजुह्वतश्चेरस्तेपरावमूषुः ।

(याजसनेयिनः)

અ૦—(હે ઇન્દ્રદેવ !), સંગ્રામ વિષે શુભશાસુરને મારવા તત્પર થઈ, તેં કૃતસન્નપિનું સંરક્ષણ કર્યું. (અતિથિઓ વડે ગન્તવ્ય) દેવોદાસાર્થ, તેં શંખરાસુરને હણ્યો. અત્યંત પરાક્રમી અર્ધુદાસુરને પણ તેં પગ વડે છેક કચડી નાખ્યો. તું, પુરાતનકાળથી જ દસ્યુઓના નાશાર્થ જન્મેસો છે. ૬

ત્વેવિશ્વાતવિંપીસૃધ્યંઘ્રિતાતવરાધઃસોમપીથાયર્હર્પતે ।
તવવજ્રચિકિત્તેબ્રાહ્મોર્હિતોવૃશ્ચાશત્રોરવિશ્વાનિવૃણ્યા ॥ ૭ ॥

૫૦— ત્વે । વિશ્વાં । તવિંપી । સૃધ્યંઘ્રિ । હિતા । તવ । રાધઃ ।
સોમપીથાયર્હર્પતે । તવ । વજ્રઃ । ચિકિત્તે । બ્રાહ્મોઃ ।
હિનઃ । વૃશ્ચ । શત્રોઃ । અવ । વિશ્વાનિ । વૃણ્યા ॥ ૭ ॥

અ૦—(હે ઇન્દ્રદેવ !), તું વિષે સર્વ બળ અપરાધુષ્યપૂર્વક સ્થાપેલું છે. ત્હારું મન, સોમપાનાર્થ આનાંદિત થાય છે. ત્હારા બાકુ વિષે વળ રહેલું છે તે અમે જાણીએ છીએ. તું શત્રુના સર્વ બળને છેદી નાંખ્યું ૭

વિજાનીહ્યાર્યાન્યેચ્છદસ્યંવોઘર્હિન્મતેરન્વયાશાસંદવ્રતાન્ ।
શાકીંભવયર્જમાનસ્યચોદિતાવિશ્વેત્તાતેસધ્માદૈપુચાક્રન ॥ ૮ ॥

૫૦— વિ । જાનીહિ । આર્યાન્ । યે । ચ્છ । દસ્યંવઃ । વૃહિન્મતે ।
રન્વય । શાસન્ત । અવ્રતાન્ । શૌકીં । ભવ । યર્જમાનસ્ય ।
ચોદિતા । વિશ્વાં । ઇત્ । તા । તે । સૌર્વેદપાદૈપુ । ચાક્રન ।

॥ ૮ ॥

અ૦—(હે ઇન્દ્રદેવ !), આર્ય-વિદ્વાન અતુષ્ટતા કેાણ ? અને દસ્યુ કેાણ ? તે તું બરાબર જાણ્યું. કર્મવિરોધી દસ્યુને શાસન કરી,

યતપરાયણ આર્થોના અર્થે; તેમને ઠાર કર્યું. યધ્વા, તેમને
યતપરાયણ આર્થોને હસ્તગત કર્યું. યત કરનારનો, તું સામર્થ્ય-
સંપન્ન પ્રેરક હો. મને, ત્હારાં તે સર્વ પરાક્રમ, યજ્ઞો મધ્યે ગાવાનું
મન થાય છે. ૮

* અનુવ્રતાય રન્ધયન્નપવ્રતાન્નાભૂમિરિન્દ્રઃ શ્નયન્નાનામુવઃ ।

વૃદ્ધસ્પચિર્વર્ધિતોદ્યામિનંક્ષતઃ સ્તવાનોવુઘ્રોવિજંઘાનસંદિહઃ ॥૯॥

૫૦— અનુવ્રતાય । રન્ધયન્ । અપવ્રતાન્ । આદૈર્ધૂમિઃ । રિન્દ્રઃ ।
શ્નયન્ । અનામુવઃ । વૃદ્ધસ્પ । ચિત્ । વર્ધિતઃ । દ્યામ્ ।
ઈન્દ્રેક્ષતઃ । સ્તવાનઃ । વુઘ્રઃ । વિ । જંઘાન । સુમૈર્દિહઃ ॥૯॥

અ૦—જે ઇન્દ્રદેવ, ઈર્મદીન (યજ્ઞમાનો)ને, ઈર્મપરાયણ (યજ્ઞમાન)
ને સ્વાધીન કરાવનાર, અને સ્તોતાઓ (મક્તો) વડે, અસ્તોતા-
ઓનો સંહાર કરાવનાર છે. પૂર્વવૃદ્ધ તથાપિ પુનઃ વૃદ્ધિને
પામનાર, યુધોક્તને પ્હોંચનાર, ઇન્દ્રની સ્તુતિ કરનાર યજ્ઞશ્રીએ,
અત્યંત ઉપચયને પામેલ વર્ષાકવપા (યજ્ઞસંભાર) આશી. ૯

* તક્ષત્તુશનાસહસ્રાસહોવિરોદસીમજ્મનાવાધતેશવઃ ।

આત્વાવાર્તસ્યનૃમણોમનોયુજઆપૂર્યમાણમવહન્નભિશ્રવઃ ॥૧૦॥૧૦

૫૦— તક્ષત્ । યત્ । તે । તુશના । સહસ્રા । સહઃ । વિ । રોદસી ।
મજ્મનો । આધતે । શવઃ । આ । ત્વા । વાર્તસ્ય । નૃહમનઃ ।

* યદ્વલ્મીકવપાસંભારોભવતિઠર્જેમેશ્વરસંપ્રયિઘ્યા-
અથરુધે । તે૦ વ્રા૦ ૧-૧-૩ ।

* યસ્યશુભ્માત્રોદસીઅમ્યસેતામ્ । તે૦ સં૦ ૧-૭-૧૩ ।

મનઃદ્યુમ્નઃ । આ । પૂર્યમાણમ્ । અવહન્ । અમિ । શ્રવઃ ॥

૧૦ ॥ ૧૦ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ !, ત્યારે ઉશના, પોતાના બળવડે ત્હારા બળને રૂઢી રીતે તીક્ષ્ણ કરે છે ત્યારે ત્હારી સર્વશોધક તીક્ષ્ણતાવડે, ઘાવાપૃથિવી બચબીત થાય છે. ધનમાનવું કસ્યાણ ઇન્દ્રનાર હે દેવ !, સંકલ્પમાન વડે ભેડાઈ જનાર, વાયુવેગે જનાર અશ્વો, (પૂર્વોક્ત બળવડે) ચોભેર (બળ) પૂર્ણ એવા તને, હવિરન્નાભિમુખ પ્રાપ્ત કરે. ૧૦

મન્દિષ્ટયદુશનેક્રાવ્યેસર્ચાંન્દ્રોઽવુક્ષ્વંકુતરાધિતિષ્ઠતિ ।

હ્યોયપિનિરુપઃ । સ્તોતસાસજ્જદ્વિશુર્ણસ્યદંદ્રિતાર્ષેરયત્પુરઃ ॥ ૧૧

૧૦— મન્દિષ્ટ । યત્ । હુશને । ક્રાવ્યે । સર્ચા । ઈન્દ્રઃ । વુક્ષ્વ । વુક્ષ્વ
હતરા । અધિ । તિષ્ઠતિ । હ્યમઃ । યપિર્મ્ । નિઃ । અપઃ ।
સ્તોતસા । અસુજ્જત । વિ । શુર્ણાસ્ય । દંદ્રિતાર્ષે । ઇરયત્ ।
પુરઃ ॥ ૧૧ ॥

અ૦—ત્યારે ઇન્દ્રદેવ, ઉશના ક્રાવ્ય ઉપર પ્રસન્ન થયો ત્યારે તે, વાંકડામાં વાંકડા અશ્વો ભેડી રથારૂઢ થયો; અથવા વાંકડા રથે વાંકડા અશ્વો ભેડ્યા; અતાપી ઇન્દ્રે, પતામન કરતા મેધ-માંથી અવાદરૂપે જળ-વિસર્જન કર્યું. શુભ્રાગુરનાં મોટાં નગરો ને (કિલ્લાઓને) વિદાર્યાં. ૧૧

આસ્મારયંઠપુપાર્ણેણિષ્ઠિસિગાર્યાતસ્પ્રમૃતાયેપુપન્દસે ।

ઈન્દ્રયયોમુતમૌમેપુત્રાકનોનવાંણેશ્લોકુમારોદસેદ્વિ ॥ ૧૨ ॥

૫૦— આ । સ્મ । રથમ્ । વૃષ્ટપાનેષુ । તિષ્ઠમિ । શાર્યાતસ્ય ।
પ્રદર્શતાઃ । યેષુ । મન્દસે । ઇન્દ્ર । યથા । સુતદર્શોમેષુ ।
ઐકનઃ । ઐનર્વાણમ્ । સ્લોકમ્ । આ । રોહસે । દિવિ ॥ ૧૨ ॥

અ०—હે ઇન્દ્રદેવ !, તું સામર્થ્ય-સિંચક સોમરસના પાનાર્થ, પોતાની
મેળેજ રથારૂઢ થઇ પ્રયાણ કરે છે. તેમાં તને આનંદ થાય
તેવા અનેક ચમસો, શાર્યાતે તૈયાર કર્યા છે તો, અમારા સોમ-
સંપન્ન યજ્ઞો વિષે જેમ તું સોમરસની કામના કરે છે તેમ,
આ શાર્યાતના યજ્ઞ વિષે, સોમરસતું યજ્ઞેષ્ઠાપૂર્વક પ્રાર્થન કર્યું.
(એમ સતે) તું, ઘુમ્નેક મધ્યે મહત્તમ કીર્તિને પ્રાપ્ત કરે છે.
અથવા, યજ્ઞમાનને ઘુમ્નેક મધ્યે મહત્તમ કીર્તિ પ્રાપ્ત કરાવે છે. ૧૨

* અર્દદ્વાર્મીમહતેવંચસ્યવૈકુસીર્વતેષ્ટચ્યામિન્દ્રસુન્વતે ।

મેનોમવોવૃષણશ્વસ્યસુક્રતોવિશ્વેચાતેસર્વનેપ્રવ્હાચ્યા ॥ ૧૩ ॥

૧ ૫૦— અર્દદાઃ । ઐર્મીમ્ । મહતે । વન્સૈર્વૈ । કુસીર્વને । વૃષ્ટયામ્ ।
ઇન્દ્ર । સુન્વતે । મેનો । અમવઃ । વૃષણશ્વસ્ય । સુક્રતો ।
વિશ્વા । ઇત્ । તા । તે । સર્વનેષુ । પ્રવ્હાચ્યા ॥ ૧૩ ॥

અ०—હે ઇન્દ્રદેવ !, સ્તુતિ-પરાયણ, સોમરસ કાઢનાર, શ્રેષ્ઠ કુસીર્વાન
ને, તેં વૃથયા નામની તરણી અર્પણ કરી. સુંદર પરાક્રમવાળા

* ટીપ્પણ:—જૃગુગોત્રોત્પન્ન વ્યવનઋષિએ શાર્યાત રાજપિના
યજ્ઞ વિષે ઇન્દ્રના અશ્વની લગામ ખેંચતાં, ઇન્દ્ર ક્રોધાવિષ્ટ થયેલ તેનું
સાન્તવન કરી, સોમપાન કરાવ્યું. (કૌષિતકી-ધર્તિદાસ)

આખ્યાયિકા:—અંગરાજ નામના રાજા, પોતાની સ્ત્રીઓ
સહિત અંગા વિષે ક્રીડા કરતા અથેલા ત્યાં દીર્ઘતમા નામના ઋષિને

હે ઇન્દ્રદેવ !, તું વૃષણુથી (રાજા)ની મેના નામની કન્યા થયો. ત્હારાં તે સર્વેય કર્મો, યજ્ઞો વિષે ગાવા યોગ્ય છે. ૧૩

इन्द्रोअश्रायिसुध्योनिरेकेपञ्चेपुस्तोमोदुर्योनयूपः ।

अश्वयुर्गव्यूरथयुर्वसूरिन्द्रइद्रायःक्षयतिप्रयन्ता ॥ १४ ॥

૧૦— इन्द्रः । अश्राय । सुँद्व्यः । निरेके । पञ्चेपु । स्तोमः ।

दुर्यः । न । यूपः । अश्वयुः । गव्युः । रथयुः । वसुयुः ।

इन्द्रः । इत् । रायः । क्षयति । प्रैयन्ता ॥ ૧૪ ॥

અ૦—ઇન્દ્રદેવ નિર્ધનતા-પ્રાપ્ત, ૩૩૦ કર્મ કરનાર વા, શોભન-પ્રથમ જન્માનનો આશ્રય (રક્ષણ) કરે છે. તે અગિરાઓ મધ્યે, મન્દની સ્તુતિ, હાર-સ્તંભની પેઠે નિશ્ચલ રહેલી છે. (યજ્ઞ-માનાર્થ) ગાયો, રથ તથા ધન પ્રાપ્ત કરાવનાર, ધનપ્રદાતા ઇન્દ્રદેવજ, સર્વ સંપત્તિનો સ્વામી છે. ૧૪

તેની બાપી તથા પુત્ર આદિ સાથે આવેલા જોષ, તેને તેમાં ફેંકી દીધા; તે કોષ નાવમાં બેસીને રાજા સમીપ આવ્યા તે જોષ તેને સર્વજ્ઞ જાણીને, તેની પાસે પોતાની સ્ત્રી વિષે પુત્ર ઉત્પન્ન કરવાની યાચના કરી ઋષિએ હા પાડતાં રાજાની સ્ત્રીએ, ઋષિને વૃદ્ધ જાણી અવગણના કરી પોતાની ઉશ્કેલી નામની હાસીને મોકલી; ઋષિએ, તેને મંત્રપૂત જળ વડે પવિત્ર કરી, તેની સાથે ઋષિપત્નીવત્ સંબોગ કરતાં, કક્ષીવાનુ ઉત્પન્ન થયો. તેણે જહ્નુ યજ્ઞ કરતાં ઇન્દ્રે સંતુષ્ટ થઇ, તેને વૃથયા પરણાવી.

૨ વૃષણશ્વસ્યમેનહિતિવૃજણશ્વસ્યમેનામૂર્ધ્વામઘયાકુલ-
ઠઘાસેતિતાંચપ્રાસયૌષનાંસ્વયમેવિન્દ્રશ્ચકમે।(શાટયાયનિનઃ)

૩ વૃષણશ્વસ્યમેનાનામદુહિતાસતામિન્દ્રશ્ચકમે ।

(તાણ્ડિનઃ)

इदं नमो वृषभार्यस्वराने सत्यशुभाय तव सैवाचि ।

अस्मिन्निन्द्रवृजने सर्ववीरास्मत्सूरिभिस्तव शर्मन्तस्याम १५॥११

प०—इदम् । नमः । वृषभार्य । स्वधराने । सत्यशुभाय । तवसै ।

अवाचि । अस्मिन् । इन्द्र । वृजने । सर्ववीराः । स्मत् ।

सूरिभिः । तव । शर्मन् । स्याम ॥ १५ ॥ ११ ॥

अ०—हे इन्द्रदेव !, अमे वर्षक्षीण, स्वयं-प्रकाशमान, अ-वितथ-
सामर्थ्य-संपन्न, अत्यन्त प्रवृद्ध अथवा तने उद्देशी आ स्तुति
करीये छीये. संपन्न विषे, अमे सर्ववीर (योद्धाओ)-
संपन्न यथये; त्वारा यशगृह विषे, अमे विद्वान् भक्तिगणे
वडे संपन्न होधये; अथवा, ते अर्पक्ष करेण शौभनगृह
विषे, अमे विद्वान्-पुत्रादिसंपन्न होधये. १५

सूक्त ५१.

१ अग्निमयं = अग्निमयिक्रियमाणंस्तुयमानम् = ऋचाओवडे
स्तवन करता.

२ भुजे = भोगार्थ.

३ वसवः = धनसंपत्तिनो.

४ मानुषा = मनुष्याणां हिताग्नि = भुभ्य-हितकारक.

५ ऊतयः = सहाय्यकर्ता.

६ दक्षासः = प्रवर्धयितारः = प्रवृद्धि करावनार.

७ स्वभिष्टिम = इडा इण देनार.

८ जयनी = (वृत्रवध प्रत्ये) प्रेरनार.

९ अन्तरिक्षप्राम् = दुर्बोक्ते (योताना तेजवडे) पूरनार.
(प्रापूरणे).

- १० शनवुरेषु = से'कडे। क्षरवाणां (यत्रो मध्ये).
- ११ गानुघित् = भार्ग प्राप्त करानार (गानुगतौ तं वेदयति = लंभयति इति).
- १२ ससेन = अजयुक्त.
- १३ वषसानस्य = निवसतो वर्तमानस्य = निवसनार = प्रवृत्त होनार.
- १४ अग्नि = यज्ञने.
- १५ अपिधाना = अपिधानानि = आच्छादकान् मेघान् = मेघरूपी ढांकथ्यां. (अपिधीयन्ते आच्छाद्यन्ते एभिरिति अपिधानानि)
- १६ दानुमत् = दानुमतोहिनायुक्तस्य यद्वा दानुरसुरमातात-
द्वतः वृत्रादेः यद्वा शोभनदानयुक्तं (वसु) = द्वि'सायुक्त.
- १७ शुतो = शोभमानेस्वकीयेमुखे = योताना भुप विषेण
(शुभ दीप्तौ).
- १८ नृमणः = नृपुयजमानेपुरक्षितव्येषु अनुग्रहबुद्धियुक्तः =
यज्ञमानोना कस्माद्युयितक. (नृपुमनोयस्यसः).
- १९ समात् = पुरातनकालीन.
- २० सध्वक् = सध्वीचीर्न = अपराङ्मुपपूर्वक. (सद्वध्वति
इति = सध्वक्).
- २१ घृष्ण्या = घृष्ण्यानि = वीर्य = यज्ञने. (घृषसेचने).
- २२ शाकी = यकितयुक्त, सार्भित्वा-संपन्न.
- २३ सधमादेषु = सधमादनयुक्तेषु यज्ञेषु = साथे आनंद
पमाजनार यज्ञो मध्ये.
- २४ आभूमिः = आभिमुख्येन अधन्ति इति आभुषः स्तो-
तारः तेः = स्तोताभ्यावडे.
- २५ इनक्षतः = प्राप्त करनार. (नक्षगती).

- ૨૬ સંદિહઃ = સમ્યગુપચિતા ચલમીકવપાઃ = ૩૪ી રીતે
ઉપચયને પામેલ વસ્ત્રીકવપા (વસ્ત્રસંભાર) ને.
- ૨૭ મલ્મના = સર્વસ્યશાંધકેન સ્થતૈક્ષ્ણેન = સર્વશોધક
તીક્ષ્ણતા વડે.
- ૨૮ યયિમ = ગમનયુક્તાન = પલાયન કરતાં (મેધમાંથી).
- ૨૯ હંહિતાઃ = પ્રરુદ્ધ; મોટા.
- ૩૦ વૃષપાનેષુ = વૃષ્ણઃ તેનતન્મર્થસ્ય સોમસ્ય પાતાન્તિ
તેષુ = સામર્થ્યસિંચક સોમરસના પાનાર્થે
- ૩૧ ચાકનઃ = કામગત્સે = કામના કરે છે.
- ૩૨ અનર્ચાનં = ગમનરહિત; સ્થિર.
- ૩૩ અર્ચાય = તથા યુવતીને.
- ૩૪ વચસ્યવે = સ્તોત્રરૂપણશ્વઃ = આત્મનઃ ક્ષણ્ણતેન્દ્રુતિ
પરાપમ્
- ૩૫ સુક્ય = શોભનકર્મ કરનાર, વા શોભનપ્રય.
- ૩૬ નિરેકં = નૈર્ધ્યે નિમિત્તમૂતે મનિ = નિર્ધનતા પ્રસંગે
(નિતર્ગા દેવર્મ નિરેક નિર્વદ્ નિરેવને).
- ૩૭ કુર્યં = કુરેમશ્વઃ = હાર વિધે હેનાર.
- ૩૮ પ્રયન્ના = ધનપ્રદાતા (યમકપમ્)
- ૩૯ ધૃજને = ધર્જનશનિર્મગ્રામે = સંગ્રામ મધ્યે.

. સૂક્ત ૫૨.

મહાપિઃ-આગિરસ સવ્યઃ; દેવતાઃ-ધન્વઃ; છન્દઃ-૧૩-૧૫ ત્રિષ્ટુભ્ય,
અવશિષ્ટ જગતી.

ત્યંસુમેપમંહયાસ્વર્વિદંશતંયસ્યસુભ્વઃસાકમીરંતે ।
અત્યંનવાજંહવન્સ્યદંરથમેન્દ્રૈવદ્યુત્યામવસેસુવૃક્તિભિઃ ॥૧॥

૫૦- ત્યમ્ । સુ । મેપમ્ । મહય । સ્વઃઃઃવિદમ્ । શતમ્ । યસ્ય ।
સુઃઃઃઃ । સાકમ્ । રંતે । અત્યમ્ । ન । વાજમ્ । હવનૈઃ-
સ્યદમ્ । રથમ્ । આ । ઇન્દ્રમ્ । વ્યુત્યામ્ । અવસે । સુવૃ-
ક્તિઃ ॥ ૧ ॥

અં-તેં શત્રુઓની સાથે સ્પર્ધા કરનાર (મેપ૩૫), આદિત્ય વા
દ્યુતોક્તો જાણનાર વા પ્રાપ્ત કરાવનાર, યજ્ઞ, રક્ષા પ્રાપ્ત્ય
ધનના મેળવનાર તે ધન્વદેવનો (હે અધ્વર્યુઓ !) ફરીરિતે
મહિમા ગાઓ. સેંકડો સ્તોતાઓ, તેની એકઠી સ્તુતિ ગાય
છે; મહા, સેંકડો અશ્વો તેના રથને એકઠા લાડે છે. અત્યંત
વેગવાળા અશ્વની પેઠે, રથ વા મહા પ્રત્યે વેગે જનાર તે
ધન્વને, અમારા રક્ષણાર્થ સુંદર સ્તોત્રો વડે, રથ પ્રત્યે
વાળું છું. ૧

સપર્વતોનધરુણેષ્વચ્યુતઃસહસ્રમૂતિસ્તવિંપીપુવાવૃથે ।
ઇન્દ્રોયદ્વત્રમવધીન્નદીવૃતમુજ્જન્નૌમિજર્ત્તેપાણોઞ્ઞર્ધસા ॥૨॥

૫૦- સઃ । પર્વતઃ । ન । ઘૃણેષુ । અચ્યુતઃ । સહસ્રમ્ઽક્રતિઃ ।

તવિર્ણિર્ણુ । વૃષ્ણે । ઇન્દ્રઃ । યત્ । વૃત્રમ્ । અર્વધીત્ । નદી-
ઘૃતમ્ । ઊર્જાન્ । અર્ણોર્ણિ । જર્ણપાણેઃ । અર્ણસા ॥૨॥

અ૦—સોમલક્ષણ—અન્ન વડે અત્યંત આનંદિત થઇ ઇન્દ્રદેવે, ન્યારે
નદીના જલના આવરણ કરનાર વૃત્રાસુર (ત્રણે લોકના આવ-
રણ કરનાર)નો વધ કરી, જલ નીચે વહેવાડામાં ત્યારે બહુવિધ-
લક્ષણ—સંપન્ન એવો તે, સર્વ પોષક ઉદકો મધ્યે પર્વત સ્થિર
રહે તેમ સ્થિર રહ્યો અને બલપ્રવૃદ્ધ થયો. ૨

સહિદ્વરોદ્વરિપુંવ્રજઘનિચન્દ્રબુધ્નોમર્દવૃદ્ધોમનીપિથિઃ ।

ઇન્દ્રંતર્મહિસ્વપ્સ્યયાધિયામંહિષ્ટરાતિસહિપ્રિરન્ધસઃ ॥૩॥

પ૦— સઃ । હિ । દ્વરઃ । દ્વરિપું । ઋઃ । ઝઘનિ । ચન્દ્રેન્દ્રબુધ્નઃ । મર્દ-
ઘૃદ્ધઃ । મનીપિથિઃ । ઇન્દ્રમ્ । તમ્ । અહુઃ । સુદર્ઞપ્સ્યયા ।
ધિયા । મંહિષ્ટરાતિમ્ । સઃ । હિ । પ્રિઃ । અન્ધસઃ ॥૧॥

અ૦—તે ઇન્દ્રદેવ, આવરણ કરનાર શત્રુનો કદો શત્રુ છે. તે મેધમય
અન્તરિક્ષ વિષે વ્યાપી રહે છે. (અન્તરિક્ષની પેઠે) તે સર્વ
પ્રાણિઓનો આર્જીદજનક છે. સોમરસ વડે તે વૃદ્ધિગત થાય
છે. હું તે અત્યંત ધનપ્રવૃદ્ધ, વા દાનપ્રવૃદ્ધ (દાનધર) ઇન્દ્રદેવનું,
પ્રાણ નક્તિવળે સહ, શોભનકમયોગ્ય—બુદ્ધિપૂર્વક આર્જીન કરે
છું. કેમકે યાવત્ અપેક્ષિત અન્નસંપત્તિનો પૂરવિતા તે છે. ૩

આયંપૂણન્તિવિસર્ગર્હિપઃસમુદ્રંનમુખઃ । સ્વાઅપિપ્રયઃ ।

તંદૃત્રહત્યેઅનુતસ્થુરુતયઃશુધ્માઇન્દ્રમવાતાઅહુત્સવઃ ॥૪॥

૫૦— આ । યમ્ । પૂળન્તિ । દિવિ । સર્ગોઽર્ચિષઃ । ઇમુદ્રમ્ । ન ।
 સુર્દશ્વઃ । સ્વૈઃ । આર્મિષ્ટ્યૈઃ । તમ્ । વૃત્રદહત્યૈઃ । અનુ ।
 તમ્ધુઃ । ઉતયઃ । શૈષ્માઃ । ઇન્દ્રમ્ । અવોતાઃ । અહૃતઃ-
 ધૈર્મવઃ ॥ ૪ ॥

અ૦—સમુદ્રની સ્વભૂતા (સમુદ્ર પ્રત્યે વહેનાર) સુંદર નદીઓ, જેમ
 સમુદ્રને ઓઘેર પૂર્ણ કરે છે તેમ જે સ્વર્ગાર્ચિયત ઇન્દ્રદેવને,
 યદ્ય મધ્યે (દર્ભાસન ઉપર) સ્થાપેલ સોમગ્રસ, પૂર્ણ કરે છે તે
 ઇન્દ્રદેવની અભિમુખ ગતિવાળા સત્રુઓનું શોષણ કરનાર,
 અજાતશત્રુ, શોભન અવસવવાળા મહેલો, વૃત્રહનન-પ્રસંગે
 સદાપ્યમા ઉભા રહેલા. ૪

* અભિસ્વર્ણિમદૈ અસ્યયુધ્યેનોરધ્વાંરિવપવુણેસંસુરૂતયઃ ।

ઇન્દ્રોયદ્વજોધ્રુપમાણો અન્ધંસામિનદ્વલસ્યંપરિધારિવજિતઃ ॥ ૧૨

૫૦— અભિ । સ્વર્ણિમ્ । મદૈ । અસ્ય । યુધ્યંતઃ । રૈઘ્વીઃ ।
 રૈવ । પ્રૈજે । સુત્રુઃ । ઉતયઃ । ઇન્દ્રઃ । ત્ । વજ્રો । ધ્રુવ-
 માણઃ । અન્ધંસા । મિનત્ । વલસ્યં । પુરુનીન્દૈવ । જિતઃ

॥ ૧ ॥ ૧૨ ॥

અ૦—ત્યારે સોમવક્ષણ અજનું પ્રાચન કરી પ્રગલ્ભ સના વજ્રધારી
 ઇન્દ્રદેવે, જિતે જેમ (કુવાના) ઢાકણે, બેઠી નાખ્યાં તેમ વધા-
 સુન્ના કિલ્લાઓ બેઠી નાખ્યા ત્યારે મધ્યુક્ત થઇ યુદ્ધ કર-

* સાક્ષારેણાપઃપ્રમ્યપઃતયત્તનષ્કતોજાગતૃત્રિતી-
 યમ્પ્રપાતયત્તતોદ્વિતાજાગતમનૂતીરમ્પ્રપાતયતતન્નિ-
 સોજાગત । તે૦ ઘા૦ ૧-૨-૮ ।

નાર, આ ઇન્દ્રદેવના સહાયકતાં મરદેવો, વેગવાળાં જળ નિમ્ન (ઘાણીયુવાળા) પ્રદેશ વિષે વેહે તેમ, વૃષ્ટિને પોતાને આધીન રોકનાર વૃત્રાસુરની અભિમુખ તુટી પડ્યા. ૫

*પરીપૂજાચરતિતિત્વિષેશવોપોવૃત્વીરજસોબુધ્નમાશયત્ ।

વૃત્રસ્યયત્રવૃણેદુર્ગૃધિશ્વનોનિજ્ઞવ્યહન્વોરિન્દ્રતન્યતુમ્ ॥૬॥

૫૦— પર્તિ । રૂમ્ । વૃણૌ । ચરતિ । તિત્વિષે । શર્કઃ । અરઃ ।
 વૃત્તેવી । રજસઃ । બુધ્નૈમ્ । આ । અશયન્ । વૃત્રવ્યં । ત્ ।
 પ્રવૃણે । દુર્ગૃધિશ્વનઃ । નિજ્ઞવ્યં । હન્વોઃ । રિન્દ્ર । તૈન્ય-
 તુમ્ ॥ ૬ ॥

અ૦—ઉદ્ધતું આવરણ કરીને અંતરિક્ષ લોકના ઉપરિપ્રદેશ વિષે,
 જે આશ્રય કરીને પડેલા છે તે અત્યંત સુંદર અંતરિક્ષ લોક
 વિષે હોનાર, દુર્ધર (દુર્ગાંધ) વૃત્રાસુરને, હનુ (ગાહ) ઉપર
 હે ઇન્દ્રદેવ !, તેં જ્યારે પ્રહાર-વિસ્તારક વા, શબ્દકારી વજ્ર
 વડે પ્રહાર કરી કાર ક્યો ત્યારે ત્હારી દીક્ષિ, એમેર પ્રતરેલી
 અને ત્હારું જળ (પ્રતાપ) ચમકવા લાગ્યું. ૬

હૃદંનહિત્વાન્યુપન્યૂર્મયાંબ્રહ્માણીન્દ્રનવયાનિવર્ધના ।

ત્વષ્ટાંચિત્તેયુગ્યૈશ્વર્યશર્વસ્તનક્ષક્ષમ્ભૂતયોજસમ્ ॥૭॥

૫૦— હૃદમ્ । ન । હિ । ત્વ । નિર્દૈક્રગ્નિ । ઊર્ચયં । બ્રહ્માણે ।
 રિન્દ્ર । તર્વ । યાનિ । -ર્ધના । -વષ્ટાં । ચિત્ । તે । યુજ્યમ્ ।
 વૃત્રે । શર્કઃ । તનક્ષ । વક્ષમ્ । અમર્મૃદ્ભોજમમ્ ॥૭॥

અ૦—હે ધંન્દ્રદેવ !, જેમ જલપ્રવાહ જલાશયને ભરી દે તેમ ત્હારું બળ વા મહિમા વધારનારાં સ્તોત્રો, તુને છેક ભરી દે છે. તે ત્વષ્ટા દેવેજ, તુને-યોગ્ય બળ વધાયું. અને શત્રુઓનો પરાભવ કરવાને સમર્થ બળવાળું વજ્ર તૈયાર કર્યું. ૭

જગન્વાંહરિભિઃસંમૃતકૃતવિન્દ્રવૃત્રમનુષેમાતુયન્નપઃ ।
અયંચ્છયાવાહોર્વજ્રમાયસમધારયોદિવ્યાસૂર્યદેશે ॥૮॥

૫૦— જગન્વાન । હ્રમ્ । હરિંઽભિઃ । સંમૃતૈકૃતોઽતિસંમૃતકૃતો ।
ઇન્દ્ર । વૃત્રમ્ । મનુષે । ગૃત્તૈઽયન્ । અપઃ । અયંચ્છયાઃ ।
વાહોઃ । વજ્રમ્ । આયુમ્ । અધારયઃ । દિવિ । અ । સૂર્યમ્ ।
દેશે ॥ ૮ ॥

અ૦—હે પરાક્રમ-સંપન્ન, વા પ્રયાસ-પૂર્વક ધન્દ્રદેવ !, નિશ્ચે, મનુષ્યના હિતાર્થ (ઉદ્ધારને) વાટ-માર્ગ-ખુલ્લો કરવા ઇચ્છા કરતાં, અશ્વાશ્વ થઇ તેં વૃત્રાસુરને દબાવ્યા. તે પછી વૃષ્ટિજળ અત્યંત વહેવા લાગ્યાં. ત્હારા હાથ વિષે, તેં ચોપાદી વજ્ર ધારણ કર્યું અને સર્વની નજર પડે તેમ સૂર્યને છત્રોક વિષે રચાવ્યા. ૮

વૃહત્સ્વર્થેન્દ્રમર્મવદ્યદુકર્થ્યૈમકૃષ્ણતમિયસારોહણંદિવઃ ।
યન્માનુપપ્રથન્નાન્દ્રમુતયઃસ્વર્નૈપાચૌમૃતોમંદન્નનુ ॥૯॥

૫૦— વૃહત્ । સ્વર્થેન્દ્રમ્ । અર્મદૈર્વૈત્તૈ । યત્ । દુકર્થ્યમ્ । અકૃ-
ષ્ણત । મિયસાં । રોહણમ્ । દિવઃ । યત્ । માનુપદૈર્મધનાઃ ।
ઇન્દ્રમ્ । કૃતયઃ । સ્વઃ । નૃદૈસાચઃ । મૃતઃ । અર્મદન્ ।
અનુ ॥ ૯ ॥

અ૦—સ્તોત્રના ગાનારા યજ્ઞમાનો (મહેતો) એ, વૃત્રભય વડે ન્યારે

स्वकीय आह्लादके, तेज-संपन्न, जल-संपन्न, स्वगरीहक, अष्ट बृहत्तरतोत्र रग्युं (गाथुं), न्यारे मनुष्यहितार्थं संप्राप्त विधे प्रवृत्त यनार, द्युलोकेना रक्षक, (प्राण्य स्वश्रे) लोकसेवक भक्षेदेवाये, छन्दने आनंदित (प्रोत्साहित) कथो, (त्वारे ते वृत्रने हृष्यवा तत्पर यथो). ८

द्यौश्चिदस्यामंत्राँ अहैः स्वनादयो यवीधिभ्यसावर्ज इन्द्रते ।

वृत्रस्य यद्वृद्धानस्य रोदसी मदे सुतस्य शर्वसाभिनुच्छिरः १०।१२

प०— द्यौः । चित् । अय्य । अमद्वान् । अहैः । स्वनात् । अयो यवीत् । भियसा । वर्जः । इन्द्र । ते । वृत्रस्य । यत् । वद्वृद्धानस्य । रोदसी । मदे । सुतस्य । शर्वसा । अभिनत् । शिरः ॥ १० ॥ १२ ॥

अ०—जलवान् द्युलोके सुधां, वृत्राभुरनी गर्जनायी अय वडे छेद पृथग्भूत यथो (कथेवा लाग्यो). हे छन्ददेव !, सोमपान वडे आनंदित यद्य, द्यावापृथिवीने विपद्रव करनार (आधनशील) वृत्राभुरनुं शिर. ते त्वारा वज्र-जल वडे छेदी नाभ्युं (त्वारे द्युलोके अमराहित्यपूर्वक निश्चय यथो). १०

यदिन्विन्द्रपृथिवीदशं भुजिरहानि विन्विषातुतनन्तकृष्टयः ।

अत्राहते मघवन्विश्रुतं सहोद्यामनुशर्वसावर्हणां भुवत् ॥ ११ ॥

प०— यत् । इत् । नु । इन्द्र । पृथिवी । दशं भुजिः । अहानि । विन्धा । तुतनन्त । कृष्टयः । अत्र । अहं । ते । मघवन् । विश्रुतम् । सहः । द्याम् । अनुं शर्वसा । वर्हणां । भुवत् ।

॥ ११ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ !, જો નિશ્ચે પૃથિવી દશપટ થાય અને સર્વ મનુષ્યો, સતત (આયુષ્ય) વિસ્તારવાળાં થાય તોજ હું ધનવન્ દેવ !, તારા પ્રસિદ્ધ સામર્થ્ય તથા બળ વડે કરેલ વ્રતવધરૂપી પરાક્રમ, ઘુમ્મોકવત્ મહાન્ વિસ્તારવાળાં થાય. ૧૧

ત્વમસ્યપારેરજસોઽયોમનઃસ્વભૂત્યોજાઅવસેધૃષન્મનઃ ।

ચક્રુષેભૂમિપ્રતિમાનમોજસોપઃસ્વઃપરિભૂરેપ્યાદિવમ્ ॥૧૨॥

પ૦— ત્વમ્ । અસ્ય । પારે । રજસઃ । વિહૃઓમનઃ । સ્વભૂતિહ-
ઓજાઃ । અવસે । ઘૃષ્ણતહમનઃ । ચક્રુષે । મૃમિમ્ । પ્રતિહ-
માનમ્ । ઓજસઃ । અપઃ । સ્વરિરિતિ સ્વઃ । પરિહૃમૃઃ । ઇપિ ।
આ । દિવમ્ ॥ ૧૨ ॥

અ૦—શત્રુઓના પરાભવનું ચિંતન કરનાર હું ઇન્દ્રદેવ !, આ વિરૂદ્ધ અંતરિક્ષ અને રજ્જેસોક (ઘુમ્મોક)ના પાર (ઉપરિ પ્રદેશ વિષે) રહી, સ્વતઃપરાક્રમશીલ એવા તે, અમારા સંરક્ષણાર્થે ભૂમોકને નિર્માણ કર્યો. બલિષ્ઠ (દેવતાઓ)ના બલનો વું પ્રતિનિધિ છે. વું રક્ષા, અંતઃસ્વ એવા અંતરિક્ષ અને ઘુમ્મોકને, ઓગેર બ્યાપી રહેલો છે. ૧૨

સ્વંભુવઃપ્રતિમાનૈપૃથિવ્યાઋષ્વર્ગીરસ્યબૃહતઃપતિર્ધુઃ ।

વિશ્વમાપ્રાઅન્તરિક્ષમહિત્વામત્યમદ્દાનર્કિરન્યસ્ત્વાવાન્ ॥૧૩॥

પ૦— ત્વમ્ । ભુવઃ પ્રતિહમાનમ્ । પૃથિયાઃ । ઋષ્વર્ગીરસ્ય
બૃહતઃ । પતિઃ । ધુઃ । વિશ્વમ્ । આ । અપ્રા । અન્તરિ-
ક્ષમ્ । મહિત્વા । અત્યમ્ । અદ્વાઃ : નર્કિઃ । અન્યઃ ।
ત્વાદિવમ્ ॥ ૧૩ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ !, તું વિસ્તીર્ણુ ભૂમિનો પ્રતિમાન-પ્રતિનિધિ-છે.
(અર્થાત્ ભૂલોકની પેઠે, તું મહાન્ અચિંત્ય શક્તિવાળો છે.)
મુદર ઐશ્વર્યવાળા દેવો વડે, મહત્તાવાળા સ્વર્ગલોકનો તું
અધિપતિ (પાલપિતા) છે. નિશ્ચે, તું ત્હારા મહિમા વડે, સર્વ
અંતરિક્ષને ચોમેર પૂર્ણ કરે છે-ભરી-દે છે. ૧૩

નયસ્યદ્યાવાપૃથિવીઅનુવ્યચોનસિન્ધવોરજસોઅન્તંભાનશુઃ ।
નોતસ્વર્વૃષ્ટિમદેઅસ્યયુધ્યંતર્ણકોઅન્યચક્રુપેવિશ્વમાનુપક્ ॥૧૪॥

પ૦— ન । યસ્ય । દ્યાવાપૃથિવી । અનુ । ઈર્ષ્યંતઃ । ન । સિન્ધવઃ ।
રજસઃ । અન્તંમ્ । અનુશુઃ । ન । ઉત । સ્વર્વૃષ્ટિમ્ । મદે ।
અસ્ય । યુધ્યંતઃ । ઈર્ણકઃ । અન્યત્ । ચક્રુપે । વિશ્વમ્ । આ-
નુપક્ ॥ ૧૪ ॥

અ૦—જેના આપકપણાનો અંત, દ્યાવાપૃથિવીને લાગેલો નથી. જેના
તેજનો અંત, અંતરિક્ષલોક ઉપર વહેતારાં જળોને લાગેલો
નથી. વળી, (સોમપાન વડે) મદ્યુક્ત ઘષ્ટ, વૃષ્ટિજળને પોતાને
તાબે રોકનાર વૃત્રાશુર સાથે યુદ્ધ કરનાર આ ઇન્દ્રના બળનો
અંત, (વૃત્રાદિકને) લાગેલો નહીં. (એથી હે ઇન્દ્રદેવ !), તું
એકજ (સર્વશક્તિમાન) છે. અન્ય અખિલ વિશ્વ, તુંનેજ
આધીન છે. ૧૪

* આર્ચિન્નત્રમરુતઃસસ્મિન્નાજૌવિશ્વેદેવાસોઅમદુન્નનુત્વા ।
વૃત્રસ્યયદ્વૃષ્ટિમતાંવધેનનિત્વમિન્દ્રપત્યાનંજઘર્ણ્ય ॥૧૫॥૧૪॥

* ઘસોવાપયદૂષઃસોષાગ્રિઃકર્ત્ત્વ્યોષાગ્રિર્વૈષજ્ઞ । પે૦

૧૦— આર્ષિન્ । અર્ત્ર । મુહતઃ । સંસ્પિન્ । આજૌ । વિશ્વે । દેવાસઃ ।
અમદન્ । અનું । ત્વા । વૃત્રસ્યં । યત્ । મૃદ્ધિર્દેવતા । બુધેન ।
નિ । ત્વમ્ । ઇન્દ્રમ્ । પ્રતિ । આનમ્ । જુવન્થં ॥૧૬॥૧૪

અ૦—હે ઇન્દ્રેવ', આ સંગ્રામ વિષે, મરદેવોએ (" પ્રહરમગલો-
જઙ્ઘિવીરયસ્ય" એમ વચન વડે) ત્હારી અર્ચા-સ્તુતિ કરેલી
અથવા, સર્વે સંગ્રામો વિષે, તીક્ષ્ણ ધારવાળા વજ્રવડે તે
જ્યારે વૃત્રના મુખ, વા નાક ઉપર પ્રહાર કર્યો ત્યારે તે સર્વેય
(મરત) દેવોએ, (ત્હારી સહાય કરી) તને આનંદિત કરેલો,
યજ્ઞ, તને આનંદ પમાડી, તેઓ પણ આનંદિત થયા. ૧૫

સૂક્ત ૫૨.

૧ સુમ્બઃ = સ્નોતાઓ; યજ્ઞા, અશ્વો. (સુદુમ્બવન્તિત્તિ
= સુમ્બઃ).

૨ અત્યં = ગમનસાધન = વાહનભૂત અશ્વ.

૩ હવનસ્યદમ્ = હવનબ્રાહ્મણાગંધાપ્રતિષેગેનગલ્હન્તઃ =
હાંક પ્રત્યે, વા યાગ પ્રત્યે વેગે જનાર (સ્વસ્તુમ્બવણેસ્ય-
દોર્જયે).

૪ શાન્ધમા = સોમલક્ષણ અન્નવડે. (અચતેત્તિશ્ચન્ધઃ)

૫ જર્ઘ્રપાણઃ = અત્યંત આનંદિત થઈને (હણતુ છૌ).

૬ અર્જાસ્તિ = જળ.

૭ ધરુણેષુ = સર્વધારક (જળમધ્યે).

૮ તથિષીષુ = જળ વિષે.

૯ ડઢતન = અધઃપાતયન્ = નીચે વહેવડાવી. (ડઢત્તમાર્જયે)

૧૦ દ્રરિષુ = આયરીત્વપુશ્વપુ = આવરણ કરનાર શત્રુ પરત્વે.

૧૧ દ્રરઃ = અતિશયેનાયરીતા = કદો શત્રુ, શત્રુ-જપથીસ; (દ્ર-
દ્રરત્યાષ્ટીતિત્તિ = દ્રરઃ).

- १२ घमः = सम्भक्तः = सेवित (म्रियतेसंभज्यते = घमः ।
घृह्-सम्भक्तौ) .
- १३ ऊधनि = उद्धृतजलधति = मेधमय (उत्तृकृष्वध्रियते-
स्मिन्नजलमित्यूधः तस्मिन्) .
- १४ चन्द्रयुष्मः = आह्लादकमूलक = आह्लादजनक. (चदि-
आह्लादनेदीप्तौवा)
- १५ स्वपस्पया = शोभन कर्म योऽय. (शोभनंअपःस्वपःतदर्थं
तिष्ठतितया । अपः कर्म) .
- १६ मंहिष्ठरातिम् = मघृष्टधनं धादामं = धन वा दानप्रवृद्ध.
- १७ पमिः = पूरयिता.
- १८ सुम्भः = नदीयो.
- १९ स्वाः = स्वभूता.
- २० अमिष्टयः = अभिमुख्येननमनवत्यः = अभिमुख्य गति-
वाणा. (इष्टयपणानि) .
- २१ शुष्माः = शत्रुभोना शोषयिता.
- २२ अवाताः=शत्रुवहित. (यान्तिप्रतिकुल्येनगच्छन्तीतिवाताः
शत्रयः तद्वहिताः).
- २३ अहुतस्तवः = अकुटिल इषवाणा; सुंदर अभवाणा (हुक्तौ-
टिल्येऽसामक्षणे) .
- २४ रघ्वीः = गमन-स्वभावा; वेगवाणां. (रघिर्गन्त्यर्थः)
- २५ सुष्मम् = उपरिप्रदेश.
- २६ प्रयणे = प्रकर्षेण वननीये = अत्यंत सुंदर.
- २७ दुर्गमिष्वनेः = दुर्गमद्व्यापनस्य = दुर्धर. (प्रदउपादाने
अश्व्याप्तौ) .
- २८ तग्यतुम् = प्रहारं विस्तारयन्तं यद्यथा शब्दकारिणं
वचनं = प्रहार-विस्तारक, वा शब्दकारी पञ्च.

- ૨૯ ઘૃત્વી = આઘૃત્ય = આવરણ કરીને.
 ૩૦ ઘૃણા = (શત્રુમયલક્ષણા) દીપ્તિ.
 ૩૧ તિલિયપે = પ્રદીપ્ત યષ્ઠ.
 ૩૨ ન્યૂપન્તિ = નિતરાં પ્રાપ્નુવન્તિ = છેક પ્રાપ્ત કરે છે.
 (ઋપગતૌ).
 ૩૩ સંભૃતક્રતો = (સમ્પાદિતકર્મણ) = પરાક્રમ-સંપન્ન.
 ૩૪ ગાતુવન્ = માર્ગમિચ્છન્ = વાટ-માર્ગ ખુલ્લો કરવા ઇચ્છતાં.
 ૩૫ અમઘત્ = બલ-સંપન્ન. (અમતિશયન્ રુક્મત્યનેન इति
 અમોલ્લં તદુક્તમ્ .
 ૩૬ માનુષપ્રધનાઃ = મનુષ્યના હિતાર્થે સંગ્રામમાં ઉતરનાર.
 (પ્રકીર્ણાનિ અસ્મિન્ ધનानि भयन्ति इति प्रधनः =
 સંગ્રામ).
 ૩૭ નૃપાચઃ = ગ્રાણુ-સ્વરૂપે નરેશુ સેવન કરનારા.
 ૩૮ અયોયધોત્ = અત્યંત પ્રથગિવધ યયુઃ. (યુમિશ્વજે).
 ૩૯ વધ્વધાનસ્ય = બાધનથીલ. (વાધૃષિલોદને).
 ૪૦ દશમુજિઃ = દશગુણિત.
 ૪૧ ફુટયઃ = મનુષ્યો.
 ૪૨ વર્હણા = વધક્રિયા. (વર્હંહિસાયાં)
 ૪૩ પરિભૂઃ = પરિગ્રહીતા.
 ૪૪ ઋષ્યધીરસ્ય = દર્શનીયાધીરાયસ્યતથોકસ્ય = સુંદર
 ઐશ્વર્યવાન્ દેવોન્.
 ૪૫ ત્યાયાન્ = તારા જેવો બીજો.
 ૪૬ ઘ્યચઃ = બ્યાપન.
 ૪૭ સસ્મિન્ = તસ્મિન્ યઘ્યા સર્વસ્મિન્ = તે યજ્ઞ સર્વ વિશે.
 ૪૮ મૃટિમતા = તીક્ષ્ણધારવાળા. (મંશયતિશયન્ રતિમૃટિઃ =
 અભિ.તપ્યતા).

સૂક્ત ૫૩.

ઋષિ:—આંગિરસ સભ્ય; દેવતા:—ધન્વ; છંદ:—૧-૯; જગતી,
૧૦-૧૧ ત્રિષ્ટુભ.

ન્યુરુપુવાચંપ્રમહેભરામહેગિરિન્દ્રાણ્યસદંનેવિવસ્વંતઃ ।

નૂચિદિરત્નંસમનામિવાવિદુઃપ્રદુર્ધિર્દ્રવિણોદેપુંશસ્યતે ॥ ૧ ॥

૫૦— નિ । ડુમ્ । સુ । વાચમ્ । પ્ર । મહે । ભરામહે । ગિરિઃ ।
ઇન્દ્રાણ્ય । સદંને । વિવસ્વંતઃ । નુ । ચિત્ । હિ । રત્નમ્ ।
સસૈતામ્દૃશં । અવિદત્ । ન । દુઃસ્તુતિઃ । દ્રવિર્ણોદેપું ।
શસ્યતે ॥ ૧ ॥

અ૦—મહાન્ ધન્વાર્થ, અમે નિરંતર શોભન સ્તોત્ર પ્રયોજ્યે છીએ.
પરિચર્યા કરનાર યજમાનના યજ્ઞગૃહવિષે, ધન્વાર્થ સ્તોત્રો રચાય
છે—ગવાય—છે. ઠમકે, સુતેલ પુરુષોત્તું ધન જેમ ચોર લઇ લે
તેમ તે ઈન્દ્રદેવ, (અસુરોના) રમણીય ધનને લઇ લે છે.
(એથી, તે આપણને ધન અર્પણ કરવાને સમર્થ હોય છે).
ધનદાતા પરત્વે, અ-સમીચીન સ્તુતિ કરાય નહિ' (એથી અમે
ધન્વાર્થ, શોભન-સ્તોત્ર પ્રયોજ્યે છીએ.) ૧

દુરોઅર્ષસ્યદુરિન્દ્રગોરસિદુરોયવંસ્યવસુંનંદનસ્પતિઃ ।

શિલાનરઃપ્રદિવોઅકાંમર્કશનઃસલાસલિંભ્યસ્તઽમિદંઘ્નીમસિ

॥ ૨ ॥

૫૦— દુરઃ । અર્ષસ્ય । દુરઃ । ઇન્દ્ર । ગોઃ । અસિ । દુરઃ । યવંસ્ય ।

વસુનઃ । ઈનઃ । પતિઃ । શિક્ષૌડનઃ । પ્રહદિવઃ । અકામઠ્ઠકૈ-
ર્શનઃ । સર્વા । સર્લિદમ્યઃ । તમ્ । ઇદમ્ । ગૃણીમસિ ॥૨॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ !, તું અશ્વને દેનાર, પશુઆદિને દેનાર તથા
યવાદિ ધાન્યને દેનાર છે. તું સંપત્તિને સ્વામી, સર્વને
પાલપિતા, દાનનેતા, પુરાતન, (યજ્ઞમાનેની) ઇચ્છાને નાશ
ન કરનાર, અર્થાત્ તેમની કામનાઓને પૂર્ણ કરનાર તથા
ઋત્વિજ્ઞેને પ્રિય છે. તે રીતના ઇન્દ્રપ્રત્યે, અમે આ સ્તોત્ર
ગાઇએ છઇએ. ૨

શર્ચીવઙ્દ્રપુરુકૃત્તમત્તમત્તવેદિદમ્ભિતશ્ચેકિતેવસુ ।

અતઃસંગૃહ્યાભિભૂતઆર્ભરમાત્વાપતોજરિતુઃકાર્મમૂનયીઃ ॥૩॥

૫૦—શર્ચીવઃ । ઇન્દ્ર । પુરુકૃત્ । છુમત્તમ । તર્વ । હત્ । ઇદમ્ ।
અભિતઃ । ચેકિતે । વસુ । અતઃ । સર્મ્હગૃમ્વ । અભિહમુતે ।
આ । મર । મા । ત્વાદ્યુતઃ । જરિતુઃ । કાર્મમ્ । ઊર્નયીઃ
॥ ૩ ॥

અ૦—હે પ્રણવન, (વ્રતવધાદિક) અનેક પરાક્રમ કરનાર, અત્યંત
દૃઢપ્રમાન ઇન્દ્રદેવ !, એમર આ ત્હારીજ સંપત્તિ દીસે છે
એમ અમને સુવિદિત છે; એથી, હે શત્રુઓનો પરાજય કરનાર
દેવ !, તું તે (સંપત્તિ)ને રૂઢીરીતે ગ્રહણ કરી, અમને અર્પણ
કર્યે. ત્હારી આશા કરનાર સ્તોતાજનના મનોરથને લગ્ન મ
કર્યે. ૩

પ્રથિર્ધૃમિઃસુમનાંપ્રથિરિન્દુમિર્નિરુન્ધાનોઅર્મતિગોમિર્નશ્વિના ।
ઇન્દ્રૈન્નદસ્યૈન્દ્રરયન્ત્તન્દુમિર્યુતદ્વૈપમઃસમિપારંમેમદિ ॥૪॥

૫૦— પ્રમિઃ । દ્યુહમિઃ । સુદમનાઃ । પ્રમિઃ । ઇન્દુદમિઃ । નિદ-
હૃન્ધાનઃ । અમંતિર્મ । ગોમિઃ । અશ્વિના । ઇન્દ્રેણ । દસ્યુમ્ ।
દ્રૈર્યન્તઃ । ઇન્દુડમિઃ । યુત્તદ્વૈવસઃ । સમ્ । રૂષા । રમેમહિ
 ॥ ૪ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ !, (અમે અર્પણ કરેલ) આ અર-પુરોહિતાદિ તથા
 આ સોમરસ વડે પ્રસન્ન થઇ, તું અમને ગાયો તથા અશ્વો
 અર્પણ કરી, અમારું દારિદ્ર્ય નિવૃત્ત કરી, શોભનમનસ્ક હો.
 સોમરસ વડે પ્રસન્ન થયેલ ઇન્દ્રની સહાય વડે, શત્રુનો પરા-
 ભવ કરી, અમે નિઃશત્રુ થઇ અન્ન-સંપન્ન થઇએ. ૪

સમિન્દ્રાયાસમિપારમેમહિસંવાજેમિઃપુરુષચન્દ્રૈરમિદ્યુમિઃ ।
 સંદેવ્યામમત્યાવીરશુષ્મયાગોઽંગ્રયાશ્વાવત્યારમેમહિ ॥૫॥૧૫॥

૫૦— સમ । ઇન્દ્ર । રાયા । સમ્ । રૂષા । રમેમહિ । સમ્ । વાજેમિઃ ।
પુરુષચન્દ્રૈઃ । અમિદ્યુમિઃ । સમ્ । દેવ્યા । પ્રથમત્યા ।
વીરશુષ્મયા । ગોઽંગ્રયા । અશ્વૈવત્યા । રમેમહિ ॥૫॥૧૫

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ !, અમે ધન, અન્ન તથા અતિશય આહ્વાદકારક
 તથા તેજસ્વી બળવડે યુક્ત થઇએ. અમે ઘોતમાન, શત્રુ-
 સંહાર-સમર્થ, ગાયો તથા અશ્વોને પ્રાપ્ત કરાવનાર ત્હારી
 અત્યંત કૃપા વડે યુક્ત થઇએ. ૫

તેત્રવામદાઅમદન્તાનિવૃણ્યાતેસોપાસોઽવૃત્તહત્યેષુસત્પતે ।
 યત્કારવેદશંવૃત્રાણ્યપ્રતિવૃર્હિષ્વતેનિસહસ્રાણિવૃર્હયઃ ॥૬॥

૫૦— તે । ત્વા । મદાઃ । અમદન્ । તાનિ । વૃર્હિયા । તે । સોમાસઃ ।

વૃત્રદહત્યેષુ । સ્તુષ્પતે । યત્ । કૌરવે । દર્શ । વૃત્રાણિ ।
અપ્રતિ । વર્હિષ્મંતે । નિ । મહસ્તાણિ । વૈર્હયઃ ॥ ૬ ॥

અ૦—હે સત્પુરુષોના પાલયિતા (ઇન્દ્રદેવ !), જ્યાં તેં સ્તોત્રકર્તા,
યજ્ઞસંપન્ન યજ્ઞમાનાર્થ, હજારો આવરક ઉપદ્રવનો, શત્રુ વડે
કાંઈ પણ પ્રતિરોધ થયા વિના નાશ કર્યો તે વૃત્રહનન-પ્રસંગે,
તે માદક-પ્રેત્સાહક-મરદેવોએ, તે (અશુરોઽશાદિક) સેચન-
સમર્થ-અશ્વસંપન્ન-હવિષે તથા તે સોમરસે, તને આનંદિત
કરેશે. ૬

યુધાયુધમુપવેદેપિધૃષ્ણુયાપુરાપુરંસમિદ્રંહંસ્યોજસા ।
નમ્યાયદિન્દ્રસહ્યાપરાવર્તિનિવૃર્હયોનમુંચિનામમાયિનમ્ ॥ ૭ ॥

પ૦—યુધા । યુધમ્ । ઉપે । ઘ । શ્ત્ । એપિ । ધૃષ્ણુદ્વયા । પુરા ।
પુરંમ્ । સમ્ । ઇદમ્ । હંસિ । ઓજસા । નમ્યા । યત્ । ઇન્દ્ર ।
સહ્યા । પરાવર્તિનિ । નિવૃર્હયઃ । નમુંચિમ્ । નામ । માયિ-
નમ્ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ !, તું શત્રુઓનું ધર્ષણ કરનાર, મુદ્દ ઉપર મુદ્દ
કરનાર-સર્વદા મુદ્દશીલ-હે. તારા સામર્થ્ય વડે, (અસુરોના)
નગરની સાથે, આ નગરનો તું છેક વિનાશ કરે છે. હે ઇન્દ્રદેવ !,
(શત્રુપરત્વે) નીચે નખી સંદાર કરનાર, સખા૩૫ (સદાયબૂત)
વજ્રવડે, તેં દૂર દેશ વિશે, નમુચિ નામના આયારી અસુરને
છેક દાર કર્યો. (એથી, તારીજ સ્થિતિ કરીએ છીએ.) ૭

ત્વંકરંમુતપૂર્ણયંવધીસ્તેજિષ્ટયાતિથિમ્સ્યવર્તની ।
ત્વંશતાવંઘૃદસ્થાભિન્નપુરોનાનુદઃપરિપૂતાઋજિર્ધન્વા ॥ ૮ ॥

૫૦— ત્વમ્ । કાંક્ષમ્ । ઉત । પર્ણયમ્ । વૃષીઃ । તેર્નિષ્ઠયા । અતિ-
થિદગ્વસ્ય । વૈર્તની । ત્વમ્ । શતા । કંઠદસ્ય । અમિનત્ ।
પુરઃ । અન્નૈનુદદઃ । પિંદસૈતાઃ । ઋનિર્થના ॥ ૮ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ !, તેં કરંજ તથા પર્ણય નામના અસુરને, અતિ-
થિગ્ધ નામના રાજા અર્થે, અતિશય તેજસ્વી, શત્રુપ્રેરણુ-કુશલા-
શક્તિ વડે, હણેલા; અનુચરરહિત, તેં કેવળ એકલાએ,
ઋનિર્થ નામના રાજાએ ચોખેર વેદા ધાસેલ, વંચુદાસુરના
સેંકડો નગરોને ભેડી નાંખ્યાં ૮

ત્વમેતાર્જનરાજોદ્વિર્દશાવન્ધુનાંસુશ્રવંસોપજગ્મુષઃ ।
પૃષ્ઠિસહસ્તાનવૃત્તિનવશ્રુતોનિચક્રેણરથ્યાદુષ્પદાવૃણક્ ॥૯॥

૫૦—ત્વમ્ । એતાન્ । જનદાઃ । દ્વિઃ । દશ । અવન્ધુનાં । સુદ-
શ્રવંસા । ઉપજગ્મુષઃ । પૃષ્ઠિમ્ । સહસ્તાં । નવૃત્તિમ્ । નવ ।
શ્રુતઃ । નિ । ચક્રેણ । રથ્યાં । દુઃષ્પદાં । અવૃણક્ ॥૯॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ !, સદાપરહિત સુશ્રવસા ઉપર હસ્તો કરનાર, આ
વીર રાજા તથા તેમના સાહસીઓ અને નવાણું અનુચરોને,
દુષ્પ્રાપ્ય રથચક્ર વડે, છેક છેડી નાંખ્યા ત્યારથી તારી પ્રખ્યાતિ
થયેલી. ૯

ત્વમાવિયસુશ્રવંસંતવ્રોતિભિસ્તવ્રામંભિરિન્દ્રતૂર્વયાણમ્ ।
ત્વમેસ્મૈકુત્સંપતિશિગ્વમાયુંમહેરાજેયુર્નેઅરન્ધનાયઃ ॥૧૦॥

૫૦— ત્વમ્ । આવિય । સુદશ્રવંસમ્ । ત્વં । કુતિદંભિઃ । ત્વં ।
ત્રીમંદંભિઃ । ઇન્દ્ર । તૂર્વયાણમ્ । ત્વમ્ । અસ્મૈ । કુત્સંમ્ ।

અતિથિઃશ્વમ્ । આયુમ્ । મહે । રાજે । યૂને । અરન્વૈનાયઃ ।

॥ ૧૦ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ !, તેં તારી કૃપા વડે, મુશ્વસનું સંરક્ષણ કર્યું.
તેં તારા પાલક-બળવડે, તુર્વ્યાણનું સંરક્ષણ કર્યું. તેં
કૃત્સ, અતિથિગ્ય અને આયુ રાખ્યોને, મહાન તરણ
મુશ્વસ રાખ્યો તામે આપ્યા. ૧૦

યજુર્દર્શીન્દ્રેવગોપાઃસત્વાયસ્તેશિવતંમાઅસામ ।

ત્વાંસ્તોપામત્વયાંસુગીરાદ્રાઘીયુઆયુઃપત્તરંદર્શનાઃ ॥ ૧૧ ॥ ૧૬ ॥

પ૦—યં । યજુર્દર્શીન્દ્રેવ । ઇન્દ્ર । દેવગોપાઃ । સત્વાયઃ । તે ।
શિવતંમાઃ । અસામ । ત્વામ્ । સ્તંપામ્ । ત્વયાં । સુઘ-
વીરાઃ । દ્રૌધીયઃ । આયુઃ । પ્રદત્તૈર્મામ્ । દર્શનાઃ ॥ ૧૧ ॥ ૧૬

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ !, દેવો વડે, યજુ-સમાપ્તિ-પર્યંત જેવું રક્ષણ
થયેલું છે તે અમે, તને આત્મંત પ્રિય હજીએ. અમે કષ્ટાણુ-
સંપન્ન થઈએ. (યજુસમાપ્ત્યુત્તર કાલ વિશે પણ) અમે, તારી
રક્ષા કરીએ હજીએ. તું વડે, અમે શોભનપુત્રસંપન્ન તથા
દીર્ઘાયુષ્યને પ્રજ્ઞાતરપૂર્વકે ધારણ કરનારા અમીએ. ૧૧

મૂક્ત ૫૩.

૧ સનતામ્ = સ્વયંતાં = મુનેશ્વ. (યસસ્વજ્ઞે).

૨ દ્રવિગંદેષુ = ધનદાતાઓ પરત્વે.

૩ દુરઃ = દાના. (દાઙ્ગદાને).

૪ દુનઃ = સ્વામી.

૫ શિશ્નાનરઃ = શિક્ષાયા દનસ્થનેતા = દાનનેતા.

- ६ अकामकरीनः = कामना न नाश न करना (करीनाशने).
 ७ शचीयः = प्रसाधन.
 ८ संगृह्य = ३६१ रीते गृह्य करीने.
 ९ त्वायतः = त्वामात्मन इच्छतः = त्वारी आशा करना.
 १० ऊनयोः = परिहोतं कार्पोः = भंग कर्तुं.
 ११ अमतिः = क्षति. (मन्तव्यामतिः पेश्वर्येन मतिः अमतिः)
 १२ निरुन्धानः = निवृत्त करीने. (रुद्धि आचरण).
 १३ दुरयन्तः = हिंसन्तः = हिंसा करीने.
 १४ युतघ्येषसः = पृथग्भूतशत्रुकाः = निःशत्रु.
 १५ संरभेमहि = संगच्छेमहि = संयुक्त बध्ने.
 १६ वृष्ण्या = सेवनसमर्थ-गवसंपन्न-सर्वि.
 १७ तिघहंयः = न्यघधीः = वध कर्त्तुं.
 १८ कारये = स्तुतिकर्त्ताना अर्थे.
 १९ नम्या = नमनशीलेन = नीचे नमनार.
 २० परावति = दूर देश विषे.
 २१ घर्तनी = घर्तन्या शत्रुमेरणकुशल्याशक्त्या = शत्रुप्रेरथु-
 कुशला-शक्तिवते.
 २२ परिपुता = परितोषपृथ्याः = योगे वेदा धासेक्षा.
 २३ अननुदः = अनुपध्यात् घतिपण्डयति इति अनुदीनु-
 चरः तादृशानुचररहितः = अनुचररहित केवल अकेला.
 २४ धुतः = प्रप्राप्त.
 २५ दुष्पदा = दुष्प्रपदनेन = (शत्रुप्रेरते) प्राप्त करवाने
 अशक्त्य = दुष्प्राप्त्य.
 २६ ग्रामभिः = ग्रायकैः पालकैः चलैः = पात्रक अक्षवते. (त्रै-
 पालने)
 २७ सरन्धनायः = वश कर्त्तुं. (रक्षयतिर्दशकर्मणि).

૨૮ દ્રાઘોયઃ = આપંત દીર્ઘ.

૨૯ ઉદચિ = ઉદકે = યજ્ઞ-સમાપ્તિ-પર્વત.

૩૦ અસામ = અમૂમ = હતા. (અસ્મુધિ).

૩૧ પ્રતરમ્ = પ્રકૃષ્ટતર.

૩૨ અપ્રતિ = શત્રુભિઃ અપ્રતિગમઃ = શત્રુના પ્રતિરોધ વિના.

સૂક ૫૪.

ઋષિઃ—અંગિરસ સભ્ય. દેવતાઃ—ધન્વ; ઇન્દ્રઃ—૫.૧, ૮, ૯, ૧૧ ત્રિષ્ટુભ્, અવશિષ્ટ-જગતી.

માનોઽસ્મિન્મધવન્પૂત્સ્વંહંસિનુહિતેઅન્તઃશર્વસઃપરીણશે ।

અક્રન્દયોનુદ્યોરોરુવધ્વનાકથાનક્ષોળીર્મિયસાસમારત ॥૧॥

૧૦— મા । નુઃ । અસ્મિન્ । મધવન્ । પૂતૈઃસુ । અંહંસિ । નુહિ ।
તે । અન્તઃ । શર્વસઃ । પરિહનશે । અક્રન્દયઃ । નુદ્યઃ ।
રોરુવત્ । વૈનો । કથો । ન । ક્ષોળીઃ । મિયસા । સમ્ ।
આરત ॥ ૧ ॥

અ૦—હે સંપત્તિમાન ઇન્દ્રદેવ !, તું અમને આ પાપી (પાપહલ્લુત) સંત્રામ વિષે, (એકલા) મ ફેંક્યું. તારા બળનો છેક અંત લાવવો શક્ય નથી. (અન્તરિક્ષ વિષે રહી) તું અત્યંત મોટી ગર્જના કરતો, નદી તથા તેનાં બળને ગર્જવે છે. પૃથિવી આદિ ત્રણે લોક, તારા ભય વડે, કેમ એકત્ર થયા વિના રહે ? ૧

અર્ચીશક્રાયશાકિનેશર્ચીવતેશુષ્વન્તમિન્દ્રમહયન્નભિદ્ધિહિ ।
યોધૂષ્ણુનાશર્વસારોદસીહમેષ્ટપાવૃષ્ત્વાટૃપમોન્યૃક્ષતે ॥૨॥

૫૦— અર્ચે । શક્રાય । શાકિને । શર્ચીવતે । શુષ્વન્તમ । ઇન્દ્રમ્ ।
મહયન્ । અમિ । સ્તુહિ । યઃ । ધૂષ્ણુનાં । શર્વસા । રોદસી ।
હમે । વૃષાં । વૃષ્ટ્વા । વૃષ્પઃ । નિદ્ધક્ષતે ॥ ૨ ॥

અ૦—હે અર્ચયો !, શકિતસંપન્ન, શુદ્ધિસંપન્ન ઇન્દ્રાર્ય, સ્તોત્ર
ગાઓ. સ્તુતિની કેદર કરનાર તે ઇન્દ્રનો મહિમા માધ, અભિ-
મુખે સ્તુતિ કરો. જે ઇન્દ્ર, યોતાની સાદસી—લકિત વડે, ઉભય
દાવાપૃથિવીને છેક વશ કરે છે તે સેયનસમર્થ (જળ વરસા-
વવાને સમર્થ) છે. તેજ સેયનસામર્થ્ય વડે, તે કામનાઓ
પધ્વા, જળનો વરસાવનાર છે. ૨

*અર્ચીદિવેવૃહતેશુષ્યંવચ્ચઃસ્વક્ષત્રયસ્યધૃપતોધુપન્મનઃ ।

બૃહચ્છ્વાઅસુરોર્બૃહ્ણાકૃતઃપુરોહરિભ્યાંવૃષભોરથોદિપઃ ॥૩॥

૫૦— અર્ચે । દિવે । વૃહતે । શૂષ્યંમ્ । વચ્ચઃ । સ્વક્ષત્રમ્ । યસ્ય ।
ધૃપતઃ । ધૃપત્ । મનઃ । વૃહત્છ્વઃ । અસુરઃ । બૃહ્ણા ।
કૃતઃ । પુરઃ । હરિભ્યામ્ । વૃષભઃ । રથઃ । દિપઃ । સઃ ॥૩॥

અ૦—(હે સ્તોતા !), તું તેજસ્વી, શ્રેષ્ઠ ઇન્દ્રાર્ય, સુખકર સ્તોત્ર
ગા. શત્રુઓનું ધર્ષણ (પરાજય) કરનાર એવા જે ઇન્દ્રદેવનું
મન, સ્વભૂત-જલ-સંપન્ન તથા પ્રગંભ હોય છે તે નિશ્ચે,
અત્યંત કીર્તિમાન શત્રુઓનો નિરાસ કરનાર, પધ્વા, બલસં-
પન્ન, વા પ્રાણ (આપોજળ) દાતા, શત્રુનાશક, અશ્વો વડે

મૂક્ત ૫૪.

* ૧. इन्द्र=इन्द्रइरांष्टणातीति वेरांददातीति वेरांदधातीति
वेरांदारयतेइति वेरान्धारयतइति वेन्दवेद्रघतइति
वेन्दौरमतइति वेन्धेमूतानीतिघातघदेनं प्राणैसमैन्धं-
स्तदिन्द्रस्य इन्द्रत्वमितिबिज्ञायत इदंकरणादित्याप्राय
इददर्शनादित्यौषमन्यथइन्दतेर्वैश्वर्यकर्मणइच्छन्नांदा
यिताषाद्राषयिता वादरयिता वा च यत्वनाम् (ति०
૧૦-૮).

૨. પૃષ્ઠ = પાપૃક્ષભૂત સંગ્રામ મધ્યે.

૩. ઘના = ઉદક.

૪. કથા = કથં = કથા પ્રકારે ?

૫. સમારત = સંગઠ્ઠન્તે = એકત્ર થવું.

૬. શાક્તિ = શક્તિયુક્તાય = શક્તિ-સંપન્ન.

૭. ધૃષ્ટા = ધર્ષકેણ = પરાભવ કરનાર.

૮. ઘૃષ્ટા = ઘૃષ્ટવેન = સેવનસમર્થ-સામર્થ્ય વડે.

૯. ન્યુજ્જતે = નિતરાંપસાધયતિ = છેક વશ કરે છે.

૧૦. શૂણ્યમ = સુખકર.

૧૧. અસુરઃ = શત્રુઓને નિરસિના; યથા, પ્રાપ્ત વા બલસંપન્ન.
(અસુક્ષેષણે).

૧૨. રયઃ = રંદણશીલઃ = ગમનશીલ.

૧૩. કોપયઃ = અકમ્પયઃ = કંપાયમાન કર્યો.

૧૪. ત્મના = આત્મના = પોતે.

૧૫. ધૃષ્ટા = શત્રુનાં ધર્ષયિત્રા = શત્રુઓને બહીષ્કારનાર.

૧૬. વ્રન્દિતઃ = મૃદુભાવપ્રાપ્ત.

૧૭. મન્દિતા = હૃષ્ટ.

- ૧૮ શિતાં = તિક્ષ્ણીકૃત. (શોતનૂકરણે)
 ૧૯ ગમસ્તિમ્ = હસ્તગૃહીત, વા રસ્મિસંપન્ન.
 ૨૦ પૃત્યસિ = શત્રુ પ્રત્યે પ્રેરેછે.
 ૨૧ શ્વમનસ્ય = વાયુના.
 ૨૨ શુષ્ણસ્ય = શોષયિતા (આદિયના).
 ૨૩ પ્રાચીમેન = પ્રકર્ષેણગન્ત્રા = અપરાધમુખ.
 ૨૪ કૃત્વયે = કર્તવ્ય.
 ૨૫ ધને = ધનનિમિત્તક સંગ્રામ વિધે.
 ૨૬ શુશૂષત્ = આરમાનંવર્ધયતિ = આત્મોત્કર્ષ કરે છે. (દુષ્પો-
 શ્વિગતિવૃદ્ધયાઃ)
 ૨૭ રાતહવ્યઃ = દત્તદ્વિષ્કઃસન્ = દ્વિ અર્પણ કરતો સતો.
 ૨૮ દાતુઃ = અભિમત દાનપ્રદાતા.
 ૨૯ વિશ્વતે = સિંચન કરે છે. (વિશિસેવને)
 ૩૦ શાસં = અનુશાસન.
 ૩૧ રુષ્યતિ = વ્યાપ્ત કરે છે (રુષિવ્યાપ્તૌ)
 ૩૨ દદુષઃ = દ્વિ-અર્પણ-કરનાર.
 ૩૩ યજ્ઞયં = યજ્ઞત્વં પુસ્ત્યં = સામર્થ્ય.
 ૩૪ યસુદેયાય = અભિમત ધનપ્રદાનાર્થ.
 ૩૫ ધરુણદ્વરં = ધારાનિરોધક.
 ૩૬ યમિના = આવરક.
 ૩૭ ર્મ = ર્માઃ = આ.
 ૩૮ અભિજિગ્મતે = અભિગમિત કરે છે (હસ્તેગત્યર્થાત્).
 ૩૯ શેવૃધમ્ = રોગાણાંશમનેમતિયદ્યર્ધતેતાદૃશં = સુખ-
 વર્ધક.
 ૪૦ જનાપાટ્ = શત્રુણાં અભિમથિત્ = શત્રુઓનો અભિભવ
 કરાવવાને સમર્થ.

૪૧ સ્વપત્યૈ = શીખન-અપત્યસંપન્ન.

૪૨ તઠ્યં = પ્રવૃદ્ધ. (તથતિવૃદ્ધયર્થઃ).

સૂક્ત ૫૫.

ઋષિઃ—આગિરમ સભ્ય;

દેવતાઃ—ઇન્દ્ર;

છાન્દઃ—જગતી.

દિવશ્ચિદસ્યવરિમાવિપમથન્દ્રંનમહાપૃથિવીચ્ચનપ્રતિ ।

મીમસુવિન્માશ્વર્પણિભ્યંઆતપઃશિર્શીતેવજ્જંતેજસેનવંસંગઃ ॥ ૧ ॥

પ૦— દિવઃ । ચિત્ । અસ્ય । વૈરિમા । પ્રપ્રથે । ઇન્દ્રમ્ । ન ।
મહા । પૃથિવી । ચ્ચન । પ્રતિ । મીમઃ । તુવિન્માન્ । શ્વર્પ-
ણિભ્યઃ । આતપઃ । શિર્શીતે । વૈજમ્ । તેજસે । ન ।
વંસંગૈઃ ॥ ૧ ॥

અ૦—આ ઇન્દ્રદેવનો પ્રભાવ, ઘુમોકથી પણ અધિક વિશાળ છે. પૃથિવી પણ, મહિમા વડે ઇન્દ્રની તુલ્ય નથી. (શત્રુઓને) ભયંકર, બલવાન યધ્વા, પ્રતાપાનુ રતોતાઓ અર્થે, (શત્રુઓને) યોગેર તાપકારી ઇન્દ્ર, વૃષભ-એકની પેઠે, (બેલ જેમ પોતાના શીંગડાને તીક્ષ્ણ કરે તેમ) પોતાના વજ્રને તેક્ષ્ણમાર્થે તીક્ષ્ણ કરે છે. ૧

*સોર્ઞવોનનૃદ્યઃસમુદ્રિયઃપ્રતિગૃભ્નાતિવિશ્રિતાવરીમભિઃ ।

ઇન્દ્રઃસોમંસ્વપ્રીતયૈષ્ટપાયતૈસનાત્મયુધ્મઓજંસાપનસ્યતે ॥ ૨ ॥

* અદાષનદતાદતેતસ્માદાનઘોનામસ્થતાઘોનામાનિ-
સિન્ધવઃ । તે૦ સં૦ ૬-૩-૧. ।

૫૦— સઃ । અર્ણવઃ । ન । નૃયઃ । મૃમુદ્રિયઃ । પ્રતિ । ગૃમ્ણાતિ ।
વિદૈશ્રિતાઃ । વર્મિદમિઃ । હન્દ્રઃ । સોમમ્ય । પીતર્યે । વૃપદ્યતે ।
સનાત્ । સઃ । યુઽવઃ । ઓર્જવા । પૈનસ્યતે ॥ ૨ ॥

અ૦—સમુદ્ર, જેમ સંવરણ-બાપ્ત (વૃત્ર વડે આવૃત-દંકાયલાં)
યધ્વા, વિપુલ, ગર્જના કરનાર જળનો પ્રતિમહ કરે છે તેમ,
અન્તરિક્ષ મધ્યે હોનાર તે ઇન્દ્રદેવ, (પોતાના ભક્તનો પ્રતિ-
મહ કરે છે). તે ઇન્દ્ર સોમપાનાર્થ, હર્ષયુક્ત થાય છે. તે
સનાતન યોદ્ધો, પોતાના જળના સ્તવનની ઇચ્છા કરે છે.
યધ્વા, તે પોતાના જળના નિત્યસ્તવનની ઇચ્છા કરે છે. ૨

ત્વંતમિન્દ્રપર્વતું ન મોર્જસેમહોનૃમ્ણસ્યધર્મણામિરજ્યસિ ।
પ્રવીર્યેણ દેવતાતિચેકિત્તે વિશ્વસ્માહુગ્રઃ કર્મણે પુરોહિતઃ ॥ ૩ ॥

૫૦— ત્વમ્ । તમ્ । ઇન્દ્રે । પર્વતમ્ । ન । મોર્જસે । મૈહઃ । નૃમ્ણ-
સ્ય । ધર્મણામ્ । ઈરજ્યસિ । પ્ર । વીર્યેણ । દેવતા । અતિ ।
ચેકિત્તે । વિશ્વસ્મા । હુગ્રઃ । કર્મણે । પુરોહિતઃ ॥ ૩ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ ! તું ભોજનાર્થ, તે પર્વતનો (મેઘની) વધ કરતો
નથી; (વર્ષણાર્થ, તેનો વધ કરે છે). તું, એક પ્રકારના
ધનના (કુબેરાદિક) ધારયિતાઓનો અધિપતિ છે. પરાક્રમ વડે
તે ઇન્દ્રદેવ, એક હોવાનું અમને સુવિદિત છે. (વૃત્રવધાદિક)
અખિલ કર્મ પરત્વે, દેવો તે દેવને મોખરે સ્થાપે છે. ૩

સદધ્વનેનમસ્યુર્ભિર્વચસ્યતે ચારુજને પુમન્નુવાણદિન્દ્રિયમ્ ।
દૃષાછન્દુર્ભવતિ હર્યતો દૃષાક્ષેર્મેણ ધેનામુઘવાયદિન્વતિ ॥ ૪ ॥

૫૦— સઃ । ઇત્ । વર્ને । નમર્ચ્યુદમિઃ । વર્ચસ્યંતે । ચાર્હ । જનેષુ ।
 પ્રદ્મુવાળઃ । હન્દ્રિયમ્ । વૃષાં । હેન્દુઃ । મવતિ । હર્યતેઃ ।
 વૃષાં । ક્ષેમેળ । ધેનાર્મે । મઘદર્વા । યત્ । હન્વતિ ॥ ૪ ॥

અ૦—અપિઓ, વન વિષે સ્તોત્રવડે, આ ઇન્દ્રદેવનો જ મહિમા
 ગાય છે. યદવા, તે ઇન્દ્રદેવ, પોતાના સ્તોત્રની ઇચ્છા કરે છે.
 તે પોતાના બકતો મધ્યે, પોતાનું પરાક્રમ ફીડી રીતે પ્રગટાવતો
 રહે છે. તે કામનાનો વરસાવનાર છે. તે, શ્રિ ઉત્પાદન કરાવનાર
 છે. ધનવાન યજ્ઞમાન, ઇન્દ્રકૃત રક્ષણ વડે યુક્ત સતો, ન્યારે
 સ્તુતિ કરે છે ત્યારે યદવા, ધનવાન ઇન્દ્ર, કુસળ મનવડે કરેલી
 યજ્ઞમાનોની સ્તુતિને પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે તે, યાગેન્દ્ર પુરુષોને,
 યાગ વિષે શ્રિ ઉત્પાદન કરાવે છે તથા કામનાને વરસાવે છે. ૪

સહ્યન્મહાનિસમિથાનિમુજ્મનાકૃણોતિયુધ્મઞ્જાજનેભ્યઃ ।

અર્ધોચનશ્રદ્ધતિત્વિર્પીમતુન્દ્રાયવર્જન્નિઘનિઘ્નતેવુધમ્ ॥૬॥૧૯

૫૦— સઃ । ઇત્ । મહાનિ । સમહૃયાનિ । મૈઝ્મના । કૃણોતિ ।
 યુધ્મઃ । ઓર્જસા । જનેભ્યઃ । ઈર્ધ । ચુન । શ્રત્ । વુધતિ ।
 સ્તિપિઘ્નતે । ઇન્દ્રાય । વર્જમ્ । નિઘ્નનિઘ્નતે । વુધમ્ ।
 ॥ ૬ ॥ ૧૯ ॥

અ૦—તે જ ઇન્દ્રદેવ, સ્તોતાજનાર્થે પોતાના સર્વ શોધક-બલવડે,
 મહાનું સંભ્રામો કરે છે. (મેધ વિષે) તે ન્યારે પોતાના
 ખાતક વજ્ર વડે, વારંવાર પ્રહાર કરે છે ત્યારે જ, દીપ્તિમાન
 ઇન્દ્ર ઉપર લોભની શ્રદ્ધા કરે છે. ૫

સહિશ્રવસ્યુઃસર્દનાનિકુત્રિમાક્ષ્મ્યાવૃધાનઞ્જસાવિન્નાશયન્ ।

જ્યોર્તીપિકૃન્વન્નૃકાણિયજ્યવેન્સુક્રતુઃસર્તવાઅપઃસૃજત્ ॥૬॥

૫૦— સઃ । હિ । શ્રવસ્યુઃ । સર્દનાનિ । કૃત્રિમા । દૈમ્યા । ધૃષ્ણાનઃ ।
ઓજસા । વિહનાશયન્ । જ્યોતીંષિ । કુશ્વન્ । અંબુકાણિ ।
યૈર્જ્યવે । અવં । સુદક્તુઃ । સૈર્તૈવે । અપઃ । સુજત્ ॥ ૬ ॥

અ૦—નિશ્ચે, અજ વા, યજ્ઞની ધમ્મા કરનાર, પૃથિવી સમાન
વૃદ્ધિને પામનાર, યદવા, રાત્રુઓના અભિભવ કરનાર
ઓજસ વડે, (અસુરનાં) કૃત્રિમ (ક્રિયા-નિર્જત) નગરોનો
પિનાશ કરી, (સુર્યોદિક) જ્યોતિઃઓને નિરાવરણ કરી,
૩૬૧ કૃત્ય કરનારા તે ઇન્દ્રદેવે, યજ્ઞમાનાર્થે ઉદ્ધોનો પ્રવાહ
વેહેવડાવ્યો. ૬

દાનાયમનઃસોમપાવન્નસ્તુતેર્વાજ્ઞાહરીંવન્દનશ્રુદાકૃધિ ।
યમિષ્ઠાસંસારંયયોયંદ્રતેનત્વાકેતાઆદમ્નુવન્તિભૂર્ણયઃ ॥૭॥
૫૦— દાનાયં । મનઃ । સોમપાવન્ । અસ્તુ । તે । અંર્વાજ્ઞા ।
હરીં । વન્દૈન્નશ્રુત્ । આ । કૃધિ । યમિષ્ઠાસઃ । સારંયયઃ ।
યે । ઇન્દ્ર । તે । ન । ત્વા । કેતાૈઃ । આ । ધમ્નુર્વૈન્તિ ।
ભૂર્ણયૈઃ ॥ ૭ ॥

અ૦—હે સોમપા ઇન્દ્રદેવ !, ત્હારું મન દાન-પ્રવૃત્ત હો. હે રત્નતિના
સાંભળનારા ઇન્દ્રદેવ !, ત્હારા અશ્વોને, અમારા યજ્ઞની અભિ-
મુખ્ય કર્ધ હે ઇન્દ્રદેવ !, ત્હારા જે સારથિઓ છે તે, અત્યંત
અશ્વ-નિયમન, કુશલ, તથા પ્રતિકૂલ માગને જાણનારા છે.
રાત્રુઓને ધારણ કરનારા યદવા, જાયબીત, તીક્ષ્ણ (કદા) યત્રુઓ
તને ઉપદ્રવ કરતા નથી. ૭

અપ્રસિતંવર્ષુર્વિભર્પિહસ્તયોરપાહ્નંસહસ્તાન્વિશ્રુતોદધે ।
આવૃતાસોવતામોનેકર્તૃભિસ્તનુપુતેકર્તવંન્દ્રભૂર્ણયઃ ॥૮॥૨૦॥

૫૦— અપ્રદક્ષિતમ્ । વસુ^{૩૬} । વિમર્ષિ । હસ્તયોઃ । અપદ્ધમ્ ।
 સહઃ । તૈન્નિ । શ્રુતઃ । દુષે । આદર્વતાસઃ । અવૈતાસઃ ।
 ન । કતૃદભિઃ । તનૂપુ । તે । કર્નવઃ । દુન્દ્ર । મૂરયઃ ।
 ॥ ૮ ॥ ૨૦ ॥

અ૦—તું તારા હસ્ત વિષે, અક્ષય્ય ધન ધારણ કરે છે. કીર્તિમાન
 એવો તું, તારા શરીર વિષે, અનનિભૂત બળ ધારણ કરે છે.
 કુવા, જેમ પાણી ઊરનારાઓ વડે ઢંકાઈ જાય તેમ (તુ-
 વધાદિક) કૃત્યો વડે, તારો દેહ ઢંકાઈ ગયો છે. હે ધન્વન્તેવ !,
 તારા દેહ વડે, તું અનેક પરાક્રમેનો કરનાર છે. ૮

સૂક્ત - ૫૫.

- ૧ ઘરિમા = ઉરુત્વ = પ્રભાવ.
- ૨ ઘર્ષણિભ્યઃ = મનુષ્યેભ્યઃ = સ્તોતાઓ અર્થ.
- ૩ ઘર્જ = ઘર્જનશીલમાયુધમ = વજ્ર.
- ૪ ઘસગઃ = ઘેનનીયગતિમાન ઘુષમઃ = સાંઠઃ આખસો.
 (ઘનનીયં ગચ્છતીતિઘસગઃ).
- ૫ તુન્ધિષ્માન = પ્રજાવાન વા બલવાન.
- ૬ સમુન્નિયઃ = સમુદ્રમન્તરિક્ષં તત્રભયઃ = અંતરિક્ષ-વર્તિ.
 (સમુદ્રવન્ત્યસ્માદાપ્ત ઇતિ).
- ૭ વિમ્રિતાઃ = બ્યાપ્ત.
- ૮ ઘરીમભિઃ = સંવરણેઃ યદ્યા ઠરુત્વેઃ = સંવરણના પ્રભાવવડે.
- ૯ યુષમઃ = યોદ્ધા.
- ૧૦ પનસ્યતે = પનઃ સ્તોત્રમિચ્છતિ = સ્તવનની ઇચ્છા કરે
 છે. (પનસ્તુતૌ પનનંપનઃ તદિચ્છતિ = પનસ્યતિ).

- ૧૧ ભોજસે = ભોજનાય = ભોજનાર્થ.
 ૧૨ મહઃ = મહતઃ = મહાન્.
 ૧૩ નૃમ્ણસ્ય = ધનનો.
 ૧૪ ધર્મણામ = ધારયિતૃણામ = ધારણ કરનારાનો.
 ૧૫ હરણ્યસિ = હંશિષે = સ્વામી છે.
 ૧૬ નમસ્થુભિઃ = નમસાસ્તોષ્ટ્રેણ યુજયિતૃભિઃ = સ્તોત્રો વડે પૂજન કરનાર વડે.
 ૧૭ ષચસ્પતે = ષચદૃષ્ટન્ ક્રિયતે = સ્તુતિ કરાય છે.
 ૧૮ હન્નિદ્રયં = સ્વપીથ.
 ૧૯ હર્યતઃ = મેષ્તાષતોચિયક્ષતઃ = યાગેશ્વર.
 ૨૦ છન્દુઃ = ઉપચ્છન્દયિતા = રૂચિ-ઉત્પાદન-કરાવનાર.
 ૨૧ ધેનામ = સ્તુતિ.
 ૨૨ સમિધાનિ = સંત્રામો. (હળ્ગતૌ સંયગ્નિ સંગચ્છન્તે સ્મિન્ધીરાં હતિ સમિધાનિ).
 ૨૩ મહમના = સર્વશોધઃ (દુમસ્જો શુદ્ધો).
 ૨૪ અધાચન = અનન્તરમેધ = તદનન્તર.
 ૨૫ કૃત્રિમા = ક્રિયયાનિર્ઘૃતાનિ = બનાવટી.
 ૨૬ હમયા = ભૂમિસમાન.
 ૨૭ અઘૃકાણિ = ઘૃકેણાચરકેન તેમ રહિતાનિ = આવરણ રહિત; નિરાવરણ.
 ૨૮ યચ્ચયે = યદ્દે યજમાનાય = યજમાનાર્થ.
 ૨૯ સર્તવે = સરણાય = વેહેવડાવવા.
 ૩૦ અર્વાઞ્ચા = અમારા ચણાભિમુખ.
 ૩૧ ષન્દનશ્રુત્ = ષન્દન-સ્તુતિઓ-ના ઓતા.
 ૩૨ યમિષ્ઠાસઃ = અતિશયેન ચન્તરઃ = અત્યન્ત-નિયમન-કુશલ.

૩૩ કેતાઃ = પ્રાતિકુલ્યજ્ઞાતારઃ = પ્રતિકુલ-માગને-અણુનાર
(કિતજ્ઞાને).

૩૪ મૂર્ણયઃ = સ્વકીયાયુધાદીનાંમર્તારઃ યદ્વા મીતાઃ
તીક્ષ્ણાઃ શશ્રવઃ = શસ્ત્રધારી યદ્વા, કદ્દા શત્રુઓ. (મૂર્ખમરણે)

૩૫ દમ્બુઘન્તિ = દિસન્તિ = હિંસા-ઉપદ્રવ કરે છે. (દમ્બુદંભે)

૩૬ અપ્રક્ષિતં = પ્રક્ષયરહિત.

૩૭ અષાઙ્ગમ્ = શત્રુ વડે અનભિભૂત. (પદ્ધત્તભિભવે).

૩૮ તન્વિ = આત્મીયે શરીરે = શરીર વિષે.

૩૯ અવતાસઃ = કૃપાઃ = કુવાઓ.

સૂક્ત ૫૬.

મુધિઃ-આગિરસ સત્યઃ દેવતાઃ-ધન્દ્રઃ ઇન્દ્રઃ-જગતી.

પ્રપમપૂર્વીરવ્રતસ્વચ્ચન્નિપોત્યોનયોપામુદયંસ્તમુર્વણિઃ ।

દક્ષમ્મહેપાયયતેહિરણ્યયંરથમાવૃત્યાહરિયોગમૃશ્વસમ્ ॥૧॥

૫૦- પ્રપઃ । પ્ર । પૂર્વીઃ । ઐવં । તસ્ય । ચન્નિર્વઃ । ઐત્યઃ । ન ।
યેપામ્ । ઉત્ । અયંત્ । મુર્વણિઃ । દક્ષમ્ । મહે । પાય-
યતે । હિરણ્યયમ્ । રથમ્ । આવૃત્યં । હરિયોગૈમ્ । ઋ-
શ્વસમ્ ॥ ૧ ॥

અ-ગોડા જેમ ઘોડી ઉપર ચઢે તેમ, આ સોમ-મક્ષક (સોમપી)
ધન્દ્રદેવ, યજમાનનાં અનેક ચમસ પાત્રો વિષે રહેલા સોમ
લક્ષણ અન્નનું પ્રકર્ષપણે પ્રાશન કરવા, તેના ઉપર ચઢી બેસે

છે. તે ઇન્દ્ર, પોતાના સુવર્ણમય, અશ્વયુક્ત, અત્યંત તેજસ્વી
રથ ઉપર બેસી, (વજ્ર વધાદિક) મહાન્ કાર્યાર્થ ઉચ્ચુકત
થાય છે ત્યારે બલકર સોમરસનું પ્રાચન કરે છે. ૧

તંગૂર્તયોનેમન્નિપઃપરીણસઃસમુદ્રનસંચરણેસન્નિષ્યવઃ ।

પતિદક્ષસ્યવિદથસ્યનૂસહોગિરિનવેનાઅધિરોહિતેજસા ॥૨॥

૫૦— તમ્ । ગૂર્તયઃ । નેમનૃદેશ્વઃ । પરીણસઃ । સમુદ્રમ્ । ન । સમ્હ-
ચરણે । સન્નિષ્યવઃ । પતિમ્ । દક્ષસ્ય । વિદેધસ્ય । તુ । સહઃ ।
ગિરિમ્ । ન । વેનોઃ । અધિ । રોહ । તેજસા ॥ ૨ ॥

અ૦—ધનાર્થી શોક, જેમ (સમુદ્ર) યાત્રા નિમિત્તે, (નાવ વડે)
સમુદ્રારોહણ કરે તેમ એમર ઘેરી વળેલા સ્તોતાઓ, નમ-
સ્કાર-પૂર્વક ગમન કરી, મહવા, હવિ અર્પણ કરી, તે ઇન્દ્ર-
દેવને સ્તુત્યારૂઢ કરે છે. હે સ્તોતાજન !, સિયો, જેમ પુષ્પો
એકઠા વીંછવા પર્વત ઉપર ચઢે તેમ તું, પ્રજ્ઞા યજ્ઞના
અધિપતિ બલવાન ઇન્દ્રને, દેવતા-પ્રકાશક સ્તોત્રવડે, જલ્દી
અધ્યારૂઢ કર્યું ૨

સતુર્વણિર્મહાંઅરેણુપૌંસ્વેગિરેર્ભૂષ્ટિર્નમ્રાજતેતુજાશવઃ ।

યેનશુષ્ણંમાયિર્નમાયસોમદેદુઘ્રામૂર્ણરામયન્નિદામનિ ॥૩॥

૫૦— સઃ । તુર્વણિઃ । મહાન્ । અરેણુ । પૌંસ્વૈ । ગિરેઃ । મુષ્ટિઃ ।
ન । ન્રાજતે । તુર્જા । શવઃ । યેન । શુષ્ણમ્ । માયિર્નમ્ ।
આયસઃ । મદૈ । દુર્ધૈઃ । ઔમૂર્ણ । રમયંત્ । નિ । દામનિ ॥૩॥

અ૦—તે ઇન્દ્રદેવ, સત્રુહિંસક, મહવા, શીઘ્રકારી તથા મહાન્ છે.
સંપ્રાપ્ત વિષે, જે બલ વડે, પોતાની (દુષ્ટ શત્રુઓના)

ધર્તા તે ઇન્દ્રદેવે (સોમપાન વડે) આનન્દિત થઇ, માયાવી (કપટી) શુબ્ધાસુર (સર્વશોષક) ને બેડી બાંધી, કારાગૃહ વિષે પૂર્થો તે શત્રુહિંસક બળ, પર્વતના શિખરની પેઠે, ટોચે બળકી રહ્યું છે. ૩

દેવીયદિતવિંપીત્વાત્વોતયન્દ્રંસિર્પવત્યુપસંનસૂર્યઃ ।

યોધુષ્ણનાશવંસાચાર્ધતેતમ્ઇયંતિરેણુંબૃહદર્હરિષ્વનિઃ ॥ ૪ ॥

૫૦— દેવી । યદિ । તવિંપી । ત્વાંઠ્ઠૃષા । ઉતયે । ઇન્દ્રમ્ । સિ-
સંતિ । ઉપરુપ્ । ન । સૂર્યઃ । યઃ । ધુષ્ણના । શવંસા ।
વાર્ધતે । તમઃ । ઇયંતિ । રેણુમ્ । બૃહત્ । ઐર્હરિષ્વનિઃ ॥ ૪ ॥

અ૦—જે પોતાના ધર્ષક (અત્યવક) બળ વડે, તેમો રૂપ વૃત્તાદિક
અસુરની હિંસા કરનાર છે, તે ઇન્દ્રદેવ, રક્ષણાર્થે કરેલાં
ત્હારાં સ્તોત્ર વડે પ્રસન્ન થઇ, જ્યારે સૂર્યદેવ જેમ ઉપાનું
સેવન કરે છે તેમ બધ-સંપન્ન થાય છે ત્યારે શત્રુને રડાવનાર
તે (ઇન્દ્રદેવ), શત્રુઓનો છેક બાથુ વાળે છે. ૪

વિયત્તિરોધુરુણમચ્યુતંરજોતિષ્ઠિપોદિવજાતાસુર્વર્હણા ।

સ્વર્મીઘ્નેયન્મદંદ્રહૃષ્યર્હિન્વૃત્તનિરુપામૌજોઞર્ણવમ ॥ ૫ ॥

૫૦— વિ । યત્ । તિરઃ । ઘૃહૈર્ણમ્ । અચ્યુતમ્ । રજઃ । અતિ-
સ્થિર્ધૈર્ધઃ । દિવઃ । ઐતોસુ । વર્હણા । સ્વર્હૈર્મીહલે । યત્ ।
મદે । ઇન્દ્ર । હૃષ્યર્હિ । અહંન્ । વૃત્તમ્ । નિઃ । અપામ્ ।
ઐર્ઞૈર્ઞઃ । ઞર્ણવમ ॥ ૫ ॥

અ૦—જ્યારે (વૃત્તાસુર વડે) તિરોહત, પ્રાણિમાત્રનું ધારણ કર-
નાર અપિનાશી ઉદકને, હે (શત્રુનો) વધ કરનારા દેવ !,

તેં ઘુમોકમાંથી વિશાળ દિશાઓમાં ચોમેર વેહેવડાવ્યું, ત્યારે સંગ્રામ વિષે, (સોમપાન વડે) ઉત્સાહિત થઇ ત્હારી શક્તિ વડે, ધૃત્રાશુરને હણ્યો ત્યારે તેં, જળપૂર્ણ મેધને અધોમુખ કર્યો. ૫

ત્વંદિવોઘ્નુર્ણધિપઞ્જસાપૃથિવ્યાઈન્દ્રસદનેપુમાહિનઃ ।

ત્વંસુતસ્યમદેઅરિણાઅપોવિવૃત્રસ્યસમયાપાવ્યારુઙઃ ॥૬॥૨૧॥

પ૦— ત્વમ્ । દિવઃ । ઘ્નુર્ણમ્ । ધિપે । ઞ્જસા । પૃથિવ્યાઃ । ઈન્દ્ર । સદનેપુ । મૌહિનઃ । ત્વમ્ । સુતસ્ય । મદે । અરિણાઃ । અપઃ । વિ । વૃત્રસ્ય । સમયૈધી । પૌર્ણ્યા । અરુઙઃ ॥ ૬ ॥ ૨૧ ॥

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ !, પ્રજ્ઞ એવો તું, ઘુમોકમાંથી સર્વ જગતને ધારણ કરનાર જળ, પૃથિવી પ્રદેશ વિષે સ્થાપન કરે છે. કેમકે (સોમપાન વડે) ઉત્સાહિત થઇ, તેં જળને મેધની બહાર નિર્ગમિત કર્યો. (જળને વાટ-માર્ગ-કરી આપ્યો.) પ્રત્યક્ષ સિલાના જળ વડે, તેં ધૃત્રાશુરને ભેલો. ૬

સૂક્ત ૫૬.

૧ ચન્નિપઃ = ચમૂપુ ચમસેપુ અવસ્થિતાઃ = ચમસ પાત્રો મધ્યે અવસ્થિત. (ચમુઅવને).

૨ અત્યઃ = અત્ય.

૩ પ્રાચ = પ્રકર્ષેણ પાનાર્થ = પ્રકર્ષણે પાનાર્થ.

■ ઉદયંસ્ત = ઉદયચ્છત્તિ = ઉંચે ચઢી બેસે છે.

૫ હરિયોગં = અશ્વયુક્ત.

૬ ઋશ્વસં = ઠરમાસમાનં = અત્યંત તેજસ્વી.

- ७ भुवर्षणिः = अत्ता = भक्षक. (भवतिरत्तिकर्म).
 ८ गूर्तयः = स्तोताओ. (गृत्स्तुतौ).
 ९ नेमन्निषः = नमस्कारपूर्वक; यद्वा, नीतहविष्काः = हवि
 नयनपूर्वक. (नमन्त इष्यन्ति इन्द्रं प्राप्नुवन्ति इति
 यद्वा, नीताःप्रसाःइषोयेषांते)
 १० परीणसः = परीतो व्याप्नुवन्तः = ओमेर व्याप्त.
 नसन्ति गच्छन्तिनश तिर्येत्तिकर्मा).
 ११ सनिष्यधः = सनिधनमात्मन इच्छन्तः = धनेभ्यु.
 १२ विदधस्य = यशना.
 १३ वेनाः = शान्ता; त्रिषो.
 १४ तुवर्षणिः = शत्रूणां हिसिता क्षिप्रकारी वा = शत्रुहिंसक,
 यद्वा शीघ्रकारी.
 १५ अरेणु = अनवद्य = अनिन्दित.
 १६ भृष्टि = शृंग; शिभर
 १७ बुधः = दुष्टानां शत्रुणां धर्ता अवस्थापयिता = शत्रुधर्ता;
 १८ पौंस्ये = वीर पुरुषो वडे कर्तव्य.
 १९ आभूषु = कारागृहो मध्ये.
 २० तुजा = हिसक = हिंसक (तुज हिसायां).
 २१ त्वाद्युधा = त्वया स्तोत्रार्थार्थितं = त्वां स्तोत्र वडे प्रसन्न.
 २२ अहैरिष्यणिः = गच्छन्तो हरन्तीत्यहैरयः शत्रवः तेषां
 व्यथोत्पादनेन स्वनयिता शब्दयिता = शत्रुने रडावनार.
 (अरोगच्छवाश्चेमहस्य औन्यहरयः तेषां स्वनयिता)
 २३ धरुणम् = धारक.
 २४ अतिस्थिषः = स्थापित कथु.
 २५ मातासु = विस्तृत दिशाओ विषे.

૨૬ સ્વર્મીટ્ઠુ = સુષ્ટગન્તઘ્યં મીઠંધનંયસ્મિન્ તસ્મિન્ સંગ્રામે
= સંગ્રામ મધ્યે (મિત્રસેવને).

૨૭ નિરૌઢજઃ । વર્ષેનામિમુલં અધોમુલમકાર્પીઃ = અધોમુખ
કર્પી (ડહજ આર્જવે)

૨૮ ધિષે = દધિષે સ્થાપયસિ = સ્થાપન કરે છે.

૨૯ માહિનઃ = પ્રવૃદ્ધ.

૩૦ અરિણાઃ = નિરગમયઃ = નિર્ગમિત કર્પી. (રીગતૌ).

૩૧ સમયા = ધૃષ્ટ; પ્રથમ.

૩૨ પાઠ્યા = શિક્ષા વડે (વિષુ સંચૂર્ણને).

સૂક્ત ૫૭.

ઋધિઃ—આગિરસ સભ્ય; દેવતાઃ—ધૃદ; ઇન્દ્રઃ—જગતી.

મંહિષ્ટાયવૃહતેવૃહદ્રયેસત્પશુભ્યાયત્વસેર્મતિર્મરે ।

અપામિવપ્રવણેયસ્યંદુર્ધર્ંરાધૌવિશ્વાયુશર્વસેઅપંદૃતમ્ ॥૧॥

૫૦— મ । મંહિષ્ટાયૈ । વૃહતે । વૃહદ્રયે । સત્પશુભ્યાય । ત્વસૈ ।
ર્મતિર્મરે । મરે । અપામ્હૈવ । પ્રવણં । યસ્ય । દુઃષ્ણમ્ ।
રાધઃ । વિશ્વદૈર્ભાયુ । શર્વસે । અપંદૃતમ્ ॥ ૧ ॥

અન્—અત્યંત દાનચર, મહા ગુણવાન, વિપુલ-ધન-સંપન્ન, સત્પ
પરાક્રમી, મોટી આકૃતિવાળા ઇન્દ્રાર્થ, હું પ્રકર્ષપણે મનનીય
સ્તુતિ કરું છું. નિમ્ન (નીચાણ) પ્રદેશ વિષે, જળના
વેગની પેઠે, જેનું જળ દુર્ધર-અનિવાર્ય-છે, જે સ્તોતાઓના

બલ-વૃદ્ધ્યર્થ, પોતાનું સર્વજ્યાપી ધન પ્રગટ કરે છે તે ઇન્દ્રની;
હું સ્તુતિ કરું છું. ૧

અર્ધતે વિશ્વમનુહાસદિપ્ત્ય આપો નિમ્ને વસર્વના હ્રુવિર્મતઃ ।

યત્પર્વતે ન સમશીત હર્યતેન્દ્રસ્ય વજ્રઃ શ્રીયંતા હિરણ્યયઃ ॥૨॥

૧૦— અર્ધ । તે । વિશ્વમ્ । મનુ । હ્રુ । અસત્ । હૈપ્યે । આર્ષઃ ।
નિમ્ના હૈવ । સર્વના । હ્રુવિર્મતઃ । યત્ । પર્વતે । ન । સમ-
શીતશીત । હર્યતૈઃ । ઇન્દ્રસ્ય । વજ્રઃ । શ્રીયંતા । હિરણ્યયઃ ॥૨॥

અ૦—તે પછી હે ઇન્દ્રદેવ !, આ સર્વ જન્મત, તારા યાગાર્થ
પ્રવૃત્ત થાય છે. યદવા, હવિર્દાનાદિ વડે, તને પ્રાપ્ત કરવા પ્રવૃત્ત
થાય છે. હવિ-સંપન્ન-યજમાનોએ અર્પણ કરેલ સોમ, નિમ્ન
પ્રદેશના જળની પેઠે, તારા પ્રત્યે રૂડી રીતે વહેવા લાગ્યો.
ત્યારે શત્રુ-વધેન્ધ્રુ ઇન્દ્રદેવનું, યદવા ઇન્દ્રદેવનું સુંદર, સુવર્ણ-
મય, શત્રુહિંસક, વજ્ર પર્વત વા, ધૃત્ર ઉપર કાંઈ પણ પ્રતિ-
ભાત વિના પડ્યું (ત્યારથી સર્વ યજમાનો, યગ કરવા પ્રવૃત્ત
થાય છે). ૨

અસ્મૈ મીમાય નર્મસા સમધ્વર ઉપો ન શુભ્ર આર્ધરાપનીયસે ।

યસ્ય ધોમશ્રવસેનાર્મેન્દ્રિયં જ્યોતિરકારિ હૃરિતો નાયસે ॥૩॥

૧૦— અસ્મૈ । મીમાય । નર્મસા । સમ્ । અધ્વરે । ઉર્પઃ । ન ।
શુભ્રે । આ । મરુ । પૈનીયસે । યસ્ય । ધોર્મ । શ્રવસે । નૌર્મ ।
ઇન્દ્રિયમ્ । જ્યોતિઃ । અકારિ । હૃરિતઃ । ન । ઐયસે ॥૩॥

અ૦—હે સુંદર ઉર્ષે ! (ઉપાદેવતે), હું આ (શત્રુઓને) ભય-
કર, આત્મ-તંત્રોત્તમ ઇન્દ્રાર્થ, આ નિરૂપદ વાગ વિષે,

હમણાં હવિર્લક્ષણ અન્ન, રૂઢી રીતે સંપાદન કર્યું. (ઘોડે-
સ્વાર) જેમ ઘોડાને (અભિલષિત દેશ પ્રત્યે) હંકારે છે.
તેમ જે ઇન્દ્રદેવ, પોતાના સર્વધારક (સ્તોતાઓ મધ્યે),
નમનશીલ, વા સુપ્રસિદ્ધ પરમ ઐશ્વર્યવાન તેજને, હવિરમ
લાભાર્ય, ઇત ઇત પ્રસરાવે છે. ૩

इमेतइन्द्रतेव्यंपुरुषस्तुतयेत्वारभ्यचरामसिप्रभूवसो ।

नहित्वदन्योगिर्विणोमिरःसर्वत्क्षोणीरिवप्रतिनोदर्यतद्वचः ॥४॥

૫૦- इमे । ते । इन्द्र । ते । वयम् । पुरुस्तुत । ये । त्वा ।
आरभ्य । चरामसि । प्रभुवसो इति । प्रभुवसो । नहि ।
त्वत् । अन्यः । गिर्विणोः । गिरः । सर्वत् । 'क्षोणीः' इव ।
प्रति । नुः । हर्य । तत् । वचः ॥ ४ ॥

અ-હે બહુસ્તુત, વિપુલ-ધન-સંપન્ન ઇન્દ્રદેવ !, જે અમે તહાઈ
આત્રપાલઅન્ન કરી, યાગ પરત્વે પ્રવૃત્ત થઈએ છીએ તે,
આ અમે તહારા (આશ્રિત) છઈએ. હે સ્તુતિપ્રિય ઇન્દ્ર !,
નિશ્ચે, તહારા સિવાય બીજા કોઈને સ્તુતિ પ્રાપ્ત થતી નથી.
પૃથિવી પ્રમાણે, (પૃથિવી જેમ પોતાનાં ભૂતપ્રાણીઓની
કામના કરે તેમ) તું, અમારી સ્તુતિની કામના કર્યું. ૪

भूरितइन्द्रवीर्यं तवस्मस्यस्तोतुर्मघवन्काममापृण ।

अनुतेद्यौर्वૃહतीવીર્યમपड्यंचतेपृथिवीनेमओजसे ॥५॥

૫૦- भूरि । ते । इन्द्र । वीर्यम् । तव । स्मसि । अस्य । स्तोतुः ।
मघवन् । कामम् । आ । पूण । अनु । ते । द्यौः । बृहती ।
वीर्यम् । ममे । इयम् । च । ते । पृथिवी । नेमे । ओजसे ५

અ૦—હે ઇન્દ્રદેવ !, તારું સામર્થ્ય અનવચ્છિન્ન છે. અમે તારા
 (આશ્રયી) થઈએ. હે ધન-સંપન્ન-દેવ !, તું આ સ્તોતાની
 કામના છેક પૂરી કર્ય. સામર્થ્ય બાબતમાં, મહાન્ દુલોક પશુ,
 તારા સામર્થ્યનું માપ લે છે. આ પૃથિવી પણ તારા બળથી
 (બપભીત થઈ) નીચે નમી પડી છે. ૫

સ્વંતર્મિન્દુર્પર્વતંમુહામુરુવજ્રેણવજ્રિન્પર્વશશ્વકર્તિય ।

અવાસૂજોનિદૃતાઃસર્તૈવાઅપઃસપ્રાવિશ્વૈદધિપેકેર્વલંસહઃ ॥૬॥

પ૦—ત્વમ્ । તમ્ । ઇન્દ્ર । પર્વનમ્ । મુહામ્ । હુરુમ્ । વજ્રેણ ।
 વજ્રિન્ । પર્વશઃ । ચર્કર્તિય । અર્વ । અસૂજઃ । નિદૃત્તાઃ
 સર્તૈર્વૈ । અપઃ । સપ્રા । વિશ્વૈર્મ્ । દધિપે । કેર્વલમ્ । સહઃ ।

॥ ૬ ॥ ૨૨ ॥

અ૦—હે વજ્રધારી ઇન્દ્રદેવ !, વજ્ર વડે તેં તે મહાન્, વિશાળ
 મેધ, વા છુટના દુકડે દુકડા કર્યા. આવરણ કરેલ જળને,
 (બંધ નિર્મુક્ત) કરી, નીચે વેહેવડાવ્યાં. તે વાત સત્ય જ
 છે કે, સર્વ સામર્થ્યનો ધારણ કરનાર તું જ છે. ૬

સૂક્ત ૫૭.

૧ વૃહદ્રયે = મહાધનાય = વિપુલ-ધન-સંપન્ન.

૨ વિશ્વાયુઃ = સર્વેષુ વ્યાસં = સર્વવ્યાપી. (વિશ્વસ્મિન્-
 સર્વસ્મિન્નાયુગમનં यस્ય તત્) .

૩ મંહિષ્ઠાય = અત્યંત દાનશર.

૪ મર્તિ = મનનીયા સ્તુતિ.

૫ દૃષ્ટયે = યાગાર્થ; વા પ્રાપ્ત્યર્થ.

- ६ दयितः = शत्रुवधप्रेप्सुतः = वधेच्छु.
 ७ श्रयिता = शत्रूणांहिसनशीलः = शत्रुहिसक (श्रय
 हिसायां-).
 ८ समशीत = संशुप्त (शङ्खस्वप्ने).
 ९ पनीयसे = अत्यन्त स्तोतव्य.
 १० नाम = स्तोतृषु नमनशीलं प्रसिद्धं वा = नमनशीलः वा
 प्रसिद्ध.
 ११ धाम = सर्वधारक.
 १२ अयसे = इतस्ततो गमनाय = धृत छित गमनार्थ. (अय-
 गतो).
 १३ गिर्वेणः = गीर्मिर्वेणनीयः = स्तुतिप्रिय.
 १४ क्षोणीः = पृथिवी.
 १५ प्रतिदये = कामयस्व = कामना कर्तुं.
 १६ सयत् = प्राप्त करे छे (वय प्राप्तौ).
 १७ स्मस्ति = स्वभूता भवेमः = आभित यधञे.
 १८ चकतिष = शकलीचकृषे = दुकडा कर्मा. (कृतीछेदने).

સૂક્ત ૫૮.

ઋષિ:-નોધા ઔતમ; દેવતા-અગ્નિ; છન્દ:-૧-૫ જગતી,
૧-૯ ત્રિષ્ટુભ.

નૂર્ચિરસહોજાઅમૃતોનિતુંદત્રેહોતૈયદૂતોઅમૃત્વદ્વિવસ્વતઃ ।
વિસાર્ધિષ્ઠેભિઃપૃથિભીરજોમમઆદેવતાતાહુવિપાવિવાસતિ ॥૧॥

૧૦- નુ । ચિત । સહજાઃ । અમૃતઃ । નિ । તુંદત્રે । હોતા ।
યત્ । દૂતઃ । અમૃત્ । વિવસ્વતઃ । વિ । સાર્ધિષ્ઠેભિઃ । પૃથિ-
ષ્ઠિભિઃ । રજઃ । મમે । આ । દેવદેવતાતા । હુવિપા । વિવા-
સતિ ॥ ૧ ॥

અ૦-અરણીઓના જોરજોર મન્યન વડે ઉત્પન્ન, અમર અગ્નિદેવ,
પ્રમટ થતાં વેંત, તામડતોળ અત્યંત વ્યથાકારક, વા
તીવ નેત્રવાળો થાય છે. આ હોતા (દેવોતું આશ્વાન
કરનાર, વા હોમ નિષ્પાદક) અગ્નિ, ત્યારે પરિચયા કર-
નારા યજમાનોનો દૂત થાય છે ત્યારે અન્તરિક્ષ સોકને
(પોતાના તેજ વડે) નિર્મોહ્ય-ઉત્પન્ન-કરતો હોય તેમ
હાં માર્ગે પ્રમાણુ કરે છે. દેવ-વિષયક-થરા મધ્યે, તે હવિ
વડે દેવોની પરિચયા કરે છે. ૧

*આસ્વમદ્યુવમાનોઅજરસ્તુષ્વચિપ્યજ્ઞતસેપુતિષ્ઠતિ ।
અત્યોનપૃષ્ઠંપુપિતસ્યરોવતેદિવોનસાનુંસ્તનયન્નચિક્રદત્ ॥૨॥

૫૦— આ । સ્વમ । ઈન્દ્ર । યુવમાનઃ । અનરઃ । તૃપુ । અવિર્ધિન ।
 અંતસેપુ । તિષ્ઠતિ । અત્યઃ । ન । પૃષ્ઠમ્ । પ્રુષિતૈસ્ય ।
 રોચ્ચતે । દિવઃ । ન । સાનુ । સ્નનયન્ । અચિક્રદત ॥ ૨ ॥

અ૦—આ જગત્સંહિત અગ્નિદેવ, (તૃણગ્રહમાદિક) પોતાના અઘ-
 નીય-અધ્ય-પદાર્થને પોતાની જ્વાળા સાથે છેક બેળવી, તેનું
 બક્ષણ કરવા, પુષ્કળ કાષ્ઠો વિષે આરૂઢ થાય છે. દહન કરવા
 ધત ઉત પ્રવૃત્ત અગ્નિની પીઠ (જ્વાળા-સમૂહ), અશ્વની પીઠ
 પ્રમાણે શોભે છે. (ત્યારે) ઘુલોકની ટોચ પર્યંત ખેંચી તે,
 મોટી ગર્જના કરે છે. ૨

ઋણાઋદ્રેભિર્વસુભિઃપુરોહિતોહોતાનિર્વત્તોરયિપાઞ્મર્ત્યઃ ।

રથોનવિશ્વજ્ઞસાનઆયુપુષ્યાનુપગર્વાર્યદેવઋણ્વતિ ॥ ૩ ॥

૫૦— ઋણૌ । ઋદ્રેભિઃ । વસુદેવિઃ । પુરઃહિતઃ । હોતઃ । નિર્વત્તઃ ।
 રયિપૌર્દે । અર્મર્ત્યઃ । રથઃ । ન । વિશ્વ । ઋજ્ઞસૌનૈઃ ।
 આયુર્ધુ । નિ । આનુપક્ । વૈર્વાર્ય । દેવઃ । ઋણ્વતિ ॥ ૩ ॥

અ૦—હવિને લઈ જનાર, રૂઢ અને વસુદેવો વડે પુરસ્કૃત (મોખરે
 કરાયલ), દેવોનું આર્દ્ધાન કરનાર, (શત્રુઓનું) ધન જીતનાર,
 અમર, અગ્નિદેવ, (હવિ-સ્વીકરણાર્થ) સ્થાનાપન્ન થયો
 છે. તે પ્રકાશમાન દેવની સ્થિતિ કરતાં રથની પેઠે તે,
 લૌકિક જન તથા યજ્ઞમાનોને, અભીષ્ટ સંપત્તિ વિશેષ રીતે
 પ્રાપ્ત કરાવે છે મધ્વા, તે પોતે શ્રેષ્ઠ હવિ પ્રાપ્ત કરે છે. ૩

વિવાતંજૂતોઅતસેપુંતિષ્ઠતેવૃથાંજુહ્મિઃસૃષ્યાંતુવિષ્વણિઃ ।

તુપુપદમેવનિર્નોદપાયસૈકૃષ્ણંતપ્પમુરુસંદર્મેઅજર ॥ ૪ ॥

૫૦- વિ । વાર્તહર્જૈતઃ । અર્તૈસેષુ । તિષ્ઠતે । વૃથા । જુહૃમિઃ ।
 સૃંચ્યા । તુવિદ્દૈસ્વનિઃ । તૃષુ । યત્ । અગ્ને । વનિનઃ । વૃષ-
 દયસે । કૃષ્ણમ્ । તે । એમ । રુર્શતૈર્દૃઋમે । અજર ॥ ૪ ॥

અ-વાયુપ્રેરિત અગ્નિ, મહાન્ ગર્જના કરતો, પોતાની જિહ્વા-
 ન્વાળા વડે પ્રસરતા તેજઃસમૂહ વડે યુક્ત સતો, ઉન્નત વૃક્ષો
 મધ્યે અનાયાસે સહેજે જઈ પહોંચે છે. હે હીપ્તન્વાસ-
 અમરદેવ !, તું જ્યારે મહાવૃક્ષો ઉપર ઉડી પહોંચે છે ત્યારે
 ત્યારે માર્ગ કૃષ્ણવર્ણનો થાય છે. ૪

તપુર્જમ્ભોવન્નઆવાત્ત્વોદિતોયુથેનસાહ્યાંઅવવાત્તિવંસંગઃ ।

અભિવ્રંજન્નક્ષિતંપાજંમારજઃસ્થાતુશ્ચરથંભયતેપત્તત્રિણઃ ॥૫॥૨૩

૫૦- તપુર્જમ્ભોવઃ । વર્ને । આ । વાર્ત્ત્વોદિતઃ । યુથે । ન । સ-
 હ્યાં । અવ । વાત્તિ । વંસંગઃ । અભિવ્રજન્ । અક્ષિતમ્ ।
 પૌર્જંસા । રજઃ । સ્થાતુઃ । ચૌરથમ્ । ભયતે । પૃત્તત્રિણઃ ।

॥ ૫ ॥ ૨૩ ॥

અ-ગાયોના યુથમાં, જેમ સુંદર અતિવાગો ખૂંટ ધૂમે, તેમ જ્વાળા
 રૂપી આયુધવાળો, વા જ્વાલામુખ વાયુ-પ્રેરિત અગ્નિ,
 પોતાની જ્વાળાનો ફેલાવ થતાં, (આર્દ્રવૃક્ષાન્તર્ભત) અશોષિત
 જળને તેજવડે અભિવ્યાપ્ત કરી, અરણ્ય વિષે, મર્વ પદાર્થોને
 અભિવ્યાપ્ત થાય છે વા ઘેરી લે છે. (તથા) ઉડતા અગ્નિથી,
 સ્થાવર તથા જંગમભ્રમક જગત્ ભયભીત થાય છે. ૫

દધુષ્ઠાભૃગ્વોમાન્પેષ્વાર્યિનચારુસુહવંજનેભ્યઃ ।

હોતારમગ્નેઅર્તિશિવરેણ્યમિત્રંનશેવંદિવ્યાયજર્મને ॥૬॥

૫૦— દુધુઃ । ત્વા । મૃગૈવઃ । માતૃવેષુ । આ । રયિમ્ । ન ।
 ચાર્હમ્ । સુદૃહવમ્ । જનેમ્યઃ । હોતારમ્ । અગ્ને । અતિ-
 થિમ્ । કર્ણયમ્ । મિત્રમ્ । ન । શૈવમ્ । દિવ્યાયં । જન્મને ॥ ૬ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ ! (યજ્ઞમાનાથ) આર્ધાન કરવાને સુશ્રમ, દેવોના
 આર્ધાન કરનાર, અતિથિવત્ પૂજ્ય થધ્વા, યાગમધ્યે સતત
 જનાર, શ્રેષ્ઠ મિત્રની પેઠે સુખકર એવા તને, ભૃગુમહર્ષિઓ,
 મનુષ્યો મધ્યે સુંદર ધનની પેઠે, દેવગ્રાપ્ત્યર્થ અર્થાત્ દેવસ્વરૂપે
 (મંત્રો વડે) સ્થાપન કરે છે. ૬

હોતારંસમ્જુહોદ્યજિષ્ટ્યંવાયતોવૃણતેઅધ્વરેષુ ।

અગ્નિવિશ્વેષામરુતિવસૂનાંસપર્યામિપ્રયસાયામિરત્નમ્ ॥ ૭ ॥

૫૦— હોતારમ્ । સમ્ । જુહુઃ । યજિષ્ટમ્ । યમ્ । વૌષતઃ । વૃણતે ।
 અધ્વરેષુ । અગ્નિમ્ । વિશ્વેષામ્ । અરૈતિમ્ । વસૂનામ્ ।
 સપર્યામિ । પ્રૈયસા । યૌમિ । રત્નમ્ ॥ ૭ ॥

અ૦—સાત હોતા અને ઋત્વિજો, યજ્ઞમધ્યે જે શ્રેષ્ઠ દેવદૂતણું પૂજન
 કરે છે, સર્વ સંપત્તિનો જે ગ્રાહ કરાવનાર (અધિપતિ) છે,
 તે અગ્નિદેવની, હું હવિરન્ન વડે પરિચર્યા કરું છું અને તેની
 પાસે રૂઢા કર્મફલની યાચના કરું છું. ૭

અચ્છિદ્રાસૂનોસહસોનોઅથસ્તોતૃમ્બ્યૌમિત્રમહઃશર્મયચ્છ ।

અગ્રૈગુણન્તમંહસઽરુણ્યોર્જોનપાત્પુર્ભિરાયસીભિઃ ॥ ૮ ॥

૫૦— અચ્છિદ્રા । સૂનો । સહસઃ । નઃ । અથ । સ્તોતૃમ્બ્યઃ ।
 મિત્રૈદમહઃ । શર્મ । ચચ્છ । અગ્રૈ । ગુણન્તમ્ । અંહસઃ ।
 ઽરુણ્ય । ઝર્જઃ । નૈપાત્ । પૂર્દેભિઃ । ઐરાયસીભિઃ ॥ ૮ ॥

અ૦—હે યજ્ઞપુત્ર !, હે અનુકૂલ દીપ્તિમાન અગ્નિદેવ ! તું અમે-
રનોનાઓને, આ યજ્ઞમધ્યે અન્નદેવ મુખ્ય અર્પણ કર્યું હે
અન્નપુત્ર !, તું ત્હારી રત્નિ કરનારને વ્યાપક, વા પોષાદની
પેઠે દદ પાતનરૂપ કિલ્લાઓ વડે, પાપ થકી રક્ષણ કર્યું. ૮

મવાવરૂપં ગુણતે વિંભાવો મવાં મગ્રવન્મુચર્વદ્ભ્યઃ શર્મ ।

ઋરુપ્યાગ્ને અંહસો ગુણન્તે પ્રાતર્મુદ્ગધિવાર્ચમુર્જગમ્યાત્ ॥ ૧ ॥ ૨૪ ॥

૧૦— મર્મ । વર્મપોર્ણ । ગુણતે । વિંમોદ્ભ્યઃ । મર્મ । મુગ્રદ્ભ્યઃ । મુચ-
ર્વત્કમ્યઃ । શર્મ । ઋરુપ્યઃ । અગ્ને । અંહસઃ । ગુણન્તેમ્ ।
પ્રાતઃ । મુર્ધુ । ધિવાર્ચસુઃ । જગમ્યાત્ ॥ ૧ ॥ ૨૪ ॥

અ૦—હે પ્રકાશમાન અગ્નિદેવ !, ત્હારી રત્નિ કરનાર યજ્ઞમાનને,
તું અનિદનિવારક ગૃહ (ધર) રૂપે (આશ્રયદાતા) હો. હે ધનસંપન્ન
દેવ !, (દવિર્લક્ષણ) ધનસંપન્ન યજ્ઞમાનોને, તું સુખકર હો.
ત્હારી રત્નિ કરનારને, પાપ થકી રક્ષણ કર્યું શુદ્ધિસંપન્ન
અગ્નિદેવ, પ્રાતઃકાળે તાજકનોજ પધારો. ૯

સૂક્ત ૫૮.

૧ વિથસ્વતઃ = પરિચરતો યજ્ઞમાનસ્ય = પરિચર્યા કરનાર
યજ્ઞમાનો.

૨ નિતુરદતે = અત્યંત વ્યથા કરે છે.

૩ સાધિષ્ઠેભિઃ = સમીચીન.

૪ દેયતાતા = દેયતાતો = યજ્ઞ વિશે.

૫ વિયાસતિ = પરિચર્યા કરે છે.

૬ અદા = અદનીયં = (તૃણાદિક) બહુભીષ પદાર્થ.

૭ યુષમાનઃ = સંમિથયન્ = સંમિશ્રિત કરી.

- ૮ અધિષ્યન્ = ભક્ષણ કરતો.
- ૯ તૃષુ = તાળકોટાળ.
- ૧૦ અતસેષુ = પ્રમૂતેષુ કાષ્ટેષુ = કાષ્ટો મધ્યે.
- ૧૧ પ્રપિતસ્ય = દધુમિતસ્તતઃ પ્રવૃત્તસ્ય = ધતઉત દહન કરવાને પ્રવૃત્ત.
- ૧૨ અત્યઃ = સંતત ગમનશીલ અત્ય.
- ૧૩ ક્રાણા = દવિર્ધનકુર્ષાણઃ = દવિર્ધન કરતો.
- ૧૪ રયિષાઢ્ = શત્રુધનો અભિભવિતા. (પદજાભિભવે).
- ૧૫ ઋઙ્ગજાનઃ = રતુજાન. (ઋઙ્ગજતિઃ સ્તુતિકર્મા).
- ૧૬ આયુષુ = યજમાનો પરત્વે.
- ૧૭ ઋષર્ષતિ = પ્રાપ્ત કરે છે. (રિષિગતી).
- ૧૮ વાર્યા = વાર્યાણિ = શ્રેષ્ઠ (વૃષ્ સંભક્તો).
- ૧૯ વાતજૂતઃ = વાયુપ્રેરિત.
- ૨૦ સૃળ્યા = સરણુશીલ.
- ૨૧ જુહ્મિઃ = બિદ્ધા વડે.
- ૨૨ તુધિસ્થનિઃ = મહારવન.
- ૨૩ અતસેષુ = ઉન્નત.
- ૨૪ રશર્મ્મે = દીપ્તશ્વાલ.
- ૨૫ તપુર્જન્મઃ = જ્વાલામુખ, યજ્ઞા જ્વાલાશી આયુધવાજો.
- ૨૬ પાત્રમા = તેજોમસવડે.
- ૨૭ પતન્નિણઃ = પતનવતઃ = ઉડાળ.
- ૨૮ સ્પાતુઃ = સ્થાવર.
- ૨૯ ચરધમ્ = જંગમ.
- ૩૦ સાદ્ધાન્ = સર્વનો અગિજીવ કરતો.
- ૩૧ જુહ્મઃ = હોતાઓ.
- ૩૨ વાગતઃ = ઋતિવ.

- ३३ अरति = प्रापयिता.
 ३४ प्रयमा = हविर्न्न वडे.
 ३५ सपर्यामि = परिचर्या कर्त्तुं धुं.
 ३६ रत्नं = रमणीय कर्मफल.
 ३७ यामि = पायना कर्त्तुं धुं.
 ३८ मित्रमहः = अनुकूल दीप्तिमान्.
 ३९ अस्त्रिद्रा = अस्त्रेय.
 ४० ऊर्जोनपात् = अन्नपुत्र. (नपातयति = नपात्).
 ४१ पूर्भिः = पावन.
 ४२ आयसीभिः = व्याप्त; वा पोसादी.
 ४३ विभावः = विशिष्ट प्रकाशवाणा.
 ४४ वरुध = अनिष्टनिवारक मृद. (वृष्टू घरणे).
 ४५ उरुष्य = रक्षय कर्त्तुं.
 ४६ मक्षु = तापउतोम.

सूक्त ५९.

अपिः-नोधा गौतम; देवताः-वैश्वानर अग्नि; छन्दः-त्रिष्टुप्.

वृयाइदग्नेअग्रयंस्तेअन्येत्येविश्वेअमृतामादयन्ते ।

वैश्वानरुनाभिंसिस्तितीनांस्थूणैवजनांउपमिधयन्थ ॥१॥

५ - वृषाः । इत् । अग्ने । अग्रयः । ते । अन्ये । त्वे । विश्वे ।
 अमृताः । मादयन्ते । वैश्वानर । नाभिः । अस्ति । स्तिती-
 नाम् । स्थूणांश्च । जनां । उपमिधयन्ति । ययन्थ ॥ १ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ !, તે ળીજ અગ્નિઓ કેવળ તહારી શાખારૂપે હોય છે. સર્વ અમરદેવો, તું વિશેષ આનન્દિત થાય છે. હે વૈશ્વાનર (સર્વ પ્રાણીઓના જઠર વિશે રહેલા) દેવ !, તું મનુષ્યોને નાભિ-અવસ્થાપક છે. તું સ્થાણુ-ખાંખાની પેઠે, ઉપસ્થાપયિતા (આધારભૂત) સતો, મનુષ્યોને ધારણ કરનારો છે; યજ્ઞવા, સમીપમાં ખોડેલા ખાંખાની પેઠે, તું મનુષ્યોને ધારણ કરનાર છે. ૧

મૂર્ધાદિવોનાભિરુગ્નિઃપૃથિવ્યાઅર્થામ્બદ્ધરતીરોદસ્યોઃ ।

તંત્વાદિવાસોજનયન્તદેવંવૈશ્વાનરજ્યોતિરિદાર્યાય ॥૨॥

૫૦— મૂર્ધા । દિવઃ । નાભિઃ । અગ્નિઃ । પૃથિયાઃ । અર્થ । અમ્બવત્ ।
અરૈતિઃ । રોદસ્યોઃ । તમ્ । ત્વા । દેવાસઃ । અજનયન્ત ।
દેવમ્ । વૈશ્વાનર । જ્યોતિઃ । ઇત્ । આર્યાય ॥ ૨ ॥

અ૦—અગ્નિદેવ, ઘુમેાકના સિરોરૂપ, તથા પૃથિવીના નાભિરૂપ છે. તદનન્તર, તે ઘાવાપૃથિવીને અધિપતિ થયો. હે વૈશ્વાનરદેવ !, દાનાદિયુક્ત-તે-તને, સર્વદેવોએ, યજ્ઞમાનાર્થ વા વિદ્વાન્ મનુના અર્થે, જ્યોતિસ્વરૂપે નિર્માણ કર્યો. ૨

આસૂર્યેનરશ્મયોઽધુવાસોવૈશ્વાનરેદંધિરેન્નાવસૂનિ ।

યાપર્વતેષ્વોર્પધીપ્ત્વપ્સુયામાનુપેષ્વસિતસ્યરાજા ॥૩॥

૫૦— આ । સૂર્ય । ન । રશ્મયઃ । ધ્રુવાસઃ । વૈશ્વાનરે । દધિરે ।
અન્ના । વસૂનિ । યા । પર્વતયુ । ઓર્પધીયુ । અપ્સુ । યા ।
માનુષેષુ । અર્તિ । તસ્ય । રાજા ॥ ૩ ॥

અ૦—નિશ્ચય રશ્મિઓનો જેમ સૂર્યવિશે વાસ હોય છે તેમ વૈશ્વાનર

અગ્નિ વિષે, અક્ષત્યસંપત્તિ વાસો કરે છે. પવતો, ઔષધિ, જળ, કિંવા મનુષ્યો મધ્યે, જે જે ધનસંપત્તિ હોય છે તેના તું અધિપતિ છે. ૩

*બૃહતીર્દશસૂનચેરોદસીગિરોહોતામનુષ્યોરૂનદક્ષઃ ।

સ્વર્વતેસત્યશુષ્માયપૂર્વીવૈશ્વાનરાયનૃતંમાયયદ્ધીઃ ॥૪॥

૫૦— બૃહતીર્દશ । સૂનચે । રોદસી । ગિરોહોતા । મનુષ્યઃ । ન । દક્ષઃ । સ્વર્વતે । સત્યશુષ્માય । પૂર્વીઃ । વૈશ્વાનરાય । નૃતંમાય । યદ્ધીઃ ॥ ૪ ॥

અ૦—ઘાવાપંથિવી, પોતાના પુત્રરૂપ વૈશ્વાનર અગ્નિ અર્થે, જાણે વિસ્તીર્ણ થયો. (આ) સમર્થ હોતા, સુંદર ગતિવાળા, અવિ તથ જળવાળા, અત્યંત પરાક્રમી વૈશ્વાનર અગ્નિને, બંદિજનની પેઠે, બદ્ધવિધ શ્રેષ્ઠ સ્તોત્રો અર્પણ કરે છે. ૪

દિવશ્ચિત્તેબૃહતોજાતવેદોવૈશ્વાનરપરિરિચેપહિત્વમ્ ।

રાજાકૃત્રીનામસિમાનુંપીણાંયુધાદેવેભ્યોવરિવશ્ચકર્થ ॥૫॥

૫૦— દિવઃ । ચિત્ । તે । બૃહતઃ । જાતવેદઃ । વૈશ્વાનર । પરિરિચે । મહિત્વમ્ । રાજા । કૃત્રીનામ્ । અસિ । માનુર્પણામ્ । યુધા । દેવેભ્યઃ । વૈશ્વિઃ । ચકર્થ ॥ ૫ ॥

અ૦—હે સર્વશ્રુ વૈશ્વાનર અગ્નિદેવ !, તારો મહિમા, મહાન છુસોકથા પણ મોટો છે. માનવીસૃષ્ટિનો તું અધિપતિ છે. તું સુદ્ધ કરીને, (અસુરો પાસેથી) દેવાને ધન પ્રાપ્ત કરાવે છે. ૫

* ડમાપિતરામહયઞ્નજાયતામિર્ચાંચાપૃથિવીભૂરિરેતસેતિ ।

અ૦ સં૦ ૨ ૮-૨૧. ।

*પ્રતૂમંહિત્વૈષ્ટપમસ્યવોચ્યંપૂર્વોત્તરહણંસર્ચન્તે ।

વૈશ્વાનરોદસ્યુમગ્નિર્જઘન્વાઽર્ધૂનોત્કાષ્ટાઅવશંવરમેત ॥૬॥

૫૮— પ્ર । તુ । મહિત્વમ્ । વૃષપસ્ય । વોચમ્ । યમ્ । પૂર્વઃ ।
વૃત્તરહનમ્ । સર્ચન્તે । વૈશ્વાનાઃ । દસ્યુમ । અગ્નિઃ । જઘ-
ન્વાન્ । અર્ધૂનોત્ । કાષ્ટાઃ । અવ । શંવરમ્ । મેત ॥૬॥

અ૦—(વરસાદની કામનાવાળા) મનુષ્યો, જે પૃથ્વીના વધ કરનાર
વિષ્ણુતાગ્નિનું સેવન કરે છે તે જળ વરસાવનાર (વિષ્ણુતાગ્નિ)
દેવનો મહિમા, જે જલ્દી ગાળે છું. આ વિષ્ણુતાગ્નિએ, (રસો
વા યાગ કર્યોના નાશ કરનાર) રાક્ષસાદિકને દાર માર્યા. ઉદકોને
નીચે વહેવડાવ્યાં. શંખર (નિરોધ કરનાર મેધ)ને દાર કર્યો ।

વૈશ્વાનરોમહિમ્નાવિશ્વકુંઠિર્ભરદ્વાજેપુવજતોવિમાદર્વા ।

શાતવનેયેશતિનીર્ભિરગ્નિઃપુરુણીથેર્જરતેસુનૃતાવાન્ ॥૭॥૨૫॥

૫૦— વૈશ્વાનરઃ । મહિમ્ના । વિશ્વકુંઠિઃ । ભ્રાતૃજાજેષુ । યજતઃ ।
વિમાદર્વા । શાતવનેયે । શતિનીર્ભિઃ । અગ્નિઃ । પુરુહનીથે ।
ર્જરતે । સુનૃતાધ્વાન્ ॥ ૭ ॥ ૨૫ ॥

અ૦—સકલ મનુષ્યોના અધિપતિ, અત્યંત પ્રકાશપિતા વૈશ્વાનર
અગ્નિ, પોતાના માહાત્મ્યને લઇ, દુર્વિરત્યુક્ત પાત્રો, યધ્વા
ભરદ્વાજ ઋષિઓ મધ્યે, પૂજ્ય (પ્રશેષિત) છે. તે સત્યમાપી
અગ્નિદેવની, શાતવનેય તથા પુરુણીથ રાત્રિએ, સેંકડો સ્તોત્રોવડે
સ્તુતિ કરેલી. ॥

* વૈશ્વાનરઃપુત્રઃપિત્રેલોકકૃજ્ઞાતવેદોવદ્દેમંસુકૃતાંયજ-
લોકાઃ । તે૦ વ્રા૦ ૧-૨-૨ ।

સૂક્ત ૧૧.

- ૧ વયાઃ = શાખા.
 ૨ ઉપમિત્ = ઉપસ્થાપયિતા સતો, યધ્વા સમીપમાં ખોડેલો.
 (મિઞ્મક્ષેપણે).
 ૩ અરતિઃ = અધિપતિ.
 ૪ યદ્દીઃ = મહાન્.
 ૫ સ્વર્વતે = શોભન-મમનયુક્ત.
 ૬ નૃતમાય = શ્રેષ્ઠ નેતા.
 ૭ ઘર્મિઃ = ધન.
 ૮ કાષ્ઠાઃ = જળ.
 ૯ વિશ્વકૃષ્ઠિઃ = સકલ મનુષ્યોનો અધિપતિ.
 ૧૦ શતિનીમિઃ = અનેક સ્તુતિઓ વડે.
 ૧૧ જરતે = સ્તુતિ કરાય છે.
 ૧૨ વૈશ્વાનરઃ = મધ્યમસ્થાનસ્થ વૈદ્યુતાગ્નિઃ કેટલાક વાયુ, અથવા સૂર્યને વૈશ્વાનર કહે છે. (વિશ્વેમર્ચેનરાણમર્મિયજ્ઞાદૌ પ્રીણયન્તિત્તિ । યધ્વા, સર્વાન્પ્રાણિનઃ પ્રતિબ્રતો-ગચ્છતિત્તિ).

સૂક્ત ૬૦.

ઋષિઃ—નોષા ગૌતમ;

દેવતાઃ—અગ્નિ;

છન્દઃ—ત્રિષ્ટુભ્.

● વહ્નિયશસંવિદ્યસ્પકેતુમંપ્રાવ્યેદ્રુતંમયોર્અર્થમ્ ।

દ્વિજન્માનંરયિમિવમંશસ્તંરાતિમંરદ્ધૃગંધેપાતુરિશ્વા ॥૧॥

૧૦— વહ્નિર્ । યશસંમ્ । વિદ્યસ્વ । કેતુમ્ । મુપ્રેહઅર્થમ્ ।
દ્રુતમ્ । મયૈઃ૬અર્થમ્ । દ્વિજન્માનમ્ । રયિમ્૬૩૩ । પ્રહશ-
સ્તમ્ । રાતિમ્ । મરુત્ । મૃગંધે । માતૈરિશ્વા ॥ ૧ ॥

અ૦—દવિ વદ્ધી જનાર, યશસ્વી, યશના પ્રકાશવિના, રડીરીને રક્ષણ
કરનાર, ફાતક, (દેવને) તાળડોનો દવિ પ્દોઆડનાર, વધવા
શીઘ્ર ગતિવાળા, બે માતા (ઘાવાપૃથિતી, વા બે અરણિઓ)ના
પુત્ર, મન પોંડે પ્રખ્યાત અગ્નિદેવને, વાણ્યે ભુગુપદપિના
સખા તરીકે સ્થાપન કર્યો. ૧

અસ્યશામ્ભુભયાસઃસચન્તેહવિષ્મન્તઃશિજોયેચમર્તાઃ ।

દિવશ્ચિત્પૂર્વોન્યંસાદિદોતાપૃન્હયોવિશ્વનિર્વિશ્વેષાઃ ॥૨॥

૧૦— અસ્ય । શામ્ભુઃ । ભુમયાસઃ । સચન્તે । હવિષ્મન્તઃ । હૈશિર્મઃ ।
યં । ન । મર્તાઃ । દિવઃ । ચિત્ । પૂર્વઃ । નિ । અમાદિ ।
હોતા । આદૃષ્ટઽયઃ । વિશ્વનિઃ । વિશ્વ । શ્વેષાઃ ॥ ૨ ॥

● ૧ રાતિમાસમ્બાપ્યેત્યત્રરાતિમિત્રમિતિકપદિનોનં
રાતિઃપુત્રદયેકે । તે૦ સં૦ ૫-૬-૧. ।

૨ રાતિમૂળ્યામુશિષ્તંકવિષ્વમુદ્ધ । ઋ૦ સં૦ ૨-૮-૨૭. ।

અ૦—હવિરન્નની કામના-ઘચ્છા-કરનારા દેવો, મધ્યા મેધાવી સ્તો-
તાઓ તથા હવિસ્સંપન્ન મર્ત્ય-યજ્ઞમાનો ઉભય, આ અગ્નિદેવની
આરાધનું સેવન કરે છે. સૂર્યોદયની પશ્ચ પૂર્વે, આ હોમનિ-
ષ્પાદક, ચોમેર પૂજ્ય, સર્વ પ્રાણિઓના પાલયિતા તથા અભીષ્ઠ-
દક્ષ-કર્તા અગ્નિદેવ, સ્થાપન કરેલો છે. ૨

તંનવ્યંસી હૃદ આજાર્યવાનમસ્મસ્તુકીર્તિર્મધુંજિહ્વમશ્યાઃ ।

યમૃત્વિજોઽવૃજનેમાનુપામઃ પ્રયસ્વન્ત આયવોજીર્જનન્ત ॥૩॥

પ૦—તમ્ । તંનવ્યંસી । હૃદઃ । આ । જાર્યવાનમ્ । અસ્મત્ । સુહ-
કીર્તિઃ । મધુંજિહ્વમ્ । અશ્યાઃ । યમ્ । ઐત્વિજઃ । વૃજને ।
માનુપામઃ । પ્રયસ્વન્તઃ । આયર્થઃ । જીર્જનન્ત ॥ ૩ ॥

અ૦—અમારી અત્યંત નવીન કીર્તિ કર સ્તુતિ, યજ્ઞ કરનાર, હવિ-
રન્ન અર્પણ કરનાર લોકો (મનુષ્યો), યુદ્ધપ્રસંગે જોને ઉત્પન્ન
કરે છે તે માદકબળવાલ, (મધુર ત્વાળાવાળા) હૃદિય-
પ્રાણોત્પન્ન અગ્નિદેવ વિષે, અવશિષ્ટ હો. ૩

હૃશિવપાવકોઽસુમાનુષેપુરોણ્યોહોતાધાયિવિશ્ણુ ।

દર્મૂનાગૃહપતિર્દમૌઞ્ઞિર્ધૃવદ્રયિપતીરચોણામ્ ॥૪॥

પ૦—હૃશિકૃં । પાવકઃ । વસુઃ । માનુષેષુ । પુરોણ્યઃ । હોતા ।
અધાયિ । વિશ્ણુ । દર્મૂનાઃ । ગૃહપતિઃ । દર્મૈ । આ । ઞ્ઞિઃ ।
મુવત્ । રયિષ્પતિઃ । રચોણામ્ ॥ ૪ ॥

અ૦—(હવિની) ઘચ્છા કરનાર, પવિત્ર કરનાર, સંપત્તિ. સ્વરૂપ, શ્રેષ્ઠ
હોતા-સ્વરૂપ અગ્નિદેવ, મનુષ્યો-યજ્ઞમાનો-મધ્યે સ્થાપિત કરેલો

છે. (રાક્ષસોનું) દમન કરનાર, ગૃહપતિ, યાવત્ સંપત્તિનો અધિ-
પતિ, એવો અગ્નિદેવ યજ્ઞગૃહ મધ્યે એમિર પ્રગટી રહે છે. ૪

તંત્વાંવ્યંપતિંપન્નેરયીણાંપ્રશંસાપોમતિભિર્ગોતંમાસઃ ।

આશુનવાંજંભ્રમર્જયન્તઃપ્રાતર્મશ્લુધિયાવંસુર્જગમ્યાત્ ॥૫॥૨૬॥

૫૦- તમ્ । ત્વા । વ્યમ્ । પતિમ્ । અગ્ને । રયીણામ્ । પ્ર ।
શંસામઃ । મતિર્ધર્ષિઃ । ગોતંમાસઃ । આશુમ્ । ન । શાનમ્ ।
ભ્રમ્ । મર્જયન્તઃ । પ્રાતઃ । મશ્લુ । ધિયાધ્વસુઃ । જગમ્યાત્ ।

॥ ૫ ॥ ૨૬ ॥

અ૦—હે અગ્નિદેવ !, ગોતમકુલોત્પન્ન-અમે, ધનાધિપતિ એવો તું
તેની, મનનીય સ્તોત્રોવડે, અત્યંત પ્રશંસા કરીએ છીએ. ઘોડે
એસનારાઓ જેમ ઘોડાની પીઠનું હાથ વડે માળીન કરે તેમ
અમે, હવિરન્ન-ભર્તા-અગ્નિના હવિર્વહન પ્રદેશનું માળીન
કરીએ છીએ. શુદ્ધિધન અગ્નિદેવ, પ્રાતઃકાળે જલ્દી પધારે. ૫

સૂક્ત ૬૦.

૧ સુપ્રાઘ્યમ્ = સુષ્ટુપ્રકારેણ રક્ષિતારમ્ = રીરીતે રક્ષણ
કરનાર. (અષતિરક્ષતિ).

૨ સઘોર્યમ્ = સઘઃઅરણંમનંયસ્યતમ્ = શીઘ્ર ગતિવાળો.

૩ માતરિષ્વા = વાયુ (માતર્યન્તરિક્ષેશ્વસિતિ માતર્યા-
શ્વનિતીતિવેતિ । નિ૦ ૭-૧૬)

૪ શાસુઃ = શાસિત્વુઃ = શાસન કરનારો.

૫ ઉશિજઃ કામના કરનારો. (વશ)

૬ આપૃચ્છયઃ = આપૃષ્ટવ્યઃ = પૂજ્ય.

७ वेधाः = विधाता=अलिप्त इलकर्ता.

८ नव्यसी = अधिक नवीन.

९ वृजने = संग्राम विषे.

१० ऋत्विजः = ऋतीकाले यष्टारः = यजन करनेवाले.

११ उशिक = कामयमानः = कामना करनेवाले.

१२ दमूनाः = दमनकारक भन पडे युक्त. (दमनमना)

सूक्त ६१.

अधिः-नोधा गौतमः

देवताः-इन्द्रः

छन्दः-त्रिष्टुभ्.

* अस्माद्दुप्रतवसेतुरायमयो न हर्मिस्तोमं माहिनाय ।

ऋचीपमायाधिगवो ओहुमिन्द्राय ब्रह्माणिराततमा ॥ १ ॥

प०— अस्मै । इत् । उम् । प्र । तुवसे । तुराय । प्रयः । न ।

हर्मि । स्तोमम् । माहिनायै । ऋचीपमाय । अधिर्गवेषु ।

ओहम् । इन्द्राय । ब्रह्माणि । राततमा ॥ १ ॥

अ०—आ प्रवृद्ध, आवाक वा शत्रुहंसक, शुश्रेष्ठ, स्तुति-योग्य,
अ-प्रतिदत्त-अतिवाणा इन्द्रदेवने, हुं अन्न प्रमाणे-शुभ्याने
होष्ट अन्न अर्पण करे तेम-प्राप्त करवा योग्य वा अत्यंत

* १ अस्माद्दुप्रतवसेतुरायेति नोधास्तपते प्रातः सधनः ।

पे० ब्रा० ६-१८ ।

२ तपते प्रातः सधने पल्लवस्तोत्रियान् शस्त्यामाभ्यं दिने-
हीनसूक्तानि शंसन्ति । पे० ब्रा० ६-१८ ।

ઉત્કૃષ્ટ સ્તોત્ર તથા (પૂર્વે યજમાનાઓએ) અતિશય અર્પણ કરેલાં હવિરન્ન અર્પણ કરે છું. ૧

અસ્માદ્દુપ્રયદ્વપયંસિભરામ્યાદ્ગૂપંવાર્ધેસુવૃક્તિ ।

ઇન્દ્રાયત્વદામનંસામનીપાપ્રત્નાયપત્યેધિયોમર્જયન્ત ॥૨॥

પ૦— અસ્મૈ । इत् । ऊम् । प्रयः६इष । प्र । यंसि । भरामि ।
आङ्गपम् । भार्धे । सुवृक्ति । इन्द्राय । त्वदा । मनसा ।
मनीषा । प्रतैनाय । पत्ये । धियः । मर्जयन्त ॥ २ ॥

અ૦—હું આજ ઇન્દ્રદેવને, અન્નની પેઠે, શત્રુઓનો બાધ કરવાને સમર્થ સુંદર સ્તોત્ર રચી અર્પણ કરું છું. અન્ય સ્તોતાઓ પણ પુરાતન સ્વામી ઇન્દ્રના અર્થે, હુદ્ધિપૂર્વક, અંતઃ-કરણપૂર્વક, તથા જ્ઞાનપૂર્વક સ્તુતિમાર્જન કરે છે. ૨

અસ્માદ્દુત્પમ્પમંસ્વર્પામ્યાદ્ગૂપમાસ્યેન ।

મંહિષ્ટમચ્છોક્તિભિર્મતીનાંસુવૃક્તિભિઃસૂરિવાવૃધ્યૈ ॥૩॥

પ૦— અસ્મૈ । इत् । ऊम् । त्यम् । उपहमम् । स्वः६सौम् । म-
रामि । आङ्गपम् । आस्येन । मंहिष्ठम् । अच्छोक्तिभिः ।
मतीनाम् । सुवृक्तिभिः । सुरिम् । वृधयै ॥ ३ ॥

અ૦—હું આજ ઇન્દ્રદેવને, તે ઉપમાયોગ્ય રહી સંપત્તિને પ્રાપ્ત કરાવનાર (અથવા સ્વર્ગ-પ્રદાયક) અત્યંત શ્રેષ્ઠ સ્તોત્ર, મહારા મુખવડે અર્પણ કરું છું. સુસંસ્કૃત સુંદર ચળવેવાળી સ્તુતિ, ઇન્દ્રનો મહિમા વધારે. ૩

અસ્માદ્દુસ્તોમંસંહિનીમિરધંનતૃષ્ટતત્સિનાય ।

ગિરંશ્રગિર્વીહસેસુવૃક્તીન્દ્રાંયવિશ્વમિન્વમેધિરાય ॥૪॥

૧૦- અસ્મે । इत् । ऊम् । स्तोमम् । मम् । हिनोमि । रथम् ।
 न । तष्टाद्विव । ततृष्टसिनाय । गिरः । च । गिर्वीहसे ।
 सुवृक्त । इन्द्राय । विश्वमर्द्धन्वम् । मेधिराय ॥ ४ ॥

અન્—હું આજ સંપત્તિમાન ઇન્દ્રદેવ પ્રત્યે, સુચાર જોમ રથ તૈયાર
 કરી રથ સ્વામીને અર્પણ કરે તેમ, સ્તોત્ર પ્રેરે છું, સ્તુતિવા-
 દન શુદ્ધિમાન ઈશ્વર, હું સુંદર વાણીવાળી સ્તુતિઓ પ્રેરું છું
 —રથું છું. તથા વિશ્વવ્યાપી સર્વોત્કૃષ્ટ હવિ તૈયાર કરું છું. ૪

અસ્માદ્દુસસિમિવશ્રવસ્યેન્દ્રાંયાર્કજુહાસર્પજે ।

વીરંદાનોકસંવન્દધ્યૈપુરાંગૂર્તશ્રવસંદર્માણમ્ ॥૫॥૨૭॥

૧૦- અસ્મે । इत् । ऊम् । मैत्रिमऽइव । श्रवस्यो । इन्द्राय ।
 अर्कम् । जुहु । मम् । अन्ने । वीरम् । दानवओकसम् ।
 वन्दध्यै । पुराम् । गूर्तश्रवणम् । दैर्माणिम् ॥ ५ ॥ २७ ॥

અન્—આજ ઇન્દ્રદેવના અર્થે હું, અન્નેચ્છુ પુરુષ જોમ ધોડાને
 (રથ વિશે) જોડે, તેમ અન્નેચ્છાને લઈ ચ્હારી ઊર્ધ્વા વડે
 સ્તોત્ર તૈયાર કરું છું. હું શત્રુનો નાશ કરવામાં કુશલ, દાનક
 નિશ્ચય (દાનના કેવળ સ્થાનરૂપ), પ્રદાનસંપત્તિમાન,
 (અસુરોનાં નગરોનું) વિદારણ કરનાર ઇન્દ્રદેવની સ્તુતિ કરવા
 પ્રવૃત્ત થયો છું. ૫

अस्मादुत्तुवष्टातक्षद्वज्रंस्वपंस्तमंस्वयंरणाय ।

वृत्रस्यचिद्विदधेनममृतुजनीशानस्तुजताकिंयेधाः ॥६॥

प०— अस्मै । इत् । ऊम् । त्वष्टा । तस्तु । वज्रम् । स्वपः-
तमम् । स्वैर्यम् । रणाय । वृत्रस्य । चित् । विदत् । येन ।
मम । तुजन् । ईशानः । तुजता । किंयेर्धौः ॥ ६ ॥

अ०—आज धन्द्रदेवना अर्थे, त्वष्टा (विश्वकर्मा)ओ उत्कृष्ट, इडीरीने
प्रेरवा योग्य, यधना स्तुत्य वज्र युद्ध माटे तैपार कथुं. आज
धातक वज्रवडे, शत्रुहिंसक, ऐश्वर्यवान् तथा अपरिमित
अलवान् धन्द्रदेवे, वृत्रासुरना मर्मस्थान उपर प्रहार कथे. ६

*अस्येदुमातुःसर्वनेपुसद्योमहःपितुंपपित्राञ्चावैत्रां ।

मुषायद्विष्णुःपचतंसहीयान्निर्ध्वद्वाहंतिरोअद्रिमस्ता ॥७॥

प०— अस्य । इत् । ऊम् । मातुः । सर्वनेपु । सद्यः । महः ।
पितुम । पपिह्वान् । चारुं । अत्रां । मुषायत् । विष्णुः ।
पचतम् । सहीयान् । विध्यन् । वैराहम् । त्रिः । अद्रिम् ।
ईस्ता ॥ ७ ॥

अ०—आज (वृष्टिदारा) सकल जगतना निर्माता भवान् यद्य
मध्ये, तेले ताप्यतोय सोमपान कथुं. तथा इय द्विरन्ननुं

* १ यज्ञोदेवेभ्योनिलायतविष्णुरूपंकृत्वा । तै० सं०
१-२-४. ।

२ यदाद्योयंयाममोषःसप्तानांगिरीणांपरस्ताद्वित्तंयेधम-
सुराणांविभर्तीतिसदमपिञ्जलमुद्धृत्यमसगिरीन्भिषातम-
दन्निति । तै० ३-२-८. ।

ભક્ષણ કર્યું. તે સર્વવ્યાપી ચતુર્થોના પરાભવ કરનાર વજ્ર
ફેંકનાર ઇન્દ્રદેવે (અસુરોની) સંપત્તિનું હરણ કરી, તિરોહિત
(અંતર્ગત) બેધને બેઠી નાખ્યો. યજ્ઞ (સુતપદિવસાત્મક) યજ્ઞે
(વિષ્ણુ)એ, અસુરોની સંપત્તિનું હરણ કર્યું. ઇન્દ્રદેવે તિરોહિત
સતા, ઉત્કૃષ્ટ-દિવસ-૩૫ તે યજ્ઞને (વરાહ) વિંધ્યો. ૭

अस्माद्दुग्धाश्चिदेवपत्नीरिन्द्रायाः कर्महिहत्य ऊवुः ।

परिद्यावापृथिवीजभ्रतुर्वानास्यते मंहिमानं परिष्टः ॥८॥

૧૦— અસ્મૈ । ઇત્ । ડુમ્ । મૌઃ । ચિત્ । દેવવપત્નીઃ । ઇન્દ્રાય ।
અર્કમ્ । અહિહત્યૈ । ડુવુઃ । પરિં । ધાવાપૃથિવી । જૈમ્ને ।
તુર્વા । ન । અસ્ય । તે । મહિમાનમ્ । પરિં । સ્તુઃ ॥૮॥

અ૦—આજ ઇન્દ્રદેવના અર્થે વ્રતવધ પ્રસંગે, ગમન-સ્વભાવ
તથાપિ સ્થિર, દેવોનું પાલન કરનારી (માય=યાદિક) દેવતાઓએ સ્તોત્ર રચ્યું. તે ઇન્દ્ર, વિસ્તીર્ણુ ધાવાપૃથિવીનું
(પોતાના તેજ વડે) ઉલ્લંઘન કરનાર છે. તે ઉભયલોક, તેના
મહિમાને ઉલ્લંઘન કરવાને સમર્થ નથી. ૮

*अस्येदेवपरिरिचेमहित्वं दिवस्पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् ।

स्वराळिन्द्रोदमआविर्भूतः स्वरिरमंत्रोवचक्षेरणाय ॥९॥

૧૦— અસ્ય । ઇત્ । એવ । પ્ર । રિરિચે । મહિત્વમ્ । દિવઃ । પૃથિ-
વ્યાઃ । પરિં । અન્તરિક્ષાત્ । સ્વદરાત્ । ઇન્દ્રઃ । ડૈમ્ને ।
આ । વિશ્વૈર્ભૂતઃ । સુદૈર્ઝિરઃ । ઐમત્રઃ । વચ્ચે । રણાય ૯॥

અ૦—આજ ઇન્દ્રદેવનો મહિમા, ઘુલોક, ભૂલોક તથા અન્તરિક્ષ લોકગી મોટા છે. (શત્રુઓના) દમન-વિષયમાં સ્વયં પ્રકાશ-માન, સર્વકાર્યકુશળ થવા સર્વાયુધસંપન્ન, વીર્યવત્તમ, (બલિષ્ઠ) યુદ્ધવિષે જવામાં કુશલ થવા અમાપ બલવાળો ઇન્દ્રદેવ, રણ-નિર્વાહ કરે છે (અર્થાત્ મેધોને પરસ્પર લડાવી સૃષ્ટિ કરે છે). થવા, પોતાના યોદ્ધાઓને યુદ્ધાર્થે પ્રેરે છે. ૯

अस्येदेवशर्वसाशुपन्तंविष्टंवृद्धज्जेणवृत्रमिन्द्रः ।

गानत्राणाअवनीरमुञ्चदभिश्चर्वोदावनेसर्चेताः ॥१०॥२८॥

૫૦— અસ્ય । इत् । एव । शर्वसा । शुपन्तम् । वि । वृष्टत् । वृज्जेण । वृत्रम् । इन्द्रः । गाः । न । ज्ञैणाः । अवनीः । अमुञ्चत् । अभि । शर्वः । दैवने । सर्चेताः ॥ ૧૦ ॥ ૨૮ ॥

અ૦—આજ ઇન્દ્રદેવે, પોતાના બલવડે શોષણ કરનારા વૃત્રાશુરને વશના યોગે વિચ્છેદો ઇન્દ્રદેવે, (ચોરેલી) માપોની પેઠે (વત્રાશુરે) સંતાડેલ પોષક જળને મુક્ત કર્યાં. તે પ્રસન્ન-મનસ્ક થઇ, હવિર્દાતા-યજમાનને અન્નાભિમુખ કરે છે. ૧૦

अस्येदुंत्वेपसारन्तुसिन्धवःपरियद्वृद्धज्जेणसीमयच्छत् ।

ईशानकृदाशुपेदशस्यंतुर्वीतयेगाधंतुर्वणिःकः ॥११॥

૫૦— અસ્ય । इत् । ऊम् । त्वेपैर्भा । रन्तु । सिन्धवः । परि । यत् । वृज्जेण । सीमै । अयच्छत् । ईशानकृत् । दाशुपे । दशस्यन् । तुर्वीतये । गाधम् । तुर्वणिः । करित्तिकः ॥ ૧૧ ॥

અ૦—આજ ઇન્દ્રદેવના દેહીપ્યમાન બલવડે, સમુદ્રો થવા (ગંગાદિ) સાતે નદીઓ, (પોતપોતાને સ્થાને) રમણ કરે છે. (ડમકે)

તેણે વજ્રવડે આ સમુદ્રો વા નદીઓને ચોમેર મર્યાદિત કરેલાં છે. (વૃત્તાદિવધ વડે) ઐશ્વર્યસંપન્ન ઇન્દ્રદેવ, (અનુગ્રહ કરી) પશુમાનને ફક્ત અર્પણ કરે છે. શત્રુહિંસક ઇન્દ્રદેવે, (ઉદ્ધક-નિમગ્ન) પુર્વાતિમદર્શિ અર્થે અવસ્થાનયોગ્ય પ્રદેશ કર્યો. ૧૧

* અસ્માદ્દુપ્રભંરાતૂતંજાનોવૃત્રાયવજ્રમીશાનઃકિયેધાઃ ।

ગોર્નર્પર્વવિરંદાતિરથેપ્યન્નર્ણીસ્યપાંચરથ્યૈ ॥૧૨॥

૫૦—અસ્મૈ । इत् । ऊम् । प्र । भर । तूतंजोर्नैः । वृत्राय । वज्रम् । ईशानः । कियेधाः । गोः । न । र्पे । वि । रद । तिरथा । इप्यन् । अर्णीसि । अपाम् । चरथ्यै ॥ ૧૨ ॥

અન્—હે ઇન્દ્રદેવ !, ત્વરાયુક્ત વધ્વા શત્રુહિંસક અધિપતિ, અમાપ બક્ષને ધારણ કરનાર એવો તું, આ વૃત્રના ઉપર વજ્રનો પ્રદાર કર્યું : (ખાટકી) જેમ ગામના દુકડેદુકડા કરે તેમ વૃત્રનાં અંગેઅંગ તિરછા વજ્રવડે છેદી, વૃષ્ટિ ચલાવી જળને વહેવડાવ્યું. ૧૨

* અસ્યેદુપ્રવ્રૂહિપૂર્વાણિતુરસ્યર્કર્માણિનવ્યંજકથૈઃ ।

યુધેયદિપ્ણાનઆયુધાન્યૃધાયમાણોનિરિણાતિજર્જૂન્ ॥૧૩॥

૫૦—अस्य । इत् । ऊम् । प्र । ब्रूहि । पूर्वार्णि । तुरस्य । कर्मणि । नव्यं । युधेय । यत् । इप्लानः । आयु-धानि । क्रुधायमाणः । निरिणोति । शर्जून् ॥ ૧૩ ॥

* કિયેધાઃતુજતાકિયેધાઃ । ઋ० સં० ૧-૪-૨૮. ।

નહિતથાગોદમીઠમેઋધાયમાણમ્ । ઋ० સં० ૧-૧-૨૦ ।

જા૦—આજ (યુદ્ધાર્થ) ત્વરાવાનુ ઇન્દ્રદેવનાં પુરાતન પરાક્રમોનું,
હે (સ્તોતા !), તે બ્યારે યુદ્ધાર્થે (વજ્રાદિક) આયુધોને
પ્રેરતો શત્રુને હણતો તેમની સામે હથેલો કરે ત્યારે ગાન કર્યું.
તેનો મહિમા સ્તોત્રો વડે ગાવા યોગ્ય છે. ૧૩

અસ્યેદુંભિયાગિરયંશ્વદ્દુઘાયાવાંચભૂમાંજનુર્પસ્તુજેતે ।

ઉપોવેનસ્યજોગુંવાન઒ર્ણિસુદ્યોશુંવદ્વીર્યાંયનોઘાઃ ॥૧૪॥

૧૦—અસ્ય । ઇત્ । ઊમ્ । મિયા । ગિરયઃ । ચ । દુઘાઃ । ઘાવાં ।
ચ । ભૂમ । જૈનુર્પઃ । તુજેતે । ઉપો । વેનૈસ્તૈર્પ । જોગુંવૈનઃ ।
઒ર્ણિમ્ । સુદ્યઃ । ભુવત્ । વીર્યાંય । નોઘાઃ ॥ ૧૪ ॥

જા૦—આજ ઇન્દ્રદેવના બધ વડે પર્વતો નિશ્ચળ રહે છે. આ દેવનો
પ્રાદુર્ભાવ થતાંજ, બધ વડે ઘાવાપ્રિયી કંપાયમાન થાય છે.
આ દેવની પ્રિય ભક્તનાં દુઃખ દાળનારી રક્ષણ-કૃપાની, સ્તોત્રો
વડે વારંવાર પ્રશંસા કરતો નોધાન્નપિ, તાજડતોજ વીર્યસંપન્ન
થયો. ૧૪

*અસ્માઇદુત્યદનુંદાપ્યેપામેકોયદ્વન્નેભૂરેરીશાનઃ ।

પ્રૈતંશંસૂર્યેપસ્પૃધાનંસૌર્વશ્વ્યેસુષિંમાવદિન્દ્રઃ ॥૧૫॥

૧૦—અસ્મૈ । ઇત્ । ઊમ્ । ત્યત્ । અનું । દાંચિ । એપામ્ । એકઃ ।
યત્ । વન્ને । ભૂરેઃ । રીશાનઃ । પ્ર । એન્દ્રમ્ । સૂર્યે । પસ્પૃ-
ધાનમ્ । સૌર્વશ્વ્યે । સુષિંવમ્ । અવત્ । ઇન્દ્રઃ ॥ ૧૫ ॥

જા૦—જેની આ સ્તોતાઓ ઇચ્છા કરે છે તે સુપ્રસિદ્ધ સ્તોત્ર, આ
ઇન્દ્રદેવનેજ અર્પણ કરાય છે. તે (ઇન્દ્રદેવ) એકતોજ.

શત્રુઓને પરાજય કરવાને સમર્થ તથા બહુવિધ સંપત્તિને
સ્વામી છે. આ દેવે દેવધી-ધુત્ર સૂર્ય સાથે યુદ્ધ કરતાં, સોમ-
અર્પણ-કરનાર એતશત્રુપિનું રક્ષણ કર્યું. ૧૫

एवातेहारियोजनासुवृक्तीन्द्रब्रह्माणिगोतमासोअक्रन् ।

एपुर्विष्वेणसंधिर्यन्धोःप्रातर्मक्षुध्रियावसुर्जगम्यात् ॥ १६ ॥ २९ ॥

૫૦— એવ । તે । હારિહયોજના । સુદૃવૃક્તિ । ઇન્દ્ર । બ્રહ્માણિ ।
ગોતમાસઃ । અક્રન્ । આ । એપુ । વિશ્વેષેણસમ્ । ધિર્યમ્ ।
ધ્વોઃ । પ્રાતઃ । મક્ષુ । ધ્રિયાદર્શસુઃ । જગમ્યાત્ ॥ ૧૬ ॥ ૨૯ ॥

અ૦—હે હારિહર્ષના અશ્વો જોડેલા રથવાળા ઇન્દ્રદેવ !, ગૌતમ
ઋષિઓએ, તારા માટેજ સુંદર (છદોબદ્ધ) સ્તોત્રો રચ્યાં છે.
આ સ્તોતાઓને તું સર્વ પ્રકારની સંપત્તિ અર્પણ કર્યું
થય્વા (અગ્નિષ્વોમાદિક) કર્મ-સંપન્ન કર્યું. તે શુદ્ધિધનસંપન્ન
દેવ, પ્રાતઃકાલે (અમારા રક્ષણાર્થ) પધારે. ૧૬

वेदार्थस्यप्रकाशेनतमोहार्दनिवारयन् ।

पुमर्थाद्यतुरो देवाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥

અ૦—વેદના અર્થના પ્રકાશન વડે હૃદયનત અંધકાર દૂર કરી,
વિદ્યાતીર્થ મહેશ્વર (શુર) આરે પુરુષાર્થ સિદ્ધ કરે.

इति प्रथमाष्टकं मध्ये योथो अध्याय समाप्तः ।

* આસુવાયિકાઃ—સ્વશ્વોનામકઋષિદ્વાજ્ઞાસચપુત્રકામઃ
સૂર્યમુપાસાશ્રકેતસ્યચસૂર્યપુત્રોયમૂયતેનસહપતશનામ્તોમ-
દર્પેઃપુરંજાતમ્ ।

सूक्त ६१.

- १ रीततमा = अतिशयेनदत्त = अत्यंत अर्पित.
- २ ब्रह्माणि = हविर्भ.
- ३ तुराय = त्वरमायुः यथा हिंसक.
- ४ हर्मि = हरामि = अर्पयु कर्तुं.
- ५ माहिनाय = शुश्रूषे.
- ६ ऋचीपमाय = ऋचासम = स्तुतियोग्य.
- ७ ओहं = प्रापयिष्य; वा वहनीय.
- ८ अधिगवे = अग्येमानिवारितोगीर्गमन्यस्यतस्मै = अप्र-
तिहत अतिवाणा.
- ९ आंगूषम् = स्तोत्ररूपमाघोषम् = स्तोत्र.
- १० वाधे = वाधनाय = आधाय.
- ११ प्रत्नाय = पुराय.
- १२ स्वर्षाम् = सुहृद्वरणीयस्यधनस्यदातारं = (पण्डिताने)
= ३५ संपत्ति प्राप्त करानार.
- १३ सूरिम् = विपश्चिन्.
- १४ सुवृक्तिभिः = सुहृद्वर्जकैः समर्थैः = ३६ करनार.
(पित्र्यधने)
- १५ तत्तिनाय = स्वामी. (तत्सिन्धुमन्त्रमस्यतस्मै)
- १६ विश्वमिन्ध्वं = विश्वव्यापक.
- १७ मेधिराय = मेधावी.
- १८ गिर्याहसे = गीर्भस्त्वुक्तिभिः उद्यमानाय = स्तुतिवादन.
- १९ अश्वस्या = अन्तेऽश्वडे.
- २० जुह्वा = आर्क्षान-साधनभूत वाणीवडे.
- २१ सतिम् = अश्वने.

२२ गृत्तश्चवत्सम = संप्रशंस्य अन्नयुक्त.

२३ दर्माणं = दारयिता (दृविदारणे)

२४ स्वपस्तमं = शोभनकर्म-संपन्न (अपः=कर्म)

२५ स्वयं = सुष्ठुमेयं = इदी रीने प्रेरकयोग्य; यथा स्तुत्य.

२६ क्रियधाः = अपरिमित अक्षयान. (क्रियद्धा इति वा क्रम-
माणधाः इतिवेति नि. ६-२०)

२७ पितृम = अन्न.

२८ अस्ता = क्षेपक.

२९ वराहम् = भेध (वरमुदकमाहारोयस्ययधवावरमाहर-
तीतिवराहारः).

३० परिजम्भे = परिजहार = अतिक्रमण कर्तुं. (तद्वज्रहारे)

३१ गताः = गमनस्वभावाणि स्थिताः = गमन-स्वभाव
तथापि स्थिर.

३२ दमे = दमयितव्ये विषये = दमन-वपयमां.

३३ विश्वगूर्णः = सर्वकार्य-समर्थ; यथा सर्वयुधतः पर (गूर्तं =
उद्यतं वा उद्गूर्णः)

३४ स्वरिः = शोभनयनुक.

३५ अमत्रः = युद्धादि मध्ये गमनकृशत्रु; यथा अमाप अणवाणो.
(अमगतौ)

३६ प्राणाः = वृत्रेणावृताः = वृत्रपदे आवृत.

३७ अघनीः = रक्षण-हेतुभूत.

३८ दाघने = दविर्घाता यजमानार्थ.

३९ त्रेषसा = दीप्त अत्रपदे.

४० सीम = पतान् = आ.

४१ दशस्यन् = प्रयच्छन् = अर्पण करीने (गुह्यप्रव्यक्ते शब्दे)

४२ तुर्वणिः = शत्रुदिसक.

- ૪૩ તૂતુજાનઃ = ત્વરમાણુ; યન્ના શત્રુની હિંસા કરતો (તુજહિ-
સાયાં)
- ૪૪ પર્થ = અવયવના સાંધા.
- ૪૫ તુરસ્ય = ત્વરમાણસ્ય = ત્વરમાણુ (તુરત્ત્વરણે).
- ૪૬ ઋઘાયમાણઃ = હિંસા કરતો.
- ૪૭ દુઃક્રાન્તઃ = આધીક્ષણ્યેન પ્રેરયન્ = પ્રેરતો.
- ૪૮ નવ્યઃ = રતુત્ત્વ.
- ૪૯ નિરિણાતિ = અભિમુખ ગમ્ય છે. (રોગતિરેણયોઃ)
- ૫૦ જનુપઃ = પ્રાદુર્ભૂતાત્ = પ્રાદુર્ભૂત.
- ૫૧ ઓર્ણિ = દુઃસ્વાપનચક્રં=દુઃખ ટાળનાર રક્ષણ-રૂપા (ઓર્ણ-
અપનયને.)
- ૫૨ જોગુધાનઃ = ઉપશબ્દયન્ = ઉપશ્લોકયન્ = પ્રશંસા
કરતો.
- ૫૩ ઘેનસ્ય = કાન્તસ્ય = પ્રિય.
- ૫૪ સુર્ધિઃ = સોમાનામભિવોતારં = સોમસ કાલનારને.
(પુષ્પભિવયૈ)
- ૫૫ વિશ્વપેશસં = બહુવિધ રૂપયુક્ત.

शुद्धिपत्र ।

अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	पंक्ति
पदच्छेद	पदपाठ	१	१०
इन्द्रत्व	इन्द्रस्य	३४	१८
बह्व्यः	नह्व्यः	४२	१३
दबृहत्पदरिः	बृहत्पदरिः	४६	९
पुनरभ्युजयत	पुनरभ्युजयत	॥	१८
घनन्	घनम्	४७	११
सोमऽमाः	सोमऽपाः	४९	९
त्वंष्ण	त्वंशुष्ण	५७	१७
विदुरुपाः	विदुरुपाः	७६	१८
न्हृदिस्पृगे	हृदिस्पृगं	८५	१०
त्यादु	स्यादु	८८	२०
पसेवितु	सेवितु	९०	१४
३-६-२५	१-६-१५	९१	१७
विप्र	प्रिय	४३	९
द्वयस	द्वयसे	९६	१०
हंतमहं	तमहं	१०१	४

अशुद्ध

शुद्ध

पृष्ठ

पंक्ति

विष्टीः	विष्टी	१०२	२१
कर्मोसप्तसंख्याक	सप्तसंख्याकर्मो	१०५	१४
राघांसि	राघांसि	११२	११
द्धतवत्प	द्धतवत्प	११४	७
ज्ञापयिता	ज्ञापयिता	११७	१७
शुभति	शुभति	११७	२४
हात्राम्	होत्राम्	११८	२
प्रातये	प्रीतये	१२०	९
ज्योतिषः	ज्योतिषः	१२१	८
हिन्वन्त	हिन्वन्त्व	१२५	११
पूर्य	पूरे	१२७	५
पुनर्दात्पि	पुनर्दात्पि	१३१	५
प्रजोपति	प्रजापति	१३२	२०
एषम्	एषाम्	१३४	१८
द्विषः	द्विषः	१४७	१२
श्रुधी	श्रुधी	१५१	१३
सत्ता	सत्ता	१५२	११
ष०—	ष०—	१५६	१६
धूमध्वज	धूमध्वज	१५७	१७
उपसंक्षेपम्	उपसंक्षेपम्	१६१	१०

अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	पंक्ति
धडा	धडा	१६१	१२
शस्य	शंस्य	१६५	१७
शतकृतम्	शतकृतम्	१६८	८
महिष्ठम्	महिष्ठम्	"	"
ओहये	ओहसे	१७६	७
प्रोपुषद्भिः	प्रोपुषद्भिः	"	२०
वनोपि	वनोपि	१८३	१९
वजी	वजी	१८९	३
दिन्द्राहप्रथम्	दिन्द्राहन्प्रथम्	१९०	१०
मयवा	मयवा	१९४	१५
स्तुतृभ्यः	स्तुतृभ्यः	१९९	५
त्रोष्कृयमाणः	त्रोष्कृयमाणः	"	१६
अध्यान	अनुध्यान	२०७	१५
अन्तरिक्षेमावः	अन्तरिक्षेमावः	२०८	८
जोह्वामि	जोह्वामि	२१८	१४
अमावृतं	अमीवृतं	"	१५
चिकेतत्	चिकेतत्	२१९	१५
प्राणिन	प्राणिनः	२२३	५
चरन्ति	विचरन्ति	२२४	१८
तर्वेमि	तर्वेमि	२२६	७

अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	पंक्ति
रिपेतः	प्राहि । रिपेतः	२३०	२
अक्तभिः	अक्तुभिः	२३३	२४
क्रीन्ल	क्रीलं	२४०	२
सेवनीयस्य	सेचनीयस्य	२४१	११
अस्यै	आस्यै	२४६	१०
तमे	तमे न्यारे	२४८	१३
अण	अणने (भूमि विषे) ईं ड। छ। त्यारे	"	"
मीठुष्टमाय	मीहकुष्टमाय	२७०	११
हृद्य	हृद्यं	२७१	२१
सोभपानाथ	सोभपानार्थ	२७४	१६
स्त्रयर्लिशतु	स्त्रयर्लिशतु	२७८	१६
घृतढभाह्वान	घृतढभाह्वन	२७९	१३
सोभपान	सोभपानार्थ	२८१	१२
बोहुं	बोहुं	२८२	१०
प्रढमुञ्जती	प्रढमुञ्जती	२९७	२०
शतरथमिः	शतरथैमिः	२९८	१९
मानुषन्	मानुषान्	२९८	२२
पञ्चा	यद्वा	३०४	४
वियते	व्रियते	"	९
रुगप्सवः	रुणप्सवः	"	११
अरुगप्सवः	अरुणप्सवः	"	१३

अशुद्ध

शुद्ध

पृष्ठ

पंक्ति

प्रावाद्य	प्रावाद्य	॥	२०
यावाह	योवाह	३०७	१७
अक्त्वर्थिः	अक्त्वर्थिः	३०९	११
मेप	मेपं	३१४	४
प्वाविषा	प्वाविष	३१७	२
मन्दिष्ट	मन्दिष्ट	३२०	८
घृणण	घृणण	३२२	११
वाघृष	वाघृषे	३२९	१७
सतिकुल्येन	प्रतिकुल्येन	३३५	१६
हुकौटिल्ये	हुकौटिल्ये	॥	१८
वष्ण्यं	वृष्ण्यं	३५१	१७
प्रवीर्येण	प्रवीर्येण	३५३	११
वननीयगतिमान्	वननीयगतिमान्	३५६	१३
अषाढ्कम्	अषाढ्कम्	३५८	७
अरोगच्छवाक्षेमहस्य	अरोगच्छन्तश्चेमेहरय	३६३	२२
वीर्यं	वीर्यं	३६५	१९
निभुंक्त	निभुंक्त	३६६	१३
मानुषीणाम्	मानुषीणाम्	३७६	१६
हिनीमि	हिनीमि	३८४	१

ऋग्वेदसंहितानी ऋचानो अकारादिक्रमकोशः ।

अष्ट. अ. वर्गः	अष्ट. अ. वर्गः
अंबयोयंस्यध्वमिः १-२-११	अग्नेर्विर्वस्वदुपसः १-३-२८
अक्षितो तितः सनेदिमं १-१-१०	अग्रेषुवेणशोचिषा १-१-२३
अग्निदूतवृणीमहे १-१-२२	अग्रेषुसुसर्तमेरथे १-१-२४
अग्निनाग्निः समिध्यते १-१-२२	अच्छावदातनागिरा १-३-१७
अग्निनातुर्वेशयं १-३-११	अच्छिद्रासूनोसहसोनो १-४-२४
अग्निनारुयिमश्वत् १-१-१	अतःपरिज्मलागहि १-१-१२
अग्निः पूर्वेमिर्कषिभिः १-१-१	अतिनःसुश्वतो नप १-३-२९
अग्निमग्निहवीमभिः १-१-२२	अतिष्ठतीनामनिवेशु १-२-३७
अग्निमीळे पुरोहितं १-१-१	अतो देवा भवन्तुनः १-२-७
अग्निर्वेत्सुवीर्यमग्निः १-३-११	अतो विश्वान्यद्भुता १-२-१८
अग्निर्होता कविक्रतुः १-१-१	अथतिष्ठन्तमानां १-१-७
अग्ने देवा इहार्बहसादया १-१-२८	अथाननुभयेषां १-२-२१
अग्नेपत्नीरिहार्बह १-२-९	अर्ददामीमहेतेर्वचस्य १-४-११
अग्नेपूर्वा अनुपसो १-३-२९	अर्दश्रमस्येकेतवः १-४-७
अग्नेयं यज्ञमध्वरं १-१-१	अद्यादूतवृणीमहे १-३-२८
अग्नेर्वयंप्रथमस्यामृतानां १-२-१३	अघते विश्वमनुहासदिष्ट १-४-२२

अधस्वनान्महतांविश्व	१-३-१६	अग्निर्देवीरवसा	१-२-६
अधानोविश्वसौमग	१-३-२५	अभियुजंगृणीहिनः	१-१-२८
अधारयंतवह्नयः	१-२-२	अभिमिध्मोर्भजिगात	१-३-२
अनवधैरमिधुमिः	१-१-१२	अभिसूयवसंनय	१-३-२५
अनुक्रामंतर्पयेथां	१-१-३२	अभिस्ववृष्टिमदैभस्ययुध्य	१-४-१२
अनुप्रत्नस्यौकसः	१-२-२९	अमीमं वन्वन्त्स्वमिष्टिमुत	१-४-९
अनुव्रताय रन्वयन्तर्पन्ना	१-४-१०	अमीवृत्तं कृशनेर्विश्वरूपं	१-३-६
अनुस्वधामक्षरज्ञापो	१-३-३	अमूदृषामेतवे	१-३-३५
अपयेतायवोयथा	१-४-७	अमूदुमाउंअंशवे	१-३-३४
अभत्यंरिर्विभिने	१-३-२४	अमीयक्रक्षानिहितासं	१-२-१४
अपादहस्तोअघृतन्य	१-२-३७	अमूयाउपसूये	१-२-११
अपामंतिष्ठद्गृह्णं हुरंतम	१-४-१८	अयंतेस्तोमोअग्निपः	१-१-३१
अपांनपातुमवसे	१-२-५	अयं देवाय नमने	१-२-१
अपोदेवीरुपह्वये	१-२-११	अयंवांअधुमत्तमः	१-४-१
अप्रक्षितं वसुभिर्महिहस्तं	१-४-१०	अयमेतेसभंतसि	१-२-२८
अप्सुमेमोमोअवधीत्	१-२-११	अयुंक्तससंयुवः	१-४-८
अप्स्वैतरमृत्तमप्सुमेप	१-२-११	अयुंयुत्सन्नवयस्यसेनां	१-३-२
अबुध्नेराजावरुणोवनस्य	१-२-१४	अयोदेवदुर्मदमाहिजुहे	१-२-३७
अमित्यमेवंपुरुहूतमग्निमयं	१-४-२	अरिर्वादिवास्पृथु	१-३-३४
अमित्वादेवसवितः	१-२-१३	अर्चीदिवेवृहतेशूप्यं	१-४-१७
अमित्वापूर्वापानयेसु	१-१-३७	अर्चीशक्रायंशक्रिनेशर्ची	१-४-१७

अवेद्विरग्ने अवेतो नृभिः	१-५-२०	अस्माद्दुःस्वमुपमं	१-४-२७
अवीचंदैव्युजनं	१-३-३२	अस्माद्दुःस्वष्टाविक्षत्	१-४-२८
अवीचां सतयः	१-४-२	अस्माद्दुःप्रतुवसेतु रायं	१-४-२७
अवेते हेळो वरुण नमोभिः	१-२-१५	अस्माद्दुःप्रभरातुतु जानः	१-४-२९
अवेस्तु जावनस्पते	१-१-२५	अस्माद्दुःप्रथइव प्रयसि	१-४-२७
अवानो अग्र ऊतिभिः	१-५-२८	अस्माद्दुःससि मिव श्रव	"
अश्रुतस्वा वारवंत	१-२-२२	अस्माद्दुःस्तोमं संहिनो	"
अश्वावतीर्गोमतीर्विधसु	१-४-३	अस्माकं शिप्रिणीनां	१-२-३०
अश्विना पिवतं मधु	१-१-२९	अस्मान्सुतत्र चोदय	१-१-१८
अश्विना पुरुदंससा	१-१-५	अस्मं धेहि श्रवो बृहत्	"
अश्विना मधुमत्तमं	१-४-१	अस्मेतोम श्रियमधि	१-३-२७
अश्विना यज्वरीरिपः	१-१-५	अस्मेमीमायनमसासमं	१-४-२२
अश्व्यो वारो अभवः	१-२-३८	अस्य पोत्वा शतक्रतो	१-१-८
अष्टौ व्यत्यत्कृकर्मः पृथि	१-३-७	अस्य शासु रूमया मः सचंते	१-४-२६
असंमक्षत्रमसमामनीषा	१-४-१९	अस्येदुत्त्वपसारंतु सिधेवः	१-४-२९
असामिहि प्रयज्यवः	१-३-१९	अस्येदु प्रब्रूहि पुत्र्याणि	"
असाम्यो जो विभृता	"	अस्येदु मिषा गिरयंश्च	"
असृग्रमिद्वते गिरः	१-१-१७	अस्येदु मातुः सन्नै न पुस्यः	१-४-२८
अस्ति हिष्मामदायवः	१-३-१४	अस्येदेव गरिरिचे	"
अस्माद्दुःप्राश्चिदेवर्षत्नीः	१-४-२८	अस्येदेव श्रवसा शुपंतं	१-४-२८
अस्माद्दुःत्यदनुदाय्येषां	१-४-२९	अहन्नहि पर्वने शिथ्रियाणं	१-२-३६

अहंन्वृत्रं वृत्रं तं व्यसं	१-२-३६	आनो न वामतीनां	१-३-३४
अहेया तारं कमपश्यइ	१-२-३८	आनो बृह्णीरिशार्दसः	१-२-२०
आकीर्णस्य सरोचनात्	१-१-२७	आनो मनपरमेष्ठु	१-२-२२
आकृष्णेन रजसा वर्तमानः	१-३-६	आपः पृणीतमे पुनं	१-२-१२
अग्रा अंशं हावसे	१-२-५	आपृषं चित्रं बर्हिषं	१-२-१०
आघृत्वा वान्मनासः	१-२-३०	आपो अद्यान्ववारिषं	१-२-१२
आघोगमद्यदि श्रवत्	१-२-२९	आयुनी वाजसातमा	१-२-२६
आघ्रायोपैव सुनरी	१-४-३	आयदुर्वः शतकतो	१-२-३०
आतत्तैदलमंतुमः	१-३-२४	आयेतुन्वंति रश्मिभिः	१-१-३७
आतूनं इन्द्रकौशिक	१-१-२०	आर्चनं त्रमस्तुः सस्मिन्ना	१-४-१४
आत्वा कणां अहूपत	१-१-२६	आवः कुत्सं मिदुपस्मिन्	१-३-३
आत्वा वहं तुहयः	१-१-३०	आवः शमैवृषमंतुष्या	१-३-३
आत्वा विप्रांश्चुच्यवुः	१-३-३२	आव इन्द्रं किं विधया	१-२-२८
आत्वा विशं त्वाशवः	१-१-१०	आवो मस्तनो युक्तं	१-३-१९
आत्वेतानि पीदत	१-१-२	आश्रुत्कर्णश्रुधीहवै	१-१-२०
आदहंस्त्वधामनु	१-१-११	आश्विना वधावति	१-२-३१
आदारो वामतीनां	१-३-३३	आसुर्येण रश्मयो ध्रुवासे	१-४-२५
आदृष्णोति हविष्कृति	१-१-३५	आस्पारयं वृषपाणे पुतिष्ठ	१-४-११
आनो सत्यागच्छतं हुयते	१-३-५	आस्वमद्युषमानो अजरः	१-४-२३
आनो सत्याग्निमिरेकादशै	११	आहिष्मो सुनवै पिता	१-२-२०
आनो अधिना विवृत्तारये	१-३-५	इन्द्रं प्रातर्हवामहे	१-१-३०

इंद्रवृषं महाधुने	१-१-१३	इंद्रेण संहिदक्षसे	१-१-१२
इंद्रविधां अवीष्टवन्	१-१-२१	इंद्रेहिमत्स्यं धंसः	१-१-१७
इन्द्रो विश्वतस्परि	१-१-१४	इन्द्रो अथायिसुध्यो निरेके	१-४-११
इन्द्रः सहस्रदाव्ना	१-१-३२	इन्द्रो दीर्वायुचक्षसे	१-१-१३
इंद्रद्वयोः सचा	१-१-१६	इंद्रो यातो वसितस्य राजा	१-२-१८
इंद्रं ज्येष्ठामरुद्रणाः	१-२-९	इतो वासातिमीमहे	१-१-१२
इंद्रत्वोतां स भावयं	१-१-१५	इदं नमो वृषमायं स्वराजै	१-४-११
इंद्रमिद्रा यिनो बृहत्	१-१-१३	इदं विष्णुर्विचक्रमे	१-२-७
इंद्रमीशानमो जसा	१-१-२१	इदपापः प्रवहत	१-२-१२
इंद्रवानेषु नो व	१-१-१३	इमं मेवरुगशुभ्री	१-१-१९
इंद्रवायु इमे सुता	१-१-३	इममपुत्स्यस्माकं	१-२-२२
इंद्रवायु बृहस्पति मित्रा	१-१-२६	इमे सोमा इदं वः	१-१-३१
इंद्रवायुर्मनोजुवा	१-२-८	इह त्वष्टारमग्निं	१-१-२५
इंद्रसोमं पिबं क्रतुना	१-१-२८	इहे द्राग्नी उपह्रये	१-२-३
इंद्रस्य तु वीर्याणि प्रवोचं	१-२-३६	इहेन्द्राणीमुपह्रये	१-२-६
इंद्रायां हि चित्रमानो	१-१-५	इहे कश्यपवर्षा	१-३-१२
इंद्रायां हितुर्तुनामः	॥	इळा सरस्वती मही	१-१-२५
इंद्रायां हि धिये पितः	१-१-५	इळे तस्वामवस्यवः	१-१-२६
इंद्रावरुणं ननुवां	१-१-३३	उक्थमिद्रायुशंस्यं	१-१-१९
इंद्रावरुणयोरुहं	१-१-३२	उक्थेभिर्वागवसे	१-४-२
इंद्रावरुणवामुहं	१-१-३३	उग्रा संताहवामहे	१-२-३

उच्छिष्टं च स्वोर्ध्वं	१-२-२६	उमादेवादि विस्पृशा	१-२-८
उत्तमं च मंसनं	१-२-२	उमापिबतमाश्रिता	१-२-३५
उत्तमः सुमगां अरि	१-१-८	उहिराजा वल्लभश्चकार	१-२-१४
उत्तमं च तु नो निवे	१-१-७	उवासीपा उच्छाश्नु	१-४-२
उत्तमो भानुपेष्वा	१-२-१८	उशिखा वको वसुमानु	१-४-२६
उत्तमं वनस्पते	१-२-२६	उषामा हि भानुना	१-४-११
उत्तो स मधुभिः	१-२-१०	उपो मदे भिरागहि	१-४-६
उत्तिष्ठ द्रव्यं न स्पते	१-२-०	उपो यद्व्यभानुना	१-४-५
उदगादयमादित्यः	१-४-८	उपो ये ते मयामेषु	१-४-२
उदुत्तमं मुग्धिनः	१-२-१९	उपो वा जं हि वस्व	१-४-५
उदुत्तमं वल्लभा शोभमानम्	१-२-११	ऊर्ध्व ऊर्ध्व ऊर्ध्व	१-३-१०
उदुत्तये सुनवो गिरः	१-२-१२	ऊर्ध्वं तिष्ठान ऊर्ध्वं	१-२-२९
उदुत्तं ज्ञानं धेनुं	१-४-७	ऊर्ध्वो नः पादां हंसः	१-२-१०
उद्यन्नं धर्मि त्रमहः	१-४-८	ऊर्ध्वे न मित्रावरुणा	१-१-४
उद्यन्तं मंसस्पति	१-४-८	ऊर्ध्वे न धावता वृषा	१-२-८
उपक्षत्रं चोतीतं हंसि	१-२-२१	एन्द्रं सानसिरयि	१-१-१५
उपक्षत्राग्ने दिवे दिवे	१-१-२	एतायामोषं गम्यन्तु	१-२-१
उपेनः सवनागहि	१-१-७	एते नग्ने ब्रह्मणा वा वृषस्व	१-२-३५
उपेनः सुवमागहि	१-२-०	एभिर्द्युभिः सुमना एमिरि	१-४-१५
उपेदं च नुदाम भर्तात	१-२-१	एमा शुभा शर्वेभर	१-२-८
उपो रयेषु पृथ्वी गुह्यं	१-२-१९	एभे न सृजता सुते	१-१-१०

एवातेहारियोजनासुवृत्ति	१-४-२९	क्राणारुद्रेमिर्वसुभिःपुरो	१-४-२३
एवाहितेविमृतयः	१-१-१६	क्रीळ्वःशर्षामारुतं	१-३-१९
एवाह्यस्यकाम्या	"	क्ववृत्रीचक्रात्रिवृत्तौ	१-३-९
एवाह्यस्यसुनृता	"	क्ववनूनकद्धोअर्थ	१-३-१५
एपप्रपूर्वीरवतस्यचन्निपः	१-४-२१	क्वववःसुम्नानव्यासि	१-३-१५
एपायुक्तपरावतः	१-४-४	गंतराहिस्पोर्वसे	१-१-३२
एपोउपाअपूर्व्या	१-३-३३	गार्थितित्वागायत्रिणः	१-१-१९
एहिस्तौमांअभिस्वर	१-१-१९	गार्हपत्येनसंत्य	१-१-२९
एभिर्गनेद्वोगिरः	१-१-२६	घनेवविष्णुग्विजह्य	१-३-११
ओमासश्चर्षणीधृतो	१-१-६	घृतपृष्ठाभनोयुजः	१-१-२६
कृपाराधामसखा	१-३-२३	घृताहवनदोदिवः	१-१-२२
कृदाक्षत्रश्रियंनरमा	१-२-१६	घृताहवनसंत्येमा	१-३-३१
कद्धनूनकंषप्रियः	१-३-१५	घनेतोषुप्रमेतरश्रोदसी	१-३-९
कटुद्रायचेतसे	१-३-२६	चक्राणासःपरीणहृषि	१-३-२
कविमग्निमुपस्तुहि	१-१-२३	चतुःश्रिहृदमानात	१-३-२३
कवीनोमित्रावरुणा	१-१-४	चोटाग्रित्रीसुनृतानां	१-१-६
कस्तउपःकषप्रिये	१-२-३१	जघवाँलुहारेभिःसंभृत	१-४-१३
कस्यनूनकंमस्याभृतानां	१-२-१३	जनासोअग्निदधिरेसहः	१-३-८
केतुकृष्णवर्णकेतवे	१-१-११	जयतामिवतन्युतुः	१-२-१०
कोदेवयंतमश्वत्	१-३-२१	जराबोधनद्विविद्धि	१-२-२३
कोत्रोवर्षिष्ठान्नरो	१-३-१३	तंगूर्तयोर्नमन्निपःपरीणम	१-२-२१

तर्वेभित्थानमस्विनः	१-३-९	तानोअधवन्स्पती	१-२-२६
तत्त्वावयंपतिपानेरयीणां	१-४-२६	तान्यनत्राँक्रतावृषः	१-१-२७
तत्त्वावयंविश्ववारा	१-२-२९	तामहांतासदुस्पती	१-२-३
तत्त्वावानेषुवाजिनै	१-१-८	तामित्रस्यप्रशस्तये	॥
तक्षपत्तज्जनाससासहः	१-४-१०	तायज्ञेपुप्रशस्तता	॥
तक्षजासत्याभ्यां	१-२-१	तासुजिह्वामुपह्वये	१-१-२५
तत्तद्विदुश्चिनोरवौ	१-३-३५	तिस्रोधावःसवितुर्धा	१-३-६
तत्त्वायामिब्रह्मणावदमा	१-२-१५	तीव्रासोमासुभार्गहि	१-२-८
तदित्समुनमाशाते	१-२-१७	तुंनेतुंनेयउत्तरे	१-१-१४
तद्विभक्तंतेद्विवामह्यमाहुः	१-२-१५	तुम्येदेतेबहुलाभद्रिदुग्धाः	१-४-१८
तद्विप्रोसोविपुन्यवः	१-२-७	तेवामदाभमदंतानिवृ	१-४-१६
तद्विष्णोपरुमंपुदं	॥	तेहननासुत्यागतं	१-४-२
तंनव्यसीहृदआजार्थमानं	१-४-२६	तेनसुत्येननागृतं	१-२-३
तपुर्ममोवनुभावातंचोदि	१-४-२३	तेनोरत्नानिघत्तन्	१-२-२
तमित्संखित्वमीमहे	१-१-१९	त्यंचिद्धादीर्घपृष्ठ	१-३-१४
तमिद्रोचेमाविदपेषु	१-३-२१	त्यंसुमेपमहयास्त्रुर्विदं	१-४-१२
तयोरिदवंसावयं	१-१-३३	त्रयःपुवषोमपुवाहंनरेषे	१-३-४
तयोरिद्धतवृत्पर्यः	१-२-६	त्रिरश्विनासिर्भुभिः	१-३-५
तुरागिर्विश्वदर्शतः	१-४-७	त्रिनोअश्विनायजता	१-३-५
तवाहंशूरातिथिः	१-१-२१	त्रिनोरयिर्वहतमश्विना	१-३-४
ताँउशतोविचोषय	१-१-२२	त्रिर्वर्तिषीतुत्रिरनुमते	१-३-४

त्रिवंशोणत्रिवृता	१-४-१	त्वंसुतस्यपीतये	१-१-१०
त्रिधिनोअद्यामवतनवेद	१-३-४	त्वंहोतामनुर्हितः	१-१-२७
त्रिषधस्येवर्हिषि	१-४-१	त्वमग्नउरुशंसायवाध	१-२-३४
त्रीणिपदविचक्रमे	१-२-७	त्वमग्नेअमृतत्वउत्तमे	१-२-३३
त्वंकरेअमुनपूर्णयैवधीः	१-४-१३	त्वमग्नेप्रयमोअंगिरा	१-२-३२
त्वंकुत्संशुष्णहृत्पैवाविध	१-४-१०	त्वमग्नेप्रयमोमातरिध्वने	१-२-३२
त्वंगोअमंगिरोअयोधुणोरप	१-७-९	त्वमग्नेप्रमतिः	१-२-३३
त्वंतंअक्षणस्पते	१-१-३४	त्वमग्नेप्रयतदक्षिणं	१-२-३४
त्वंतमग्नेअमृतत्व	१-२-३३	त्वमग्नेमन्वेद्यामवाशयः	१-२-३२
त्वंतमिन्द्रपर्वतनमोअसे	१-४-१९	त्वमग्नेयज्यवेपायुः	१-२-३४
त्वंतमिन्द्रपर्वतमहामुरुं	१-४-२२	त्वमग्नेवसुंरुह	१-२-२१
त्वंतस्यद्वयाविनो	१-३-२४	त्वमग्नेवृजिनवर्तनि	१-२-३३
त्वंत्येभिरागहि	१-२-३१	त्वमग्नेवृषभःप्रुष्टिवर्धनः	१-२-३२
त्वंद्विओधुरुणधिपमोअसा	१-४-२१	त्वमपापिधानावृणोरप	१-४-९
त्वदिवोवृहतःसानुकोपयः	१-४-१०	त्वमस्यपागेरनसोव्योमनः	१-४-१४
त्वमोअग्नेवदेव	१-२-३४	त्वमोत्रियनर्धुतुर्वशंयवुं	१-४-१८
त्वमोअग्नेपित्रोरुपस्ये	१-२-३३	त्वमोविषमुश्रमंतवनि	१-४-१६
त्वंमुवःप्रतिमानैयुव्या	१-४-१४	त्वमंतामनराज्ज द्विदशा	१-४-१६
त्वंमायामिपमायिनोअ	१-४-९	त्वमंतामन्तुतोमक्षतः	१-२-२
त्वंवृक्षस्यगोमंतः	१-१-२७	त्वांचिश्रवस्तमं	१-२-३२
त्वंविधस्यमेधिर	१-२-२२	त्वांस्तोमामवंवृजन्	१-१-१०

त्वामग्नेप्रथममायु	१-२-३४	द्वविणोदाः पिपीपति	१-१-२९
त्वामिद्विहससपुत्र	१-३-२०	नक्तिरस्यसहंत्य	१-२-२३
त्वेहर्दग्नेसुभगेयवि	१-३-२९	नक्तोषासांसुपेशया	१-१-२५
त्वेविश्वत्तविपीसुव्यग्नि	१-४-१०	नन्दनभिन्नममुषाशधानं	१-२-३७
त्वेवासोअग्नेर्यवतो	१-३-११	नपूषणमेयामसि	१-३-२५
दधुष्टवाभ्यगवोमानुपेष्वा	१-४-२४	नमोमहभ्योनमो	१-२-२४
दर्शनविश्वदर्शत	१-२-१९	नयदिप्संतिदिप्सवः	१-२-२८
दद्यायुवाकवः सुता	१-१-५	नयस्यन्वावाशुयिवीअनु	१-४-१४
दानायमनःसोमपावक	१-४-२०	नयेदिवःधिव्याभंत	१-३-२
दासपत्नीराहिगोपाभतिष्ठ	१-२-३८	नराशंसमिहप्रियं	१-४-३४
दिवश्चितेवृहतोजातवेदः	१-४-२५	नराशंसमुधृष्टं	१-१-३९
दिवश्चिद्वयवरिमाविषम	१-४-१९	नहितेक्षत्रंनहोनमन्युं	१-२-१४
दिवस्कावामहर्दवो	१-३-३२	नहित्वागोदसीउमे	१-१-२०
दिवोन्नित्तमः कृण्वन्ति	१-३-१६	नहिदेगेनमर्थः	१-१-३८
दुरोअश्वसगदुःईदुमोसि	१-४-१५	नहिवःशत्रुर्विविदे	१-३-१८
द्वयंतोयधामति	१-१-१२	नहिव मस्तिदुरके	१-२-४
देवासस्त्यावरणेमित्रो	१-३-८	नास्मैविश्वज्ञान्यतुः	१-२-३८
देवीगदितविपीत्वावृधोत	१-४-२१	नित्त्वामग्नेमन्युर्दधे	१-३-११
द्यौश्चिदस्यामगंअहेः	१-४-३३	नित्वायज्ञस्यमार्वन	१-३-३०
द्वविणोदादंदातुनः	१-१-२९	निवाहोतास्मृत्विर्ज	१-३-३२
द्वविणोदाद्विणमः	१-१-२९	निनोहोतावर्ण्यः	१-२-२०

नियद्वुणक्षिध्नसन्त्यमूर्ध	१-४-१७	पावकानःसरस्वती	१-१-६
नियेनेमुष्टिहृत्पया	१-१-१५	पाहिनोअग्नेरक्षमः	१-२-१०
नियोयामायमानुपः	१-३-१३	पुराभिर्दुर्बुवाकविः	१-१-२१
निपमादधृतव्रतः	१-२-१७	पुरुतमैपुरुणामी	१-१-२५
निष्वापयामियदृशा	१-२-२७	पूर्वीरिंद्रस्यरातयः	१-१-२१
निसर्वेतेऽपुधोर	१-३-१	पृथ्वीहोतरस्यनो	१-२-२०
नीचावयाभमवद्वृष्टप्र	१-२-३७	पुषारानामाघृणिः	१-२-१०
नूचितसहोनाअमृतोनिर्त	१-४-२३	प्रतित्यचारुमध्वरं	१-१-३६
न्युध्नस्यमूर्धनि	१-२-३१	प्रत्यङ्देवानांविशः	१-४-७
न्याविष्यदिलीविशा	१-३-३	प्रत्वादुतंवृणीमहे	१-२-८
न्युध्नपुवाचंप्रमहर्षरामहे	१-४-१५	प्रनूनब्रह्मणस्पतिः	१-३-२०
पतातिकुण्डुणाक्या	१-२-२७	प्रनूनहित्वंष्टुपमस्यं	१-४-२५
पतिर्ब्रह्मणा	१-३-२९	प्रमहिषायबृहतेबृहद्रथे	१-४-२२
पराचिच्छीपर्ववृजुस्तुद्र	१-३-१	प्रयद्विष्ठापरावतः	१-३-१८
पामेयतिष्ठीतयः	१-२-१९	प्रयातुशीर्ममाशुभिः	१-३-१४
प्राह्यत्स्परहय	१-३-१८	प्रयःशर्षागृध्रज्वये	१-३-१२
पराहिमेविमन्यवः	१-२-१६	प्रवांमश्रोतुसुष्टुतिः	१-१-३३
परित्वागिर्वणोगिरः	१-१-२०	प्रवेयंतिपर्वतान्	१-३-१८
परिपदिद्रोदसीतुमे	१-३-२	प्रवोभ्रियंतुदंदवः	१-१-२६
परावृणान्तरतितित्विपेश	१-४-१३	प्रवोगृहंपुरुणां	१-३-८
परेहिविममस्तृतं	१-१-७	प्रशसागोप्यन्त्यं	१-३-१२

प्रातर्गुणाविरोधघ	१-२-४	महिंकेरवउतये	१-३-३१
प्रियमेधवर्दात्रवत्	१-३-३१	महीघौःपृथ्वीचनः	१-२-६
प्रियोनोअस्तुविश्वपति	१-२-२१	मङ्गोअर्णःसस्वती	१-१-६
प्रेतुब्रह्मणस्पतिः	१-३-२०	मानःशमोअरुणः	१-१-३४
विभ्रद्वाविहिंरुणयं	१-२-१८	मानःसोमपरिबार्धः	१-३-२७
बृहतीईवसुनवेरोदसी	१-४-२५	मानोअस्तिमन्मवन्	१-४-१७
बृहत्स्वश्चद्रममवधदुवयं	१-४-१३	मानोमतीअभिदुहन्	१-१-१०
ब्राह्मणादिद्वराधसः	१-१-२८	मानोवधायंहृत्नवे	१-२-१६
मगमक्तस्यतेवय	१-२-१३	मायाभिंरिद्रमायिर्न	१-१-२१
मवावरुधंनोअगृणतेविभावो	१-४-२४	मावोघ्नन्तमाशपतं	१-३-२३
भूरितइंद्रवीर्यैतव	१-४-२२	मावोमुगोनयवसे	१-३-१५
मंदिष्ठयदुशनेक्रान्येसचा	१-४-११	मित्रंवयंहेवामहे	१-२-८
मंद्रोहोतगृहपतिः	१-३-८	मित्रंहुवेपतदसं	१-१-४
मत्स्वास्तुशिप्रमंद्रिभिः	१-१-१७	मिमीहिश्लोकंमास्ये	१-३-१७
मधुमंतंतनूनपात्	१-१-२४	मूर्धादिवोनाभिर्गुग्निः	१-४-२५
मनुष्वर्द्रेअंगिरस्वर्दंगिरः	१-२-३५	मोषुणः परावरा	१-३-१६
मरुतःपिबंतक्रतुना	१-१-२८	यंत्वादेवासोमनवेदधुगिह	१-३-९
मह्रोयद्वोबले	१-३-१४	यंत्वाहुतेवपिप्रति	१-३-२२
महतोवीजुपाणिभिः	१-३-१७	यंयज्ञंनयंयानः	१-३-२२
मुखंतंहवामहे	१-२-९	यःकुक्षिःसोमपातमः	१-१-१६
महाइंद्रःपरश्चतु	१-१-१५	यःशुक्रइवसुर्यो	१-३-६२

यइंद्रांपवचोयुजां	१-२-१	यद्धयांतिमुरुतः	१-३-१४
यईत्त्वयैतिपर्वेनान्	१-१-३७	यद्युयंपृश्नमानः	१-३-१५
यउग्राअर्कमानुचुः	२-१-३६	यज्ञोसत्यापरावति	१-४-२
यउद्वर्षाद्रदेवगोपाः	१-४-१६	यमग्निमेव्यातिथिः	१-३-१०
यएकश्चर्षणीनां	१-१-१४	यमग्नेवृत्सुमर्त्य	१-२-२३
यच्चिद्धितेविशोदया	१-२-१६	यश्चिद्धितेहृषाभमः	१-२-१३
यच्चिद्धित्वंगृहेगृहे	१-२-२५	यस्त्वामाग्नहविष्यतिः	१-१-२३
यश्चिद्धिशश्वतातना	१-२-२१	यस्माद्वतेनसिध्यति	१-१-३५
यच्चिद्धिसंत्यसोमपा	१-२-२७	यत्थंसंस्थेनवृषते	१-१-९
यत्रप्रावापुधुधुघ्नः	१-२-२५	यस्यारुशन्तोअर्चयुः	१-४-५
यत्रद्वाविबजघना	"	यातिदेवःप्रयतायात्युद्धता	१-३-६
यत्रजार्थपचयुवं	१-२-२५	यादुस्त्रासिन्धुमातरा	१-३-३३
यत्रमंथाविवृज्जते	१-२-२५	यानुपीपरदश्चिना	१-३-३४
यत्वातुरीयमृतुभिः	१-१-१९	याभिःकण्वमभिष्टिभिः	१-४-१
यत्सानोःसानुमारुहत्	१-१-१९	यावांकशामधुपती	१-२-४
यथानोभदितःकरत्	१-३-२६	यासुर्यारथीतमा	१-२-४
यथानोमित्रोवर्हणः	१-३-२६	यास्तेप्रजाअमृतस्य	१-३-२७
यदंगदाशुपेत्वं	१-१-२	युजंतिवृज्जमरुपं	१-१-११
यदिद्राहन्प्रयमजामहीनां	१-२-३६	युजंत्थस्यकाम्या	१-१-११
यदिन्विद्रष्टृषिवीदशमु	१-४-१४	युस्वाहिकेशिनाहरी	१-१-१९
यदेवानांमित्रमहःपुरोहि	१-३-३०	युस्वाह्यरूपीरथे	१-१-२७

युवायुधमुपवेदपि	१-४-१६	रायस्फूर्ध्विस्वधावः	१-३-१०
युवदत्तैधृतव्रता	१-१-२८	स्वर्गानां सधमादे	१-२-३०
युवाकुहिशर्वाणां	१-१-३२	वदस्वमारुतंगणं	१-३-१७
युवानापितरापुनः	१-२-१	वृक्षयैवांककुहासः	१-३-३३
युष्मेपि नोमरुतोमर्त्येदित	१-३-१९	वृष्टाहिदस्युधनिर्गन्धेन	१-३-१
येचिद्वित्वामृपयःपूर्व	१-४-५	वृंशुरैमिरस्तृभिः	१-१-१५
येतंरथाः सवितः पूर्यासः	१-३-७	वृंहितेभ्यंमहि	१-२-३१
येनाकस्याधिरोचने	१-१-२७	वृथश्चित्तेपतत्रिणः	१-४-६
येनापावकुक्षसा	१-४-८	वृथाइदमेभ्यंस्ते	१-४-२५
येपृथ्वीभिर्ऋष्टिभिः	१-३-१२	वरुणः प्राविताभुवंत	१-२-२
येमहोरनसोविदुः	१-१-३६	वसिष्ठाहिमिद्येधय	१-२-२०
येयमन्त्रायईहयाः	१-१-२७	वसो रिद्वं वसुं पति	१-१-१८
येशुभ्राध्वारवर्षसः	१-१-३६	वह्निं यशसं विन्धस्य	१-४-२६
येपामन्त्रेपुष्टिष्वी	१-३-१३	वार्यं लुक्थेभिर्नरंत	१-१-३
योअग्निदेववीतये	१-१-२३	वायुनायाहिदर्शन	१-१-३
योगेयोगेतवस्तरं	१-२-२९	वायुविद्रेक्ष्यचेतयः	१-१-३
यो नः पूषन्नोवृकः	१-३-२४	वायुविद्रेक्ष्यसुन्वतः	१-१-४
योरायोऽत्र निर्मिहान्	१-१-८	वायो नः प्रश्चनी	१-१-३
योदेवान्योअमीवहा	१-१-३४	वायसानाविबर्धतः	१-३-३५
योवाधतेददातिमुनस्वसुं	१-३-२०	वाधेर्वविद्युन्मिमाति	१-३-१६
वाभेतमध्वराणां	१-१-२	विजनोऽन्यथावाः शितिवा	१-३-६

विज्ञानीह्यार्यान्येचदस्यव	१-४-१०	विसृष्टं अंतरिक्षाण्यख्य	१-३-७
विदुर्गाविद्विषः पुरः	१-३-२२	वीरुचिदासुजन्तुभिः	१-१-११
विद्वाहिस्वावृषैतमं	१-१-२०	वृषायमाणोवृणीतमोमं	१-२-३६
विद्वाभेपिरजस्पृथु	१-४-८	वृषायुषेववसंगः	१-१-१४
विभक्ताहवामहे	१-२-५	वेदवातस्यवर्तनि	१-२-१७
विभक्तासिचित्रमानो	१-२-२३	वेदायोवीनांपदं	१-२-१७
विमृष्टीकायतेमनः	१-२-१६	वैश्वानरोमहिम्नाविश्व	१-४-२५
विद्यत्तिरोधरणमच्छुतं	१-४-२१	व्युच्छन्तीहरिश्मभिः	१-४-६
वियासुनतिसर्मनं	१-४-४	शनैःकार्यविते	१-३-२७
विवातजूतोअतसेपुतिष्ठते	१-४-२३	शग्धिपूधिप्रयैसिच	१-३-२५
विश्रयंतामृतावृधः	१-१-२४	शचीइन्द्रपरुष्टदयुमत्तम	१-४-१२
विश्वमस्यनानामवक्षमे	१-४-४	शततेराजन्भिप नःमहर्षे	१-२-१४
विश्वमित्सर्वनंसुतं	१-१-३२	शनेवायःशुचीनां	१-२-२८
विश्वम्यहिमाणनंजीवन	१-४-४	शश्वदिद्रुःपोर्मुषद्भिर्जिगा	१-२-३१
विश्वान्देवाँआवहसोभषी	१-४-५	शिप्रिन्वाजानांयते	१-२-२७
विश्वान्देवान्हेवापहे	१-२-९	शुक्लेपुमेहरिमाणं	१-४-२८
विश्वेदेवामोअप्सुरः	१-१-६	शुनःशेषोलहृदगुप्तः	१-१-१५
विश्वेदेवासोअस्तिधः	१-१-११	शुण्वतुप्नोर्बमरुधः	१-३-३०
विश्वेमिरग्नेअग्निभिः	१-२-२१	श्रुविश्रुतं गृह्णिभिः	१-२-३०
विश्वेभिःसोम्यमयु	१-१-२७	श्रुणीवनोहिद्राशुषे	१-२-३१
विष्णोःकर्मगिरश्यत	१-३-७	श्रेष्ठयविष्णुमनियिद्राहृ	१-३-२८

संगोपदिष्टाजवत्	१-१-१८	सनःपितेवसुनवे	१-१-२
संचोदयचित्रमर्वाक्	१-१-१७	सनःस्तवान्आभर	१-१-२३
संनुवोचावद्वेष्टनः	१-२-१९	संनोदुग्धवासात्	१-२-२२
संनोरायावृहताविश्वपेश	१-४-५	सनोनव्यैभिर्वृष	१-२-१९
संपृषत्तध्वनस्तिरु	१-३-२४	संनोमहोअनिमानः	१-२-२४
संमग्नेवर्धसास्रु	१-२-१२	संनोविधाहोसुकर्तुः	१-२-१८
संयन्मदायशुष्मिणः	१-२-२८	संनोवृषन्नमुचरुं	१-१-१४
संवोमदासोआमृत	१-२-१	सर्पवतो नचरणेष्वच्युतः	१-४-१२
संसीदस्वमहोअसि	१-३-९	सप्तत्वाहगितोरथे	१-४-८
मइद्वनेनमुत्सुभिर्वचस्यते	१-४-१९	समानयोभनोहिवां	१-२-३१
सइन्महानिसमिपानि	१-४-१९	समानेअहंजिरवद्यगोहना	१-३-४
सखायुआनिपीडत	१-२-५	समिद्रगुर्दममण	१-२-२७
सख्येतइंद्रवाजिनः	१-१-२१	सभिद्ररायासमिपारमेम	१-३-१५
सधाःमुनःशवेसा	१-२-२२	समोहेवायआशत	१-१-१६
सधानोयोगआभुवत्	१-१-९	सरत्नमत्योवसु	१-३-२३
सघाराजावर्धतिः	१-४-१८	सरषोईवविश्रतिः	१-२-२४
सगोत्रगेनव्यति	१-१-३४	सर्वपरिक्रोशनेहि	१-२-२७
सतुर्गिर्भहोअरेणु	१-४-२१	सवाजैविश्वचर्षणिः	१-२-२३
मयन्वेपाजमश्नतः	१-३-१३	सविनामुपमधिनामः	१-३-२९
सदस्यत्तु द्रुत	१-१-३५	सशेष्वमधिवाद्युप्नमस्मै	१-३-१८
सनःपावकरीदिवः	१-१-२३	ससन्नुत्याआराग्यः	१-२-२७

सहब्रामेननउषोवि	१-४-३	स्तोत्रं राधानापते	१-२-२८
सहिद्वरोद्वरिषुवत्रऊर्ध्वनि	१-४-१२	स्थिरं हि जानमेपां	१-३-१३
सहिश्चस्युसदनानि	१-४-२०	स्थिरावः संस्वायुधापरा	१-३-१८
सुगः पंषोभनृक्षरः	१-३-२२	स्योनाष्टयिविभव	१-२-६
सुतपात्रैमुताडमे	१-१-९	स्वग्रयोहि वार्थ	१-२-२१
सुते सुतेन्योक्ते	१-१-१८	स्वाहायज्ञं कुणोतन	१-१-२५
सुदासेदस्त्रावसुविभ्रता	१-४-२	हतवृत्रं सुदानवः	१-२-९
सुपेशं पंसुखं रथं	१-४-६	हविषा जारो अपां	१-३-३३
सुरूपकृत्तुमृतये	१-१-७	हेकाराद्विद्युत्तत्पर्यतो	१-२-१०
सुविद्वत्सुनिरजं	१-१-२०	हिरण्यपाणिभूनये	१-२-४
सुशंसो बोधिगृणतेयवि	१-३-२९	हिरण्यपाणिः संविता	१-३-७
सुसमिद्धो न भावह	१-१-२४	हिरण्यहस्तो असुरः	१-३-७
सैमन्नः काममाशृण	१-१-३१	होतारविश्ववेदसं	१-३-२९
सोभर्णवोननयः	१-४-१९	होताः सप्तनुहो इयभिष्टं	१-४-२४
सोमानं स्वरं	१-१-३४	नुदं न हित्वा न्युपंत्यूर्ध्वयः	१-४-१३
स्तुविष्यामित्रामुहं	१-३-२८	द्वयाभ्यग्निं प्रयमं स्वस्तये	१-३-६
स्तुणी चर्हिगानुपक्	१-१-२४		

